İNCİR KUŞLARI'NIN YAZARI

SİNAN AKYÜZ

tarama ve düzenleme altın kızlar

altın kızlar

MEYRA

Bir Bosna Hikâyesi

İLK BASKI 50.000 ADET

ALFA

ROMAN

"Son günlerde," diye konuşmasını sürdürdü Meyra, "bir duygu her karanlık çöküşünde gelip yakama yapışıyor. Onu yenmek için bir şeyler yapmak zorunda hissediyorum kendimi. Bazen korkum ve üzüntüm birbirine karışıyor. Sabrım, bütün korkularım, belirsizliklerim ve acılarım... Hepsi sanki bu duyguda bir araya gelmiş gibi. İşte o zaman aklıma sen geliyorsun, seni düşünüyorum. Özellikle de akşamın o ilk saatlerinde..."

Meyra: Bir Bosna Hikâyesi, Avrupa'nın orta yerinde, bütün dünyanın gözlerinin önünde gerçekleşen 20. yüzyılın en büyük trajedisine, Bosnalı Müslümanların soykırımına odaklanıyor.

Tamamen gerçeklere dayanan kişisel hikâyelerden, acılardan yola çıkan Sinan Akyüz, sadece siyasi meseleleri etkili bir biçimde ortaya koymakla kalmıyor, mikro düzeyde iki insan arasında –komşu, arkadaş, sevgili, akraba– oluşan duyguları da ustalıkla gözler önüne seriyor.

TL=35.00
ALFA
THG

3766 | ALFA | ROMAN | 302

MEYRA

Bir Bosna Hikâyesi

SİNAN AKYÜZ

1972'de Iğdır'da dünyaya geldi. Gazeteci, fotoğraf sanatçısı ve köşe yazarı da olan Akyüz çok okunan romanlarıyla tanınmaktadır.

Yazarın tüm kitapları Alfa Yayınları tarafından basılmaktadır:
Etekli İktidar
Bana Sırtını Dönme (cep boyu da basılmıştır.)
İki Kişilik Yalnızlık (cep boyu da basılmıştır.)
Yatağımdaki Yabancı (cep boyu da basılmıştır.)
Sevmek Zorunda Değilsin Beni (cep boyu da basılmıştır.)
Aşk Meclisi
Piruze: Şam'da Bir Türk Gelin (cep boyu da basılmıştır.)
İncir Kuşları (midi boyu ve 50. baskıya özel ciltli de basılmıştır.)
Şahika & Feraye (midi boyu da basılmıştır.)
Kavuşma: Piruze ve Oğulları (midi boyu da basılmıştır.)
Aşk Başka Evde
Bir Evlilik Komedisi
Yağmurun Gelini
Solgun Karanfil

akyuzsin1@gmail.com
/SinanAkyüz(Yazar)
/SinanAkyüzOffical
/AkyüzSinan

Meyra
Bir Bosna Hikâyesi
© 2019, ALFA Basım Yayım Dağıtım San. ve Tic. Ltd. Şti.

Kitabın tüm yayın hakları Alfa Basım Yayım Dağıtım Ltd. Şti.'ne aittir. Tanıtım amacıyla, kaynak göstermek şartıyla yapılacak kısa alıntılar dışında, yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir elektronik veya mekanik araçla çoğaltılamaz. Eser sahiplerinin manevi ve malı hakları saklıdır.

Yayıncı ve Genel Yayın Yönetmeni M. Faruk Bayrak
Genel Müdür Vedat Bayrak
Yayın Yönetmeni Mustafa Küpüşoğlu
Kitap Editörü Özgür Batur
Kapak Tasarımı LOM Creative
Sayfa Tasarımı Muzaffer Aysu

ISBN 978-605-038-110-8
1. Basım: Kasım 2019

Baskı ve Cilt
Melisa Matbaacılık
Çiftehavuzlar Yolu Acar Sanayi Sitesi No: 8 Bayrampaşa-İstanbul
Tel: 0(212) 674 97 23 Faks: 0(212) 674 97 29
Sertifika no: 45099

Alfa Basım Yayım Dağıtım San. ve Tic. Ltd. Şti.
Alemdar Mahallesi Ticarethane Sokak No: 15 34110 Cağaloğlu-İstanbul
Tel: 0(212) 511 53 03 (pbx) Faks: 0(212) 519 33 00
www.alfakitap.com - info@alfakitap.com
Sertifika no: 43949

İbret vesikası olan bu eser, Bosna'daki tüm savaş kurbanı ve mağduru kadınlara, onların yakınlarına...

Ayrıca bu eseri kaleme aldığım sırada, şu fani dünyadan göçüp giden annemiz Naife Aydoğan, babamız İmran Akyüz ve değerli aile büyüğümüz A. Hadi Bayrak'ın anısına...

Bu eser hayal ürünü bir roman değildir.
Tamamen gerçeklere dayanmaktadır.

Bir insanın hisleri ölür mü hiç? Benimki öldü.
Nasıl mı? Şimdi iyi dinleyin!

KÂBUS

Ne yapıyorsun, oğlum?
Düş kuruyorum, anne.
Nasıl türkü çığırdığımı
görüyorum anne bu düşte.
Ve sen bana soruyorsun, düşümde:
oğlum, ne yapıyorsun, diye.
Oğlum, dile getirdiğin ne,
düşünde çığırdığın türküde?
Bir zamanlar bir yuvam olduğunu
dile getiriyorum, anne.
Şimdi yuvam yok oysa.
İşte bu dile getirdiğim, bu türküde.
Bir sesim vardı, diyorum,
bir dilim de, anne.
Şimdi ne sesim,
ne de dilim var.
Olmayan sesimle,
olmayan dilimde,
olmayan evimde,
bu türküyü çığırıyorum, anne.

1992 yılının baharında bir sabah, gün ışığı karanlık gökyüzünü usulca, kararlılıkla ağartırken, korkunç bir düşle uyandı Samir. Soluk soluğa kalmıştı. Doğrulup oturdu. Etrafına bakındı. Bir kâbus gördüğünü ancak o zaman anladı.

Elini alnına götürdü. Sırılsıklamdı. Ter içinde kalmıştı. Neredeyse soluk almakta zorlanıyordu. Yavaş yavaş soluğunu düzenlemeye çalıştı. Odanın perdesini aralayıp sokağa baktı. Pedallara asılıp uzaklaşan birini gördü. Yaşlı bir adam mavi bir bisiklete binmişti; gidonu sabah güneşiyle parlıyordu.

O sırada Bakira belirdi kapının eşiğinde. Samir'deki bu tuhaflığı sezmişti. Belli ki o da tıpkı kendisi gibi bütün geceyi endişeli, kâbuslarla geçirmişti.

"Günaydın," diye seslendi. "Sen de erken kalkmışsın."

Samir derin bir soluk aldı. Bu korkunç düşten sonra kendisini en kötüye hazırlaması gerektiğini düşünerek Bakira'ya baktı. Ablası orada durdukça, gördüğü rüya sanki onu siyah bir örtü gibi sarmalamaya başladı. Gördüklerinin gerçek olduğunu düşünüyordu. Bu rüyaların bir uyarı olduğunu, hatta ailesini bu şehirden çıkarması gerektiğini hissediyordu. Bir an önce burayı terk etmeliydiler. Bir dakika bile bekleyecek vakitleri yoktu.

"Günaydın abla," dedi boğuk bir sesle Samir. "Bu sabah erkenci kuşlar gibiyim. Bir rüya gördüm. Bizi korkunç bir yıkım bekliyor."

Bakira hayretten kocaman açılmış gözlerle kardeşine baktı. Sesi cılız, acılıydı.

"Ne rüyası?"

"Rüyama hiç görmediğim rahmetli annem girdi. 'Oğlum, ne yapıyorsun?' diye sordu. Kan ter içinde uyandım ki rüya."

Birden kelimeler boğazında düğümlendi, sustu Samir. Ne diyeceğini bilemiyordu. Bakira da yüreğindeki acıyı açık ede-

cek şekilde altdudağını ısırdı. Çok genç yaşta ölen annesinin bir zamanlar ona söylediği, "Kardeşlerini sana emanet ediyorum. Artık onların annesi sensin," sözlerini hatırladı. Bir an içi burkuldu. Derken uzun, derin bir sessizlik çöktü odanın içine. Sonrasında sessizliği bozan Samir oldu.

"İçimde kalan hiçbir şey yok. Küçük bir çocukken dilediğim her şeyi sen bana verdin zaten. Sen ve kardeşim beni öyle mutlu ettiniz ki!.. Doğrusu bu. Ama keşke annem beni doğururken ölmeseymiş."

Samir'in kelimeleri tükendiğinde elinden gelen tek şey, kaderine boyun eğmek, tıpkı bir çocuk gibi hüngür hüngür ağlamak oldu. Ve sonrasında ıslak yüzünü ablası Bakira'nın o rahatlatıcı, ılık kucağına gömdü.

BEN SUÇLUYUM, ÇÜNKÜ MÜSLÜMANIM!

tarama ve düzenleme altın kızlar

Arife günü o yıl, cuma gününe (3 Nisan 1992) denk geldi. Meyra, Ramazan ayının bir şehri nasıl bambaşka bir yere çevirdiğine ve ruh halini nasıl değiştirdiğine bir kez daha şahitlik ediyordu.

Ramazanla birlikte sokaklar tenhalaşmış, Müslüman Boşnaklara ait lokantalar ışıklarını bir bir söndürmüş, kapılarına kilit vurmuşlardı. Meyra iki katlı evlerinin olduğu sokakta eskisi gibi ne sigara tüttürenleri görüyordu artık ne de kahve yudumlayan insanları...

İftar vakti, akşam ezanı okunduğu zaman, birçok Müslüman gibi Meyra da su ve hurmayla orucunu açıyor, on sekiz yıllık ömründe olduğu gibi yine tatlı bir huzur yaşıyordu. O yıl da üç-beş gün dışında oruç tutmazlık etmemişti hiç.

O gün Meyra birçok Boşnak ailesi gibi bayram alışverişi için annesiyle birlikte dışarıya çıkmış, haftalar sonra böylesi bir kalabalıkla karşılaşmıştı. Soğuk ve hafif yağmurlu havaya rağmen insanlar büyük bir coşkuyla sokaklara dökülmüş, çarşı pazar gezmeye koyulmuşlardı.

Meyra'nın annesi Kerima başını sağa çevirdiğinde, mahalleden komşusu Nedreta ve küçük oğlu Huso'yu gördü.

Nedreta'nın derin bakışlı gözleri biraz çukura kaçmış gibiydi. İnce kemikli yüzü ise solgun görünüyordu.

"Merhaba," diye seslendi Kerima. "Nasılsın komşu?"

Nedreta bir an olduğu yerde durdu. Yüzünü ekşitip, "Bu bayram telaşında nasıl olayım?" dedi. "İki ayağım bir pabuçta!"

Kerima gülümsedi.

"Çok haklısın. Biz de bayram alışverişini bir an önce bitirip eve döneceğiz. Daha birkaç tepsi baklava yapacağız. Ama gene de bir yardıma ihtiyacın varsa çekinme, söyle. Ben de, kızlar da seve seve yaparız. Tabii elimizden geldiğince."

Kerima'nın bu himayeci tavrı Nedreta'nın oldum olası kendini değerli hissetmesini sağlıyordu. Değerli ve önemli... Bu sefer onun gözlerinin içine bakıp buruk bir şekilde gülümsedi.

"Benim kız," dedi iç çekerek, "senin baklavanı da nasıl sever, bilirsin. Ama bu bayram ne yazık ki tadına bakamayacak."

Meyra hemen araya girdi.

"Yoksa Alma bu bayram gelmeyecek mi? Abim bu akşam dönüyor oysaki."

Nedreta'nın yüzü asıldı. Keyfi iyice kaçmıştı.

"Salı günü oldukça önemli bir sınavı varmış. Bu yüzden Saraybosna'da kalıp ders çalışması gerekiyormuş. Tabii bugün yaşadığı korkuyu yenip çalışabilirse."

Meyra bu sözler karşısında şaşırdı.

"Yaşadığı korku mu? Ne korkusu?"

Nedreta derin bir nefes aldı.

"Güya Sırplar bu bayramda Müslüman Boşnaklara kanlı baklava yedirecekmiş."

Meyra'nın tüyleri ürperdi. Yüzü bir kâğıt gibi buruştu. Dudakları istemsizce titremeye başladı.

"Bunu kim söyledi size?"

"Bu sabah, saat dokuz gibi ev telefonundan aradı Alma. O söyledi ağlayarak. Sırplar gece boyunca bütün Saraybosna sokaklarına kâğıt dağıtmış. O küçük kâğıtlarda şöyle yazıyormuş:

Baliya yebem ti ya mater,
Unutmayın ki, Müslümanlar olarak bu bayramda kanlı baklava yiyeceksiniz.

Bu yüzden moralim biraz bozuk güzel kızım. Umarım bir gün Sırp delilik denizinde kendi kanımızda boğulmayız."

Kerima'nın ağzı bir karış açık kalmış, hayretler içinde dinliyordu onu. Sonrasında biraz çözülüp kendine geldiğinde, "Ne diyorsun Nedreta?" diye fısıldadı. "Doğru mu işittiklerim? Ama bu nasıl olur? Bir insanın komşusu nasıl düşman olabilir? Birçoğuyla aynı sınıflarda okuduk, birlikte gülüp eğlendik. Sevinçlerimizi, sıkıntılarımızı paylaştık."

Nedreta bir-iki adım attı. Parmaklarını oğlunun yumuşacık saçlarında gezdirdi.

"Bilmiyorum," dedi büyük bir üzüntüyle. "İnan hiçbir şey bilmiyorum. Acıklı ya da korkunç şeyler duyduğumda hemen aklıma çocuklarım geliyor. Onları tehlikelerden nasıl koruyacağımı düşünürüm hep..."

Meyra da duyduklarına inanamamış, yeşil hareli ela gözlerini kocaman açmıştı.

"Bildiğim gerçek şu ki," diye konuşmasını sürdürdü Nedreta, "isimlerimiz onlardan farklı. Ben birçoğunun gözünde suçluyum. Çünkü Müslümanım!"

Meyra iliklerine kadar sarsıldı. Sonra ani bir öfke hissetti içinde. Kerima kızındaki bu ani değişimi görünce, "Korkma-

yın!" dedi. "Bize hiçbir şey olmayacak. Mecburen yaşayacağız. Çünkü başka çaremiz yok."

Nedreta ona kuşkuyla bakarken, sıkılmışçasına ciğerlerine derin bir nefes çekip, "İnşallah söylediğin gibi olur," dedi. "Bu topraklardan Osmanlı çekip gittiğinden beri, biz Müslüman Boşnaklar üvey evlat gibiyiz, yetimiz ne de olsa!"

***

O öğleden sonra, Srebrenitsa'nın köhne otobüs terminalinde, eski otobüsler yan yana dizili duruyordu. Otobüslerin yanında bekleyen aileler küçük gruplar halinde bir araya gelmiş, sohbet ediyorlardı.

"Keşke," dedi Mineta. "Çocukları ve enişteni de alıp buraya gelseydin abla. Hep birlikte güle oynaya bayramı geçirseydik. Ne güzel olurdu! Böylelikle sen de bugün Ahmiçi'ye geri dönmezdin."

Bakira gülümsedi.

"Dert etme, hemşirem! Zaten Ahmo da gelemezdi. Ramazan günü camiyi, cemaati bırakıp nasıl gelecekti buraya?"

Saat üçe birkaç dakika kala, megafonlu bir adam, Zenitsa ve Vitez yolcularını otobüse binmeye çağırdı. Hemen ardından aracın kapıları şiddetli, hidrolik bir tıslamayla açıldı. Yolcuların bazıları otobüse doğru seğirtirken, "Samir nerde kaldı?" diye söylendi Bakira.

Mineta sağ omzunun üstünden baktı ve sarı bir otobüsün arkasından gelen kardeşini gördü. Samir de onu fark etti. Heyecanla el salladı.

"Bak," dedi Mineta, "geliyor işte."

Bakira'nın bir an gözleri parladı. Başını çevirip onu dikkatle süzdü. Kumral yüzünde son derece duyarlı ve zeytin karası gözlerinde anlamlı bir ifade vardı.

"Keşke," diye fısıldadı. "Rahmetli annemiz onun bu halini görebilseydi."

Mineta'nın duyduğu bu sözler karşısında yüreği dağlandı, yumruklarını sıktı. Kardeşi Samir'in iyice yaklaştığını görünce sustu. Ablasına cevap vermedi.

"Kusura bakmayın," diye seslendi Samir. "Züccaciye dükkânında işler çok yoğundu. Zamanın nasıl geçtiğini anlamamışım."

Samir bir an duraladı. Bir şeyler daha söyleyecek gibiydi ki megafonlu adam son defa Zenitsa ve Vitez yolcularını otobüse binmeye çağırdı. Bakira ansızın kardeşi Samir'in boynuna sımsıkı sarıldı. O an üzerlerine sinen derin dinginliği duyumsadı.

"Kendine," dedi çatallaşan bir sesle, "çok iyi bak kardeşim. Sakın hiçbir şeyi dert etme. Kur'an der ki: 'Allah doğuda ve batıdadır; onun için de nereye dönersen dön, Allah'ın dediği olur.' Göreceksin, her şey yolunda gidecek."

GÜNAHSIZ KUŞLAR

Her bayram sabahında olduğu gibi yalnızlık duygusu Samir'in üzerine kara bir bulut gibi çöker, ancak bayram sonrası ortadan kalkardı. Gözlerinin önünde sanki annesi belirir, ona sevgi sözcükleri mırıldanırdı.

O sabah bu yoğun duygular içinde evden çıkıp bayram namazına giderken, yolda hiç ummadığı bir olay yaşadı. Sokak kapısının önünde duran küçük bir çocuk, "Pis Müslüman!" diye seslendi arkasından.

Samir birden afalladı. Başını sesin geldiği yöne çevirdi. Yedi-sekiz yaşlarındaki bir oğlan elinde tuttuğu ekmeği yiyor, alaycı gözlerle ona bakıyordu.

Samir'in alnındaki damar öfkeyle şişti. Sanki yüreği yerinden fırlayacakmış gibi attı. Bedeni hummaya tutulmuş gibi titredi.

"Sen," dedi kızgınlıkla, "az önce ne söyledin bana?"

Çocuk ağzına bir parça ekmek daha sokup çiğnedi. Ardından gözlerini ona dikip, "Pis Müslüman!" diye bağırdı.

Samir âdeta beyninden vurulmuşa döndü. Yanakları kor gibi yandı. Ona doğru birkaç adım atmıştı ki ansızın sokak kapısı açıldı. Orta yaşlı bir kadın çocuğun kolundan tuttuğu gibi içeri soktu. Kapıyı arkadan kilitledi.

Samir kahrolmuştu. Ne yapacağını bilemez bir şekilde olduğu yerde öylece durdu. "Gerçekten çok tuhaf," diye aklından geçirdiği sırada, "Selamünaleyküm," dedi birisi. "Bayramın mübarek olsun."

Samir dalıp gittiği düşüncelerden sıyrılıp kendine geldi. Başını kaldırdığında, karşısında dikilen Hazım'ı gördü.

"Ve aleykümselam. Senin de bayramın mübarek olsun. Saraybosna'dan ne zaman döndün?"

"Dün akşam."

Samir çocukluk arkadaşını sarılıp kucakladı. Yanaklarından öperken, "Hoş geldin," dedi. "Nasılsın? Her şey yolunda mı? Özledin mi buraları?"

Hazım'ın son derece muntazam bir yüzü ve muhteşem kahverengi gözleri vardı. Güldüğünde âdeta gözlerinin içi parlıyordu.

"Hoş bulduk. Buraya gelmeyi çok seviyorum. Yalan yok! Saraybosna burası gibi, burası da Saraybosna gibi olamaz. Benim için en güzel yer doğduğum bu topraklar. Sevdiklerim burada ya! O bana yetiyor da artıyor."

Samir de gülümsedi.

"Haklısın. Söylediğin gibi her şeyin ve her yerin kendine has güzellikleri var. Beni de buraya bağlayan iki şey var: ailem ve bu cennet."

Samir birden sustu, içini çekti. Bunun üzerine Hazım, "Senin," dedi, "neyin var böyle? Durgun ve düşünceli gördüm seni."

Samir buruk bir şekilde gülümsedi. Hemen sonrasında büyük bir acı yerleşiverdi yüzüne.

"Son günlerde farkında mısın? Sırplar iyice zıvanadan çıkmaya başladı. Hatta çocuklarının saldırısı bile şiddetlenerek arttı."

Hazım afalladı.

"Çocuklar mı? Onlar ne yaptı?"

"Gerçi çocukların sorumlulukları, günahları yok ya. Onları cezalandıramayız. Ama ya büyükler? Onların işlediği günahları kim cezalandıracak? Demin bana Sırp çocuğun teki, 'Pis Müslüman!' diye hakaret etti."

Hazım'ın da duyduklarından sonra keyfi kaçmıştı.

"Saraybosna'da da durum bundan pek farklı değil. Sırplar iyice zıvanadan çıktı. Hatta dizlerini döve döve gülerek eğleniyorlar. Koca koca adamların maskarası olduk. Sanki biz onlara bir ağırlığız. Ölmemizi istiyorlar. Güya bize bu bayramda kanlı baklava yedireceklermiş."

Samir geçen gün gördüğü rüyanın sanki kaderleri olduğunu düşündü. Sinirleri iyice bozuldu, nefesi daraldı, yüreği sıkıştı.

"Akıllarınca," dedi Hazım. "Osmanlı'nın intikamını alacaklar bizden. Tarihten gelen kuyruk acıları var çünkü."

Hazım doğru bir noktaya parmak basmıştı. Sırplar, Kosova yenilgisini hiçbir zaman unutmamış, hatta iki sene önce yüz binlerce Sırp, I. Kosova Meydan Muharebesinin altı yüzüncü yıl dönümü için Kosova'nın başkenti Priştine dışındaki Gazimestan Muharebe Alanında toplanmış, o günlerde Sırpların milli duyguları galeyana getirilmişti. Söz konusu muharebede ölen Prens Lazar'ın kemikleri elden ele dolaştırılmış, Priştine'nin güneyindeki Graçanitsa'da bulunan manastırın avlusunda toplanan Sırplar ibadet etmek için uzun kuyruklar oluşturmuşlardı. Hz. İsa'nın, Prens Lazar'ın ve Slobodan Miloşeviç'in ikona tarzındaki posterleri de satışa sunulmuştu. O gün törende Sırp lider Miloşeviç de vardı. Ona Ortodoks kilisesinin siyah cüppeli metropolitleri ile ünlü Sırp şarkıcıları da eşlik etmişti. Miloşeviç yüz binlerce Sırp'a şöyle seslenmişti: "Altı yüz yıl sonra yine savaşlara ve kavgalara tutuştuk. Elbet bunlar silahlı mücadeleler değildi. Ancak günün birinde, yine silahlar bu mücadelenin

dışında tutulmayacaktır." Miloşeviç bu konuşmasını bitirdiğinde âdeta yer yerinden oynamış, Sırplar hep bir ağızdan savaş şarkıları söylemeye başlamıştı.

"Doğru söylüyorsun," dedi Samir. "Osmanlı'nın intikamını almak istiyorlar. Çünkü bizi Türk gibi görüyorlar. Oysaki biz Türk değiliz, Müslüman Boşnağız!"

***

O gün bayramlık kıyafetlerini giymiş Müslümanların birbirlerini ziyaret ettiği, misafirperverliğin en üst seviyeye çıktığı mübarek gündü. Her gelen konuk yaklaşık yirmi dakika oturuyor, kahvesini içiyor, tatlısını yedikten sonra evden ayrılıyordu.

İzet Efendi besmele çekerek kendisine sunulan kahveyi içtikten sonra, "Her durumda ve halde hamd Allah'a mahsustur," dedi. "İkramınız bol olsun."

Ev sahibi Ragıp, "Afiyet olsun," diye karşılık verdi. "Bu mübarek günde tekrar hoş geldiniz. Sefalar getirdiniz."

İzet Efendi gülümsedi.

"Hoş bulduk."

Ragıp başını usulca çevirdi. Bu sefer gözlerini Samir'e dikti. Sonra üzgün bir şekilde, "Oğlum Hazım," dedi, "bu sabah başına gelenleri anlattı. Çok geçmiş olsun."

İzet Efendi şaşırmıştı.

"Ne oldu oğlum? Benim neden hiçbir şeyden haberim yok?"

Samir sabah olanları evdekilere anlatmamıştı.

"Bu mübarek günde," dedi kederli bir sesle, "ağzımızın tadı kaçmasın diye anlatmadım size. Sabah evden çıkıp bayram namazına giderken, sokak kapısının önünde duran Sırp bir çocuk, 'Pis Müslüman!' diye hakaret etti bana."

İzet Efendi duyduklarına inanamadı.

"Deli mi bu çocuk? Durduk yerde neden böyle bir şey söylüyor?"

Samir boğulurcasına içini çekti.

"Bence durduk yere söylemedi. Belli ki ailesi çocuğun yanında hakkımızda ileri geri konuşmuş."

Samir sustu birden. Bugün mübarek gündü. Hepsi için önemli bir gündü. Bu olay yüzünden ağızlarının tadını kaçırmaya gerek yoktu. Bayramın hatırına fazla uzatmak istemedi. Fakat bu sefer de Sıdıka Hanım lafa karıştı.

"Sırplar bu toprakların en şerefsiz, en zorba insanlarıdır. Güzellik, neşe ve kerem ehli olan kişiler bunların arasından çıkmaz asla. Oysa Boşnaklar günahsız kuşlar gibidir. Hiç kimseye bir zararları dokunmaz. Artık bu saatten sonra alnımıza bir şey yazılmışsa kaçacak ve gidecek bir yerimiz yok."

Evde bir anda buz gibi bir hava esti. Ragıp hemen araya girip ortamı yumuşatmaya çalıştı.

"Anacığım niçin kızıyorsun Sırplara? Daha birkaç ay önce torununu oğullarına istemeye gelmediler mi?"

Tam bu sırada Meyra içeri girdi. Elinde baklava tabağı vardı. Babasının az önce söylediklerini duymuş, utancından yanakları kızarmıştı. Sıdıka Hanım torununun içeri girdiğini fark edince, "Bir kızı," dedi, "bin kişi ister bir kişi alır. Herkes haddini bilecek. Kendi bahçesindeki çiçeği koklayacak."

Meyra ne yapacağını bilemez halde öylece kaldı bir an. Fakat sonra uykudan uyanır gibi silkinip elindeki baklava tabağını sehpanın üzerine koyduğu gibi fırladı, gözden kayboldu.

"Haksız mıyım İzet Efendi?" dedi Sıdıka Hanım. "Ya siz ne düşünüyorsunuz onlar hakkında?"

İzet Efendi yetmiş yaşlarındaydı. Saçları pamuk gibi beyazlasa da hâlâ gençlik yıllarındaki kadar gürdü.

"Açıkçası," dedi bir çırpıda. "Hiç iyi düşünüyorum!"

Ragıp bu sözleri duyunca bıyık altından güldü. Sonra da yaşlı kadına dönüp, "Duydun mu anacığım?" diye sordu. "Hiç iyi düşünüyormuş!"

Sıdıka Hanım kaşlarını çattı. Kırışık yüzünü biraz daha buruşturdu.

"Duydum oğlum. Bense hiç iyi düşünmüyorum. Rahmetli Bahro'yu doğuracağım gün, o ıslak kulübenin zemininde, yapayalnız sancılar içinde, tere batmış bir haldeyken, o lanet olasıca Sırp ebe doğumuma gelmedi. Sonradan duyduğuma göre, 'Bir Türkü dünyaya getirmektense, şeytanla yatağa girerim,' gibi saçma sapan laflar etmiş. O gün Allah'ın rahmeti olmasaydı belki de şimdiye dek çoktan ölmüştüm..."

Samir birden ölmüş annesini hatırladı. Yüreği acıyla ezildi.

"Onlar hakkındaki düşüncelerimden," diye devam etti Sıdıka Hanım, "asla dönmeyeceğim. O gün Sırp komşularımdan bir Allah'ın kulu gelip alnımdaki teri silmedi. Bir bardak su vermedi."

Herkes suspus olmuştu. Fakat sonra İzet Efendi araya girip, "Bir gün," dedi, "kötüler günahlarının bedelini ödeyecek. O ebe de onlardan biri. Batıl ve yanlış iş, bir duman gibidir. Hakikatin ise dayanakları sağlamdır. Hakk'ın nuru batılın karanlığını yok eder. Onlar bizi her ne kadar Türk gibi görse de, biz Boşnağız. Ve tıpkı Türkler gibi elhamdülillah Müslümanız."

AH, BENİM GÜZEL BOSNAM!

Ramazan Bayramının ikinci günü, Saraybosna'daki parlamento binasının önünde toplanan iki bin kişilik bir grup, ellerinde **"BOSNA'YI BÖLMEYİN"** yazılı pankartlarla sessiz bir protesto gösterisi yapıyordu.

Bakira o sırada salondaki kahverengi kanepeye oturmuş, televizyonu açmış, gördükleri karşısında düştüğü şaşkınlıkla öylece kalakalmıştı.

Bir süre olup bitenleri yerinden kalkmadan izledi. Biraz sonra kocası Ahmo'nun ayak sesiyle silkinip kendine geldi. Ağzından bir inilti çıkarken, "Ah!" dedi titreyen, zar zor duyulan bir sesle. "Ah, benim güzel Bosnam!"

Ahmo birkaç adım attı. Karısının yanına geldi. Bakira kırpışmayan gözleriyle belli bir noktaya bakıp duruyordu. Ahmo onu daha önce hiç böyle görmemişti.

"Ne oldu sana? Neyin var? Hasta mısın yoksa?"

Bakira'nın çevresindeki her şey zifiri bir karanlığa gömülmüş gibiydi. Bu zifiri karanlıkta, Ahmo'nun yüzü bir güneş lekesini andırıyordu.

"Televizyona bak," dedi boğuk bir sesle. "Ne olduğunu kendi gözlerinle gör. Ah, benim güzel Bosnam!"

Ahmo şaşkınlıkla başını çevirdi. Meraklı gözlerle televizyona baktı. O da puslu, loş bir hiçliğe doğru çekildi sanki. Gördükleri karşısında şoke oldu, nutku tutuldu. Gözlerini kan bürümüş Sırp militanları Yahudi mezarlığının bulunduğu noktadan masum insanların üzerine ateş açmış, ortalık bir anda savaş alanına dönmüştü. Protestocuların çığlıkları, feryatları birbirine karışmıştı. Kalabalık korku ve panikle dağılırken, Vrbanya Köprüsünün üstünde cansız iki beden kalmıştı.

Bakira'nın bu sefer gözlerinin önünde anlık, kör edici beyazlıkta zerrecikler uçuşmaktaydı. Kulağına sesler uzaktan boğuk boğuk geliyordu.

"Aman Allahım!" dedi korkuyla Ahmo. "Az önce Sırplar günahsız, silahsız insanları öldürdü."

Bakira acıyla buruşmuş bir yüzle, "Biz," dedi, "bu noktaya nasıl geldik?"

Ahmo kederine ortak olmak istercesine bakışlarını karısına dikti. Ona uzun uzun baktı. Derin bir nefes aldı.

"Şimdi sahip olduğumuz tek şey Allahımız. Umarım yüce Rabbim bizi kötülüklerden korur."

Bakira soluk almayı denedi, ama boğazı yandı. Bir daha denedi. Bu kez daha da çok yandı. Yüzü sanki korkudan çarpılmıştı.

"Ya korumazsa be Ahmo? Ne yapacağız?"

Ahmo karısının saçlarını okşadı.

"İnançlı ol. Her zaman olduğu gibi Allah'a el açacağız ve bize merhamet duyması için sabırla dua edeceğiz. Bu zor günlerin üstesinden geleceğiz inşallah."

Bakira'nın zihni âdeta diken üstünde, bulanık, karman çormandı.

"Sadece sessiz, sakin bir şekilde yaşamak istiyorum. Elbette Allah'ın dediği olur. Ama yine de korkuyorum be Ahmo.

Çünkü Allah Sırpların içine yürek koymamış. Onlar bizim gibi Muhammed'in aşkı için değil, Müslümanları boğazlamak için yollara düşmüş."

Bakira birden sustu. Gözkapaklarının gerisinde, çocuklarının yüzleri parıldadı. Zihni öylesine meşguldü ki yüzüne konan sineği bile fark etmedi.

Ahmo onun bu sözlerinden sonra, "Böyle zamanlarda," diye mırıldandı, "Allah'ı anmaktan ve peygamberi Muhammed'e salavat getirmekten başka yapacak bir şeyimiz yok."

Bakira ağlıyordu. Gözyaşları elbisesini ıslatmıştı.

"Peki," dedi hıçkırıklarının arasından. "Allah Hırvatların içine yürek koymuş mudur sence?"

Ahmo yanına çömeldi. Elini omzuna koydu.

"Bunu neden soruyorsun ki?"

Bakira ıslak yanaklarını elinin tersiyle sildi.

"Bilmiyorum! Bundan sonra başıma neler geleceğini bilmiyorum. Bu köyde bizimle birlikte yaşayan Hırvat komşularımıza güvenip güvenemeyeceğimi dahi bilmiyorum. Belki de korkudan bu soruyu soruyorum sana."

Ahmo şaşırıp kalmıştı.

"Kendimi bildim bileli bu köyde Hırvat komşularımızla birlikte yaşıyoruz. Bizden önce de bu köyde dedelerimiz yaşamıştı. Paskalya gününde çocukluk arkadaşım Paşko'yla yumurta tokuşturdum. Annesi Paula Teyzenin yaptığı Paskalya çöreğinden yedim. Ayrıca onlara az mı kurban eti götürdüm. Sanmıyorum ki Paşko beni öldürmek istesin."

Ahmo da her Boşnak gibi savaş çıkmayacağına tüm yüreğiyle inanmak istiyordu. Ne de olsa yüzyıllardan beri birlikte aynı topraklar üzerinde yaşıyor, aynı dili konuşuyor, aynı havayı soluyorlardı.

"Hiç korkma," dedi Ahmo. "Burası benim köyüm. Burada yaşayan Hırvatlar da çocukluk arkadaşım. Çok sağlamdırlar. Endişe etme."

Bakira sustu, cevap vermedi. Bayram neşesinden eser kalmamıştı artık. Sadece derin bir soluk alıp başını sağa sola salladı.

***

Meyra öğleden sonranın ilk saatlerinde Minetaların evine gelmişti. O sırada gökyüzünün yarısı mavi, kuzeydeki yarısı kapkaraydı. Rüzgâr yoktu. Ama birazdan fırtınanın çıkacağı anlaşılıyordu.

Mineta mutfaktaki işlerini çarçabuk bitirdikten sonra Meyra'nın yanına gidip, "Söyle bakalım," dedi masumca gülümseyerek, "bayramın nasıl geçiyor?"

Meyra hafif balıketinde, koyu kumral gür saçları ve biçimli ağzıyla çok hoş bir kızdı. Gülümsediğinde ortaya çıkan gamzeleri yüzüne ayrı bir güzellik katıyordu.

"Nasıl geçsin abla?" dedi bitkin bir sesle. "Bir anda misafirlerle dolup taştı ev. Arife gününden beri pestilim çıktı. Yorgunluktan ölüyorum."

Meyra'yla aralarında tamı tamına dört yaş vardı.

"Ben de," diye söylendi Mineta, "camları sildim, yerleri süpürdüm, evi havalandırdım. Allah'tan bu bayram hastanede nöbetçi değildim. Yoksa ben de senin gibi perişan olacaktım."

Meyra hafifçe tebessüm etti. Sonra başını kaldırdı, etrafa göz gezdirdi. Evde hiç kimseleri göremeyince, "Hacı Baba nerede?" diye sordu.

Mineta da gülümsedi.

"Az evvel Samir'le birlikte komşumuz Rızo Amcalara kadar gittiler."

Meyra, Samir'in adını işitince yanakları küçük bir kız gibi kızarmıştı. Dün onun yanında yaşadığı olayı hâlâ unutamamış, nedense mahcubiyet duymuştu.

"Babam," dedi utangaç bir sesle. "Dün onların yanında beni rezil etti. O an yer yarılsa da içine girsem diye düşündüm."

Mineta bu sefer hınzırca gülümsedi.

"Samir biraz bahsetti..."

Meyra sözünü kesti.

"Gerçekten mi? Ne anlattı?"

"Güya Sırp bir aile seni oğluna istemiş, doğru mu bu? Böyle bir şeyi neden bana hiç söylemedin?"

Meyra uzunca bir süre sustu... Yanıt vermesi o kadar uzun sürdü ki, Mineta onun hiçbir şey söylemeyeceğini sandı bir ara.

"Bilmem," dedi nihayet. "Burası küçük bir şehir abla. Belki de adımın çıkmasını istemedim."

Mineta büyük bir merak içindeydi.

"Peki ya oğlan kimdi?"

Tam bu sırada bir gök gürlemesi koptu uzaklarda. Ardından da bir şimşek çaktı. İkisi de hafifçe irkildi.

"Adı," dedi Meyra, "Zoran."

Kısa bir sessizlikten sonra gürültülü bir patlama sesi uzaklardan kopup geldi gene. Mineta derin bir nefes alırken, "Zoran mı?" dedi heyecanlı bir sesle. "Kim o? Seni nereden tanıyor? Daha önce görüştünüz mü?"

"Liseden arkadaşımdı. Benden iki sınıf üstteydi. Hatta bir gün bana gelip, 'Biri seninle çıkarsa, onu dövme ve öldürme hakkım doğar,' demişti. Budalaca bir şeydi bu söylediği. Bu yüzden çok fazla üzerinde durmadım. Yalnız gülmekten katıldığımı hatırlıyorum."

"Deli mi bu oğlan?"

"Değil. Ama hatırladığım kadarıyla biraz takıntılı biriydi. Okul bittiğinden bu yana hiç karşılaşmadım. Ta ki geçen gün beni ailemden istemeye gelene kadar..."

Meyra biraz durgunlaşmış, hatta yüzü asılmıştı.

"Ben de," diye sürdürdü konuşmasını Meyra, "tıpkı baba-annem gibi düşünüyorum. Herkes kendi bahçesindeki çiçeği koklasın. Bilmem, belki de onun etkisinde kaldığım için böyle düşünüyorum. Ne de olsa beni o yetiştirdi. Çok emek harcadı büyütmek için."

Mineta oldum olası Meyra'yı çok beğeniyordu. Hoşgörülü ve aynı zamanda kararlı bir ses tonuyla, "Peki," dedi, "onu nasıl buluyorsun?"

Meyra'nın kafası karıştı.

"Kimi?"

Mineta bu sefer lafı hiç dolandırmadı.

"Kardeşim Samir'i."

Meyra bir an ne diyeceğini bilemedi. Yüzü kıpkırmızı oldu.

"Bilmem," dedi gözlerini kaçırarak. "Hoş biri."

Mineta ciddiyetini hiç bozmadı.

"Artık erkek oldu. Yirmi yaşına bastı."

Meyra'nın kaşları yay gibi gerildi. Heyecandan nefesi kesildi. Güçlükle heyecanını bastırdığı bir sırada, "Sen ne demek istiyorsun abla?" diye sordu.

"Hiçbir şey," dedi Mineta manalı manalı gülümseyerek. "Hiçbir şey! Belki de bu konuyu açmasaydım daha iyiydi."

Meyra'nın yüreği deli gibi çarpıyordu.

"Ama az önce bana bir şey ima etmeye çalıştın. Yoksa yanılıyor muyum?"

Mineta kısa bir süre bekledi.

"Pekâlâ! Seninle açık konuşacağım. Konu senle Samir. Küçükken evcilik oyunu oynamanız başkaydı, oldukça masum-

caydı. Ama artık ikiniz de büyüdünüz. Hatta aynı bahçenin çiçeklerisiniz."

Meyra duyduklarına inanamamış, olduğu yerde donakalmıştı.

"Her neyse," dedi Mineta. "Benim söylemeye çalıştığım şey, kızın kısmeti çıkmışsa, kısmet de hayırlıysa, oğlan iyi bir Müslümansa, o kız bu oğlana verilir."

Aslında Mineta söylediklerinde haksız değildi. Samir'le birlikte meyve bahçelerinde masumca evcilik oyunu oynadığı günlerin sona erdiğini Meyra da çok iyi biliyordu. Bir süreden beri yan yana geldiklerinde, bir türlü anlam veremedikleri garip bir hisse kapılıyorlardı. İkisinin de daha önce hissetmediği bir duyguydu bu ve onları oldukça tedirgin ediyordu...

Meyra bir şey söylemek için ağzını açmıştı ki sanki birden gece oldu. Karanlığı şimşekler yırttı. Açık kalan pencereden ansızın yüzüne çarpan yağmur damlasına sevinç gözyaşları karıştı. Bir ırmak gibi kabaran yüreği âdeta çağlayan gibi kükredi.

***

Albümdeki fotoğraflardan biri güneşli bir günde, küçük bir bahçede çekilmişti. Yeşil yaprakların ufaklığı, ağaçların derinliğine görülebilmesi, bu fotoğrafın baharın ilk günlerinde çekildiğini gösteriyordu. Çizgili, bol elbisesi belinden büzülmüş, on sekiz yaşlarında genç bir kadın vardı fotoğrafta. Açık yakasından dışarı fırlamış gibi duran boynu zayıf, uzundu. Sanki bu ince, uzun, hareketsiz yüz titriyor gibiydi. Fotoğraf bütünüyle gençliği, yaşanmamışlıkları anlatıyordu. İnsan baktıkça içi bir tuhaf oluyor, hüzünleniyordu.

Annesinin bu hali Samir'in pek hoşuna gitmişti. Dudakları titreyerek, fısıltı gibi çıkan bir sesle, "Keşke seni tanıyabilseydim," dedi.

İkinci fotoğrafta annesiyle birlikte bir kız çocuğu sedire oturmuş, resimlerle dolu kocaman bir kitabı ellerinde tutuyorlardı. Kız da tıpkı annesi gibi zayıf ve uzun yüzlüydü. Açık kahverengi gözleri cin gibi parlıyordu. O an annesine bir şeyler anlatıyor olmalıydı. Çünkü kitaba değil de annesine bakıyordu henüz beş yaşında olan Bakira.

Samir bir anda gözyaşlarına boğuldu. Sonra tarih öğretmeninin yıllar önce söylediği, "Unutma ki bazen bir kişinin kaderi diğerlerinin de kaderini belirler," sözlerini hatırladı, ansızın o yalnızlık duygusu bir kez daha gelip üzerine çöktü. Artık ağırlaşmış başı durmadan sallanıyor, dudakları hiç ses çıkarmaksızın bir şeyler mırıldanıyordu...

O sırada Mineta oda kapısının önünde durmuş, sesini hiç çıkarmadan Samir'i izlemiş, sonra da kararını vermişti. Birazdan, Meyra'yla konuştuğu konuyu açacaktı ona. Boğulur gibi, incecik bir sesle, "Sen," dedi, "sendeki bu gönül kırgınlığını bırak da, sağlam bir gönül ara kendine. Ara da, sendeki bu kırgınlık yok olup onun himmetiyle dağ gibi sağlam bir gönüle dönüşsün."

Samir akıttığı gözyaşlarını Mineta'nın fark etmemesi için hemen sildi. Albümü kapattı. Bir kenara koydu. Ablasının az önce söyledikleri tuhaf gelmişti. Başını çevirdi. Ayakta öylece duran ablasına yüreği burkulmuş bir halde bakarken, "Ben," dedi, "bu sözlerinden bir şey anlamadım."

Mineta'nın yüzüne gamlı bir gülümseme yayıldı.

"Çoktan erkek oldun. Artık çocuk da sayılmazsın doğru mu?"

Samir'in bir cevap bulabilmek için uğraştığı, yay gibi kaşlarının oynamasından belliydi.

"Benimle açık konuş abla."

Mineta derin bir nefes aldı.

"Konu senle Meyra. Artık ikiniz de büyüdünüz. Evlen onunla, evlen. Artık yetişkinsin. Evlen onunla."

Samir şaşırmıştı.

"Nasıl ki," dedi Mineta, "donmuş üzüm soğuk suya konursa çözülür ve o halden kurtulup tazeleşir. Sen de evlen onunla ki rahmetli annemizin özlemi gitsin. Tazeleşsin yüreğin."

Mineta birden sustu. Boğazına sanki bir yumru oturdu, nefes alamaz oldu. Kolunu kaldırıp kardeşinin omzuna koyduğunda hüngür hüngür ağlıyordu. Samir şaşkınlığını üzerinden atıp, "İyi de," dedi sesi titrerken, "ya o benimle evlenmezse?"

Mineta çocukluğundan beri sözünü sakınmaz bir insan oluşuyla tanınıyordu.

"Onun da gönlü sende," dedi bu sefer sevinç gözyaşlarını akıtırken. "Güzel yüreğini ferah tut. İçin rahat olsun. Meyra'yla daha bugün konuştum. O da seninle evlenmek istiyor."

Samir'in birden yüreği hop etti. Güm güm atan yüreği ağzında, "Acaba," dedi, "Bakira Ablam bu haberi duyduğunda ne yapacak?"

Mineta sevinç gözyaşlarını sildi.

"Aşırı mutluluktan aklını oynatacak bence. Çifte kavrulmuş diyebileceğim bir telaş içine girecek. Etekleri zil çalacak."

Samir afalladı. Ablasının neden söz ettiğini anlamamıştı.

"Çifte kavrulmuş bir telaş mı?"

Mineta ona diğer müjdeyi vermek için can atıyordu. Artık ne bakışında ne de sesinde kederin izi vardı.

"Evet. Benim de karşıma hayırlı bir kısmet çıktı. Sen bir an önce evlen ki, gözüm arkada kalmasın..."

Samir çocukken sarılıp uyuduğu ablasına baktı. Demek ki o da büyümüştü artık.

"Rabbim," diye devam etti Mineta, "her şeyi düşünmüş. Birlikte olmamıza karar verdiği için onunla evleneceğim."

Samir meraktan çatlamak üzereydi.

"Oğlan ne iş yapıyor peki?"

"Doktor."

Samir biraz rahatladı.

"İsmi ne?"

"Muris."

Samir'in bu sefer sesi daha dingin, daha derin bir yerden yükseliyor, gözleri az önceki kadar kırpışmıyordu.

"Yani bizden, Müslüman birisi."

Mineta başıyla doğruladı. Yüzü sevinçliydi.

"Onu tanıdığında sen de seveceksin. Çok iyi kalpli. Ailemize uygun, efendi biri."

Bu duyduklarından sonra Samir'in yüzü aydınlandı, içi sevinçle doldu. Çünkü ablasının, mutlulukların en büyüğünü hak ettiğini düşünüyordu...

SAVAŞ

6 Nisan, günlerden pazartesiydi. Ramazan Bayramının üçüncü günü savaş patlak verdi. Saraybosna artık kuşatma altındaydı. Şehrin kıyısından patlama sesleri ve dumanlar yükseliyor, âdeta bir beşik gibi sallanıyordu.

Bu savaş, bir şeylerin peşinden koşan birçok insanı daha şimdiden itibar ve makam sahibi yapmış, Boşnakların başına ise büyük bir felaket getirmişti. Çünkü hayatları bir daha dönüşü olmayan bir biçimde değişecekti.

Televizyonda izlediği bu korkunç görüntüler karşısında donup kalmıştı Samir. Saçı başı dağınık, gözleri şişti. Birden geçen gün gördüğü o rüyayı hatırladı. Dudakları kıpırdadı. Ama hiç sesi çıkmadı.

Ne yapıyorsun, oğlum?
Düş kuruyorum, anne.
Nasıl türkü çığırdığımı
görüyorum anne bu düşte.
Ve sen bana soruyorsun, düşümde:
oğlum, ne yapıyorsun, diye.
Oğlum, dile getirdiğin ne,

düşünde çığırdığın türküde?
Bir zamanlar bir yuvam olduğunu
dile getiriyorum, anne.
Şimdi yuvam yok oysa.
İşte bu dile getirdiğim, bu türküde.
Bir sesim vardı, diyorum,
bir dilim de, anne.
Şimdi ne sesim,
ne de dilim var.
Olmayan sesimle,
olmayan dilimde,
olmayan evimde,
bu türküyü çığırıyorum, anne.

Gözleri yaşlarla doldu Samir'in. Geçen gün gördüğü rüyanın gerçek olduğundan emindi artık. Ailesini Srebrenitsa'dan çıkarmadığı için kendine içten içe kızdı.

Babası İzet Efendi düşünceli bir şekilde başını salladı. Onun da kırışık yüzünde keder vardı. Üzüntüsünü gizlemeye çalışarak, "Neden ağlıyorsun oğlum?" dedi, başka da bir şey sormadı.

Samir bir dakika kadar öylece durdu. Sanki o güne dek yaşadığı en uzun dakikaydı bu. Saniyeler tek tek, damla damla akıyor, aralarında sanki bir uçurum uzanıyordu.

Birden omuzlarını silkti. Gözyaşlarını elinin tersiyle silip, "Keşke," dedi acılı yüreği burkularak, "sizi buradan götürseydim."

İzet Efendi oğlunu kendine çekip şefkatle kucakladı.

"Bizi," dedi titrek bir sesle, "nereye götürecektin?"

Samir içini çekti.

"Başka bir yere."

Babasının yüzünde cılız bir gülümseme belirdi.

"Burası doğduğum topraklar oğlum. Burada doğdum, burada da öleceğim inşallah. Ayrıca bu halimle nereye gideceğim? Henüz gençsin. Bu kelimenin anlamını daha bilmiyorsun. Ama bir gün sen de öğreneceksin."

Samir sustu. Birkaç saniye kadar öyle, sarmaş dolaş kaldı babasıyla. Sonra, "Burada," diye fısıldadı, "eli kolu bağlı mı oturacağız böyle?"

İzet Efendi biraz düşündü. Oğlunun başını teselli edercesine okşadı.

"Korkma! Bu savaş uzun sürmeyecek. Çünkü Avrupa'nın medeni devletleri buna asla müsaade etmez. Bu yüzden umutsuzluğa kapılma. Başını serin, gönlünü ferah tut."

Samir bir an Çetniklerin zalimlikleriyle hak ettiği ünlerini düşündü.

"Ya," dedi karamsar bir sesle, "medeni Avrupa bu savaşa, bu trajediye göz yumarsa ne yapacağız?"

İzet Efendi sakin kalmaya çalıştı.

"Ne çabuk unuttun o günleri oğlum. Aylar önce Sırplar, Dubrovnik'i kuşatma altına almadı mı? Hırvatları hem denizden hem de karadan bombardımana tutmadı mı? Ama sonra ne oldu? Avrupa ülkeleri resmen Sırpların ümüğünü sıktı. Savaşı bitirdiler. Şeytan Miloşeviç de kuyruğunu bacaklarının arasına kıstırıp geri çekildi, doğru mu?"

Samir çok üzgündü.

"Doğru söylersin can babam. Yalnız sen de şunu unuttun: Hırvatistan'da işini bitiren Miloşeviç, tabur tabur askerleri ve ağır topçu birliklerini medeni Avrupa ülkelerinin gözleri önünde Bosna'ya sokmadı mı? Şimdi başını çevirip televizyona bak. Aylar önce şehre sokulan o toplar şimdi ölüm kusmuyor mu Müslümanların üzerine?"

Tam o sırada gök gürlemesini andıran bir ses duyuldu. Hemen ardından büyük bir patlama oldu. Televizyondan görülen Saraybosna, bombaların altında dehşetle sarsıldıkça sarsıldı, savaş alanına döndü. Artık o güzelim Saraybosna bir harabeyi andırıyor, insanlar çaresizce sağa sola koşuşturuyor, feryatları kulak tırmalayıcı tek bir uğultu halinde göğe yükseliyordu...

***

Nedreta'nın o an yüzünde keder çizgileri öylesine belirgindi ki biricik kızı Alma'yı bir daha asla göremeyeceğini düşündü. Yüreğinde bir şeyler cız etti.

"Anne," diye konuşmasını sürdürdü telefonda Alma. "Şimdiden barut kokusu genzimi yaktı. Sırplar kana susamış bir canavar sanki. Kendimi çok yalnız ve çaresiz hissediyorum."

Onun bu sözleri karşısında Nedreta'nın neredeyse soluğu kesilecekti.

"Allah büyüktür. Sakın üzme kendini. Bütün dualarımız seninle kızım. Seni orada yalnız bıraktığımız için suçluluk duyuyoruz zaten."

Alma içini çekti. Bir yorgunluk çökmüştü üstüne.

"Birazdan hepimiz bayraklarımızı alacağız, eskisi gibi özgürce dolaştığımız sokaklara çıkacağız. Bu lanet savaşı protesto edeceğiz."

Alma aslında sokaktaki tehlikenin ne denli büyük olduğunu henüz anlamamıştı. Ancak dışarı çıktığı zaman, Sırp keskin nişancılarının kurşunlarına hedef olduklarında, durumun korkunçluğunu anlayacaktı.

"Az önce," dedi annesi, "televizyonda izledim kızım. Avrupa Birliği ülkeleri Bosna'nın bağımsız bir devlet olduğunu kabul etti resmen."

Alma ince dudağının kıyısından acı acı gülümsedi.

"Ölürken bağımsız ve özgür olmak, ha? Lütfen söyle bana, Boşnaklar bugünleri de mi görecekti anne?"

Nedreta'nın yüreğine bir acı yayıldı.

"Sen de biliyorsun ki kızım, bu topraklardan Osmanlı çekip gittiğinden beri biz Müslüman Boşnaklar üvey evlat gibiyiz, yetimiz."

Annesinin bu sözleri, Alma'nın iki kaşının arasına bir çekiç gibi indi. Bedenindeki bütün kanın çekildiğini hissetti. Bacakları buz kesti, hissizleşti sanki. Soluk almaya çalıştı, başaramadı. Gözünü kırpmayı denedi, yine başaramadı.

"İsimlerimiz," dedi Nedreta, "onlardan farklı. Biz onların gözünde suçluyuz. Çünkü Müslümanız!"

Annesinin bu son sözleri ciğerlerindeki havayı çekip almış, çevresindeki her şeyi dondurmuştu.

"Eyvah!" dedi buz gibi bir sesle Alma. "O zaman biz öldük anne. Bize kim yardım edecek? Bizi kim koruyacak?"

Nedreta kaşlarını çatmıştı.

"Hiç bilmiyorum kızım. Ayrıca birinden nefret etmek nasıl bir duygu onu da bilmiyorum. Çünkü daha önce hiç hissetmedim. Bana göre her insan değerlidir. Müslümanız diye bizi öldürmeleri mi gerekiyor? Neden biraz saygı göstermek yerine, Müslüman olduğumuz için yargılıyorlar bizi? Neden olduğumuz gibi kabul etmiyorlar bizi? Ben onların inançlarını hiç yargıladım mı? Aksine saygı duydum. Kim neye isterse ona inanır, bana ne!"

Alma çocukluğundan beri annesine büyük bir saygı besliyordu. Bu yüzden onun mesleğini seçmiş, tıp fakültesinde okuyordu. Kederli bir sesle, "Ben de," dedi, "senin gibi kimsenin ne işine karıştım ne de inancını sorguladım. Ama görüyorum ki bizim inancımızı sorgulayanlar var. Yoksa bu mübarek günde baklavalarımızı kanlı mı yerdik? Çok üzgünüm gerçekten."

Alma bir süre duraksadı... Telefonda sessizlik hâkimdi şimdi. O an hayatının karanlık noktalarıyla yüzleşmesi gerektiğini fark etti. Uzun ve derin bir nefes aldıktan sonra, "Anne," dedi, "orada durumlar nasıl? Siz iyi misiniz?"

Nedreta kızına moral vermek istediğinden, bu sefer sesinde farklı bir ton vardı: sevecenlik, şefkat, güç...

"Allah'a çok şükür iyiyiz. Biliyorsun, burası Müslümanların çoğunlukta olduğu bir şehir. Her durumda birbirimize göz kulak oluruz Srebrenitsa'da."

Alma tam bir şeyler söyleyecekti ki yeni bir sarsıntıyla telefonun ahizesi parmaklarının arasından kayıp yere düştü. Paramparça oldu. O sırada tüm bunlar olurken zayıf bir adam sessizce yaklaşmış, Nedreta'nın arkasında durmuştu.

"Sen," dedi, "kiminle konuşuyorsun?"

Nedreta onu duymadı bile.

"Alo!" diye bağırdı. "Alo! Alma, beni duyur musun?"

Ne yazık ki telefonun öteki ucunda ses yoktu. Nedreta tedirgin bir halde, "Daha şimdi," dedi ağlamaklı bir sesle, "Alma'yla konuşuyordum. Telefon kesildi birden. Hiç ses gelmiyor."

Kocası Emir yanına iyice sokuldu. Telefonun ahizesini elinden alıp kulağına dayadı. Telefondan "dııt, dııt..." diye sesler geliyordu. Hafifçe uzanıp telefonun ahizesini yerine yerleştirirken, "Kesilmiş," dedi. "Belki birazdan yine arar."

Nedreta hâlâ tedirgindi.

"Telefon birden kesildi. Neden acaba? Yoksa başına kötü bir şey mi geldi?"

Kocası Emir çok sakin bir insandı.

"Endişelenme! Hat kopmuştur. Bak gör, birazdan geri arayacak seni."

Nedreta'nın endişeden rengi atmıştı.

"Ya başına kötü bir şey geldiyse?"

Kocası sakin bir şekilde kafasını iki yana salladı.

"Bak gör, geri arayacak. Ayrıca başına neden kötü bir şey gelsin ki? Seninle telefonda konuşuyorsa dışarıda değil, evdedir."

Nedreta'nın kalbi deli gibi atıyordu.

"Ama Sırplar şehri bombalıyor. Ayrıca birazdan sokağa çıkıp bu lanet savaşı protesto edeceklermiş."

Nedreta daha fazla konuşamadı, sustu. Ağzı kurumuş, kelimeler dilinin ucuna yapışmıştı. Yaşadığı çaresizlik, o kahrolasıca sancı yüreğini kemirip duruyordu. Ansızın salondaki koltuğa yüzükoyun uzandı ve elleriyle yüzünü kapatıp hüngür hüngür ağlamaya başladı...

ÖLÜM ESARETTEN DAHA İYİDİR

Aralarında heyecanlı bir suskunluk vardı. Herkes kımıldamadan bir heykel gibi duruyor, Meyra'nın gözleri parlıyor, yanakları kızarıyordu.

Sıdıka Hanım da torununun anlattıklarını duyunca çok sevinmiş, içi içine sığmaz olmuştu. Bir süre sonra bu sevinci dile getiren bir bakışla, "Sana daha önce de söylemiştim," dedi. "Kendi bahçendeki çiçeği kokla. Bu öğüdümü dinlediğin için aferin benim kızıma."

Meyra, babaannesinin sözlerini duyunca mutluluktan havalara uçtu. Ancak işin nereye varacağını görmek için kendisini tutup bir şey söylemedi. Bunun üzerine annesi Kerima ciddi bir tavırla, "Kızım," dedi. "İyi düşündün mü? Bu oğlanla evlenmek istiyor musun gerçekten?"

Meyra cevap verecekken, Sıdıka Hanım hemen araya girip, "Torunumun," dedi, "ışıldayan yüzünü görmüyor musun? Benim akıllı kızım bir şey söylemese de bu hali hislerine tercüman olmuyor mu?"

Bu sözlerden sonra Meyra'nın kendisinden üç yaş küçük kız kardeşi Diba başını önüne eğip kıkır kıkır gülmeye başladı. Kerima ona öyle bir baktı ki Diba hemen kendini toparladı. Aralarına yeniden bir suskunluk çöktü.

Kısa bir süre sonra Kerima yapması gereken şeyi anımsadı. Kızı Meyra'ya dönüp ciddi bir ses tonuyla, "Az önce," dedi, "sana bir soru sordum. Şimdi cevabını duymak istiyorum."

Meyra ansızın önünde bir ışık gördü. Gerçi hafif bir ışıktı. Ama yine de gün ışığı olduğu belli oluyordu. Işık geçtiği yerleri seçilebilir bir hale getirince başını çevirip ela gözlerini annesine dikti.

"İstiyorum. Artık gerisi size kalmış."

Kerima'nın o an gözleri yaşlarla doldu, içini çekti. Kızının doğduğu günü, çocukluğunu anımsamıştı birden. Ağlamaklı bir sesle, "Madem öyle," dedi, "bu meseleyi babanla ve abinle de konuşmalıyız. Bakalım onlar ne diyecek?"

Meyra annesinin bu halini görünce üzüldü. Omzunun girintisine, sol göğsünün tam üstüne bir sızı yerleşmişti sanki.

"Ya," dedi boğuk bir sesle. "Sen ne diyorsun anne?"

Kerima bütün benliğiyle bağlı olduğu kızından ayrılacağı günü düşündü. Bu ayrılığın acısını şimdiden içinde hissetmeye başlamıştı.

"Ne diyeyim güzel kızım? Senin için Allah'tan hep hayırlısını istedim. Mademki bizler yaratılmış varlıklarız, yaratan değiliz, elimizden bir şey gelmez. Biz O'nun emrine uymuşuz. O nasıl hayırlı bir kısmet verirse onu yeterli buluruz."

Meyra bu sözlerden çok duygulanmıştı.

"Haklısın anne, haklısın. Rabbim hiçbir gönlün kırılma sebebi eylemesin evliliği."

Kerima onu duymadı bile. Çoktan düşüncelere dalmış, göğsünü bir hasret sızısı kaplamıştı şimdiden.

O sırada Sıdıka Hanım ortamı biraz canlandırmak, neşelendirmek için, "Fıkra bu ya kızlar," dedi. "Bir gün Muyo evinde piyano çalıyormuş. Arkadaşı Sulyo merak edip sormuş: 'Eh Muyo! Yazıklar olsun sana! Dün hanımın Fata öldü. Bugün na-

sıl piyano çalarsın?' Muyo sakin bir şekilde başını kaldırmış, ters ters baktıktan sonra, 'Ulan Sulyo! Sadece siyah tuşları kullanırım, görmez misin?' demiş."

Meyra birden gülmeye başladı. Kız kardeşi Diba da gülüyordu.

"Allah iyiliğini versin babaanne," dedi Meyra. "Hiç güleceğimiz yoktu."

Sıdıka Hanım genç kızlığından beri şakacı birisiydi.

"Eh," dedi hâlâ gülümserken. "İsterseniz akşama bir tane daha anlatırım. Ne de olsa bugünlerde hepimizin gülmeye ihtiyacı var."

Meyra'nın o an göğsü daraldı. Sevinçli yüreğinde bir acı belirdi. Sonra, "Babaanne," diye mırıldandı. "Sence bu savaş uzun sürecek mi?"

Yaşlı kadının yüzü iyice kırıştı.

"Maalesef kızım, maalesef!"

Bu kederli ses, oğlunun geleceğinden umudu olmayan bir ananın söylediği ninniyi andırıyordu sanki. Dökülmeye hazır gözyaşları kuru yanaklarından süzülürken, "Bu savaş kesinlikle uzun sürecek," dedi Sıdıka Hanım.

Bu sefer odaya derin, ruhu daraltan bir sessizlik hükmetti. Biraz önce düşüncelere dalıp giden Kerima işittiği bu sözlerden sonra irkildi. Yırtıcı bir kuş gibi etrafına bakındı. Eski ve mutlu günlere bir daha dönememenin acısını yaşadı. Bu yüzden kendini yapayalnız, kimsesiz bir çocuk gibi hissetti.

"İnşallah," dedi Meyra. "Allah'ın belası Sırpların çıkardığı savaş kaderimiz olmaz."

Sıdıka Hanımın gözleri sönükleşmişti.

"Sırplar," dedi, "tam bir şeytan! Altı yüz yıldan beri Müslüman Türklere kin besliyor, bizi hor görüyorlar. Maalesef kötü hastalığın çaresi yok kızım. Ancak ağrıyı azaltmak için uğra-

şacağız artık. Eskiden annem hep derdi ki: 'Kadınları hayata ortak olmayan bir millet öksüzdür!' Keşke bu savaşa biz kadınlar ortak olmasaydık. Boşnak erkekleri öksüz kalsaydı."

Meyra'nın kafası karışmıştı. Meraklı gözlerle babaannesine bakıp, "Biz bu savaşa neden ortak olalım ki?" diye sordu.

Yaşlı kadın ne yapacağını bilmeyen biri gibi oturduğu yerde tedirgin tedirgin kıpırdandı. Sonra kesik kesik, Sırpların Müslüman Boşnaklara bakış açısını anlatmaya koyuldu. Anlatırken de kafasından hızla geçen düşünceleri yakalamaya çalışıyor, bir çırpıda her şeyi söylemek istiyordu.

***

Samir tıpkı rüyasındaki gibi sonları olacak şeyin başlangıcını gördü az önce. Ve içten içe kahroldu. Bu korkunç görüntüleri daha fazla seyretmek istemediği için televizyonun başından kalktı.

Mineta kardeşinin yüreğinden geçenleri anlamış gibiydi. Duraksadı. Ne yapması gerektiğini kestiremiyordu. Kimse de ağzını açıp tek kelime söylemedi.

Bir süre sonra İzet Efendi derin derin iç çekti. Yüzü solgundu. Gelgelelim o an Samir'in içi öyle bir öfkeyle dolmuştu ki, "Ölüm," dedi, "esaretten daha iyidir baba. Sırplar bir canavar. Allah kimseyi bunların eline düşürmesin."

İzet Efendi buğulu gözlerini televizyona dikmiş, Saraybosna'nın yok oluşunu izliyordu. O anda anladı ki yıllar yılı yan yana çalıştığı, her biriyle ayrı ayrı dost olduğu, çok iyi tanıdığı bu insanlardan ayrışıyorlardı. Eskiden beri tanıdığı bu insanların yüzleri birden değişmiş, hepsi ilk defa gördüğü yabancılar olmuştu sanki. Artık bu yüzler onun için bir şey ifade etmiyordu. Korkunç bir gerçekle karşı karşıya oldukları aşikârdı.

"İşin en kötü tarafı," dedi İzet Efendi. "Kendimizi savunacak bir tüfeğimiz bile yok. Allah Boşnakların yardımcısı olsun. İnşallah bu savaş umduğumuzdan daha uzun sürmez."

Mineta acılı yüreğinde bir öfkenin kabardığını, kanın yanaklarına hücum ettiğini hissetti. Nabzı hızlı atmaya, vücudunda bir ateş dolaşmaya başlamıştı. O kızgınlıkla ayağa kalktı. Hiçbiri o güne kadar onu böylesine öfkeli görmemişti. Kömür gözlerinde o an sanki bütün dünyanın ve bütün evrenin ateşi vardı.

"Bu savaşı çıkaranlara lanet olsun! Bizden ne istiyorlar?"

Samir'in de yüzü alev alevdi. Onun da gözlerinde öfke kasırgası dolaşıyor, dudakları titriyordu.

"Ben de bu olup bitenlere inanamıyorum bir türlü. İhanet denen bela nasıl böyle burnumuzun dibine kadar sokulabildi. Kendini bilmez Sırplar, güzelim memleketi yangın yerine çevirdi. Resmen kabadayılık yapıyor, istediklerini ortadan kaldırıyorlar."

İzet Efendi alnını ovuşturdu. Ak düşmüş kaşlarını parmaklarıyla düzeltti. Sonra sıkıntılı bir şekilde, "Görünen o ki," dedi, "içinde bulunduğumuz durum ürkütücü ve sinir bozucu. Çok üzgünüm oğlum. Ben de böyle olmasını istemezdim. Bir baba olarak sizi bu beladan koruyamadım, üzgünüm."

İzet Efendi birden sustu. Çünkü sesi titriyor, ter şakaklarından tombul yanaklarına süzülüyordu. Onun bu halini gören Mineta, "Asla hiçbir şey için kendini suçlama," dedi tok bir sesle. "Bu lanet savaşı sen başlatmadın baba. Aksine ikiyüzlü Sırplar başlattı."

İzet Efendi tekrar alnını ovuşturdu. Yanaklarına süzülen teri sildi. Bakışlarını kızına çevirdi ardından. Ta ki Mineta'yı sevinçli bir gülümsemeyle görene dek sürdü bu bakış.

"Neyse," dedi Mineta. "Aslında sevinçli haberlerim var sana baba. Böyle sıkıntılı bir zamanda sevinç hoş olur, ne dersin?"

İzet Efendi şaşırdı. Ansızın bir kıvılcım çaktı gözlerinde. Ayrıca yüreğinin derinliklerinde tükenmez bir enerjinin varlığını hissetti.

"Allah'tan hayırlısı kızım. Ne sevinciymiş bu?"

Mineta'nın da az önceki öfkesi dinmiş, yüzünde gülücükler açmıştı. Artık sesi yumuşak ve uysaldı.

"İzninle biricik oğlunu evlendiriyoruz baba."

İzet Efendi duyduklarına inanamadı. Omuzlarının, dudaklarının titrediği her halinden belli oluyordu. Gözlerini şaşkınlıkla kırpıştırıp, "Kiminle?" diye sordu.

Mineta başını çevirdi, kardeşi Samir'e bakıp gülümsedi.

"Hadi!" dedi. "Babamıza kim olduğunu sen söyle."

Samir o âna kadar onları büyük bir ilgiyle dinlemişti. Tatlı tatlı gülümsedi. Konunun açılmasına fazlasıyla sevinmişti.

"Mineta Ablam, Kerima Teyzelerin büyük kızı Meyra'yı bana uygun bulmuş. Eğer sen de uygun görürsen."

İzet Efendi hemen cevap vermedi, sustu. Bir dakika kadar bekledi... Ardından yüzünde bir sevecenlik belirdi. Şefkatli bakışlarını oğlunun üzerinde gezdirirken, "Ragıp'ın kızı Meyra," dedi, "bildiğim kadarıyla temiz kalpli ve iyi huylu biri. Allah tamamına erdirsin. Bana sevinçler üstü bir sevinç yaşattınız. Hatta beni şu an öyle mutlu ettiniz ki sanki bana dünyaları verdiniz."

İzet Efendinin bir an boğazı düğümlendi. Başını eğip bir çocuk gibi ağlamaya başladı.

"Can babam," dedi Samir. "Aslında benim de sevinçli bir haberim var sana. Ne olduğunu duymak ister misin?"

Bunu beklemeyen İzet Efendi şaşkınlıkla başını kaldırdı. Islak gözleriyle oğluna bakıp söylemesini bekledi. Bunun üzerine, "Eğer uygun görürsen," dedi Samir, "ablamı da evlendiriyoruz baba."

İzet Efendi sanki gökkubbe çatlamışçasına büyük, sonsuz bir şaşkınlık yaşıyordu. Bu sefer bakışlarını Mineta'nın üzerinde gezdirip, "Ya sen," dedi, "kiminle evleniyorsun?"

Mineta her nedense utandı. Gözlerini babasından kaçırıp yere dikti. Tüm bedeni zangır zangır titriyordu. Babası nasıl karşılayacak, ne diyecekti?

"Şey," dedi utangaç bir sesle. "Çalıştığım hastanede doktor. Adı da Muris. Şayet sen de uygun görürsen babacığım, benim kararım evettir."

İzet Efendinin duyguları öyle karmakarışık bir hal almıştı ki o an ne söyleyeceğini bilemedi. İnce dudaklarında acıklı bir gülümseme, duru ve siyah gözlerindeyse bir hüzün vardı.

***

Akşam olmuş, güneş batmak üzereydi. Bakira birdenbire tuhaf ve korkunç bir düşünceye kapıldı. Nefesi daraldı. Bir şeyler söylemek istercesine dudakları kıpırdadı. Fakat ağzından tek kelime çıkmadı. İçinde kötü bir hisle öylece kaldı televizyonun karşısında...

Ahmo bir süre sonra on iki yaşındaki kızı Asmira'yla birlikte salona girdiğinde, Bakira dirseklerini masaya dayamış, başını ellerinin arasına almış oturuyordu. Karısının bu hali onu telaşlandırmıştı.

"Yine," dedi Ahmo endişeli bir sesle, "neyin var?"

Bakira'nın beline kadar uzanan dalgalı saçları, uzun yüzüne büyük gelen açık kahverengi gözleri vardı. Ağırlaşmış başını kaldırıp kocasına baktı. Solgun yüzü çılgınca titreşiyor gibiydi. Söylemek istediklerini söyleyemediğinden olacak korku dolu yüzünde her şey harekete geçmişti sanki.

Ahmo suskun kaldığını görünce elini ellerinin arasına aldı, uzun uzun sıktı. Bakira suskun suskun öylece oturmaya devam ediyordu...

Bir süre sonra suda eriyen bir buz parçası gibi çözülüp, "Az önce," dedi mırıldanarak, "televizyonda gördüğüm görüntü korkunçtu. Drina Köprüsünün üzeri sanki kırmızı bir halıyla kaplanmıştı."

Ahmo bir an ne söyleyeceğini bilemiyormuş gibi öylece durdu. Ama sonra çabucak toparlandı.

"Kırmızı halı mı? Ne halısı?"

Bakira içini çekti.

"Aslında gördüğüm şey kırmızı halı değildi. Dün gece Drina Köprüsünde katledilen günahsız Boşnakların pıhtılaşmış kanıydı."

Ahmo'nun bu sözler karşısında âdeta kanı çekildi. Koyu renk gözleri daha da karardı, başı döndü. Birdenbire yüreği katledilenlere duyduğu merhametle kabardı. Sonrasında, "Ama bu nasıl olur?" cümlesi döküldü kurumuş ve titreyen dudaklarının arasından. "Bir türlü aklım almıyor. Avrupa ülkeleri bunlara neden müdahale etmiyor?"

"Artık müdahale edeceklerini sanmıyorum. Görünen o ki Avrupa, Bosna'da öldü!"

Tam bu sırada telefon çaldı. O âna kadar sessizce bir kenarda duran Asmira koştu. Ahizeyi kaldırıp kulağına dayadı.

"Alo!"

Arayan Mineta'ydı. Yeğenini hemen tanımıştı. Nasıl tanımazdı; teyzesinin biricik aşkıydı o. Birden sesini kalınlaştırıp, "Kurt gibi acıktım," diye mırıldandı. "Seni yiyeceğim."

Asmira da onu tanımıştı. Kıkır kıkır gülmeye başladı.

"Sakın yeme kurt kardeş. Henüz küçük bir çocuğum ben."

Mineta da katıla katıla gülüyordu. Onunla şakalaşmayı, çocuklaşmayı çok seviyordu.

"Peki öyleyse, dediğin gibi olsun küçük kız. Ama bir dahaki sefere bağışlamam, yiyeceğim seni. Şimdi söyle bana, teyzesinin balı nasılmış?"

Asmira yaşıtlarına göre akıllı bir kızdı. Kestane rengi saçları uzundu ve yüzü tıpkı annesini andırıyordu.

"Annem," dedi bir çırpıda, "çok üzgün teyze. Öylece oturup duruyor."

Böyle bir cevap beklemeyen Mineta bir anlık şaşkınlıktan sonra, "Nasıl yani?" dedi. "N'oldu?"

Asmira hiçbir şey söylemedi. Çünkü tam olarak ne söyleyeceğini bilmiyordu. Bakira o sırada yerinden fırladı, gözleri ateş saçarak hızla koştu. Telefonun ahizesini kızının elinden çekip aldı.

"Alo!" dedi panik dolu bir sesle. "Srebrenitsa'da durumlar nasıl? Az önce televizyonda Višegrad'ı gördüm. Drina Köprüsünün üzeri sanki kızıla boyanmış."

Mineta onun söylediklerinden hiçbir şey anlamamıştı. Boğuk bir sesle, "Sen," dedi, "neden bahsediyorsun?"

Bakira öyle endişeliydi ki onlar için ne kadar üzüldüğünü, ne kadar çok kaygılandığını tahmin bile edemezdi Mineta.

"Allah," dedi Bakira ağlamaklı bir ses tonuyla. "Bu savaşı çıkaranları kahretsin. Onlar da bizler gibi aynı kemikten, aynı kandan, aynı etten meydana geldi. Az önce televizyonda Višegrad'ı görmeliydin. Drina Köprüsünün üzeri sanki kırmızı bir halıyla kaplıydı. Ne yazık ki bu, gece akıttıkları Müslümanların kanıydı."

Mineta'nın sevinci kursağında kalmıştı.

"Višegrad," dedi Bakira, "hemen yanı başınızda. Sizin orada durumlar nasıl peki?"

Mineta neyse ki kendini çabucak toparladı.

"Allahıma şükürler olsun! Burada herkes birlik ve beraberlik içinde yaşıyor. Şimdilik bir sorun yok abla. Sakın bizi merak etme. Aslında başka bir şey için aramıştım seni."

Bakira sanki ona inanmakta güçlük çekiyordu.

"Başka bir şey mi?"

"Evet. Hatta başka başka meseleler için aradım seni."

Bakira heyecanlı bir sesle, "Başka başka meseleler mi?" dedi. "Ne meselesi?"

Mineta önce onu yatıştırdı, sonra uzun uzun anlatmaya koyuldu...

KOMŞUN SENİN DÜŞMANIN!

Caddenin karşı tarafına geçmiş, patika yolda ilerlemeye başlamıştı ki birden Bakira'nın sırtına bir taş çarptı. Arkasını döndü. O an yüreği sıkışıverdi. En öndeki çocuk ona bakıp pis pis sırıtıyor, diğer çocuklar da kendi aralarında gülüşüyordu.

Oysa az önce taş atan çocuğun babası Vlado ile kocası Ahmo çok eskiden beri tanışıyordu. Onlar da birkaç sokak aşağıda, köyün girişinde oturuyorlardı. Bakira eğildi, yerden taşı aldı. Sert bir sesle, "Ivan," dedi. "Bu taşı sen mi attın?"

Çocuk bir an afalladı. Ama kendini çabucak toparladı.

"Evet, ben attım."

Hiç ummadığı bu cevap karşısında Bakira, ne yapacağını bilemeyen biri gibi şaşırdı. Çocuksa aksine kurnaz kurnaz gülümsüyordu. Bakira kahverengi gözlerini yeniden ona dikip, "Peki," dedi, "bu taşı neden attın?"

Hırvat bir babayla Alman bir anneden doğan, sarışın, mavi gözlü Ivan bütün çocuklardan uzundu. Hatta köyün çocukları içinde en acımasızı, en gaddarı oydu. Sözünden dışarı çıkmayan arkadaşları, onu hoşnut edebilmek için neredeyse birbirleriyle yarışıyorlardı. Bir an öfkeyle dişlerini gıcırdattı.

"Bu köyden hepiniz defolup gidin. Müslümanları burada istemiyoruz. Yoksa evinizi, caminizi başınıza yıkacağız."

Az ötede çocuklarıyla birlikte bekleyen Ahmo, karısının yüzündeki değişimi, her bir seğirmeyi, titreşimi hissedebiliyordu. Ve o an korktuğunu görebiliyordu. Hem de çok korktuğunu.

O sırada babasının yanında duran Asmira'nın da dudakları seğirmiş, küçük erkek kardeşi Edin'le bu konuşmayı büyülenmiş gibi dinlemişti. Hırvat bir çocuk fütursuzca dinlerine hakaret etmiş, annesini aşağılamıştı.

Ahmo, Ivan'ın az önceki sözlerine daha fazla dayanamamış, koşup karısının yanına gelmişti. İşaretparmağını havada sallayarak, "Bana bak bacaksız!" dedi sinirli sinirli. "Her şeyi babana söyleyeceğim. Sen ne cüretle bizi tehdit edersin?"

Ansızın uzaklarda bir polis arabası göründü. Hemen ardından sireni duyuldu. Ivan ve diğer çocuklar bir adım geri çekildi.

"Sizinle," dedi Ivan, "henüz işimiz bitmedi. Burada yaşayan Müslümanlarla tek tek hesaplaşacağız çok yakında."

Ahmo çocuğun bu sözlerini duyunca buz kesti. Tam bir şey söyleyecekti ki çocuklar hep birlikte arkalarını dönüp koşmaya başladı. Ahmo yokuşu inmelerini, ormanın derinliklerinde gözden yitmelerini seyretti bir süre...

Bunu izleyen birkaç dakika içinde, bir polis arabası hemen yanı başlarında acı bir fren yaptı. O sırada sokaktaki miskin köpek havladı. Bir başka köpek ona karşılık verdi. Ahmo ağırlaşmış başını çevirdi. Arabadan inen arkadaşı Paşko'ya boş boş baktı. Paşko'nun yüzü her zamanki gibi duygusuzdu, ama bakışları sıcacıktı.

"Ne o?" dedi Paşko. "Bir şey mi oldu? Rengin bembeyaz. Hiç iyi görünmüyorsun."

Ahmo bir süre suskun kaldı... Paşko'nun iri açık mavi gözleri kocaman açılmış, yanıt bekliyordu. Sonunda zayıf bir ses-

le, "Az önce," dedi Ahmo, "Vlado'nun oğlu açıkça bizi ölümle tehdit etti. Güya evimizi, camimizi başımıza yıkacaklarmış."

Paşko zoraki gülümsedi.

"Yoksa o küçük serseriyi ciddiye mi aldın sen?"

Ahmo'nun sorgulayan gözleri üzerindeydi. Sesi uzaklardan, derinlerden geliyordu.

"Baksana Paşko, baksana! Savaş çıktı, savaş. Onu nasıl ciddiye almayayım?"

İkisi de sustu. Aralarında öyle büyük bir sessizlik oldu ki sadece kendi nefeslerini duyuyorlardı. Bir ara Paşko bir şeyler mırıldandı. Ama sesi bomboş dehlizlerde yankılanır gibi yok olup gitti.

O âna kadar Bakira dişlerini sıkıp susmuştu. Fakat sonra birden, "Hadi!" dedi. "Artık gidelim Ahmo. Burada biraz daha oyalanırsak otobüsü kaçıracağız."

Bunun üzerine, "Siz," dedi Paşko, "nereye gidiyorsunuz?"

Bakira lafı hiç uzatmadı.

"Srebrenitsa'ya."

Paşko'nun ansızın gözlerinin önünden bir kederin gölgesi geçti.

"Haberiniz yok mu? Dün gece itibariyle yola barikat kurulduğu için otobüs seferleri iptal oldu."

Bakira afallamış, yüzü bembeyaz olmuştu.

"İyi de," dedi titrek bir sesle. "Yola kim barikat kurmuş? Ayrıca hangi hakla kurmuşlar?"

Paşko o an bu sorudan biraz rahatsızlık duymuş, utanmıştı.

"Maalesef dün gece bizimkiler kurmuş barikatı. Hırvat Savunma Konseyi (HVO) üyesi olan askerler Busovaka/Vitez geçiş yolunu kapatmışlar."

Bakira'nın boğazından bir inilti koptu.

"Neden ama? Nasıl olur bu? Böyle bir şey olamaz. Bizim bugün Srebrenitsa'da olmamız gerekiyor. Çünkü bu akşam erkek kardeşime kız istemeye gideceğiz."

Ahmo da duyduklarına inanamıyordu. Ömründe hiç bu kadar öfkelenmemişti.

"Ne? Ne dedin Paşko? Sizinkiler yola barikat mı kurmuş?"

Paşko sanki suçüstü yakalanmış mahcup bir çocuğa benziyordu.

"Evet," dedi utangaç bir sesle. "Askerler hiç kimsenin geçişine izin vermiyor. En iyisi evinize geri dönün."

Ahmo cevap vermemiş, ürkütücü, sinir bozucu bir sessizliğe gömülmüştü.

"Ama hangi hakla izin vermiyorlar?" diye söylendi Bakira. "Ayrıca vazgeçmek mi? Bu akşam kız isteyeceğiz. Hayırlısıyla evlendireceğiz kardeşimi. Onu ben büyüttüm. Ablası değil annesi gibiyim. Bir daha hiç fırsatım olmayabilir, anlıyor musun beni?"

Paşko onu ciddiyetle dinlemişti.

"Gidin o zaman, siz bilirsiniz. Benden uyarması."

Ahmo akla uygun bir yanıt bulabilmek için düşünüp durduğu bir sırada, "Gidelim," diye kızgınlıkla bağırdı Bakira. "Daha ne bekliyoruz?"

Ansızın şiddetli gök gürültüsüyle beraber bir yağmur boşandı. Ahmo'nun üzerine düşen yağmur damlalarından içi titrerken, "Demek ki bizim için bir başka hayat başlıyor," diye geçirdi aklından, sonra da yağmurun ve peşi sıra çakan şimşeklerin yarattığı rahatsız edici durumun farkında olmaksızın duasını mırıldanarak yola koyuldu karısı ve çocuklarıyla...

***

O öğleden sonra, Srebrenitsa'nın köhne otobüs terminali ana baba günüydü. Her yer insan kaynıyordu. İğne atsan yere düşmezdi. Samir'in gözü hâlâ yolda, terminale giren külüstür otobüslerdeydi.

Deminden beri yanında duran yaşlı bir adam göz ucuyla onu dikkatle süzdükten sonra, "Ne yapacaksın oğlum?" dedi hayıflanarak. "Başa gelen çekilir."

Samir kafasını çevirdi. Yaşadığı hayal kırıklığı gözlerinden okunuyordu. Yaşlı adam tıpkı gençler gibi dimdik duruyordu.

"Efendim," dedi Samir, "bir şey mi söylediniz bana?"

Yaşlı adam hiçbir düş kırıklığı ya da kızgınlık belirtisi göstermeden gülümsedi.

"Başa gelen çekilir oğlum..."

Ne var ki ablası Bakira'nın ortalıkta gözükmemesinden dolayı duyduğu üzüntü öylesine büyüktü ki adamın sözünü kesti Samir.

"Bu savaşta zavallı insanlar evlerini barklarını yitiriyor. Bosna yanıp kül oluyor. Etrafınıza bir bakın! İnsanlar savaş yüzünden göç ediyor. Ya siz ne görüyorsunuz bey amca?"

Yaşlı adam bu sefer acı acı gülümsedi.

"Elbette ben de senin gördüğün şeyi görüyorum oğlum. Fakat unutma ki bu kutsal ve ıstıraplı topraklarda komşun her zaman düşmanın olmuştur. Tarih boyunca bunca acıyı, mutsuzluğu Sırp ve Hırvat komşularımız yarattı. Yine zor günler gelip çattı. Hatta daha da zorları önümüzde."

Yaşlı adamın moral bozucu sözleri acısını daha da kamçıladı. Samir çok ciddi ve vakarlı biçimde başını sallarken, "Her şeye rağmen," dedi, "yarın cesur olacağız. Yepyeni bir güçle, topumuzu tüfeğimizi kavrayacağız."

Yaşlı adam gene hiçbir düş kırıklığı belirtisi göstermeden, "Toprak Ananın," dedi. "Bizleri kahraman olarak doğurduğunu biliyorum. Çok şükür ölmedik, hâlâ hayattayız."

***

Samir morali bozuk, yorgun argın bir halde eve döndü. Bahçelerinin dış duvarı boyunca ağır ağır yürüdü. Kapıyı açıp

avluya girdiği sırada kaşlarını çatmış, merak içinde bekleyen Mineta'yla göz göze geldi.

"Hele şükür!" dedi Mineta yüreği ağzında atarken. "Neredesin kaç saattir? Ayrıca ablamgil nerede?"

Samir birden suratını asıp, "Bakira Ablam," dedi, "gelemedi galiba. Kötü düşünmek istemiyorum ama başlarına bir şey gelmiş olabilir."

Haber bu kadar beklenmedik ve bu kadar can sıkıcı olmasına karşın Mineta sakin kalmaya çalıştı. Tam bir şeyler söyleyecekti ki salondaki telefon acı acı çaldı.

Samir hemen yerinden fırladı. Telefon kapanmadan yetişip ahizeyi kaldırdı, kulağına dayadı.

"Alo!"

Telefonun diğer ucunda ağlayan ses Bakira'ya aitti. Hıçkırıkları onu boğuyor, konuşamıyordu.

"Alo!" dedi tekrar Samir. "Kimsiniz?"

Bakira o an sadece büyük bir üzüntü duyuyordu. Kendini biraz toparladığında gözyaşlarını sildi. Güçlükle, "Kuzum," dedi, "bağışlayın beni. Böyle giderse artık yan yana gelemeyiz. Ah! Bu lanet savaş daha şimdiden aileleri birbirinden kopardı."

Samir duyduklarına inanamıyordu. Sanki başından aşağı kaynar sular dökülmüştü. Göğsü sıkıştı, yüreği acıyla doldu.

"Sen," dedi yutkunarak, "neler söylüyorsun abla?.."

Mineta'nın da yüreği ağzına gelmişti. Midesi şiddetli bir şekilde kasılırken, "Neler oluyor be Samir?" diye sordu. "İkiniz ne konuşuyorsunuz? Bana da söyle."

Samir onu duymamıştı bile.

"Gelmediniz," diye konuşmasını sürdürdü Samir. "Oysaki sizi bekledim saatlerce otobüs terminelinde."

Bakira perişandı. Sanki tüm cesaretini yitirmiş gibiydi.

"Bu savaş," dedi boğuk bir sesle. "Başımıza olmadık işler açtı. Bu sabah yola koyulmak için evden çıktık, ama kös kös geri döndük. Çünkü lanet Ustaşalar yola barikat kurmuş. Kimsenin geçişine izin vermiyorlar."

Samir afalladı.

"Ama hangi hakla bunu yapıyorlar?"

Bakira da Ustaşaların ve Çetniklerin Osmanlı'dan beri Boşnaklardan öç alma planları olduğunu biliyordu. İçinden kopan korku çığlığını güçlükle bastırarak, "Bu topraklarda," dedi, "zorba insanlarla birlikte yaşıyoruz. İlk duyduğumda kulaklarıma inanamadım, ama gerçek böyle. Ah, kuzum ah! Bağışlayın beni. Böyle bir günde yanınızda olamadım."

Samir şaşırıp kalmıştı.

"Bana kalırsa bu töreni iptal edelim daha iyi. Bu savaş ortamında hiçbir şeyin acelesi yok abla..."

Bakira sözünü kesti.

"Kesinlikle olmaz. Meyra'yı bu akşam ailesinden istemeye gideceksiniz. Ne olursa olsun genç bir kızın umutları sönmemeli daha ilk günden."

Bakira birden sustu. İçinde kötü bir duyguyla öylece kaldı. O sırada Mineta gözlerini kocaman açmış, Samir'in endişeli ve incinmiş yüzüne bakıyor, olup bitenleri anlamaya çalışıyordu...

***

Sonunda akşam olmuş, karanlık çökmüştü. Fakat o günün ilk ışıklarıyla birlikte Meyraların evi curcuna yerine dönmüş, herkes gün boyunca büyük bir heyecanla etrafta koşuşturmuştu.

Birden Sıdıka Hanımın gözüne yemek masası ilişti.

"Hemen buraya gel Meyra," diye seslendi. "Şu masaya bir de sen bak. Eksik bir şey var mı?"

Meyra hiç vakit kaybetmeden yanına geldi. Yemek masasına şöyle bir baktı. Masada çeşit çeşit pitalar, börek, isli et, kulak çorbası, bamya, yaprak ve lahana turşusundan yapılmış sarmalar vardı.

"Bence," dedi Meyra, "masada eksik hiçbir şey yok babaanne. Her şey harika görünüyor."

Sıdıka Hanım derin çizgilerle dolmuş yüzünü ona çevirdi. Gözleri parlayarak, "Haydi bakalım," diye mırıldandı. "Şimdiden hayırlı olsun. Allah utandırmasın."

O sırada Ragıp yeşilimsi gözleriyle bir annesine, bir kızına bakıyordu. Yüzünde muzip bir ifadeyle, "Anacığım," dedi. "Bu sofraya ne gerek vardı? Kız istemeye mi geliyorlar, yoksa yemeğe mi? Şekerli bir kahvemizi içip gideceklerdi."

Sıdıka Hanım oğlunun bu sözlerini işitince öfkelendi.

"Niçin böyle konuşuyorsun oğlum, ayıp değil mi? Oğlan çok yakında damadın olacak."

Ragıp oldum olası annesini kızdırmayı seviyordu. Kışkırtıcı bir gülümsemeyle, "Tamam da," dedi, "bunca şeye ne gerek vardı yine de?"

Sıdıka Hanım ters ters baktı. Hatta baktı ki olacak gibi değil, "Sen," dedi hiddetle. "Topaç gibi ne dönüp duruyorsun etrafımda? Sevinçten aklın karıştı galiba."

Meyra onların zaman zaman böyle tatlı, zaman zaman da can sıkıcı çekişmeleri arasında büyümüştü.

"Anacığım," dedi Ragıp. "Ama birtakım gelenekler var."

"Ne geleneği oğlum? Artık gelenek mi kaldı? Benim bildiğim dışarda savaş var. Böyle bir ortamda bu hayırlı bir işse fazla uzatmamak lazım."

Ragıp annesinin bu sözleri karşısında takılmaktan vazgeçmişti ki o sırada kapı çaldı. Bir an evdeki telaş ve çekişme yerini sakinliğe bıraktı. Meyra derin bir nefes aldı, ağır ağır

yürüyüp kapıyı açtı. Kapının hemen önünde, kucağında kocaman bir gül demetiyle Samir duruyordu.

"Hoş geldiniz," dedi Meyra utangaç bir tavırla. "Kapıda durmayın. Lütfen içeri buyurun."

Samir kucağındaki kırmızı gül demetini ona uzatırken, "Hoş bulduk," dedi heyecanlı ve titrek bir sesle. "Hayırlı akşamlarınız olsun."

Meyra utana sıkıla gül demetini aldı. Hemen yanı başında duran kız kardeşi Diba'ya verdi. Samir o esnada başını çevirdi. Birkaç adım geride durmuş, gözlerini olabildiği kadar açmış, Meyra'ya bakan İzet Efendiye, "Lütfedin can babam," dedi, "siz önden buyurun."

Tam o esnada Ragıp'ın gür sesi kulaklarında yankılandı:

"Aman efendim! Hoş geldiniz. Buyurun lütfen! Gençler daha sonra."

İzet Efendi içeri adımını atarken, "Bismillah," diye mırıldandı, sonra da keyifli keyifli gülümsedi.

O âna kadar hiç sesi çıkmayan Kerima şaşkın şaşkın dışarı baktıktan sonra, "Bakira nerede?" dedi. "Ya kocası Ahmo? Gelmediler mi yoksa?"

Mineta üzüntüden kaşlarını yukarı kaldırdıysa da hemen sonra toparlandı. Yüzü eski halini aldı.

"Maalesef gelemediler. Hâlbuki burada olmayı ne kadar çok isterdi..."

Onun bu sözlerinden bir şey anlamayan Kerima sözünü kesti.

"Bu da ne demek oluyor şimdi? Böyle bir günde gelmeyip de ne zaman geleceklerdi ya?"

Mineta gerçekleri söyleyip ortamın güzelliğini bozmak, huzurlarını kaçırmak istemiyordu. Ama bir taraftan da kendini köşeye sıkışmış hissediyordu. Ne söyleyeceğini düşünür-

ken, "Bakira Ablam," diye araya girdi Samir, "gelemedi. Çünkü HVO askerleri Busovaka/Vitez geçiş yolunu kapatmış. Evine geri dönmüş mecburen."

Kerima duydukları karşısında afallamıştı. Bir şeyler sorması gerekiyordu besbelli. Ama ne soracağını, ne yapacağını bilemedi. Kocası da oldukça şaşırmıştı.

"Olacak şey mi bu?" dedi Ragıp. "Biz onların yolunu kesiyor muyuz? Buna nasıl cüret ederler?"

Evin havası bir anda değişmişti. Herkesi bir endişe hali almıştı.

"Siz," dedi Sıdıka Hanım gözlerini kırpıştırarak. "Neden şaşırdınız bu kadar? Torunum Hazım sanki Saraybosna'ya dönebildi mi?"

Hepsi birden başını kaldırdı. Sessizce, yanı başlarında duran Hazım'a baktılar. Hazım'ın yüzünün bütün çizgilerinde öyle derin bir anlam vardı ki.

"Benim için," dedi Hazım, "en güzel yer doğduğum bu topraklardır. Siz buradasınız ya, o bana yetiyor da artıyor. Şimdilik Saraybosna'ya dönmesem de olur."

Mineta ortamın ne kadar gerildiğini görebiliyordu. Hazım'a bakıp gülümsedi. Onun gülümsediğini görünce Kerima da gülümseyerek konuşmaya başladı:

"Ayakta kaldınız. Çekinmeyin, istediğiniz yere geçip oturun lütfen."

Herkes yerinde kıpırdanıp silkindi. Meyra'nın ela gözleri neşeyle parlarken, "Ben," dedi, "kahvelerinizi getireyim en iyisi."

Samir başını kaldırıp ona baktı, güldü. Onun güldüğünü gören Meyra utandı ve hızlı adımlarla yanlarından ayrıldı.

"Biz de," dedi Ragıp, "geçip oturalım."

İzet Efendinin de keyfi yerine gelmişti. Gülümseyerek, "Hay hay!" diye cevap verdi.

Kısa bir süre sonra hepsi oturmuş, keyifli bir sohbete başlamışlardı. Kerima başını çevirip Mineta'ya yumuşak ve duygulu gözlerle baktı.

"Kızım Meyra'dan duyduğuma göre sen de evleniyormuşsun. Ne kadar çok sevindiğimi bilemezsin. Şimdiden hayırlı uğurlu olsun."

Mineta, Kerima'nın söylediklerinden utandı. Kulaklarına kadar kızardı.

"Yani..." dedi kekeleyerek. "Hayırlısıyla öyle bir niyetimiz var. Umarım Allah yüzümüzü kara çıkarmaz."

"Oğlan doktormuş, ha?"

"Evet."

Sıdıka Hanım hemen araya girdi.

"Hayırlı olsun kızım. Oğlanın doktor olması da daha bir hayırlı olmuş."

Mineta bu sefer kendini tutamayıp bir çocuk gibi gülmeye başladı.

"Nedenmiş Sıdıka Teyze?"

"Neden olacak kızım? Biz yaşlılara bu saatten sonra doktor lazım. Sürekli bir tarafımız ağrıyor."

İzet Efendi çok geçmeden önünde bir tepsi gördü. Başını usulca kaldırıp Meyra'nın duru yüzüne baktı.

"Kahvenizi," dedi Meyra heyecanlı bir sesle, "getirmiştim."

İzet Efendinin birden gözleri buğulandı. Her nedense aklına yıllar önce ölen karısı gelmişti. "Keşke oğlunun mürüvvetini görebilseydi," diye geçirdi içinden. Bu kısa durgunluğun ardından, "Teşekkür ederim güzel kızım," dedi. "Ellerin dert görmesin."

Meyra hafifçe gülümsedi.

"Afiyet şeker olsun."

İzet Efendi hiç vakit kaybetmeden kendisine ikram edilen kahvenin tadına baktı. Kahve şekerliydi. Bir an gözlerine yaş

sökün etti, sık sık burnunu çekti. Babasına ne olduğunu anlayan Mineta sırtını hafifçe okşayarak onu teselli etmeye çalıştı. Meyra'nın az önce pişirip getirdiği şekerli kahveyle onlara cevabı evetti.

İzet Efendi onu memnuniyet dolu bir ifadeyle süzdükten sonra, "Allah'ın emri peygamberin kavliyle kızınız Meyra'yı oğlumuz Samir'e istiyorum," dedi duygu dolu bir sesle.

O anda zaman durdu sanki. Odanın içinde büyük bir sessizlik hüküm sürmeye başladı. Kimse ağzını açmıyordu. Bir süre sonra, "Biraz düşünelim," dedi Ragıp, "kısmetse olur!"

İzet Efendi de örf ve âdetlere bağlı biriydi.

"Rica ederim, tabii ki. Siz nasıl uygun görürseniz öyle olsun."

Ragıp usulca başını çevirdi. Önce karısı Kerima'ya, sonra da annesi Sıdıka Hanıma baktı.

"Sizin söylemek istediğiniz bir şey var mı?"

Kerima sessiz kaldı. Hiçbir şey söylemedi. Sadece başını "hayır" anlamında sallamakla yetindi. Fakat Sıdıka Hanım, "Siz de takdir edersiniz ki," dedi. "Şu sıralar karanlık günlerden geçiyoruz. Yüreğimizde yangın var. Biz Boşnaklar daha beşikteyken Sırpların nefretini kazanmışız."

Sıdıka Hanım birden sustu. O an hissettikleriyle boğazı düğümlendi. Konuşmak çok zor geldi.

"Eee?" dedi Ragıp şaşkın bir halde. "Ne demek istiyorsun anacığım?"

Bir sessizlik oldu. Herkes göz ucuyla Sıdıka Hanımı süzüyor, ağzından çıkacak kelimeleri bekliyordu pürdikkat.

"Bence," dedi Sıdıka Hanım kararlılığını gösteren sert bir ses tonuyla, "bu saatten sonra düşünecek bir şey yok oğlum. Bu hayırlı işi daha fazla uzatmayalım. Görüyorum ki kızla oğlan da birbirini seviyor. Ailenin bir büyüğü olarak bu evliliği onaylıyorum müsaadenizle."

Gene bir sessizlik olmuştu aralarında. Meyra tepeden tırnağa ürperdi o an. Muradına ermiş, sevinç gözyaşları döküyordu şimdi. Samir de suskun bir hayranlık içinde, parmakları cebindeki söz yüzüğünde, öylece bakıyordu sözlüsü Meyra'ya...

ARTIK GERÇEKLERİ KONUŞMANIN ZAMANI

Bosna'daki kanlı savaş daha da şiddetlenmişti. Biyelyina'dan sonra Bosna'nın kuzeydoğusundaki Zvornik ve Bratunats'a, Sırp ordusunun topçu birlikleri tarafından birkaç gün boyunca bomba yağdırılmış, her iki şehir de düşmüştü. Stratejik konuma sahip bu iki küçük şehir Sırplar için oldukça önemliydi. Çünkü bu şehirleri ele geçirmeleri demek, bir ayaklarının Bosna'da olması demekti.

Sırbistan'dan Drina Nehriyle ayrılan bu iki küçük komşu şehirde ağırlıklı olarak Boşnaklar yaşıyordu. Günlerce atılan bombalar şehri harabeye çevirmiş, en sonunda Boşnaklar teslim olmak zorunda kalmıştı. Müslüman Boşnakların icabına bakmak için de Sırp paramiliter kuvvetler derhâl bölgeye sevk edilmişti.

Arkan'ın Kaplanlarının yanı sıra aralarında Mirko Joviç'in önderliğindeki Beyaz Kartallar ve Şeşely'in Çetnikleri hiç zaman kaybetmeden işe koyulmuşlardı. Yıkılan evlere tek tek girmiş, korkudan kaçıp ormana saklanan Boşnakları yakalamış, yaklaşık üç yüz elli Müslümanı Bratunats'ta korkunç işkencelerden geçirip kurşuna dizmişlerdi. Daha sonra da ka-

dınlara ve genç kızlara tecavüz etmişlerdi. Bölgeden canhıraş bir şekilde kaçmaya çalışan yaşlıların da evlerinden hiçbir şey almalarına izin vermemişlerdi.

Televizyondaki bu korkunç görüntüler karşısında kanı donmuştu Samir'in. Yürek parçalayan, feryatlar koparan Boşnak kadınlarının sesleri hâlâ kulaklarında çınlıyordu. Başını çevirdi, babası İzet Efendiye baktı.

"Sırplar," dedi buz gibi bir sesle Samir, "şimdi de etnik bir temizliğe başladılar. Artık gerçekleri konuşmanın zamanı. Ne yapacağız can babam?"

İzet Efendi de birçok Boşnak gibi savaşın uzun sürmeyeceğine inananlardandı.

"Bu savaş böyle sürmez oğlum. Elbet bir yolu bulunacak. Bu kavga geçici. Oturup konuşacaklar. Allah'ın izniyle bir hal çaresini bulacaklar."

Samir acı acı güldü.

"Sırpların tek bildiği savaşmak. Biz Müslümanları rüyalarında bile görmek istemezler, yalan mı can babam?"

İzet Efendi tam bir şeyler söyleyecekti ki telefon çaldı. Mineta kalkıp telefona baktı. Arayan Bakira'ydı.

"Orada," dedi kaygılı bir ses tonuyla, "durumlar nasıl?"

Mineta şöyle bir yutkunduktan sonra, "Maalesef," dedi. "Pek iç açıcı değil abla. Višegrad, Biyelyina, Zvornik ve Bratunats'tan kaçan binlerce Müslüman, Srebrenitsa'ya akın ediyor şu anda..."

Bakira sesini çıkarmadı. Birden gözünün önüne bir zamanlar yaşadığı Srebrenitsa geldi.

"Buraya," diye devam etti Mineta, "sığınmak zorunda kalanlar sokaklarda yatıyor, açlık ve sefaletle boğuşuyor."

Bakira duyduklarına inanamadı.

"Şayet böyle giderse büyük bir kıtlık baş gösterir. O zaman siz ne yiyip içeceksiniz?"

Mineta'nın keyfi daha da kaçmıştı.

"Hiç söyleme abla. İnsanın inanası gelmiyor bu olanlara. Nasıl başa çıkacağız bu lanet savaşla? Hiç bilmiyorum."

"Ben de ne düşüneceğimi bilmiyorum. Bildiğim tek şey, bu savaşı artık görmezden gelemeyeceğimiz. Aksi halde yarınlar bizim için yok artık."

Mineta susmuş, aralarında kısa bir sessizlik olmuştu. Birkaç saniye sonra güçlükle yutkunup, "Sizin," dedi Mineta, "orada durumlar nasıl abla?"

Bakira Hırvatlara karşı olan öfkesini gizleyerek, bu sefer sakin bir sesle, "Nasıl olsun?" dedi. "Bizim de bir günümüz bir günümüzü tutmuyor. Yollar hâlâ kapalı."

Bu durum Mineta'nın hiç hoşuna gitmemişti. Kaşlarını çatıp, "Allah," dedi öfkeli bir sesle, "Ustaşaların ve Çetniklerin belasını versin. Kardeşine kız istemeye bile gelemedin onlar yüzünden. Bunlar yüreğime çok ağır geliyor gerçekten."

Bakira birden konuyu değiştirdi.

"Muris ne yapıyor? Ne zaman seni istemeye gelecekler?"

Mineta şaşırdı. Bir an cevap veremedi. Yüzünde kendine çıkış yolu arayan belirsiz bir düşüncenin izleri okunuyordu.

"Bilmiyorum. Henüz belli değil."

Bakira afalladı.

"Bu da ne demek şimdi?"

Mineta birkaç saniye sessiz kaldı. Sanki kafasına bir yumruk yiyip sersemlemiş gibiydi.

"Bilmiyorum işte," dedi boğuk bir sesle. "Bu topraklarda acı çok fazla artık. Hepimizin yüreği kederli. Büyük acılar yaşıyoruz. Böyle bir ortamda evlenmek ne derece doğru abla?"

Bakira ilgiyle dinliyordu onu. İri iri açtığı kahverengi gözleriyle bir noktaya bakıyor, alnındaki kırışıklıklar gitgide derinleşiyordu. Kardeşinin sözlerini anlamak isteğiyle kulak kesilmişti.

"Birazdan," dedi Mineta, "buluşacağım Muris'le. Oturup her şeyi etraflıca konuşacağım. Gerekirse bu işi iptal edeceğim."

Bakira duyduklarına inanamadı bir an.

"Sen delirdin mi? Neden kısmetini kapatıyorsun?"

Mineta buruk bir şekilde gülümsedi.

"Ya, ne yapayım abla? Acımız çok fazla. Bu acıyı ateşle de dağlayamazsın. Böyle bir ortamda nasıl evleneceğim?"

Bakira öfkelenmişti.

"Aptal aptal konuşma! Kardeşimiz nasıl evleniyorsa, sen de öyle evleneceksin. Duydun mu beni?.."

Mineta bir yandan onu dinlerken diğer taraftan da göz ucuyla Samir'i süzüyordu. Babasıyla konuşmaya dalmıştı. Yüzü yandan bakılınca fazlasıyla kaygılı görünüyordu.

Bakira'nın konuşması bittiğinde, "Dur bakalım abla," dedi Mineta durgun bir sesle. "Dört bir yandan karanlık güçlerin saldırısına uğramış bir insan nasıl evlenebilir, ayakta kalabilir? Bütün bunları birazdan konuşacağım onunla. Ne olur bana hak ver! Kötü bir zamandayız. Hem de kökümüzün kazınmak istediği bir zamanda..."

***

Mineta hızla evden çıkmış, soluğu Muris'in yanında almıştı. Gözleri endişeden bir kat daha büyümüş, incecik bedeni rüzgâra tutulmuş küçük bir yaprak gibi titriyordu. Birden gözlerinden kocaman yaşlar yanağına doğru süzülürken, "Bu savaş," dedi boğuk bir sesle, "yüreğimi bir ateş gibi dağladı sanki."

Muris susuyor, sigarasını ağır ağır parmakları arasında döndürüyordu.

"Çetnik şeytanlarının," dedi Mineta, "canı savaş istiyor. Osmanlı'ya olan nefretlerinden insanlıklarını da yitirmişler.

Gözlerini hiç kırpmadan Müslümanların canlarını alıyorlar. Hâlbuki bütün bunlar çok aptalca değil mi?"

Muris otuz yaşlarında, buğday tenli, uzun boyluydu. Sigarasından derin bir nefes çekti. Dumanı havaya üflediği sırada, "Domuz oğlu domuzlar!" diye homurdandı. "Biz hastanede bir can kurtarmak için varımızı yoğumuzu ortaya koyarken, onların günahsız insanları hunharca katletmesi çok ağır. Ama elden de bir şey gelmiyor. Boşnaklar bu savaşa hazırlıksız yakalandı."

Mineta'nın içini bir keder kaplamıştı.

"Medeni Avrupa ülkeleri bu savaşa neden sessiz kalıyor? Neden müdahale etmiyorlar? Neyi bekliyorlar?"

Muris derin düşüncelere dalmıştı... Bir ara elini ceketinin cebine sokup tütün kesesini çıkardı. Bir dal sigara sardı, kibriti çakıp yaktı.

"Görünen o ki," dedi acı dolu bir sesle, "medeni Avrupa ülkeleri bu savaşta sessiz değil, taraf. Hıristiyan Avrupa ülkeleri, Katolik Hırvatların ve Ortodoks Sırpların yanında yer alıyor. Bence Avrupa ülkeleri de tıpkı Sırplar gibi Boşnaklara Müslüman Türkler gözüyle bakıyor. Şu son günlerde bir şeyi çok iyi anladım. O da şu kâinatta yapayalnız olduğumuzu."

Mineta kaşlarını çattı. İşittiği bu sözlerden sonra rengi iyice uçup gitmişti.

"O zaman," diye mırıldandı, "biz öldük aşkım! Sırplar yüzünden öldük! Avrupa ülkeleri Çetnik şeytanlarına ses çıkarmadığı için öldük."

Mineta birden sustu. Korkmuştu besbelli. Dudakları titriyordu. Onu daha önce hiç böyle görmeyen Muris'in içi eridi. Başını ellerinin arasına aldı.

"Korkma aşkım! Yanında ben varım. Bize bir şey olmayacak, göreceksin."

Mineta'nın gözlerinde yaşlar tanelenmiş, ağlıyordu.

"Dünya gözümde değil," dedi hıçkırıklarının arasından. "Yeter ki sen ve ailem yanımda olun."

Bu sözler Muris'in yüreğine bir ok gibi saplandı. İyice yaklaştı, eğilip onu alnından öptü.

"Sen hiç merak etme. Ölene dek yanındayım aşkım."

Mineta'nın kafası karışmıştı bir an.

"Ne diyorsun? İptal edelim mi?"

Muris, Mineta'nın ne demek istediğini anlamamıştı.

"Dur bir saniye! Sen neden bahsediyorsun?"

Mineta'nın keyfi iyice kaçmıştı şimdi.

"Bugün," dedi kederli bir sesle, "aynısını Bakira Ablama da söyledim. Dört bir yandan karanlık güçlerin saldırısına uğrayan bir insan nasıl evlenebilir?"

Bunları duymayı beklemeyen Muris irkilerek geri çekildi.

"Dur! Sen neden..."

Mineta sözünü kesti.

"Ülkenin düştüğü durumu görmüyor musun? Çarşılar birer birer ölmekte, dükkânlar hepten boş. Her şey yıkıldı. Ortalıkta bir devlet de kalmadı. Maaşlar ödenmeyecekmiş artık. Böyle bir ortamda nasıl evlenebiliriz? Paraya gereksinimimiz olmayacak mı? Ha? Söyle."

Muris içini çekti. Bir sigara daha sararken, "Açık söylemek gerekirse," dedi titrek bir sesle, "evlenmek için paraya gereksinimimiz var."

"Beni anlamana sevindim," diye mırıldandı Mineta. "Öyleyse daha fazla üzülüp durmamıza gerek yok. Hâlâ hayattayız ya! Kendimizi şimdilik bununla avutabiliriz."

Muris suskunluğa büründü. Bir şey söylemedi. Üzgün ve kafasının içi karmakarışık bir halde kibrite uzandı, titreyen elleriyle az önce sardığı sigarayı yaktı.

ZOR GÜNLER, HEM DE ÇOK ZOR!

Yağmurlu bir sabah Meyra büyük bir gürültüyle uyandı. Yattığı yer birdenbire sarsıldı. Kulağına patlama sesi gibi gelen bir gümbürtüden sonra çığlığa benzeyen dehşet dolu bir ses duydu. O an yüreği altüst oldu.

Hiç vakit kaybetmeden odasından çıktı. Salona koştu. Babası Ragıp ve abisi Hazım pencerenin önünde yan yana durmuş, dışarıya bakıyorlardı... Çok kısa bir süre sonra Hazım ağırlaşmış başını çevirdi. Solgun bir yüzle, "Çetnikler burada," dedi.

Meyra soluk almak için durdu bir an. Büyük bir ümitsizlik üzerine çöküvermişti. Güçlükle yürüyüp pencereye yaklaştı. Boğuk bir sesle, "Şimdi n'olacak?" diye sordu.

Hazım sustu. Sanki bir şey düşünüyormuş gibi yavaşça başını çevirdi. Tekrar dışarıya baktı. O sırada General Ratko Mladiç önderliğindeki Sırp ordusu, haftalardır konuşlandıkları tepelerden şehri ateşe tutuyor, Sırplara ait olmayan mahalleleri yerle bir edip herkesi öldürüyorlardı. Bu yüzden düdük sesleri, bağrışlar, çığlıklar, ağıtlar sarmıştı her tarafı.

Hepsi o an öylece sokağa, sanki karanlıklara bakıyorlardı. Kulaklarında hâlâ ağlamalar, ulumalar, sövgüler çınlıyordu.

Hazım duruşunu hiç bozmadan, "Bugünler," dedi, "zor günler, hem de çok zor!"

Meyra derin bir iç çekti. Başını kaldırıp abisine baktı. Yüzünde korku vardı. Birden içi sızladı.

Deminden beri endişeli bir şekilde olduğu yerde oğlunu ve kocasını izleyen Kerima daha fazla dayanamayıp, "Hay Allah!" diye söylendi. "Fena, çok fena! Ne olacak şimdi?"

Ragıp başı önünde onu dinliyordu. O da diğerleri gibi büyük bir keder ve ümitsizlik içindeydi. Sanki yüreğinde bir ateş kaynıyordu.

"Sırpların bu yaptıkları," dedi Kerima ağlamaklı sesiyle, "korkunç bir şey. Ah, ya Rabbim! Bu alçakların belasını ver."

Sıdıka Hanımın da morali oldukça bozuktu. Tuhaf bir biçimde ayakta sallanıp dururken, "Artık," dedi üzgün bir sesle, "kıyamet koptu! Allah Boşnakların yardımcısı olsun. Hain Sırpların gerçek yüzünü görmek için çok geç kaldı bu millet."

O sırada Diba kahverengi yemek masasının yanında durmuş, endişeli bir şekilde babaannesine bakıyordu. Bu konuşma onu korku ve çaresizlikle doldurmuştu.

Ragıp bir ara başını kaldırdığında, Diba'nın korku dolu bakışlarını gördü. Birden, "A... Anacığım..." diye kekeledi. "Böyle konuşma çocuğun yanında. Baksana, yüzü hortlak görmüş gibi!"

Sıdıka Hanım başını çevirdi. Torununa şöyle bir baktıktan sonra, "Korkma güzel kızım," dedi duru bir sesle. "Sanma ki yalnızız. Sırplardan üstün Allah var. O merhamet sahibidir. Bize acır da diri diri yakılmaktan esirger."

Diba hâlâ korku içindeydi.

"Ya esirgemezse babaanne? Belki de esirgemez. Nerden biliyorsun?"

Sıdıka Hanım bu soru karşısında afalladı. Bir an kıpırdamadan durdu. Ardından, "Böyle konuşma günah işliyorsun,"

dedi. "Allah'ın bize böyle bir hayat sürmeyi nasip etmemesi için sürekli dua et."

Diba gözyaşlarını elinin tersiyle silerken, "Zaten her gece dua ediyorum," diye cevap verdi. "Ama gene de korkuyorum. Televizyonda gördüm. Sırplar yakaladıklarına işkence ediyormuş."

Sıdıka Hanım az önce öyle konuştuğu için pişmanlık duydu. Bu yüzden fazla üstüne varmadı, sessizliğe gömüldü. O sırada Ragıp kızının yanına geldi. Onun bukleli, kestane rengi saçlarını okşadı bir süre. Sonra elini boynuna götürüp o hiç çıkarmadığı halka şeklinde, koyu kırmızı renkli, iki tarafında karınca yürüyüşüne benzeyen satırları olan muskasını çıkardı ve kızının boynuna takarken, "Yıllar önce," diye fısıldadı, "rahmetli babam takmıştı bu muskayı. Ona da İstanbullu bir Türk hediye etmiş. Ne muskası olduğunu bilmiyorum, ne işe yaradığını bilmiyorum. Ama beni kötülüklerden koruduğuna inanmışımdır. Bunu boynundan çıkarma sakın. Göreceksin, seni de bütün kötülüklerden koruyacak."

Diba babasına sımsıkı sarıldı.

"Seni seviyorum babacığım. Hem de bütün kalbimle seviyorum."

Salondaki herkesin gözleri dolmuştu. Kerima ıslak gözlerini kırptı. Buğulu bir şekilde gülümseyerek kızına baktı.

"Aşk olsun sana! Demek babanı seviyorsun. Anneni hiç mi sevmiyorsun?"

Diba da gülümsedi. Tam bir şey söyleyecekti ki birdenbire tuhaf bir korkuya kapıldı. Yüzü kireç gibi bembeyaz oldu, sendeledi. Ama ağzından tek bir sözcük dahi çıkmadı.

Hazım ansızın yerinden fırladı. Gözleri parlayarak, "Bombaaa!" diye avazı çıktığı kadar bağırdı. "Herkes yere yatsın..."

***

O sabah büyük bir patlamayla ortalık bir anda cehennem yerine dönmüştü. Sokaktaki bağrışlar, çığlıklar gitgide

artmış, öyle ki sesler salona dolan rüzgârın uğultusunu bile bastırmıştı.

Samir sabahın ilk saatlerinde haberi alır almaz koşmuş, soluğu Meyraların evinde almış, gördüğü manzara karşısında dehşete düşmüştü. Kendini biraz toparlayınca yüreğindeki acıyla etrafı incelemeye başlamıştı.

Evin bütün camları patlamıştı. Her yer cam kırıklarıyla doluydu. O sırada pencereden içeriye giren rüzgâr yerde ne varsa uçuruyor, odaların kapılarını ardı ardına çarpıyordu.

"Bizi," diye mırıldandı Sıdıka Hanım, "Allah korudu oğlum! Namert Sırpların attığı bomba hemen yanı başımıza düştü."

Samir gördüklerini, işittiklerini düşündükçe her şey büsbütün ağrına gidiyordu. Dedesinin, babasının zamanından beri, hatta çocukluğundan beri, mahallenin kendi halindeki bu ailesi nasıl da darmadağın ve perişan olmuştu şimdi.

Samir biraz duraladıktan sonra, "Gerçekten de," dedi düşünceli bir sesle, "hepinizi Allah korumuş. Verilmiş sadakanız varmış."

O sırada Kerima ve Diba yerdeki cam kırıklarını topluyor, diğer yandan da içeri dolan yağmur sularını temizlemeye çalışıyorlardı. Ragıp oğlu Hazım'la birlikte kalın bir naylonu pencereye çakarken, "Meyra," diye seslendi. "Çivi yetmedi. Diğer odadaki çekmeceden birkaç çivi daha getirir misin?"

Meyra suskundu. Hâlâ yaşadığı şokun etkisindeydi. Ağır ağır yürüdü, diğer odaya geçti. Samir de arkasından geldi.

Meyra çekmeceyi açtığı sırada başını kaldırdı. Samir'le bir an göz göze geldi. Bir süre sessizce bakıştılar...

Derken Samir üzerindeki mahcupluğu attı. Çabucak yanına geldi. Birden Meyra'nın başını göğsüne bastırdı. Sanki o da sabahki bombalamadan sonra geriye kalan bir şeylere tutunmak istiyor gibiydi. Sevdiği ve değer verdiği şeylere.

"Aşkım," dedi duygu dolu bir sesle. "Üzülme. Göreceksin, bunlar da gelip geçecek. Zaman her şeyin ilacıdır."

Meyra yaşlar süzülen yüzünü Samir'in göğsüne daha da bastırdı. Bir çocuk gibi hıçkıra hıçkıra ağlamaya başladı.

"En acısı da," dedi hıçkırıklarının arasından, "umudunu yitirmiş bir ülkede yaşıyoruz artık. Oysaki yeni sözlenmiştik. En mutlu günlerimizi böyle mi geçirecektik? Yalan yok, sevincim kursağımda kaldı. Şimdi söyle, nasıl üzülmeyeyim sevgilim?.."

Samir'in bir an yüreği paramparça oldu. Birden doğru sözcükleri bulmanın ne kadar güç olduğunu fark etti.

"Son günlerde," diye konuşmasını sürdürdü Meyra, "bir duygu her karanlık çöküşünde gelip yakama yapışıyor. Onu yenmek için bir şeyler yapmak zorunda hissediyorum kendimi. Bazen korkum ve üzüntüm birbirine karışıyor. Sabrım, bütün korkularım, belirsizliklerim ve acılarım... Hepsi sanki bu duyguda bir araya gelmiş gibi. İşte o zaman aklıma sen geliyorsun, seni düşünüyorum. Özellikle de akşamın o ilk saatlerinde..."

Meyra birden sustu, sözlerine daha fazla devam edemedi. Acısı yüreğinde katmerlendi, bedeni titremeye başladı. Samir üzgün gözlerle ona baktı, saçlarını okşadı.

"Keşke," dedi boğuk bir sesle, "adını hiç duymadığımız bir kasabanın kıyısında yaşasaydık birlikte. Savaşın olmadığı, gözlerden ırak bir yerde..."

Meyra derin bir iç çekti. Ansızın sözünü kesti.

"Artık bir sır olarak kalmasın bende," dedi güçlükle. "İtiraf ediyorum. Evcilik oyunu oynadığımız o ilk günden beri âşığım sana."

Samir duyduğu bu sözlerle iliklerine kadar sarsıldı. O güne dek bir insandan duyduğu en dokunaklı, en yürek parçalayıcı sözdü bu. Gözlerine hücum eden yaşları güçlükle bastırırken,

"Şimdi," dedi duygu dolu bir sesle. "Ben de sana bir şeyi itiraf edeceğim."

Meyra bir an başını kaldırdı. Islak gözleriyle ona baktı. Acılı yüreği bir yaprak gibi titriyordu o anda.

"Ne gibi?.."

Meyra daha cümlesini bitirmemişti ki babasının gür sesi kulaklarında yankılandı:

"Nerede kaldın kızım? Hadi! Çivileri getir artık."

Meyra babasının sesini işittiği an panikledi. Yanaklarına düşen gözyaşlarını elinin tersiyle çabucak sildi, hiç vakit kaybetmeden çekmeceyi açtı. Birkaç çiviyi kaptığı gibi odayı terk etti, babasının yanına koştu. Samir arkasından öylece bakakaldı. Neden sonra odanın içinde bir başına durmaktan vazgeçip yanlarına dönmeyi ancak akıl edebildi.

BİR İNSANIN HİSLERİ ÖLÜR MÜ HİÇ?

Saatler gece yarısını gösteriyordu. İçi sıkkındı, hâlâ uykusu yoktu Meyra'nın. "Ahh, bütün bunların anlamsız bir düş olmasını ne kadar çok isterdim," diye geçirdi aklından. Birden acizliğine üzüldü. İri gözyaşları yüreğinde çoktandır biriken üzüntüleri ve acıları yıkamaya başladı...

Meyra yatağında oturmuş ne kadar süre ağladı, bilmiyordu. Ansızın önünde bir karartı hissetti, içi ürperdi. Çabucak gözyaşlarını sildi. Bütün dikkatini kapıya verdi.

Diba kapıda durmuş, içeriden gelen kesik, hıçkırık seslerine kulak kabartmıştı. Meyra'nın her soluk alışı fısıltı halinde birer haykırışı andırıyordu sanki. Diba'nın da yüzünde tıpkı ablasınınki gibi üzgün bir ifade vardı.

"Ne oldu ablacığım?" diye sordu kısık bir sesle. "Neden ağlıyorsun böyle?"

"Bu aralar," dedi Meyra gözyaşlarını çabucak silerken, "her şey üst üste geldi. Kader şu sıralar eğleniyor bizimle. Hem de acımasız bir şekilde."

Diba yatağa yaklaştı ve yavaşça eğilip, "Böyle konuşma," diye fısıldadı. "Beni korkutuyorsun."

Meyra hafifçe uzandı. Kız kardeşinin elini avcunun içine aldı.

"Ellerin neden soğuk bu kadar?"

Diba titriyordu. Meyra birden kendi acısını unuttu.

"Sen," dedi Meyra, "üşüdüğünü söyleseydin ya! Gel uzan, yanıma yat. Sarıl bana."

Diba hemen yatağa girdi. Ona sımsıkı sarıldı.

"Hah!" dedi Meyra. "Şimdi ısınırsın. Söyle, ne oldu?"

Diba hâlâ titriyordu.

"Az önce bir kâbus gördüm. Çok korktum. Birden iri ve soğuk iki el hissettim üzerimde. Biri ellerimden tutuyor, öteki yüzümü yokluyordu."

Meyra'nın içi ürperdi.

"Korkma! Bu gece sırt sırta verip uyuruz burada. Gece nasıl olsa geçer."

Diba endişeliydi.

"Yine bomba atarlar mı sence?"

Meyra onu biraz yüreklendirmek istedi.

"Hiç sanmıyorum."

Diba bu sefer kederli ve boğuk bir sesle, "Biz," dedi, "ne yapacağız abla? Sürekli bu korkuyla mı yaşayacağız? Ne berbat bir hayat bu."

O sırada hava biraz serinlemiş, dışarıda rüzgârın iniltisi artmıştı. Meyra kardeşine sımsıkı sarıldı, içi acıyla burkuldu.

"Dürüst olmak gerekirse bilmiyorum. Artık hiçbir şeyden emin değilim."

Diba derin bir iç çekti.

"Akşamüzeri babaannemle babamı konuşurken duydum. Güya hepimizi soğuk bir ölüm bekliyormuş."

Meyra afalladı.

"Kim söyledi bunu?"

"Babaannem. Hatta elinden gelseymiş, uyuz Sırpları ayağının altında bir böcek gibi ezecekmiş."

"Ah babaanne!" dedi Meyra. "Sırplara sövgüleri de pek çeşitli ve renklidir."

"Pek de haksız sayılmaz abla. Çünkü Sırplar uyuz böcekler gibi. Bize kin ve nefret besliyorlar. İçlerinden biri geberse de suratına tükürsem."

Meyra ona şaşkın şaşkın baktı.

"Sus! Sen sen ol bir daha böyle konuşma. Maazallah bir duyarlarsa yandın. Tekme mi istersin, saçından tutup sürüklenmek mi, artık aklına ne gelirse."

Diba susmuştu.

"Daha çocuksun sen," dedi Meyra. "Hiçbir şey anlamıyorsun. Ne söylediğinin farkında değilsin."

Diba onu hafifçe itti. Yatağın içinde doğrulup oturdu. Kocaman açılmış kül rengi gözleriyle ona baktı. Ablasının yüzünde kaygı dolu bir ifade vardı.

"Çetnik şeytanlarının tümü," dedi kararlı bir sesle Diba, "geberse umurumda değil."

Kız kardeşinin bu sözlerinden sonra Meyra, bir gerçeği çok iyi anladı. Tıpkı kendisi gibi kız kardeşini de babaannesi yetiştirmiş, onu da büyütmek için çok emek harcamıştı vaktizamanında.

"Tıpkı," dedi Meyra, "babaannem gibisin. Dilinin kemiği yok!"

Diba kaşlarını çatmıştı.

"Unutma ki," diye cevap verdi, "bugüne dek hiçbir dine karşı ayrımcılık yapmadık. Hangimiz yaptık abla? Ama görüyorsun, lanet Sırplar yaptı işte. Yoksa biz Müslümanları neden öldürsünler ki?"

Meyra da kendini berbat hissediyordu. Kız kardeşi gibi o da gerçekleri kabul edemiyordu. Tam o sırada şiddetli bir bağrış

koptu. Birden aklı başından gitti. O an kız kardeşini unutup ayağa sıçrarken, "Annem mi?" diye haykırdı.

Diba korkmuş, nefes alışları odada yankılanmaya başlamıştı. Ansızın o tiz haykırış gene duyuldu:

"Defolun!"

Meyra hemen kapıya gitmiş, içeriden gelen o hayvan soluması gibi kesik, hızlı nefes alışverişleri dinliyordu. Sanki içeride sıcak kan kokusu vardı. Onu ürküten bir koku...

Önce ne yapacağını bilemedi. Cesaretini toplamaya çalıştı. Yüreği ağzında tam adımını atmıştı ki karanlıkta bir el saçlarından sıkıca kavrayıp, "Hadi bakalım," dedi buz gibi bir sesle, "düş önüme şimdi."

Meyra bir an neye uğradığını şaşırdı. Kendini kurtarmak için çırpınıp debelenmeye başladı.

"Bırak beni hayvan herif! Çek ellerini üzerimden, çek!"

Adam saçlarından öyle sıkı tutmuştu ki Meyra'nın gücü bu iriyarı adama yetmiyordu. Ansızın suratına yediği tokatla sendeledi. Adam ardından tabancasını çekip başına dayadı ve hiddetle, "Sus!" diye bağırdı. "Yürü. Yoksa beynini dağıtırım."

Meyra'nın birden gözleri karardı. Bacakları neredeyse tutmaz bir şekilde dizüstü çöktü. Bütün bunlar olup biterken Diba koşup yanlarına gelmiş, dehşet içinde onlara bakarken titreyen dudaklarından bir çığlık kopmuştu:

"Kimsiniz siz? Evimizde ne arıyorsunuz?"

İriyarı adam pis pis sırıttı. Kolunda "Beyaz Kartallar" yazılı bir bant taşıyordu.

"Şşşt!" dedi. "Bağırmak sökmez burda. Ağzını bir kez daha açarsan, hiç acımam, bu tabancayla hesabını görürüm şuracıkta."

Diba bu sözler üzerine olduğu yerde kaldı. Sanki sesi uzaklaşmış, kaybolmuştu. Ağırlaşmış başını usulca kaldırıp abla-

sına baktı. Meyra ansızın öfkesine engel olamadı, hiddetle haykırdı:

"Bırak beni hayvan herif! Çek ellerini üzerimden."

İriyarı adam cebinden küçük bir fener çıkarıp ışığı Meyra'nın gözlerine tutarken, "Dinle beni kaltak!" diye bağırdı. "Şimdi aşağı kata ineceğiz. Sizinle görülecek bir hesabımız var çünkü."

Meyra hayretler içindeydi. Kendini bırakmamaya çalışıyor, bir çıkış yolu arıyordu. Kafası bu düşüncelerle dolu ilerlediği sırada, aşağı kattan bir feryat yükseldi. O an yürüsün mü, yoksa olduğu yerde kalsın mı bilemedi. Derken yine bir feryat çınladı kulaklarında:

"Benim oğlum, benim sevincimdi. O benim çocuğum, gururumdu. İnsanlara karşı en büyük sevgim, çocuğuma karşıydı. Kimin ne hakkı var, çocuğumu alsın benden. Onu parçalasın, katletsin!"

Sonra tabanca sesleri, bağrışlar birbirine karıştı. Ansızın Meyra'nın yüreğini ölüm gibi soğuk bir duygu kapladı. Birden iriyarı adamın elinden kurtulup koşar adım aşağı indi. O an gördüğü manzara karşısında donup kaldı. Babası Ragıp yerde cansız bir şekilde, kanlar içinde yatıyordu. İnanmaz gözlerle bir kez daha babasına baktıktan sonra, "Onu niçin öldürdün?" diye haykırdı Meyra. "Babamı niçin öldürdün?"

Elinde tabanca tutan adam tıpkı diğerleri gibi yüzünü siyaha boyamıştı. Üzerinde simsiyah elbisesi, başında beyaz kartal sembolü taşıyan yün şapka, diğer elinde de üç santimetre genişliğinde, keskin, dikenli ve ahşap sapı olan bir bıçak vardı. Alaycı bir sesle, "Ne yapılabilir ki?" dedi. "Savaş işte. Ben öldürmeseydim, onu bir başkası öldürecekti."

Bu sözlere diğer adamlar güldü. Meyra duyduklarına inanamıyordu. Bir an hızla çevresine bakındı. Ardından, "İmdat!"

diye bir çığlık attı ve yumruklarını sıkıp babasını öldüren adamın üzerine doğru koştu.

Meyra olanca gücüyle onu yumruklarken, adam dalga geçer gibi onun savrulan saçlarıyla oynuyordu. O sırada dışarıdan yaklaşan ayak sesleri işitildi. Dura dura yaklaşan ağır ayak sesleri...

Derken kapı gıcırdayarak aralandı. Genç bir adam donuk bakışlarıyla olduğu yerde dimdik duruyordu. Meyra gözlerine inanamadı. Karşısında ifadesiz bir şekilde duran genç adam ona baktıkça içindeki korku gitgide büyüdü. Sarsılmıştı Meyra.

O anda annesi Kerima da tuzla buz olmuş bir kâse gibiydi. O da gözlerini bir an olsun genç adamdan ayırmıyor, kıpırdamadan nefret dolu bakışlarla bakıyordu...

Kerima bir süre sonra suda eriyen bir buz parçası gibi çözülüp kendine geldiğinde, "N'aptınız siz?" diye haykırdı. "Kocama n'aptınız? Onu öldürdünüz."

Genç adam önce hiçbir şey söylemedi. Onu sadece kin ve tiksinti dolu bakışlarla süzdü. Ardından alaycı bir gülümsemeyle, "Senden," dedi, "güzel kızını istiyorum. Yoksa hepinizi öldürürüm."

Kerima ayakta zor duruyordu.

"Defol! Git burdan. Benim sana verecek kızım yok."

Genç adam bu sözleri hiç umursamadı. Büyük bir neşeyle, "O gün bu eve geldiğimizde," dedi. "Size, 'Öyle olsun bakalım,' demiştim. Ama artık sizin dediğiniz olmayacak. Aksine benim dediğim olacak bundan sonra. Canım ne isterse onu yapacağım."

Kerima bu sözlerden sonra sanki hortlak görmüş gibi taş kesilmişti. Genç adamın yüzündeyse alaycı, küstah bir ifade vardı. O sırada Meyra yeniden cesaretini topladı.

"Bu da ne demek oluyor Zoran? Bu hiçbir zaman olmayacak. Artık düş yakamızdan."

Uzun boylu Zoran bir an durdu, öfkesini kontrol etmeye çalıştı. Ona tek söz söylemeden kapıyı ardına kadar açtı, işaretparmağıyla Sıdıka Hanımı göstererek diğer adamları içeri çağırdı. O sırada Sıdıka Hanım öldürülen oğlu Ragıp'ın yanı başında diz çökmüş, kâh hüngür hüngür ağlıyor, kâh dua ediyordu. Zavallı yaşlı kadının acısı yüreğini yakıyordu.

Kısa boylu, çirkin, genç bir adam hiç vakit kaybetmeden ona doğru atıldı. Kollarını bir ahtapot gibi boynuna doladı. Diğerleri de hızla yardıma geldi. Yerdeki kan ve ceset umurlarında bile değildi.

Ne olduğunu anlamayan Sıdıka Hanım nefessiz kalmıştı. Yaşlı kadını kucakladıkları gibi koltuğun üzerine savurdular. Diğerleri bigünah kadını soyarken, kısa boylu ve çirkin olanı palaskasını çözdü, pantolonunu aşağı indirdi. Sıdıka Hanım o an kahroldu. Şayet birazdan kendisine tecavüz edecek olan adamın altında kirlenip ölürse diye hemen oracıkta kelimeişehadet getirdi ve acıyla yanan gözlerini kapattı.

Bu korkunç ve sarsıcı görüntü Meyra'nın benliğindeki her şeyi altüst etti. Şiddetli ürpertiler içinde ansızın bağırdı:

"Hayvan herifler! Yaşlı kadından ne istiyorsunuz?"

Annesi Kerima da acıdan hıçkırarak ağlıyordu. Evlendiği günden beri en güzel duyguları yaşadığı evinde korkunç şeyler oluyordu. Bir an kendini kaybedip, "Ne yaptın sen?" diye haykırdı. "Ne yaptın?"

Zoran başını çevirdi. Hiçbir şey söylemeden o sırada tecavüze uğrayan Sıdıka Hanıma baktı. Bir süre sırıtarak onları izledi. Sonra dalga geçer gibi bir sesle, "Demek ki," dedi, "başkasının bahçesindeki çiçek de koklanabiliyormuş, ne dersin ha?"

Sıdıka Hanım kendisine söyleneni duymamıştı bile. Sanki kafasına bir yumruk yiyip sersemlemişti. İçi buz gibiydi. Neredeyse duygusuz!

Meyra bu defa ileri, Zoran'ın önüne atıldı. Hıçkırıklarının arasından, "Sana yalvarıyorum," diye haykırdı. "Bu işkenceye bir son ver, n'olur?"

Zoran onun yalvarmalarından hiç etkilenmişe benzemiyordu. Birden uzanıp elinden tuttu. Parmağına taktığı söz yüzüğüne baktı ve soğuk bir şekilde gülümserken, "Bütün bunları," dedi sert bir şekilde, "bu yüzüğü parmağına takmadan önce düşünmeliydin..."

Bu cevap karşısında Meyra'nın tüm umutları sönüverdi. Yüzü bembeyazdı. Dudakları titriyordu.

"Şimdi," diye devam etti Zoran, "annen masanın üzerine çıksın. Çırılçıplak soyunsun, dans etsin."

Meyra acılı gözlerini kırpıştırdı. Duyduklarına inanamadı.

"Ne?" dedi boğuk bir sesle. "Ne dedin?"

Zoran'ın sesi haince bir zaferin sevinciyle çınlayarak, "Ne söylediğimi," dedi, "gayet iyi duydun sen."

Meyra'nın bütün vücudu katıksız bir nefretle karıncalandı. Elini havaya kaldırıp Zoran'ın yüzüne bir kırbaç gibi indirdi. Bunu beklemeyen Zoran şaşkın, donup kaldı. Yüzü kıpkırmızı kesildi. Birkaç saniye sonra kendini toparladığında tabancasını kılıfından çıkardı, mermiyi namluya sürdü. Ardından mavi renkli gözlerini, bir köşede durmuş, elleri arkadan dikenli telle bağlı, ağzı siyah bir bantla kapatılmış Hazım'a çevirdi. Hızlı adımlarla yanına gitti. Tabancayı Hazım'ın şakağına dayadığı bir sırada, "Dur!" diye haykırdı Kerima. "Tamam, soyunacağım. Yeter ki dokunma oğluma."

Kerima'nın bütün vücudu istemsizce titriyordu. Zoran parmağını yavaşça tetikten çekti. Zafer kazanmış bir kumandan edasıyla tabancayı belindeki kılıfa yerleştirdi.

"Hadi öyleyse!" dedi kararlı bir sesle. "Bu akşam hepimizi memnun et. Yoksa oğlunu öldürürüm."

Kerima kendini hiç bu kadar çaresiz hissetmemişti. Büyük acılar çekiyor, hıçkırarak ağlıyordu. Sanki kocaman bir ormanda kaybolmuş gibiydi. O sırada odanın içinde bir müzik sesi yankılandı.

"Hadi!" diye kükredi müziğin sesini açan adam. "Şimdi soyunup masanın üstüne çık ve dans et."

Kerima çaresiz, utançtan başı önüne düşmüş bir halde elinden gelen tek şeyi yaptı. Soyunmaya başladı...

"Ha şöyle, yola gel baliya!" dedi Zoran sırıtarak. "Yoksa oğlunun beynini dağıtırım."

Zoran bu sözleri söyledikten sonra bir sandalyeye oturdu. Hafifçe eğildi, tabancasını çıkarıp Hazım'a doğrulttu.

O sırada Hazım'ın yüreği çaresiz bir şekilde güm güm atıyor, nefes almakta güçlük çekiyordu. Ellerini bağladıkları dikenli tel etini parçalıyor, kanatıyordu. Ruhundaki acı öyle büyüktü ki, ellerindeki acıyı hissetmiyordu bile. Gözlerinin önünde yaşanan bu trajediyi izlemek dışında ne yapabilirdi ki.

Kerima tabancayı görür görmez korkudan çabucak soyunmuş, masanın üzerine çıkıp dans etmeye koyulmuştu. Sanki saatler inanılmaz bir şekilde uzamış, âdeta zaman durmuştu...

Müziğin sesini açan adam kendini bir şehvet düşünde görüyormuşçasına iç çekiyor, Kerima'nın vücudunun gerilip kıvrılışını, dolgun memelerinin sallanışını büyük bir hayranlıkla izliyordu.

Birden kendini kaybedip masanın üzerine çıktı. Kerima'yı büyük bir tutkuyla kollarının arasına alırken, "Baliya!" diye şehvetle inledi. "Şimdi beni tatmin edeceksin."

Kerime afalladı. Çaresizce ona karşı koymaya çalıştı. İğrenç adamın öpücüklerini savuşturmak için başını bir o yana bir bu yana çevirdi...

Derken masanın üzerinden düşüp yere yuvarlandılar. Bir süre alt alta, üst üste boğuştular. Diğerleri de tepelerine dikilmiş, alkış tutup kahkaha atıyorlardı. Sonunda adam üste çıktı. Kocaman elleriyle Kerima'nın boğazını sıktı. Birkaç saniye sonra Kerima kendinden geçip bayıldı.

Adam insanlığını kaybetmiş, kendini durduramıyordu. Dudaklarıyla dudaklarını zorla araladı, dilini içeri soktu. Ardından Kerima'nın bacaklarını açıp var gücüyle üzerine abandı. Hemen sonrasında da garip iniltiler çıkarmaya başladı...

Bir süre sonra diğerlerinin çılgın alkışı adamı kendine getirdi. Önce kollarını, uyluklarını açtı. Sonra dilini onun ağzından çıkardı. Elinin tersiyle ağzının kenarından akan tükürüğü silerken, "Yeter," dedi içlerinden biri, "kalk artık. Şimdi sıra bizde."

Adam gevşemiş, rahatlamıştı. Bir elinden destek alarak kalktı. Diğeri de hiç vakit kaybetmeden fermuarını aşağı indirip pantolonunu sıyırdı. O an sadece kendini tatmin etmeyi düşünüyordu.

Tüm bunlar olurken Meyra ve Diba korkudan birbirine sımsıkı sarılmış, öfke ve umutsuzlukla ağlaşmışlardı. Meyra ıslak kirpiklerinin arasından annesine doğru eğilen adama bakarken yıkılmış, bir tuğla gibi ufalanmıştı. Büyük bir acı içinde, "Bir insanın hisleri ölür mü hiç? Benimki öldü," diye geçirmişti aklından.

Bu korkunç manzaraya daha fazla bakamadı. Hıçkırıklar içinde yüzünü Diba'nın saçlarına gömdü. O sırada Diba, "Artık yeter! Bizden ne istiyorsunuz?.." diye fısıldıyordu korku içinde gözyaşları dökerek.

Bir süre sonra Diba'nın sözleri anlaşılmaz oldu. Tam o sırada Zoran elini palaskasına götürdü. Büyük bir nefretle baktı Meyra'ya. Palaskasını çözdükten sonra belinden çekip çıkardı. İki ucunu bir araya getirip havada öfkeyle şaklattı.

Meyra başını kaldırıp sesin geldiği tarafa baktı. Zoran'ın bakışlarında sanki açığa vurmadığı, söylemek istemediği bir şey vardı. Onun bu tuhaf bakışlarından korktu.

"Beni," dedi Meyra boğuk bir sesle. "Neden üzüyorsun? Dur lütfen!"

Zoran sırıttı.

"Seni üzmek mi? Biliyor musun, eskiden bir an bile aklımdan geçmemişti. Ha, evet! Az kalsın unutuyordum. Aslında bu evde ilk sen üzmüştün beni, yalan mı?"

Meyra bir an kendini kaybetti.

"Hastasın sen! Duyuyor musun? İstemiyorum seni, istemiyorum."

Zoran çok sinirlendi. Öfkeden kudurdu âdeta. Birden kendine hâkim olamadı ve elinde tuttuğu palaskayı suratına bir kırbaç gibi indirdi. Meyra'nın dudağı patlamış, kanıyordu.

"Bu evde," diye bağırdı Zoran, "canımın istediğini yaparım. Hatta tüm Srebrenitsa'da bile yaparım. Beni hiç kimse engelleyemez."

Meyra elini kanayan dudağına götürdü, nefretle baktı. Zoran bu bakışı yakalayınca büyük bir hışımla, "Benim gösterim şimdi başlıyor," dedi. "Gösterimi izlemeye hazır mısın?"

Bunu der demez hızla Hazım'ın yanına gitti. Ve Meyra daha ne olduğunu anlayamadan elindeki palaskayı abisinin sırtında patlattı, peşi sıra kafasına sert bir tekme savurdu. Hazım dengesini bulmak için çabaladı. Ama elleri arkadan bağlı olduğu için beceremedi bunu. Yere yığıldığında bir el silah sesi duyuldu. Ardından keskin bir barut kokusu ortalığı sardı.

Meyra sarsılmış bir halde, "Katil!" diye haykırdı. "Katil! Abimi öldürdün."

Zoran kan oturmuş gözlerini kocaman açtı. Yerde kanlar içinde yatan Hazım'a baktı. O sırada geniş omuzları aldığı so-

luklarla süratle inip kalkıyor, merhametsiz gözlerinden hâlâ öfke fışkırıyordu. Meyra'nın daha fazla dayanacak gücü kalmadı. Başı döndü, bir an yerinde sallandıktan sonra düşüp bayıldı.

***

Sırplar o gece ağırlıklı olarak Boşnakların yaşadığı Srebrenitsa'ya dört bir koldan saldırıya geçti. Birçok yerin elektriğini kestiler, önlerine çıkanları öldürdüler. Müslümanların evlerine zorla girip büyük bir korku saldılar.

Samir de gecenin bir yarısı sokaktan gelen bu çığlık seslerine uyandı. Sesler uzak mesafeden boğuk bir şekilde geliyordu. Ancak büyük bir ıstırapla yüklüydüler. Uyandığında nerede olduğunu anlayamadı önce, sabah oldu sandı. Ama olmadığını fark edince birden zihni berraklaştı.

Işığı açmak için yataktan kalktı. Elektrik düğmesine bastı. Fakat elektrikler kesikti. "Tüh!" diye söylendi kendi kendine, sonra karanlığa daldı. Eliyle oraya buraya tutunarak yürüdü. Derken yüzü bir şeye çarptı. Ansızın irkildi. Tüyleri diken diken oldu.

"Sen de," dedi titrek bir sesle, "kimsin?"

O anda gözleri keskin bir ışıkla kamaştı. Bu bir el feneriydi. Feneri tutan adam tuhaf bir biçimde gülümsedikten sonra, "Sadece," diye söylendi. "Senin baş belanım!"

Samir garip ve korkunç bir düşünceye kapıldı. İçinden kopan çığlığı güçlükle bastırdı.

"Nedir bu?" dedi buz gibi bir sesle. "Tehdit mi?"

O sırada yere düşen bir gövdenin çıkardığı gürültü kulaklarında yankılandı. Ardından da canhıraş bir çığlık koptu:

"Bırakın beni!"

Samir'in yüreği ağzına geldi. Endişeyle, "İhtiyar babamdan," dedi, "ne istiyorsunuz? Bırakın onu da hesabınızı benimle görün."

Adam şeytani bir kahkaha attı. Ardından onu var gücüyle iterken, "Merak etme," diye tısladı, "sıra sana da gelecek. Düş önüme şimdi."

Samir korkunç bir şeylerin olacağını sezmişti. İçinde büyük bir huzursuzlukla söyleneni yaptı, salona girdi. Babası İzet Efendi yere kapaklanmış, yüzükoyun yatıyordu. Onu o halde görür görmez koştu. Kolundan tutup kaldırdı.

"Can babam," dedi titreyen bir sesle, "sen iyi misin?"

İzet Efendi oğluna sımsıkı sarıldı. Birden ağlamaya başladı. Öyle zavallı bir hali vardı ki dünya sanki başına yıkılmıştı. Samir onu yatıştırmaya çalıştı. Kötü bir şey olmayacağına dair ikna etmek için çırpınıp durdu. Ama ne derse desin, can babasının yüreğine düşen ateşi söndüremedi. Çünkü babası kendi hayatından değil, onların hayatından endişe duyduğu için ağlıyordu.

Samir o sırada bu korkunç manzaranın, acı gözyaşlarının altında ezildikçe eziliyor, Allah'tan bütün bu acıların bir an önce sona ermesini diliyordu. Ama ne yazık ki bu dileği gerçekleşmedi. Pos bıyıklı, çökük avurtlu bir adam yanlarına geldi. Var gücüyle İzet Efendinin böğrüne bir tekme savurdu. Zavallı yaşlı adam rüzgâra tutulmuş küçük bir yaprak gibi savrulup yere düştü. Ardından acı dolu sesle bir kez daha haykırdı:

"Bırakın beni!"

Bunun üzerine Samir babasının üzerine kapandı. Onu kollarıyla sarıp, "Ne olur," diye yalvardı, "ona değil, bana vurun."

Pos bıyıklı adam pis pis sırıttı.

"Senin dediğin gibi olsun. Ama bir şartla."

Samir cevap vermeyince, pos bıyıklı adam bu kez ona bir tekme savurdu. Tekme öyle güçlüydü ki Samir'in soluğu kesildi.

"Sen," diye büyük bir öfkeyle bağırdı adam. "Sağır mısın? Duymadın mı beni?"

Samir çabucak soluk aldı.

"Duydum."

İstediği şekilde cevap alan pos bıyıklı adam, "Şimdi bana doğruyu söyle," dedi ciddi bir ses tonuyla. "Eğer doğruyu söylersen size zarar vermeyeceğim. Sadece gerçeği bilmek istiyorum. Bir yerlere tüfek sakladınız mı?"

"Hayır."

Adam göz ucuyla onu süzdü. Sanki gözleri bir şeyler arıyor gibiydi.

"İnanayım mı sana?"

"Evet, doğru söylüyorum. Silahımız hiç olmadı."

Pos bıyıklı adam ona kuşkuyla baktı.

"Pekâlâ sümüklü!" dedi hiddetle. "Sadece gerçeği bilmek istiyorum. Yeşil Bereliler nerede?"

Kimleri kastettiğini anlamayan Samir gözlerini kırpıştırıp başını sağa sola sallarken, "İnanın," dedi, "bilmiyorum. Yeşil Bereliler de kim?"

Adam dişlerini gıcırdattı.

"Bırak zırvayı pislik herif! Kimi kandırıyorsun sen? Bana gerçeği söyle."

Samir boş gözlerle adama baktı. Neden bahsettiğini anlamıyordu.

"Gerçekten bilmiyorum. Yeşil Berelileri tanımıyorum, onlar da kim?"

Adam öfkeden kıpkırmızı kesildi. Ağzı köpürdü.

"Sen şimdi Müslüman Boşnak milisleri tanımadığını mı söylüyorsun, ha? Eğer onların kim olduğunu bilmiyorsan babanın kim olduğunu da bilmiyorsun demektir. Yalancı! Kimi kandırıyorsun?"

Adam nasılsa ona inanmayacaktı. Samir gözlerini adama dikti. Bir şey söylemeden öylece durdu. Pos bıyıklı adam kuşkuyla ona bakıyordu. Ansızın ayağını sertçe savurup kalbinin üzerine bir tekme attı. O anda Samir'in tüm bedeni hareketsizleşti, olduğu yere yığılıp kaldı...

***

Sabah olmuş, gün ışımıştı. Gece yarısından itibaren General Ratko Mladiç önderliğindeki Sırp ordusu ve paramiliter kuvvetler, Sırplara ait olmayan her şeyi yerle bir etmiş, Sırp olmayan birçok insanı hunharca katletmiş, küçük çocukları bile öldürmüşlerdi.

Srebrenitsa o gece düşmüş, Sırpların eline geçmişti. Şehrin suyu ve elektriği derhâl kesilmişti. Savaş mağduru Boşnaklar yakacak bir mum dahi bulamamıştı. Artık Srebrenitsa'da başa çıkılması güç sorunlar vardı. Daha şimdiden ölüm Boşnaklara kurtuluş gibi gelmeye başlamıştı.

Mineta da o geceyi hiç uyumadan, çalıştığı hastanede oradan oraya koşuşturarak geçirmişti. Pek çok yaralıya yardım etmiş, kesikleri temizlemiş, dikmiş ve sarmıştı.

O sabah yorgun argın eve döndüğünde öğrendikleri karşısında neredeyse kötürümleşmiş, komşusu Fehima'nın dudaklarından dökülen sözleri yüreği ağzında dinlemişti:

"Gece yarısı ansızın evlerimize girdiler. Karanlıkta Çetniklerin seslerini işittim. Tüm erkekleri bir araya topladılar ve silah zoruyla götürdüler."

Mineta canevinden vurulmuştu. Fehima'nın anlattıklarına inanamıyordu. Derin bir iç çekip, "Peki," dedi boğuk bir sesle, "onları nereye götürdüler?"

Fehima şaşkın, öylece baktı yüzüne. Sonra, "İnan," dedi, "bilmiyorum. İnşallah başlarına kötü bir şey gelmez. Oğlumun saçının teline zarar gelecek diye ödüm kopuyor."

Mineta kaygılıydı. Çok ama çok kaygılıydı.

"Belki de onları polis merkezine götürmüşlerdir. En iyisi gidip oraya bir bakmak, ne dersin Fehima Abla?"

Fehima çaresizce içini çekti. Bu iç çekmekten çok hıçkırığı andırıyordu.

"Gidip baktım," dedi gözyaşlarını akıtırken. "Ama çıkış kapısını gösterip hepimizi kovdular."

Mineta'nın bakışları sabitleşti. Alnında dizi dizi düşünce çizgileri belirdi. Yüzü bir kez daha sıkıntı bulutlarıyla gölgelendi.

"Peki, orada mıydılar?"

Fehima bir an düşündükten sonra, "Hayır," dedi, "değillerdi. Bizi kovan Sırp polislerden biri, 'Onları nereye götürdüklerini bilsek dahi söylemeyiz size,' dedi. Muhtemelen onları sorguya alacaklar."

Cümlesini tamamlayamadı Fehima, sustu. Mineta endişeyle ona bakarken, "Hepsinin işi bitti," dedi Fehima. "Hiçbirini bir daha sağ göremeyeceğiz."

Mineta'nın sanki o an başından aşağı kaynar sular döküldü. Göğsü sıkıştı. Duyduklarına inanamıyordu. Birden öfkeyle, "Sen," dedi, "nasıl konuşuyorsun böyle? Hemen peşlerinden gitmeliyiz. Onları götürebilecekleri her yeri aramalıyız."

Fehima umutsuzluğa teslim olmuş, ağlamaya başlamıştı. Gözyaşları arasından, "Kerimaların başına gelenleri duydun mu?" dedi cılız bir sesle.

Mineta endişeyle sordu:

"Ne geldi başlarına?"

Fehima duyduklarını ona nasıl anlatacağını bilemiyordu.

"Ben... Şey..." diye kekeledi. "Bunu sana nasıl söyleyeceğimi bilemiyorum."

Mineta meraktan ölmek üzereydi.

"Hadi, söyle! Ne olduğunu anlat lütfen."

Fehima'nın o an hissettiği acı yüzüne yansımıştı.

"Zavallı kadının," dedi üzgün bir sesle, "vücudunda yüzlerce sigara izmariti söndürmüşler. Ayrıca memesinin uçlarını bıçakla kesmişler."

Mineta dehşet içinde ona bakıyordu. Hayretten eli yüzünde donup kalmıştı.

"Sen ne diyorsun Fehima Abla? Bütün bunlar gerçek mi?"

Fehima son derece üzgündü.

"Gerçek, ama hepsi bu değil."

Mineta bu kez göğsünde bir şeyin kabardığını, kulaklarının uğuldadığını hissetti. Yüreği ağzında, "Başka ne var?" diye sordu.

"Çetnikler ailesinden iki kişiyi katletmiş. Kocası Ragıp ile..."

Mineta artık onu duymuyordu bile. Haykırışları, şiddetli bir ağlama kriziyle birleşmişti. Fehima sustu, daha fazla konuşamadı. Sadece acı dolu gözlerini Mineta'nın yüzüne dikip karanlık ve sessiz bir yığın halinde baktı öylece.

***

Mineta alelacele Kerimaların evine gelmişti. Zavallı kadın hâlâ susuyor, hiçbir şey söylemiyordu. Sanki içinden geçenleri dışa vuramayan dilsiz bir hayvan gibi perişan bir halde ona bakıyor, kederli gözlerinden sicim gibi yaşlar boşanıyordu.

O sırada Mineta'nın kolları iki yanına düşmüş, dili tutulmuştu âdeta. Biçare kadına bunu yapanlara karşı öfkesi katbekat artmış, kaderlerine lanetler okuyordu...

Onu böyle görmeye daha fazla dayanamadı, ağlayarak bahçeye çıktı. Beyaz çiçekler açmış elma ağacının altında, iki tahta tabut duruyordu o esnada. Islak gözleriyle tabutlara baktı. Dudakları kıpırdadı. Bir şeyler söylemeye çalıştı. Ama başaramadı, yutkundu. Gözlerini kapatıp iç çektiği sırada, "Allah," diye fısıldadı kadınlardan biri, "onu kahretsin inşallah! Hepimizi mahvetti. Yüreğimize ateş düşürdü."

Mineta gözlerini açtı. Hemen yanı başında kızgınlıkla söylenen genç kadına baktı. Onu tanıyordu. Hem de çok iyi tanıyordu. Kerima'nın en küçük kız kardeşinden başkası değildi bu.

"Vesima Abla," dedi Mineta kederli bir sesle. "Neler olduğu konusunda hiçbir fikrim yok. Cesaret edip Kerima Ablaya da bir şey soramadım. Dün gece neler oldu? Böyle beddua ettiğin kişi de kim?"

Vesima içini çekip derin bir nefes aldı. Sonra bomboş gözlerle bir ona bir önündeki tabuta baktı. Sesinin titremesine engel olamayarak, "Dün gece," dedi, "çok kötü şeyler oldu! Ragıp Enişteni hunharca katlettiler."

Mineta ansızın yüreğini soğuk bir elin sıktığını hissetti.

"Peki," dedi buz gibi bir sesle. "Diğer tabutta kim var?"

Vesima kaşlarını çatıp diğer tabuta baktı. Sonra, "O," dedi, "yaşlı, âciz bir kadındı. Ona da tıpkı ablama yaptıkları gibi defalarca tecavüz etmişler. İşlerini bitirince de başına bir kurşun sıkıp öldürmüşler."

Mineta duyduklarına inanamadı. Gözleri fal taşı gibi açılmış, yüzündeki kan çekilmişti.

"Ah!" dedi dehşet içinde. "Bütün bunlar gerçek olabilir mi? Kerima Ablaya da mı tecavüz etmişler?"

Vesima'nın boğazına bir yumru oturdu sanki. Çaresizdi, acı çekiyordu.

"Hem de defalarca. Bu yetmezmiş gibi bir de vücudunda sigara söndürmüşler, göğsünün uçlarını kesmişler. Her tarafı yanıkla dolu vücudunun."

Mineta inanmaz gözlerle bakıyordu ona. Kendini toparladığında söyleyebildiği ilk şey, "Pekâlâ," dedi, "Meyralar nerede? Onları hiç göremedim."

Vesima sustu, cevap vermedi. Ondaki bu ani değişim Mineta'nın canını daha da sıktı.

"Sana," dedi Mineta. "Az önce bir soru sordum. Söylesene, Meyralar nerede?"

Vesima ne diyeceğini bilemedi. Biraz duraksadıktan sonra, "Dün gece," dedi cılız bir sesle, "onları da yanında götürmüş."

Mineta afalladı.

"Kim?"

"Zoran!.."

Mineta, Zoran'ın adını işitince beyninden vurulmuşa döndü. Birden nefesi kesildi. Bu adı daha önce de duymuştu. Meyra bahsetmişti ondan.

"Belki bilmiyorsundur," diye devam etti Vesima. "Meyra'yı isteyen Sırp çocuk oydu. Fırsat bulunca intikam aldı bizden."

Mineta duydukları karşısında buz kesmişti. Sanki artık hiçbir şeyin önemi yokmuşçasına donuk bir sesle, "Anlaşılan o ki," dedi, "dün gece Srebrenitsa tamamen düşmüş. Müslümanlar Sırpların elinde tutsak olmuş."

Vesima acı dolu bir sesle, "Hiç söyleme," dedi. "Ah! Hele Hazım'ı bir görsen."

Vesima devam edemedi, sustu. Vücudu şiddetli bir acıyla titredi. Son sözler yumru gibi oturmuştu boğazına.

"Ona n'oldu?"

Vesima ağlıyordu.

"Aşağılık adam," dedi hıçkırıklarının arasından. "Başından vurmuş. Onu da öldürmek istemiş. Allah'tan Hazım başını oynatmış da kurşun yanağını delip geçmiş. Zavallı düşüp bayılmış. O adi herif öldüğünü sanmış, kanlar içinde bırakmış oracıkta. Kızları da yanında götürmüş."

Birden aralarında büyük bir sessizlik oldu. O an aklına erkek kardeşi ile babası geldi. Yüreğinde derin bir acı hissetti Mineta.

***

Saatler gün ortasını gösteriyordu. Acısı yüzüne vuran herkes caminin avlusuna toplanmıştı. Boşnak kadınlar yan yana dizilen tabutlara bakıp gözyaşı döküyordu. Erkeklerse suskun ve kederliydi. Yürekleri sanki yangın yerine dönmüş, dudakları kilitlenmişti. Hepsinin aklında sorular vardı. Acaba bir daha yaşanacak mıydı bunlar? Geride acı yürekler bırakacak mıydı? Hiçbiri bilmiyor, bilemiyordu...

Derken caminin avlusunda bir hareketlilik oldu. Yirmili yaşlardaki birinin başı çektiği grup ellerinde silahlarla cemaatin yanına geldi.

"Selamünaleyküm," dedi gür bir sesle genç adam, "başınız sağ olsun. Allah sabır versin hepinize."

Caminin avlusunda toplanan herkes şaşkındı. İçlerinden biri şaşkınlığını üzerinden atıp, "Aleykümselam," diye karşılık verdi. "Siz kimsiniz?"

"Benim adım Naser Oriç. Sizin gibi Müslüman bir Boşnağım. Savaştan önce polis özel harekât mensubuydum. Daha geçen seneye kadar Yugoslavya Devlet Başkanı Slobodan Miloşeviç'in özel korumasaydım. Onun emrinde çalışıyordum."

Birden caminin avlusunda bir uğultu koptu, sesler birbirine karıştı. Yaşlı bir adam, "Sessizlik! Sessizlik!.." diye haykırdı.

Bir anda herkes sustu. Az önceki kır saçlı adam bakışlarını Naser'e dikip, "Bizden," dedi, "ne istiyorsun?"

Naser buğday tenli, kısa saçlıydı.

"Artık gözlerinizi açın! Bosna'nın her bir bölgesinde katliam yaşanıyor. Bir iç savaşa sürüklendik. Sırplar yaşadıkları bütün yerleri bir şemsiye altında toplayıp Büyük Sırbistan'ı kurma hayalinde."

Avludaki adamlardan biri acı acı güldü.

"Bunu şimdi mi söylüyorsunuz bize? Daha önce neredeydiniz?"

Naser'in o an öfkeden kalbi dışarı çıkacakmış gibi attı. Dişlerini gıcırdatıp kızgınlıkla ona bakarken, "Kosova Savaşının altı yüzüncü yıl dönümünde," diye öfkeyle homurdandı, "Kosova'da Gazimestan mitingi gerçekleştirildi. 28 Haziran 1989 tarihini hayatımın sonuna kadar unutmayacağım. O gün her yerde Çetnik simgeleri ve üç parmak işaretleri vardı. Meydanı dolduran yüz binlerce Sırp'ın attığı sloganlar arasında konuşan Miloşeviç, Osmanlı'ya veryansın ederken, 'Türkler asla Sırplardan daha kuvvetli değildi, sadece şanslıydılar. Sırplardan daha üstün bir ırk yoktur. Bunu kanımız pahasına tüm dünyaya ispatlayacağız,' diye konuştu, sonra da elini havaya kaldırıp Çetnik selamı yaptı. Ve o gün Sırplar hep bir ağızdan, 'Kim yalan söylüyor Sırbistan küçük diye?' şarkısını söylediler, intikam yemini ettiler..."

Herkes susmuş, pürdikkat onu dinliyorlardı.

"Bu bildiklerimi," diye devam etti Naser, "ilk defa burda söylemiyorum. Müslüman yetkililere durum hakkında birçok defa uyarıda bulundum. Ancak ilginç bir şekilde ne yetkililer ne de dostlarım bana inandı. Daha o gün Çetniklerin bize saldıracağından emindim."

Naser konuşmasını bitirdiğinde, cami avlusunda toplanan kalabalık büyük bir sessizliğe gömüldü...

Bir süre sonra yan taraftan gelen ayak sesleri işitildi. Beyaz başlıklı biri yanlarına gelip, "Genç arkadaşın," dedi, "konuşmalarını dinledim. Doğrusu içim parçalandı. Lime lime etim doğrandı. Ah Boşnaklar! Kaderi yanmak olan Boşnaklar! Üzülseler de, kahrolsalar da belli edemezler duygularını. Üç kıtaya hükmetmiş koskoca Osmanlı'nın bu topraklardan çekilmesinden sonra geride kalan Boşnaklar ne çileler çekti, ne eziyetler gördü."

Cami imamının ansızın boğazı düğümlendi. Solgun yüzünde sanki belli belirsiz bir yağmur bulutu vardı.

"Peki," dedi topluluktan biri, "bu durumda ne yapacağız İmam Efendi?"

İmam Efendi o an karışık, karmakarışık duygular içindeydi. Acılı yüreğindeki sızı biraz daha artmıştı. Tam bir şey söyleyeceği sırada Naser araya girdi.

"Büyük bir saldırıyla karşı karşıyayız. Biz de derhâl karşılık vermeliyiz Sırplara. Bunu yapabileceğimize inanıyorum."

Herkes büyük bir şaşkınlık içerisindeydi. Yaşlı bir adam kesik kesik soluduktan sonra, "Sırpların," dedi, "tankı, topu, tüfeği var. Nasıl direneğiz onlara karşı?"

Naser cevap verecekti ki bu sefer araya İmam Efendi girdi.

"Bir milletin asıl gücü tankı, topu, tüfeği değil, inançlı halkıdır. Bu halk yeter ki inansın, yeter ki istesin."

Bu sözler herkesi duygulandırmıştı. Hatta birçoğunun gözleri dolmuştu.

"İmam Efendi," diye söze karıştı Naser bir kez daha, "çok doğru söylüyor. Bu halk yeter ki inansın, yeter ki istesin. Çetnikleri ilk önce etkisiz hale getireceğiz. Sonra onlardan ele geçirdiğimiz silahlarla Srebrenitsa'da direnişi başlatacağız, ne diyorsunuz?"

Cami avlusundaki kalabalıktan deyim yerindeyse çıt çıkmadı. Deminden beri konuşmaları dinleyen Mineta birden bu sinir bozucu sessizliği bozup, "Ben," diye haykırdı, "böyle bir direnişe varım."

Muris de oradaydı. Mineta'yı sesinden tanımıştı. Başını kaldırdığında kalabalığın arasında onu gördü. Sanki bir an gözlerinde mavi pırıltılar oluştu. Heyecanla, "Ben de," dedi, "varım. Bu direnişte birçoğumuz, belki de hepimiz ölebiliriz. Olsun. Ey Müslüman Boşnaklar bu direnişe var mısınız?"

Herkes bu sözleri onaylarcasına başını sallarken, Mineta sevgiyle ona bakıyordu. O an birkaç damla gözyaşı yanakları-

nı yıkarken, Muris'in varlığından dolayı bir kez daha minnettarlık duydu Allah'a...

***

Mineta perişandı. O öğle vakti rahmetli Ragıp Bey ile Sıdıka Hanımı gözyaşları içinde kabirlerine defnettikten sonra, şehrin sokaklarında bir süre ne istediğini, nereye gittiğini bilmeden dolaştı. Hiçbir şey eskisi gibi değildi artık. Srebrenitsa yıkılmış, gri yığınlar uzanıyordu önünde...

En sonunda polis karakoluna geldiğinde huzursuzluğu büsbütün arttı. Birden yüreği daraldı, nefes alamadı. Düşüp bayılacağını sandı.

"Sen," dedi Muris, "iyi misin?"

Mineta cevap vermedi. Sadece etrafına baktı endişeli gözlerle. İçerisi çok kalabalıktı. Herkes ağlıyor, gözaltına alınan yakınlarını konuşuyor, yetkililerden akıbetlerini öğrenmeye çalışıyorlardı.

Tam o sırada hiçbir şey olmamış gibi neşeli bir havayla, hızlı adımlarla yanından geçip gitti polislerden biri. Mineta hemen peşine takıldı. Genç adamın arkasından odaya girdi. İçerde radyo açıktı. Eğlenceli bir Sırp müziği çalıyordu.

"Merhaba Dragan," dedi Mineta boğuk bir sesle, "seninle biraz konuşabilir miyim?"

Dragan çocukluk arkadaşıydı. Başını çevirip onu şöyle bir süzdüğünde, güçbela ayakta durduğunu gördü. Ellerini kavuşturmuş, yalvarır gözlerle bakıyordu ona.

"Ne var?" dedi soğuk bir şekilde.

Mineta sesindeki soğukluğu sezmiş gibi davranarak, "Biliyorsun," dedi acıklı bir sesle. "Biz birlikte büyüdük..."

Dragan sözünü kesti.

"Uzatma, sadede gel! Ne istiyorsun benden?"

Böyle bir tepki beklemeyen Mineta nöbet geçiriyormuşçasına titremeye başladı. Sonra bakışlarını çevirdi. Hemen arkasında duran Muris'e baktı yardım istercesine.

O an Muris'in yüreği paramparça oldu. O da ateş yutmuş gibiydi. Birkaç adım atıp çabucak yanına geldi. Sonra bakışlarını Dragan'a çevirip, "Ailesini," dedi ciddi bir ses tonuyla, "sizinkiler alıp götürmüş. Onları nereye götürdüklerini öğrenmek istiyoruz?"

Dragan elini cebine attı. Paketten bir dal sigara çıkarıp yaktı. Sigarasından derin bir nefes çekti. Ciğerlerine doldurduğu dumanı havaya bırakırken, "Bilmiyorum," dedi. "Hiçbir fikrim yok."

Muris afalladı. Ne diyeceğini bilemedi. Başını çevirip Mineta'ya baktı. O da susuyordu.

"Artık," dedi Dragan, "savaştayız. Burada size yer yok. Bir an önce terk edin Srebrenitsa'yı."

Mineta'nın gözleri kocaman açıldı. Duyduklarına inanamadı.

"Sen neler söylüyorsun böyle? Burası doğduğumuz yer. Atalarımız bir ömür verdi buraya. Nasıl terk ederiz?"

Dragan başını sağa sola salladı, ıslak bıyığını avcuyla sıvazlayıp, "Siz bilirsiniz," dedi alaycı bir gülümsemeyle. "O zaman sonuçlarına katlanırsınız."

Mineta birden öfkelendi.

"Söylesene, neyin sonuçlarına katlanacağız?"

Dragan bir şey söyleyecekti ki yan masada oturan polis arkadaşı Radiç araya girip, "Bu topraklarda yaşayan Müslümanlar," dedi gür bir sesle, "Müslümanlaştırılmış Sırplardır! Bu Müslümanlar, yani siz, gerçek milliyetinize dönmemekte direnirseniz hepinizi Anadolu'ya süreriz."

Mineta'nın işittikleri karşısında yüreğine sanki paslı bir çivi batmış, içini acıtmıştı.

"Ya," dedi boğuk bir sesle, "bu söylediklerinizi yapmazsak ne olacak?"

Radiç pis pis sırıtıp, "O zaman," dedi. "Tüm Bosna'ya Sırp tohumları ekeceğiz! Müslümanları Hıristiyanlaştıracağız."

Mineta birden kanının damarlarından çekildiğini hissetti. Gözleri karardı, başı dönmeye başladı.

"Peki," dedi güçlükle. "O kadar kolay mı bu işler?"

Radiç kuvvetli bir kahkaha attı.

"Daha durun. Bu söylediklerimin ötesi var. Sizi şaşırtmaya niyetliyiz. Birçoğunuz için saatler sonsuza kadar duracak..."

Muris de duyduklarına inanamamış, iliklerine kadar sarsılmıştı.

"Şimdi," diye konuşmasını sürdürdü Radiç, "bize Yeşil Bereliilerin nerde saklandığını söyleyin. Ben de ailenizin nereye götürüldüğünü söyleyeyim."

Mineta bir an duraksadı. Sonra sanki hiçbir şey anlamamış gibi bakıp, "Yeşil Bereliler mi?" dedi. "Onlar da kim?"

Radiç birden sıçrayarak doğruldu. Büyük bir öfkeyle, "Ne?" dedi. "Benimle alay mı ediyorsun sen?"

Mineta bir an başlarına kötü bir şey gelmesinden korktu. Onu sakinleştirmek için alttan aldı bu sefer.

"Olur mu öyle şey! Yeşil Berelilerin adını daha önce hiç duymadım. Nerede saklandıklarını bilseydim söylerdim size."

Radiç öfkeden kızarmıştı. Ona bakıp iğrenç bir şekilde sırıtırken, "Baliya," diye homurdandı, "sen öyle pis bir yalancısın ki! Şimdi defolun buradan! Yoksa ikinizi de toplama kampına gönderirim."

Mineta dehşet içinde irkildi. Endişeli ve korku dolu bakışlarını Dragan'a çevirdiği sırada, "Onu duydunuz," diye bağırdı Dragan. "Haydi, şimdi defolun! Toz olun buradan."

Mineta arkadaşına birkaç saniye şaşkın gözlerle baktıktan sonra çaresiz bir şekilde arkasını döndü, Muris'in elinden tutup kapıya doğru yürüdü...

ÇELOPEK TOPLAMA KAMPI

1992 yılı Boşnak kadınlarını yalnız ve çaresiz bir şekilde yakalamıştı. Kocaları ve oğulları ya toplama kamplarına gönderilmiş ya da öldürülmüştü. Bu cefakeş kadınları koruyacak ne bir ordu, ne bir polis, ne de bir devlet vardı. Tamamen suçluların merhametine terk edilmişlerdi.

O sabah, esir tutuldukları yerde, gözyaşları içinde inliyordu Meyra. Bütün gece yarı uyur yarı uyanık, orada öylece oturmuştu. Allak bullak olmuş zihni hep tek bir şeyle, hunharca katledilen ailesiyle meşguldü.

Diba da yeni başlayan günü korku dolu gözlerle karşılamıştı. Odanın bir köşesine sinmiş, yaşadıklarının dehşeti içinde sabaha kadar sessizce ağlamıştı.

Diba susuzluktan kurumuş dudaklarını diliyle ıslatmaya çalışırken, ürkek ve acıklı bakışlarla ablası Meyra'ya bakıp, "Düşünüyorum da," dedi boğuk bir sesle. "En iyisi bizi de öldürsünler. Bu acı bitsin. Acılarımızı daha fazla kullanamasınlar."

Meyra bu sözleri duyunca hıçkırarak ağlamaya başladı.

"Şimdi," dedi güçlükle hıçkırıklarının arasından, "biri gelip beni öldürmek isterse hiçbir şey hissetmem. O geceden beri bütün hislerim öldü çünkü. Bir anda her şey kayboldu. Anlamsızlaştı kanayan yüreğimde."

Diba'nın da duyduğu acıdan dolayı gözleri dolu dolu olmuş, ağlamaya başlamıştı yeniden. Sağ elini hafifçe kaldırdı. Babasının ölmeden önce boynuna taktığı muskanın üstüne koydu. Elini kısa bir süre üzerinde gezdirdikten sonra, "Senin gibi ben de," dedi, "gördüklerimi, yaşadıklarımı, hissettiklerimi hiç unutamıyorum abla. Çok korkuyorum."

Diba bu son sözleri yaralı yüreğinde kopan bir çığlık gibi söylemişti. Yüzünü elleriyle örttü. Hıçkırıklara boğulmuştu. Meyra üzgün bir şekilde ona baktı. Kardeşini böyle görmenin acısıyla sarsılmıştı.

"Dünyanın dört bir yanındaki yaşıtlarımın," dedi Diba, "bizden haberleri var mı acaba? Başımıza gelenleri biliyorlar mı? Korku filmlerini aratmayan böyle bir ortamda, canilerin eline düşmüş genç bir kızın varlığından haberleri var mı?"

Diba sustu, başka da bir şey söylemedi. Onun sustuğunu gören Meyra, "Hiç sanmıyorum," diye cevap verdi. "Sırpların bizi arkadan hançerlediğini, celladımız olduklarını bildiklerini sanmıyorum."

Diba ıslak yanaklarını elinin tersiyle sildi.

"Acaba zavallı annem ne yapıyor şimdi? Bu korkunç acıyla nasıl başa çıkıyor?"

"Ah, zavallı kadın!" dedi Meyra kahır dolu bir sesle. "Olup bitenlerden aklını kaçırmak üzeredir. Belki de çoktan kaçırmıştır. Kocasını ve oğlunu hunharca katlettiler. Kızlarını esir aldılar. Buna can mı dayanır?"

Diba içini çekti.

"Olup bitenlere inanamıyorum abla. Sence bunları şeytan mı, yoksa insan mı yaptı?"

Meyra içinden yükselen korku çığlığını güçlükle bastırırken, "İnsan yaptı," dedi titreyen bir sesle. "Şeytan da onların yaptıklarına şapka çıkardı. Başka ne söylenebilir ki?"

Böylesi Diba'nın dayanabileceği bir şey değildi.

"Ne yapacağız abla? Canımızı nasıl kurtaracağız?"

Bu sorular Meyra'yı dilsizleştirdi. Kısa bir sessizlikten sonra titreyen dudaklarının arasından, "Bilmiyorum," dedi, "gerçekten bilmiyorum. Artık bir babamız da yok, abimiz de. Hatta bizi büyüten babaannemiz bile yok."

Diba birden ürperdi.

"Tanrı'nın cezaları bizi mahvetti," dedi ince ve canhıraş bir sesle. "Yaşlı kadından ne istediler ya? Nasıl tecavüz ettiler ona, anneme? Hiç mi Tanrı'dan korkmuyorlar?"

Meyra gene ağlamaya başladı.

"Aşağılık Sırplar," diye mırıldandı, "yaşa bile bakmıyorlar. Babaanneme yapılan şey yüreğime çok ağır geldi. Dini bütün bir kadın, dinsiz bir adamın altında çırpınıp durdu. İnsanın bir türlü inanası gelmiyor."

Diba ablasına üzgün gözlerle bakıyordu. Ağzında bir şeyler geveledi, fakat Meyra ne dediğini anlamadı.

"Annemlere," dedi Meyra, "tecavüz ettiklerinde yıkıldım. Kendimi bir uçurumun kenarında sessizce yaşamaya mahkûm edilmiş gibi hissettim."

Diba huzursuzca yerinde kıpırdandı.

"Abla," dedi endişeli bir sesle. "Bundan sonra ne olacak? Bize de mi tecavüz edecekler?"

Meyra'nın korkudan içi ürperdi, tüyleri diken diken oldu. Ne söyleyeceğini, ne cevap vereceğini bilemediği için sustu. Ona endişeli gözlerle bakan Diba'nın bakışları ablasının kireç gibi bembeyaz olmuş yüzünde takılıp kaldı.

***

Saat sabahın sekizini gösteriyordu. Nedreta sokak kapısının önünde kalakalmıştı öylece. Çukura kaçmış gözleri korku

ve dehşet içindeydi. Eli silahlı adamlardan biri kendisine soru yönelttiğinde, korku dolu gözlerini bir an etrafta dolaştırdı ve bostan korkuluğu gibi bir adama takıldı. Adamda sivri bir burun, gür bir bıyık, garip bir alında kalın iki kara kaş vardı. Öyle büyük bir nefretle bakıyordu ki kendisine, ağzını açıp cevap veremedi az önce soru soran adama.

"Baliya!" diye bağırdı adam. "Yoksa sağır mısın? Duymadın mı beni?"

Eli silahlı adam aniden bağırınca o sırada ağacın dallarına tünemiş şakıyan kuşlar birdenbire susuvermişti. Nedreta'nın da o an yüreğine bir korku düşmüş, sırtında soğuk ürpertilerin dolaştığını hissetmişti. Birden arkasını dönüp eve doğru koşmaya başladı. Adam ona yetişti, var gücüyle yere savurdu.

Nedreta'nın düştüğü yerde kemikleri parçalandı sanki. Büyük bir acıyla kıvrandı. Adam onu tekmelediği sırada, Nedreta'nın on yaşındaki oğlu Huso koşarak yanlarına geldi. Bu vahşete karşı koymak istercesine adamın üzerine atılıp, "Bırak annemi," diye bağırdı ağlayarak. "Dokunma! Canını acıtma."

Çevredeki eli silahlı diğer adamlar birden gülüşmeye başladı. İçlerinden biri, "Zaga," dedi, "yoksa piç kurusu bir Türkten dayak mı yiyorsun?"

Zaga korkunç biriydi. Huso'nun yakasından tutup birkaç metre havaya savurdu. Zavallı çocuk başüstü yere düştü. Bir anda etrafı mezbahadan duyulabilecek ciyaklamalara benzer acılı bir ses sardı. Zavallı çocuğun canı fazlasıyla yanmıştı.

Zaga derhâl yanına gitti. Kocaman elleriyle sıska boynunu sıktı. Huso ne olduğunu anlamadı. Birden bütün bedeni uyuştu. Uzaktan bir adam, "Bırakın günahsız yavrumu," diye bağırdı.

Zaga ve diğerleri başını çevirdi. Sesin geldiği yöne baktılar. Bu, Huso'nun babasından başkası değildi. Zaga kocaman elle-

rini açıp çocuğu bıraktı. Bu sefer tehditkâr bir şekilde Emir'e bakıp, "Ben de," dedi buz gibi bir sesle, "seni arıyordum. Seninle görülecek bir hesabım vardı çünkü."

Emir uzun boylu, ince yapılı, elli yaşlarında bir adamdı. Çabucak oğlunun yanına geldiği sırada, "Ne hesabı?" diye söylendi. "Kimsiniz?"

Zaga'nın gözlerini kan bürümüş, tıpkı bir iblise benziyordu. Aniden uzandı. Emir'i başından tutup kendine doğru çekti.

"Merak etme! Kim olduğumuzu göstereceğim sana?"

Emir neye uğradığını şaşırdı. Onu iterek uzaklaşmaya çalıştı. Ama eli silahlı diğer adamlar Zaga'nın yardımına gelmişti. Bostan korkuluğuna benzeyen adam var gücüyle kafa attı ona, kaşı yarıldı. Yüzü gözü bir anda kan revan içinde kalmıştı Emir'in. Sonra diğerleri üzerine atıldı. Sert yumruklarını ardı ardına indirdiler. Nihayetinde oracıkta bayıldı Emir.

O sırada Nedreta olup bitenleri çaresizce izlemiş ve sadece, "Bırakın kocamı zebaniler," diye haykırabilmişti.

Zaga hiç vakit kaybetmeden Nedreta'nın yanına geldi.

"Şimdi," dedi büyük bir öfkeyle, "sana zebanileri gösteririm ben."

Nedreta ağzını açmaya fırsat bulamadan üzerine çullanıp dövmeye başladı Zaga. Ardından üstündeki elbisesini parçalayarak çıkardı.

Nedreta direndi, haykırdı, yalvardı... Ama bir işe yaramadı. Zaga bacaklarını araladı. Sonra pantolonunu sıyırıp içine girdi. O sırada hıçkırarak ağlayan Huso kederle tecavüze uğrayan annesine baktı.

***

Öğleüstüydü. Yorganı başına çekmiş, suskun bir şekilde yatıyordu yatakta. Kendisine sorulan her soruya "evet" ya

da "hayır" diye cevap veriyor, başka da bir şey söylemiyordu Nedreta.

Birden yatak odasının kapısı aralandı, içeri Kerima girdi. Ayakta güçlükle duruyordu. Derin bir nefes aldıktan sonra, "Hanımlar," dedi sakin bir tavırla, "bize müsaade buyurun lütfen."

Nedreta'nın komşuları Kerima'yı karşılarında görünce şaşırmışlardı. Derhâl ayaklandılar. Hiçbir şey söylemeden sessizce odadan dışarı çıktılar.

Kerima bir süre olduğu yerde bekledi. Hiçbir şey söylemeden Nedreta'ya baktı. Bir an sonra dudakları titredi, gözleri yaşla doldu. Nedreta da yorganı açmış, kımıldamaksızın acılar içinde yatıyor, susuyordu.

Kerima ağır ağır yürüdü. Yatağın başucuna geldi.

"Çok geçmiş olsun," dedi boğuk bir sesle. "Dünyada ne kötü insanlar var, değil mi? Hâlbuki biz ne fenalık yaptık onlara?.."

Nedreta solgun gözlerle ona bakarken, "Seni o kadar iyi anlıyorum ki," diye devam etti Kerima. "Yaşadıklarım benim için de çok zordu. Oysaki hayatım boyunca sadece bir erkekle ömrümü geçirmiştim ben. Başıma gelenlerden sonra bedenimden çok ruhum darbe aldı. Bir daha eski ben olamayacağım asla."

Kerima ansızın sustu. Boğazına bir yumru oturmuştu sanki. Nedreta'nın da yüzü bembeyaz olmuştu. Üzüntüyle Kerima'nın kederli yüzüne baktı. Ve sonra, "Ben de," dedi acı dolu bir sesle, "hiçbir zaman eski ben olmayacağım."

Nedreta'nın da boğazı düğümlendi, daha fazla konuşamadı. Onu can kulağıyla dinleyen Kerima üzgün bir şekilde, "Bütün bunların," diye mırıldandı, "başımıza geldiğine inanamıyorum. Yirminci yüzyılın sonunda birileri böyle şeyleri yapmayı kendilerine hak görebiliyor."

Nedreta acılı gözlerini kıstı.

"En zoruma giden şey," dedi ağlamaklı bir sesle, "oğlumun gözlerinin önünde tecavüz edilmesiydi bana. Aşağılık adam işini bitirdikten sonra, 'Çetnik s.ki nasıl beceriyor, gördün mü baliya?' dedi. Söylesene, oğlumun yüzüne bir daha nasıl bakacağım? Allahım, başımıza neler geldi böyle?"

Nedreta'nın birdenbire sinirleri boşaldı. Bir çocuk gibi ağlamaya başladı. Yorganı göğsüne bastırmış, gözyaşları sel olup akarken, "Kocanı ve oğlunu," dedi Kerima, "nereye götürdüler peki?"

Nedreta hâlâ ağlıyordu.

"Bilmiyorum. Yanlarında götürdüklerinden bile haberim yoktu. Sonradan öğrendim. Eli silahlı bir sürü Çetnik bahçenin ortasında tecavüz etti bana. Ama içlerinde en korkuncu, bostan korkuluğuna benzeyen adamdı. Beni evin içine kadar sürükledi. Her yeri talan etti. Ondan çocuklarımın fotoğraflarını bırakmasını istedim. Ayaklarına kapanıp yalvardım. Ama beni dinlemedi. Her şeyimizi aldı. Hâlbuki onlar hatırlamak istediğim güzelliklerdi. Götürdükleri arasında kızımın liseden mezuniyet fotoğrafları da vardı. Geçmişimizdi onlar, ama artık yoklar. Çocuklarımın küçüklüklerine dair hiçbir hatıra kalmadı elimde."

Kerima çok üzgündü. Onu dinledikçe yüreği acıyor, bilenmiş bir bıçakla duyguları lime lime doğranıyordu sanki.

"Biz," dedi kederli bir sesle, "ne yaptık onlara? Yanlış yaptığımız tek bir şey söyleyebilirler mi? Neden? Neden yapıyorlar bu kötülükleri?"

Nedreta'nın gözleri dayaktan o kadar şişmişti ki zar zor görebiliyordu onu.

"İnsanın," dedi sesi titrerken. "İnanası gelmiyor olanlara. Hayatımız boyunca birlikte yaşadığımız Sırp komşularımızın

aniden düşmanları olduğumuza, öldürülmemiz gerektiğine inanmaları ne korkunç şey Kerima! Söyler misin bana, neyi göremedik biz?"

Kerima iliklerine kadar sarsıldı. Artık dövünmek ve yakınmaktan başka ne gelirdi ki ellerinden. Hunharca katledilen kayınvalidesiyle kocasına mı, esir alınan kızlarına mı, oğlu Hazım'ın içler acısı durumuna mı, yoksa kendine mi yansın, bilemiyordu.

***

Gece yarısı olmuştu. Her şey derin bir uykudaydı. Ne bir hareket ne de bir ses vardı etrafta. O göz kamaştırıcı ay ışığıyla dolu eşsiz gecede, sanki yeryüzünde hiçbir kötülük kalmamış, her şey esenlik içindeydi. Ama aslında gerçek göründüğü gibi değildi.

Ansızın ayak sesleri duyuldu. Biri duvarın dibinde geziniyordu. Biraz yürüyor, sonra duruyor, bir dakika sonra yeniden yürüyordu. Köpekler kokuyu almış, havlamaya başlamışlardı. Birden uzaktan bir el silah sesi duyuldu. Artık ayak sesleri duyulmuyordu.

"Böyle giderse," diye fısıldadı esirlerden biri. "Sonumuz darağacı olacak. Ölüm bizden her şeyimizi alacak."

Adam birden sustu. Söyleyecek bir sözü kalmamış gibiydi. Samir ona göz ucuyla bakarken, "Sırp keskin nişancıların önünde," dedi başka bir esir, "saklandığın yerden çıkıp kaçmaya kalkıştığında üçüncü defa sıçramamaya dikkat edeceksin. Çünkü ilkinde görürler, ikincisinde nişan alırlar, üçüncüsünde de vururlar."

Toplama kampındaki esirler büyük bir tedirginlik içindeydi. Konuşmaktan korkuyorlar, birbirlerinden bakışlarını kaçırıyorlardı. Samir acı acı güldü.

"Her hâlükârda hepimizi öldürecekler. Hiçbirimizi sağ koymayacaklar."

Samir'in bu sözleri esir kampındakileri iyice huzursuz etmişti. Aralarından biri, "Senin," dedi, "adın ne?"

"Samir."

"Benimki de Ramo. Tamı tamına altmış yaşındayım. Bana nazaran çok gençsin. Hayatta olup bitenleri bazen iyi okumak lazım. Modern ve demokratik bir Avrupa'nın hemen yanı başında yaşıyoruz. Sence bu ülkeler Sırpların büyük bir katliam yapmasına izin verir mi? Hem de bu çağda! Bu yüzden söyle bakalım, böyle konuşup insanların moralini neden bozuyorsun?"

Samir afalladı.

"Siz neden bahsediyorsunuz? Ülke kocaman bir mezarlığa döndü, görmüyor musunuz? Artık gerçekleri kabul edelim. Önce Tito öldü, şimdi de Boşnaklar ölüyor."

Ramo onunla aynı görüşte değildi.

"Bence çok uzun sürmeyecek bu savaş. Birkaç haftada bitecek."

Samir başını "hayır" anlamında salladı. Sonra morali bozuk bir halde, "Hiç sanmıyorum," dedi. "Esir tutulduğumuz bu yere iyice bakın. Ne görüyorsunuz? Benim gördüğüm şeyi görebiliyor musunuz?"

Aralarından biri atıldı:

"Sen ne görüyorsun ya?"

Samir içini çekti. Düş kırıklığına uğramış gibiydi.

"Görmüyor musunuz? Bu toplama kampı savaştan çok önce hazırlanmış. Kesinlikle tesadüf eseri bulunmuş bir yer değil."

Samir'in söyledikleri bazı esirleri daha da etkilemiş, yüreklerine sonsuz bir keder salmıştı.

"Biz," dedi esirlerden biri, "neredeyiz? Bu toplama kampının adı ne?"

Ansızın bir sessizlik oldu. Bir süre sonra sakallı biri, "Sen," diye söylendi, "buraya nerden geldin?"

Diğer adamın gözleri kederle doluydu.

"Foça'dan," dedi boğuk bir sesle, "az önce getirdiler buraya. Yakaladıklarında ellerimi dikenli telle bağladılar, gözlerimi de siyah bir bantla kapattılar. O andan itibaren her şey zifiri karanlıktı."

Bu sözler sakallı adamın yüreğine bir hançer gibi saplanırken, "Anlıyorum," dedi. "Ne yazık ki Çelopek Toplama Kampındasın."

Zavallı adam afalladı.

"Burası da neresi?"

"Zvornik!"

Adamın morali daha da bozulmuştu. Koca kafasında yarı yarıya kırlaşmış, seyrek, kısa saçlar vardı.

"Siz," dedi Samir, "Foça'da ne işle meşguldünüz?"

Adam ağırlaşmış başını çevirdi. Tasalı gözlerini ona dikip, "Polistim," diye cevap verdi. "Adım da Fehim."

Samir sıkıntıyla kafasını salladı.

"Foça'da durumlar nasıl?"

Fehim'in birden içi öfkeyle kabardı.

"Nasıl olsun genç arkadaşım! Artık cehennemin ortasında yaşıyoruz. Bosna tutuşmuş, alev alev yanıyor..."

Birden sessizlik oldu. Hiç kimseden çıt çıkmıyordu. Herkes uzun uzun, korku ve endişe dolu gözlerle ona baktı.

"Genç arkadaşım," diye konuşmasını sürdürdü Fehim, "yerden göğe kadar haklı. Boşnaklar ölüyor. Kim ne derse desin, bu savaşa hazırlıksız yakalandık. Oysaki Sırplar hazırlıklıydı. Daha bir-iki sene önce İçişleri Bakanı Mihaly Kertes, daha çok

rkan olarak bilinen Zeljko Raznatoviç'e el altından Sırp Gö-
illü Muhafız Alayını kurdurdu. Hatta kurdurmakla kalmadı,
ılara bir de eğitim kampı açtı. Ayrıca Miloşeviç, Arkan'la ye-
ımemiş olacak ki aşırı sağ görüşlü Sırp Voyislav Şeşely'e de
etnik adı verilen bir ordu kurdurdu."

Hepsinin morali daha da bozulmuştu.

"Ah, desenize," dedi Samir iç çekerek, "Sırplar tepeden tır-
ığa silahlı durumda. Kendilerine devlet içinde devlet kur-
uşlar."

Fehim hiç kimseden çekinmeyen, gözü kara biriydi. Başını
ıldırıp Ramo'ya dik dik baktı.

"Siz," dedi hayıflanarak. "Sırpları hiç tanımamışsınız. Bir
in Şeşely aynen şunu söyledi: 'Müslümanları Bosna top-
klarından kovacağız. Peki nereye? Geldikleri Anadolu'ya...'
ence siz modern görünen Avrupa ülkelerine güvenmeyin
ok fazla. Ne de olsa onlar Sırplarla dindaş!"

Ramo derin bir soluk aldıktan sonra, "Hep birlikte göre-
ce-
z," dedi kararlı bir sesle. "Kimin haklı çıkacağını göreceğiz."

Birden gene sessizlik oldu. Bu kez hepsi sustu. Sanki git-
de büyüyen karanlık bir noktaya bakıyor, gelecekte neler
acağını görmeye çalışıyorlardı...

YEŞİL BERELİLER

Hazım tıpkı dünkü gibi, başı ellerinin arasında, ayaklarını altına almış bir vaziyette yatıyordu. O sırada derin düşüncelere dalmış, ama düşündükçe olanlar daha da gücüne gitmişti.

"Oğlum," dedi Kerima acıklı bir sesle. "Çorbandan bir kaşık iç. Kaç gündür ağzına bir lokma yiyecek koymadın."

Aslında Kerima da güçlükle ayakta duruyordu. Sigara izmariti söndürdükleri vücudu yara içindeydi. Kesilen göğüs uçları sızım sızım sızlıyor, korkunç acılar çekiyordu bedeninde ve ruhunda. Buna rağmen gene de ayakta kalmaya çabalıyordu.

Hazım yerinden doğruldu. Parçalanmış yüzünde ümitsizlik ve nefret sürekli yer değiştiriyordu.

"Aç değilim," dedi kahır dolu bir sesle, "aç değilim anne! Nasıl aç olayım? Sizleri koruyamadım. Affedin beni."

Daha fazla konuşamadı. Küçük bir çocuk gibi hıçkıra hıçkıra ağlamaya başladı. Oğlunu böyle görmek Kerima'yı kahretmişti.

"Kendini suçlama oğlum. Senin hiçbir suçun yok. Şimdi kalk ayağa. Yoksa bu savaşta sağ kalamazsın."

Hazım'ın kahverengi gözlerinde derin bir ıstırap vardı.

"Ah başımıza gelenler!" dedi boğuk bir sesle. "Ah, ah! Bütün bu yaşadıklarımız gerçek miydi anne? Babam öldü. Zavallı ninem öldü. Kız kardeşlerim kaçırıldı. Ya senin başına gelenler."

Hazım'ın boğazı düğümlendi, yine sustu. Kerima'nın ise yüreği bir kez daha acının esiri oldu.

"İnan, ben de bilmiyorum oğlum. Başımıza gelenlere verilecek bir cevabım yok çünkü. Ruhum hâlâ acı içinde."

Hazım bir an bakışlarını zavallı annesinin yüzünde gezdirdi. Hayat dolu yüzünde artık büyük bir keder ve umutsuzluk vardı. Tam bir şeyler söyleyecekti ki biri güm güm kapıya vurmaya başladı. O anda ikisinin de yüreği ağzına geldi. Kerima'nın midesi şiddetli bir şekilde kasılırken, "Yoksa," dedi korku dolu bir sesle, "gene mi geldiler?"

Hazım da ansızın korkunç bir sancıyla inledi. Sırtında bir ürpertinin gezdiğini hissetti. Zorlanarak yattığı yerden doğrulup tüfeğini eline aldı. Sonra fişekliği çıkardı. "Nasıl olsa öldürecekler beni. Bu sefer ateş açacağım onlara," diye aklından geçirdiği sırada, "Biziz," diye seslendi dışarıdaki kişi. "Kapıyı açın. Pansuman yapmak için geldik."

İkisi de geleni tanımıştı. O an derin bir nefes aldılar.

"Çok şükür Allahıma," dedi Kerima ağlamaklı bir sesle. "Korkacak bir şey yok. Rahat ol oğlum."

Hazım tüfeği tekrar yatağın altına saklarken, annesi ağır ağır yürüyüp kapıyı açtı. Gelenler Mineta ve Muris'ti. Kerima bir an gözlerini kıstı. Sanki ağır, boğucu bir rüyadaymış gibi hıçkırarak ağlamaya başladı. Bir taraftan da, "Ah, zavallı yavrucaklarım!" diyordu. "Ah, bu başımıza gelen felaketler..."

Kerima ağlamaktan konuşamıyordu. Mineta kollarını Kerima'nın boynuna doladığında, "Sakın cesaretini kaybetme," dedi duygu dolu bir sesle. "Göreceksin, bizimkiler yakında eve dönecek. O vakit hayatımız yoluna girecek."

Kerima içini çekti. Bitkin bir haldeydi.

"Acaba kızlarım ne yapıyor şimdi?"

Ne var ki bu soruya cevap vermek hiç kolay değildi. Mineta yutkundu. Sonra, "Ben söyleyeyim," diye araya girdi Muris. "Bizim gibi onlar da bu yeni hayata alışmaya çalışıyor."

Kerima acıdan inler gibi bir ses çıkardı:

"Ama ne korkunç bir şey bu. Böyle sefil bir hayata kim alışabilir ki kızlarım da alışsın."

Muris bir an ne cevap vereceğini bilemedi. Mineta hemen araya girip, "Haklısın abla," dedi boğuk bir sesle. "Artık çok tatsız bir hayat sürmeye başladık. Sırpların böyle zalim olacağını tahmin edemedik."

Kerima elinin tersiyle gözyaşlarını sildi.

"Söyler misin bana, ne yapacağız?"

Mineta yumruklarını sıktı.

"Hayata yeniden başlayacağız."

"Siz başlarsınız belki, ama benden geçti artık."

Mineta onun sigara yanıklarından şişmiş, kapkara olmuş yüzüne baktı.

"Geride kalan çocukların için yaşamaya mecbursun abla. Bu saatten sonra omuz omuza vereceğiz, bir şekilde hayata tutunmaya çalışacağız."

Kerima o kadar kederli ve umutsuzdu ki! Artık hiç kimseye, hiçbir söze inanmıyordu.

"Ama," dedi. "Nasıl omuz omuza vereceğiz? Ne bir ordumuz, ne bir polisimiz, ne de bir devletimiz var. Eli silahlı Sırplara neyle ve kimle karşı koyacağız?"

Mineta bir kez daha yumruğunu sıktı. Elmacıkkemiklerinin üstünde hafif bir pembelik belirirken, "Allah'ın izniyle," dedi titrek bir sesle. "Yeşil Berelilerle birlikte Sırplara karşı koyacağız."

Kerima şaşırdı. Çünkü bu ismi ilk defa duyuyordu. Şaşkınlıkla, "Yeşil Bereliler de kimin nesi?" diye sordu.

Mineta'nın uzun bir zamandan sonra yüzü aydınlandı. Kaşlarının altında, heyecanla kıpırdarken gözleri, "Yeşil Bereliler," dedi, "biziz abla, biziz!"

***

Saat sabahın dokuzunu gösteriyordu. Naser kımıldamadı ve sanki ormanın suskunluğu aralarından süzülüp bütün kampı kapladı. Diğerleri de bundan etkilenmiş, bilmedikleri bir bekleyiş içinde sessizce duruyorlardı. Bir süre sonra Naser sessizliği bozdu. Ama bu sefer acı dolu sözlerle:

"Ne ilginçtir ki Sırplar altı Boşnak'tan dördünü öldürüp diğer ikisine taşıttırıyor. Sonra kalan iki kişiyi de katlediyorlar. Tabiri caizse Boşnaklar kuzu kuzu ölüme gidiyor. İşte bunu anlamakta güçlük çekiyorum."

Herkes büyük bir dikkatle onu dinliyordu. Yaklaşık iki yüz kişiydiler ve hiçbirinin üzerinde üniforma yoktu.

"Bu gerçekler ortadayken," dedi içlerinden biri, "kazanacağımızı hâlâ düşünüyor musun komutanım? Sırplarla savaşmaya devam edecek miyiz?"

Birdenbire bir sessizlik oldu. Hepsinin bakışları Naser'in üzerinde toplanmıştı yine. Ne cevap vereceğini merak ediyorlardı. Naser etrafına toplanan adamları şöyle bir süzdükten sonra, "Sen," dedi kararlı bir ses tonuyla. "Sadece kazanılacak harpte mi savaşırsın?"

"Ama..." diye üsteledi adam, fakat Naser hemen sözünü kesti.

"Boşnakların düştüğü durumu görmüyor musun? Neyse ki bu savaş bizi tekrar bir araya getirdi. Bir millet olduğumuzu hatırlattı bize."

O sırada kısa boylu biri bağırdı:

"Senin peşinden gelmeye hazırız komutanım. Vur de vuralım, öl de ölelim!"

Naser'in bir an yüzü aydınlandı. Sanki omuzlarındaki tüm yük hafifledi, yüreği ferahladı. Geleceğe dair yeniden umutla doldu içi.

"Sırpları," dedi kendinden emin bir sesle, "küçük gruplar halinde olsa da etkisiz hale getirmeye başladık. Onlardan ele geçirdiğimiz silahlarla güçlü direnişimizin ateşini yaktık Allah'ın izniyle. Bundan sonra kontra savaşa dönüşen savunmayla Çetnikleri geri püskürteceğiz."

Sırplara karşı nefretlerini göstermek için Yeşil Bereliler sanki sözleşmişçesine aynı anda yere tükürdü. Sonra içlerinden biri, "Hain Çetnikler!" diye haykırdı. "Arkamızdan kalleşçe saldırdılar. Kökümüzü kazımak istediler. Fakat Boşnakların inançlı bir millet olduğunu unutmuşlar..."

Adam konuşurken, aralarından biri de büyükçe bir topun yanında durup dikkatle inceliyordu. Bu durum Naser'in gözünden kaçmamıştı. Birkaç adım atıp yanına geldi. Sonra ıslık gibi bir sesle, "Özel harekâttan ayrılırken," dedi, "elim boş dönmek istemedim. Bu topu da yanımda getirdim."

Uzun boylu Yeşil Bereli afalladı.

"Sen ciddi misin komutanım? Yoksa dalga mı geçiyorsun benimle?"

Onlar aralarında böyle bir sohbet ederken, Yeşil Bereliler den birkaçı bu konuşmaya kulak misafiri olmuş, yanlarına yanaşıvermişlerdi.

"Hayır," dedi Naser. "Dalga geçmiyorum. Çok ciddiyim."

Adamın şaşkınlığı büsbütün artmıştı.

"Ama komutanım, bunca zamandır nerde sakladın bu koca şeyi?"

Naser gülümsedi.

"Belki inanmayacaksın, ama köydeki evimizin samanlığında sakladım. Yalan yok! Bu topu saklamak hiç de kolay olmadı."

Adamın duydukları karşısında gözleri kocaman açılmıştı.

"Çetniklerin sahip olduklarıyla mukayese edince," dedi Naser, "bu top tıpkı okyanusta bir damla gibi."

Adamı kaygı verici bir düşünce sarmıştı. Sanki bazı kuşkuları vardı.

"Öyleyse bu durumda onlarla nasıl başa çıkacağız komutanım?"

Adamın böyle bir kaygı duyması, Naser'in ruhsal durumunu bir anda değiştirivermişti.

"Senin adın ne?"

Uzun boylu adam çok gençti. Fakat her şeyi kavrayacak kadar aklı başındaydı.

"Şefik."

"Kaç yaşındasın?"

"Yirmi bir."

Naser onu şöyle bir süzdükten sonra, "Savaştan önce," dedi, "ne iş yapıyordun?"

"Üniversitede okuyordum."

"Eee, hangi bölümde okuyordun?"

"Matematik."

Naser bir an öyle içtenlikle baktı ki, "Sen," dedi coşku ve övünç dolu bir sesle. "Yiğit bir delikanlısın. Şimdi az önceki soruya geri dönersek Çetniklerle başa çıkmamız hiç de kolay olmayacak. Bu savaşta belki çok kayıp vereceğiz, ama Srebrenitsa'yı o soysuzlardan temizleyeceğiz."

Şefik büyük bir merak içindeydi.

"Bunu nasıl yapacağız komutanım?"

Naser hiç kimseden çekinmeyen, gözü kara biriydi.

"Biraz taktikle," diye fısıldadı, "biraz taktikle Şefik! Birazdan hain Çetnikler bizi görsün diye bacaklarımızı kırana kadar hiç durmadan tepeden tepeye koşacağız. Bizi bir değil, bin kişi zannedecekler."

Şefik ve diğer Yeşil Bereliler sanki derin bir uykudan uyanmışçasına şaşkın şaşkın baktılar. İçlerinden biri, "Komutanım," dedi boğuk bir sesle, "bu söylediklerinizde ciddi misiniz?"

Naser başını sesin geldiği yöne çevirdi. Ona bakıp hınzır hınzır gülümserken, "Evet," dedi keyifle. "Şurada hepi topu kaç kişiyiz? Sırplar daha şimdiden varlığımızdan korkmaya başladılar bile. Yeşil Berelilerle ilgili hikâyeler uyduruyorlar, binlerce insanın olduğunu düşünüyorlar."

***

Öğleüstüydü. Beyaz kartal sembolü olan yün şapkasının altındaki yüzü rüzgârdan esmerleşmiş adam korkunç bakışlarını onlara dikmişti.

O sırada Meyra umudunu yitirmiş bir halde, "Bizi," diye söylendi, "nerede alıkoyuyorsunuz?"

Eli silahlı adamın kaşları havaya kalktı.

"Višegrad!"

Meyra'nın ansızın suratı asıldı. Evlerinden çok uzaktalardı. Onun sustuğunu gören adam, "Haydi baliya!" dedi. "Burada saatlerce bekleyemem sizi. Hadi, yürüyün."

Meyra son derece endişeliydi. Çünkü başlarına daha kötü şeylerin gelmesinden korkuyordu. Diba'nın da yüzü bembeyaz olmuş, gözleri yaşlar içinde, "Şimdi ne olacak acaba?" diye geçiriyordu aklından.

"Bizi," dedi Meyra titrek bir sesle, "nereye götürüyorsunuz?"

Adam parlayan gözlerle ona baktı. Sonra şeytanca bir tavırla, "Birazdan görürsünüz," diye kestirip attı.

Meyra'nın bütün bedeni korkuyla gerildi.

"Söylesenize, nereye götürüyorsunuz?"

Adam bir an duraksadı. Söyleyip söylememekte kararsız gibiydi. Fakat sonra, "Durakoviça Kuça'ya!" diye fısıldadı.

Meyra afalladı.

"Durakoviça'nın Evi mi? Orası neresi?"

Adam aniden öfkelendi. Elindeki silahı ona doğrulttu.

"Yeter artık baliya! Sıkıldım bu sorularından. Yürü, gidiyoruz."

Meyra'nın o an bütün vücudu buz kesti. Yüzü bir ölü kadar beyazlamıştı. Titreyen bir sesle, "Tamam," dedi. "Lütfen ateş etmeyin."

Adamın birden keyfi yerine geldi.

"Haydi, yürü öyleyse."

Meyra ağırlaşmış başını çevirdi. Diba'ya acıyla baktığı sırada etrafındaki her şey uğulduyor, dönüyordu sanki.

***

Güneş tepedeydi ve hava oldukça sıcaktı o gün. Çelopek Toplama Kampına kapatılmış Boşnak esirlerin bazıları ağacın gölgesine, bazıları binanın saçak altlarına, bazıları da duvar diplerine sığınmıştı. Etrafta ölüm sessizliği hüküm sürüyor, kimsenin ağzını bıçak açmıyordu.

Emir sanki bir rüyadaymış da, gözlerini ansızın açınca burada uyanmış hissine kapılmıştı her nedense. Bir an nefesini tutup çevresine şaşkın şaşkın baktığında, oğlu Huso ceketinin ucundan çekiştirip, "Baba," dedi çocuksu sesiyle, "burası neresi?"

Emir bir süre sessiz kaldı. Sonra gözlerinden bir damla yaş, dudaklarından şu sözler döküldü:

"Ah oğlum! Seni seviyorum."

Huso daha çocuktu. Elbette bazı şeylerin farkında değildi. Başını kaldırıp babasına baktı. Babası kafasını kederle önüne eğmiş, tıpkı bir çocuk gibi ağlamaya başlamıştı.

Huso onun ilk kez ağladığına şahit oluyordu. Bu yüzden yüzünde şaşkınlık, acıma ve endişe hızla yer değiştiriyordu.

"Baba," dedi sesi çatallaşarak, "neden ağlıyorsun?"

Emir burnunu çekti ve elinin tersiyle gözyaşlarını sildi. Tam ona bir şeyler söylemek için ağzını açmıştı ki o esnada bir ses kulaklarında yankılandı:

"Emir Abi!"

Emir çabucak başını kaldırıp sesin geldiği yöne baktığında duvarın dibinde oturan Samir'i gördü. Hemen yanı başında da babası İzet Efendi vardı. Emir'in gözleri dolmuştu yeniden. Çabucak oğlu Huso'nun elinden tuttu, hiç vakit kaybetmeden yanlarına geldi. Samir o sırada yavaşça ayağa kalkmış, ona kampla ilgili neler söyleyeceğini düşünmeye başlamıştı...

***

Meyra ve Diba günler sonra ilk defa dışarı çıkıyordu. İkisi de gördükleri karşısında kahrolmuş, umutsuzluk içinde Sokullu Mehmet Paşa Köprüsünden Drina Nehrine bakıyordu. Drina'dan âdeta kan akıyor, cesetler yarı batık durumda yüzüyordu.

"Sen de," dedi Diba kahır dolu bir sesle, "benim gördüğümü görüyor musun abla? Meğerse biz cehennemde yaşıyormuşuz."

Meyra'nın beti benzi atmıştı. Korkudan titrerken, "Görüyorum," diye mırıldandı, sonra aniden yürek parçalayıcı bu korkunç manzaraya arkasını döndü. Çünkü bu onun için çok fazlaydı.

O sırada köprünün başındaki adam yürümediklerini görünce öfkeyle, "Hey baliyalar!" diye bağırdı. "Durmayın, yürüyün. Yoksa sonunuz onlar gibi olur."

Meyra ve Diba adamın gür sesini işitince irkildiler. Birbirlerine biraz daha sokulup adımlarını hızlandırdılar.

Kısa bir süre sonra Gazanfer Bey Camisinin yanına geldiklerinde, önlerinde yürüyen adam ansızın durdu. Başını kaldırıp iki katlı, beyaz bir eve baktı. Evin her katında altı pencere bulunuyordu. Evin önünde ayrıca çamur dolu büyük bir çukur vardı.

Adam yolun karşısına geçti. Hiç vakit kaybetmeden zili çaldı. Kapı derhâl açıldı. İçeriden çirkin ve asık suratlı biri başını dışarı uzatıp, "Ne var?" dedi. "Ne istiyorsun?"

Adam kafasını çevirdi.

"Hey baliyalar! Buraya gelin. Haydi, çabuk içeri girin."

Meyra ve Diba çok korkmuş, sanki soğuk bir kış gününde dışarıda kalmış serçeler gibi titriyordu. İkisi de kesinlikle içeri girmek istemiyordu.

"Emin olduğum bir şey varsa," diye fısıldadı Diba. "O kapıdan içeri girmememiz gerektiği. Orasının tehlikeli bir yer olduğunu hissediyorum abla."

Meyra da aynı duygular içindeydi. Cevap vermedi, etrafına bakındı son bir umutla. Fakat onları kurtaracak ne birileri vardı ne de kaçacak yerleri...

***

Samir küçük Huso'ya bakıp elini Emir'in omzuna koyarken, "Abi," dedi alçak bir sesle. "Acaba seninle biraz baş başa konuşabilir miyiz?"

Emir bakışlarını Samir'den alıp tekrar oğlu Huso'ya çevirdiği sırada, "Demek ki burada bir şeyler ciddi anlamda ters gidiyor," diye düşünmekten kendini alıkoyamadı. Sonra oğlunun kafasını okşayıp, "Sen," dedi, "biraz İzet Efendinin yanında otur. Ben az sonra dönerim."

Huso hiç sesini çıkarmadan söyleneni yaptı. Ağır adımlarla İzet Efendinin yanına doğru yürüdü. Emir bir süre arkasından baktıktan sonra, "Ne var Samir?" dedi endişeli bir sesle. "Yoksa durum sandığımdan daha mı kötü?"

Samir ona dikkatle baktı. Zavallı adamcağızın yüzü korkunçtu. Dudakları ve gözleri şişmiş, mosmor olmuştu. Kan çanağına dönen gözleri feci görünüyordu.

"Evet," dedi Samir boğuk bir sesle. "Burası bir toplama kampı değil, burası bir cehennem!"

Emir duyduklarına inanamadı. Göğsü sıkıştı, yüreği bir kez daha acıyla doldu. O an içinden ağlamak geliyordu.

"Cehennem mi? Sen neler söylüyorsun Samir? Böyle şeyler deme bana. Kafama bir kurşun sık! Öldür de böyle şeyler deme."

Samir de oldukça üzgündü.

"Bazı şeyleri bil istedim. Kaderimizin bize yazdığı yazı bu."

Emir'in umudu yok olmuş, sanki içine bir kimsesizlik çökmüştü. Kan çanağına dönmüş gözleri dolu dolu olurken, "Bu kaderimizin oyunu değil," dedi. "Aksine Sırp komşularımızın oyunu bize. Başımıza gelen felaketleri anlamak mümkün değil. Sakın yanlış anlama beni. Kendi canımı değil, oğlumun canını düşünüyorum. Korkum ve endişem bu yüzden."

Emir'in ansızın boğazı düğümlendi, daha fazla konuşamadı. Samir morarmış yüzüne üzgün bir ifadeyle bakıp, "Neyse," dedi. "Belki de en iyisi hiç konuşmamak. Yaşayıp göreceksiniz zaten her şeyi."

Emir'in başı önüne düşmüştü. O da birtakım gerçekleri söyleyip söylememekte kararsız gibiydi. Ama sonra onun da bilmesi gerektiğine karar verdi.

"Şey... şey..." dedi kekeleyerek. "Belki bilmek istersin."

Samir şaşırdı.

"Neyi?"

Bir an aralarında sessizlik oldu. Emir'in yüreği acıyla kasılırken, "Sözlün Meyra'yı," dedi boğuk bir sesle, "alıp götürdüler."

Samir'in başından aşağı kaynar sular döküldü sanki. Duyduklarına inanmak istemezcesine, "Kim götürdü?" diye sordu.

"Zoran adında biri."

Samir'in nefesi kesildi. Göğsündeki ağrı yüreğine bir kaya gibi oturdu.

"Onu ne zaman alıp götürdü?"

Emir çok üzgündü.

"Evinize baskın yaptıkları gece."

Samir'in birden aklına olanlar geldi.

"O gece," dedi Emir. "Sadece Meyra'yı değil, kız kardeşini de alıp götürdüler. Hatta o gece daha korkunç şeyler oldu."

Bu son cümleyle Samir gözlerini kocaman açmıştı.

"Ne oldu abi? Haydi, çabuk söyle."

"Şey..." dedi kekeleyerek. "Zavallıcık..."

Samir neredeyse delirmek üzereydi.

"Kim bu zavallı? Haydi, çabuk söyle abi!"

"Babası Ragıp Beyi," dedi nihayet Emir, "o gece hunharca katlettiler. Sonra ninesine tecavüz etmişler. Zavallı kadıncağızı orada öldürmüşler..."

Samir iliklerine kadar sarsılmıştı. Ne söyleyeceğini bilemedi. Kafası allak bullak olmuş bir biçimde boş gözlerle bakarken, "Annesi Kerima'ya da," diye konuşmasını sürdürdü Emir, "defalarca tecavüz etmişler. Kadıncağızın bedeninde yüzlerce sigara söndürmüşler. Zoran denen o aşağılık Sırp, Hazım'ı da vurmuş ama ölmemiş Allah'tan."

Samir duydukları karşısında âdeta yıkılmıştı. Çaresiz ve üzgündü. Bir şeyler söylemek istiyordu. Fakat bu saatten son-

ra bir faydasının olmayacağını biliyordu. Başını duvara doğru çevirdi, birden sessizce ağlamaya başladı...

***

Akşam olmuştu. Meyra kız kardeşiyle birlikte kendini bir ölü, Durakoviça'nın Evinde sonsuza dek gömülü kalacak bir ölü olarak düşündü. Çünkü ona göre bu ev hiçlikti, umutsuzluktu...

Bu düşünceler içinde başını hafifçe çevirdi. Pencerenin önünde sessizce duran kız kardeşini süzdükten sonra, "Neye bakıyorsun öyle?" diye sordu kahır dolu bir sesle.

Diba hâlâ olup bitenlere inanamıyor, ihanet denilen belanın nasıl böyle burunlarının dibine kadar sokulabildiğini anlayamıyordu. Solgun gözlerinden yanaklarına doğru birkaç damla yaş süzülürken, "Gökyüzündeki yıldızlara bakıyorum," diye cevap verdi. "Sanki derin bir alçakgönüllülük içinde aşağısını seyrediyorlar. Acaba bizi de görüyorlar mı? Başımıza gelen musibeti Tanrı'ya haber veriyorlar mı?"

Meyra hiçbir şey söylemedi. Sol elini morarmış dudağının üzerine koydu, birden ağlamaya başladı. Artık duyduğu üzüntü dayanılmaz olmuştu.

"Sence," dedi Diba. "Belasız ve musibetsiz bir hayat olamaz mı abla? Bu felaketler neden başımıza geldi? Yoksa Tanrı kendi gönderdiği dinine inanan Boşnakları sevmiyor mu?"

Diba'nın o an ruh hali hiç de iyi değildi. Başlarına gelen bu felaketlerin sebebini anlamaya çalışıyor, bir cevabın olması gerektiğini düşünüyordu günlerdir.

O sırada Meyra nerdeyse soluk bile almadan dikkatle kız kardeşine bakıyordu. Sanki sırtında ağır bir yük varmış gibi derin derin içini çekip, "Bilmiyorum," dedi, "inan bilmiyorum. Sanırım önümüzde bir imtihan var."

Diba öfkeliydi.

"İmtihan mı? Ne imtihanı abla? Görmüyor musun? Hepimizi soğuk bir ölüm bekliyor. Bilmiyorum, belki de bu soğuk ölüm bir çaredir, kurtuluştur bizim için."

Meyra gene derin derin içini çekti.

"Allah korusun, böyle konuşma. Zaten yeterince insan öldü. Babam, ninem, abim. Anneciğim bir de bizi kaybederse yaşayamaz, canına kıyar."

Meyra'nın birden boğazı düğümlendi. Yaşlar yine gözlerinden akmaya başlamıştı.

"Abla," dedi Diba üzgün bir sesle. "Bizi buraya niçin getirdiler?"

Meyra burnunu çekti, bir koluyla ıslak yüzünü sildi. Sonra ağırlaşmış başını kaldırıp kasvet içindeki odaya baktı. Hiçbir şeye benzetilemeyecek korkunç bir yerdi burası.

"Hiç bilmiyorum. Artık sağlıklı düşünemiyorum. Ayrıca ne düşüneceğimi de bilmiyorum. Acım çok fazla. Hangi birimize yanayım. Hangi birimize üzüleyim, bilmiyorum."

Sustu Meyra ve odaya yeniden bir sessizlik çöktü. Kız kardeşinin sorularının bir cevabı yoktu. Bir süre sonra Diba, "Abla," dedi sessizliği bozarak. "O şeytan nerede peki? Acaba bizimle ilgili neler planlıyor şimdi?"

Meyra dalıp gittiği düşüncelerden sıyrıldı. Sonra dudaklarının arasından tek bir cümle döküldü:

"Yakında anlarız."

"Aşağılık soysuz it," dedi Diba öfkeyle, "mahvetti hepimizi. Acaba burada olduğumuzdan haberi var mı?"

Meyra düşünceliydi.

"Hiç bilmiyorum. Sanki o geceden sonra sırra kadem bastı."

"Aaah!" diye inledi Diba. "Mahvetti hepimizi. Onun da öldüğünü görmek nasip olacak mı bize?"

Meyra üzgündü.

"İnşallah bir gün o soysuz itin geberdiğini de görürüz. Allah'tan tek isteğim bu çünkü."

"Oysaki," dedi Diba buğulu bir sesle, "geçen yıl baharda huzur esintileri esiyordu hayatımızda. Şimdiyse hüzün."

Diba birden sustu, ağlamaya başladı. Ocaklarının söndüğüne, ailesinden ebediyen koparıldıklarına, bilmedikleri bir evde esir tutulduklarına inanamıyordu...

AHMİÇİ KÖYÜ

Bosna'nın Vitez şehri yakınlarındaki Ahmiçi Köyü şirin mi şirin bir yerdi. Her taraf yemyeşil ağaçlarla kaplıydı. Rengârenk çiçekler buram buram kokuyor, dereler şırıl şırıl akıyordu. Ayrıca köyün girişinde Müslüman Boşnaklara ait zarif, küçük bir cami vardı. Bu caminin karşı sokağındaysa Katolik Hırvatların evleri bulunuyordu.

O sabah pazarın kurulduğu alana, henüz çok erken olmasına rağmen, köyün dört bir yanından gelmiş insanlar toplanmış, hararetle konuşuyorlardı.

"Şu pazarın haline bak," dedi köylülerden biri hayıflanarak. "İçler acısı! Bu savaş hayra alamet değil. Hepimiz mahvolacağız. Böyle giderse açlıktan öleceğiz."

Ahmo başını kaldırıp boş pazar yerine baktı. Önceleri hissettiği umudu artık o da hissetmiyordu. Sanki bildiği bir yer değildi burası. Oysaki hep cıvıl cıvıl, hayat dolu olmuştu.

"Çok haklısın Fahrudin," diye cevap verdi. "Ben de böyle hiç görmedim. Allah sonumuzu hayır etsin."

Adam öfkeliydi.

"Biraz geç kaldık Hoca Efendi. Böyle olacağını tahmin edemedik. Fena çuvalladık!"

Ahmo adama bakıp içini çekti.

"Yıllardır birlikte yaşadığımız komşularımızın bizi katledeceğini nasıl tahmin edebilirdik ki? Sence normal bir şey mi bu?"

Fahrudin bu soru karşısında derin bir düşünceye dalarken, "Aslında Osmanlı'dan beri," dedi başka bir köylü, "Ustaşalar ve Çetnikler hazzetmezdi bizden. Daha neyi tahmin edemedik Hoca Efendi? İşin gerçeği görmezden geldik biz."

Ahmo başını çevirdi. Yaşlı adamcağıza bakıp, "Abdulah Dayı," dedi. "Bizim en büyük kabahatimiz herkesi kendimiz gibi bilmemiz oldu. Komşularımıza güvendiğimiz için kaybettik, yalan mı?"

Abdulah Dayının kır düşmüş saçları yok denecek kadar azdı. Beli hafiften bükülmüş, kırış kırış derisi kemiklerine yapışmıştı.

"Doğru söylersin Hoca Efendi. Lakin Ustaşalar ve Çetnikler bizlere hiç benzemez. Çünkü onlar şeytandır!.."

Ahmo ne diyeceğini bilemedi.

"Bu şeytanlar," diye konuşmasını sürdürdü Abdulah Dayı, "güçlerini artık ortak düşmanlarına karşı birleştirdiler. O düşman da bizden başkası değil."

Ahmo zor nefes alıyordu. Yaşlı adamın gerçeği söylediğinin farkındaydı. Ustaşaların ve Çetniklerin gözünde Boşnaklar düşmandı.

"Öyleyse," dedi Fahrudin araya girerek, "bizim için her şey bitti mi?"

Ahmo feri sönmüş gözleriyle ona baktı. Fahrudin açık tenli, ince bıyıklıydı.

"Daha dur bakalım," diye cevap verdi Ahmo. "Çıkmayan candan umut kesilmezmiş. Allah büyüktür. O'na sığınacağız."

Fahrudin tam ağzını açıp bir şey söyleyecekti ki Abdulah Dayı araya girdi.

"Bir an önce gidin buradan, gidin! Besbelli ki burada da çok fena şeyler olacak. Kaçıp gidin, gidin!"

Ahmo ve Fahrudin iliklerine kadar sarsıldılar. Böyle birdenbire, bir yerlere kaçıp gitmek, baba ocağını terk etmek, düzenlerini bozmak...

"Ama," dedi Fahrudin, "nereye gideceğiz dayı? Bütün Bosna tıpkı bir orman gibi alev alev yanıyor."

Abdulah Dayı eski kulağı kesiklerdendi.

"Zenitsa'ya gidin. Biliyorsunuz, orada Boşnaklar çoğunlukta..."

Fahrudin sözünü kesti.

"Herhâlde senin haberin yok dayı! HVO askerleri yollara barikat kurmuş. Kimsenin geçişine izin vermiyorlar."

Abdulah Dayı omzunu silkti.

"Artık orasını bilemem oğlum. Ne yapıp edip bir yolunu bulun ve gidin buradan."

Ahmo cansız, isteksiz bir şekilde yaşlı adamın yüzüne bakıp, "Başkalarını bilemem," dedi boğuk bir sesle, "ama ben burda kalacağım. Arkamdan, 'Hoca kaçtı!' dedirtmem. İsteyen buyursun gitsin."

Kısa bir suskunluk oldu. Suskunluğu Fahrudin bozdu.

"Ben de hiçbir yere gitmiyorum. Başımızı sokacak bir eve, azıcık da olsa toprağa ihtiyacımız var."

Abdulah Dayı bu sefer isteksiz konuştu:

"Siz bilirsiniz oğlum. Ama unutmayın ki kaçıp gideceğiniz yer burdan daha iyi olabilirdi. Çünkü Ahmiçi Köyüne kötülük dışardan değil, içerden bulaşacak."

Ahmo'nun o an bütün vücudu titredi. Başının ağrıdığı solgun yüzünden belli oluyordu. Fahrudin de uyuşmuş gibiydi.

Görünüşe bakılırsa Abdulah Dayının son sözleri ikisini de fazlasıyla etkilemiş, yüreklerine bir korku salmıştı.

***

Güya yiyecek almak için sabah erkenden çıkıp gitmişti evden. Şimdiyse yürümek ona zor geliyor, yol kenarından kopardığı beyaz bir papatyayı düşünceli düşünceli avcunun içinde ufalıyordu. Keder acılı yüreğini kabartınca, evinin duvar kenarına çöküp bir çocuk gibi ağlamaya başladı Ahmo. Gözlerinden akan yaşlar yüzünü yıkıyordu...

Ahmo orada öyle ne kadar süre ağladı, bilmiyordu. Sanki yarına dair umutları sönüvermiş, çektiği acılar yüreğinde katmer katmer çoğalmıştı. Biraz çözülüp kendine geldiğinde, çöküp kaldığı yerden doğruldu ve hemen yanı başında duran kâğıt torbayı eline aldı. Torbada bir parça arpa ekmeği vardı.

Kararsız adımlarla eve doğru yürüdüğünde, "Nerde kaldın?" diye seslendi karısı.

Ahmo ağır ağır başını kaldırdığında onun ifadesiz bakışlarıyla karşılaştı.

"Ancak dönebildim."

Bakira ona uzun uzun, dikkatle baktıktan sonra, "Yiyecek almak için pazara gitmedin mi yoksa?" diye sordu. "Eve neden eli boş döndün?"

Ahmo elinde tuttuğu kâğıt torbayı ona uzattı. Karısının endişeli endişeli bakan gözleri, yavaş yavaş o yana doğru kaydığında, "Pazar yeri," dedi Ahmo, "bomboştu. Yiyecek hiçbir şey yoktu. Sadece bir parça ekmek bulabildim."

Bakira ansızın yüreğini kemiren bir acıyla sarsıldı.

"Çocuklar," dedi ağlamaklı bir sesle, "ne yiyecekler peki? Taş mı? Toprak mı? Söyler misin, ne yiyecekler?"

"Bu saatten sonra," dedi Ahmo üzüntüyle, "ne bulurlarsa onu yiyecekler. Çünkü savaş çirkin yüzünü göstermeye başladı. Açlık, yoksulluk... Her şey karaborsaya düşmüş. Şeker, kahve, yağ yok. Bir parça ekmek bile bulmak zor."

Bakira duydukları karşısında âdeta küçük dilini yutmuştu.

"Ama bu nasıl olur? İnsanlar açlıktan ölecek mi? Ne yiyip ne içeceğiz? Olup bitenlere bir türlü anlam veremiyorum. Doğduğum bu topraklarda mı suç, yoksa inancımda mı? Avrupa ülkeleri neden bu savaşa müdahale etmekte ayak sürüyor? Neden Ahmo, neden?"

Bakira'nın ağzından artık kelimeler yerine hıçkırıklar çıkıyor, konuşamıyordu. Ahmo yanına geldi. Eliyle gözyaşlarını silerken, "Ağlama," dedi, "ağlama! Göreceksin, bugünler de gelip geçecek. Şimdilik Allah'a sığınmaktan başka yapacak bir şeyimiz yok."

Bakira derin derin içini çekti.

"Artık bizimkisine hayat denmez be Ahmo! Ustaşalar ve Çetnikler sırtımıza bindiler. Bir zamanlar yumurta tokuşturduğun çocukluk arkadaşın Paşko bugünlerde işleri kendi bildiği gibi yürütüyor çünkü."

Ahmo afalladı.

"Paşko'nun bize zararı mı dokundu?"

Bakira çarpık bir gülümsemeyle, "Hâlâ anlamıyor musun?" dedi içten içe hayıflanarak. "Paşko bir değil, bin kişi Ahmo! Sen alnını secdeye koymasaydın, tıpkı onlar gibi istavroz çıkarsaydın, bunlar başına gelir miydi?"

Ahmo derin bir uykudan uyanır gibi, "Ne yani?" dedi öfkeli bir sesle. "Alnı secdeye gelen Müslümanların öldürülmesi mi gerekiyor?"

Bakira acıyla inledi.

"Ne yazık ki Avrupa ülkeleri sandığımız gibi modern değilmiş be Ahmo. Alnı secdeye gelen Müslümanları istavroz çıka-

ran Hıristiyanlara kırdırıyor. Sana daha önce de söylemiştim. Avrupa, Bosna'da öldü!"

Ahmo sırtında soğuk ürpertiler hissetti, titredi.

"Bilmiyorum. Bu durumda ne yapmalıyız? Ben din adamıyım. Yalan söyleyemem, içki içemem, fesatlık düşünemem, adam öldüremem."

Bakira üzgün gözlerle kocasına baktı.

"Sırplar parça parça ettiler yüreğimizi be Ahmo. Kaç zamandan beri kardeşlerimden de haber alamıyorum. Acaba şimdi ne yapıyorlar?"

Ahmo boş gözlerle ona bakıp, "İnşallah," dedi, "başlarına kötü bir şey gelmemiştir."

Bakira'nın yüzü iyiden iyiye sarardı.

"Onlara bir şey olacak diye ödüm kopuyor. Başımıza gelen belaların sebebi ne? Allah buradan elini mi çekmiş? Ah ya Rabbim, yoksa bu yüzden mi ölüyoruz?"

Kocası bir an ne diyeceğini bilemedi. Yüzüne kederli kederli baktı. O sırada Bakira'nın yanaklarından aşağı yaşlar süzülüyordu...

DURAKOVİÇA'NIN EVİ

Çürümekte olan cesetlerin ağır kokusu, uzayıp giden acıklı böğürmeler ve gökyüzündeki yakıcı güneş, Çelopek Toplama Kampının üzerine çöküvermişti.

İzet Efendinin sırtı belinden omuzlarına kadar sızlıyor, acısını belli etmemeye çalışıyordu.

"Can babam," diye fısıldadı Samir, "neyin var?"

İzet Efendi ateşten gömlek giymiş gibiydi. Dudakları susuzluktan kurumuş, içi cayır cayır yanıyordu. Oğluna belli etmemeye çalışsa da çektiği acı solgun yüzünden okunuyordu.

"Meraklanma! Bir şeyim yok, iyiyim. Biraz sırtım ağrıyor, o kadar. Yarına geçer."

Samir endişeliydi.

"Aman can babam! Sakın yatağa düşeyim deme, anlaştık mı? Biliyorsun, Çetnikler yatağa düşeni hiç acımadan öldürüyor."

İzet Efendi oğluyla göz göze gelince içi paramparça oldu.

"Sen beni düşünme oğlum. Ben yeterince gün gördüm, yıllar yaşadım. Bundan sonra dileğim senin yaşamının uzun olması."

Samir neredeyse ağlayacaktı.

"Ben sensiz uzun yaşamayı ne yapayım can babam?"

"Böyle deme, üzülüyorum. Ölüm de bu dünyanın bir gerçeği oğlum. Ömrü biten bu dünyadan gidecek elbette. Yeter ki biz yaşlılar çekip gidelim. Siz gençlerin ağız tadı bozulmasın. Uzun yıllar sağlıklı ve mutlu yaşayın."

Samir kendini daha fazla tutamayıp ağlamaya başladı.

"Sen de," dedi hıçkırıklarının arasından, "böyle deme, üzülüyorum can babam. Söyle, senden başka kimim var benim?"

Samir kendini daha da kötü hissetti. Meyra'nın ve ailesinin başına gelenler derinden sarsmış, çok üzmüştü onu. İzet Efendi oğluna bakarken içini çekti, yaşaran gözlerini sildi. Tam bir şey söyleyecekti ki, "Bu piçin babası kim?" diye bağırdı Çetniklerden biri.

Herkes birden başını sesin geldiği yöne doğru çevirdi. Pufta karşılarında olanca heybetiyle duruyordu ve hiç de hafife alınacak biri değildi.

Emir bir an gördüğü şey karşısında düşüp bayılacak gibi oldu. Pufta silahın namlusunu Huso'nun ağzına sokmuş, diğer eliyle de saçlarından tutmuştu.

"Benim," dedi Emir sesi titrerken. "Onun babası benim."

Pufta kaşlarını kaldırdı. Ona ters ters baktı.

"Öyleyse gel buraya."

Emir'in korkudan dizlerinin bağı çözülmüş, güçlükle ayakta duruyordu. Buna rağmen bir gayretle adama doğru yürüdü.

Pufta silahın namlusunu Huso'nun ağzından çıkardı. Kılıfına sokup beline yerleştirdi. Sonra Huso'nun kıçına bir tekme savurup, "Seni piç!" diye haykırdı. "Yıkıl karşımdan. Yoksa düşünmeden beynini dağıtırım."

Huso tekmenin etkisiyle savruldu. Yüzüstü yere düştü. O an babasının içi paramparça oldu. Hüzün dolu gözlerle oğlu-

na bakarken, "Burası kimin toprağı?" diye bağırdı Pufta. "Şimdi söyle, burası kimin toprağı?"

Emir zaten şaşkındı. O şaşkınlıkla da, "Burası," dedi, "bizim de toprağımız sayılır. Atalarımız bu topraklarda yaşadı."

Pufta bu cevabı beklemiyordu. Ansızın yüzü kıpkırmızı oldu. Bir an elini beline attı. Yanından hiç eksik etmediği kasap bıçağını çıkardı kılıfından.

"Sana son bir kez daha soracağım," dedi kızgın bir sesle, "burası kimin toprağı?"

Emir korkudan her an düşüp bayılacaktı. Ne cevap vereceğini bilemiyordu.

"Atalarımız bu topraklarda..."

Pufta yine bu sözleri duyunca deliye döndü.

"Pis Türk!" diye haykırdı. "Burası Sırp toprağı. Hep öyleydi. Bundan sonra da hep öyle kalacak. Anladın mı beni?"

Emir çaresiz bir şekilde başını aşağı yukarı sallayarak bu sözleri onayladığını belirtti. Bunun üzerine Pufta'nın öfkesi dindi, keyfi yerine geldi. Bu sefer pis pis sırıtarak, "Peki," dedi, "Srebrenitsa kime ait?"

Emir her şeyi eksiksiz bir biçimde kavramıştı artık. Başını önüne eğdi ve insanın içine işleyen bir sesle, "Sırplara," diye mırıldandı.

Pufta bu söz üzerine kahkahalarla güldü.

"Aferin sana, doğru bildin. Srebrenitsa, Sırplara aittir. Zaten hep öyleydi. Bundan sonra da öyle kalacak."

Emir ondan tam kurtulduğunu düşündüğü sırada, "Pis Türk!" dedi Pufta. "Şimdilik yaşamana izin vereceğim, ama bir şartla."

Emir bu cümlenin ardından neyin geleceğini kestiremiyordu. Kısa bir süre yüreği ağzında bekledi...

Pufta delip geçen bakışlarıyla onu baştan aşağı süzdükten sonra, "Beni," dedi, "duydun mu?"

Emir'in nutku tutulmuştu. Başını aşağı yukarı sallarken onunla göz göze geldi. Pufta kaşlarını çatmış, geniş alnındaki çizgiler çelikten dökülmüş bir yaya benziyordu.

"Şimdi," dedi Pufta, "parmaklarından birini seç."

Emir kuşku içinde, "Neden?" diye sordu.

Pufta bir kahkaha attı. Ardından kaşlarını çatıp, "Bir daha," dedi öfkeli bir sesle, "bana soru sorma. Çünkü burada soruları ben sorarım. Şimdi parmaklarından birini seç ya da canını bağışla bana."

Emir güçsüzlüğün, çaresizliğin verdiği büyük bir üzüntüyle başını önüne eğdi. Yeniden Pufta'nın sesi duyuldu:

"Seçtin mi?"

Emir'in o esnada bakışları titreyen sol elinde, serçeparmağında takılı kalmıştı. Birkaç damla yaş yanaklarından aşağıya süzülürken, "Serçeparmağımı," dedi güçlükle, "seçtim."

Pufta Boşnaklara karşı çok acımasızdı. Çünkü onlardan nefret ediyordu.

"Öyleyse elini şuradaki masanın üzerine koy."

Emir bir süre titreyerek bekledi. Korkudan irileşmiş gözleriyle ona baktı. Pufta yine öfkelendi.

"Aşağılık köpek," dedi gür bir sesle. "Beni duymadın mı? Daha ne bekliyorsun?"

Emir'in düşünceleri yere düşüp kırılan bir heykel gibi binbir parçaya bölünmüştü. İsteksiz bir şekilde ağır ağır yürüdü. Titreyen elini kaldırıp tahta masanın üstüne koydu.

Pufta hiç vakit kaybetmeden yanına geldi. Geniş ağızlı kasap bıçağını serçeparmağının üzerine koyarken, "Bugünden itibaren," dedi soğuk bir sesle, "gökten yeryüzüne cehennem indi!"

Pufta on saniye kadar öyle sessizce durdu. Onunla birlikte esir kampındakiler de soluklarını tutmuş, dehşet içinde olan-

ları izliyorlardı. Birden bir çığlık koptu, kuşlar korkup havalandı. Her biri ayrı ayrı yere kanat çırpıp gözden kayboldu.

***

Meyra ve Diba bütün gece korkudan uyuyamamışlardı. Tüm bu olup bitenler korkunçtu ve ne yapacaklarını bilmiyorlardı. Çaresizlik içinde, sabahın ilk ışıklarına dek birbirlerine sarılıp ağlamışlardı bu yüzden.

Bir ara Meyra iç çekip, "Böyle," dedi, "paramparça olduğumuza inanamıyorum. Biri bizi bu kâbustan uyandırsa ne olur sanki."

Diba'nın ansızın kalbi korkunç bir şiddetle çarpmaya başladı. Kıpkırmızı kesilmiş, bütün bedeni zangır zangır titrer bir halde, âdeta kendisine ait olmayan bir sesle, "Yeter artık," diye bağırdı. "Bu işkenceye bir son verin aşağılık herifler."

Meyra birden korku içinde ayağa fırladı.

"Bacım," dedi kısık bir sesle, "sus Allah aşkına! Sus!"

Diba'nın elleri buz gibiydi. Korkudan ve umutsuzluktan sinirleri altüst olmuştu.

"Yeter artık," diye bağırdı. "Yeteeer! Bu acıya dayanacak gücüm kalmadı. Bu soysuz itler ailemizi katletti."

Meyra'nın yüzü bembeyaz olmuş, eli ayağına dolaşmıştı.

"Sus bacım! Sus Allah aşkına! Bize acımayan merhametsizleri başımıza musallat etme. Sus!"

Diba ailesini hunharca katledenlere o kadar öfkeliydi ki bir türlü sakinleşemiyordu.

"Bütün Sırplar," diye haykırdı, "cehennemin dibine gitsin. Cehennemin dibine!.."

Ansızın kapı açıldı. Yaklaşık kırklı yaşlarında, çirkin ve asık suratlı bir adam belirdi. Meyra'nın o an korkudan dili tutuldu.

"Ne diye bağırıyorsunuz?" diye çıkıştı adam. "Ha?"

Meyra'nın bütün bedeni zangır zangır titriyordu.

"Şey..." dedi kekeleyerek.

Adam onlara doğru birkaç adım attı.

"Şeyinden başlatma şimdi! Söyle, ortalığı ne diye velveleye veriyorsunuz?"

Çirkin suratlı adam öyle kızgındı ki dazlak kafasından dumanlar çıkıyordu sanki. Diba araya girdi.

"Siz," dedi yüzünü ekşiterek, "hangi hakla bizi burada tutuyorsunuz?.."

Daha bir şeyler söyleyecekti ki adam birden sağ yumruğunu havaya kaldırıp genç kızın suratına ardı ardına indirmeye başladı. Çok geçmeden Diba'nın yüzü gözü kanlar içinde kalmıştı.

"Bir daha konuşacak mısın?" dedi adam nefes nefese. "Yoksa seni dövmeye devam edeyim mi?"

Diba sanki aklını kaçırmış gibiydi.

"Aşağılık soysuz it," diye haykırdı. "Döv beni! Yoksa yoruldun mu?"

Çirkin adam buna daha da öfkelendi. Bu sefer yumruklarını karın bölgesine indirmeye başladı. Diba arka arkaya aldığı darbeler karşısında sendelerken, "Aşağılık soysuz it," diye haykırmaya devam ediyordu.

Adam onu omuzlarından tutup yere fırlattı. Sonra soluk soluğa, "Baliya!" dedi. "Anlaşılan yumruklarım işlemiyor sana. Ama sana gününü göstereceğim. Orada bekle şimdi."

Adam odadan çıkarken Meyra olup bitenlerin dehşeti içindeydi. Yakında kopacak fırtınayı sezmiş olmalıydı ki, "Aklını mı kaçırdın Diba?" diye çıkıştı. "Ölmek mi istiyorsun? Ha? Söyle, ölmek mi istiyorsun?"

Diba kan revan içinde yere çökmüştü. Saçları darmadağındı. Ağzını kocaman açtı, ama söyledikleri pek anlaşılmadı.

Meyra büyük bir telaşla ne yapacağını düşünürken, çirkin suratlı adam geri döndü. Diba'nın yanına gelip saçlarından tuttu. Kafasını geriye doğru sert bir şekilde iterken, "Baliya!" diye bağırdı. "Dişlerini tek tek sökeyim de gör."

O anda Diba kafesteki küçük bir kuş gibi çırpınıp duruyor, adam da elinde tuttuğu bir penseyi ağzına zorla sokmaya çalışıyordu.

Meyra bu görüntü karşısında birden kendini kaybetti. Bütün bedenini saran öfkeyle adamın belinden kaptığı bıçağı boynuna sapladı. Çirkin suratlı adamın hırıltısı ansızın boğazına takıldı. Ağzı açık, gözlerinde dehşet olduğu yere yığıldı.

***

Yeşil Bereliler o gün yedi Çetnik'i pusuya düşürüp öldürmüş, beşini de ağır yaralamışlardı. Bunun üzerine Şeşely'in Çetnikleri civardaki bütün evleri didik didik aramış, ama Yeşil Berelilerden kimseyi ele geçirememişlerdi.

"Hey baliya!" diye bağırdı Zdravko. "Sabrım tükenmek üzere. Eğer biraz aklın olsaydı, herkesin bir sınırı olduğunu bilirdin."

Fehima iki gözü iki çeşme ağlıyordu.

"Onların nerede saklandıklarını bilmiyorum. İsterseniz ormana bakın. Belki oraya gizlenmişlerdir."

Zdravko acımasız bir adamdı. Bir süre sessizce bekledi. Sonra yanındaki adamlardan birine, "Şu yalancı orospuyu soy," diye emir verdi.

Çetnik sabırsızlıkla beklediği bu emri alır almaz, aç bir kurt gibi Fehima'nın üzerine atıldı. Giysilerini parçalamaya başladı.

Fehima birden neye uğradığını şaşırdı. Adamın kolları arasında, boğazına bıçak dayanmış kurbanlık koyun gibi çırpınıyordu. Çetnik onu sırtüstü yatırıp bacaklarını aralarken, "Elemeyin," dedi Murto çocuksu sesiyle, "anneme dokunmayın!"

Murto henüz dokuz yaşındaydı. O an yaşadıkları küçücük yüreğine çok ağır gelmiş, korkudan ağlıyordu. O sırada annesine tecavüz eden Çetnik onu duymamıştı bile. Ama Zdravko söylediklerini işitmişti.

Şeşely'in Çetnik'i zavallı kadıncağızın üzerinde garip sesler çıkarırken, Zdravko hiç acele etmeden yürüyüp çocuğun yanına geldi. Bir eliyle başını okşarken, "Senin," dedi kısık bir sesle, "adın ne?"

Çocuğun gölgeli koyu kahverengi gözlerinden akan yaşlar solgun yüzünü yıkıyordu. Hıçkırıklarının arasından cılız bir sesle, "Murteza," diye cevap verdi. "Ama herkes Murto diye çağırır beni."

Zdravko çocuğun yüzüne dik dik baktı.

"Annene ne yaptığımızı biliyor musun?"

Murto başını çevirdi, annesine acıyan gözlerle baktı.

"Canını yakıyorsunuz. Annemi rahat bırakın, ellemeyin."

Zdravko birden öfkelendi.

"İşin gerçeği sen de annen gibi beni hayal kırıklığına uğrattın. Çünkü yanlış konuştun. Biz annenin canını yakmıyoruz. Sırp kahramanlar dünyaya getirsin diye onu döllüyoruz. Bu ikisi arasında çok fark var ama."

Murto hasta ruhlu adamın söylediklerinden hiçbir şey anlamamıştı. Islak gözleriyle yüzüne boş boş bakarken, "Peki sen," dedi Zdravko. "Yeşil Berelilerin nerede saklandıklarını biliyor musun?"

Murto gene hiçbir şey anlamamıştı. Başını sağa sola salladığı sırada, bu sefer korkunç bir öfkeye kapılan Zdravko çocuğun yüzüne, "Sen de tıpkı annen gibi yalancısın," diye haykırdı.

Zavallı çocuk o an korkudan altına işeyiverdi. Onun işediğini gören Zdravko kızgınlıkla suratına tükürdü. Sonra saçlarından tuttuğu gibi peşi sıra sürükleyip, "Hey Macola!" diye

seslendi. "Yeter artık baliyayı s.ktiğin. Kalk üzerinden ve onu hemen mutfağa getir."

Macola da korkunç bir adamdı. Nedense gerçek ismini kullanmıyordu. Zdravko'nun bağırdığını duyunca birden kendini geri çekti. Hiç vakit kaybetmeden ayağa kalkıp toparlandı. Orada bulunan diğer Çetnikler de derhâl ayaklandı, mutfağa doluştular.

Macola, Fehima'nın başında pis pis sırıtırken, "Hadi bakalım," dedi. "Kalk ayağa, düş önüme."

Fehima büyük bir utanç içerisindeydi. Artık hiç kimsenin yüzüne bakamayacaktı. Titreyen elleriyle acılı yüzünü kapatıp hıçkıra hıçkıra ağlamaya başladı.

Onun yattığı yerden kalkmadığını gören Macola, "Baliya!" diye seslendi. "Beni uğraştırma. Kalk ayağa."

Fehima onu duymuyordu. Sanki yaşam onun için oracıkta bitmişti. Macola onun tepki vermediğini görünce, "Sen bilirsin," dedi ve onu kucaklayıp zorla mutfağa götürdü.

Az sonra mutfak kapısından içeri girdiklerinde, "Bunlardan birini seç," diye bağırdı Zdravko.

Fehima kendinde değildi, hareketsizdi yerde. Bunun üzerine Zdravko yanına geldi. Ensesinden inen bir tutam saçı parmaklarının arasına doladı, var gücüyle asılıp çıplak bedenini ayağa kaldırdı. Ardından büyük bir öfkeyle, "Şu bıçaklardan birini seç," diye haykırdı.

Fehima'nın birden acılı yüreğinde bir dehşet uyandı. Solgun yüzünde bir kararsızlık belirdi. Yüreği ağzında, "Bıçağı," dedi, "ne yapacaksın?"

Zdravko sırıttı.

"Piç oğlunun boğazını keseceğim!"

Fehima duyduklarına inanamadı. Ağırlaşmış başını çevirip küçük oğlunun masum yüzüne baktı. Murto'nun yüzü kireç gibi bembeyaz olmuştu.

"O daha bir çocuk," dedi acılı bir sesle. "Sana ne yaptı? Onunkini değil, benimkini kes."

Zdravko'da hiç merhamet yoktu. Fehima'nın kafasını sertçe masaya vururken, "Baliya!" diye bağırdı. "Beni daha fazla bekletme. Şunlardan birini seç çabuk."

Fehima'nın kaşı patlamış, yüzü kanlar içinde kalmıştı. Başını korkuyla havaya kaldırıp, "Allahım," diye haykırdı titreyen bir sesle, "neden bunlar? Ben ne günah işledim?"

Zdravko ve diğer Çetnikler onun bu sözlerine kahkahayla gülerken, "Hangisini istersen onu al," dedi Fehima. "Ben oğlumun boğazını kesecek bıçağı seçemem, seçemem asla..."

***

O gün ilk defa bazı Çetnikler ellerinde rakija şişeleriyle, bağlı oldukları bölgelerden Durakoviça'nın Evine gelmişlerdi. Yanlarında da esir aldıkları Boşnak kızları vardı. Dünya güzeli bu kızların hepsi de perişandı.

O akşamüstü Durakoviça'nın Evinden sorumlu olan Lugar son derece öfkeliydi. Hiddetle, "Sen neler söylüyorsun budala herif?" diye çıkıştı. "Koca adamı nasıl öldürdüler?"

Sırp adam kısa boylu, tıknaz, sıradan bir köylüydü.

"Şey..." diye kekeledi. "Hiçbir fikrim yok. Buraya geldiğimde çoktan ölmüştü. Vücudu öyle kaskatıydı ki bıçağı zor çıkardık boynundan."

Lugar somurtarak baktı.

"Olacak iş değil. Bundan sonra gözünü dört aç! Daha dikkatli ol. Bu evdeki kızlardan sen sorumlusun artık."

Tıknaz adam başını "tamam" dercesine salladı, bakışlarını kısa bir an onun üzerinde gezdirdikten sonra, "Peki ya," diye söylendi. "Anto'yu öldüren kızları ne yapacağız?"

Lugar hâlâ öfkeliydi. Elindeki rakija şişesini kafasına dikti, birkaç yudum içti. Elinin tersiyle ağzını silerken, "O baliyaları," dedi, "çabuk buraya getir."

Tıknaz adam derhâl arkasını dönüp hızla odadan çıktı. Lugar da bir sigara yakıp tüttürdü. O sırada evdekilerden biri, Sırpların o meşhur şarkısını mırıldanmaya başladı:

Kim diyor,
kim yalan söylüyor,
Sırbistan küçük diye?
Küçük değil,
küçük değil.
Üç defa savaştı.
On ikisinde, on ikisinde Türkleri kovdu.
On üçünde, on üçünde Bulgarlara karşı durdu.
On dördünde, on dördünde Almanlar vurdu.
On sekizinde, on sekizinde Sırplar kazandı.
Kim diyor,
kim yalan söylüyor,
Sırbistan küçük diye?
Küçük değil,
küçük değil.
Her zaman savaştı.
Ve yine, yeniden savaşacak.
Ama köle olmayacak.

Çetnik, şarkısını bitirdiğinde büyük bir alkış tufanı koptu. Adam reverans yapar gibi eğildi ve arkadaşlarını gülümseyerek selamladıktan sonra, "Haydi artık," dedi. "Gösteri başlasın. Daha ne bekliyoruz?"

Boban hemen göründü. Hiç vakit kaybetmeden bir adım öne çıktı. Uzun boylu, iri yapılıydı. Elinde tuttuğu rakija şişesini

havaya kaldırırken, "Tanrı bile," diye seslendi, "Sırp'tır! Cennet de Sırplara aittir. O vakit Sırp Tanrı'nın şerefine içelim!"

Evdeki Çetniklerin neşelerine diyecek yoktu. Hepsi de aynı anda sözleşmişçesine rakija şişelerini havaya kaldırdığında, "İçelim arkadaşlar," dedi başka biri. "Sırp Tanrımıza içelim! Hatta bütün Balkanlara içelim. Balkan ormanları, toprakları ve evleri bizimdir. Bizim kalacaktır."

Kafayı bulmuş diğerleri de heyecanlanmış, bu sözlerden sonra galeyana gelmişlerdi. Ansızın hep bir ağızdan, "Yaşasın Büyük Sırbistan!" diye haykırdılar.

Boban duygulanmıştı. O an sanki genzi yanıyor, gözlerine yaşlar hücum ediyordu. Elindeki rakija şişesini masanın üzerine vururken, "Arkadaşlar," diye haykırdı. "Türk kadınları da bizimdir."

Tam o sırada tıknaz adam yanlarında belirdi. Meyra ve Diba da onunla birlikteydi. İkisi de orada öylece duruyor, Boban'a şaşkın gözlerle bakarken, "Herhâlde aklını kaçırmış," diye geçiriyordu içinden Diba. Bunu düşünürken farkında olmadan yumruklarını sıkmış, acılı yüzü daha da somurtkan bir hal almıştı.

Lugar derhâl yanlarına geldi. Öfkesi hâlâ dinmemişti. Meyra'nın burnunun dibine kadar sokuldu. Ağzı leş gibi içki kokuyordu.

"Hanginiz," dedi kızgın bir sesle, "zavallı adamcağızı öldürdü?"

Meyra âdeta tükenmişti. Gözlerinden yorgunluk akıyor, güçlükle ayakta duruyordu. Sözünü daha söylememişti ki Lugar'ın yumruğu ağzına iniverdi ansızın. Lugar bir daha vuracakmış gibi yumruğunu havaya kaldırınca, "Ben öldürdüm," dedi ağlayarak Meyra, "ben öldürdüm."

Birden tuhaf bir sessizlik oldu. Birkaç saniye sonra Lugar onu yakasından tuttu, tartaklamaya başladı.

"Cesaretine hayran oldum baliya. Öyleyse beni de öldür. Görelim bakalım, nasıl becereceksin bu işi?"

Meyra ne söyleyeceğini bilememenin tedirginliğiyle olduğu yerde donup kalmıştı. O sırada Boban elinde rakija şişesiyle yanlarına geldi. Meyra'ya iyice sokuldu. Saçlarını tutup koklarken, "Baliya!" diye fısıldadı. "Bir Çetnik'i öldürmenin cezasını biliyor musun?"

Meyra öylesine bitap düşmüştü ki neredeyse bayılacaktı. Küçük avcunu sıkıp kanayan dudağının üzerine bastırdı. Boban ansızın belinden tuttu, tek hamleyle onu göğsüne yasladı.

Meyra bir an neye uğradığını şaşırdı. Çaresiz bir şekilde çırpınmaya başladı. Boban dudaklarından öpmeye çalışırken, "Hey!" diye çıkıştı Lugar. "Sakın ona dokunma."

Boban afalladı.

"Ne?"

Lugar öfkeyle baktı.

"Daha kaç kere söyleyeceğim sana? Bir tek sen değil, bu evde hiç kimse o kıza dokunmayacak."

Boban delirmiş gibiydi.

"Nedenmiş o? Bu orospu kimin altına yatıyor?"

Lugar lafı hiç uzatmadı.

"Onu Zoran'a ayırdık."

Boban derin bir nefes aldı. Şimdi her şeyi anlıyordu. O sinirle elinde tuttuğu rakija şişesini kafasına dikti, birkaç yudum içti. Elinin tersiyle ağzını silerken, kan bürümüş gözü birden Diba'ya takıldı.

"Ya sen kimin altına yatıyorsun?"

Diba'nın da dudağı yarılmış, gözleri şişmişti. Çenesi ve boynu da morarmıştı. O an böyle bir soruya cevap vermekten bile ürktü, sadece başını "hayır" anlamında salladı.

Boban bir kez daha rakija şişesini kafasına dikti. Bu sefer lıkır lıkır içti. Birden odanın içini güçlü bir alkol kokusu sardı.

"Öyleyse," dedi Boban, "sen de benim altıma yatacaksın. Seni kendime ayırdım."

Diba kulaklarına inanamadı. Bir an yüzünde uyuşukluk hissetti.

"Beni," dedi buz gibi bir sesle, "öldür daha iyi."

Boban bir kahkaha attı. Ardından suratında yılışık ve beklentili bir gülüşle, "Katiyen olmaz," diye söylendi. "Çünkü ölüm sana bir ödül olur. Ayrıca acelen ne baliya? Neden bu kadar korkuyorsun? Yoksa seksin ne olduğunu bilmiyor musun?"

Bu sözlerden sonra eli ayağına dolaştı Diba'nın. Acılı gözlerinin önünde birden annesi ve ninesinin tecavüze uğradıkları an belirdi, kahroldu.

"Daha önce," dedi Boban, "seks yapmadın mı yoksa? Hadi, öyleyse şimdi yapalım."

Meyra kendini daha fazla tutamadı. Öfkeyle, "Pis herif!" dedi. "O daha bir çocuk. Ondan uzak dur!"

Boban söylediklerini duymazlıktan geldi. Birden Diba'nın bukleli saçlarından tuttu, var gücüyle kendine doğru çekti. Diba acıyla inlediği sırada, "Lütfen ona bir şey yapma," diye haykırdı Meyra. "Yalvarırım kız kardeşime dokunma."

Meyra küçük bir çocuk gibi hıçkırıklara boğulduğu sırada beklenmedik bir şey oldu. Diba nasıl becerdiyse, Boban'ın kasıklarına bir tekme attı. Çetnik bir an neye uğradığını şaşırdı. İki eli apış arasında derin derin soludu...

Boban acısı hafifleyince Diba'yı kollarından tutup yere yatırdı. Diba son gücüyle çırpınıp ondan kurtulmaya çalışırken, "Aşağılık soysuz it," diye haykırdı. "Bırak beni, dokunma!"

O sırada Meyra'yı da tıknaz adam sımsıkı tutmuş, sanki kollarına bir ahtapot yapışmıştı. Çaresizdi. Elinden hiçbir şey gelmiyordu, ağlamaktan başka.

Birden bir çığlık koptu. Diba'nın canı fena halde yanmıştı. Adamın iri bedeninin altında, "Ne olur yapma," diye cılız bir şekilde söylendi, sonra da gözyaşlarını akıttı Diba.

Ne var ki Boban'ın kulakları zavallı kızcağızın yalvarmalarını duymadı. Bunun yerine şehvetini küçücük bedeninde doyurmaya baktı. Diba'nın canı öyle yanıyordu ki bu acıyı hiçbir şekilde tarif edemezdi. O sırada öfkesi çığ gibi büyüyor, büyüdükçe de yüreği yırtılıyordu sanki...

Boban bir süre sonra işini bitirip üstünden kalktığında, dudakları tebessümle aralandı. Sonra bakışlarını evdeki diğer arkadaşlarına çevirip, "Şimdi," diye haykırdı, "sıra sizde. Ben yolu açtım."

Diğer Çetnikler de körkütük sarhoştu. İçlerinden sıska olanı hiç vakit kaybetmeden palaskasını çözüp pantolonunu aşağı indirirken, Meyra güçlükle başını kaldırdı, âdeta içi parçalanarak kız kardeşine baktı. Diba'nın titreyen bacaklarının arasından ağır ağır kan süzülüyordu...

***

Zor günlerdi yaşadıkları günler. Boşnaklar korku ve belirsizliğin yanında açlıkla, sefaletle mücadele ediyordu.

"Bu hayata," dedi komşu kadınlardan biri, "daha ne kadar katlanacağız? İstediklerine tecavüz ediyorlar, istediklerini öldürüyorlar. Bizi bu vahşetten kim koruyacak?"

Mineta da komşusu Fehima'nın başına gelenlerden dolayı son derece üzgündü. Solgun gözleriyle ona baktıkça içi yanıyor, rahmetli Murto aklına geldikçe âdeta yüreği dağlanıyordu. Çocuktu, henüz küçücük bir çocuk...

"Aradım," diye kendi kendine söylendi buz gibi bir sesle Fehima. "Aradım. Kendimi öldürmek için bir yol aradım. Ama sonra diğer oğlum aklıma geldi. Yapamadım, canıma kıyamadım."

Fehima ansızın sustu. Acılı yüzünü avuçları arasına alıp hüngür hüngür ağlamaya başladı. Öyle ağlıyordu ki evdekiler de onunla birlikte gözyaşlarını akıtıyordu.

Epey bir zaman sonra Mineta elinin tersiyle gözyaşlarını silip, "Hepimiz," dedi boğuk bir sesle, "bu hayatı susarak yaşamaya mahkûm edilmişiz. Ama inanıyorum ki bugünler de geçecek Fehima Abla."

Zavallı kadın âdeta uykudan uyanır gibi başını kaldırdı. Şişmiş gözleriyle ona baktı.

"Keşke beni kesselerdi. Bu öyle bir acı ki tarifi mümkün değil. Ancak yaşayan bilir!.."

Mineta'nın içine bir yumru oturdu sanki.

"Kirlendim," diye devam etti Fehima. "Kirlendim ayrıca. O vicdansızların altında kirlendim. Nedense kendimi günahkâr gibi hissediyorum. Artık duygularımı ifade edecek hiçbir kelime bulamıyorum. İnsanın kelimeleri de tükenir mi be Mineta? Benim kelimelerim tükendi."

Mineta âdeta kahrolmuştu. Artık kime üzüleceğini bilemiyordu. Kendilerine mi, Fehimalara mı, Kerimalara mı?..

"Ne yazık ki," diye söze karıştı Kerima. "İnsanın tükenmesi gibi kelimeler de tükeniyor. Sanki onlar da ihanet ediyor. Başımıza gelenler dünyanın en kötü şeyi. Yüreğimizde bıraktığı acı öyle böyle değil."

Fehima perişandı.

"Söyler misin bana Kerima? Nasıl kalkacağız bunca acının altından? Nasıl anlatacağız olan biteni?"

Kerima ağlıyordu.

"Bu savaşta," dedi hıçkırıklarının arasından, "bilmediğimiz, bütün bunların olabileceğine inanmadığımız tek şey, sonuçta olan şeydi. Günahsız insanlar öldürülüyor, tecavüze uğruyor. Oysaki her şeyin medeni bir biçimde gerçekleşeceğini düşünmüştük. Ama fena halde yanılmışız."

Fehima ne söyleyeceğini bilemiyordu. Bir süre sustuktan sonra, "Desene," dedi, "başımıza gelenler son değil, daha başındayız. Ve de en kötüsü çaresiz ve sahipsiziz, öyle mi?"

Evdeki zavallı kadınların hepsi tükenmiş, güçsüz görünüyordu. Kerima acınası gözlerle ona bakarken, Fehima aklına bir şey gelmiş gibi hemen ayaklandı. Dişleri birbirine çarpa çarpa yürüyüp mutfağa girdi.

O an herkes şaşkındı. Birbirlerine bakıp duruyorlardı. Sonra hepsi birden ardına düştü. Mutfağa doluştuklarında, "Atın bu bıçakları dışarı," diye acı acı uludu Fehima. "Yoksa diğer oğlumu da kesecekler. Atın! Kaldırıp atın bu lanet bıçakları."

Mineta'nın birden yüzü bembeyaz oldu, ansızın dudakları titredi. Hem de öyle titriyordu ki boynu kırılıverecek, olduğu yere çökecek sandı bir an.

***

Saatler gece yarısını gösteriyordu. Dışarısı zifiri karanlıktı. Ne ay vardı ne de yıldızlar. O gece Durakoviça'nın Evindeki odalardan çığlıklar yükseliyor, küfürler savruluyor, birileri getiriliyor, birileri götürülüyordu...

"Bayıldı," dedi Çetniklerden biri. "Ne yapalım bunu?"

Başka bir Çetnik pis pis sırıtıp, "Mankafa!" diye çıkıştı. "Bırak gebersin orospu. Onu mu düşüneceğiz? Bu evde kız mı yok bize? Bu orospu bayıldıysa, sen de gidip bir diğerini getir o zaman."

Çetnik hiç vakit kaybetmeden odalardan birine dalarken, "Yapmayın," diye haykırdı evde esir tutulan genç kadınlardan biri. "Yeter artık! Dayanacak gücüm kalmadı. Öldürün de kurtulayım."

Zavallı kadıncağızın haykırışı gaddar adamın taş kalbini yumuşatmaya yetmemişti. Uzun saçlarından tutup sürüklerken, "Acelen ne?" dedi adam. "Daha bir Sırp dünyaya getireceksin."

Kadıncağız akşamdan beri dehşet içindeydi. Kaç erkeğin tecavüzüne uğradığını hatırlamıyordu. O an menekşe gözlerinden yaşlar süzülürken, "Ne olur bırak beni," diye yalvardı. "Ben zaten hamileyim."

Çetnik ansızın durdu. Şaşırmış görünüyordu.

"Ne, hamile misin?"

Kadıncağız garip bir korkuyla titredi.

"Evet."

Çetnik pis pis sırıttı.

"Öyleyse kocan Türk senin!"

Kadıncağız afalladı.

"Hayır," dedi titrek bir sesle. "Boşnak!"

Çetnik birden öfkelendi. Koca yumruğunu havaya kaldırıp kadının solgun yüzüne indirdi. Kadıncağız bir an öne kapaklandı. Sonra ahşap merdivenin basamaklarından aşağıya doğru yuvarlanarak düştü.

Diğer Çetnik koşarak yanına geldi. Kadıncağızın yüzü gözü kanlar içinde kalmış, artık nefes almıyordu.

"Ne oldu buna yahu?" diye sordu alaycı bir gülümsemeyle. "Hâlbuki güzel bir kadındı. Orospu ölmek için sabahı bekleyemedi mi?"

Adam güldü.

"Baliyayı bir Türk becermiş, hamile bırakmış. Çok yakında bir piç dünyaya getirecekti."

Çetnik, kadının cansız bedenine bir tekme savururken, Diba'yı perişan bir halde yukarı kata çıkarıyorlardı. Çırılçıplak vücudu külçe gibiydi. Kasıklarında korkunç bir ağrı hissediyordu.

Kısa bir süre sonra acı çeken bedenini karanlık odanın içine bıraktıklarında, omuzları sarsıla sarsıla, haykıra haykıra ağlayarak koştu Meyra. Kollarını açıp çıplak bedenine doladı

ve sımsıkı sarıp göğsüne bastırdığında, "Lanet herifler!" diye bağırdı. "Ne hale sokmuşlar seni? Ne hale sokmuşlar?"

Diba gerçekten de bitikti. Titrek gibi bir sesle, "Yıkanmak istiyorum," dedi. "Yıkanmak istiyorum. Ne olur yıka beni abla. Kendimi kirli ve aşağılık hissediyorum. Sanki yıkanırsam bu kirlilikten kurtulacağım."

"Tamam," dedi Meyra hıçkırıklarının arasından, "yıkarım seni. Her şey geçti artık."

Diba'nın buz gibiydi bedeni.

"Bu evde," dedi güçbela, "yaşam yok abla. Bu evde yaşam yok. Burası şeytanın evi çünkü! Korktuğum her şeyi bedenimde yaşıyorum akşamdan beri."

Meyra'nın da ruhu tıpkı onunki gibi acı içerisindeydi. Tam bir şey söyleyecekti ki, "Hissizim abla," diye mırıldandı Diba. "Hissizim artık! Ne hissettiğimi bilmiyor. Beni yıka abla, ne olur yıka beni. Bütün kirlerimden arınmak istiyorum..."

KURŞUNLANMIŞ RUHLAR

Hava aydınlanmıştı. Pufta önce gözlerini kısıp güneşe baktı, sonra da kollarını açıp gerindi. Boynunu sağa sola esnetti. Derin bir iç çektiğinde, hayatında görmediği bir şeye bakar gibi baktı genç bir çocuğa.

Oğlan henüz on yedi yaşındaydı. Zayıf ve uzun boyluydu.

"Hey!" diye seslendi Pufta. "Çabuk buraya gel."

Delikanlı başını sesin geldiğini yöne çevirdi. Açık mavi gözleriyle ona hayran hayran baktı. Yüzünde büyük bir saygı ifadesi vardı.

"Hey!" diye tekrar bağırdı Pufta. "Sana seslendim. Duymadın mı beni?"

Oğlan oldukça heyecanlanmıştı. Aralarındaki kısa mesafeyi yüreği ağzında yürüyüp yanına gitti.

"Buyurun efendim," dedi heyecanlı bir ses tonuyla.

Pufta onu baştan aşağı dikkatle süzdükten sonra, "Senin," dedi tok bir sesle, "adın ne?"

"Radomir."

"Nereden geldin buraya?"

"Potoçari."

Pufta her zamanki gibi soğukkanlı görünüyordu.

"Hiç adam öldürdün mü peki?"

Radomir'in açık mavi gözleri dehşetle açıldı. Bakışlarını ondan kaçırdı. Kafasını önüne eğip yere bakarken, "Hayır," dedi.

Radomir'in sesindeki o çaresiz ton Pufta'nın öfkelenmesine sebep olmuştu. Çocuk bir anda neye uğradığını şaşırdı.

"Sen," diye bağırdı Pufta, "Sırpların yüz karasısın! Henüz bir Türkü öldürmedin mi?"

O anda neye uğradığını şaşıran Radomir korkudan titriyordu.

"Bir can almak zor," dedi boğuk bir sesle, "o kadar zor ki..."

Pufta bu kez daha da öfkelendi. Hemen sözünü kesti.

"Sus! Beni çileden çıkarma. Sen ne biçim Sırpsın? Savaştayız ve sen daha bir Türkü öldürmemişsin."

Radomir'in gözleri buğulandı. Dokunsan ağlayacaktı. Titreyen bir sesle, "Henüz," dedi, "buna fırsatım olmadı."

Pufta öfkeyle kükredi.

"Fırsatın mı olmadı? Söyler misin, nasıl bir fırsat bekliyorsun? Kafanı kaldır da etrafına bak. Fırsat burada, Çelopek'te!"

Pufta ansızın sustu. Onu göz ucuyla süzerken, Radomir de başını kaldırmış, belli belirsiz de olsa etrafına bakınıyordu.

"Hayrola?" diye seslendi biri arkalarından. "Sabah sabah yine kime kızıyorsun?"

Pufta kafasını çevirip baktı. Gelen arkadaşından başkası değildi. Pufta'nın öfkeden göğsü körük gibi inip kalkarken, "Dino," diye söylendi, "bir Türkün canını almak zor mu sence?"

Dino da son derece acımasız ve gaddar bir adamdı. Onun da üzerinde simsiyah kıyafetler, başında da beyaz kartal sembolü olan yün şapka vardı. Arkadaşına bakıp sırıttı.

"Hangi geri zekâlı böyle bir soruya 'evet' cevabını verebilir? Bir Türkün canını almak kolaydır elbette."

Pufta da güldü.

"Ama yanılıyorsun Dino!"

"Yanılıyor muyum?"

"Evet. Çünkü herkes senin gibi düşünmüyor."

Dino sinirlendi.

"Hangi geri zekâlı benim gibi düşünmüyor? O korkağı göster bana. Göster de karnını deşeyim şuracıkta."

Pufta hafifçe başını çevirip Radomir'e baktı.

"İşte," dedi alaycı bir sesle, "bu ödlek senin gibi düşünmüyor. Hâlâ bir Türkü öldürmemiş."

Dino ters ters baktı.

"Peki neden öldürmemiş?"

Pufta sesine daha alaycı bir ton kattı.

"Dediğine göre, henüz buna fırsat bulamamış."

Dino bir kahkaha patlattı.

"Fırsat mı? Fırsat burada, elinin altında! Bu toplama kampında Türk mü yok? Her taraf pislik dolu. İstediğini öldürebilirsin genç adam."

Radomir, Dino'nun söylediklerinden sonra bir felaketin yaklaştığı önsezisine kapılmıştı.

"Ben," dedi titreyen bir sesle, "hiç kimseyi öldüremem."

Dino orta yaşlarda, irikıyım biriydi. Açık kahverengi gözleri de hafiften şaşıydı. Birden elini beline attı. Beş santimetre genişliğinde, sivri ve sapı boynuzdan yapılma bıçağını kınından çıkarıp yere attı. Sonra, "Al şunu," diye emretti.

Radomir'in kolları sanki bacaklarına halatla bağlanmış gibiydi. Hiç kıpırdamadan duruyordu. Onun öylece durduğunu gören Dino daha da öfkelendi. Birkaç adım atıp ona iyice sokuldu. Artık birbirlerinin nefeslerini hissedebiliyorlardı. Bu sefer tehditkâr bir sesle, "Al şu bıçağı," dedi. "Eğer almazsan gününü gösteririm sana."

Radomir ürkmüştü. Birden titremeye başladı.

"Şey..." diye kekeledi. "Bu bıçakla ne yapacağım?"

Dino öfkeyle ona bakıyordu.

"Seni rezil herif! Seni korkak herif! Sen nasıl bir Sırp'sın? Yoksa senin baban pis bir Türk mü?"

Radomir'in gözleri yaşlarla doldu.

"Hayır," diye haykırdı. "Sırp oğlu Sırp'ım ben."

"Eee? O vakit daha ne bekliyorsun? Hadi, şu lanet şeyi bir an önce al oradan."

Radomir alnından soğuk soğuk terler döküyordu. Gözlerini kırpıştırarak yerde duran bıçağa baktı. Bir kez daha açık mavi gözleri dehşetle kocaman açıldı.

"Hadi!" diye söylendi Dino. "Şu lanet şeyi al, yoksa!"

Radomir kendini çaresiz hissediyordu. Başını hafifçe kaldırıp etrafına baktığında, diğer Çetniklerin gülüştüğünü gördü. O an yüzlerce manasız düşünce arasında sadece tek bir kelimeyi söyleyebildi:

"Tamam."

Radomir eğilip bıçağı alırken, Dino'nun karanlık yüzü birden aydınlandı.

"Aferin ulan sana! Yürü, düş önüme şimdi."

Radomir'in bıçağı tutan eli titriyordu. Hep birlikte toplama kampının arka tarafına yürüdükleri sırada, "Hey sen!" diye haykırdı Dino. "Esirlerden üç kişiyi kampın arkasına getir."

Eli silahlı Çetnik ikiletmedi. Çabucak oradan ayrıldı.

"Hey Dino!" dedi Pufta gülerek. "Sence bu ödlek elindeki o bıçakla Türklerin boğazını kesebilir mi?"

Dino hâlâ öfkeliydi.

"İsterse kesmesin."

Pufta bir kahkaha patlattı.

"Öyleyse var mısın iddiaya?"

Dino ters ters baktı.

"Anlaşılan kaşınıyorsun! Pekâlâ! Yüz markına varım."

Pufta sağ elini pantolonunun cebine sokup bir tomar para çıkardı. İçinden yüz mark alırken, alay eder gibi Dino'nun yüzüne baktı. Sonra elinde tuttuğu parayı başka birine uzatıp, "Al, tut bu parayı..." dedi.

Çetnik yüz markı alırken, "Şimdi sıra sende Dino," diye konuşmasını sürdürdü Pufta. "Yüz markı Ceca'ya ver. Paralar onda kalsın. Ne de olsa sana güven olmaz."

Dino ters ters baktı ona. Kocaman kafasını salladı, uzun sakallarının arasından son derece samimiyetsiz bir gülüş gösterdi.

"Sanki," dedi boğuk bir sesle, "sana çok güvenilir."

Pufta'nın keyfi yerine gelmişti.

"Gevezelik etme! Çıkar parayı."

Dino söylene söylene cebinden bir miktar para çıkarıp Pufta'ya uzattı.

"Al, say."

Pufta gene bir kahkaha patlattı.

"Bana niye veriyorsun? Ceca'ya ver, o saysın."

Ceca ikisinin de çok yakın arkadaşıydı. Hemen araya girdi.

"Peki, ver sayayım," dedi, ardından kâğıt paraları saymaya başladı. Tam doksan mark saymıştı.

"Yoksa para eksik mi?" diye sordu Pufta.

"Sadece on mark!"

Pufta başını çevirdi. Arkadaşına alaycı gözlerle baktı.

"On mark daha yapıştır."

Dino başını sağa sola salladı. Sonra söylene söylene sol elini cebine sokup on mark daha çıkardı.

"Al," dedi kızgın bir sesle, "al. Sanki bir yere kaçıyorum."

Ceca gülümseyerek ondan on markı alırken, "Dino," dedi Pufta. "Şimdiden geçmiş olsun sana."

Dino sırıttı.

"Göreceğiz."

"Neyi göreceğiz? Benim gördüğümü sen de görmüyor musun? Oğlan ödlek tavşanlar gibi tir tir titriyor. Korkudan altına işemesi an meselesi."

Bu sözler üzerine bütün Çetnikler sözleşmişçesine aynı anda kahkahayı bastı.

"Dino," dedi Ceca, "galiba Pufta haklı. Bu oğlan korkudan altına kaçıracak sanki."

Dino'nun yanakları kıpkırmızı oldu. Konuşmadan önce tam iki kez yutkunduktan sonra, "İkiniz de kaçıksınız!" dedi. "Sizin adınıza üzülüyorum. Saçma sapan düşüncelere kapılmışsınız. Unutmayın, o bir Çetnik. Çetnikler hiçbir şeyden korkmaz. Hele ki Türklerden hiç korkmaz. Türkleri bu topraklardan 1912'de kim kovdu? Elbette Sırplar kovdu. Söylediklerim doğru mu ulan?"

Radomir'in nutku tutulmuştu. Bunun üzerine, "Beni," diye çıkıştı Dino, "duydun mu?"

Radomir onun yüzüne boş boş baktı. Sonra donuk bir ifadeyle "duydum" dercesine başını salladı. O sırada, "Dino," dedi Pufta alaycı bir sesle. "Galiba oğlan şimdi de dilini yuttu."

Dino birden öfkeyle Radomir'in yakasına yapıştı. O esnada, "Komutanım," diye seslendi bir Çetnik. "İstediğiniz esirleri getirdim."

Dino derhâl çocuğun yakasını bıraktı. Öfkeli gözlerle esirlere baktı. Karşısında solgun, korkulu insan yüzleri vardı. Birden, "Sen," diye haykırdı. "Çabuk yanıma gel. Sakalına tükürmek istiyorum."

Zavallı Boşnak adam söyleneni yaptı, yanına gitti. Dino yaşlı adamcağızın suratına tükürürken, "Aşağılık korkak Türkler!" dedi. "İşte siz busunuz. Korkudan kaçıp saklanacak delik

arıyorsunuz. Farelerden hiçbir farkınız yok. Köpek bile sizden daha cesurdur."

Zavallı yaşlı adamcağız ak düşmüş sakalına yapışan tükürüğü silerken, "Ne olur bana acıyın," diye yalvardı. "Ayakta güçlükle duruyorum. Aç ve susuzum. Size bir kötülüğüm olmadı."

Dino onu dinlemiyordu bile. Başını çevirip Radomir'e baktığında, "Daha," dedi kızgın bir sesle, "ne bekliyorsun? Al sana fırsat işte."

Radomir'in ansızın başı döndü, gözleri karardı. O an aklını oynatacağını sandı. Bütün vücudunu şiddetli bir titreme aldı. Öyle titriyordu ki dişleri birbirine çarpmaktan neredeyse kırılıp un ufak olacaktı.

"Gördün mü?" diye bir kahkaha attı Pufta. "Seninkisi su koyuverdi."

Dino âdeta burnundan soluyor, gözlerinden ateş saçıyordu.

"Hadi!" diye bağırdı. "Çıldırtma adamı."

Pufta yine araya girdi.

"Gerçekten de seninkisi su koyuverdi Dino. Baksana! Oğlan korkudan altına işemiş."

Dino şaşı gözleriyle oğlana bakarken, diğer Çetnikler de katıla katıla gülmeye başladı. Hatta bazıları işi o kadar çok abartmıştı ki gülerken birbirlerine çarpıp duruyorlardı.

"Sen," diye haykırdı Dino, "beni beş paralık adamların yanında rezil mi edeceksin? Hadi, şu pis Türkün boğazını kes! Şayet kesmezsen, ben seninkini keserim. Anladın mı beni?"

Radomir'in dudağı sarktı. Ansızın ağlamaya başladı.

"Ben," dedi hıçkırıklarının arasından. "Tavuk bile kesemem. Çünkü bir canlıyı kesmesini bilmem."

Dino daha bir öfkelendi. Alnını buruşturdu, dirsekleriyle diğer iki esiri ittirerek yaşlı adamın yanına sokuldu. Ve birden

Radomir'in elini kavradığı gibi bıçağı zavallı adamın boynuna sapladı ve hunharca kesmeye başladı.

Yaşlı adam boğazından garip hırıltılar çıkarırken, Radomir'in gözleri fal taşı gibi açılmış, bıçak tutan eli sımsıcak ve kıpkırmızı bir kana bulanmıştı. Dehşet içinde kıpkırmızı kana bulanmış bıçağı elinden attığında, "Hey Dino!" diye bir kahkaha attı Pufta. "Senin oğlan nasıl bir Sırp böyle? Bir Türkü kesemedi bile. Bizse Türkleri öldürmek için tamı tamına dört yüz kilometre yol katedip buralara geldik."

Dino'nun şaşı gözlerini öfke ve kin bürümüştü. Bir hışımla eğilip yerdeki bıçağı aldı, ardı ardına diğer iki esirin boynuna saplayıp çıkarırken, "Derhâl," diye haykırdı, "seksen esiri buraya getirin. Şu duvarın önüne dizin."

Birkaç Çetnik hızlı adımlarla oradan uzaklaşıp gözden kayboldu birden.

"Dino," dedi Pufta hâlâ gülerken. "Senin ödlek bir Türkü bile öldüremedi. Söyle, seksen Türkü ne yapacaksın?"

Dino bir şeyler söylemek üzereydi ki, "Pufta haklı," diye araya girdi Ceca. "Senin oğlandan katiyen Sırp kasabı olmaz."

Dino öyle öfkeliydi ki öfkesi arttıkça bir canavar gibi kana susuyordu.

"Birazdan kendi gözlerinizle göreceksiniz," dedi kızgın bir sesle. "Birazdan apaçık..."

Pufta sözünü kesti.

"Hey Ceca! Sökül paraları. Ne de olsa iddiayı ben kazandım. Dino'nun bu saçmalıklarını daha fazla dinleyemem."

Ceca ona bakıp gevrek gevrek gülerken, "Benimle," diye çıkıştı Dino, "var mısın yeni bir iddiaya?"

Pufta bir an durdu. Başını çevirip onu dikkatle süzdü. Arkadaşının bakışları buz gibiydi. Büyük bir merakla, "Ne iddiası?" diye sordu.

"Bu evcil hayvanı vahşileştireceğim bugün. İki yüz markına iddiaya var mısın? Birazdan vahşileşecek ve Müslümanları katledecek."

Pufta duyduklarına inanamadı. Radomir'e bakıp, "Şu korkak mı?" dedi. "Şu mu Türkleri kurşuna dizecek? Peh, peh! Rüyamda görsem inanmam."

O sırada Radomir yere çömelmiş kusuyordu.

"Evet," dedi Dino, "şu ödlek kurşuna dizecek. Söyle, var mısın iddiaya?"

"Pekâlâ! İki yüz markına iddiaya varım. Şimdi sökül paraları, Ceca'ya ver. Az önce de söylediğim gibi, sana güven olmaz."

Dino sol elini cebine soktuğu sırada Çetnikler de Boşnak esirleri sıraya dizmiş getiriyorlardı.

"Al bu parayı," dedi Dino. "Birazdan dört yüz mark olarak geri alacağım senden."

Ceca kendisine uzatılan kâğıt paraları aldı. Hemen saymaya başladı. Tamı tamına iki yüz mark saymıştı.

"Tamam mı?" dedi Pufta.

Ceca başını "evet" anlamında salladı. Ardından hızlı bir şekilde paraları cebine sokuştururken, "O vakit," diye pis pis sırıttı, "gösteri başlasın."

O sırada Çetnikler esirleri duvarın önüne tek sıra halinde dizmişlerdi. Dino ağır adımlarla yürüdü, Radomir'in yanına geldi. Oğlan hâlâ kusuyordu.

"Hadi!" dedi Dino kızgın bir sesle. "Biraz cesur ol. Bir erkek gibi ayağa kalk ve şu pislikleri hakla."

Radomir artık onun ne kadar gaddar bir insan olduğunu anlamıştı. Ayrıca niyetinin kötü olduğunun da...

"Ben," dedi boğuk bir ses tonuyla, "onları öldüremem. Bağışla beni!"

Dino gene öfkelendi. Var gücüyle ona bir tekme savururken, "Bana," diye bağırdı, "biriniz Kragujevka ve biraz da kurşun getirsin."

Çetniklerden biri elinde tuttuğu uzun namlulu tüfeği ve kurşunu ona uzatıp, "Al," dedi büyük bir heyecanla, "benim tüfeğimi kullan. Pislikleri bununla gebert."

Dino tüfeği aldı, emniyetini açtı.

"Hadi!" diye mırıldandı. "Ayağa kalk. Bu sana son uyarım."

Radomir bir şeyler söylemek için ağzını açmıştı ki bir kurşun kulağının dibinden vınlayarak geçti.

"Ayağa kalk," diye haykırdı Dino. "Cesur bir erkek gibi ayağa kalk. Yoksa diğer kurşunu kafana sıkacağım."

Radomir gene altına kaçırdı. Ceca onun altına kaçırdığını görünce, "Genç adam," dedi kararlı bir ses tonuyla. "Ben senin yerinde olsam çabucak ayağa kalkardım. Kiminle karşı karşıya olduğunun farkında değilsin. Şeytan bile korkuyor ondan."

Radomir korkudan Ceca'nın ne söylediğini anlamamıştı.

"Budala olma!" dedi Ceca. "Onun lakabı Testere! Düşmanlarını testereyle kesip öldürüyor çünkü."

Radomir'in bacakları tutmuyor, yaşadığı korku ve dehşetten tek kelime edemiyordu. Güçlükle ayağa kalktığı sırada, "Aferin ulan sana!" dedi Dino. "İçinde zerre kadar da olsa bir Sırplık var senin."

Radomir yaşadığı olayların gerilimiyle kendini daha fazla tutamadı. Birden hıçkırarak ağlamaya başladı. Islak kirpiklerinin arasından Dino'nun elindeki tüfeğe bakıyordu.

"Al bu tüfeği," dedi Dino. "Gebert şu pislikleri!"

Radomir gözlerini elinin tersiyle silerken, "Dino," diye seslendi Pufta. "Şu ödlek tıpkı içerdeki baliyalar gibi ağlıyor."

Dino onu duymazlıktan geldi. Başını hafifçe çevirip yanındaki diğer Çetniklere baktı.

"Biriniz tabancanızı verin bana. Yalnız içine tek kurşun koyun."

Bütün herkes şaşırdı.

"Tek kurşun mu?" dedi Ceca. "Tek kurşunu ne yapacaksın?"

Dino pis pis sırıttı.

"Bu ödlek oğlan," dedi kendinden emin bir sesle, "şayet pis Müslümanları gebertemezse onu bu kurşunla ben geberteceğim."

Radomir duyduklarına inanamadı. O an ne yapacağını bilememenin çaresizliği içerisindeydi.

"Al," diye seslendi Çetniklerden biri. "Söylediğin gibi tek kurşun koydum içine."

Dino kendisine uzatılan tabancayı aldı. Sol eliyle kabzasını sımsıkı kavradı. Sonra kafasını çevirip, "Hadi!" dedi. "Bütün gün seni bekleyemem burada. Kararımı çoktan verdim. Şimdi sıra sende. Ya gebert ya da geber! İkimiz için de bir üçüncü yol yok."

Radomir yaprak gibi titriyordu.

"Birini öldürmek," diye cevap verdi boğuk bir sesle, "ne korkunç, ne feci bir şeymiş."

Dino gene sırıttı.

"Savaş böyle bir şey işte. Ya öleceksin ya da öldüreceksin. Ben Türklerin elinde ölmektense onları öldürmeyi yeğlerim. Şimdi tüfeğini o pisliklerin göğsüne doğru nişan al."

Radomir iyice köşeye sıkışmıştı. Gözünü kan bürümüş bu gaddar adamı ikna edemeyeceğini anlamıştı. O esnada Dino sol elinde tuttuğu tabancanın horozunu kaldırıp namlusunu oğlanın kafasına doğrulturken, "Yazık oldu sana," diye söylendi. "Oysaki çok gençtin. O halde kurşunu seçiyorsun. Bu seçim son kararın mı?"

Radomir'in korkudan aklı çıktı. Tanımadığı biri kafasına tabanca dayarken düşünmesi çok zordu. Birden, "Dur!" diye haykırdı. "Bekle."

Dino artık onu dinlemiyordu. Öfkeli bir biçimde beşten geriye doğru saymaya başladı.

"Beş, dört..."

Radomir'in yüreği bir ateş gibi tutuşurken, "Bu bir felaket," diye bağırdı panikle.

Dino suskundu. Sadece öfkeli gözlerle bakıyordu.

"Üç..."

Radomir olduğu yerde bir topaç gibi dönüyor, dönüyor, dönüyordu... O korkuyla dönerken de zavallı esirler gözlerinin önünde bir beliriyor bir kayboluyordu. Korkunç bir çığlık atıp, "Tanrım!" dedi. "Sen bana yardım et."

Bu gösteriye tanık olan esirler de o sırada soluklarını tutmuş, dehşet içinde onlara bakıyorlardı. Aralarında bazıları korkudan inliyor, bazıları da hıçkıra hıçkıra ağlıyordu. Hatta kaçmaya çalışıyorlardı.

"İki, bir..."

Ansızın bir kıyamet koptu. Havaya keskin bir barut kokusu yayılırken, "Beni affet Tanrım!" diye haykırdı Radomir. "Beni affet! Şeytana hizmet ettiğimi itiraf ediyorum. Beni affet Tanrım!"

Az önce patlayan tüfeğin sesi, duvarın dibinde korkudan inleyen, hıçkıra hıçkıra ağlayan esirlerin birçoğunun sesini boğmuş, sonsuza dek susturmuştu.

Dino elindeki tabancayı indirdi. Aklından neler geçtiğine ya da ne hissettiğine dair hiçbir emare yoktu sakallı yüzünde. Sadece şaşı gözleri eğleniyor gibi parlıyordu.

Radomir kurşunları bitirdiğinde âdeta bir külçe gibi yere yığılıp kalmıştı. Göğü kaplayan barut ve kan kokusu bir kez daha midesini kaldırmış, tıpkı bir hayvan gibi böğürmeye başlamıştı.

Kısa bir süre sonra Dino kafasını çevirdi. Bu sefer kor gibi parlayan gözlerle diğer Çetniklere bakıp, "Sağ kalanları," diye

komut verdi, "derhâl temizleyin! Pisliklerden biri bile nefes almasın."

Çetnikler emre itaat ettiler. Hiç vakit kaybetmeden sağ kalan Boşnak esirleri kurşun yağmuruna tuttular.

"Dino," diye seslendi Ceca. "Bravo sana! İyi bir iş çıkardın. Şimdi al bu parayı. Ne de olsa iddiayı sen kazandın."

Dino kendisine uzatılan kâğıt paraları aldı. Büyük bir soğukkanlılıkla cebine sokuştururken, "Doğru," dedi. "İddiayı kazanan ben oldum. Ama şu oğlan henüz iyi bir Çetnik olamadı."

Ceca afalladı.

"Nasıl yani? Oysaki bir sürü Türkü öldürdü. Daha nasıl iyi bir Çetnik olacak?"

Dino buz gibi bir sesle, "Sen de biliyorsun ki," dedi, "Çetnik olmak öyle kolay bir iş değil. Adam öldürmek bu işin sadece bir parçası."

Ceca şaşkınlıkla ona baktı. Söylediklerinden hiçbir şey anlamamıştı.

"Peki ya diğer parçası ne?"

Dino pis pis sırıttı.

"Eh, bunu şimdi anlayacağız."

Ceca müthiş sabırsızlanmıştı.

"Neyi anlayacağız?"

Dino başını kaldırdı. Yerde ağlayan Radomir'e bakıp, "Neyi mi?" dedi sırıtırken. "Tabii ki nasıl bir erkek olduğunu!"

"Erkek mi?"

"Evet. Şimdi görelim bakalım. Bu sınavı da geçebilecek mi? Tıpkı bir Çetnik gibi Baliyaları becerebilecek mi?"

Ceca bir kahkaha patlattı.

"Şimdi anladım, hay şeytan!"

Dino bir cevap vermedi. Sadece başını kaldırıp Pufta'ya baktı ve manalı manalı gülümsedi.

Onun güldüğünü gören Pufta, "Hayrola?" dedi. "Aklından yine ne şeytanlıklar geçiyor?"

Dino'nun öfkesi az da olsa dinmiş, keyfi yerine gelmişti.

"Hey Pufta! Kaybettiğin paranın bir miktarını geri almak ister misin? Var mısın bir iddiaya daha?"

"Ne iddiası?"

Dino bu sefer bakışlarını Radomir'e çevirip, "Şu oğlan," dedi, "sence baliyaları becerebilir mi?"

Bunun üzerine Pufta genç oğlana baktı. Radomir o korku ikliminde, o dehşet kampında, "Beni affet Tanrım!" diye mırıldanıyor, sanki başka bir âlemdeymiş gibi olduğu yerde sallanıp duruyordu.

"Bence," dedi Pufta kendinden emin bir sesle, "baliyaları kesinlikle beceremez. Bunun s.ki hayatta kalkmaz."

Dino sırıttı.

"Öyleyse yüz markına var mısın iddiasına? Bence bu oğlan pis baliyaları fena becerecek."

Pufta bir şey söylemedi. Sağ elini pantolonunun cebine soktu. Kalan son parasını çıkarıp saymaya başladı. Ardından, "Ama," dedi, "yalnızca yetmiş markım var."

Dino bu sefer acımasızca sırıttı.

"Desene, seni soyup soğana çevirmişim!"

Pufta'nın birden yüzü asıldı.

"Aşağılık birisin sen."

Dino bir kahkaha attı.

"Karşıma geçip baliyalar gibi sızlanma. Elindeki parayı çabuk Ceca'ya ver."

Pufta söylene söylene paraları Ceca'ya uzattı. Ceca her zamanki gibi parayı cebine sokuştururken, "Bu sefer," dedi, "ben de varım iddiaya. Şu oğlan kesinlikle baliyaları beceremez."

Dino bu sefer hınzır hınzgır güldü.

"Vay! Demek sen de kaşınıyorsun! Öyleyse senin de paranı alırım. Şimdi al bu yetmiş markı, iyi sakla."

Ceca parayı alırken, bir yandan da Radomir'i dikkatle süzüp, "Kesinlikle inanmam! Bu oğlan başını yerden kaldıramıyor, s.kini nasıl kaldıracak?" diye söyleniyordu.

Dino onu duyduğu halde cevap vermedi, sustu. Yalnızca emrindeki Çetniklere baktı.

"Siz ikiniz! Şu oğlanı ayağa kaldırıp içeri götürün."

İki Çetnik hiç ses çıkarmadan söyleneni yaptı. Radomir'i kolundan tuttukları gibi ayağa kaldırdılar.

"Hadi!" dedi Dino. "Biz de geçelim içeri."

Ceca yaka paça sürüklenerek götürülen Radomir'in arkasından bakıp gülerken, "Dino," diye seslendi. "Şu zavallının haline bak. Baliyaları becerebileceğine hâlâ inanıyor musun?"

"Birazdan," dedi Dino sakin ve soğukkanlı bir sesle, "ne olacağını göreceğiz."

Herkes esir kızların alıkonulduğu odaya üşüşmüştü. Odanın içerisi hiç de cesaret verici değildi. Yaşları on iki ile yirmi dört arasında değişen kızların çektiği acılar solgun ve yorgun yüzlerinden okunuyordu. Ayrıca hepsi çırılçıplaktı.

Dino başını kaldırdı. Radomir'e şimşek çakan gözlerle baktığı sırada, "Artık," dedi esir kızlardan biri ağlamaklı sesle, "dayanacak gücümüz kalmadı. Üstelik açız!"

Dino ansızın öfkelendi.

"Kes sesini baliya! Yoksa seks yapmaktan zevk almıyor musun?"

Zavallı kız orta boylu, balıketli ve oldukça güzeldi. Sırtını kamburlaştırarak uzun boynunu iyice omuzlarının arasına çekmiş, iki eliyle apış arasını kapatıyordu.

"Çek elini ordan," dedi Dino. "Şu oğlan birazdan seni becerecek."

Zavallı kız da tıpkı diğerleri gibi çaresizdi. Korku içinde onlara bakarken, Dino kanlı bıçağını kınından çıkarıp ona doğru salladı.

"Bana bak baliya! O güzel memelerini keserim şimdi. Kafamın tasını attırma. Çabuk çek elini ordan."

Kızcağız zangır zangır titremeye başladı. Ellerini yavaş yavaş apış arasından çektiği sırada, "Baliya!" dedi Ceca. "Adın ne?"

Zavallı kızcağızın iri ela gözlerinden ılık gözyaşları yanaklarına süzülüyordu. Boğuk bir sesle, "Amira," dedi.

O sırada Dino zavallı kızın yanına sokuldu. Elinde tuttuğu bıçağı çıplak teninde gezdirirken, "Daha önce," dedi, "hiç seks yapmış mıydın?"

Amira hâlâ titriyordu. Başını "hayır" anlamında salladı. Fakat bu sessiz cevap Dino'yu tatmin etmemişti. Elindeki bıçağı hafifçe göğsünün ucuna bastırdı.

"Seni," dedi uyaran bir ses tonuyla, "duymadım. Az önce ne dedin?"

Biçare kız, "Hayır," dedi kederli bir sesle.

Dino verdiği bu cevaba öfkelendi. Anlık bir kararla kızı saçlarından tutup odanın diğer bir köşesindeki masaya sürükledi. Çevik bir hareketle kucaklayıp masanın üzerine sırtüstü yatırdı.

"Baliya!" diye haykırdı. "Yat deyince böyle yatacaksın işte. Kalk deyince de kalkacaksın. Şimdi kalkma, yat. Bak neler olacak birazdan."

Amira kendini zincire vurulmuş gibi hissediyor, ağlıyordu. Öylece masanın üzerinde büzülüp kaldı. Çaresizce beklemeye koyuldu.

Dino ona arkasını döndü. Başını kaldırıp Radomir'e baktı.

"Sen," dedi. "Çabuk gel yanıma. Bak kim var burada? Ateşli bir baliya bacaklarını açmış seni bekliyor."

Radomir perişandı. Biraz önce zavallı insanları öldürdüğüne hâlâ inanamıyordu. Bu yüzden cevap veremedi. O sırada, "Şu oğlan," dedi içlerinden biri gülerek. "Bir erkek olarak da çok beceriksizmiş!"

Odadaki herkes sözleşmişçesine aynı anda kahkahayı bastı. Dino nedense gülmelerine çok bozuldu.

"Hey sen!" diye çıkıştı öfkeli bir şekilde. "Eğer bir daha ağzını açarsan fena yaparım. O dilini koparırım! Anladın mı beni?"

Çetnik gençten biriydi. Dino'dan böyle bir çıkış beklemediği için şaşırdı. Cevap vermek yerine sessizce ona bakmakla yetindi.

"Aferin sana!" dedi Dino. "Söz dinleyen birisin. Şimdi söz dinleme sırası onda. Hadi, gel artık Radomir. Beni daha fazla bekletme. Bugün çok işimiz var. Şu baliyayı bir an önce becer ki sonrasında işimize koyulalım."

Radomir'in konuşması daha çok bir hırıltıya benziyordu.

"Ben yapamam böyle bir şeyi."

Ortam bir anda gerildi.

"Kalk ayağa," diye haykırdı Dino. "Bana terbiyesizlik yapma. Becer şu baliyayı. Yoksa geberteceğim seni it oğlu it! Hadi, ayağa kalk. Becer şunu."

Radomir dehşete düşmüş, zangır zangır titriyordu.

"Yapamam," diye mırıldandı, "yapamam."

Dino âdeta burnundan soluyordu. Elinde tuttuğu bıçağı ona doğru kızgınlıkla sallarken, "Sen," dedi, "dırdır etmeyi bilirsin ancak. Eğer şimdi şu baliyayı becermezsen o s.kini kökünden keseceğim."

Radomir'in bir an aklı başından gitti.

"Bugün olmaz," diye sızlandı. "Belki yarın."

Dino'nun başı dik, sesi son derece kararlıydı.

"Olmaz! Şu iki çakalla iddiaya girdim. Şimdi becereceksin."

Radomir kendini çaresiz ve üzgün hissediyordu.

"Ama bu kadar insanın içinde..."

Dino hemen sözünü kesti.

"Sus! Pazarlık yapma benimle. Ağzını açacağına, az önce korkudan ıslattığın pantolonun fermuarını aç ve becer şu baliyayı. Yoksa seni şu orospuların gözleri önünde hadım ederim."

Korkudan hâlâ titreyen Radomir, ne yapacağını bilememenin şaşkınlığı içerisindeydi.

"Ben," diye seslendi Pufta gülerek, "sana söylemiştim Dino. Bu oğlan baliyaları beceremez. Bunun s.ki hayatta kalkmaz."

Dino başını çevirdi. Ona ters ters baktı. Sonra omzunu silkip, "Göreceğiz," dedi kendinden emin bir sesle, "göreceğiz birazdan. Yapacak diyorsam yapacak. Bu yüzden tepemde erkenci horozlar gibi ötüp durma."

Pufta bir kahkaha attı.

"Ne o? Söylediklerim işine gelmiyor galiba."

Dino onu duymazlıktan geldi. Başını kaldırıp, "Hey, siz üçünüz!" diye emir verdi. "Şu oğlanın pantolonunu ve donunu aşağı indirin."

Emre itaat eden Çetniklerin üçü birden Radomir'in üzerine çullandı; pantolonunu ve donunu sıyırıp aşağı indirdi. O sırada odadaki diğer Çetnikler katıla katıla gülüyor, garip sesler çıkarıp eğleniyorlardı.

"Şimdi," dedi Dino, "onu buraya getirin. Şu baliyanın koynuna sokun."

Çetnikler yine emre itaat ettiler. Radomir'i yaka paça sürükleyip götürdüler. Sonra onu biçare kızcağızın üzerine attılar. Radomir büyük bir şaşkınlık yaşarken, Amira da korkudan zangır zangır titriyordu.

"Bakalım," dedi Ceca katıla katıla gülerek, "gösteri başlayacak mı, yoksa başlamadan bitecek mi?"

"Artık," dedi Dino soğuk bir ses tonuyla, "kendi bilir. Ya altındaki baliyayı becerir ya da onu hadım ederim."

İşte tam o anda, her ne olduysa oldu... Radomir'in korkusu sanki onu kamçılamış, son derece yavaş ve ritmik hareketlerle gidip gelmeye başlamıştı. Amira da duyduğu korkudan direnememiş, sesini çıkaramamıştı. Sadece sessizce ağlıyordu.

Odaya üşüşmüş bütün Çetnikler de şaşkındı. Sanki hepsi büyülenmiş gibiydi. Dino arkasını dönüp giderken, "Budur işte," dedi gülerek. "Budur! Şimdi herkes dışarı çıksın. Delikanlı biraz keyfine baksın!"

HİÇ SON DEFA OLMAYACAK!

Hazım annesi Kerima'ya bakmadan odanın içinde bir aşağı bir yukarı dolaşıp duruyordu. Dışarı çıkan gömleğinin ucunu bir eliyle pantolonunun içine soktu, belinden kayan tabancasını düzeltti. O an aklına yapacak başka bir şey gelmiyor, işin tuhafı konuşacak bir şey de bulamıyordu.

"Madem öyle," dedi annesi üzüntüyle içini çekerek, "sen bilirsin oğlum. Artık ben de hiçbir şeyden emin değilim. Ayrıca burası da güvenli değil."

Hazım perişandı. Birden kederli yüreğinde bir şeyler koptu sanki. Zihni yine allak bullak oldu.

"Olamaz," diye söylendi. "Böyle bir şey olamaz anne. Yaşadıklarımıza hâlâ inanamıyorum. Başımıza gelen bu lanetten sizi koruyamadım. Bu yüzden vicdan azabı çekiyorum. İncittim hepinizi. Beni bağışlayın. Ah, ne olur! Beni bağışlayın anne!"

Kerima'nın bir an gözlerinde yaşlar birikti. Ardından yanaklarına doğru usulca süzülüverdi.

"Sakın kendini suçlama oğlum. Senin ne kabahatin var? Sen mi sebep oldun başımıza gelenlere?"

Hazım'ın muntazam yüzünden eser kalmamıştı. Kurşun iki yanağını da delip geçmiş, çok kötü bir iz bırakmış, derisini

buruşturmuştu. Keza muhteşem kahverengi gözlerinin de feri sönmüştü.

"Belki," dedi duygu dolu bir sesle, "bütün bunlara ben sebep olmadım. Ama yine de içim içimi yiyor. Sizi düşündükçe içim parçalanıyor anne. Beni bağışlayın! Çünkü sizi bu lanetten koruyamadım. Ama şunu bil ki bu acıyı nefes aldığım sürece yüreğimde taşıyacağım."

Kerima artık kendini bırakmıştı.

"Senin," dedi ağlarken, "yaşadığın sürece yüreğinin acıyla çarpmasını ister miyim sanıyorsun? Anneyim ben. Kendimi değil, seni düşünüyorum. Sürekli kızlarımı düşünüyorum. Acaba şimdi nerdeler, ne yapıyorlar? Hayattalar mı?"

Hazım'ın bir kez daha yüreği kanadı.

"Şimdi beni anlıyor musun anne? Bu evde eli kolu bağlı oturamam böyle. Mecburum Yeşil Berelilere katılmaya. Savaşıp kız kardeşlerimi o vicdansızların elinden kurtarmaya. Yoksa yediğim ekmek haram bana."

Kerima perişandı. Savaş sevdiklerini alıp koparmıştı ondan bir anda.

"Nasıl istiyorsan," dedi hıçkırıklarının arasından, "öyle yap oğlum. Nasıl olsa şu sıralar her tarafta ölüm kol geziyor."

Hazım'ın sesi titriyordu.

"Pis bir ihanete uğradık anne. Hem de komşularımız tarafından. İşte bunu kabullenemiyorum. Bu belayı başımıza onlar açtı."

Kerima akıttığı gözyaşlarını elinin tersiyle silerken, "Komşularımızın böyle olduğunu," dedi, "nereden bilecektin."

Hazım Sırp komşularına kinlenmişti.

"Ah anne! Meğerse ne salakmışız! Biz de birçok Boşnak gibi düştük bu gaflete. İşte bu yüzden ölene dek kendimi affetmeyeceğim. Çünkü Sırp komşularımızın gerçek yüzlerini göremedim."

Kerima'nın acılı yüreği cayır cayır yanıyordu.

"Bizim tek suçumuz, herkesi kendimiz gibi bilmemiz oğlum. Meğerse şeytan, komşumuz kılığına bürünmüş. Ezelden beri yanı başımızdaymış."

Hazım'ın içi bulandı birden. Koltuğun üzerine yığıldı.

"Bu korkunç bir şey anne. Sevdiklerimizi kaybettik. Anlayamıyorum, bu noktaya nasıl geldik? Ve her şeyden önemlisi, bu gidişat nereye varacak anne?"

Kerima o günlerde herkesten daha çok acılıydı, üzgündü... Yüreği kor bir ateşe dönüşmüştü... Kendini aşağılanmış hissetmişti... Öldürülen kocasına sessizce ağıtlar yakmıştı... Esir alınan kızlarına gözyaşlarını akıtmıştı...

"İnan," dedi kederli bir sesle, "bilmiyorum oğlum. Tek istediğim şey, bir an önce kızlarıma kavuşmak. Onlar için çok endişeleniyorum çünkü."

Hazım'ın kızgınlıktan kanı damarlarında öylesine hızlı akıyordu ki, baş kaldırma isteği âdeta yüreğini ele geçirmişti.

"Biraz sabret anne. Kızlarını çok yakında göreceksin."

"Ah zavallılar! Umarım başlarına kötü bir şey gelmemiştir. Onlara bir şey olursa yaşayamam, ölürüm ben."

Kerima'nın birden boğazı düğümlendi, daha fazla konuşamadı. Zavallı kadıncağız perişan bir haldeydi. Gözyaşları neredeyse dereler gibi akıyordu. Hazım annesini öyle görünce susmuştu. Sadece üzgün bir şekilde ona bakıyor, öfkesini bastırmaya çalışıyordu.

***

Diba kan ter içinde bağırarak uyandı. Gözlerini azıcık araladı, büyük bir korkuyla etrafına bakındı. Odanın içine gün ışığı vuruyor, ortalığı ısıtıyordu.

Bir ara, gece boyunca başından hiç ayrılmayan Meyra'ya baktı. O sırada ablası da ona bakıyordu.

"Rüyamda," dedi Diba, "babamı gördüm abla. Kıpkırmızı bir elmayı dalından koparıp bana uzatırken, 'Seni öyle çok özledim ki yanıma gel güzel kızım,' diyordu..."

Meyra'nın tüyleri diken diken oldu. Ne cevap vereceğini bilemedi.

"Ölüm," diye konuşmasını sürdürdü Diba, "meğerse bir çareymiş, bir kurtuluşmuş. Ne yalan söyleyeyim! Ölümün yaşamın karşısında bir çare olduğunu daha önce hiç düşünmemiştim. Artık böyle düşünmem ne tuhaf değil mi abla?"

Meyra ağlıyordu.

"Ne olur sus! Yalvarırım sana, sus! Böyle konuşma."

Diba son derece yorgun ve perişandı.

"Bence," dedi güçlükle, "tecavüze uğrayan biri artık farklı bir ölümün ve mezarın kurbanı oluyor abla. Nedense kendimi böyle hissediyorum."

Meyra ona iyice sokulup sımsıkı sarıldı. Kestane rengi saçlarını, ellerini, solgun yüzünü öpüyordu. Gözyaşları bir sel gibi burnunun üzerinden, yanaklarından aşağı süzülüyordu.

"Böyle konuşma," diye fısıldadı Meyra. "Yanındayım ben..."

Diba artık hissizleşmişti. Onu dinlemiyordu bile.

"Abla," dedi boğuk bir sesle. "Beni asla kandırmazsın. Her zaman gerçeği söylersin bana, değil mi?"

Diba ağırlaşmış başını kaldırıp ona baktığında, Meyra'nın gözleri ve yanakları yaş içerisindeydi. Sanki yüzünde ondan af dileyen, suçluluk dolu bir ifade vardı.

"Evet," dedi hıçkırıklarının arasından. "Her zaman gerçeği söyledim sana, kandırmadım asla."

"Eğer," dedi Diba soğuk bir sesle, "buradan sağ kurtulursan, insanların neler yaşadığımızı bilmelerini istiyorum. Aşağılık Sırpların bize yaşattıkları unutulmasın. Tarih sayfalarına

yazılsın. Şimdi söz ver bana! Ne olursa olsun yaşadıklarımızı bütün çıplaklığıyla herkese anlatacaksın."

Meyra sanki büyülenmiş gibi ona bakıyordu. Az önce işittiği bu sözler yüreğine bir hançer gibi saplanmış, neredeyse soluğunu kesmişti. Duyduklarını sindirmeye çalışırken, "Abla," dedi Diba. "Söz ver bana."

Meyra üzerinde dolaşan bakışların farkında bile değildi. O kadar canı acıyordu ki kendisini mahveden ıstırabın ağırlığı altında ezildikçe eziliyordu.

"Bir gün," dedi güçbela, "her şeyi kendin anlatırsın."

"Hiç sanmıyorum."

Meyra afalladı.

"Neyi?"

"O güne dek yaşayacağımı."

Meyra suçluluk içinde kıvrandı bir an. Ardından acılı yüreği korkuyla çarpmaya başladı.

"Bu da," dedi endişeli bir sesle, "ne demek oluyor?"

Diba kederli bir şekilde kafasını sağa sola sallarken, "Artık," diye mırıldandı, "yaşamak istemiyorum abla. Kendimi çok kirlenmiş hissediyorum."

Meyra bu sözlerle midesine sert bir yumruk yemiş gibi hissetti.

"Söyleme böyle şeyler."

"Artık dayanamıyorum abla. Tükendim, gücüm kalmadı. Yemin ederim, gerçekten dayanacak gücüm kalmadı. Bittim, tükendim ben. Aşağılık Sırplar defalarca tecavüz ederek, sanki bizi kendi rızamızla ölümü istemeye zorluyorlar. İşin en kötü tarafı da bunu başardılar."

Meyra bir yandan kahrolurken, diğer yandan da zavallı kız kardeşini nasıl teselli edeceğini düşünüyordu.

"Haklısın," dedi ağlarken. "Ama sen yine de güzel günlerin geleceğini düşün, olur mu?"

Diba'nın yüzü acıyla gerilmişti.

"Artık eski ben değilim abla. Kaç kişi tecavüz etti bana, bilmiyorum. Çektiğim acılardan dolayı çoğu zaman bayginim. Hatırlamak da istemiyorum zaten. Bundan sonra güzel günlerim nasıl olacak?"

Meyra onu acı içinde dinlerken sanki gırtlağına bir hıçkırık takılmıştı.

"Sence," dedi Diba, "insanların acılarının bir sonu var mıdır abla?"

Meyra onun bu şekilde konuşmasına üzülüyor, ne diyeceğini bilemiyordu.

"Şey..." diye kekeledi Meyra. "Galiba..."

Tam o sırada kapı açıldı, sustu. İkisi de hemen başını çevirdi, büyük bir korku içinde kapının önünde duran Çetniklere baktı. Başlarında beyaz kartal sembollü yün şapka ve üzerlerinde simsiyah elbiseleriyle dev gibi adamlar onlara bakıp pis pis sırıtıyordu.

"Baliya!" diye seslendi içlerinden biri. "Hemen ayağa kalk ve bizimle gel. Şu azgın boğaların ateşini söndür."

Diba âdeta dizlerinin bağının çözüldüğünü hissetti. Çöküp kaldığı yerde doğrulamıyordu bile. Artık acılara dayanamayıp, "Defolun!" diye haykırdı. "Defolun aşağılık itler! Ölürüm daha iyi."

Meyra da çaresizdi. Zavallı kız kardeşine sımsıkı sarılmış, gözlerinden yaşlar boşalıyor, gözlerini sildikçe yaşlar yeniden boşalıyor, ağladıkça yüreği daha çok acıyla yanıyordu...

***

Savaştan dolayı duyduğu büyük üzüntü Naser'in oldukça canını sıkıyor, koşulların eşit olmamasından dolayı zaman za-

man da ümitsizliğe kapılıyordu. Ama bunu hiç kimseye belli etmemeye çalışıyordu.

"Galiba," dedi Muris, "cephenin sınırını çizmek olanaksız. Bosna'da her yer bir cephe sanki."

Naser dalıp gittiği düşüncelerden sıyrıldığında onunla göz göze geldi.

"Çok haklısın. Şu günlerde cephenin sınırını çizmek olanaksız. Bosna'nın kimin elinde olduğu belli değil çünkü."

Muris elini gömleğinin cebine sokup tütün kesesini çıkardı. Bir dal sigara sarıp yaktı. Sigarasından derin bir nefes çekip dumanı havaya üflediği sırada, "Şu lanet bombardıman uçakları," dedi, "işimizi epey zorlaştırıyor."

Naser acı acı güldü.

"Savaştayız, ne yapacaksın? Bu uçaklar tepemizde her zaman olacak. Ama asla yılmayacağız, pes etmeyeceğiz. Biz bir kere Srebrenitsa'yı geri almaya karar verdik. Daha doğrusu mecburuz buna. Şayet Srebrenitsa'yı geri alamazsak işte o zaman kasap Sırplar hançerlerini saplayacak sırtımıza."

Muris oldukça üzgün görünüyordu şimdi. Anlaşılan henüz bir şeyler yapamamış olmanın acısını yüreğinde hissediyordu.

"Sence," dedi boğuk bir sesle, "Avrupa ülkeleri neden müdahale etmiyor? Bu savaşa neden kör kaldılar? Hemen yanı başlarında yaşanıyor üstelik."

Naser uzanıp elinden sigarasını aldı. Bir an tereddüt ettikten sonra dudaklarının arasına sıkıştırdı. Ne de olsa onun ilk sigarasıydı bu. Ama çok yakında bir tiryakiye dönüşecekti. Derin bir nefes çekti sigaradan, sonra arkasına yaslandı. Gözleri uzaklara dalarken, "Böyle durup," diye söylendi, "müdahale etmelerini bekleyemeyiz. Ayrıca kör değil, besbelli taraflar."

Muris hâlâ bazı şeyleri anlamakta güçlük çekiyordu.

"Neden ama? Biz onlara ne yaptık ki?"

"İşin en acı tarafı da bu zaten. Biz bir şey yapmadık. Sadece Hıristiyan Avrupa ülkeleri, Hıristiyan ve Ortodoks Sırpların yanında yer alıyor. Hepsi bu."

Muris şaşkındı.

"Ama niye? Bir türlü aklım almıyor. Oysaki biz de Avrupalıyız."

"Onların gözünde değiliz ama. Avrupa ülkeleri de tıpkı Sırplar gibi Boşnaklara Müslüman Türkler gözüyle bakıyor. Hâlbuki Boşnaklar sadece Müslüman, Türk değil."

Muris'in morali bozulmuştu.

"Desene," dedi düşünceli bir sesle. "Avrupa ülkeleri sahtekârmış! Peki ya Birleşmiş Milletler? Onlar niye müdahale etmiyor? Yoksa onlarda mı sahtekâr?"

Naser sigara dumanını içine çektiği sırada acı tütün ne olduysa onu öksürtmeye başladı birden. Kendini toparladığında boğuk bir sesle, "Hâlâ," dedi, "neyi anlamıyorsun? Birleşmiş Milletler, içinde Müslüman devletleri barındıran bir Hıristiyan topluluğu. Onlara da bel bağlama sakın. Anlaşılan o ki bizim bizden başka dostumuz yok."

Muris kahır içinde yüzünü buruşturdu. Tam bir şeyler söyleyecekti ki yanlarına diğer Yeşil Bereliler geldi.

"Komutanım," dedi içlerinden biri gülerek, "bu silahlar sana hediyemiz olsun."

Naser birden şaşırdı. Fakat sonra çocuklar gibi sevindi, gururlandı. O an sevinci görülmeye değerdi.

"Bekto," diye seslendi ayağa fırlarken. "Önüme çil çil altın dökseniz bu kadar sevinmezdim. Haydi, çabuk söyle! Nerden buldunuz bu silahları?"

Bekto bıyıkları terlemiş genç bir delikanlıydı.

"Komutanım," dedi büyük bir heyecanla. "Bu silahları aşağılık Çetniklerden ele geçirdik."

Naser sanki yüreğine yepyeni bir umut doğmuş gibi genç adama sımsıkı sarıldı. Onu yanaklarından öperken, "Ama," diye fısıldadı, "bu silahları nasıl aldınız onlardan?"

Bekto'nun ansızın içinde müthiş bir gülme isteği uyandı. Kendini daha fazla tutamayıp katıla katıla gülerken, "Komutanım," dedi, "kütükler sayesinde ele geçirdik. O esnada Çetnikleri görmeliydiniz. Canlarını kurtarmak için çil yavrusu gibi sağa sola kaçıştılar."

Naser hâlâ şaşkındı. Onun bu sözlerinden tek kelime anlamamıştı. Gözlerini dikip ona meraklı meraklı bakarken, "Ne kütüğü Bekto?" diye sordu.

Bekto hâlâ gülüyordu.

"Her şey bir anda oldu komutanım. Biz ormanda tepelik bir yerdeydik. Meğerse Çetnikler de o esnada yamaçtan yukarı doğru tırmanıyormuş. Herhâlde köylünün biri savaştan önce birkaç ağaç kesmiş. Tesadüfen kütükleri de bizim olduğumuz yere yığmış. Biz de arkadaşlarla kütükleri tepelik yerden aşağıya yuvarlayıverdik. Çetnikler o anda neye uğradıklarını şaşırdılar. Pisliklerin bir kısmı öldü, bir kısmı yaralandı, bir kısmı da silahlarını bırakıp kaçtı."

Naser ve Muris duyduklarına inanamıyorlardı. İkisi de şaşkın gözlerle genç adama bakakalmıştı.

"Vay canına!" diye mırıldandı Naser. "Demek böyle... Eee, boşuna dememişler: 'Harp hiledir!' diye. Öyleyse biz Boşnaklara da düşmanın silahıyla silahlanmak farzdır."

Bekto da heyecanlanmıştı.

"Komutanım," dedi gür bir sesle. "Sana bir sürprizimiz daha var."

Naser sabırsızlanmıştı.

"Sürpriz mi? Ne sürprizi?"

Bekto'nun paçaları yukarı kıvrılmış pantolonu ıslanmıştı. Büyük bir heyecanla arkasını dönüp ağır ağır yürürken, "Birazdan," dedi, "şu yamacı iner inmez, esir aldığımız Çetnik yaralıları göreceksiniz."

***

Güneş iyice yükselmiş, çevresindeki pus dağılmıştı. Dino Boşnak esirlerden bazılarına işkence ediyor, küfürler savuruyordu. Ardından dehşet kampında ağlayışlar, ulumalar, bağrışlar çınlıyordu...

Samir öylece durmuş, çaresizce ne yapacağını bilemeden işkence görenlere bakıyordu. Fakat gördüğü bu dram artık korkunç bir hale dönüşmüştü.

"Pis Türk!" diye haykırdı Dino. "Çabuk buraya gel."

Samir birden afalladı. Adamın kime seslendiğini anlamamıştı. Bu düşünceler içinde başını çevirip arkasına baktığında, "Pis Türk!" diye tekrar haykırdı Dino. "Boşu boşuna oraya bakma. Sana söylüyorum."

Samir o an kendisine seslendiğini anlamıştı. Bütün gücünü toplayıp, "Buyurun," dedi.

Dino sırıttı.

"Korkma, az beri gel."

Samir çaresizce ağır ağır yürüyüp yanına gitti.

"Aptal Türk!" dedi Dino kızgın bir sesle. "Tut şunu."

Samir öfkeden neredeyse kudurmak üzereydi. İçindeki öfke onu boğacak gibiydi. Birden midesi bulanmaya başladı. Elini kaldırıp ona doğru uzattığı sırada, "Tutarken dikkat et," dedi Dino, "kırılmasın."

Dino avcuna tomar halinde bir kâğıdı sıkıştırırken, alay eder gibi gülümsüyordu.

Samir kâğıdı tuttu. Fakat tüm bedeni birdenbire sarsıldı. Sonra yürek paralayıcı bir çığlık atıp, "Aman Allahım!" dedi. "Bu da ne?"

Dino birden ayaklarını yere vurarak tepinmeye, katıla katıla gülmeye başladı.

"Ne o?" dedi hâlâ gülerken. "Yoksa korktun mu?"

Samir gerçekten de korkmuş, dehşete düşmüştü. O an kendisini sefil ve zavallı hissediyordu. Titreyen elleri avcundaki kâğıdı daha fazla tutamayıp bıraktı. Midesi daha da kötüleşti, kusmaya başladı. Fakat bu Dino'yu öfkelendirdi. Hemen eğildi ve toza bulanmış bir dili eline aldı.

"Bunu," dedi âdeta burnundan solurken, "ye şimdi."

Samir fal taşı gibi açılmış gözlerini ondan ayırmadan bakıyor, titriyordu.

"Bize," dedi güçlükle, "neden işkence ediyorsunuz? Zavallı insanların dillerini neden kesiyorsunuz?"

Dino bir an bekledikten sonra alaycı bir şekilde güldü.

"Ben nereden bileyim."

Samir'in sesi titriyordu.

"Günahsız insanlara acımalısınız. Çünkü hepimiz..."

Dino gözlerini onun gözlerine dikti. Sonra ansızın çenesine bir yumruk atarken, "Sus!" diye bas bas bağırdı. "Hepiniz pissiniz. Müslümanların hiçbiri acıma duygusu uyandırmıyor içimde. Şimdi anladın mı beni?"

Samir ağzındaki kanı tükürürken acıyla karışık inledi. Gözleri korkuyla büyümüştü.

"Yeter artık!" diye seslendi babası İzet Efendi. "Rahat bırakın oğlumu. O size ne kötülük yaptı?"

Dino başını kaldırdı, ona bakıp sırıttı. Sırıtırken de uzun sakalının kızıla çalan ucu bir yana kaydı, sararmış iri dişleri göründü. Sanki bu sırıtışıyla yüzü daha korkunç bir hal almıştı.

"İhtiyar bunak!" dedi Dino küçümser ve aşağılayıcı bir tavırla. "Anlaşılan bu piçin babası sensin."

İzet Efendinin yüz kasları korkunç bir şekilde seğirdi. Gözyaşlarını tutamadı. Tıpkı bir çocuk gibi ağlarken, "Evet," dedi boğuk bir sesle. "O benim oğlum. Dünyanın en güzel kalbine sahiptir."

Dino bir kahkaha patlattı.

"İyi öyleyse. Yanıma gel bakayım."

İzet Efendi ağır ağır yürüdü. Ama yürürken bacakları birbirine dolandı, tökezledi. Düşecek gibi oldu.

"İhtiyar bunak!" diye çıkıştı Dino. "Biraz acele et."

İzet Efendinin kederli yüzünü ter basmıştı. Boynunu büküp hızla yürüdü bu sefer. Dino'nun yanına geldiğinde âdeta nefes nefese kalmıştı.

Dino hiçbir şey söylemedi. Sanki az önceki gülüşü birden dudaklarında dondu, şaşı gözlerinden ateş fışkırdı. Ansızın öfkeyle yumruğunu havaya kaldırıp İzet Efendinin göğsüne indirdi.

Zavallı adamcağızın gırtlağından ıslık gibi bir ses çıktı. Çektiği acıdan donuklaşan gözlerinden sicim gibi yaşlar boşandı, kan kusarak öğürdü. Her soluk alışında, feci bir şekilde göğsünü tutuyor, kıvranıyordu...

Samir o an dehşete kapılmış, kahrolmuştu. Boğuk bir çığlık atıp ihtiyar babasının yanına koştu. Onu koltuk altlarından kavradı, hafifçe doğrulttu. Zavallının bedeninin ağırlaştığını, içi boş bir çuval gibi yığılmakta olduğunu hissetti. Yarı korku, yarı endişe içinde, "Can babam," dedi hüngür hüngür ağlarken. "Canın çok mu yanıyor?"

İzet Efendi biraz biraz soluklanmaya başlamıştı. Artık ağzından kan gelmiyor, fakat titreyen dudaklarının arasından pembe köpükler sızıyordu. Var gücüyle oğlunun elini sıkar-

ken, "Ben," dedi hırıltılı bir sesle, "iyiyim oğlum. Sen beni düşünme."

Samir'in solgun yüzünün rengi daha da gitmiş, âdeta yıkılmıştı. Arada bir gözyaşlarını koluna siliyordu.

O sırada Dino'nun uzun sakallı yüzünde kötü bir gülümseme belirdi. Sanki kafasında yine bir şeyler planlıyordu. Birden, "Pis Türk!" diye kükredi. "Unuttuğumu sanma. Çabuk ayağa kalk."

Samir başını kaldırıp öfkeyle baktı. Yumruğunu suratının ortasına indirmeyi düşündü, ama bunu yapamadı. Büyük bir sıkıntı içinde ayağa kalktı.

Dino birden elini beline attı. Sivri uçlu keskin bıçağını kınından çekip çıkardı. Sonra tehditkâr bir sesle, "Al bunu," dedi avcunda tuttuğu kesik dili ona uzatırken, "ye şimdi. Yoksa babanın dilini keser onu sana yediririm. Hiç şakam yok, bilesin."

Samir afalladı. Bakışlarını çevirip yerde kıvranan babasına baktı. Acılı yüreği bir kez daha kanadı. Dino'nun sesinde öyle bir ton vardı ki bunu yapacağını anlamıştı. Çaresiz bir şekilde titreyen elini uzattı, kesik dilin ucundan tuttu. Gözleri yaşlarla dolarken, titreyen elinde kocaman bir parça kaldı.

***

O akşam Diba'nın yüreğine derin bir sarsıntıyla birlikte hüzün verici bir karanlık çökmüştü.

Apış arasından bacaklarına doğru süzülen kanı şuursuz bir şekilde eliyle silerken, "Abla," dedi buz gibi bir sesle, "çok canım yanıyor. Hiç son defa olmayacak."

Meyra da onun gibi çaresizdi. O an acılı yüreği tutuşmuş yanıyor, bir köşede çaresizlik içinde ağlıyordu.

"Söyle onlara," dedi Diba. "Beni öldürsünler. Böylece acılarım biter."

Meyra her zamanki gibi ne diyeceğini bilemiyordu. Çünkü Durakoviça'nın Evi sözün bittiği yerdi.

Diba onun sustuğunu görünce, sanki bir şey aklına takılmış gibi elini usulca boynuna götürdü. Babasının bir zamanlar boynuna taktığı muskaya dokundu. Halka şeklindeki, koyu kırmızı renkli, iki tarafında karınca yürüyüşüne benzeyen satırları olan muskayı sessiz bir şekilde okşadığı sırada babasının, "Yıllar önce rahmetli babam takmıştı bu muskayı. Ona da İstanbullu bir Türk hediye etmiş. Ne muskası olduğunu bilmiyorum, ne işe yaradığını bilmiyorum. Ama beni kötülüklerden koruduğuna inanmışımdır. Bunu boynundan çıkarma sakın. Göreceksin, seni de bütün kötülüklerden koruyacak," sözlerini hatırladı, birden tüyleri diken diken oldu. Sonra ansızın içini bir öfke kapladı. Gözlerinde şimşekler çakarken, "Yanıldın baba!" diye haykırdı. "Yanıldın baba! Bu şey beni kötülüklerden koruyamadı. Korktuğum her şeyi bedenimde yaşadım çünkü."

Diba birden hıçkırıklara boğuldu, sustu. Sonra bütün gücüyle asılıp boynundaki muskayı kopardı, bir köşeye fırlatıp attı.

Meyra bütün bu olup bitenler karşısında şaşkına dönmüş, çaresizlik içinde kardeşine bakıyordu.

Tam o sırada kapı açıldı, bir Çetnik belirdi. Hızlıca odaya girip karşısına dikilirken, "Baliya!" diye kükredi. "Yine yaramazlık mı yapıyorsun? Sana kaç kez söyledim, uslu dur diye. Burada yaramazlık yapmamalısın. Çünkü bu yaramazlıkların bazen can sıkıcı oluyor."

Diba artık kendini kontrol edemiyordu.

"Defol git buradan! Defol git!"

Çetnik bir kahkaha patlattı.

"Demek uslu durmaya niyetin yok senin. Hâlâ yaramazlık yapmak istiyorsun, öyle mi? Peki, gel birlikte yapalım öyleyse. Haydi, şimdi o güzel kıçını dön bana."

"Pislik herif! Defol git buradan! Sakın dokunayım deme bana."

Çetnik gülüyor, eğleniyordu. Pantolonunu aşağı indirdiği sırada, "Baliya!" dedi şehvetli bir ses tonuyla. "Biraz sakin ol. Böyle davranman beni daha da azdırıyor. Haydi, o güzel kıçını dön. Ayaküstü bu işi halledelim."

"Duymuyor musun beni?" diye haykırdı Diba. "Sakın dokunayım deme bana."

Adam çoktan pantolonunu dizlerine kadar indirmiş, paytak adımlarla ona doğru yürümeye başlamıştı. O esnada Diba kolunu havaya kaldırdı. Daha önceden bukleli saçlarına iliştirdiği ucu yassı çuvaldız iğnesini sımsıkı kavradı. O an kendisine iyice sokulmuş olan adamın boynuna tüm gücüyle birkaç defa hızla batırıp çıkardı. Adamın şah damarını öyle delmişti ki bir anda oluk oluk kanlar fışkırmaya başladı.

Adam sanki bir şey onu yakalayıp kendine çekmiş gibi sol tarafına devrildi. Sonra korkunç bir şekilde hırladı. Soğuk bir dalga bütün vücudunu sardı ve nihayetinde oracıkta çırpına çırpına can verdi...

Diba buz gibi bakışlarla yerde çırpınan adamı seyrederken, uzun zamandan beri ilk defa çektiği acıları unuttuğunu fark etti. Ansızın içinde büyük bir mutluluk hissetti. Şimdiye dek hissettiklerinin hepsinden daha büyük bir mutluluktu bu. Ne de olsa sonunda bir Çetnik'i gebertmişti!..

Dakikalar sonra odanın dışından ayak sesleri ve bağrışlar yükselmeye başladı. Diba bu korkunç sesleri biliyordu. Biraz sonra yaşayacağı korkunç acıları da.

Derken yüzü allak bullak bir halde, karmakarışık duygular içerisinde ağır ağır yürüdü. Elektrik prizinin olduğu yere geldi. Çetnikler açık kapıdan içeri üşüşürken, "Eğer Tanrı varsa," diye gırtlağını yırtarcasına haykırdı Diba. "Yazıklar olsun sana! Beni bu aşağılık soysuz itlerden niye korumadın?"

Meyra dehşetle açılmış gözlerini hiç kırpmadan ona bakarken, Diba hafifçe dizlerini kırıp yere çömeldi. Bir an sonra, ucundan kan damlayan çuvaldız iğnesini elektrik prizinin içine soktu. O an ayaz yemiş bir serçe gibi çırpınmaya başladı. Az sonrasında da bedeni kaskatı kesildi...

UMUTSUZ BİR İYİMSER!

Meyra kardeşinin ölümüyle geçirdiği sinir krizlerinden sonra bitkin, hiç kımıldamadan oturuyordu. Gece boyunca donuk gözlerle boşluğa bakıp durmuştu. Sabah olduğunda yüzündeki ifade yaşadığı hayal kırıklığını ve çektiği ıstırabı açıkça belli ediyordu.

Meyra suskundu artık. Bir anda nasıl değişmişti hayatı? Gençlik umutları nereye uçup gitmişti? Hâlbuki eskiden ne kadar güzel hayatları vardı hepsinin...

Derken ansızın odanın kapısı açıldı. Uzun boylu, geniş omuzlu, açık kumral saçlı, mavi gözlü genç bir adam girdi içeriye.

Meyra bir ara ağırlaşmış başını kaldırıp baktığında, genç adamdan dehşetle irkildi. Sanki solgun benzi daha da soldu, titremeye başladı.

Genç adam gözlerini iri iri açmış, onun ıstırap dolu yüzüne bakıyordu. Bir süre ikisinin de ağzını bıçak açmadı. Sonra bu sessizliği bozan Meyra oldu.

"Ne yaptın sen? Ne yaptın? Hepimizin hayatını mahvettin pislik herif!"

Zoran sırıttı. Alaycı bir tavırla, "Ne kadar güzel işte," dedi. "Bu savaş engelleri ortadan kaldırdı. Bizi tekrar bir araya getirdi."

Meyra duyduklarına inanamadı bir an. Yanaklarının cayır cayır yandığını hissetti, daha da öfkelendi.

"Allah'ın belası! Ailem senin yüzünden yok oldu."

"Yanılıyorsun," dedi Zoran buz gibi bir sesle. "Onları ben öldürmedim. Şu günlerde pis Müslümanların hepsi kendi ölümlerine yürüyor. Ne de olsa bütün yolculuklar insanın kendi ölümüne değil mi aşkım?"

Meyra duyduğu sözlerden şaşkına dönmüş halde ona baktı. Ardından, "Sen," dedi titrek ve öfkeli bir sesle, "hastasın! Umutsuz bir iyimsersin! Bana bir daha aşkım deme. Çünkü sen ailemin katilisin."

Zoran derin bir nefes aldı. Gözlerini yumup bir müddet öylece bekledi. Sonra gözlerini açıp, "Bana göre," dedi kuru bir ses tonuyla, "çok şanslıydın. Çünkü babanı, abini öldüren kurşunların sesini duydun. Ama şöyle de bir gerçek var ki eğer seni kalbinden vururlarsa, seni öldüren kurşunun sesini duymazsın bile. Ne çabuk unuttun aşkım. O geçmiş günü hatırlasana. O gün ailen beni kalbimden vurmuştu. Ne acıdır ki beni öldüren kurşunun sesini duymamıştım bile."

Meyra öfkeden titriyordu.

"Sen sahiden ruh hastasısın! Defol git! Git, görmek istemiyorum seni."

Zoran'ın yüzünde belli belirsiz bir gülümseme belirdi.

"Bugün gideceğim. Ama giderken seni de yanımda götüreceğim. Çünkü lazımsın bana..."

Derken birden çöküveren sessizliğin içinde bir ses yankılandı:

"Aramıza tekrar hoş geldin."

Lugar kapının önünde durmuş, onlara bakıyordu. Sonra hızlı adımlarla yürüdü. Yanına geldiğinde ona sımsıkı sarıldı ve sonsuz bir sevecenlikle baktığında, Zoran'ın yüzü acıyla kasıldı.

"Bırak beni! Canım yanıyor. Yaram hâlâ iyileşmedi."

Lugar onu derhâl bıraktı. O sırada Meyra soluğunu tutmuş, konuşulanları dinliyordu.

"Kusura bakma," dedi Lugar, "unutmuşum. Ne zaman iyileşecek bu yara?"

Zoran sol elini kaldırdı. Sağ göğsünün üzerinde hafifçe gezdirdikten sonra, "Aslında," dedi iç çekerek, "eskiye nazaran çok daha iyi. Sadece bugünlerde oraya dokunmamak lazım."

Lugar gülümsedi.

"Tanrı'ya şükür! Neyse ki hâlâ hayattasın, ölmedin. Yoksa bu pilicin tadına bakamayacaktın."

Zoran hafifçe tebessüm etti.

"Hiç söyleme. O pis Türk zifiri karanlıkta zamansız vurup yaraladı beni."

Lugar başını çevirdi. Acınası halde bir köşeye sinmiş Meyra'yı dikkatle süzerken, "Şu baliyaya," dedi, "senin için gözüm gibi baktım. Eline daha kimsenin eli değmedi. Yakında güçlü Çetnikler verecek sana."

Meyra bu son cümleyi duyduğunda yüreği ağzına geldi. İçi öfkeyle kabardı. Onun aksine Zoran'ın içini çılgın bir umut, bir mutluluk kaplamıştı.

"Bu iyiliğini," diye mırıldandı Zoran, "unutmayacağım asla. Eğer ölseydim gözüm açık giderdi bu kız yüzünden. Tanrı dualarımı kabul etti."

Lugar bir kahkaha attı.

"Sen yine de dikkatli ol. Onun böyle uslu durduğuna bakma sakın. Çok tehlikeli. Geçen gün bizden birini öldürdü."

Zoran afalladı. Tam bir şey söyleyecekti ki, "Daha dün akşam," dedi Lugar, "orospu kız kardeşi de Ranko adında bir Çetnik'i öldürdü. Hem de akla hayale gelmeyecek bir biçimde."

Zoran duyduklarına inanamıyordu. Kaşlarını çatıp dikkatle ona bakıyordu.

"Bütün bu anlattıkların doğru mu sahiden? Yoksa benimle dalga mı geçiyorsun?"

Lugar onu süzdükten sonra, "Evet," dedi. "Gerçekleri söylüyorum. Ranko'nun ölümü korkunçtu..."

Zoran'ın düşünceleri öyle bir hızla akıp gidiyordu ki Lugar'ın sözleri bitmeden, "O fahişe," dedi öfkeli bir sesle, "nerede şimdi?"

Lugar bu soru karşısında hemen lafı değiştirdi.

"Geberdi! Hem de çırpına çırpına geberdi!"

"Nasıl geberdi?"

Lugar pis pis sırıtırken, "O baliya," diye homurdandı. "Bu evde bir çuvaldız iğnesi bulmuş. O iğneyle hem Ranko'yu öldürdü hem de kendini gebertti! İğneyi elektrik prizine soktu. Resmen debelene debelene geberip gitti."

Zoran olup bitenlere inanamıyordu. Başını hafifçe çevirip Meyra'ya baktı.

"Peki bu kimi öldürdü? Tanıdık biri miydi?"

"Hayır, değildi. Bu baliya da bir hayvanı gebertir gibi zavallı adamın canını aldı. Onu bıçakla delik deşik etti."

Zoran gözlerini kocaman açıp Meyra'ya bakarken, "Bence," dedi Lugar, "bu kıza dikkat et! İlkin şöyle güzel bir zevkine bak, eğlen onunla. Sonra da..."

Zoran sözünü kesti.

"Sen bunları düşünme. Kabul ediyorum, inatçı biri. Ama inat kırılabilen bir şeydir. O da zamanla efendisinin kim olduğunu öğrenecek."

Meyra, Zoran'ın alaycı konuşmasıyla öfkeden küplere bindi, kudurdu âdeta.

"Lanet olsun hepinize," diye haykırdı. "İnsan değilsiniz. Hepiniz şeytanın uşağısınız."

Zoran ansızın bir kahkaha attı.

"Hah, hah, ha!"

Meyra'nın yüreği dağlandı sanki.

"Benden," dedi çaresiz bir şekilde, "uzak dur domuz herif!"

Lugar da rahatsız olmaktan çok eğlenmişe benziyordu. O da bir kahkaha koyuverirken, "Ne gezer," dedi. "Bu genç adamın halini görmüyor musun baliya? Senin ateşinle yanıp tutuşmuş. Sense kalkmış, 'Benden uzak dur,' diyorsun ona."

Meyra'nın içindeki acısı öylesine büyüktü ki bütün bu olup bitenlerle nasıl başa çıkacağını bilemiyordu. Savaş başladığından beri yüreğine çöken kederden dolayı ansızın hıçkıra hıçkıra ağlamaya başladı.

"Ne olur bırak beni," dedi yalvarır bir sesle. "Hemen şimdi bırak."

Zoran yine kahkaha attı. Ona bir cevap vermeye hazırlanırken, birden içeriye Boban girdi. Elinde her zamanki gibi rakija şişesi vardı. Sevecenlik dolu bir gülümsemeyle, "Yoksa," dedi, "generalin kardeşi mi geldi?"

Zoran da gülümsedi.

"İşe bak sen Tanrım. Bilmiyordum, sen burda ha?"

Boban hızlı adımlarla yanına geldi. Elini sımsıkı tutarken, "Geçmiş olsun," dedi içten bir şekilde. "Şimdi nasılsın?"

"Biraz daha iyiyim. Tanrı'ya şükür ölmedim."

Boban başını çevirdi. Bir köşede çocuklar gibi ağlayan Meyra'ya baktı. Sonra bir kahkaha atarken, "Eğer bir erkeğin hayatında aşk varsa," dedi manalı bir ses tonuyla, "ölüme karşı direnir, hayata tutunur..."

Zoran sırıttı.

"Sen de," diye devam etti Boban, "görüyor musun Lugar? Âşık olmuş bir adam nasıl olur gör. Adamın gözlerinin içi parlıyor."

Lugar hafifçe ama anlamlı bir şekilde gülümsedi.

"İşin tuhafı," dedi, "general abisi bunun gibi aşk adamı değil."

"Bence yanılıyorsun Lugar. Onun general abisinde de sağlam bir gönül var. Ama o, bu sağlam gönlünü Büyük Sırbistan'a kaptırmış."

Lugar işittiği bu sözler üzerine güçlü bir kahkaha atarken, birden yanakları kıpkırmızı kesilen Zoran, durduğu yerde geniş omuzlarını dikleştirip, "Sen," diye çıkıştı, "bir şey mi ima ediyorsun bana?"

Boban elindeki rakija şişesini kafasına dikti. Birkaç yudum içti. Sonra elinin tersiyle ağzını silerken, "Yoo!" dedi alaycı bir sesle. "Hiçbir şey ima etmiyorum. Yalnızca general abisinin böyle boş şeylerle uğraşacak zamanı olmadığını söylüyorum."

Zoran öfkelendi. Ama bu öfkesini belli etmemeye çalıştı.

"Sana şunu söyleyeyim: Ben Tanrı'ya yemin ettim!"

Lugar bir an sabırsızlandı. Hemen atıldı.

"Ne yemini Zoran?"

"Müslüman birinin bahçesindeki çiçeği koklamaya! Bu yeminim yüzünden şuradaki kız ölene kadar benim. Türkleri Sırplaştıracağım!"

Meyra'nın az önce duyduğu sözlerden dolayı âdeta soluğu kesildi. Sanki gözyaşları öylece donup kalmıştı acılı yüzünde.

"Boban!" dedi Zoran. "Karın var mı senin?"

Boban elindeki rakija şişesini kafasına dikti, yine birkaç yudum içti. Rakija kanına iyice karıştıktan sonra, "Bazen olur," dedi sırıtarak.

Zoran ciddiyetini hiç bozmadı. Sanki ortada vahim bir durum varmış gibi davranıyordu.

"Sırp mı bu kadınlar?"

"Duruma göre değişir. Mesela en son şu baliyanın kız kardeşini becerdim. İstersen şunu da becerebilirim şuracıkta."

Zoran bu sözler karşısında sarsıldı. Çok hızlı düşündükten sonra, "Hiç zahmet etme," dedi kararlı bir sesle. "Ben beceririm onu. Sen git diğerlerini becer."

Meyra bu sözler karşısında mosmor dudaklarını ısırıyor, yüreği kan ağlıyor, acıdan kıvranıyordu.

"O vakit," diye sırıttı Boban, "elini çabuk tut. Bir an önce becer. O ve fahişe kız kardeşi iki Çetnik'i öldürdü. Onların yüzünden Büyük Sırbistan'a iki Çetnik evlat borçlusun, unutma."

Zoran cevap vereceği sırada içeriye genç bir oğlan girdi. Başını eğerek selam verdikten sonra, "Komutanım," dedi heyecanlı bir sesle. "Araç hazır. Artık yola çıkabiliriz."

Zoran gülümsedi.

"Pekâlâ! Gidelim öyleyse."

Lugar şaşırdı.

"Nasıl yani? Ee, hemen gidiyor musun?"

Boban da dalgın dalgın ona bakıp, "Sahi," diye mırıldandı, "bu ne acele? Nereye gidiyorsun böyle?"

Zoran dudaklarını yaladı, sonra gülümsedi. Bu sefer sesine neşeli bir ifade verirken, "Şu kıza," dedi, "bir sürprizim var. Hem de unutamayacağı bir sürpriz!"

Zavallı Meyra'nın o an bir kez daha yüreği sızladı. Ne yapacağını bilemedi. Bastırmaya çalıştığı öfkesi gitgide daha da büyüdü içinde. Zoran'a karşı koymak, onun gücünü aşan bir şeydi. O an aklından tıpkı kız kardeşi Diba gibi kendini öldürmek düşüncesi geçti ilk defa. Ne de olsa kaderinin değişeceğini gösteren en ufak bir belirti, içindeki fırtınaları dindirecek en ufak bir umut yoktu hayatında.

KANADI KIRIK KUŞLAR

Sabahın erken saatleriydi. Rüzgâr köyün içinde, basıla basıla sertleşmiş sarı topraklı dar yollar boyunca esiyor, bahçedeki ağaçların yemyeşil yapraklarını sallıyor, yerde boy vermiş yabani otları karıştırıyordu.

O sabah Bakira büyük bir hiddete kapılmış, yüzü öfkeden kızarmış bir halde, "İçine düştüğümüz duruma bak," diye hayıflandı. "Yeşil mercimekten kahve öğütüp içeceğimiz hiç aklıma gelmezdi."

Kapı komşusu Fatima, "Hiç söyleme," dedi içini çekerken. "Ben zavallı şaşkınım. Bütün bunları ben mi gördüm, yoksa başka biri mi gördü? İnanamıyorum! Birden nasıl oldu da yaşamlarımız çamura bulandı? Bir türlü aklım almıyor."

Bakira eli yüzünde, "Ben de," dedi, "senin gibi şaşkınım. Başıma gelenler rüya mı, yoksa gerçek mi?"

Fatima otuz bir yaşında, iki oğlan çocuğu annesiydi.

"İlk defa Hırvat komşularımızdan korkmaya başladım. Allah sanki onların gönüllerine kilit vurdu. Bizim haykırışlarımız oraya ulaşmıyor. Hele ki Sırplar! Galiba bu saatten sonra onları hiç kimse değiştiremez."

Bakira'nın kederden gözleri doldu.

"Maalesef," dedi buğulu bir sesle, "Allah tarafından bize komşu olarak verilen Ustaşalar ve Çetnikler başımıza Azrail kesildi. Sanki birileri onların gözüne öfke perdesini çekti de biz Boşnakları ansızın düşmanları gibi gördüler. Bu gerçekten yüreğimi ağlatıyor."

Fatima, Vitez şehri yakınlarındaki Dubravitsa İlköğretim Okulunda tarih öğretmeniydi.

"İşin acı tarafı," dedi umutsuz bir ses tonuyla, "biz Boşnaklara kim reislik, kim başbuğluk yapacak? Bu köyde bizi duyacak, anlayacak biri yok. Allah bazen öyle dertler salıyor ki içimize, o dertlerin çaresi yok. Bu dertler de topallık, körlük gibi bir şey sanki. Ve gün geçtikçe her nefes alışımızda derdimiz artıyor. Çaresi de yok gibi."

Bakira'nın işittiği bu sözlerden yüreği dağlandı.

"Kaç zamandan beri ailemden bir haber alamıyorum. Onların hasreti içindeyim."

Fatima sanki gökyüzünde hava kalmamış gibi derin derin soluk alırken, "Keşke," diye mırıldandı, "bu kadar saf olmasaydık. Gafil avlanmak çok kötüymüş çünkü. Eğer zamanında fark etseydik bu durumda olur muyduk hiç?"

Bakira da derin derin nefes aldı.

"Ben de bu akılsızlığımıza inanamıyorum. Bana en çok koyan şey de, canımızı can alıcı meleğin değil de, bir zamanlar güvendiğimiz komşularımızın alıyor oluşu."

Fatima acı acı güldü.

"Herhâlde ahirette düşeceğim hayretin bir zerresi bile şu dünyada kapıldığım hayretten yüzlerce defa daha az olacak. Yaşadığım bu toprakların zindana dönüşeceğini tahmin edemezdim asla..."

Bakira bir şey söyleyecekti ki, "Yazıklar olsun bana," diye konuşmasını sürdürdü Fatima. "Üstelik üniversitede tarih okudum. Artık nasıl okuduysam?"

Fatima'nın sesi, uzun zamandan beri hasta yatmış biri gibi kesik kesik çıkmıştı. Bakira onun boz bir renk almış yüzüne bakarken, "Komşularımızın," dedi kahır dolu bir sesle, "şeytanın uşağı olduğunu nerden bilecektik? Ne de olsa kişi karşısındakini kendi gibi bilirmiş."

Fatima içini çekti.

"Çok geç kaldık. Ama gerçeği öğrendik sonunda. Meğerse komşularımız kara yüzlü iblislermiş!"

"Aynı fikirdeyim, katılıyorum sana. Artık eski iyi zamanlar kalmadı... Eski iyi komşular kalmadı... Aslında eski ülkemiz kalmadı, yıkıldı..."

Fatima'nın acıdan göğsü şişmişti. Onu sessizce dinlediği sırada birden bir çığlık koptu.

"Anneee!"

Bakira hızla başını sesin geldiği yöne çevirdi. O an yüreği ağzında, kızı Asmira'ya baktı.

"Ne var? Ne oldu kızım?"

Asmira koşup derhâl yanına geldi. Nefes nefese kalmıştı.

"Elvis'i dövüyorlar."

Fatima bir anlık şaşkınlıktan sonra ok gibi ayağa fırladı. Yüreği ağzında, "Benim oğlanı mı?" diye sordu.

Asmira ağlıyordu.

"Evet. Hem de bizim sokak kapısının önünde dövüyorlar."

Fatima hemen yardıma koştu, ama geç kalmıştı. Oğlunun yüzü gözü kanlar içindeydi. Elvis'i o halde görmek ona büyük bir acı verdi.

"Ivan," diye öfkeyle seslendi. "Oğlumu bu hale kim getirdi?"

Ivan gayet sakindi. Alaycı gözlerle dik dik bakıp, "O piçi," dedi, "bu hale ben soktum."

Fatima duyduklarına inanamadı bir an. Öfkesi köpüren bir deniz gibi kabardı.

"Sana," dedi kızgın bir ses tonuyla, "kötü bir şey mi yaptı? Ayrıca benim oğlum piç değil. Onun babası var."

Ivan alay eder gibi, karşısındaki insanı tahrik eder şekilde bakıp, "Bütün Boşnaklar," dedi, "piçtir! Yani senin oğlun da piç!"

Fatima öfkeden patlamamak için kendini tuttu.

"Bu ne terbiyesizlik Ivan?" dedi, sesi titremişti. "Bir de en sevdiğim öğrencimdin. Bu söylediklerin hoş mu? Bana hakaret ediyorsun. Neyin var senin böyle?"

Ivan eski öğretmeninden çekinmedi.

"Defolun gidin! Müslümanları burada istemiyoruz artık. Yoksa bir gün hepinizi yakacağız."

Fatima neye uğradığını şaşırdı. Neler diyordu bu çocuk? Ona dikkatle baktığında küçük gözlerinin nefretle parladığını gördü.

"Şimdi," dedi Fatima boğuk bir sesle, "defolup git buradan! Bu meseleyi konuşmak için ailenin yanına geleceğim birazdan."

Ivan hâlâ sırıtıyordu. Alaycı bir tavırla ona bakarken, "Siz," diye mırıldandı, "başınızın üzerinde yanan ateşi görmüyorsunuz. Ateş! Ateş! İşte o gün hepiniz yanarken buradan sonsuza dek defolup gideceksiniz."

Fatima'nın bu sözler karşısında âdeta kanı çekildi. Yüzü allak bullak oldu.

"N'olur," dedi ağlamaklı bir sesle, "git burdan, git!"

Ivan bu sefer bir kahkaha patlattı.

"Öyle diyorsanız, öyle olsun. Emin olduğum bir şey var ki o da yakında yanacağınızdır."

Fatima ona cevap vermek için çabaladı. Ama dudakları acılı yüreğinden dökülüp gelen sözleri söyleyemedi. Onun yerine bir gaz lambasının cılız ışığı gibi titredi. Zavallının yüz çizgileri büyük bir hayal kırıklığını ele veriyordu.

***

Mineta ve Muris konuşmaya öyle dalmıştı ki gözleri ne bir şey görüyor, kulakları ne bir şey işitiyordu.

"Bir gün," dedi Mineta, "savaş bitip insanlar evlerine geri dönse de bu eski hayatlarına döndükleri anlamına gelmeyecek asla. Eski günlerimize, eski hayatlarımıza bir daha geri dönemeyeceğiz. Bu mümkün olmayacak çünkü."

Muris hep yaptığı gibi sigarasını ağır ağır parmakları arasında döndürüyor, peşi sıra dumanı içine çekiyordu.

"Hiç kuşkusuz," dedi Muris, "hepimizin yüreğine bir Sırp dikeni battı. Meğerse bu diken eskiden beri yüzlerce kılıf içinde saklıymış. Hâlbuki onlarla aynı ırktan geliyoruz. Üstelik aynı dili konuşuyoruz. Bir tek dinlerimiz farklı. Ama bu savaş gösterdi ki Sırpların içi bizimle çekişmedeymiş."

Mineta onun solgun yüzüne baktı.

"Keşke gerçek yüzlerini daha önce görebilseydik. Ama uyuyup kalmışız hepimiz. Oysaki Sırplar mermer bir kaya gibiymiş."

Muris acı acı güldü.

"Bu konuda herhangi bir endişen olmasın sakın. Göreceksin, çok yakında o kayayı köstebek yuvasına çevireceğiz."

Mineta çok üzgündü.

"İyi de," dedi kahır dolu bir sesle, "şu sıralar güzelim Bosna kocaman bir kafes gibi. Biz de içine hapsedilmiş kanadı kırık kuşlarız."

"Ne güzel işte! Bu kanadı kırık kuşların gönlü de, ruhu da dışarı çıkmak arzusuyla yanıp tutuşurken, ne kadar daha hapsedilebilirler aşkım?"

Mineta buruk bir şekilde tebessüm etti.

"Sen yoksa yiğitlik mi taslıyorsun bana? Unutma, sen bir doktorsun."

Muris de öyle içten gülümsedi ki kederli yüzünün aksine gözleri parıl parıl parladı.

"Yiğitlik ne haddime aşkım. Ben ülkeme, kadınıma sevdalıyım. Ya sevdalı olduklarımı geri alırım ya da canım bu bedenden gider."

Mineta bu sözler üzerine birden titremeye başladı.

"Ne olur sus! Böyle konuşma. Zaten iki erkeğimi alıp götürdüler silah zoruyla. Aklım sürekli onlarda. Bir de sende kalmasın."

Muris aniden öfkelendi. Ama kendini tuttu.

"Hiç merak etme. Yakında hepsini kurtaracağız inşallah."

Mineta'nın yüreği yine acıyla dolmuştu.

"Anlamıyorum, zavallı babam ne yaptı? Bir kötülüğü dokundu mu? Hayır, dokunmadı. Sırplar bizden üstün olmadığı halde neden üstün olma sevdasına kapıldılar böyle?"

Muris onun için çok üzülüyordu. Yutkundu. Bir an ne diyeceğini bilemedi.

"Peki ya kardeşim?" dedi Mineta. "O kime ne fenalık yaptı? Sıradan, kendi halinde bir insandı. Hiç kimseye nefret, düşmanlık, hatta en ufak hoşnutsuzluk beslemezdi."

Muris sigarasından derin bir nefes çekti. Ciğerlerine doldurduğu dumanı havaya salarken, "Şöyle de bir gerçek var ki," dedi, "güneş tutulacak olsa ne yapabilirsin? Bunu engelleyebilir misin? Sırpları da böyle gör. Bildiğim bir şey var ki o da kanımızın son damlasına kadar savaşacağız. Bir tek Sırplarla değil. Onlarla birlikte bize karşı duran Karadağlılarla, Ruslarla, Yunanlarla, Ukraynalılarla, Rumenlerle savaşacağız. Onlarla savaşırken de sık sık Allah'ı anacağız."

Mineta hüngür hüngür ağlıyordu.

"İnşallah," dedi hıçkırıklarını arasından, "Cenab-ı Hak karanlıkta yolumuzu aydınlatır."

Muris son derece inançlı biriydi.

"Allah dilerse olur. Ama Boşnaklar yine de tedbiri elden bırakmamalı. Kanımızın son damlasına kadar savaşmalıyız hain düşmanlarla..."

Bu sohbet neredeyse bir saat kadar sürmüştü. Görünüşe bakılırsa Mineta'nın üzerinde derin bir etki bırakmış, onu biraz olsun rahatlatmıştı.

Muris oturduğu yerden yavaş yavaş kalkarken sönen sigarasını bir yana fırlattı, cesaretini toplamak için bıyıklarını alelacele sıvazladı. Sonra ansızın cebinden altın bir yüzük çıkarıp Mineta'nın sol elinin yüzükparmağına geçiriverdi.

Mineta şaşırıp kalmıştı. İnanılır gibi değildi. Bugüne dek böylesini ne görmüş ne de duymuştu. O an zihnini toparlamaya çalıştı. Ama şaşkınlıktan bunu bir türlü beceremedi.

Muris ellerini ovuşturarak düşlerinin kadını Mineta'ya utana sıkıla baktı. Sonra da yanından hızla uzaklaşırken, "Yaradan'ın senin kadar güzel birini yaratacağını hiç ummazdım," diye mırıldandı kendi kendine, ama bu sözleri Mineta duymuştu...

***

Çelopek Toplama Kampından mektup yollamak âdeta dipsiz bir kuyuya taş atmaya benziyordu. Bütün yazdıkların, haykırışların tıpkı hunharca katledilenler gibi yok olup gidiyordu.

"Emir Abi," dedi Samir cılız bir sesle, "nasıl oldun? Biraz daha iyi misin?"

Emir bakışlarını sol eline kaydırdı. Kesilen serçeparmağının yerine bağladığı çaputa acı dolu gözlerle baktı.

"Sanki biraz daha iyiyim. Canım yanıyor, ama eskisi gibi değil."

Samir üzgündü.

"Kusura bakma abi. O gün senin için bir şey yapamadım."

"Kendini suçlama. Elinde ne bir silah var ne de başka bir şey. Hepimiz kundaklı bebekler gibiyiz burada. Kimseye kafa tutacak durumda değiliz. Üstelik bu kamptan kaçalım desek, o da budalalık olacak. Nereye kaçacağız?"

Samir'in gözleri dolmuştu.

"Hiç söyleme abi. Geçen gün öldürdükleri bir esirin dilini zorla yedirdiler bana. O an dünyanın sonu geldi zannettim."

Emir'in birden içi çalkalandı, midesi bulandı. Yüreği ağzında atarken, "Oğlum Huso," dedi kederli bir sesle, "gelip söylemişti bana. Ama ne yapacaksın? O gün ben oğlumun hayatını, sen de babanınkini kurtardın."

Samir öfkeliydi.

"Şimdilik ama."

"Öyle söyleme, binlerce şükür bugünümüze. Yeter ki oğlumun canını almak için bir daha ağzına tabanca sokmasınlar."

Samir'in yüreği dağlandı bir an. Öfkeyle yumruklarını sıktı.

"Bütün bunlar," dedi acı dolu bir sesle, "çok ağrıma gidiyor. En kötüsü de hiçbir şey yapamıyor olmak."

Emir derin derin içini çekti.

"Ah şu Sırplar! Şu sıralar akla hayale gelmeyecek şeyler yapıyorlar. Bize yapılanları gördükçe ne düşüneceğimi, ne hissedeceğimi bilmiyorum. Eskiden böyle şeylerin olabileceğine ihtimal vermezdim hiç. Kanayan yaralar Bosna'nın her yerinde mevcut artık."

Samir kahrolmuştu.

"Senden," dedi Emir, "bir ricam var şimdi."

Samir bu kez afalladı.

"Rica mı? Ne ricası abi?"

Emir yutkundu.

"Şey... Kendimi biraz daha iyi hissettiğimde karıma bir mektup yazmak istiyorum. Bu mektubu ona ulaştırır mısın bir

gün? Burası benim mezar yerim galiba! Bilmiyorum, öyle hissediyorum nedense."

Samir'in içi ezildi.

"O mektubu," dedi sesinin titremesini önlemeye çalışarak, "oğluna neden vermiyorsun da bana veriyorsun?"

Emir aklından geçenleri söyleyemedi. Zaten söylemeye de dili varmazdı. Düşünceli bir şekilde başını kaşıyıp, "O henüz bir çocuk," diye mırıldandı. "Sorumluluk sahibi bir yetişkin değil."

Samir acı acı tebessüm ederken, "Senin için," dedi, "burası nasıl bir yerse, benim için de öyle abi. Neden benim için farklı olduğunu düşünüyorsun? Seni bir gün gömerlerse buraya, beni de senin yanına gömecekler. Çünkü buradakilerin kaderleri aynı."

Emir birden ürperdi. Bu sefer başka bir korku kaplamıştı içini. O anda yaşadığı bu kimsesizlik ve ıssızlık bir daha karısı Nedreta'yı ve çocuklarını göremeyecekmiş gibi hissetmesin neden oldu. Yeniden ürperdi. Hem de açık denizde şiddetli bir fırtınanın ortasında kalmışçasına...

SÜRPRİZ

O sabah kapının eşiğinde durmuş, sönük gözleriyle bahçelerine bakıyordu Ahmo. Bir süre şeftali ağacına üşüşen rengârenk kelebekleri seyretti. Kelebekler bir uçuyor, bir konuyordu. Ayrıca mis gibi kokan otların üzerinde kuşlar ötüşüyordu. Arada sırada hafifçe esen rüzgâr da yeşil yapraklara bürünmüş ağaçların ince dallarını hışırdatıyordu...

Bir ara dalıp uzaklara gittiğinde, "Daha dün çocuktum. Bu bahçede büyük bir sevinçle koşup oynuyordum," diye geçirdi aklından. Sonra zihnine yeni bir düşünce takıldı. Tam o sırada, "Sen," diye seslendi biri, "nerelere dalıp gittin böyle?"

Ahmo sesi tanımıştı. Başını çevirip baktığında, "Hatırlar mısın Paşko," dedi. "Bir zamanlar bu bahçede ne güzel oyunlar oynardık hep birlikte."

Paşko hafifçe gülümserken, "Ah!" diye hayıflandı. "Hatırlamaz olur muyum hiç? Hâlâ dünmüş gibi hatırlarım. Şu ceviz ağacından nasıl düşmüştüm öyle."

Ahmo buruk bir şekilde gülümsedi.

"Neyse ki bir yerini kırmamıştın."

"Meğerse çocukluğumuzda ne kadar mutluymuşuz, öyle değil mi?"

Ahmo elinde olmayarak yumruklarını sıktı.

"Kesinlikle. Ama ya şimdi? Çok zorlaştı. Birbirinden şaşırtıcı öyle çok şey yaşıyoruz ki."

Paşko da durgunlaşmıştı.

"Şu sıralar ülkede o kadar kötü şeyler oluyor ki! İnsanlar acı çekiyor. Acımasızca katlediliyor. Çok kahredici bir durum bu."

Ahmo kaşlarını çatıp, "Olup bitenlere," dedi boğuk bir sesle, "hâlâ inanmakta zorlanıyorum. Her şey birden değişiverdi."

Paşko derin derin nefes aldı.

"Şu sıralar sanki hepimiz dünyanın yükünü taşıyor gibiyiz. Bu yükü sırtımıza neden vurdular, anlamış değilim."

İkisi de birbirine bakıp sustu bir an. Her ikisinin de gözlerinde acı dolu bir ifade vardı.

"Şey..." dedi Ahmo sessizliği bozarak, "sana bir şey sorabilir miyim?"

Paşko olduğu yerde huzursuzca kıpırdandı.

"Sor tabii ki."

"Gücenmeyeceksin ama."

"Neden güceneyim ki?"

"Bilmem! Bu meseleyi daha önce aramızda hiç konuşmadık çünkü. Köydeki Hırvat komşularımız bizden nefret mi ediyor?"

Paşko nasıl cevap vereceğini bilemedi, yutkundu. Boğazındaki düğümü tükürüğüyle çözmeye çalıştığı sırada, "Üzülerek söylüyorum ki," dedi güçlükle, "evet. Bazıları sizden nefret ediyor."

Ahmo'nun başından aşağı kaynar sular döküldü sanki. Sakallı yüzünde beliren hayal kırıklığını gizlemeye çalışarak, "Biz onlara ne yaptık?" dedi boğuk bir sesle.

Paşko'nun da yüzü üzgün bir hal almıştı.

"Ustaşalar savaş başladığından beri ülkede kara bir propaganda yapıyor. Ve bu söylediklerine masum köylüler inanıyor."

Ahmo karamsarlığa kapılmıştı.

"Ustaşalar hakkımızda ne söylüyor? Biz Hırvat komşularımıza ne yapmışız bugüne dek?"

Paşko yine yutkundu. Şimdi söyleyemezse bir daha hiç söyleyemeyeceğini düşündü. Titrek bir sesle, "Güya," dedi, "Müslüman Türkler burada cihat yapacakmış!"

Ahmo şaşırıp kaldı.

"Müslüman Türkler mi? Herhâlde Türk olarak kastettikleri de biz Boşnaklarız, doğru mu anladım?"

Paşko iç çekti.

"Evet."

Ahmo da derin bir iç çekti.

"Bu nasıl mümkün olabilir Paşko? Böyle bir saçmalığa kim inanır? Sana tüm samimiyetimle diyebilirim ki biz Boşnaklar cihat peşinde olmadık, olmayız da asla. Aksine eskisi gibi hep beraber mutlu bir şekilde yaşamayı arzuluyoruz. Ayrıca bu savaşı biz başlatmadık. Sen de biliyorsun."

Her ikisinin yüzünden umutsuzluk okunuyordu.

"Ben," dedi Paşko üzgün bir sesle, "Boşnakların böyle düşünmediğini biliyorum. Ama bazı köylüler benimle aynı fikirde değil maalesef. Onlara göre, Vitez şehri çok yakında Müslümanların yeni Mekke'si olacakmış."

Ahmo kanının damarlarından çekildiğini hissetti. O an gözleri karardı, başı döndü. Güçlükle, "Desene," dedi, "bizim Vlado'nun oğlu Ivan gerçekleri söylemiş dün. Eskiler, 'Çocuktan al haberi' diye boşuna söylememiş."

Paşko şaşırmıştı.

"Ivan ne söyledi ki?"

Ahmo üzgün bir şekilde ona bakıp, "Güya," dedi acı dolu bir sesle. "Hırvat komşularımız bizi diri diri yakacakmış."

Paşko ne söyleyeceğini bilemedi bir an.

"Ben," dedi Ahmo, "onca yıl bu topraklarda yaşadım. Şimdi geriye dönüp baktığımda, hiçbir şeyi fark etmediğimi görüyorum."

Bu kez susma sırası Ahmo'ya gelmişti. Boğazı düğüm düğüm oldu, daha fazla konuşamadı. Bunun üzerine Paşko, "Ben de," diye mırıldandı, "kim olduğumuzu artık anlamış değilim. Bu noktaya nasıl geldik, nasıl?"

Ahmo'nun yüreği acıdan yanıyordu. Buğulanan gözleriyle arkadaşına bakarken, "Desene," dedi. "Paskalya'da yumurta tokuşturduğumuz Hırvat komşularımızla düşman olmuşuz artık. Bu saatten sonra nasıl'ı, niye'si yok! Olanlar bir trajedi, tarih sayfalarında utanç verici bir katliam olarak yer alacak."

Paşko ciddi bir tavırla, "İçin rahat olsun," dedi. "Ben kendi payıma böyle bir şey yapmam asla. Seni ve aileni her zaman korurum."

Paşko'nun bu dokunaklı sözleri Ahmo'nun endişelerini biraz olsun gidermiş gibiydi. Acılı yüreğine su serpmişti âdeta.

"Bundan hiç kuşkum yok," dedi sesi titrerken. "Beraber büyüdük seninle. Kardeşim gibisin benim. Bir kötülük gelmez senden bana."

***

Günlerden cumaydı ve hava güneşliydi. O öğle saatlerinde Ahmiçi Köyünde yaşayan Boşnaklar cami avlusundaki şadırvanın etrafında toplanmış, abdest alıyorlardı.

"Böyle giderse," dedi abdest alanlardan biri, "hapı yuttuk! Ne yazık ki ilk kurbanlardan biri olacağız. Ey cemaat-i Müslimîn! Aramızda bir fikri olan var mı? Yaklaşan kötülük karşısında ne yapmayı düşünüyoruz?"

Bu ses öylesine müthiş, öylesine etkili ve öylesine yanık çıkmıştı ki! O sırada bir musluğun önüne oturmuş, abdestini tazeleyen Ahmo'nun tüylerini diken diken etmeye yetmişti.

Yaşlı köylülerden biri, "Doğru söylersin oğlum," diye karşılık verdi. "Topraklarımızı kanımız pahasına korumamız lazım."

Başka bir köylü acı acı gülümsedi.

"Daha ilk kurban olmadık. Topraklarımızı da kaybetmedik yahu, durun hele! Hemen endişeye kapılmayın."

Köylünün bu sözleri üzerine avluda bir uğultu koptu.

"Oğlum Sabahudin," dedi yaşlı bir köylü. "Bizim senin gibi Hırvat karımız yok. Bizi katil Ustaşalardan kim koruyacak?"

Sabahudin kıpkırmızı kesildi.

"Ne alakası var Meho Dayı?"

Az önce abdest alan adam araya girdi.

"Senin tuzun kuru da öyle konuşuyorsun. Benim başıma gelenleri bir bilsen."

Sabahudin kendini tutamayıp, "Öyleyse söyle de bilelim Rasim," diye çıkıştı.

Adamcağız bir şey söyleyecekti ki abdestini tazeleyip ayağa kalkan Ahmo yatıştırıcı bir ses tonuyla, "Ey cemaat-i Müslimîn!" dedi. "Maalesef Rasim kardeşimiz haklı."

Avluda toplanan köylüler yine hep bir ağızdan uğuldamaya başladı. Sesler çoğaldıkça çoğaldı, gürültü arttı.

"Hoca Efendi," dedi Sabahudin. "Doğruya doğru, yukarıda Allah var! Bugüne dek Hırvat komşularımızın bize ne zararı dokundu?"

Ahmo o sabah Paşko'yla konuştuğundan beri ilk defa bu kadar karamsardı.

"Bize en küçük bir zararları dokunmadı. Ama o günler geride kaldı Sabahudin. Görünen o ki artık bazı Hırvat komşularımız bizi burda istemiyormuş. Hepimizden nefret ediyorlarmış."

Ahmo'nun bu sözleri üzerine avluda bir kez daha uğultu koptu.

"Hangi hakla bizi istemiyorlar Hoca Efendi?" diye öfkeyle haykırdı Meho Dayı. "Kimin bağından kimi kovuyorlar?"

Ahmo bu can alıcı soruyu kendi hesabına nasıl cevaplayacağını düşünürken, "Ben size söylemiştim," dedi Rasim, "hapı yuttuk biz! Ee, ne yapacağız şimdi?"

Ahmo başını kaldırıp göz ucuyla baktı ona. Yüzünden fazlasıyla endişeli olduğu anlaşılıyordu.

"Bu köydeki Müslümanları," dedi Ahmo, "korumak amaçlı olsa da silahlandıracağız."

Rasim afalladı.

"O kadar silahı nereden bulacağız Hoca Efendi?"

Ahmo bu soru karşısında sustu, bir cevap veremedi.

"Biz," dedi Rasim, "mahvolduk! Komşularımızın bir gün bizlere böyle düşman kesileceğini fark etmedik. Artık iş işten geçti. Yeşil mercimekten kahve öğütüp içtiğimiz şu günlerde, silahı nerden bulacağız söyler misiniz?"

Rasim'in bu sözlerinden sonra herkes bir anda suskunluğa büründü. Köylülerin solgun yüzünü kaygılı bir hal almıştı.

***

O akşam gökyüzünde küçücük yıldızlar titrek titrek ışıldıyordu. Samir gözlerini hiç kırpmadan yıldızlara bakıyor, ara sıra düşüncelere dalıp gidiyordu...

Bir an sözlüsü Meyra gözlerinin önünde belirdiğinde, kendisine aylar önce söyledikleri geldi aklına: "Son günlerde bir duygu her karanlık çöküşünde gelip yakama yapışıyor. Onu yenmek için bir şeyler yapmak zorunda hissediyorum kendimi. Bazen korkum ve üzüntüm birbirine karışıyor. Sabrım, bütün korkularım, belirsizliklerim ve acılarım... Hepsi sanki bu duyguda bir araya gelmiş gibi. İşte o zaman aklıma sen geliyorsun, seni düşünüyorum. Özellikle de akşamın o

ilk saatlerinde." Birden acılı yüreği duracakmış gibi çarpmaya başladı.

"Sana," diye mırıldandı Huso, "bir şey sorabilir miyim Samir Abi?"

Samir dalıp gittiği düşüncelerden sıyrıldı. Başını hafifçe kaldırdığında az ötede duran Huso'yla göz göze geldi. Zavallı çocuğun benzi sararmış, açlıktan bir deri bir kemik kalmıştı.

"Sor tabii ki. Ne soracaksın?"

Huso bu soruyu sorup sormamakta biraz kararsız gibiydi.

"Şey... Sorsam mı acaba?"

Samir uzun zamandan beri ilk defa hafifçe tebessüm etti.

"Sor tabii ki. Neden sormayacaksın?"

Huso bütün cesaretini toparladı.

"Sence çocukları küçük kurşunlarla mı öldürürler abi?"

Samir'in sanki o an başından aşağı kaynar sular döküldü. Bu soru karşısında yüreği alev alev yandı, içi tutuştu.

"Bunu," dedi sesi titrerken, "neden soruyorsun?"

Huso kocaman açılmış gözleriyle ona baktı. Sonra küçük omzunu silkip, "Hiç," diye mırıldandı, "meraktan soruyorum işte."

Samir tam bir şeyler söyleyecekti ki, "Şey..." dedi Huso. "Aslında buradaki arkadaşım söyledi. Çocukları küçük kurşunlarla öldürüyorlarmış."

Samir âdeta kahroldu. Huso sanki onun kaç zamandan beri donmuş kalbini böylesine yakıcı bir kamçıyla çözüvermişti. Kısa bir süre sustu. Hiçbir şey söylemeden onun karanlıkta parlayan gözlerine baktı. Sonra, "Yok böyle bir şey," dedi duygu dolu bir sesle. "Bu kampta çocukları öldürmüyorlar. Ne büyük ne de küçük kurşunlarla."

Huso bu sefer ona kuşkuyla baktı.

"Ama," dedi çocuksu sesiyle, "arkadaşım görmüş."

Samir afalladı.

"Neyi görmüş?"

"Çocukları kurşunlarla öldürdüklerini!"

Samir'in birden tüyleri diken diken oldu. Yaşadığı dehşeti ona belli etmemek, zavallı çocuğun korkularını hafifletmek istercesine, "Arkadaşın," dedi, "yalan söylüyor sana! Çocukları öldürdüklerini nerde görmüş?"

Huso başını hafifçe kaldırdı. Çelopek Toplama Kampının biraz uzağındaki ormanlık alanı işaretparmağıyla gösterip, "İşte orada öldürüyorlarmış," dedi.

Samir, Huso'nun gösterdiği yere gözlerini dikmiş bakarken, "Haydi, kalk ayağa," diye bağırdı biri ve sonra da var gücüyle sırtına bir tekme savurdu.

Böyle bir şeyi beklemeyen Samir, olduğu yere yığılıp kaldı. Başını çevirip şaşkınlıkla adama baktığında, adamın da kendisine kocaman açılmış gözlerle baktığını gördü.

"Senin," dedi adam bir çırpıda, "adın Samir mi?"

"Evet."

"Düş önüme."

Samir kendini toparlamaya çalışırken, "Beni nereye götürüyorsunuz?" diye sordu.

Çetnik sırıttı.

"Burada soruları ben sorarım. Hadi, kalk ayağa."

Samir öfkeden titriyordu.

"Sizi," diye söylendi, "kansız, ruhsuz, kalleş herifler!"

Çetnik gençten biriydi. Bakışlarında gençliğin verdiği bir sertlik taşıdığına hiç kuşku yoktu. Dişlerini abartılı bir biçimde sıktıktan sonra, "Neyse," dedi, "bu akşam kendime hâkim oluyorum. Ama yarın sabah soluğunu keseceğim senin. Şimdi gel bakalım."

Samir öfkeden kudurmak üzereydi. Çetnik'ten önce içindeki öfke onu boğacak gibiydi. Az ötede kıpırtısız bir halde

duran babası İzet Efendi de oğlunun bu öfkesini sezmiş olacak ki, "Samir oğlum," diye seslendi. "Hele bir git bakalım. Unutma ki öfke ateşi önce sahibini yakar!.."

Çetnik hemen araya girdi.

"Sus be moruk!"

İzet Efendi cümlesinin devamını getiremedi. Samir kederli bir biçimde babasına baktı. Zavallı adamın solgun yüzünde sanki birçok duygu bir araya geliyor ve birbirine karışıyordu. Artık yapacağı bir şey yoktu. Bu yüzden umursamaz bir tavırla, "Haydi," dedi, "nereye gideceksek gidelim bir an önce."

***

Ahmo'nun o akşam yüreğinde ince bir sızı ve dile getirmeye çekindiği büyük bir pişmanlık vardı. Bütün gün boyunca aklından geçenler hiç iyi şeyler sayılmazdı.

O akşam karısı Bakira da sessiz ve üzgün bir halde etrafında dolaşıyor, âdeta taş kesilmiş gibi hareketsiz oturan kocasına meraklı gözlerle bakıyordu. Sanki ikisinin de birbirine söyleyecek bir şeyi kalmamış gibiydi. O sırada, "Baba," diye seslendi Asmira, "başımıza kötü bir şey mi gelecek?"

Ahmo bir an yorgun ve ağırlaşmış kafasını kaldırıp kızının endişeli yüzüne baktı.

"Sen neden soruyorsun bunu?"

Asmira konuşmasına nereden başlaması gerektiğini bilmiyordu.

"Şey..." diye kekeledi. "Bugün Vera Teyze eline bir sopa aldı. Bizi ta sokağımızın başına kadar kovaladı."

Asmira'nın bu sözleri evdeki herkesi sersemletmiş, âdeta yıldırım çarpmışa döndürmüştü. Bakira dili dolaşarak, "Kızım," dedi, "Vera Teyzenizi kızdıracak bir şey mi yaptınız yoksa? Neden kovaladı sizi?"

Asmira kendisinden beş yaş küçük olan erkek kardeşine bakıp, "Edin," dedi, "sen söyle istersen. Vera Teyzeyi kızdıracak bir şey yaptık mı?"

Edin henüz yedi yaşındaydı, üstelik dilsizdi. Küçücük elini ağzına götürerek birtakım işaretler yaptı.

"Peki," dedi Bakira, "onu kızdırmadığınıza göre neden kovaladı sizi?"

Asmira'nın çenesi titriyordu. Bir an çenesini sıktı. Sonra bütün cesaretini toplayıp, "Güya," dedi boğuk bir sesle, "Müslümanlar onların kanını emip bitirmiş. Bu yüzden Tanrı da cezalandıracakmış bizi..."

Bakira'nın birden beti benzi attı. Nutku tutuldu.

"Artık," diye konuşmasını sürdürdü Asmira, "onların sokağında oyun oynamamızı istemiyormuş. 'Defolun gözümün önünden!' diye bağırdı, sonra da eline bir sopa aldı ve peşimize düşüp bizi kovalamaya başladı."

Ahmo'nun keyfi iyice kaçmıştı. İçten içe vicdan azabı duyarken, "Kızım," dedi, "Müslümanlar kan emici vampirler değil. Biz vampir olup mazlum kanı emmedik hiç. Ayrıca Allah'ın bizim için yazdığından başkası başımıza gelmez. O bizim dostumuzdur."

Bakira da hâlâ duyduklarının etkisindeydi.

"Sana göre," dedi acı dolu bir sesle, "Hırvatlar da senin dostun, çocukluk arkadaşındı be Ahmo. Ne oldu hani? Güya çok sağlamdılar."

Ahmo derin bir iç çektikten sonra, "Maalesef," diye hayıflandı, "yanılmışım! Onlara güvenmekle hata etmişim."

"Sen," dedi Bakira kahır dolu bir sesle, "dalga mı geçiyorsun benimle? Bak, eğer bu şaka falansa hiç komik değil."

Ahmo çok üzgündü.

"Şaka değil! Bu sabah Paşko'yla biraz sohbet ettik. Bu köydeki bazı Hırvat komşularımız artık nefret ediyormuş bizden."

Bakira'nın ayağının altından sanki yer kaydı, kafasına kuvvetli bir yumruk yemiş gibi sersemledi.

"Neden ama? Biz onlara ne yaptık? Bugüne kadar kimin tavuğuna kışt dedik, söyler misin be Ahmo?"

Bakira'nın bu sözleri sanki ucu bileylenmiş bir bıçak gibi saplanmıştı kocasının böğrüne. Kederli yüzü öylesine çarpılmıştı ki ne söyleyeceğini bilemedi bir an.

"Desene," dedi Bakira, "Allah Hırvatların da içine yürek koymamış. Bizim gibi Muhammed'in aşkı için değil, tıpkı dindaşları Sırplar gibi Müslümanları boğazlamak için yollara düşmüşler, doğru mu be Ahmo?"

***

Saat epey ilerlemiş, gece olmuştu. Siyah gölgeler ve ölüm sessizliği örtmüştü esir kampını... Samir akşamdan beri bir duvara sırtını dayamış, dizini göğsüne çekmiş bir halde yerde oturuyordu. Arada bir Meyra'nın güzel yüzü buğulu gözlerinin önünde tatlı bir hatıra olarak canlanıyor, sonra birdenbire kayboluyordu.

Derken ani bir öfkeyle, "Acı çekmek, umudunu yitirmek ve her şeyden önemlisi, sevdiğini bir daha hiç görememek! Artık umudum kalmadı şu fani dünyada," diye aklından geçirdiği sırada, alıkonulduğu binanın kapısı açıldı. Uzun ve dar koridorun ışıkları ardı ardına yanıverdi.

Dino birden onu karşısında görünce şarkısını yarıda kesip, "Bu da kim yahu? Ne işi var burada?" diye sordu.

Pufta ve Ceca birbirine baktı. İkisinin de yüzünde şaşkınlık vardı.

"Bilmem," dedi Pufta. "Kamptaki esirlerden biri herhâlde."

Dino her zamanki gibi zilzurna sarhoştu. Sol elini hemen beline attı. Tabancasını bir hışımla çıkardı. Namlunun ucunu kaldırıp tetiğe basacağı sırada, "Dur!" diye bağırdı arkadan biri. "Sakın ateş etme."

Dino bu sesi tanıyordu. İçkiden kıpkırmızı olmuş ablak suratını buruşturup, "Bundan emin misin?" dedi. "Şu Türkü tek kurşunla cehennemin dibine gönderebilirim."

Genç adamın gözleri ateş saçan bir canavar gibi parlıyordu.

"Şimdilik buna gerek yok. O işi bana bırak. Git de yanında duran baliyayı becer."

Dino tabancasını indirdi. Tekrar beline sokarken, "Keyfin bilir," diye mırıldandı. "O vakit biz de kendi zevkimize bakalım. Ne de olsa gece uzun. Herkesin gönlünü eğlendirebileceği bir baliyası var burada."

Ardından başını hafifçe çevirdi. Yanındaki Boşnak kıza baktı. Kızın o kadar güzel gözleri ve öylesine masum bir hali vardı ki Dino ansızın karşısında zevkten eridiğini hissetti. Bir an kolunu kaldırıp genç kızın başını göğsüne yasladığında, kızın altdudağı tuhaf bir biçimde titremeye başladı.

"Ne olur?" dedi yeşil gözlerinden yanaklarına yaşlar süzülürken. "Bana dokunma! Canımı yeterince acıttılar."

Dino bir kahkaha attı.

"İstersen böyle konuşma baliya. Çünkü bu ses tonun bile beni azdırmaya yetiyor. Ayrıca bu gece Sırp Tanrı bizden bunu diliyor. Ona bir Çetnik vermez misin?"

Pufta da kendini daha fazla tutamadı. Bir kahkaha patlatırken, "Sırp Tanrı," dedi. "Bu gece ne dilerse onu versin."

Kız henüz on altı yaşındaydı. Birdenbire hüngür hüngür ağlamaya başladığında az önceki genç adam, "Dino," diye seslendi. "Pufta yanlış biliyor. Aslında sen ne dilersen o olur. Bu

işi Tanrı'ya bırakma sakın. Şimdi bu baliyayı öyle bir becer ki Büyük Sırbistan'a cesur bir Çetnik doğursun."

Dino o esnada kızı şapırtılı bir şekilde öperken, "Sen," dedi, "hiç merak etme. Bu baliya az sonra dişi bir kurt gibi altımda uluyacak."

Genç adam sırıttı. Sonra hiçbir şey söylemeden ağır ağır yürüyüp yanına geldi. Birden kaşlarını çattı. Kendisine hiç de yabancı gelmeyen Samir'i baştan aşağı süzdü. Soğukkanlı görünüyordu. Fakat gözlerindeki hüzün kendini ele veriyordu.

Samir de gözlerini dikmiş, dikkatle bakıyordu ona. Genç adamın kim olduğunu anımsamaya çalıştı. Ama bir türlü çıkaramadı.

Genç adam o an hiçbir şey söylemedi. Yavaşça arkasını döndü. Karşıdaki odaya doğru düşünceli bir şekilde yürüdü. Sonra ansızın durdu. Kapının eşiğinde öylece dururken, birdenbire bir gürültü koptu. Bunu koridorda uzun uzun yankılanan keskin bir kadın çığlığı izledi. Sanki dişi bir kurt acı acı uluyordu...

İşte o zaman genç adam silkinip kendine geldi. Kapıyı hızla açarken, "Pis Türk!" diye haykırdı. "Derhâl ayağa kalk."

Samir hâlâ duvarın önünde oturuyordu. Hafifçe başını kaldırıp şöyle bir baktı. Ama bir şey söylemedi.

"Beni duymadın mı?" dedi genç adam. "Sana sesleniyorum."

Samir şaşkındı.

"Bana mı?"

Genç adam daha da öfkelenmişti.

"Hödük!" diye bağırdı. "İsmi Samir olan başka biri var mı burada? Şimdi ayağa kalk ve çabuk buraya gel."

Samir'in şaşkınlığı büsbütün artmış, gözleri yılgınlık yaşlarıyla dolmuştu. Ağır ağır, düşünceleri bulanık, güçlükle ayağa kalktığı sırada, "Kimsin sen?" dedi. "Adımı nerden biliyorsun?"

Genç adam onu duymazlıktan geldi. Parmaklarını uzatıp odanın ışığını yakarken, "Buraya gel hödük!" dedi sert bir ses tonuyla. "Çabuk."

Samir'in uzun süre oturmaktan bacakları uyuşmuş, elini bağladıkları dikenli tel etini parçalamıştı. Bacaklarını sürükleye sürükleye yürüdü. Kapının eşiğine gelince durdu.

İşte tam o sırada... Sert, pürüzsüz, taş bir zeminin üzerinde bir topaç gibi dönüp durdu Meyra'nın parmağına taktığı söz yüzüğü...

Böyle bir şey mümkün müydü? Olabilir miydi? Neden olmasındı ki? O buraya nasıl getirildiyse Meyra da getirilmiş olamaz mıydı? Sahi, bu mümkün müydü? Bu yüzük ne arıyordu burada? Kendini zorladı, zorladı Samir... Fakat zihni yaşadığı her şeyi tam olarak hatırlayamadı.

"Şaşırdın değil mi Samir?" diye sordu genç adam. "Senin de tahmin ettiğin gibi benim adım Zoran."

Samir gerçekten de şaşırıp kalmıştı. Sert, pürüzsüz, taş bir zeminin üzerinde hâlâ topaç gibi dönüp duran söz yüzüğüne tuhaf bir hisle bakarken, Meyra'yı istedikleri o günü... Sıdıka Hanımın söylediklerini... Ragıp'ın heyecanını... Babasının gözlerine sökün eden yaşları... Ve daha nice hatıraları gözlerinin önünde canlanmaya başlayınca korkusu arttı, anlam veremediği bir huzursuzluk sardı içini. Fakat bu huzursuzluk bir başkaydı. Daha öncekilere hiç benzemiyordu...

Derken ağır ağır eğildi, yüzüğü yerden aldı. Kendi yüzüğü hâlâ parmağındaydı. O an büyük bir öfkeyle yumruğunu sıkarken, "Ona," diye haykırdı, "ne yaptın?"

Zoran kahkahayla güldü.

"Ne o? Merak mı ettin?"

Samir öfkeden titriyordu.

"Söyle, ona ne yaptın?"

Zoran onun öfkeden titrediğini görünce bir kez daha coşkuyla gülerek, "Pis Türk!" dedi. "Sana hesap mı vereceğim? Sen kim oluyorsun da bana hesap soruyorsun?"

Samir kendini kaybetmişti. Artık hiçbir şey düşünmüyor, başına gelecekleri umursamıyordu.

"Neden o?" dedi iç parçalayan bir sesle. "Neden o? Ne suçu vardı onun?"

Zoran hemen Samir'in yanına geldi. Birden saçlarını tuttu ve hızlıca çekti. Başını kendi yüzüne yaklaştırıp öfkeyle, "Ne suçu mu vardı?" diye haykırdı. "Çok suçu vardı o kaltağın. Çünkü bana sonsuz bir acı yaşattı."

Samir bembeyaz bir halde, umutsuzca ona bakarken, "Sen," dedi hayıflanarak, "zalim, acımasız ve hasta ruhlu bir adamsın!"

Zoran birden irkildi. Bu sözlerden sonra aklını kaybetmişti sanki. Başını bir an geriye doğru çekti. Sonra da var gücüyle yüzüne kafa attı.

Samir'in ansızın dudaklarının arasından bir inilti koptu. Yüzü kanlar içinde kaldı. Gözleri kararıp yere yığıldığı sırada, "Ne?" diye haykırdı Zoran. "Ne? Ben hasta ruhlu muyum?"

Samir'in o an sanki bütün bedeni kurşun gibi ağır bir yükle çökmüş, göğsü sıkışmıştı. Nefes almakta zorlanıyordu. Zoran hâlâ başında duruyordu. Fakat sonra iki adım geri çekildi. Ona var gücüyle tekme savurduğu sırada bir ses koridorda yankılandı:

"Bırak beni hayvan herif! Çek ellerini üzerimden."

Samir'in birden aklı başından gitti. O an bütün acılarını unutmuştu.

"Bu ses," dedi çenesi titrerken. "Aman Allahım! Bu ses..."

O ses gene koridorda yankılandı:

"Bırak beni diyorum. Çek ellerini üzerimden."

Samir güçlükle doğruldu. Duyduğu bu ses iç sesi miydi, yoksa onun sesi miydi, ayırt edemedi.

"Söyle," dedi, "bu ses!.. Aman Allahım! Bu ses onun mu yoksa?"

Zoran bakışlarını Samir'e dikmişti. Mavi gözlerinde öfke yavaş yavaş kaybolmuş, öfkenin yerini şeytani pırıltılar almaya başlamıştı. Hiçbir şey söylemedi. Arkasını dönüp masanın başına gitti. Tam o sırada içeriye bir Çetnik'in kolları arasında çırpınan Meyra girdi.

Birden zaman durdu sanki... Odada bir ölüm sessizliği hüküm sürmeye başladı. Her ikisi de suskun bir bakışma içinde kaybolmuş gibiydi...

Kısa bir süre bekledikten sonra Zoran zafer kazanmış bir komutan edasıyla, "Hatırlarsan aşkım," dedi sırıtarak, "biri seninle çıkarsa, onu dövme ve öldürme hakkım doğar demiştim sana. Bak, onu ne hale getirdim."

Meyra söylediklerini duymamıştı bile. Yeşil hareli ela gözleri Samir'e acıyla bakarken, "Bütün ailemi," dedi kederli bir sesle, "öldürdü katil herif!"

Samir'in dudakları öfkeyle kabardı.

"Biliyorum, biliyorum!"

Samir ansızın sustu. Boğazı düğüm düğüm olmuştu.

"Ne yazık ki," dedi Meyra titrek bir sesle, "Diba da öldü."

Samir kahroldu. Çaresizlik içinde olduğu yerde kıpırdandı. Bu acı haber karşısında ne söyleyebilirdi ki? Yüreği şişmiş bir halde sözlüsüne baktığında, Zoran bir eli şakağında, oturduğu yerde neşeyle gülümseyerek, "Aşkım," diye seslendi, "sürprizi mi nasıl buldun?"

Meyra söylediklerini duymuştu bu sefer. Çabucak başını çevirdi. Nefret dolu gözlerle yılışık suratına baktı.

"Sana daha önce de söylemiştim. Bana bir daha aşkım deme. Seni asla sevmeyeceğim. Asla! Sevdiğim erkek sen değilsin, o!"

Zoran'ın rengi kül gibi oldu. Mavi gözlerinde hayal kırıklığı belirdi bir an. Yerini öfkeye bıraktığında hışımla ayağa kalktı. Elleri titriyordu. Meyra'nın görmemesi için masanın üzerinde duran kalın ipi aldı, Samir'in üzerine doğru fırlattı.

"Şu ipi," diye haykırdı, "pisliğin boynuna geçir. Sonra da onu şurdaki demir boruya bağla."

Kapının eşiğinde duran Çetnik hiç vakit kaybetmeden kendisine söyleneni yaptı. Meyra dehşet içinde kalmıştı.

"Bırak onu," diye bağırdı.

Zoran öfkeyle bakarken, "Beni sevmeyebilirsin," dedi. "Ama bu benim sana sahip olmayacağım anlamına gelmez."

Meyra'nın bir an tüyleri diken diken oldu.

"Bunu," dedi sesi titrerken, "aklından bile geçirme. Seninle böyle bir şeyi yaşamak, ölümü arzulamaktır."

Zoran iyice sokuldu. Onu aşağılar bir şekilde gülümserken, "Mademki," dedi, "sevdiğin erkek ben değilim, öyleyse o piçin gözleri önünde cezaların en büyüğüne çarptırılacaksın."

Meyra titriyordu.

"Dokunma bana!"

Zoran ani bir hareketle saçlarına asıldı. Peşi sıra masaya doğru sürüklerken, "Seni öldürmeyeceğim," diye haykırdı. "Ama cezanı her zaman koynumda çekeceksin."

Meyra kurtulmak için debelenirken, "Ondan uzak dur," diye bağırdı Samir. "Bırak onu aşağılık herif!.."

Zoran onu duymuyordu bile. Meyra'nın kafasını sertçe masanın üzerine bastırıp arkasına geçti. Hızla eteğini kaldırıp bacaklarını dizleriyle araladı. Ardından fermuarını açtı. Meyra'nın içine girdiği sırada başını hafifçe çevirip Samir'e bakarken, "İyi seyirler," dedi.

HAÇ İŞARETİ

Gün henüz ağarmamıştı. Avuçlarını kederli yüzünden bir an olsun ayırmadan başını sallıyor ve bitik, sönmüş, karanlık bir sesle kendi kendine mırıldanıyordu. Nihayetinde gözleri kapanıverdi Samir'in...

Ne yapıyorsun, oğlum?
Düş kuruyorum, anne.
Nasıl türkü çığırdığımı
görüyorum anne bu düşte.
Ve sen bana soruyorsun, düşümde:
oğlum, ne yapıyorsun, diye.
Oğlum, dile getirdiğin ne,
düşünde çığırdığın türküde?
Bir zamanlar bir yuvam olduğunu
dile getiriyorum, anne.
Şimdi yuvam yok oysa.
İşte bu dile getirdiğim, bu türküde.
Bir sesim vardı, diyorum,
bir dilim de, anne.
Şimdi ne sesim,

ne de dilim var.
Olmayan sesimle,
olmayan dilimde,
olmayan evimde,
bu türküyü çığırıyorum, anne.

Gene ansızın bu korkunç rüyanın ortasında gözlerini açtı Samir. Yüzü ellerinin arasında içli içli ağlamaya başladı. Bir yandan da kaderlerine bin türlü lanetler okuyup, "Nerdesin güzel annem? Her şey bitti artık. Kırıldı gönlümün umut dalları," diye söyleniyordu.

Oğlunu uzaktan izleyen İzet Efendinin yüreği acıyla burkulmuştu. Göğsünü sertçe ovuşturdu, derin bir ah çekti. Başı önüne düşmüş, sırtı ağır bir yük altındaymışçasına kamburlaşmıştı.

Baba yüreğiydi işte. Zavallı oğlunu o halde görmeye dayanamadı. Güçlükle ayağa kalkıp yanına gitti.

"Oğlum," dedi üzgün bir sesle, "akşamdan beri nerdesin? Sana ne yaptılar?"

Samir'in sanki boğazına bir şey takılmıştı. Boğulacak gibiydi. O an bütün benliğini kaplayan acımasız bir kederin ağırlığı altında ezilirken, "Her şey bitti artık," dedi boğuk bir sesle. "Her şey bitti artık can babam."

İzet Efendi bomboş ve anlamsız gözlerle baktı.

"Ne oldu oğlum? Neden ağlıyorsun böyle?"

Samir başını kaldırdı. Ağlamaktan kıpkırmızı olmuş gözlerini babasının acılı yüzüne dikti. Ama hiçbir şey söylemedi. Bunun üzerine, "Lanet olsun köpek heriflere!" dedi İzet Efendi öfkeyle. "Sana ne yaptılar oğlum? Neden ağlıyorsun böyle?"

Samir'in düşünceleri darmadağınıktı.

"Kaderimize ağlıyorum," dedi hıçkırıklarının arasından. "Yaradan'ın bize sırtını dönmesine ağlıyorum... Sevdiklerim

için ağlıyorum... Sahi, insan sevdikleri için korkup ağlamaz mı can babam?"

İzet Efendinin birden kulakları uğuldadı. Yorgun yüreği sıkıştı. Mosmor dudakları acıdan titrerken, "Ağlar," diye mırıldandı, "elbette ağlar oğlum. Annen bizi bırakıp gittiğinde ben de çok ağlamıştım. Neyse ki az bir ömrüm kaldı. Orada beni bekliyor..."

İzet Efendi güçlükle konuşuyor, dokunaklı sözleri dudaklarının arasında takılıp kalıyordu.

"Annenin," diye devam etti İzet Efendi, "biricik oğlu olduğunu aklından çıkarma. Daha çok gençsin. Sana ölüm değil, hayat yakışır."

Samir hâlâ ağlıyordu.

"Ben," dedi yanık bir sesle, "dün gece öldüm can babam!"

İzet Efendi ona kuşkuyla baktı.

"Ne demek istiyorsun oğlum?"

Samir yumruğunu sıkıp, "O," dedi acı dolu bir sesle, "şu an burda."

Babası afalladı.

"Kim?"

"Meyra!"

Bunu beklemeyen İzet Efendi şaşkın, donup kaldı. Hiç kımıldamıyordu. Bir süre ikisi de sustu. Ardından Samir, "Onu kaçıran adam," dedi, "alıp buraya getirmiş."

Babası hâlâ şaşkındı. Konuşmak istiyor, fakat söze nereden başlayacağını bilemiyordu. Düşüncelerini toparlamayı başardığında, "O," dedi kısık bir sesle, "nasıl? İyi mi bari?"

Bu soru oğlunun yüreğini dağladı. Ansızın kederli, boğuk bir sesle, "Aşağılık herif!" dedi. "Dün gece gözlerimin önünde tecavüz etti ona."

İzet Efendinin dizlerinin bağı çözüldü duydukları karşısında. Yere yığılacak gibi oldu. Zar zor, derin derin nefes alıp

verirken, "Soysuz köpek!" diye söylendi. "Bunu da mı yaptı zavallıya? Ailesini katlettiği yetmedi mi?"

Samir'in öfkeden içi kabarıyordu.

"Aklınca bizi cezalandırıyor, intikam alıyor."

İzet Efendi çok üzgündü. Eski hayatlarına bir daha dönemeyecek olmalarının derin acısını yaşıyor, kendini yapayalnız hissediyordu.

"Yaşadıklarımız," dedi keder dolu bir sesle, "çok saçma! Bunlar olmamalıydı oğlum. Böyle bir yaşamı hak edecek hiçbir şey yapmadık."

Samir düşünceliydi.

"Maalesef Meyra'nın kız kardeşi Diba da ölmüş."

Babası bir kez daha kahroldu.

"Ölmüş mü? Hem de o yaşta mı? Ama nasıl olur bu?"

Samir'in sesi buz gibiydi.

"Zavallı kıza günlerce tecavüz etmişler. Buna dayanamamış. Kendini öldürmüş en sonunda."

Duydukları babasını dehşete düşürmüştü. Daha önce Zoran gibi biriyle karşılaşmamış, bu yüzden ilk defa korkmuştu. Yorgun kalbi deli gibi çarpıyordu o anda...

***

Meyra zor soluk alıyordu. Dün geceden beri yakıcı bir duygu göğsünü sarmış, dehşetle bakıyordu apış arasından bacaklarına doğru akmış kana. Birden bu utanç verici görüntüyü görmek istemezmişçesine elleriyle gözlerini kapadı ve hıçkıra hıçkıra ağlamaya başladı.

O sırada bir film şeridi gibi görüntüler geçiyordu ıslak gözlerinin önünden. Çocukluğu, genç kızlığı, ailesi... Fakat bir süre sonra bu görüntüler kayboldu. Zaman ve yer kavramını yitirdiğini hissetti Meyra.

Acaba neredeydi? Burada ne işi vardı? Bu tanımadığı insanlar arasında niçin duruyordu? Bu insanlar neden onlara tecavüz ediyordu? Ya sonra?.. Neydi bu ölümler?.. Neydi bu karanlık günler?.. Orada öylece durup ne kadar ağladı, bilmiyordu Meyra...

Derken dışarıdan ayak sesleri duydu. Alelacele yanaklarını ıslatan gözyaşlarını silerken kapı açıldı. İçeri Zoran girdi.

Meyra o an ne diyeceğini bilemedi. Birkaç saniye öylece durdu. Fakat sonra büyük bir öfkeyle, "Seni ırz düşmanı köpek," diye haykırdı. "Namussuz herif. Aşağılık piç. İt oğlu it. Ailemi katlettiğin yetmedi mi? Daha ne istiyorsun benden?"

Zoran sırıttı ve ardından kapıyı usulca kapattı. Sonra derin bir nefes alıp, "Keşke," dedi alaycı bir ses tonuyla, "dün gece babaannen de burada olsaydı. Müslüman birinin bahçesindeki çiçeği nasıl kokladığımı görebilseydi."

Meyra'nın yüreği öfkeden kabardı. Yine ağlamaya başladı.

"Aşkım," dedi Zoran, "neden ağlıyorsun? Yanlış bir şey mi söyledim yoksa?"

Meyra sırtında soğuk ürpertiler hissetti.

"Sus! Benimle alay etme ırz düşmanı sapık!"

Zoran birden kahkahalarla gülüp, "Ben," dedi, "kesinlikle alay etmiyorum. Neden alay edeyim ki seninle?"

Meyra çaresizdi.

"Ne olur," diye yalvardı. "Beni de öldür, ne olur. Yaşamanın artık bir anlamı yok benim için."

Zoran gülmeyi kesti bir an. Sonra yüzüne sahte bir samimiyet takınarak, "Neden?" dedi. "Neden ölmek istiyorsun aşkım? Beni yalnız başıma bırakıp bu dünyadan öylece çekip gitmek mi istiyorsun?"

Meyra acılı yüzünü buruşturdu.

"Sen," dedi hıçkırıklarının arasından, "hastasın! Tiksiniyorum senden. Yüreğin taş olmuş senin. Lütfen Zoran! Taş yüreğini yumuşat biraz. Öldür beni şuracıkta."

Zoran ona kısa bir an sessizce baktıktan sonra, "Yoksa," diye haykırdı, "sen de ailen gibi ihanet mi edeceksin bana? Beni bırakıp nereye gidiyorsun?"

Meyra titriyordu.

"Allah belanı versin!"

Zoran iyice yanına sokulup saçlarından tuttu. Başını göğsüne doğru bastırırken, "Sen," dedi öfkeyle. "Dün gece beni iyi dinlememişsin. Öldürmeyeceğim seni asla. Cezanı her zaman koynumda çekeceksin."

Meyra çaresizce debelendi. Canhıraş bir şekilde haykırdı:

"Öldür beni! Cesaretin yok öldürmeye, değil mi?.."

Zoran o arbedede çoktan Meyra'nın eteğini sıyırmış, külotunu parçalamıştı. Bir eliyle ağzını kapattı. Sonra da bacaklarını aralayıp yüzünü duvara yasladı ve bir canavar gibi içine girdi.

Zavallı Meyra o an çaresizce teslim olurken, Diba'nın, "Hiç son defa olmayacak," sözlerini hatırladı, çektiği acılar yüreğinde katmer katmer çoğalıverdi.

***

Öğlen olmak üzereydi. Gökyüzü açık, hava güneşli ve sıcaktı. Bu sıcak yaz güneşi ortalığı ve Çelopek Toplama Kampında kaderin bir araya getirdiği Boşnak esirleri yakıp kavuruyordu.

Dino bir süre sonra meydanlık alanda belirdi. Büyük namlulu silahını havaya doğru tam tamına üç kez ateşledi.

Bir anda tüm kamptakiler panik halinde ayağa sıçradı. Hepsinin yüreği ağzına gelmişti.

"Dostlarım," dedi Dino alaycı bir ses tonuyla. "Başım üzerine söz veriyorum size. Haydi! Korkmadan abdestinizi alın. Topluca namazınızı kılın bugün."

Boşnak esirler afalladı. Söylediklerinin doğruluğuna inanmamışçasına, "Bu adam ne söylüyor?" dediler.

Bunun üzerine Dino silahını bir kez daha ateşledi. Hepsinin gene yüreği ağzına geldi. Sustu birçoğu.

"Siz pisliklere," diye bağırdı Dino, "iyilik de yaramıyor. Yoksa namaz kılmak istemiyor musunuz?"

Esirlerden biri bütün cesaretini toplayıp, "Tabii ki isteriz," dedi. "Ama hiçbirimiz cenaze namazımızı kılmak istemeyiz."

Dino bir kahkaha attı.

"Cenaze namazı mı? Kim öldü ki?"

Boşnak esir sustu, daha fazla konuşmadı. Bu işin içinde bir bit yeniği olduğunu sezmişti.

"Korkmayın!" dedi Dino. "Bir kere başım üzerine söz verdim size. Haydi ama, uzatmayın. Biraz çabuk olun. Şurdaki çeşmeye gidip hepiniz abdestinizi alın."

Boşnak esirler hâlâ şaşkındı. Büyük bir kararsızlık içinde Dino'ya bakıyorlardı. Birden tuhaf bir şey oldu. Esirlerden biri solgun yüzünü kıbleye çevirdi ve şehadet parmaklarının uçlarını kulaklarına götürüp o yanık sesiyle ezan okumaya başladı:

Allâhu Ekber
Allâhu Ekber
Allâhu Ekber
Allâhu Ekber
Eşhedü en lâ ilâhe illâllah
Eşhedü en lâ ilâhe illâllah
Eşhedü enne Muhammeden resûlullah
Eşhedü enne Muhammeden resûlullah
Hayye ale's-Salâh

Hayye ale's-Salâh
Hayye ale'l-Felâh
Hayye ale'l-Felâh
Allâhu Ekber
Allâhu Ekber
Lâ ilâhe illâllah

Ezan bittiğinde, esirler en ufak bir tereddüt dahi göstermeden abdestlerini almaya gitmiş, sonra da namazlarını kılmak için yan yana saf tutmuştu. O sırada, "Sahi," diye seslendi Dino, "söylemeyi unuttum."

Önce kısa bir sessizlik oldu. Sonra herkes sözleşmişçesine başını çevirip şaşkın gözlerle ona baktı.

"Korkmayın!" dedi Dino. "Bir kere başım üzerine söz verdim size. Kesinlikle namazınızı kılacaksınız. Ama hepiniz soyunun şimdi. Genç yaşlı herkes anadan doğma soyunsun."

Esirler birden homurdanmaya başladı. İçlerinden biri, "Ama," dedi hayıflanır gibi bir sesle. "Namaz kılarken Allah'ın huzurunda çıplak durulur mu hiç?"

Dino sırıttı.

"Neden durulmasın? Yoksa Tanrı'nın da bir Sırp olduğunu bilmiyor musun?"

Önce gene kısa bir sessizlik oldu. Sonra herkes birden sözleşmişçesine aynı anda cevap verdi:

"Haşa!"

Dino neye uğradığını şaşırdı. Yüzü kıpkırmızı kesildi. Onlarla aynı fikirde olmadığı için az önce konuşan esire tepeden bakıp soğuk bir bakış fırlatırken, "Sen," diye haykırdı. "Derhâl yanıma gel."

Boşnak esir onun bu sözleriyle iliklerine kadar sarsıldı. Tüm bedeni titremeye başladı.

"Ben," dedi korku dolu bir sesle, "kötü bir şey söylemedim ki."

Dino daha da öfkelendi.

"Beni oraya getirme. Derhâl yanıma gel."

Kırk yaşlarında, esmer, zayıf ve saçları hafiften kırlaşmış zavallı adam istemeye istemeye yürüyüp yanına geldi. Ne diyeceğini, ne yapacağını bilemeyerek ona çaresizce baktı.

"Şimdi gerçeği söyle," diye çıkıştı Dino. "Tanrı'nın Sırp olduğuna inanmıyor musun yoksa?"

Adam kımıldamadan duruyor ve susuyordu. Dino'nun ise öfkesi kabarıyordu gitgide.

"Pis Türk!" dedi. "Cevap versene."

Adam korkusundan yine bir şey söyleyemedi. Sadece başını "duydum" anlamında sallamakla yetindi.

"O zaman neden cevap vermiyorsun?"

Adamcağız hâlâ titriyordu.

"Şey... Şey..." diye kekeledi. "Benim inancıma göre Allah'ın milliyeti yoktur. Çünkü O milliyetsizdir. O hepimizi yaratandır."

Dino başını çevirdi. Yanında duran Pufta'ya bakıp bir kahkaha atarken, "Sen de," diye söylendi, "şunun söylediklerini duydun mu?"

Pufta da bir kahkaha attı.

"Elbette duydum. Duymaz olur muyum hiç?"

"Öyleyse söylediklerine ne diyorsun?"

Pufta bu kez keskin bir kahkaha attı.

"Ne mi diyorum? Tabii ki canı cehenneme diyorum."

Dino sanki komut almış gibi kısa bir an durdu. Ardından yanından hiç eksik etmediği beş santimetre genişliğinde, sivri, sapı boynuzdan yapılma bıçağını kınından çıkarıp öfkeyle adamcağızın boynuna saplayıverdi.

Zavallıcık bağıramayacak denli sersemledi. Bir an nefes almak için çırpındı. Ama giderek hayattan koptu. Son defa

Dino'nun gözlerine baktığında acımasız bir biçimde sırıttığını gördü.

Dino bıçağı saplandığı yerden çekip çıkarırken, "Herkes," diye haykırdı, "anadan doğma soyunsun şimdi. Yoksa hepinizin sonu bu soysuz köpek gibi olur."

Zavallı adamcağız birdenbire dizlerinin üzerine yığıldı. Daha o saniyede ruhunu teslim etti.

"Birazdan," diye bir kahkaha attı Pufta, "şu pisliğin cenaze namazını da kılın. İnanışınıza göre öbür tarafa imansız gitmesin."

İşin tuhafı, hiç kimse ağlamıyordu artık. Hepsi suskundu. Ölüme boş gözlerle bakıyor, hiçbir şey hissetmiyorlardı.

Derken birden kulakları sağır eden bir silah sesi duyuldu. Bu sesle birlikte, "Siz," diye bağırdı Dino, "daha ne bekliyorsunuz? Hadi, soyunun! Vakit kaybettirmeyin bana."

Herkes istemeye istemeye soyunurken, "Pekâlâ," dedi Pufta, "onu duydunuz. Elinizi çabuk tutun. Hemen."

Birkaç dakika içinde genç yaşlı herkes anadan doğma soyunmuş, çırılçıplak kalmıştı.

Esirlerin etrafında toplanan Çetnikler adamlara bakıp gülerken, "Hayrola?" diye çıkıştı Dino. "Neye gülüyorsunuz böyle? Hadi bakalım, herkes işinin başına."

Hepsi, yeri geldiğinde Pufta bile ondan korkuyordu. Çetnikler çil yavrusu gibi dağıldı, zavallı esirlerin arkasına geçip yan yana sıralandılar. Boşnak esirler birden huzursuzlandı.

"Şimdi," dedi Dino, "biz Çetniklerin gözetimi altında son defa namazınızı kılacaksınız. Çünkü bugün vaftiz edeceğim hepinizi. Ama korkmayın! Sizi vaftiz ederken ördekler gibi suya daldırıp çıkarmayacağım. Bir ömür boyu şeref nişanı gibi göğsünüzde taşıyacaksınız bugünün anısını. Pardon, yanlış söyledim! Sırtınızda taşıyacaksınız..."

Demin Boşnak esirlerin arkasına geçip yan yana sıralanan Çetnikler Dino'nun bu sözlerine gülerken, "Az önce," diye konuşmasını sürdürdü Dino, "ezan okuyan adam derhâl yanıma gelsin."

Adamcağız bir adım öne çıktı. İki eliyle apış arasını kapatmıştı. Sessizce yürüdü, yanlarına gelince durdu.

Pufta esir adama bakıp sırıtırken, "Yoksa," dedi alaycı bir ses tonuyla, "utanıyor musun? Ellerin neden orada?"

Adam sesini çıkarmadı. Konuşacak durumda değildi. Onun böyle sustuğunu gören Dino ansızın öfkelendi. Zavallının hayalarına bir tekme savurup, "Aşağılık köpek!" diye bağırdı. "Sen kim oluyorsun da cevap vermiyorsun?"

Zavallı adam ayak parmaklarına doğru bir acının yayıldığını hissetti, nefesi kesildi. Dino bu sefer dizini sert bir biçimde adamın kasıklarına geçirdi. Esir adam bir kurt gibi uludu. Bir süre acıyla yerde kıvranıp kasıklarını tuttu. Derin derin nefes almaya çalıştı.

O sırada Pufta iyice yaklaştı, sağ ayağıyla kafasına bastırırken, "Ayağa kalk," diye öfkeyle söylendi. "Yoksa şimdi öleceksin."

Zavallı adam birden ulumayı kesti. Güçlükle ayağa kalktı.

"Aferin sana!" dedi Dino. "Böyle akıllı ol. Yanıma gel şimdi... Yanıma gel ve ezanı bir daha oku."

Adamın kireç gibi beyazlaşmış yüzü seğiriyordu.

"Ama," dedi boğuk bir sesle, "böyle okumak günahtır! Üzerimi örtünmem lazım."

Dino birden adamın ağzına şimşek gibi bir yumruk çaktı.

"Oku!"

Perişan haldeki adamın dudaklarının arasından tuhaf bir inilti çıktı. Vücudu istemsiz bir hareketle sallanırken, "Ey Allahım, sen beni affet," diye geçirdi aklından, sonra da solgun

yüzünü kıbleye çevirdi ve şehadet parmaklarının uçlarını kulaklarına götürüp o yanık sesiyle bir kez daha okudu:

Allâhu Ekber
Allâhu Ekber
Allâhu Ekber
Allâhu Ekber
Eşhedü en lâ ilâhe illâllah
Eşhedü en lâ ilâhe illâllah
Eşhedü enne Muhammeden resûlüllah
Eşhedü enne Muhammeden resûlüllah
Hayye ale's-Salâh
Hayye ale's-Salâh
Hayye ale'l-Felâh
Hayye ale'l-Felâh
Allâhu Ekber
Allâhu Ekber
Lâ ilâhe illâllah

Ezan okunup bittiğinde, Boşnaklar çoktan namaza durmuş, kısa bir süre sonra hepsi, "Allâhu Ekber," diyerek rükûa varmıştı.

İşte tam o sırada beklenmedik bir şey oldu. Biraz önce Boşnak esirlerin arkasına geçip sıralanan Çetnikler ellerindeki sivri uçlu bıçaklarla, rükûa varmış esirlerin sırtlarına haç işareti çizdiler. O an sırtlarında büyük bir acı hissetmelerine rağmen hiç kimse namazını bozmadı, dönüp arkasına bakmadı bile...

***

O akşam Samir gözyaşlarına boğulmamak için kendini zor tutuyor, babası İzet Efendinin morarmış dudakları arasından dökülen her sözcük bıçak gibi yüreğine batıyordu.

"İt ruhlu herifler!" dedi kahır dolu bir sesle babası. "Ellerine bıçak alıp günahsız insanların canlarını yakıyorlar."

O sırada Emir de yanlarındaydı. Hiçbir şey söylemiyor, neredeyse hiç kıpırdamıyordu. O da herkes gibi acı çekiyordu.

"Bugün," dedi İzet Efendi, "derimizi yüzdüler resmen. Nemrut suratlı herif! Başımıza Azrail kesildi."

Samir kahrolmuştu.

"Can babam," dedi ağlamaklı bir sesle. "Böyle kader olmaz olsun. Bu nasıl bir çaresizlik, açmazlıktır? Elimden hiçbir şey gelmiyor."

İzet Efendinin sırtı cayır cayır yanıyordu.

"Üzülme oğlum. Elimizden ne gelir ki? Biz şartların eşit olmadığı bir savaş sürüyoruz. Şeytan alsın onu."

Emir birden hafifçe, tuhaf bir şekilde güldü. Sonra da omuzlarını silkip, "Şeytan mı alsın?" dedi. "Şeytan olan o!"

Samir başını kaldırıp Emir'e baktı. Zavallı adamcağızın da sabrı iyice tükenmişti.

"Çok haklısın abi. O bir iblis!"

"Hem de öyle bir iblis ki, her gün yeni şeytanlıklar düşünüyor ve akabinde canımızı yakıyor. Bu gidişle ölümümüz çok yakın. Allahım! Bir daha evimize dönemeyeceğiz asla."

Emir bir an sustu. Başını gene önüne indirdi. Samir çaresiz gözlerle ona bakarken, "Nasıl oldu da," diye söylendi, "bu dünya bize zindan, onlara cennet oldu? Bir türlü aklım almıyor."

Babası hâlâ acı içinde kıvranıyordu.

"Oğlum, ey temiz kalpli oğlum. Komşularımızı da kendimiz gibi bildik."

Samir aşırı öfkeliydi.

"Şimdiye kadar niçin gerçek yüzlerini göremedik, aklımız nerdeydi? Her gün bunları düşündükçe çıldıracak gibi oluyorum. Şu halimize bak can babam. Hepimiz haç işaretiyle damgalandık."

Samir sustu, boğazı düğüm düğüm oldu.

"Oğlum," dedi babası çatallaşmış sesiyle. "İnsan gerçek yüzünü saklar bir perde arkasına. Ancak bir rüzgâr perdeyi kaldırdığında görürüz gerçeği. Komşularımızın yüzünü örtmüş olan perde aralandı da, nasıl aşağılık bir millet olduklarını görebildik."

Emir başını hafifçe kaldırdı. Cam gibi bakışlarla süzdü onu. Sonra yaralı bir kurdun kederle uluması gibi bir sesle haykırdı:

"Doğru söylersin İzet Efendi. Rüzgâr perdeyi kaldırdı. Gerçek tüm çıplaklığıyla ortaya çıktı. Ama iş işten geçti. Hepimiz için felaket oldu bu."

İzet Efendi derin derin iç çekti.

"Ne yapalım Emir? Bizler şeytanın uşağı değiliz ki onların da şeytanın uşağı olduğunu bilelim. Bizler iyi ve temiz kalpli insanlarız. Allah aşkına söyle, Sırp komşunu öldürmeyi aklından geçirdin mi hiç? Susma, söyle! Selamlaştığın Sırp arkadaşının karısına ya da kızına tecavüz etmeyi düşündün mü hiç?"

Emir bu sözler karşısında iliklerine kadar sarsıldı.

"Ben," dedi titrek bir sesle, "merhamet sahibiyim. Hatta oğlumu da öyle yetiştiriyorum. Ama başımıza gelenleri de kabullenemiyorum. Ne suç işledik? Bu kıyamet günü de ne böyle? Sırp komşularımızın ruhu kokuşmuşsa bizim suçumuz ne? Bu mu? Sırtımızdaki haç işareti mi?"

Kimse cevap vermedi. Aralarına bir sessizlik çöktü. Her şeyini söyleyip bitirmiş, söyleyecek başka bir şeyi kalmamış insanlar arasındaki sessizlik ne kadar da acı ve korkunçtu. Hepsi başları önlerinde eğik bir şekilde dururken, "Hey sen!" dedi bir Çetnik. "Çabuk ayağa kalk."

Herkes kafasını çevirdi. Pürdikkat baktı.

"Kime söylüyorsun?" diye sordu İzet Efendi.

Çetnik birkaç adım atıp Samir'in yanına geldi. Siyah botunun ucuyla bacaklarına dokunurken, "Bu pisliğe," dedi. "Başka kime söyleyeceğim?"

İzet Efendinin birden yüreği ürperdi.

"Oğlumla ne işi var? Onu nereye götüreceksin?"

Çetnik sırıttı.

"Bu pisliğin babası mısın yoksa sen?"

İzet Efendi bu sefer çelik gibi bakışlarını onun sıska yüzünden ayırmadan, "Oğlum," diye çıkıştı. "İstese de bir pislik olamaz. Çünkü onu öyle ahlaklı bir şekilde yetiştirdim ki."

Çetnik umursamaz bir tavırla, "Pis bunak!" dedi. "Bunları dinlemek istemiyorum. Hadi, kalk bakalım. Sen de bizimle geliyorsun."

Samir öfkelenmişti.

"Babam neden geliyor?"

Çetnik gene pis pis sırıttı.

"Çabuk ayağa kalk, düş önüme. Çok soru sorma."

Samir güçbela ayağa kalktı. O an yüreği daralmış, nefes alması güçleşmişti.

"Sen de," dedi Çetnik, "kalk yerden sümsük ihtiyar! Başımı belaya sokmayın benim.".

Elleri mahkûmdu. Baba oğul mecburen ayağa kalktılar. Sessiz bir şekilde Çetnik'in ardına düştüklerinde, Samir'in içindeki his başlarına daha da kötü şeylerin geleceğini söylüyordu...

Sonunda bir odaya girdiklerinde Samir birden onu görüverdi. Önce irkildi. Sonra tüm vücudu titremeye başladı. Nasıl acıyla titremesindi ki.

Meyra çırılçıplak öylece duruyor, utançtan kimseyle göz göze gelmemek için başını yerden kaldırmıyor, sevdiği adamın yüzüne bakmaya cesaret edemiyordu.

İzet Efendi de gördüğü manzara karşında âdeta kahrolmuştu. Derin derin bir ah çekip, "Güzel kızım," dedi titreyen bir sesle. "Sana ne yapmışlar böyle?"

Meyra onun sesini işitince kendini daha fazla tutamadı. Bir damla gözyaşı solgun yanaklarından süzülüverdi.

İşte tam o sırada müthiş bir kahkaha koptu. Baba oğul hiç beklemedikleri bir şeye bakar gibi bakışlarını ona çevirdi.

"Ne o?" dedi Zoran hâlâ gülerken. "Baba oğul şaşırmış gibisiniz. Söyleyin bakalım, ne bu surat?"

İzet Efendi hayatında ilk defa onunla yüz yüze geliyordu. Zoran'ı dikkatle süzdükten sonra, "Sen," dedi hayıflanır gibi bir ses tonuyla, "çocukmuşsun daha."

Zoran'ın bir an yüzündeki gülümseme kayboldu. Bu söze fena halde içerlemişti.

"Sümsük ihtiyar!" diye çıkıştı. "Bana baksana. Oğlunun beceremediği şu kaltağı kim beceriyor, bir çocuk mu?"

İzet Efendi çok üzgündü.

"Ama," dedi olanca ciddiyetiyle, "bir çocuk da olsan, senin kalbin tıpkı büyüklerinki gibi kötülüklerle dolu. Ey kötülükten yaratılmış şeytanın uşağı! Senin tabiatın, huyun yakmak ve yandırmaktan ibaret. Bu savaş bizim için zaten güçtü. Bir de sen çıktın karşımıza."

Zoran duyduklarına inanamadı. Büyük bir öfkeyle, "İhtiyar," diye söylendi. "Benimle bu şekilde nasıl konuşursun? Yoksa eceline mi susadın?"

İzet Efendi ağırlaşmış başını çevirip Meyra'ya acı dolu gözlerle baktı. Solgun yüzünde büyük bir hayal kırıklığı vardı.

"Sana," dedi boğuk bir sesle, "kötü hiçbir şey söylemedim. Sadece gerçekleri dile getirdim. Şu zavallı kızcağıza bak ey insanlık düşmanı! Yoksa senin gaddarlığına karşı ben kim olabilirim?"

Zoran bu sefer pis pis sırıttı.

"Bakıyorum da," dedi alaycı bir sesle, "gözünü gelininin biçimli vücudundan alamıyorsun. Hadi doğruyu söyle, canın mı çekti yoksa?"

İzet Efendi bir an bakışlarını kaçırdı. Zoran'a ağır ve eleştiren gözlerle bakarken, "Sen," diye mırıldandı, "herkesi kendin gibi şeytan bilme. Şu gençlerin mutluluklarını nasıl böyle gölgeleyebildin?"

Zoran'ın sinirleri iyice bozulmaya başlamıştı. Ona küçümser bir ifadeyle bakıp, "İhtiyar," dedi. "Sana az önce bir soru sordum. Ama sen başka yerlere çekiyorsun konuşmamızı. Hadi doğruyu söyle, gelinini canın mı çekti?"

İzet Efendinin kireç gibi beyazlaşmış yüzü seğiriyordu.

"Ey insanlık düşmanı, ey sefil çocuk! Kafayı yemişsin sen! Anlaşılan baban sana da geçirmiş deliliğini."

Zoran bu sözlere daha da sinirlendi. Büyük bir öfkeyle dişlerini gıcırdatıp, "Hadi!" diye haykırdı. "Çabuk soyun."

İzet Efendi neye uğradığını şaşırdı.

"Sen," diye araya girdi Samir, "ne yapmaya çalışıyorsun? Yaşlı bir adam o. Soyunup da ne yapacak?"

Zoran, Samir'in iyice yanına sokulup yüzüne tükürdüğü sırada, "Şu piçin ellerini bağlayın," diye bağırdı.

Odadaki iki Çetnik hiç vakit kaybetmeden Samir'in üzerine çullandı. Ellerini arkadan birleştirip iple sıkıca bağladılar. Bu sırada Samir ellerinden kurtulmaya çalışıyor, bağırıyor, küfrediyordu.

"Şimdi de," dedi Zoran, "ağzını sıkıca kapatın. Bir daha sesini duymak istemiyorum bu piçin."

Çetnikler Samir'in ağzına bir çaput parçası sokuştururken, İzet Efendi de dizlerinin üzerine yığılıp çocuk gibi ağlıyordu.

"Evladımı," dedi hıçkırıklarının arasından, "rahat bırakın. O ne kötülük yaptı ki size?"

Zoran hafifçe çömeldi. İhtiyar adamın başparmağını geriye doğru bükerken, "Şimdi iyi dinle beni," diye söylendi. "Hemen soyunacaksın. Şu kaltak gelinini becereceksin, anladın mı beni?"

İzet Efendi zangır zangır titriyordu. Bu sefer alttan almaya çalıştı.

"Yapma, etme evladım! Benden geçti artık, yaşlıyım. Bu yaştan sonra ben kim, bir kadınla birlikte olmak kim!"

Zoran ihtiyar adamın ağzına bir yumruk çaktı.

"Artık," dedi hiddetle, "olduğu kadar yap sen de."

İzet Efendi iki gözü iki çeşme ağlarken, "Yapamam," dedi kahır dolu bir sesle, "yapamam, affet beni! Çünkü o benim kızım olacak yaşta."

Zoran ağzına bir yumruk daha çakarken, "Pekâlâ ihtiyar!" dedi şeytani bir gülümsemeyle. "İş başa düştü desene. Madem sen beceremedin, bari çocuk gördüğün herif becersin. Bakalım iyi beceriyor muyum gelinini?"

İzet Efendi sustu, sessizce başını önüne eğdi. Zoran ondan uzaklaştığı anda, odanın içinde bir çığlık yükseldi. Meyra'nın çığlığıydı bu. Öyle bir çığlıktı ki bir bıçak gibi insanın böğrüne saplanıyor, tüyleri diken diken ediyordu...

ŞANSLI ELLİ KİŞİ!

Sabah olmuş, gün ışımıştı. Meyra çıplak ve suskundu odanın bir köşesinde. Hiç konuşmuyor, tıpkı ürkek bir kedi gibi arada donuk bakışlarını çevirip bakıyordu etrafına.

O kadar yorgun, o kadar üzgün ve perişandı ki. Bir ara ellerini açıp, "Ne olur Allahım, al şu canımı! Kurtar bu dertlerden beni," diye fısıldadı. Sonra ağırlaşmış başını yine önüne eğdi.

"Sen," dedi Zoran, "bana bir şey mi söyledin?"

Meyra başını kaldırıp baktı. Ama bu kez gözleri kocaman açılmıştı. Öfkeyle, "Bu cehennem hayatı daha ne kadar sürecek böyle?" diye çıkıştı.

Zoran sırıttı.

"Cehennem hayatı mı? Ne cehennemi aşkım? Ben cennette yaşıyorum."

Meyra daha da öfkelendi.

"Bana gece gündüz tecavüz ediyorsun. Hem de bir zamanlar âşık olduğum adamın gözleri önünde."

Zoran bu sefer bir kahkaha patlattı.

"Demek ona âşık değilsin artık. Seni doğru mu anladım?"

Meyra tecavüze uğradığı günden beri utanç duyuyordu. Bir daha Samir'in gözlerinin içine bakamayacağını düşünüyor, büyük acılar çekiyordu.

"Aşağılık herif! Hepimizin hayatını mahvettin. Bu yetmezmiş gibi, bir de karşıma geçmiş benimle alay ediyorsun. Bunu neden yapıyorsun? Daha ne kadar hayatı zehredeceksin bana?"

Zoran yılışık yılışık sırıtıyordu.

"Hâlâ hiçbir şey anlamıyorsun. Ben sana sahip olmasaydım, başkaları olacaktı. Bu daha mı iyi olurdu?"

Meyra'nın yüreği öfkeyle kabardı.

"Allah belanı versin! Ailemi katlettin. Sözlümün önünde bana bu utancı yaşattın. Beni bırakmayacaksan, öldür bari. Sana yalvarıyorum."

"Boşuna yalvarma."

"Yalvarıyorum! Öldür beni. Öldür de kurtulayım bu utançtan. Bana zorla sahip oldun işte. İstediğini aldın benden."

Zoran odanın içinde bir aşağı bir yukarı geziniyordu. Birden durdu. Meyra'ya yaklaştı. Koyu kumral saçlarını hafifçe okşayıp, "Seni," diye mırıldandı, "öldüremem asla. Sen ölmek için doğmadın. Beni mutlu etmek için doğdun."

Meyra iliklerine kadar sarsıldı.

"Anlamıyor musun? Senden nefret ediyorum. Seni asla sevmeyeceğim."

Önce kısa bir sessizlik oldu. Fakat sonra, "Sen de," dedi Zoran, "beni anlamıyorsun. Görmüyor musun aşkım? Seni hâlâ seviyorum."

Meyra'nın âdeta soluğu kesildi.

"Sen kafayı yemişsin!"

Zoran bir kez daha yılışık yılışık sırıttı.

"Doğru. Sana âşık olmaktan kafayı yedim."

Meyra bir an dehşet içinde bakakaldı. Ardından öfkeyle bağırdı:

"Hayvan herif!"

Zoran birden parmaklarını genç kadının saçlarına dolayıp var gücüyle çekti.

"Sus kaltak, sus! Hiçbir şey bildiğin yok. Tek bildiğin şey, beni rencide etmek. Tıpkı o pislik ailen gibi."

Meyra'nın canı yanıyordu.

"Lanet olası adi herif! Saçlarımı bırak. Canımı al."

Zoran onu saçlarından tutup masaya doğru sürüklerken, "Sen," dedi kendinden emin bir sesle, "nereye ölüyorsun? Daha benim çocuğumu doğuracaksın."

Meyra kapana kısılmış bir kuş gibi çırpınıyordu.

"Bırak beni hayvan herif! Senin çocuğunu doğurmak mı? Taş doğururum daha iyi."

Zoran büyük bir keyifle gülüyordu. Genç kadını ters çevirip sırtüstü masanın üzerine yatırdığı sırada, "Evet," dedi. "Bana bir Çetnik vereceksin."

Meyra öfkeden deliye dönmüştü.

"Taş doğururum daha iyi. Senin gibi aşağılık bir katilin çocuğunu mu doğuracağım? O iğrenç kanını mı taşıyacak?"

Zoran hiçbir şey söylemedi. Sadece tuhaf bir şekilde baktı. Belli ki kafasına koyduğu şeyi yapmakta son derece kararlıydı. Bir eliyle Meyra'nın ağzını kapatırken, diğer eliyle de bacaklarını aralayıp içine girdi.

Meyra o an yüreğini yakan bir acıyla gözlerini kapattı. Bir kez daha bahtsız kaderine ağladı.

***

O sıcak havada duvarın önünde diz çöküp oturmuş, tüm umutları yerle yeksan olmuştu Samir'in. Böylesine umutsuz ve karamsar düşünceler içinde kıvranıp dururken, ansızın kampın ön tarafından birilerinin geldiğini gördü.

Samir bir süre yerinden kımıldamaksızın boş gözlerle gelişlerini izledi. O sırada, "Baş belası," diye mırıldandı Emir, "yine geliyor işte."

Gelen Dino'dan başkası değildi. Kalın namlulu silahını havaya doğru üç kez ateşledi. Tüm kamptakiler hızla ayağa kalktı. Hepsinin yüreği ağzına gelmişti.

"Pislikler!" diye bağırdı Dino. "Herkes sıraya girsin."

Bu emir üzerine bir kargaşa oldu. Korkudan esirlerin ayakları birbirine dolandı. O esnada Pufta, "Bu ne biçim bir sıra?" diye haykırdı. "Çabuk şöyle geçin. Biraz acele edin. Yoksa beyninizi patlatırım."

Zavallı esirlerin karşı koyacak halleri yoktu. Hemen sıraya dizildiler. Dino onların bu haline gülüp, "Aferin!" dedi. "Siz bayağı uysallaştınız burada. Şimdi aranızdan bazı şanslıları seçeceğim. O şanslılar bugün eve dönüyor."

Ansızın bir uğultu koptu.

"Susun!" diye bağırdı Dino. "Şimdi beni dinleyin. Yoksa birinizi bile salmam dışarı, duydunuz mu?"

Hepsi sanki sözleşmişçesine birden sustu.

"Aferin! Böyle uslu durun ki aranızdan şanslıları seçeyim bir an önce."

Boşnak esirlerden biri tüm cesaretini toplayıp, "Peki neye göre seçeceksiniz?" diye sordu. "Bu seçilenler gerçekten evlerine dönebilecek mi?"

Dino başını kaldırıp adama baktı. Sonra da yılışık yılışık sırıtarak, "Mesela," dedi alaycı bir ses tonuyla. "Seni göndermeyeceğim, çünkü gençsin. Öncelikli olarak yaşlıları ve çocukları göndereceğim bu kamptan."

Zavallı esir son yaptıklarından sonra ona hiç güvenmiyordu.

"Ama," dedi tereddütlü bir sesle, "neden böyle bir iyilik yapıyorsunuz?"

Dino bir kahkaha attı.

"İnsanoğlu," diye hayıflandı, "iyilik diye bir kavram icat etmiş. Aslında böyle bir şeye ne gerek vardı? Benim mizacım kötülükle alakalı. Hele ki pis Müslümanların fazladan iyiliğe ihtiyacı yok. Ama gel gör ki bazı Çetnikler bu pis Müslümanlar tarafından esir alınmış. Yani böyle bir şeye mecbur kaldım. Değiş tokuş olacak."

Adam sustu. Artık söyleyecek bir sözü kalmamış, kelimeleri tükenmişti.

"Pekâlâ," dedi Pufta. "Onu duydunuz. Şimdi aranızdan şanslı elli kişiyi seçeceğim. Yaşlılar ve çocuklar bir adım öne çıksın."

***

Babası iyice yaşlanmış gibiydi esir kampında. Gözlerinin ışığı sönmüş, giysileri ve ayakkabıları iyice yıpranmıştı. Ayrıca sesinde ve mağrur duruşunda da o eski halinden hiç eser yoktu.

"Can babam," dedi Samir duygu dolu bir sesle. "Eve döndüğüne ne kadar sevindiğimi bilemezsin."

İzet Efendinin yüreği acıyordu. Biricik oğluna dikkatle bakarken, zavallının bakışlarında binbir pırıltının belirdiğini gördü, gözleri doldu.

"Keşke," dedi boğuk bir sesle, "seni salsalardı oğlum. Gelinim Meyra'yı salsalardı. Beni salıp da n'olacak? Ben yaşayan bir ölüyüm artık."

Samir ağlamamak için kendini zor tutuyordu. İnce uzun parmaklarını babasının solgun yüzünde gezdirirken, "Can babam," dedi. "Sana kıyamam. Eğer böyle bir şey olsaydı, seni arkamda bırakıp gitmezdim asla."

İzet Efendinin de boğazına bir yumru gelip oturmuştu.

"Can oğlum," dedi çatallaşan sesiyle. "Böyle konuşma. Ablangilin yüzüne nasıl bakacağım? Onlara ne diyeceğim?"

Babası sustu, daha fazla konuşamadı. Bir çocuk gibi hüngür hüngür ağlamaya başladığı sırada, "Samir ile ben," diye araya girdi Emir, "sanki kurbağa sürüsünü ürküten tavşanların sevinci içindeymişiz gibiyiz. Allahıma bin şükürler olsun ki, bu sıpa da kurtuldu burdan."

Huso'nun yüzü gülüyordu.

"Samir Abi," dedi sevinçli bir sesle. "Sen haklı çıktın. Bu kampta çocukları öldürmüyorlarmış. Ne büyük ne de küçük kurşunlarla."

Samir'in birden yüreği acı ve üzüntüyle titredi. Birkaç damla yaş yanaklarından aşağıya süzülürken, "Bak gördün mü?" diye mırıldandı. "Demiştim sana: 'Yok böyle bir şey!' Söyle bana, kim haklı çıktı?"

Huso küçücük kollarını kocaman açıp Samir'in beline dolarken, "Sen," dedi büyük bir sevinçle. "Sen haklı çıktın."

Samir kendini daha fazla tutamayıp bir çocuk gibi ağlıyordu.

"Babam," dedi hıçkırıklarının arasından, "artık yaşlı biri. Eve kadar ona göz kulak ol. O sana emanet küçük adam."

Huso başını kaldırıp babası Emir'e baktı.

"Benim babam da," dedi çocuksu sesiyle, "öyleyse sana emanet. Sen de benimkine göz kulak ol. Lütfen ikiniz de bir an önce eve dönün. Sizi hep bekleyeceğim."

Samir bir kez daha ona sımsıkı sarıldı. Solgun yanağından öperken, "Söz veriyorum sana," diye fısıldadı. "Bir gün eve döneceğiz babanla birlikte. O vakte kadar bekle bizi, anlaştık mı küçük adam? O vakte kadar bekle bizi..."

MEKTUP

O sabah hava biraz rüzgârlıydı. Dino, Pufta'yla birlikte yarı açık bıraktıkları kapının önünde oturmuş, koyu bir sohbete dalmışlardı...

Bir ara içini çekti, puflayarak bir sigara yaktı. Olup bitenlere bir türlü akıl erdiremiyor, düşündükçe üzüntüden kahroluyordu.

"Ne uğursuz bir gün," diye söylendi Dino. "Cepheden bu sabah hiç de iyi haberler gelmiyor. Çetnikler adına utanç verici bir durum bu."

Pufta'nın da morali çok bozuktu. O da aynı şeyleri düşünüyor, gerçekleri kabul edemiyor, olup bitenlere bir türlü aklı ermiyordu.

"Sanki," dedi sıkıntıyla. "Kendimi ihanete uğramış gibi hissediyorum. Artık Büyük Sırbistan için kaygılanıyorum."

Dino sigarasından derin bir nefes çekti. Ciğerlerine doldurduğu dumanı havaya bırakırken, "Anlamıyorum," diye hayıflandı. "Srebrenitsa'yı kaybetme noktasına nasıl geldik?"

Pufta da hayretler içinde kalmıştı.

"Açıkçası şimdiye dek böyle utanç verici bir yenilgi görmedim. Türkler bizden ele geçirdikleri silahlarla şehri geri alıyor. Akıllarınca bizimle alay ediyorlar."

Dino âdeta burnundan soluyordu.

"Eğer Srebrenitsa'yı geri alırlarsa zaferimize öyle bir gölge düşer ki bunun doğuracağı vebalin altından hiçbirimiz kalkamayız."

"Peki, ne yapacağız öyleyse?"

"Herkesin derhâl aklını başına toplaması lazım. Ordu değil de karnaval takımı sanki. Şayet bizimkiler vaktinde Türklerin üzerine kararlı bir şekilde yürümüş olsaydı, onları şimdiye dek ayaklarının altına almış, bir böcek gibi ezmişlerdi."

O sırada Zoran yanlarına geldi. Sağ elini kaldırıp Dino'nun omzuna koyarken, "Sabah sabah ne konuşuyorsun?" diye sordu. "Ayrıca senin bizimkilerle ne alıp veremediğin var?"

Dino başını kaldırdı. Onu süzdü. Sanki bakışları acıyla yüklüydü.

"Gel bakalım generalin kardeşi," dedi alaycı bir ses tonuyla. "Biz de abingiller hakkında konuşuyorduk."

Zoran, Dino'nun sesinin titreşimleri arasındaki hafif alaycı tonu sezmiş ve bu durum hiç hoşuna gitmemişti.

"Abimle ne alıp veremediğin var senin?"

Dino'nun dudakları gülümsüyormuş gibi kasıldı. Sonra da kaşlarını çatıp, "Haberleri duydun mu?" dedi bir çırpıda.

"Ne haberi?"

Dino acı acı gülümserken, "Tabii ya," diye laf sokuşturdu. "Sahi, nerden işiteceksin? İşin gücün o baliyayı düzmek."

Zoran duydukları karşısında öfkeden küplere binmişti.

"Sen ne biçim konuşuyorsun benimle? Ayrıca sana ne benim kimi düzdüğümden? Sen sanki baliya becermiyor musun? Her gün sarhoşsun ve leş gibi içki kokuyorsun."

Pufta hemen ayağa kalktı.

"Beyler," diye araya girdi. "İkiniz de saçmalayı kesin! Bizler kardeşiz. Birbirimizin düşmanı değiliz."

Zoran da kaşlarını çatmıştı.

"Bunun benimle derdi ne öyleyse?"

Pufta ortalığı sakinleştirmeye çalışıyordu.

"Seninle ne derdi olacak?"

"Bu afra tafra da neyin nesi o zaman?"

Pufta derin derin bir ah çekip, "İkimizin de," dedi, "morali bozuk bu sabah."

Zoran bu sözler üzerine kendisini toparlayıp biraz sakinleşmeye çalıştı.

"Söylesenize, ne oldu?"

Pufta kederli bir sesle, "Hiç sorma," diye hayıflandı. "Şimdiye dek görmemiştik böyle utanç verici bir yenilgiyi."

Zoran afalladı.

"Sen neden bahsediyorsun? Ne yenilgisi?"

"Srebrenitsa yenilgisi!"

Zoran'ın birden eli ayağı boşaldı, beyni uğuldadı. Bütün vücudu titremeye başladı.

"Srebrenitsa yenilgisi mi? Böyle bir şey nasıl olur Pufta? Şehir tamamen bizim kontrolümüz altındaydı."

Pufta her zamankinden daha asık yüzlüydü ve gözlerinde umutsuz bir bakış vardı.

"Artık," dedi kahır dolu bir sesle, "bizim kontrolümüzde değil."

Zoran şaşkına dönmüştü. Bir müddet suskun suskun baktıktan sonra kederli yüzünü çevirdi, yanlarından sessizce uzaklaştığı sırada Dino'nun sesi kulaklarında yankılandı:

Kim diyor,
kim yalan söylüyor,
Sırbistan küçük diye?
Küçük değil,

küçük değil.
Üç defa savaştı.
On ikisinde, on ikisinde Türkleri kovdu.
On üçünde, on üçünde Bulgarlara karşı durdu.
On dördünde, on dördünde Almanlar vurdu.
On sekizinde, on sekizinde Sırplar kazandı.
Kim diyor,
kim yalan söylüyor,
Sırbistan küçük diye?
Küçük değil,
küçük değil.
Her zaman savaştı.
Ve yine, yeniden savaşacak.
Ama köle olmayacak.

***

Emir dünden beri sessizce ağlıyordu. Oğlunun kamptan ayrıldığına inanamıyordu. Bu yüzden kamp artık onu korkutmuyor, eskisi gibi huzursuz etmiyordu.

Samir de omzunu duvara dayamış oturuyor, derin düşüncelere dalıp dalıp gidiyor, arada sırada Emir'i göz ucuyla süzüyordu. Zavallı adamcağız sanki daha da zayıflamış, kederli yüzü biraz daha solmuş, saçları biraz daha ağarmıştı.

"Hâlâ," diye fısıldadı Samir, "neden ağlıyorsun abi?"

Emir gözyaşlarını koluna sildi. Sonra başını kaldırıp ona baktı.

"Bu gözyaşlar," dedi duygu dolu bir sesle, "sevinç gözyaşları Samir. Rabbime şükürler olsun! Dünü bayram eyledi bize..."

Samir'in birden yüreği burkuldu.

"Yoksa," diye devam etti Emir, "sen mutlu değil misin?"

Samir bir kez daha derin düşüncelere dalıp gitmişti.

"Can babamın," dedi boğuk bir sesle. "Buradan kurtulmasına sevindim tabii ki. Ama o hâlâ zindan gibi zifiri bir karanlığın içinde tutsak yaşıyor."

Emir, Samir'in neden bahsettiğini anlamamıştı.

"Kim tutsak yaşıyor?"

"Meyra."

"İnşallah o da buradan tez zamanda kurtulur. Eski mutlu günlerinize kavuşursunuz bir an önce."

Samir'in birden gözleri doldu ve kirpiklerinin arasından akan yaşlar solgun yanaklarını yıkayıverdi.

"Doğrusu," dedi acı dolu bir sesle, "ne yapacağımı bilmiyorum... Bu durumla nasıl başa çıkacağımı bilmiyorum... Her gün gözlerimin önünde yaşadığım o cehennem hayatı... Şiddetle hissettiğim sancılar... Bilmiyorum abi... Gözlerimin önünde daha kaç defa onun ırzına geçecek?"

Emir'in alnını soğuk, yapışkan bir ter kaplamıştı. Yüreğini kasıp kavuran acıyla gözlerini kısarken, "Bir gün elbette," diye mırıldandı. "Giydiğimiz bu ateşten gömlek çıkacak üzerimizden. Bugünler çileli günler... Bugünler cehennem gibi yakıcı günler... Biraz daha sabretmelisin."

Samir'in dudakları titredi.

"Söyler misin abi, o nasıl sabredecek? Ailesi katledildi. Doğru dürüst yasını bile tutamadı. Çünkü şu anda bizim gibi esir ve gece gündüz tecavüze uğruyor."

Emir'in birden aklına tecavüze uğrayan karısı geldi, içi cız etti. Sonra sağ elini yırtık gömleğinin içine sokup katlanmış bir kâğıt parçası çıkardı.

"Senden," dedi düşünceli bir sesle, "bir şey rica etsem yapar mısın?"

Samir kısa bir an ona dikkatle baktı.

"Elbette abi. Ama yapabileceğim bir şey mi?"

Emir elindeki kâğıdı ona uzatırken, "Lütfen!" diye mırıldandı. "Al bunu. Bir gün sağ salim eve döndüğünde bu mektubu karıma verirsin."

Samir'in tüyleri diken diken olmuştu.

"Kendin," dedi titrek bir sesle, "neden vermiyorsun?"

Emir kederli bir şekilde güldü.

"Ne bileyim be Samir! İnsan yarının neler..."

Samir sözünü kesti.

"Seni... Seni anlamıyorum abi! Bu mektubu oğluna neden vermedin?"

Emir sanki her soruda bir şeylerini yitiriyormuş gibi hissediyordu.

"Doğrusu onların serbest kalacağı aklımın ucundan bile geçmedi. Bu sabah yazdım bunu, ne olur ne olmaz diye."

Samir hâlâ şaşkındı.

"O halde kendin neden vermiyorsun?"

Emir bir şeyler söylemek için ağzını açmıştı ki silah sesiyle yerlerinden sıçradılar.

"Aşağılık köpekler!" diye haykırdı Dino. "Kalkın ayağa. Hepinizin çanına ot tıkayacağım."

Boşnak esirler öyle afallamıştı ki ayakta nasıl duracaklarını şaşırmış gibiydiler. Pufta o esnada tüfeğinin dipçiğiyle esirlerden birinin sırtına vurup, "Hepinizi," diye bağırdı, "geberteceğim."

Esir adam güçlükle nefes alıp yanan ciğerlerine hava çekti.

"Şimdi," dedi Dino. "Hep birlikte bir oyun oynayacağız. Sonra uyarmadı demeyin. Mızmızlık yapan oyundan çıkar. Herkes derhâl yere çöksün ve yarım daire oluştursun."

Esirler onun istediğini yapmaya mecburdu. Az sonra hepsi yere çömelmiş, yarım daire oluşturmuşlardı.

"Sen," diye seslendi Pufta, "çabuk buraya gel. Hatta yanında oturan pislik, sen de gel."

Esirler yavaşça ayağa kalktılar. İstemeye istemeye birkaç adım attıktan sonra durdular.

"Şimdi," dedi Dino öfkeli bir sesle, "soyunun aşağılık köpekler."

İki esir de afalladı. Daha genç olanın kalbi güm güm atarken, "Neden?" diye sordu. "Neden soyunacağız?"

Dino cevap vermedi, başını kaldırdı. Gözlerini hiç kırpmadan Pufta'ya baktı. Pufta ansızın belinden tabancasını çıkarıp ateşledi. Korkunç bir çığlık, acı bir feryat ortalığı inletti.

O sırada diğer esirin bedeni yay gibi gerildi. Başını hafifçe yana çevirdiğinde, sara nöbeti geçirircesine titreyen bir yüz, kana bulanmış bir çift ela göz gördü ve o an hızlıca soyunmaya başladı.

"Aşağılık köpekler!" diye bağırdı Dino. "Az önce hepinizi uyarmıştım. Mızmızlık yapan oyundan çıkar diye. İşte tam olarak kastettiğim şey de buydu. Ama gelin görün ki beni hiç dinlemiyorsunuz. Sen! Çabuk ayağa kalk ve buraya gel."

Kısa boylu ve orta yaşlarda biri korka korka ayağa kalktı. Yavaşça yürüyerek yanına geldi. Pufta zavallı adamcağıza bir tekme savururken, "Hemen," dedi kızgın bir sesle, "soyun."

Adamcağız çok korkuyor, kararsız bir şekilde olduğu yerde duruyordu. O esnada Dino sapı boynuzdan yapılma bıçağını kınından çekip çıkardı.

"Hadi soyun!" dedi sertçe. "Ee, çabuk olsana! Neyin var? Yoksa sende mi mızmızlık yapıp oyundan çıkmak istiyorsun?"

Bu uyarı zavallı adamcağıza yetmişti. Eli mahkûm soyundu. Tıpkı diğer esir gibi çırılçıplak kaldı.

"Şimdi," diye çıkıştı Pufta, "birbirinize oral seks yapın!"

Esirler bunu hiç akıllarına getirmemişti. Kısa boylu olanı o şaşkınlıkla bir sağına bir soluna bakıyor, sonra bakışlarını

Pufta'ya çeviriyordu. Diğeri de gözlerini Pufta'ya dikip boş boş bakıyordu.

"Neyiniz var?" dedi Pufta. "Kimden çekiniyorsunuz? Hadi, başlayın bir an önce."

Kısa boylu esir ağlamaya başladı.

"Ömrümde," dedi hıçkırıklarının arasından, "böyle iğrenç bir şey yapmadım. Bu nasıl bir işkencedir?"

Dino yine o meşhur kahkahasını atıverdi. Ardından hızla elindeki bıçağı zavallı adamın kalbine sapladı.

"Oysaki uyarmıştım seni pis sıçan. Bak! Ne yaptın? Sen de oyundan çıktın."

Zavallı adam tüm ağırlığıyla sağ tarafına düştü. Yerde can çekişirken, "Sen!" diye seslendi Pufta. "Çabuk buraya gel. Hemen soyun."

Bu sefer uzun boylu bir esir dehşet içinde ayağa kalktı, sendeleyerek yürümeye başladı. Pufta'nın yanına geldiğinde, "Efendim," diye seslendi bir Çetnik. "İstediğiniz şişeleri ve sopaları getirdim. Bunları ne yapalım?"

Pufta başını çevirip gençten oğlana baktı.

"Hepsini," dedi şeytani bir gülümsemeyle, "yerde oturan şu pisliklere dağıt. Çünkü bugün eğlence var."

Bu, esirlerin yüreklerini derin bir acıya ve üzüntüye boğmuştu. Samir kederli gözlerini yere indirdi, kirpiklerinin arasından akan yaşlar bir kez daha solgun yanaklarını yıkarken, daha önce böylesine bir yılgınlığa hiç kapılmadığını düşündü...

KORKUNÇ BİR GEÇMİŞ

Odaya bir ölüm sessizliği çökmüştü. Bakira nerde ve hangi zamanda yaşadığını unutmuş gibiydi. Elini farkında olmadan kızı Asmira'nın başına koymuş, kestane rengi saçlarını usulca okşuyordu.

Bir süre sonra Asmira acımayla karışık bir şefkatle annesine bakıp, "Bu sabah neden böyle dalgınsın?" diye sordu.

Bakira onun sesiyle dalıp gittiği düşüncelerden sıyrıldı. Sonra da kederli bir sesle, "Bütün gece," dedi, "hiç uyumadım. Bu savaş bana uykuyu haram etti. Sahi, sen de bir şeyler söylesene Ahmo?"

Kocası Ahmo tam karşısında oturuyordu. Bu soruyla irkildi birden.

"Ne söyleyeyim?"

Bakira elini kızının saçlarından çekti. Bir an karamsar bir sessizlik içinde kocasını süzdükten sonra, "Bilmem," dedi. "Bir şeyler söyle işte. Söyle de karın biraz avunsun. Haydi, susma!"

Ahmo'nun gözleri kocaman açılmıştı. Sanki zor bir şeyi söylemek istemiş de söyleyememiş gibi bir hali vardı. Kendini toparlamaya çalışırken, "Sen," diye mırıldandı, "ne duymak istiyorsun?"

Bakira derin derin içini çekti.

"Neden böyle oldu? Başımıza gelenler bu yüzden değil mi?"

Karısının bu sözlerinden hiçbir şey anlamayan Ahmo meraklı gözlerle ona bakıp, "Hangi yüzden?" diye sordu.

Bakira gene içini çekti.

"Allah bir kez birinden yüz çevirmeye görsün. Bir daha dönüp bakmaz o yüze, öyle mi Ahmo? Galiba biz Boşnaklara da yüzünü çevirdi. Yoksa bütün bunlar başımıza neden gelsin ki?"

Ahmo onu böyle karamsar ve mutsuz görmeye alışık değildi. Karısının son günlerdeki haline çok üzülüyor, yüreği sızlıyordu.

"Allah ne yapsın? Bazı insanlar çok duygusuzlaştı ve merhametsizleşti. Dünyada lütuf öldü, ihsan öldü..."

Bakira sözünü kesti.

"Tamam da," dedi kederli bir ses tonuyla, "dünyadaki bu lütfu ve ihsanı Boşnaklar öldürmedi ya."

"Doğru! Biz öldürmedik. Ama hiç farkına varmadan, bütün bunları öldüren o merhametsizlerle gidip komşu olduk."

Bakira ağlamaya başladı. Yüzünden çektiği acı okunuyordu.

"Biz bunu hak etmedik Ahmo."

Kocası üzgün gözlerle bakıyordu ona.

"Haklısın. Hem de hiç hak etmedik."

"Keşke haklı olmasaydım be Ahmo. Bu zor günlerde anladım ki, bir bela aptallığından ötürü gelir çatar insana. Çünkü gizli kapaklı şeyleri anlamamışsındır. Artık şaşırmamalıyız. Hepimiz ayakta uyuduk!"

Onun bu sözleri Ahmo'nun yüreğini dağladı. Karısını sakinleştirmek istercesine, "Daha dur bakalım," dedi duygu dolu bir sesle. "Yarın ola hayrola! Ayrıca çıkmayan candan umut kesilmezmiş."

"Beni en çok kahreden şey," dedi Bakira, "gençlerin muradına ermeden göçüp gitmesi. Hâlbuki bir insanın ölümü ihtiyarlıktan olmalı. Süt emen bir bebeğin sütü istediği gibi, insan da ancak ihtiyarlığında ölümü istemeli, doğru mu be Ahmo? Ama gel gör ki ölümümüzü komşularımız istiyor."

Ahmo yutkundu, ne diyeceğini bilemedi. Tam bir şeyler söyleyecekti ki, "Acaba," dedi Bakira. "Yakışıklı kardeşim ne yapıyor? İnşallah başına kötü bir şey gelmemiştir."

O sırada, "Anne," dedi Asmira çocuksu bir saflıkla. "Samir Dayımın düğünü ne zaman olacak peki?"

Bakira bu soru karşısında huzursuzca kıpırdandı. Sanki garip bir şekilde içindeki boşluk ağırlaştı. Yüreği hüzün selinde boğuldu. Bir an sonra hüzün yerini öfkeye bıraktı.

"Şimdi düğün zamanı mı kızım? Ne düğünü? Ülkenin içine düştüğü durumu görmüyor musun? Gerçi ülke de kalmadı ya."

Asmira büsbütün şaşaladı.

"Annen," dedi Ahmo boğuk bir sesle. "Doğru söylüyor kızım. Şimdi düğün zamanı değil. Olmadığı gibi de biz Boşnaklar aç biilaç ölüme terk edilmişiz burada. Bu şartlarda hayatta kalmamız bile bir mucize."

Asmira'nın yüzü kireç gibi bembeyaz oldu. Korku dolu bir sesle, "Baba," dedi. "Yoksa Hırvat komşularımız bizi öldürecek mi?"

Bakira hemen araya girdi.

"Geleceği kimse bilemez kızım. Her şeyi yaşayıp göreceğiz. İnşallah böyle bir şey olmaz."

Edin başını kaldırdı. Annesine boş gözlerle baktığı sırada, "Korkmayın güzel evlatlarım," dedi Ahmo üzüntüsünü bastırmaya çalışarak. "Biz Boşnakların kökleri ve yaşamı hep bu topraklara bağlıydı. Bu ülke aynı zamanda bizim. Dünya var

oldukça, insanoğlu yaşadıkça, Boşnaklar da yaşar bal ve kanın olduğu bu topraklarda..."

***

Samir'in yüreği âdeta bir volkan gibi patlamış, dünden beri gözyaşları sel olmuş akmıştı. Artık tamamen yıkılmış, tükenmişti.

"Başımıza bu da mı gelecekti?" derken boğazından korkunç bir inilti koptu. "Neden bir erkek gibi onurumuzla ölmedik? Böyle onurlu bir ölüm, bir hayvan gibi uzun süre yaşamaktan daha iyi değil mi?"

Emir'in de başı öne eğik, dizlerinin üzerindeydi. Samir'in dudaklarının arasından dökülen bu acı dolu sözleri her duyduğunda daha da çok ağlıyordu.

"Eğer hayatta kalırsak," dedi Samir. "Bu utanç verici ânı nasıl unutacağız, nasıl? Bana söyler misin abi?"

Emir başını hafifçe kaldırdı. Yumruk yaptığı bir eliyle gözyaşlarını silerken, "Asla," dedi acı dolu bir sesle, "böyle korkunç bir şeyi unutamayız."

Samir bir kez daha kahroldu. Sustu. Ardından, "İlk defa," dedi buz gibi bir sesle, "ölümü arzuluyorum. Yok olup gitmek istiyorum. Bu onursuzlukla sevdiklerimin yüzüne nasıl bakarım?"

"Oğlum," diye seslendi hemen yanı başındaki yaşlı esirlerden biri. "Böyle zamanlarda Allah'ı daha çok an. Unutma ki, firavun bir ejderhaydı. Hz. Musa'nın asası da Allah'ın yardımıyla bir ejderha oldu ve onu yuttu. Hileler, tedbirler ejderha olsalar bile 'İllâllah'a karşı hepsi 'lâ'dır. Her şeyin doğrusunu en iyi bilen Allah'tır. O bize neleri unutturmadı ki, bu yaşadıklarımızı da unutturmasın."

"Ama," dedi Samir, "böyle korkunç bir şeyi nasıl unutacağız Talib Amca? Söyler misin bana?"

Talib Efendi seksenli yaşlarda olmasına rağmen zihni hâlâ keskin ve berraktı. Acı acı gülümserken, "Sen," dedi, "kaç yaşındasın oğlum?"

"Yirmi."

"İşte gördün mü?"

Samir afalladı.

"Neyi gördüm mü?"

"Gerçeği oğlum, gerçeği! Henüz çok gençsin. Önünde uzun yıllar var, benimse yok. Zaman her şeyi unutturan en iyi ilaçtır. Şimdi anladın mı beni? Senin unutmak için zamanın var, benimse yok. Dün başımıza gelenler henüz anı olamayacak kadar taze. Ve benim ömrüm bu iğrenç olayı unutacak kadar uzun değil."

Samir adamcağızı öyle perişan bir halde görünce ne diyeceğini bilemedi. İçi bir kez daha ezildi. Gözyaşları yine sel olup akmaya başladı. Fakat bu sefer öncekilerin aksine daha ılık akıyordu.

***

Samir zihnini toparlamaya ve gittikçe artan öfkesini bastırmaya çalışıyordu. Bakışları Zoran'ın üzerinde, parmağındaki yüzükle oynayıp duruyordu.

"Sana," dedi Zoran nefret dolu bir sesle, "kin duymaktan kendimi alamıyorum. Bu daha nereye kadar sürüp gidecek böyle?"

Samir ona yavan bir şekilde gülümsedi.

"İşte bir tane daha..."

Zoran sözünü kesti.

"Ne bir tane daha?"

Samir hayata küsmüştü artık. Zoran'ın sözlerini, davranışlarını pek umursamıyordu. Bir kez daha yavan bir şekilde gülümsedi.

"Bu kaçıklar ülkesinde," dedi, "sen de zavallı bir kaçıksın! Eli kanlı Sırpların hepsini tımarhaneye yatırmak lazım."

Zoran renkten renge girerken, "Ne diyorsun sen?" diye çıkıştı.

Samir derin bir nefes aldı.

"İncittim mi yoksa seni."

Zoran afallamıştı.

"Bu akşam," diye tısladı dişlerinin arasından. "Eceline mi susadın köpek? Ne biçim konuşuyorsun benimle?"

"O zaman öldür beni. Ebediyen sustur."

Zoran bir kahkaha attı.

"İşte orda dur! Orası benim bileceğim iş. Ama bu koşullar altında ölüm senin için bir kurtuluş olur. Daha seninle işimiz var. Meyra çocuğumuzu doğurduğunda, oğlumu görmek istemez misin?"

Samir'in birden gözlerinde şimşekler çaktı. Acılı yüreğinde fırtınalar koptu.

"Sen," diye haykırdı, "bir domuzsun. İğrenç bir sürüngensin. Bir gün geberteceğim seni."

Zoran bu sözler karşısında kontrolünü kaybetti. Ansızın tabancasını belinden çıkarıp mermiyi ağzına sürdü. Tam o sırada açık duran kapının önünde bir Çetnik belirdi.

"Komutanım," dedi gür bir sesle, "benimle acilen gelmeniz gerekiyor."

Zoran işinin yarıda kesilmiş olmasının öfkesiyle, "Ne var?" diye bağırdı.

Çetnik, Samir'in yanında konuşmak istemiyordu. Zoran'a biraz daha yaklaşıp, "Komutanım," diye fısıldadı. "İsterseniz dışarda söyleyeyim size. Ama yine de acilen gelmeniz gerekiyor."

Zoran meraklanmıştı. Hiçbir şey söylemedi. Derhâl odayı terk etti.

Samir büsbütün ağırlaşmış başını çevirdi. Her zamanki gibi bir köşeye sinmiş Meyra'ya baktı. Yüreği bir kez daha acıyla

tutuştu, gözyaşlarını tutamadı. Zaman sanki ikisi için de ağır, boğucu bir uyku içindeymişçesine akıp gidiyordu.

Samir sendeleye sendeleye yürüyüp Meyra'nın yanına geldi. Paçavraya dönmüş mavi gömleğini üzerinden çıkarıp onun çıplak omuzlarına usulca bıraktı.

Meyra o an bir şey söylemediği gibi, başını bile kaldırmadı. Onunla göz göze gelmemeye çalışıyordu.

"Bizimkisi," dedi Samir boğuk bir sesle, "ne zor bir hayat. Nasıl geldik bu hale?.."

Meyra hâlâ suskundu.

"Benim asıl gücüme giden şey," diye devam etti konuşmasına Samir. "Olacakları hiç öngörememiz. Şimdi bu gerçeği yutmak zorunda kalıyorum. Ama yutamıyorum bir türlü."

Meyra'nın yüreği titredi. Kendini daha fazla tutamayıp, "İyi de," dedi kahır dolu bir sesle, "olacakları nasıl öngörebilirdik? Akla hayale gelmeyecek bir hayat bizimkisi. Hem de savrulan bir hayat."

Meyra'nın birden boğazı düğümlendi, daha fazla konuşamadı. Bakışlarını hâlâ taş zeminden ayırmamış, utançtan başını yerden kaldıramamıştı. Bir an hiç konuşmadan, öylece durdular. Sonrasında sessizliği bozan Samir oldu.

"Sana," dedi, "çoktandır söylemek istediğim bir şey vardı. Erkek kardeşin Hazım hâlâ yaşıyormuş, hayattaymış. Çok şükür ölmemiş."

Meyra duyduklarına inanamadı. Şaşkınlık içinde başını kaldırıp sözlüsüne baktı. Samir'le göz göze gelince uykudan uyanır gibi birdenbire irkildi ve bütün vücudunda bir titreme hissetti. Ona bir şeyler sormak istedi. Fakat boğazı düğümlendi. Bir an öylece hiç kıpırdamadan bakıştıkları sırada, "Sen!" diye seslendi kapının önünde beliren bir Çetnik. "Hemen buraya gel. Dışarı çıkıyoruz."

ÖLÜM EMRİ

O gün hava çok sıcaktı. Esirler yine sıraya dizilmiş, kimseden çıt çıkmıyordu.

"Pislikler!" diye haykırdı Dino. "Hepiniz leş gibi kokuyorsunuz. Şimdi aranızdan bazılarınızı seçeceğim. Bu seçtiklerim birazdan bu kamptan ayrılacak. Geri kalanlar ise çeşmenin başına gidip yıkanacak."

Dino sözlerini bitirir bitirmez bir uğultu koptu esirlerin arasında. O esnada bir kaygı bulutu geçti Samir'in gözlerinden. Kaygısı yerini öfkeye bıraktığında, "Lanet olası kaderimizi bilmeye hakkımız var," diye seslendi.

Uğultu birden kesiliverdi. Bütün esirler başlarını çevirip gergin ve asık bir yüzle Samir'e baktı.

Dino da şaşırmıştı. Kocaman açtığı gözleriyle onu bir süre süzdükten sonra sıkılmış bir tavırla bıyıklarını burup, "Sen," dedi, "az önce ne söyledin, ha?"

Herkes nefesini tutmuştu. Samir onların aksine derin derin soludu ve bir adım öne çıktı.

"Lanet olası kaderimizi..." dedi hırıltılı bir sesle.

Samir'in ağzından çıkan kelimeler boğuk bir hal alınca birden susuverdi. Sonra da boğazını temizleyip, "Lanet olası ka-

derimizi," diye konuşmasını sürdürdü, "bilmeye hakkımız var. Seçtiğiniz esirleri nereye göndereceksiniz?"

Dino bir kahkaha patlattı.

"Bakın hele şuna! Demek benden hesap soruyorsun, ha? Lanet olası kaderini mi merak ediyorsun? Peki öyleyse, geç şu tarafa bakalım. Bugün bir değişiklik yapacağım. Yaşlıları ve çocukları burada bırakacağım. Daha genç olanları bu kamptan yollayacağım."

"Bizi," dedi Samir, "nereye göndereceksiniz?"

Dino bir kez daha kahkaha attı.

"Siz pislikleri yeri geldiğinde değiş tokuş aracı olarak kullanıyorum. Sen ne düşünüyordun ya?"

"Ne mi düşünüyorum? Elbette sonumuzun geldiğini düşünüyorum."

Dino elini kaldırdı. Samir'in ensesinden tutup kendine doğru çekerken, "Bana bak!" dedi öfke dolu bir sesle. "Senin icabına burda da bakabilirim. Bunun için başka bir yerde öldürülmene gerek yok."

Samir solgun yüzünde gergin ve kötücül bir ifadeyle baktı ona. Dino'nun gerçekten de söylediklerini yapabileceğini biliyordu. Çaresiz yüreğini yakan ateşe rağmen sustu.

***

Saatler öğleden sonrayı gösteriyordu. Çetnikler esirleri Çelopek Toplama Kampının önünde bekleyen büyük gri kamyonlara bindiriyor, kamyonlar dolduğunda da ağır ağır hareket ediyordu.

"Bugün şans bizden yana," dedi Emir buruk bir sevinçle. "Kurtulduğumuza hâlâ inanamıyorum. Çok yakında biricik oğluma kavuşacağım."

Samir'in solgun yüzünde hâlâ korku ve kuşku dolu bir ifade vardı. Oldukça temkinliydi, susuyordu. Bunu fark eden esirlerden biri, "Samir," dedi, "neyin var? Neden suskunsun böyle?"

Samir dalıp gittiği düşüncelerden sıyrıldı.

"Allah biliyor ya! Bu kamyona kendi isteğimle binmedim. Yüreğim, aklım, ruhum orada kaldı. Şimdi söyle bana, nasıl kalmasın? Zavallı sözlüm hâlâ acı çekiyor. Tıpkı diğerleri gibi."

Esir adam gençten biriydi. Gözlerini kocaman açarak baktı ona.

"Ama şöyle de bir gerçek var ki," dedi. "O şerefsiz ikinizin de acısını kullanıyordu birbirinize karşı..."

Samir sözünü kesti.

"Öyleyse ne değişti Derviş? Hiç düşündün mü? Bu durumdan zevk alan biri neden serbest bıraksın ki düşmanını?"

Derviş afalladı. Ardından, "Hım!" diyerek başını kaşıdı, kafası karışmış gibiydi.

"Ne demek istiyorsun sen?" diye sordu Emir merakla. "Bizimle açık konuş."

Samir onun bembeyaz olmuş yüzüne bakıp, "Artık hiçbir şeyden emin değilim," dedi. "Ama galiba yine kandırıldık abi."

"Ne kandırılması? Sen neden bahsediyorsun?"

Samir'in birden aklına babası ve Huso geldi. Yüreği sızım sızım sızlarken, "Bu soysuz alçaklar," dedi kahır dolu bir sesle, "bizi yine kandırdılar. Bence esirleri değiş tokuş etmiyorlar."

Emir'in bir an yüreği ağzına geldi.

"Değiş tokuş etmiyorlar mı? Öyleyse esirlere ne yapıyorlar?"

Samir âdeta kahrolmuştu. Huso'nun geçenlerde ona dediği, "Buradaki arkadaşım söyledi. Çocukları küçük kurşunlarla öldürüyorlarmış," sözlerini hatırladı, kelimeler boğazına takıldı, gözlerinden yanaklarına yaşlar süzüldü.

"Sana," diye çıkıştı Emir, "bir soru sordum. Söyle, bize ne yapacaklar?"

Samir babası ve Huso için ağlıyordu.

"Galiba hepimizi kurşuna dizecekler."

Emir'in o an yüreğini öyle bir acı sardı ki neredeyse nefes alamadı. Rengi bembeyaz oldu. Hemen ayağa fırlayıp kamyonun üzerini kaplayan beyaz muşambayı hafifçe yırttı. Temiz havayı derin derin soludu...

Bir süre sonra tekrar yerine otururken, "O hâlde," dedi acı dolu bir sesle, "oğlumu da öldürdü bu caniler."

Samir hâlâ ağlıyordu. Kamyondaki diğer esirlerin arasında da bir uğultu kopmuş, herkes paniklemişti.

Derken ansızın kamyon acı bir frenle durdu. Samir'in o an göğsü sıkıştı. Acıyla, "İşte geliyorlar," diye mırıldandı kendi kendine.

Birkaç saniye geçmemişti ki, Çetniklerden biri arkası kapalı kamyonun kilidini açtı ve esirlere, "Hadi," diye seslendi. "Herkes aşağı insin."

Esirler yavaşça yerlerinden doğruldu. Korka korka aşağı indiler. O esnada bir manga Çetnik koşarak yanlarına geldi.

"Siz," dedi içlerinden biri. "Şu tarafa geçin. Hadi, hadi..."

Esirleri bir korku sarmıştı. Ne yapacaklarını bilmiyor, oldukları yerde öylece bekliyorlardı. İlerlemeli mi, yoksa durmalı mıydılar?

Onların kıpırdamadan dikildiğini gören başka bir Çetnik, "Hadi!" diye haykırdı. "Sağır mısınız? Onu duymadınız mı? Size söylüyorum, hadi!"

Boşnak esirler hâlâ kıpırdamadan duruyor, gözleri korkudan kocaman açılmış bir şekilde Çetniklere bakıyorlardı.

"Hadi!" diye bir kez daha haykırdı Çetnik. "Size söylüyorum. Yürüyün."

Emir titreyen bacakları üzerinde zorlukla duruyordu.

"Yine," dedi acı dolu bir sesle, "ihanete uğradık. Oğlumu da öldürdünüz aşağılık köpekler. Şimdi de bizi kurşuna dizeceksiniz."

Çetnik önce pis pis sırıttı. Ardından elinde tuttuğu Kragujevka tüfeği ona doğrultup ateşledi.

"Kahrolası pislik! Keyfin bilir. O vakit burada geber."

Ansızın ortalığı keskin bir barut kokusu sardı. Esirler çığlık çığlığa sağa sola kaçıştı.

Zavallı Emir aralanmış dudaklarının arasından nefes alıp vermeye çalışırken, başı sağ yanına düştü. Oracıkta son nefesini verdi.

Daha sonra Çetnikler, sağa sola kaçışan Boşnak esirlerin etrafını sardı ve kimsenin gözyaşına bakmadan ardı ardına tetiğe bastılar.

Samir yere yığıldığı sırada, silah seslerinden ürküp havalanan kuşları görür gibi oldu, hemen ardından da çığlıklar berrak gökyüzüne yükseldi. Kısa süre sonra yemyeşil orman ölüm sessizliğine büründü.

***

Zoran öfkeden küplere binmiş, yerinde duramıyordu. Bir ara eliyle sakalını sıvazladı, sonra birden, "Bana bunu nasıl yaparsın?" diye bağırdı. "Susmasana, cevap ver!"

Dino'nun morali çok bozuktu. Bu yüzden Zoran'ın sözlerine hiç aldırış etmiyordu.

"Sana," diye araya girdi Pufta, "cevap vermez. İstersen daha sonra gel. Hem senin de öfken biraz dinmiş olur."

"Hayır! Bana şimdi cevap verecek."

Pufta oflayıp pufladı. İç çektikten sonra, "Bak evlat!" dedi canı sıkkın bir şekilde. "Bugün üzüntümüz büyük. Bunun se-

bebi Srebrenitsa'yı kaybetmemiz. Şehir yine Türklerin eline geçti."

Zoran afalladı.

"Srebrenitsa'yı kaybettik mi?"

"Evet."

"Ama bu nasıl olur?"

Pufta bir şeyler söyleyecekti ki bu sefer Dino araya girdi.

"Nasıl olacak?" dedi hayıflanarak. "Tabii ki senin gibi ahmaklar yüzünden!"

Zoran'ın rengi attı.

"Sen ne biçim konuşuyorsun benimle?"

Dino sırıttı.

"Sana hiçbir şey öğretmemişler. Ne görgülü ne de akıllısın. Sadece saplantılısın!"

Zoran büsbütün şaşaladı. Sanki nutku tutulmuştu.

"Bana bak," diye çıkıştı Dino. "Bir daha bize karşı gelmeyeceksin. Aksi halde isyan etmiş olursun. Bu durumda da ne olacağını biliyorsun. Sandığın gibi keyfime göre hareket etmiyorum ben. Tam aksine aldığım emirleri yerine getiriyorum. Benim burdaki işim Türkleri öldürmek ve onları cezalandırmak. Yalnızca emirlere uyuyorum. Peki, sen ne yapıyorsun? Hainlik! Haydutluk! Şimdi yıkıl karşımdan, defol! Gözüm görmesin seni! Yoksa seni de o pisliğin yanına gönderirim. Odaya kilitlediğin o baliyayı da koynuma alıp düzerim gece gündüz. Anladın mı beni?"

Zoran'ın bedeni zangır zangır titriyordu.

"Seni," dedi boğuk bir sesle, "abime şikâyet edeceğim."

Dino öfkeyle ayağa kalktı.

"O baliyayı şimdi yanına al. S.ktir git burdan! Nasılsa büyümeye niyetin yok senin."

Zoran bir hışımla arkasını döndü.

"Göreceksin," dedi, "şikâyet edeceğim seni."

Dino hâlâ öfkeliydi. Sağ elini havaya kaldırıp parmağını sinirle sallarken, "Beni," diye bağırdı arkasından. "Şikâyet etmezsen şerefsizsin. Şimdi defol!"

***

Samir gözlerini açar açmaz, korkudan düşüp bayıldığını anlamış, hâlâ hayatta olduğu için kahrolmuştu. Bir süre sonra dizlerinin üzerinde güçlükle doğruldu. Yavaşça ayağa kalktı. Etrafına şöyle bir bakındı. Ormanlık alan sayamayacağı kadar çok sayıda cesetle doluydu.

Birden sırtından buz gibi soğuk bir ürperti geçti. Dizlerinin bağı çözüldü. Gözyaşlarını zor tutarak, "Aman Allahım!" diye söylendi kendi kendine. "Bu bir katliam!"

O sırada duyduğu bir sesle öyle büyük bir korkuya kapıldı ki ürperdi birden. Şuursuzca başını çevirip korku dolu gözlerle sesin geldiği tarafa baktı. Kanlar içindeki esirin yüzünde korkunç bir acının izleri okunuyordu.

"Ne olur!" diye yalvardı adam. "Bana yardım et. Ellerim bağlı. Çöz lütfen."

Samir şoktaydı. Kendini toparladığında elini ağzına götürüp sus işareti yaptı.

Adam derhâl sustu. Samir sessiz bir şekilde yürüyüp yanına geldi.

"Yaran," diye fısıldadı, "çok mu ağır?"

Zavallı adamın ödü koptu. Panik halinde, "Sana yük olmam asla," dedi, "eğer seninle gelirsem..."

Samir sağ eliyle adamın ağzını kapatıp, "Sus!" dedi sessiz bir şekilde. "Biraz sakin ol. Korkma! Seni burda bırakmayacağım. Bana şimdi sakince söyle, yaran çok mu ağır?"

Adam hâlâ panik halindeydi.

"Lütfen seninle gelmeme izin ver."

Samir kısık bir sesle, "Tamam," dedi, "benimle gelmende bir sakınca yok. Ama nereye gideceğimi bilmiyorum."

"Ben bu bölgeyi avcumun içi gibi bilirim. Yeter ki ellerimi çöz. Seninle gelmeme izin ver. Benim sonum ne olursa, seninki de aynı olur."

Adamın bu sözleri Samir için âdeta bir umut kaynağı oldu.

"Hâlâ," dedi Samir cılız bir ses tonuyla, "az önceki soruma cevap vermedin. Yaran ağır mı?"

Adam acıyla yüzünü buruşturdu.

"Galiba biraz kötü! Ama sana yük olacak kadar değil."

Samir çabucak ipleri çözerken, "Pekâlâ," dedi. "Hava hazır kararmamışken, buradan gidebildiğimiz kadar uzağa gidelim şimdi."

SREBRENİTSA'NIN ZAFER GÜNÜ

Mineta gördüklerine inanamıyordu. Şaşkın gözlerle ona bakıyor, ne diyeceğini bilemiyordu. Birden yüzünde bir tebessüm belirdi. Sokağa dökülen halkın sevinç gösterileri Srebrenitsa'yı bayram yerine çevirmişti âdeta.

Boşnaklar sevinçten kâh o yana, kâh bu yana koşuşturuyor, hep bir ağızdan, "Yaşasın Srebrenitsa!" diye bağırıyorlardı.

Mineta'nın yeniden içine bir umut doğmuştu. Artık Srebrenitsa için umutluydu.

"Bugün," diye haykırdı, "Srebrenitsa'nın zafer günü, kurtuluş günü. Yaşasın Srebrenitsa!.."

Kerima sözünü kesti.

"Bak," dedi sesi titrerken. "Onlar geliyor. Boşnak halkının aslan yürekli kahraman evlatları geliyor."

Mineta başını çevirdi. Kerima'nın söylediği tarafa baktı. Tüfekleri omuzlarında, birbiri ardı sıra, asker düzeniyle geliyorlardı. Herkes onları görmeye koştu, etraflarını sardı. İhtiyarlar, çocuklar, kızlar, erkekler, kadınlar... Heyecanlı, sevinçli ve içi içine sığmayan bir kalabalık, Yeşil Berelilerle el sıkışmak için can atıyordu.

Mineta bir ara Kerima'nın yanından uzaklaştı. Meraklı bakışları kalabalığın arasında sürekli olarak Muris'i arayıp dur-

du. Ama aralarında yoktu. Az önceki sevinci kursağında kaldı. Morali bozulmuştu. Gözleri dolu dolu olduğu sırada, "Mineta," diye seslendi Muris. "Burdayım."

Mineta zangır zangır titremeye başladı. Muris onun bu halini görünce sımsıkı sarıldı. Sakinleştirmeye çalıştı.

"Çok şükür," diye fısıldadı Mineta, "yaşıyorsun. Seni göremeyince..."

Muris eliyle ağzını kapattı.

"Böyle," dedi yorgun bir sesle, "konuşma. Aklına kötü şeyler getirme. Her şey düzelecek inşallah."

Mineta ansızın ağlamaya başladı. Muris'in elini ağzından usulca çekerken, "Ben," dedi boğuk bir sesle. "Hiçbir vakit düzelmeyeceğim. Artık babam yok, erkek kardeşim yok. Başlarına neler geldi kim bilir!"

Muris günlerce savaşmaktan yorulmuş, o da diğerleri gibi bitkin düşmüştü. Ama yine de kendini bırakmadı. Heyecanla, "Bu şehirde hâlâ yaşam varsa," dedi, "umut da var. Ne olur aşkım, umutsuzluğa sarılma. Çünkü umut etmek yüce Allah'tandır."

Mineta ona sımsıkı sarıldı.

"Ne bileyim," dedi gözyaşları arasından. "Lanet Sırplar aylar önce umutlarımı çaldı benden. Bu savaş başladığından beri kim bilir kaç kişi umutlarını gömdü toprağa."

Muris durgun bir tavırla onun saçlarını okşarken, "Ama," diye mırıldandı, "yine de umutsuzluğa sarılma. Çünkü umut bir bahar gibidir."

Mineta üzgündü.

"Haklısın. Fakat umutsuzluğuma çare olacak, bana şifa verecek bir şey arayıp durdum hep. Ancak bulamadım. Babamın, kardeşimin yerine hiç kimseyi koyamadım."

Muris sustu, bir şey söylemedi. O sırada Kerima yanlarına gelmiş, konuşmalarına kulak misafiri olmuştu. Kederli bir

sesle aralarına girip, "Umudu," dedi, "en derin acılar öldürür! Ne yazık ki bizim umudumuz da öldü be Muris, öldü!"

Muris afalladı. Başını çevirip sesin geldiği yöne baktığında, Kerima'yla göz göze geldi.

"Ama," dedi Muris boğuk bir sesle. "En derin sevinçlerde..."

Kerima atıldı.

"Hâlbuki şair ne güzel demiş: 'Bir gün delikanlı ölür, malı gider. Ahlak düşkünleri de kadınlarına el koyar...' Şair ne kadar doğru söylemiş değil mi Muris? Irz düşmanı Sırplar hem delikanlımı öldürdü hem de kızlarıma el koydu. Zavallı, biçare kızlarım! Kim bilir nerdeler, ne haldeler şimdi."

O an Mineta'nın yüreği bir kez daha acıyla doldu. Kerima'nın gözlerinde umuttan iz yoktu.

"Ah Kerima Abla!" dedi Mineta iç çekerek. "Ah! Bugün güya Srebrenitsa'nın zafer günü. Ama benim içim rahat değil... Gönlüm ferah değil... Gözüm aydın değil... Çünkü Srebrenitsa artık eski Srebrenitsa değil... Ben de eski ben değilim."

Kerima ağlıyordu.

"Bu savaş," dedi hıçkırıklarının arasından. "Beni üzgün, uykusuz, dertli ve kederli yaptı."

Mineta ona doğru birkaç adım atıp kollarını boynuna doladı.

"Onlar için dua etmeliyiz. Belki Allah katında dualarımız kabul olur. Onlar da tıpkı Srebrenitsa gibi özgürlüklerine kavuşurlar, kim bilir."

Kerima'nın sigara yanığı yüzü hüzünlüydü. İki eliyle Mineta'nın ellerini sımsıkı tuttu. Kendi acısını paylaşırcasına gözlerinin içine baktığında sanki Meyra'yı görür gibi oldu. Sonra birden bakışlarını kaçırıp başını önüne eğdi.

***

Zorlu bir geceyi arkalarında bırakmıştı Samir. Hiçbir şeyi düşünemeyecek denli yorgundu. Umut yorgunuydu, kırık hayaller yorgunuydu.

Bir ara durup soluklandıklarında çömeldi. Tertemiz ve buz gibi suyu avuçlarına doldurup kana kana içti. O sırada yanındaki adam da dağlık ve ormanlık araziyi gözleriyle tarayıp, "Henüz gün yeni doğmuşken," diye fısıldadı, "dinlensek mi artık?"

Samir başını kaldırıp ona baktı.

"Daha çok yolumuz var mı Haris? Şu anda nerdeyiz?"

Haris yirmili yaşlarında, ince yapılı, uzun sakallı bir adamdı. Ayrıca dost canlısı bir gülümsemeye sahipti.

"Daha çok uzun ve zorlu bir yolumuz var."

Samir hafifçe doğruldu.

"Şu anda nerdeyiz peki?"

"Bratunats'ta. Şu uzaktaki tepeyi görüyor musun? İşte o tepenin hemen ardında olacak Srebrenitsa. Yani bir kocaman tepeyi daha aşmamız gerekiyor seninle."

Samir'in içinde bir şeyler koptu sanki.

"Peki yaran nasıl?"

Haris sağ omzuna baktı. Kanaması çoktan durmuştu.

"Daha iyi. Ama canım hâlâ acıyor. Ne de olsa mermi zımba gibi delip geçmiş."

Samir kederli bir biçimde gülümsedi.

"Yine de şanslıymışsın."

Haris de içi sızlayarak ona gülümsedi.

"Sen de şanslıymışsın."

Samir'in birden yüzü asıldı. Gözlerindeki ışık kaybolurken, "Keşke," dedi kahır dolu bir sesle, "oracıkta ölseydim. Artık yaşamak istemiyorum. Hele başımıza gelen o iğrenç olaydan sonra."

"Sus! Ne olur, sus! Bir daha o çirkin olaydan bahsetme lütfen."

Samir hemen konuyu değiştirdi.

"Şimdi söyle, güpegündüz bu tepeyi aşamaz mıyız?"

Haris başını kaldırıp bir kez daha dağlık ve ormanlık araziyi gözleriyle taradı.

"Olmaz, geçemeyiz. Çok açıkta kalırız. Yakalanabiliriz. Mecburen karanlığı bekleyeceğiz. Böylelikle bizi görmeleri zorlaşır."

Samir kararsızdı.

"Bundan emin misin?"

Haris başını çevirip ona baktı.

"Eminim. Şayet şimdi yola devam edersek bela bulur bizi."

Samir nedense ona güveniyordu.

"Tamam öyleyse. O vakit biraz dinlenelim. Ama ben çok açım, ne yiyeceğiz?"

Haris de ona karşı büyük bir yakınlık duymuştu. Gülümseyip kafasını iki yana sallarken, "Şurdaki ağaç kabukları," dedi, "ne güne duruyor? Suda ıslatıp yiyebiliriz."

***

Sırplar birkaç günden beri oldukça öfkeliydiler. Srebrenitsa'yı kaybettiklerine hâlâ inanamıyor, şehrin semalarında savaş uçaklarını dolaştırıyor, her fırsatta şehri bombalıyorlardı.

Srebrenitsa artık harabeye dönmüştü. Evlerin çoğu yıkılmış, cadde ve sokaklar delik deşik olmuş, elektrik direkleri boylu boyunca yerlere devrilmişti.

Mineta bütün bu olup bitenler yüzünden bir ağaç gibi kuruyup kalmıştı yıkık evlerinin önünde. Boş gözlerle harabeye dönmüş evlerine bakarken, "Sana söylememiş miydim?" dedi titrek bir sesle. "Ben hiçbir vakit düzelmeyeceğim."

Muris'in yüreği sızlıyordu. O da her şeyin farkındaydı. Her şeyi biliyordu. O an içinde fırtınalar kopuyordu. Şimdi duy-

duğu korku, az önce savaş uçaklarının çıkardığı sesin verdiği dehşetten çok daha fazlaydı.

"Zor günler esas şimdi geldi çattı," dedi Mineta. "Görünen o ki daha da güçleri önümüzde duruyor. İnsanlar her gün açlıktan ölecek ya da erkenden yaşlanacak. Her şey yıkıldı, bitti artık."

Muris birden irkildi. Sanki bir ateş dokunmuştu vücuduna.

"Bu kadar karamsar olma," dedi ona cesaret vermeye çalışarak. "Çok şükür bizim ev hâlâ ayakta, yıkılmadı. Bizde yaşarsın bir süre."

Mineta ağlıyordu.

"Mesele yaşamak değil ki! Mesele incinmeden, incitmeden yaşamak. Ben çok incindim Muris. Önce ailemi kaybettim, şimdi de anılarımı."

Muris de gördüğü manzaranın gerçek olduğuna inanmakta güçlük çekiyor, bu durum ona da acı veriyordu. Mineta'ya sımsıkı sarılırken, "Aşkım," dedi sevecen bir sesle. "Her şeye rağmen hayata sarılmak gerek. Yoksa insanın düşmanı eksik olmaz. Zalim Sırplara karşı bir aslan gibi mert olmalıyız. Dimdik ayakta durmalıyız."

Mineta hâlâ ağlıyordu.

"Artık gücüm kalmadı. Bu yüreğe bu kadar acı fazla."

Muris eliyle sevdiği kadının gözyaşlarını sildi. Onu yatıştırmaya çalışırken, "Hayat böyle bir şey işte," dedi duygu dolu bir sesle. "Tıpkı sonu belli olmaya bir yol gibi. Önümüze ne zaman, neyin çıkacağı belli olmaz. Bazen iş sarpa sardı mı, başa kötü bir şey geldi mi, hepimiz sonumuzun geldiğini düşünürüz. Oysaki öyle değildir. Birçoğumuz vazgeçmek yerine hayata tutunur. İnadına yaşarız bu dünyada."

"Ama," dedi Mineta hıçkırıklarının arasından. "Böyle bir zamanda hayata tutunmak hiç de kolay bir iş değil."

Muris buruk bir şekilde gülümsedi.

"Haklısın! Hiç kolay değil. Zaten önemli olan da zoru başarmak değil mi? Ama sen yine de kendini biraz rahatlamış hissedeceksen ağla, tutma acılı yüreğindekileri. Feryat et... Sızlan... Yan yakıl... Fakat sonra, 'Ey her şeyden üstün olan aziz Allahım! Şu düşkün ve zavallı Boşnak kullarına bir bak, gör hallerini,' diye yalvarmayı da unutma sakın."

***

Zorlu bir gece başlamak üzereydi yine. Hafif esen rüzgâr ağaçların ince dallarını hışırdatıyor, ay yavaş yavaş yükseliyordu.

"Keşke," diye mırıldandı Samir, "biz de huzurlu yuvalarımızda, sevdiklerimizle birlikte geceyi karşılasaydık. Oysaki açlığa ve zulme karşı hayatta kalma savaşı veriyoruz bu kanlı topraklarda."

Haris sürekli etrafına bakıyordu. Bir ara kaşlarını çatıp, "İblisler," dedi hayıflanır gibi, "hiç rahat bırakmadı bizi. Hepimiz ihanete uğradık."

Samir'in birden yüreği kabardı.

"Can babamı," dedi boğuk bir sesle. "Kurşuna dizip öldürdüler. Ya zavallı Huso? Onun günahı neydi ya? Daha küçücük bir çocuktu. Hepimiz ihanete uğradık."

Haris'in boğazı düğüm düğüm olmuş, yüreğini öfke kaplamıştı.

"Babanı," dedi acı dolu bir sesle, "kim öldürdü? Onu kurşuna dizen insanı tanıyor musun?"

Samir bir an afalladı.

"Neden sordun?"

Haris'in öfkesi gitgide artıyordu. Onu duymuyordu bile.

"Babanı kim öldürdü?"

Samir başını sağa sola sallarken, "Babamı öldürenin kim olduğunu bilmiyorum," dedi. "Onu Çetnikler öldürdü."

"Ama ben," dedi Haris kahır dolu bir sesle, "babamı öldüren o soysuzun kim olduğunu biliyorum. En dayanılmaz olanı da bu."

Samir şaşırıp kalmıştı.

"Yoksa o soysuz kapı komşunuz muydu?"

Haris'in gözleri dolu dolu oldu. Sanki yüreğine bir hançer saplandı. Boğuk bir sesle, "Hayır," dedi. "O soysuz öz dayımdan başkası değildi."

Samir'in birden gözleri kocaman açıldı. Duydukları karşısında az kalsın küçük dilini yutacaktı.

"Ne? Öz dayın mı? Ama neden?"

Haris içini çekti. Sanki güçlükle soluk alıyordu.

"Ben çok güzel bir aşkın meyvesiyim. Babam Boşnak, annemse Sırp'tı. O soysuz dayım da bir Çetnik..."

Samir'in boğazına bir yumru oturdu. Duyduklarına inanmakta güçlük çekiyordu.

"Daha savaşın ilk günü," diye devam etti Haris, "tabancasını çekti, gözünü kırpmadan babamı vurdu. Bam! Bam! Bam! Tam üç el ateş etti. Zavallı babam oracıkta can verdi."

Samir'in de yüreği dolup taşmış, gözleri dolmuştu.

"İnanamıyorum! Allah kimseye böyle bir acı yaşatmasın. Bu acı benim yaşadıklarımdan çok farklı. Peki annen? O ne yaptı ya?"

Haris içini çekti.

"Galiba aklını oynatmış!"

Duydukları Samir'in kanını dondurmuştu. Düşünceli bir biçimde, "Sen," dedi, "Çelopek Toplama Kampına nasıl geldin?"

Haris bu soruya ne diyeceğini bilemiyor, içindeki öfke dolup dolup taşıyordu.

"O soysuz köpek," diye haykırdı, "babamı öldürdüğü yetmezmiş gibi, beni de esir aldı. Acıyla ölmem için o kampa gönderdi."

Samir'in şaşkınlığı daha da arttı. Haris'e üzülmüştü.

"Sana," dedi üzgün bir sesle, "sormayı unuttum! Nerde yaşıyordun?"

Haris uykudan uyanır gibi başını kaldırdı. Öfke bürümüş gözlerini çok uzaklarda görünen bir tepeye dikerken, "Eskiden," dedi. "Pale'de yaşıyordum. Ama şimdi nereye gideceğimi bilmiyorum."

BİLİNMEZE DOĞRU

Sabah olmuştu. Meyra'nın suratı kireç gibi bembeyazdı. Elinde tuttuğu mavi gömleği tuhaf bir hisle okşayıp durmuş, o sırada sanki yüreğini demir bir pençe sıkmış, her zamanki gibi suskunluğa bürünmüştü.

Bir ara başını kaldırıp etrafına baktı. Ansızın gözlerinden solgun yanaklarına yaşlar süzüldüğünde, "Hayat eğleniyor benimle," dedi kendi kendine.

Derken kilitli kapının ardında ayak sesleri işitti. Birden kapı açıldı. Zoran'ın gür sesi kulaklarında yankılandı:

"Derhâl ayağa kalk."

Meyra dehşetle irkildi. Bütün yaşadıklarının ağır, anlamsız bir düş olmasını diledi o an. Ama her şey gerçekti. Duyduğu ses... Gördüğü adam... Gerçekti bütün bunlar.

"Defol!" diye haykırdı. "Defol git buradan."

Zoran'ın morali çok bozuktu.

"Ayağa kalk. Adamı deli etme kaltak!"

Meyra bir baykuş gibi büzüldü. Sesini çıkarmadan olduğu yere sinip kalırken, "Keşke şu an ölsem," diye mırıldandı.

Zoran öfkelenmişti. Hıncını ondan çıkarmak istercesine üzerine çullanıp, "Ayağa kalk baliya!" dedi sinirli sinirli. "Gidiyoruz."

Meyra afallamıştı.

"Gidiyor muyuz?"

Zoran onu saçlarından yakalamıştı.

"Evet."

Meyra'nın bir an yüreğine karanlık ve ağır bir duygu çöktü gene.

"Beni," dedi kahır dolu bir sesle, "şimdi nereye sürüklüyorsun?"

"Gidince görürsün. Şimdi elbiseleri al ordan ve hemen giyin. Hadi!"

Meyra sersemlemişti. Kafasında şimdi sadece tek bir düşünce vardı. Titrek bir sesle, "Ya o?" dedi. "Onu da mı benim peşimden sürüklüyorsun?"

Zoran sinsi sinsi gülümsedi.

"Hayır. Çünkü o pisliği bizimkiler gebertmiş."

Meyra'nın başından aşağı kaynar sular döküldü. Neredeyse nefes alamaz oldu. Ansızın kederli, boğuk bir sesle, "Ölemez!" dedi. "Hayır, o ölemez!"

Zoran hâlâ gülüyordu.

"Ne yalan söyleyeyim aşkım," dedi alaycı bir ses tonuyla. "Bir gün onun öleceğini ve benim de bu duruma üzüleceğimi söyleselerdi hayatta inanmazdım."

Meyra bir çocuk gibi ağlıyordu. Birdenbire nasıl olduysa Zoran'a doğru atılıp iki avcuyla kulaklarını kavradı ve var gücüyle çekmeye başladı.

Bunu beklemeyen Zoran öyle acı bir çığlık attı ki sanki öteki dünyadan yankılanıyordu bu çığlık...

***

Savaş uçaklarının bombaladığı Srebrenitsa'da büyük bir kargaşa hâkimdi. Ortalık âdeta mahşer yeri gibiydi. Samir ve

Haris bu kalabalıkta kendilerine güçlükle yol açıyor, harabeye dönmüş şehre içleri buruk bir şekilde bakıyorlardı.

"Bu yere," dedi Samir hayıflanır gibi bir sesle, "ne olmuş böyle? Burası Srebrenitsa mı?"

Haris derin bir iç çekip, "Demek ki," diye mırıldandı. "Dün ardından baktığımız uçaklar burayı bombalamaya geliyormuş."

"Aşağılık Sırplar," dedi Samir boğuk bir sesle. "Kazanılmış bir savaştan sonra yine yapmışlar yapacaklarını. Alçak, soysuz köpekler!"

Onun bu sözleriyle Haris'in kızgınlığı daha da artmıştı. Öfkeyle yüzünü buruşturup, "Bir kaypaktan," dedi, "başka ne beklenir ki? Şanlarına uygun davranışı sergilemişler..."

Samir bir an durdu. Yüzünde şaşkın bir ifade belirdi. Haris'i dinlemiyordu artık. Karşısındakinin kendisine baktığını fark ettiğinden beri gözleri ona kilitlenmişti.

"Sen... Sen..." diye kekeledi Hazım. "Ama nasıl?"

Samir dikkatle ona bakıyordu hâlâ. Yaşlanmıştı sanki Hazım. Ayrıca o muntazam yüzünden eser kalmamıştı. Kurşun çok fena bir iz bırakmıştı.

"Lanet kaderim," dedi Samir, "beni yine buraya getirdi."

Hazım da şaşkın bir halde, gözlerini ayırmadan bakıyordu ona.

"Sen," diye söylendi, "bunca zamandır nerdeydin?"

Samir kalbine bir hançer gibi saplanan acıya engel olmaya çalışarak, "Ben," dedi, "esir kampındaydım. Lanet olası o esir kampında."

"Ya baban? Onu göremedim. O nerede?"

Samir'in acısı bir kez daha deşildi.

"Can babam öldü. Çetnikler öldürdü."

Bunu duymak üzmüştü. Birden Hazım'ın kafasının içinde bir sürü düşünce uçuşmaya başladı. Bu yüzden söze nereden başlaması gerektiğini bilemedi.

"O gece," dedi kahır dolu bir sesle. "Sırplar vahşi hayvanlar gibi evimize saldırdı. Babamı, ninemi öldürdüler..."

Samir sözünü kesti.

"Olanları biliyorum."

Hazım afalladı.

"Biliyor musun, ama nasıl?"

Samir'in sanki ciğerlerinin üzerine bir ağırlık bindi. Soluk almasını engelledi.

"Rahmetli Emir Abi," dedi boğuk bir sesle, "bana bütün olup biteni anlatmıştı."

Hazım'ın şaşkınlığı büsbütün artmıştı.

"Zavallı Nedreta Teyzenin kocası mı?"

"Evet."

"Onu da mı öldürdüler?"

Samir kahroldu. Yüzünde acı dolu bir ifadeyle başını aşağı yukarı sallayıp, "Maalesef," dedi. "Onu da diğerleri gibi kurşuna dizdiler."

Hazım'ın içi titredi.

"Ya oğlu?"

Samir'in birden gözleri doldu. Titrek ve çatallaşan bir sesle, "Can babamla," dedi, "aynı gün öldü Huso."

Hazım ne diyeceğini bilemedi. Kendini toparlamaya çalıştı.

"Yazık, çok yazık. Belki bilmek istersin, Meyralardan da bir haber yok hâlâ."

Samir'in ansızın yüreği kabardı. Meyra'nın tecavüze uğradığı o sahneler bir film şeridi gibi gözlerinin önünden geçiverdi. Sonra bu iğrenç görüntüleri kafasından atmak istercesine ellerini kuvvetle şakaklarına bastırırken, "Ben," dedi acı dolu bir sesle. "Onların da akıbetini biliyorum."

Hazım'ın birden rengi bembeyaz oldu.

"Nasıl yani? Kimden duydun?.."

O sırada öyle korkunç, öyle karışık duygular sarmıştı ki yüreğini, ne söyleyeceğini bilemedi Samir.

"Az önce," diye devam etti Hazım, "sana bir soru sordum. Neden susuyorsun?"

Samir'in yüreği acıyla ezildi yine. Güçlükle, "Meyra'yı," dedi, "gördüm. Aynı kampta tutsaktık ikimiz de."

Hazım duyduklarına inanmakta zorlandı. Gözleri kocaman açıldı.

"Gerçekten gördün mü?"

"Evet."

"Nasıldı peki?"

Samir yutkundu. Ardından, "Perişandı," dedi ağlamaklı bir sesle. "Hem de çok perişandı."

Hazım'ın gözlerinden yanaklarına süzülen birkaç damla yaş tenini yaktı sanki.

"Sen neler söylüyorsun böyle?"

Samir çok üzgündü. Ne cevap vereceğini bilemedi, sustu.

"Kız kardeşim," dedi Hazım. "O adi herifin elinde tutsak mı hâlâ?"

Samir ona bir cevap vermek zorunda hissettiğinden, "Evet," dedi dili dolanarak.

Hazım'ın sanki yüreği durdu.

"Ona bir kötülük yaptı mı?"

Samir birden ağlamaya başladı.

"O pislik herif defalarca tecavüz etti."

Hazım o an dizlerinin bağının çözüldüğünü hissetti. Her an düşüp bayılabilirdi.

"Peki ya Diba?" dedi titreyen bir sesle. "Ona da mı tecavüz etti?"

Samir âdeta kahrolmuştu. Islak yanaklarını elinin tersiyle sildi. Bir süre düşündükten sonra iç çekip başından geçenleri, Meyra'yla karşılaşmasını anlatmaya koyuldu...

***

O an duyduğu derin keder acılı yüreğini sıkıştırıyor, içinde bu korkunç duyguları taşıdığından sarsıla sarsıla ağlıyordu Kerima.

"Bunları," dedi boğuk bir sesle Samir, "size anlattığım için çok üzgünüm. Ne olur, bağışlayın beni!"

Kerima perişandı.

"Ben," dedi hıçkırıklarının arasından. "Ne yapacağım şimdi, ne? Benim bebeğime nasıl kıydılar? Bebeğime nasıl tecavüz ettiler? Nasıl?"

Kerima'nın yüreği yanıyordu âdeta.

"Sırpları," dedi Samir kahır dolu bir sesle, "tanıyorsunuz artık. O soysuz köpeklerden her şey beklenir. Hepimizin yaşamlarını altüst ettiler."

Kerima başını kaldırıp ıslak gözleriyle ona baktı.

"Keşke o gece beni de öldürselermiş. Ah, ah! Keşke mezarımda toprak kulaklarımı tıkasaymış da onlarla ilgili bu acı sözleri duymasaymışım. Söyler misin, ben şimdi nasıl yaşarım?"

Bu soru sözün bittiği yerdi. Samir ne diyeceğini, ne yapacağını bilmiyordu. Hazım da suskun ve yüreği acılıydı. Annesinin kızlarını ölesiye sevdiğini, üzerlerine nasıl hassasiyetle titrediğini biliyordu. En sonunda dayanamadı. Tam bir şeyler söylemek için ağzını açmıştı ki biri güm güm kapıya vurmaya başladı.

Hazım söyleyeceklerinden vazgeçti. Hızlı adımlarla yürüyüp kapıyı açtı. Mineta açık duran kapıdan korku ve endişe dolu gözlerle bakıp, "Aldığım haber doğru mu?" diye haykırdı. "O burada mı?"

"Doğru," dedi Hazım boğuk bir sesle. "Burada."

Mineta neredeyse aklını oynatacaktı. Hemen içeri daldı. Erkek kardeşi Samir'le göz göze geldi. Elini ağzına götürdü. Ona inanmayan gözlerle baktı. Sonra birdenbire çığlık atıp, "Canım kardeşim," diye haykırdı. "Şükür hayattasın, yaşıyorsun."

Samir bir ok gibi fırladı. Hasretle ve yüreğindeki kocaman sevgiyle Mineta'nın boynuna sarıldı.

"Gördüğün gibi yaşıyorum işte. Buna yaşamak denirse tabii."

Mineta bir çocuk gibi ağlıyordu.

"Şükür bizi kavuşturan Allah'a. Babamı göremedim. O nerde?"

Samir her seferinde aynı acıyı ve aynı öfkeyi duyuyordu hatırladıkça. Hayır, asla unutmayacaktı onları. Ne tek bir sözü ne de tek bir anıyı. Çünkü bu onun lanetiydi. O sırada soğuk bir esinti acılı yüreğine dolarken, "Can babamız," dedi çatallaşan bir sesle, "öldü."

Mineta bunu duyunca beyninden vurulmuşa döndü.

"Ama nasıl?"

Samir çok üzgündü. Elinden hiçbir şey gelmemesi içini parçalıyordu.

"Oldu," dedi acı içinde. "Her şey göz açıp kapayıncaya kadar oldu. Çetnikler çoğumuzu kurşuna dizip öldürdü. Hâlâ öldürmeye devam ediyorlar."

Mineta'nın içinde bir şeyler kabardı. Çok kısa bir süre sonra içinde kabaran şeyler boğazına kadar geldi, birden kusmaya başladı.

Samir çaresiz bir şekilde olduğu yere yığıldı. Kederli yüzünü iki elinin arasına alıp, "Keşke," dedi, "beni de öldürselerdi. Tıpkı can babam gibi... Tıpkı Emir Abi gibi... Tıpkı Huso gibi... Tıpkı diğer Boşnak kardeşlerim gibi..."

***

Samir ve Mineta bir süreden beri sessizce harabeye dönmüş evlerine bakıyor, ara sıra yanaklarını ıslatan gözyaşlarını siliyorlardı.

"Ah kardeşim, ah!" dedi Mineta. "Bu başımıza gelenler nedir? Şu evimizin haline bak. Sanki bir hainlik başyapıtı!"

Samir içini çekti.

"Ah! Bakması bile korkunç."

Mineta hıçkırır gibi bir sesle, "Elimde değil," dedi. "Çok üzülüyorum. Bir anda her şeyimizi kaybettik. Biz kime ne kötülük yaptık ki Sırp köpekleri ısırdı bizi? Ah, anlamıyorum."

Samir elini onun çökmüş omzuna koydu. Mineta'nın gözleri yaşlarla doluydu.

"Keşke," dedi Samir öfkeli bir sesle, "harabeye dönen yalnızca evlerimiz olsaydı. Bir gün bu evleri tekrar ayağa kaldıracağız. Ama ya can babam?.. Ya Diba?.. Ya Emir Abi?.. Ya zavallı Huso?.. Ya onları nasıl ayağa kaldıracağız? Ölenin bir daha geri gelmediği şu yalan dünyada, onlara kendimizi nasıl affettireceğiz? Nasıl?"

Samir'in boğazına bir yumru oturdu sanki, susuverdi birden. Ne de olsa o da çaresizdi, acı çekiyordu.

"Şu harabeye dönen evimize," dedi Mineta düşünceli bir sesle, "anacığımızın kokusu sinmişti. Artık o koku da yok. Bu lanet savaş yüzünden babamızın olmaması gibi."

Samir elinin tersiyle gözyaşlarını sildi.

"Lütfen beni affet! Can babamıza sahip çıkamadım. O iğrenç yerde onu koruyamadım."

"Kendini suçlama öyle."

"Elimde değil abla. İçime bir suçluluk duygusu gelip çöktü. Bu duygudan bir türlü kurtulamıyorum."

Bu sözler karşısında Mineta'nın içi parçalandı.

"Hepimiz," dedi ağlamaklı bir sesle, "korkunç bir dönemden geçiyoruz. Mahvolduk başımıza gelen bu felaketten ve esaretten. Ama tek kurtuluş yolumuz da o haydutlarla savaşmak ve sabretmek."

Samir'in öfkeden içi içine sığmıyordu.

"Sanki tüm dünya bize küsmüş. Hiç kimse kılını kıpırdatmıyor. Bu nasıl bir dünya? Bu nasıl bir insanlık? Bu dünyada haklı olmak için illa Hıristiyan mı olmak gerekiyor?"

Mineta derin derin iç çekti.

"İnan ben de bilmiyorum. Daha ne zamana kadar bu yüz çevirme, bu cefa? Yeterince akmadı mı kan ve gözyaşı?"

Samir umutsuzdu artık.

"Bu savaşta bir şeyi çok iyi anladım ki bir Müslüman olarak Hıristiyanlara güvenmeyecekmişsin. Çünkü şu an yok olmamız için ellerinden geleni yapıyor bu devletler."

Mineta bu sözleri duyunca öfkelendi. Bir şeyler söyleyecekti ki, "Samir evladım," diye seslendi birisi. "Ben de her yerde seni arıyordum..."

Samir birden afalladı. Başını sesin geldiği yöne çevirdi. Nedreta ona bakıyordu.

"Evladım," diye devam etti Nedreta, "az önce Kerima'ya uğradım. Ama pek bir şey söylemedi. Güya kocam Emir'le esir kampında karşılaşmışsın, doğru mu bu?"

Samir kahrolmuştu. Olup bitenleri nasıl anlatacağını bilemiyordu.

"Evet," dedi kahır dolu bir sesle. "Çelopek Toplama Kampında tutsaktık birlikte."

Nedreta heyecandan oracıkta düşüp bayılacaktı neredeyse. O an yüreği küt küt çarpıyordu.

"Orası neresi?" diye sordu soluk soluğa.

"Zvornik!"

Nedreta heyecandan yerinde duramıyordu.

"Huso'yu," dedi titrek bir sesle. "Onu da babasının yanında gördün mü? Oğlumu da babasıyla birlikte alıp götürmüşlerdi."

Samir'in gözleri doldu.

"Evet, gördüm."

"Nasıllar? İkisi de iyi mi bari? Orda ne yiyip içiyorlar? Canım oğlum beni özlemiş miydi? Bensiz ne yapıyordu oralarda?"

Samir kendisini daha fazla tutamayıp çocuk gibi ağlamaya başladı.

"Sizi," dedi hıçkırıklarının arasından, "çok özlemişti."

Nedreta da artık onunla birlikte ağlıyordu.

"Peki, şimdi nasıllar? Sahi, onlar neden serbest değil? Onları ne zaman salacaklar?"

Samir'in ansızın alnından soğuk bir ter açıldı. İçinde kabaran öfkeyi ve umutsuzluğu iliklerine kadar hissetti o an.

"Şey... Şey..." diye kekeledi. "Bunu size nasıl açıklayacağımı bilemiyorum..."

Nedreta sözünü kesti.

"Ne demek istiyorsun evladım? Yoksa başlarına kötü bir şey mi geldi?"

Samir bir an çaresizlik içinde baktı Nedreta'ya. O an ağır bir sıkıntı vardı acılı yüreğinde. Sonra boş bir çuval gibi olduğu yere yığılırken, "Maalesef," dedi hıçkırıklarının arasından. "ikisi de öldü."

Nedreta'nın bir an nefesi kesildi. Duyduklarına inanamadı. Ardından, "Hayıııır ölemeeez!" diye bağırdı acıyla. "Ölemeeez! Benim yavruuum, benim aşkıım ölemeeez!"

Attığı bu acı dolu çığlık Samir'in yüreğini dağlamıştı. Güçlükle titrek elini gömleğinin içine sokup katlanmış bir kâğıt parçası çıkardı. Kâğıdı ona uzatırken, "Bu mektubu,"

dedi hıçkırıklarının arasından, "rahmetli Emir Abi vermemi istemişti size."

***

Nedreta elinde kâğıt parçası, kısmen yıkılmış evlerine geri döndü ve yatağına çöküp bir kez daha kötü yazgısı için ağladı...

Bu şekilde ne kadar ağladı, bilmiyordu. Artık yarına dair umutları sönmüştü. O da yitip gitmek istiyordu. Biraz kendine geldiğinde, elinde sımsıkı tuttuğu kâğıdı dikkatle açtı ve neredeyse soluğu tükeninceye dek okudu:

Sevgilim Nedretam,

Her ne kadar bu mektubun eline geçip geçmeyeceğinden emin olamasam da seninle konuşabilmek adına, içimde karşı koyamadığım bir istekle yazıyorum bu mektubu sana. Seninle ayrıldığımdan beri... Daha doğrusu evimizi basıp beni zorla götürdükleri o günden beri... Başka bir dünyada yaşıyorum âdeta. Sanki başıma gelenler kötü bir rüya ve ben böyle bir şeyin mümkün olduğuna inanmakta zorlanıyorum hâlâ.

Sevgilim Nedretam,

Bilmem, söylememe gerek var mı? Ama olsun! Ben bir kez daha söylemek istiyorum. Hepinizi ne kadar sevdiğimi biliyorsun. Bu derin sevgiden dolayı, hiçbir zaman sizlere acı ve üzüntü verecek bir kusur işlememeye çalıştım. Bundan sonra işlemem de asla.

Sevgilim Nedretam,

Gerçeği söylemek gerekirse şu anda sürdüğüm hayat çok zoruma gidiyor. Bu hayatı yaşayacak ne yaptım? Kimi bu kadar

incittim ve kırdım? Doğrusu merak etmiyor değilim. Ama hâlâ adalete inanıyorum. Bir gün her şeyin düzeleceğine inanıyorum.

Sevgilim Nedretam,

Ne yalan söyleyeyim! Daha düne kadar oğlumuz Huso'yu düşünüyordum. Çünkü o da buradaydı ve benim gibi sefil bir hayat sürüyordu. Ben bir babayım. Hiçbir baba evladını bu halde görmek istemez. Yavrumuz perişandı ve ben onun için hiçbir şey yapamıyordum. Ama neyse ki onu dün serbest bıraktılar. O buradan gittiğinde sevincimi görmeliydin. Tutamadım kendimi. Bir çocuk gibi ağladım. Çok şükür Allahıma! Onun yükünü üzerimden aldı. Senin yanına yolcu etti. Şimdi ana oğul koyun koyunasınızdır. Onu öp benim için, kokusunu benim yerime de çek içine. Biliyorsun, onu hep başka sevdim.

Sevgilim Nedretam,

Zaman kasvetli bir biçimde çok yavaş geçiyor burada. Ama buna rağmen sizleri tekrar görebileceğim o günü sabırsızlıkla bekliyorum. Farklı bir dünyada yaşamak için sizden başka hiçbir şeye ihtiyacım yok. Eğer bir gün hep birlikte, hiç kimsenin olmadığı uzak diyarlardan birine gidebilirsek belki o zaman bu dünyanın yeniden en mutlu insanı olabilirim.

Sevgilim Nedretam,

Artık kendimi düşünmeyi bıraktım. Bu dünyada sahip olduklarımı, yani sizleri düşünüyorum. Mesela seni düşünüyorum sevgilim... Güzel kızımız Alma'yı düşünüyorum... Ve elbette oğlumuz Huso'yu düşünüyorum... Lütfen çocuklarımıza yüzlerce defa, hatta sana zahmet olmayacaksa binlerce defa, onları ne kadar çok sevdiğimi söyle. Kendilerini sevmelerinden bile daha çok sevdiğimi söyle.

Sevgilim Nedretam,

Doğrusu başımıza gelenleri anlayamıyorum. Çünkü şu sıralar geçen sene bu zamanları düşünüyorum... Bir ev inşa etmek için büyük bir mutlulukla nasıl bir araya geldiğimizi hatırlıyorum. Daha sonra da şimdiki halimize bakıyorum. Sanki kendimi bir boşluktaymışım gibi hissediyorum. Hatta bu dünyada hiç yaşamamışım gibi hissediyorum. Sence böyle hissetmem, bu hayatın öngörülemez ve acımasız olduğu anlamına mı geliyor?

Sevgilim Nedretam,

Bu seferlik bu kadar yazabiliyorum. Çünkü artık yazacak gücüm kalmadı. Şu anda hayattaysam, şunu bilmeni isterim ki, sendeki, çocuklardaki ve sevdiğim her şeydeki güzellikleri hatırlayarak yaşama tutunmaya çalışıyorum. Sizleri çok ama çok seviyorum. Allahaısmarladık...

Ve artık gerçekleri yazmanın zamanı...
Aksi hâlde kimse yazmazsa unutulacak.

BİR BAHAR GÜNÜ

1993'ün Nisanında, Bosna'nın birçok bölgesinde korkunç bir savaş sürüyordu, Sırp güçleriyle Boşnak milisler arasında. Sırpların tamı tamına bir yıldır devam ettirdiği bombardıman özellikle Boşnakların yaşadığı şehirleri yerle bir etmiş, evlerin ve dükkânların sıralandığı koskoca mahalleler yok olup gitmişti. Hatta Sırplar bununla da yetinmemiş, zavallı Müslüman Boşnakların evlerini basmış, birçok aileyi hunharca katletmiş; erkeklerin kafalarına kurşun sıkmış, bazılarının gözlerini oymuş, bazılarının dillerini kesmiş ve masum Boşnak kadınların ırzına geçmişlerdi. Buna rağmen Boşnaklar ayakta kalmayı başarmıştı...

"Artık," diye hayıflandı Bakira, "bu savaş kalıcı, geçici değil. Bugün tam bir yıl oldu. Oturup konuşacak, bir hal çaresini bulacak kimse de kalmadı ülkede. Hepimiz kendi bacağımızdan asılıyoruz."

Ahmo da herkes gibi karamsardı artık.

"Lanet Sırpların," dedi boğuk bir sesle, "bildiği tek şey savaşmak. Bu kanlı topraklara barış ne zaman gelecek?"

Bakira'nın savaş başladığından beri sinirleri altüst olmuştu.

"Barış mı? Ne barışı? Barışı kim kaybetmiş ki bir başkası bulup ülkeye getirsin."

"Lakin hâlâ hayretler içindeyim," dedi Ahmo hayıflanır bir sesle. "Modern Avrupa ülkeleri barışı..."

Bakira bu sefer yumruklarını sıkıp öfkeli bir şekilde baktı.

"Yeter, sus! Hıristiyan Avrupa ülkelerin modernliğinden bir daha bahsedip durma bana. Bu savaşta gördük onların ne kadar modern olduklarını. O aşağılık devletler de tıpkı Çetnikler gibi Müslüman katili. Yoksa Boşnakların yaşadığı bu trajediye neden seyirci kalsınlar? Aşağılık herifler hâlâ üç maymunu oynamaya devam ediyorlar. Etsinler bakalım. Nereye kadar sürdürecekler bunu?"

Ahmo karısının yüzüne şaşkın şaşkın bakıyordu.

"Ayrıca unutma ki," dedi Bakira, "o aşağılıklara ihanet eden biz değiliz. Tam aksine onlar Sırplarla bir olup bize ihanet etti."

"Ah!" diye içini çekti Ahmo. "Tam bir yıldan beri tek başımızayız."

"Şimdi mi tek başımızayız? Bu topraklardan Osmanlı çekip gittiğinden beri tek başımızayız biz. Yanlış mı söylüyorum Ahmo?"

Karısının haklı olduğunu biliyordu.

"Haklısın. Ama nasıl düzelecek her şey, gerçekten bilmiyorum."

Bakira cevap vermedi. Derin düşüncelere dalmış gibiydi. Kederli yüzü ve çatılmış kaşları insanda bir felaket duygusu uyandırıyordu.

Kocası Ahmo onu bu halde görünce, "Sen," diye mırıldandı. "gene nerelere dalıp gittin böyle?"

Bakira dalıp gittiği düşüncelerden sıyrıldı.

"Bu aralar yine sık sık bizimkileri düşünüyorum be Ahmo! Babamı, Mineta'yı, Samir'i... Ayrıca genç kızlığımın geçtiği

Srebrenitsa'yı düşünüyorum... Eskiden ne kadar güzel bir şehirdi. Hatta ne kadar güvenli bir şehirdi. Oysa şimdi öyle güvenilmez bir hal almış ki benim güzel Srebrenitsam."

Ahmo'nun yüreği sızladı.

"İnşallah onlar da iyilerdir."

"Ya iyi değillerse?"

"Yok yok! Merak etme iyilerdir."

Bakira birden ağlamaya başladı.

"Ne çok özledim onları bir bilsen. Âdeta burnumda tütüyorlar. Sanki çok uzun yıllar oldu görüşmeyeli."

Ahmo buruk bir şekilde gülümsedi.

"Daha dün çocuklarla konuştum. Onlar da dedelerini çok özlemiş."

Bakira içini çekip, "Umarım," dedi hıçkırıklarının arasından, "kötü bir şey olmamıştır onlara."

Ahmo onu sakinleştirmeye çalıştı.

"Aklından kötü düşünceleri sil. Allah'ın izniyle bir şey olmaz. Sen içini ferah tut."

Bakira gözyaşlarını sildi.

"Sık sık düşlerime giriyorlar. Ne yapayım, elimde değil. Onları düşündükçe kahroluyorum."

"Üzme kendini."

"İyi de," dedi Bakira hayıflanarak. "Benim durumumdaki hangi kadın ailesini düşünmez?"

Ahmo karısını çok seviyordu. Onun üzülmesine asla dayanamazdı. Sustu. Cevap vermedi. Onu usulca kucakladı. Ellerini sırtında ve saçlarında şefkatle gezdirmeye başladı...

***

Samir'in gözlerinde belli belirsiz yaşlar vardı. Uzaklara dalıp gitmiş, gökyüzüne bakıyordu. Meyra'nın ne durumda ol-

duğunu düşünüyor, onu geride bırakmanın acısını yüreğinde hissediyordu. Bir ara ablası Mineta yanına geldi.

"Sen," dedi duygu dolu bir sesle, "neler düşünüyorsun böyle?"

Samir dalıp gittiği düşüncelerden sıyrıldı. Başını çevirip uzun uzun, hüzünlü gözlerle baktı ona. Sonra da buruk bir şekilde, "Hiçbir şey," diye mırıldandı. "Sigara içerken dalıp gitmişim öyle."

Mineta üzgündü.

"Dikkat ediyorum son günlerde çok fazla sigara içiyorsun. Hâlbuki eskiden hiç içmezdin."

Samir sigarasından bir nefes çekerken hâlâ yüreği sızlıyordu.

"Artık hiçbirimiz eski zamanlarda yaşamıyoruz abla. Ayrıca sigara Sırplardan daha az zararlı. Bugünlerde bizi sigara değil, Sırplar öldürüyor."

"Allah büyüktür. Sıkma canını. Bir gün hepimiz sevdiklerimize yeniden kavuşacağız. Ya bu dünyada ya da öteki."

Samir'in yüreği cız etti.

"Mesele kavuşmak değil abla. Bütün mesele yaşananları unutabilmek. Nasıl unutacağız bunca şeyi? Hunharca katledilmeleri... Tecavüzleri... Bir insanın onurunu ayaklar altına alan tüm o iğrençlikleri... Bütün bunların hepsini nasıl unutacağız, nasıl? Sence bir daha eski günlere geri dönebilir miyiz? Bence hayır, dönemeyiz asla."

Mineta bir an içindeki acıyı bastırıp, "Elbette," dedi, "hiçbirimiz yaşananları unutamayacağız. Ama Allah'ın yazgısı..."

Samir sözünü kesti.

"Hayır abla, hayır! Böyle bir trajedi Allah'ın bize yazdığı bir yazgı olamaz. Haşa! Allah cani mi? Allah'a karşı ne suç işledik ki bizden intikamını bu şekilde alsın? O'na şirk mi koştuk? Hayır! O'nun bize gönderdiği Kur'an-ı inkâr mı ettik? Hayır! Bu

trajediyle ilgili bildiğim bir şey varsa, tüm bu belalar komşularımızdan geldi başımıza..."

Mineta hüzünlenmişti.

"Bazen," diye devam etti Samir. "Aklımı oynatacak gibi oluyorum abla. İnsanın yüreği acılıyken, yanında birilerinin olmaması ne kötü şey. Zavallının yanında kimsecikler yok. O soysuz köpeğin yaptığı iğrençliklere katlanmaya çalışıyor. Korkunç değil mi bu?"

Bunları duymak Mineta'nın yüreğini sıkmıştı.

"Ah Meyra! Ah Boşnak halkı! Ah, ah!.. Bir türlü aklım almıyor. Şu koca dünyada nasıl da yalnız kaldık hepimiz."

Samir tekrar başını kaldırıp düşünceli bir şekilde gökyüzüne bakarken, "Abla," diye mırıldandı. "Sence can babamın ruhu orda mı? Şayet ordaysa bizi görüyor mu acaba?"

Mineta ıslak yanaklarını sildi. Son derece yumuşak bir sesle, "Zavallının," dedi, "iyi ki acıları dinmiş. Şimdi anacığımızla cennetin bahçelerinde dolaşıyordur el ele. Anacığım ona sürekli seni soruyordur, bizi soruyordur."

Samir'in gözleri dolmuştu.

"Artık ne diyeceğimi, kimi düşüneceğimi şaşırdım. Biçare Bakira Ablam ne yapıyor şimdi? Onu biraz tanıyorsam bizi düşünmekten aklını oynatmıştır."

Mineta'nın gözyaşları yanaklarından aşağıya doğru süzüldü.

"Hiç söyleme. Kesin aklı burdadır onun. Özellikle de sende."

Samir'in yüreği titredi.

"Ah abla! Benim de aklım sürekli onlarda. Ah, korkuyorum! Onları da incitmelerinden korkuyorum."

Mineta akıttığı gözyaşlarını elinin tersiyle silerken, "Allahtan," diye mırıldandı, "komşuları Hırvat, Sırp değil. Bu yüzden benim içim rahat."

Samir yanan sigarasından derin bir nefes çekip dumanı dışarı saldı.

"Benim içim hiç rahat değil abla. Sırplar ile Hırvatlar bir paranın iki yüzü gibi. Aslında onlar da ne şirret bir millet!"

Mineta sıkıntıyla derin derin soludu.

"İstersen," dedi boğuk bir sesle, "böyle konuşma. Bir de onlar için kaygılanmayalım."

Ansızın aralarında bir suskunluk oldu. Samir o an kadınların ne kadar kırılgan olduklarını, ne kadar korkuyla dolu olduklarını düşündü. Birden çok üzüldü. Ablasının bu hali içini acıttı.

"Haklısın," dedi Samir suskunluğu bozan taraf olarak. "Güzel şeyler düşünelim ki onların da başına kötü şeyler gelmesin."

Mineta buruk bir şekilde gülümsedi. Hemen konuyu değiştirdi.

"Anlat bakalım, Haris'in hikâyesi ne? Bu zamana kadar ne siz anlattınız, ne de ben sordum."

"Aslında bizim hikâyemizden pek bir farkı yok abla. O da ihanete uğramış. Hem de öz dayısı tarafından."

Mineta afalladı.

"Öz dayısı mı?"

"Evet. Dayısı babasını öldürmüş."

Mineta'nın şaşkınlığı büsbütün artmıştı.

"Neden?"

"Çünkü Haris'in annesi Sırpmış. Dayısı da Çetnik."

Mineta duydukları karşısında âdeta küçük dilini yutmuştu.

"Ailesi," dedi şaşkın bir halde, "nerede yaşıyormuş?"

"Pale'de."

"Sırpların şehri! Bu yüzden mi oraya dönemiyor?"

"Evet."

Mineta nedense ona çok acımıştı.

"Sessiz biri. Birkaç kez konuşmayı denedim. Ama yanımdan uzaklaşıverdi hemen."

"Evet, biraz tuhaf biri! Hep susuyor. Ama bana öyle geliyor ki, yüreğini sıkıntıya sokan her şeyle ve herkesle hesaplaşıyor. Aslında özünde çok iyi bir insan. O olmasaydı belki de şu an hayatta değildim."

Mineta yüreği ağzında kardeşinin yüzüne baktı.

"Çok şükür hayattasın. Ne kadar üzülmüştüm bilemezsin."

Samir'in bir kez daha yüreği titrerken, "Doğrusu," dedi, "ben hâlâ şükredemiyorum Allah'a. Çünkü orada sevdiklerimi kaybettim. Sevdiğimi ardımda bıraktım. Sanki hepsine ihanet etmiş gibiyim. Elimde değil. Bu duygudan bir türlü kurtulamıyorum. Sahi, bu suçluluk duygusundan ne zaman kurtulacağım abla? Bir insanın vicdanı her gün sızlar mı? Benimkisi sızlıyor."

Mineta kahrolmuştu.

"Ah kardeşim! Sen çok vicdanlı ve merhamet sahibisin. Çocukluğundan beri Allah'ı hep sevdin. O'nun doğruluğundan hiç şaşmadın. Bu yüzden için içini yiyor."

"Nasıl yemesin abla? Elinden hiçbir şeyin gelmemesi ne korkunç, ne zavallı bir durum. En korkunç olanı da hayat bir daha eskisi gibi gülümsemeyecek bize."

Mineta'nın morali bozulmuştu. Aslında o da çok iyi biliyordu ki en güzel yıllar geride kalmıştı. Şimdiyse bilinmeyen bir hayat vardı önlerinde.

"En iyisi," diye mırıldandı, "bunları hiç düşünmemek. Söyle bakalım kardeşim, cephede durumlar nasıl? Yeşil Berelilerin morali iyi mi?"

Samir o an nemli çimenlerin kokusunu derin derin soludu. Sonra bir sigara daha yaktı. Sigarasından bir nefes çekti. Ciğerlerine doldurduğu dumanı havaya bırakırken, "Nasıl olsun

abla," dedi keyifsiz bir şekilde, "hepimizin morali çok bozuk."

Mineta şaşırdı.

"Ne oldu? Moraliniz neden bozuk?"

"Neden olacak abla? Jezero'nun travmasını bir türlü üzerimizden atamadık."

"Niye? O kasabayı Sırplardan geri almadık mı?"

"Aldık almasına ama çok kayıplar verdik. Birkaç ay oldu, ama hâlâ moralimiz çok bozuk. Orayı almak bize çok pahalıya mal oldu."

"Desene," dedi Mineta düşünceli bir sesle, "Naser'in de morali son derece bozuktur şimdi."

"Hiç sorma! Zaten en baştan beri bu harekâta karşı çıkmıştı. Ona kalsaydı, Bratunats'ı işgal edecektik."

"Bratunats'ı mı? Orası neden bu kadar önemli?"

"Anladığım kadarıyla orasını geri alarak Srebrenitsa'yı tamamen özgürleştirmek istiyordu Naser. Ayrıca buraya göç etmiş insanlara da yaşam alanları yaratma gibi bir düşüncesi vardı. Ama Yukarı Srebrenitsa bölgesindeki idareciler onun gibi düşünmedi."

"Sence kim haklı?"

Samir sigaradan derin bir nefes çekti içine. Dumanı ciğerlerinden dışarı saldı. Ardından, "Bence," dedi, "Naser haklıydı bu düşüncesinde. Bana da öyle geliyordu ki Bratunats'ı Sırplardan geri alabilseydik tarihin akışı da farklı olabilirdi. Yani bence Jezero gibi bir yer için çok fazla şehit verdik. Ayrıca sivillerin birçoğunu da Skelani bölgesinde yiyecek ararken kaybettik. Bu harekâta hiç gerek yoktu."

Mineta'nın da keyfi kaçmıştı.

"Olayların böyle olduğunu bilmiyordum. Şimdi daha iyi anlıyorum. Baksana etrafına! Katil Mladiç, Srebrenitsa'yı gene top ve mermi yağmuruna tutmaya başladı."

Samir başını kaldırıp etrafına baktı. On binlerce insan sokaklarda yatıyor, açlık bütün şehri kasıp kavuruyordu. Srebrenitsa âdeta büyük bir mülteci kampı haline gelmiş, şehir yaşanmaz bir hal almıştı. O günlerde Boşnakların birçoğu ya Mladiç'in top atışlarından ya da açlıktan ölüyordu. Bütün bu feci manzaraya karşın Avrupa ülkeleri hâlâ olup biteni seyretmekle yetiniyor, kıllarını dahi kıpırdatmıyorlardı.

***

Esir düştüğünden beri Meyra'nın hayatta kalmak için fazla bir çabası yoktu. Ne de olsa yaşamının hiçbir anlamı kalmamıştı. Geçip giden bu zaman zarfında hayatına son vermek için bazı yollar bulmuş, fakat eli titremiş, yüreği titremiş, tüm bedeni titremiş, yapamamıştı. Canına kıyamamıştı.

O gün de, başı ellerinin arasında, çaresizlik içinde kıvranıp dururken, "Ah, yüce Allahım! Beni de yanına al bir an önce. Artık bu dünyada yaşamanın bir anlamı yok," diye kendi kendine hayıflanıp duruyordu Meyra.

Derken doğruldu. Güçlükle pencerenin önüne geldi. Bir süre yağan yağmura, uğuldayan rüzgârın sesine kulak kabarttı. Bir an sonra uzaklara dalıp gitti. Hem de çok uzaklara...

Meyra'nın o an aklına geçen yıl bu zamanlar Samir'in, "Keşke adını hiç duymadığımız bir kasabanın kıyısında yaşasaydık birlikte. Savaşın olmadığı, gözlerden ırak bir yerde," sözleri geldi. Ansızın içi yandı. Yüreği burkuldu. Çaresiz bir şekilde elleriyle yüzünü kapatıp içli içli ağlamaya başladı. Bir kez daha yarına dair umutları sönüverdi. Çektiği acılar yüreğinde çoğaldı. Orada öylece durup ne kadar ağladı, bilmiyordu...

Bir süre sonra evin içinde ayak sesleri işitti. Bu seslerle dalıp gittiği düşüncelerden sıyrıldı. Alelacele yanaklarını ıslatan gözyaşlarını silmişti ki kapı açıldı ve içeriye Zoran girdi. Son

zamanlarda fazlasıyla öfkeliydi. Yine burnundan soluyordu. Ayrıca nefesi leş gibi içki kokuyordu.

"Ahmak karı!" diye haykırdı. "Nerden çıktın benim karşıma? Seni gidi döl yatağı kurumuş baliya! Görünen o ki bana bir Çetnik veremeyeceksin."

Meyra duyduklarına inanamıyordu. Bir an solgun yüzü allak bullak oldu. Sonrasında öfkeyle, "Seni soysuz herif!" diye bağırdı. "Sen adam değilsin, bir zavallısın. Hatta kusurlusun!"

Zoran'ın ansızın ruhunu bir ateş sardı. Gözlerinde şimşekler çaktı.

"Seni kaltak seni! Orospu! Erkekliğime dil uzatırsın, ha? Dünyanın kaç bucak olduğunu şimdi göstereceğim sana."

Meyra'nın da öfkeden yanakları seğiriyor, yeşil hareli ela gözlerindeki kin gitgide artıyordu.

"Susmayacağım. Adam değilsin sen, aşağılık bir köpeksin! Hatta kusurlu bir köpek! Şimdi öldür beni. Daha önce ailemi öldürdüğün gibi öldür beni de. Ama cesaretin yok öldürmeye, değil mi korkak herif?"

İlk darbe Meyra'nın omzuna geldi. Sonrasında gelişigüzel vurmaya başladı Zoran. Darbeler peş peşe geliyordu ve Meyra her zamanki gibi yine çaresizdi.

***

Aylar önce yediği ilk dayaktan sonra duyduğu o keskin, dayanılmaz yürek acısını arada bir hatırladığı oluyordu elbette, ama artık bu acıyı hissetmiyordu. Sanki ruhu ölmüş, kalbi sonsuza dek göğsünden sökülüp atılmıştı Meyra'nın.

Zavallı kızcağız bir süre sonra kendine geldiğinde, yığılıp kaldığı yerden doğrulup ayağa kalktı. Solgun yüzü kandan görünmüyordu. Ağır ağır yürüdü. Odadan dışarı çıkıp banyoya gireceği sırada onunla göz göze geldi.

İkisi de kederle, umutsuzlukla birbirine bakıyordu. İkisinin acısı da kor gibi gözlerinden belli oluyordu.

"Sen de," dedi Meyra boğuk bir sesle, "kimsin?"

Genç kız hâlâ çocuk sayılabilecek bir yaştaydı. On altısına yeni basmıştı. Yeşil gözleri hüzünlü, teni buğday, yanakları hafifçe tombuldu. Ayrıca koyu kumral gür saçları ve biçimli ağzıyla çok hoş bir kızdı.

"Benim adım," dedi korku dolu bir sesle, "Kadra."

Meyra'nın az önce fark ettiği şey şimdi iyice dikkatini çekmişti. İkisi de tuhaf bir biçimde birbirine benziyordu.

"Seni," diye fısıldadı Meyra, "kim getirdi buraya?"

Kadra neler olduğunun farkında bile değildi.

"O getirdi."

"Zoran mı?"

"Evet."

Meyra şaşırmıştı.

"Nasıl?"

Kadra'nın birden gözleri doldu.

"Ailemden," dedi içini çekerken, "herkesi öldürdüler. Beni de öldüreceklerini sandım, ama öldürmediler. O genç adam gözlerimi bağladı. Sonra beni alıp buraya getirdi."

Meyra'nın içi burkuldu.

"Nerelisin?"

"Doğma büyüme Kalinovikliyim."

"O pislik sana elini sürdü mü?"

Kadra'nın korkudan yüreği ağzına geldi. Öyle ki kendinde konuşacak gücü bulamadı bir süre. Sadece başını "hayır" anlamında sallamakla yetindi.

"O aşağılık köpek," dedi Meyra, "kötü, gaddar biri. Benim de ailemi öldürdü."

Kadra'nın uzun kirpikleri arasında toplanmış gözyaşları birdenbire yanaklarından aşağıya süzülmeye başladı.

"Ben," dedi hıçkırıklarının arasından, "ne yapacağım şimdi? Ailemi neden öldürdüler? Bizden niçin bu kadar nefret ediyorlar?"

Meyra bu sorulara cevap aramayı bırakmıştı artık. Birden acı acı gülümseyip, "Bu konuda," dedi buz gibi bir ses tonuyla, "soru sorma. Çünkü bu soruların cevabı yok."

Kadra onun sözlerinden hiçbir şey anlamadığı için meraklı gözlerle yüzüne baktı.

"Neden?"

Meyra onu duymazlıktan geldi. Ağır ağır banyoya doğru yürürken, "Sen de," diye mırıldandı, "benim gibi ne kadersizmişsin."

Kadra söyleneni işitmemişti bile. Meyra'nın arkasından boş gözlerle bakıp, "Bilemedim," dedi endişeli bir biçimde. "Ben neredeyim?"

Meyra banyoya girdiği sırada, "Foça'dasın," dedi boğuk bir sesle. "Burası da Klanfa'nın dairesi!"

48 SAAT
KÜL VE DUMAN

16 Nisan sabahında, tan yeri henüz ağarmamışken, minareden yükselen sabah ezanının coşkun ahengi bütün köyü ilahi bir vecdle sardığında ansızın büyük bir patlama oldu.

Az önce şerefeye çıkıp sabah ezanını okuyan müezzin korku ve şaşkınlık içinde susup uzaklara baktı. Ardından hiç vakit kaybetmeden minareden aşağı inmeye koyuldu. Her basamakta fısır fısır dua ediyor, her adımını "bismillah"la atıyordu. Aşağıya inip içeri girdiği sırada Ahmo'yla göz göze geldi.

"Ne oluyor Sadık?" dedi Ahmo yüreği ağzında atarken. "Hayırdır inşallah! Bu saatte neyin nesi bu ses?"

Sadık'ın korkudan rengi bembeyazdı.

"Bilmiyorum. Köyün kuzey tarafını havan topuyla bombalıyorlar."

Ahmo duyduklarına inanamadı.

"Ne diyorsun sen? Köyümüzü kim bombalıyor?"

Sadık öyle korkmuştu ki çenesi titriyordu.

"Bilmiyorum."

Ahmo ne yapacağını bilmez bir halde Sadık'a bakarken, "İnanamıyorum," diye söylendi. "Kötü bir şaka mı bu?"

Sabah namazı için camiye gelen cemaatten biri, "Neden şaşırdın Hoca Efendi?" dedi kahır dolu bir sesle. "Ustaşalardan başka kim olacak."

Ahmo başını çevirip dehşet dolu gözlerle adama baktı.

"Bundan emin misin Meho Dayı? Bomba yanlışlıkla düşmüş olmasın köyümüze, ne dersin?"

Meho Dayı görmüş geçirmiş bir adamdı.

"Başka kim olabilir ki Hoca Efendi? Ustaşalar tabii! O iblisler evlerimizi, sonra da hepimizi yakacaklar."

Sadık hâlâ olayın şokunu üstünden atamamıştı.

"Benim anlamadığım şey," dedi korku dolu bir sesle. "Köyün kuzey tarafını neden bombaladıkları. Orasını bombalayarak neyi amaçlıyorlar?"

Meho Dayı acı acı gülümsedi.

"Neden olacak oğlum? Köyün kuzey tarafı, bize en yakın ormanlık alan değil mi? Kuşkusuz ki oraya kaçıp saklanmamızı istemiyorlar."

Cemaattekiler birden homurdanmaya başladı. İçlerinden biri, "Meho Dayı," diye çıkıştı. "Her zamanki gibi gene felaket tellallığı yapıyorsun. Belki işler sandığın gibi değildir."

"Ya, öyle mi?" dedi Meho Dayı. "Biliyor musun Sabahudin? Seni Ustaşaların elinden Hırvat karın bile kurtaramayacak. Yakında yaşayıp göreceksin. Ama inşallah ben yanılırım."

Sabahudin'in yüzü pancar gibi oldu.

"Sen," dedi öfkeli bir sesle, "ezelden beri Hırvat düşmanısın."

İkisi de oldum olası birbirinden hoşlanmazdı. Meho Dayı alaycı bir tavırla, "Oğlum," dedi. "Boşnaklar tarih boyunca hiçbir milleti peşinden felakete sürüklemedi. Tam aksine hep biz sürüklendik. Bazen Çetnikler sürükledi, bazen de Ustaşalar... Söylediklerim yalan mı?"

Sabahudin cevap verecekti ki o sırada bir havan topu camiye isabet etti. Minare büyük bir gürültüyle yıkıldı. Derken etrafı beyaz bir toz bulutu kapladı. Camidekiler dışarıya kaçışırken, "Sonunda intikam saati çaldı ve ihanet başladı," diye söylendi Meho Dayı.

***

Bakira aniden sarsılarak uyandı. Gözlerini araladığında sersem gibiydi. Doğrulup oturdu. Gözlerini ovuşturdu. Sırtı ve boynu tutulmuş, her yeri ağrıyordu.

Birden durdu. Sanki kafasında bir şimşek çakmıştı. Hemen yataktan fırladı. Koşarak odadan çıktı. Büyük bir telaşla oğlunun odasına girdi. Edin yatağında mışıl mışıl uyuyordu. Bakira hiç zaman kaybetmeden yanına gidip omuzlarından hafifçe sarstı.

"Hadi oğlum! Aç gözlerini, uyan."

Tam o esnada Asmira çığlık atarak odaya girdi.

"Anneee!"

Bakira'nın yüreği ağzına geldi.

"Ne bağırıyorsun be? Sağır değilim! Kardeşin uyuyor, görmüyor musun? Sabah sabah çocuğun ödünü patlatacaksın."

Asmira korku içinde titriyordu. Nerdeyse soluk bile almıyordu.

"Şey..." diye kekeledi. "Bir patlama sesi duydum. Dışarda neler oluyor anne?"

Bakira oğlunu uyandırmıştı en sonunda. Onu kucaklayıp kaldırırken, "Sakin ol kızım," dedi boğuk bir sesle. "Ben de duydum o korkunç sesi."

Asmira ağlamaya başladı.

"Ses çok yakınımızdan geldi."

O sırada Ahmo'nun panik dolu sesi odanın içinde yankılandı:

"Bakiraaa!"

Asmira babasının sesini duyunca biraz olsun rahatladı. Babası yanlarındaydı. Hemen kapıya doğru koştu.

"Burdayız baba."

Ahmo hiç vakit kaybetmeden yanlarına gelip kızı Asmira'ya sımsıkı sarıldı. Onun kestane rengi saçlarını öptükten sonra, "Hepiniz beni dinleyin," dedi gözlerine yaşlar dolarken. "Kısa bir süreliğine de olsa evimizden ayrılacağız. Hemen şimdi. Anlıyor musunuz beni?"

Bakira şaşkındı. Kocasını dikkatle süzdü. Sanki bir sele kapılmış giden, çaresiz biri gibiydi.

"Sen ne dediğinin farkında mısın Ahmo? Nereye gideceğiz? Hangi yoldan gideceğiz?"

"Hırvatlar," dedi Ahmo kahır dolu bir sesle, "köyümüzü bombalıyor. Hatta az önce camimizi yıktılar."

Bakira öyle şaşkındı ki duyduklarına inanmakta güçlük çekiyordu.

"Desene be Ahmo, Allah Hırvatların da içine yürek koymamış. Koymadığı gibi de celladımız kesildiler. Ama böyle olacağı ta başından beri belliydi."

Ahmo yerinde duramıyordu.

"Hadi! Zamanımız kalmadı Bakira. Bir an önce çocukları da alıp gidelim buradan."

"Ama nereye gideceğiz?"

Ahmo evden çıkmak için acele ediyordu.

"Bu müddet zarfında eğer ormana kaçabilirsek kurtuluruz. Başka çare yok."

Bakira kahrolmuştu.

"Sen delirdin mi be Ahmo? Zavallı yavrularımız ormanda ne yiyip içecek?"

Ahmo kararlıydı.

"Lütfen hazırlan! Çocukları da hazırla. Bir an önce gitmeliyiz. İnan en iyi çare bu."

Bakira ağlamamak için kendini zor tutuyordu. Dışarda esen rüzgâr birden ahırın kapısını sarstı, o taraftaki pencerenin camı şangırdadı. Ahmo bir an nefesini tuttu. Dışarıya kulak kabarttıktan sonra, "Biraz acele edin," dedi. "Yoksa iş işten geçmiş olacak. Ben de dışarı çıkıp etrafı bir kolaçan edeyim."

Ahmo hiç zaman kaybetmeden arkasını dönüp yanlarından hızlıca uzaklaştı. Bakira ve çocuklar hâlâ şaşkınlıklarını üzerlerinden atamamış, endişeyle bekleşiyorlardı.

Birkaç dakika geçmişti ki evin kapısı hafif bir gıcırtıyla yavaş yavaş açıldı. Açılır açılmaz da bir silah sesi odanın içinde yankılandı.

"Eyvah vuruldum!" diye haykırdı Ahmo. "Durmayın, siz kaçın."

***

Ahmiçi Köyündeki katliam sabah ezan sesiyle birlikte başlamıştı. Hırvatlar şafak sökmeden önce Boşnakların evlerini havan topu, roketatar ve ağır makineli silahlarla ateşe tutmuş, ardından köye baskın yapıp önlerine çıkan herkesi öldürmeye başlamışlardı. Tıpkı Meho Dayının söylediği gibi ihanet baş göstermişti.

Ahmo bir ara gözlerini araladığında, başucunda karısı Bakira'yı gördü ve büyük bir korkuya kapıldı.

"Siz," dedi güçlükle, "neden burdasınız?"

Bakira perişandı. Ağlamaktan gözleri şişmişti. Kocasını o şekilde görmek onu mahvetmişti.

"Ah be Ahmo!" dedi hayıflanarak. "Sen aklını mı yitirdin? Ne yapacaktım? Seni tek başına burada mı bırakacaktım?"

Ahmo yattığı yerden kalkmaya çalıştı. Fakat büyük bir acıyla tekrar olduğu yere yığıldı.

"Yaram," diye mırıldandı, "nasıl? Çok mu kötü?"

Bakira kocasının çaresizliğini görünce bir kez daha perişan oldu.

"Kurşun hâlâ sol kolunda. Yarayı temizleyip sardım, ama kurşunu çıkaramadım."

Ahmo başını hafifçe çevirdi. Bir köşede büzülmüş çocuklara acınası gözlerle baktı. O an yüreği sızladı.

"Nasılsınız ballarım?"

Onlar da çok korkmuştu. Asmira ıslak yanaklarını silip, "Hırvat komşularımız," dedi sesi titrerken, "Müslümanların evlerine benzin döküp ateşe veriyor. İnsanları diri diri yakıyorlar babacığım. Hatta Vera Teyze uzun boylu Hırvat'ın birine, 'Evden kaçmaya çalışan olursa vurun,' diye bağırıyordu. Söyler misin baba, biz Vera Teyzeye ne kötülük yaptık?"

Ahmo işittiklerine inanamamış, kahrolmuştu.

"Bunları," dedi sesi titrerken, "nerden duydun sen? Yoksa dışarı mı çıktın?"

Asmira'nın yüzündeki kan çekilmiş, korkudan suratı bembeyaz olmuştu.

"Doktoru," dedi cılız bir sesle, "çağırmaya gittim. Ama zavallı Osman Amcanın da evini yakmışlardı. İçerden çığlık sesleri geliyordu."

Ahmo yattığı yerden güçbela doğrulup ayağa kalktı.

"Hadi! Çok geç olmadan gidelim burdan. Yoksa..."

Bakira sözünü kesti.

"Sen delirdin mi? Nasıl gideceksin bu halde?"

Ahmo onu dinlemiyordu bile. İşleri çok zordu ve geçen zaman aleyhlerine işliyordu. Bu yüzden hızlıca hareket etmek zorundaydılar. Kararlı bir şekilde, "Bu sefer," dedi, "arka pencereden kaçacağız."

Bakira bu kez karşı koymadı. Fakat açık kahverengi gözlerinde umutsuz bir ifade vardı.

Ahmo kolundaki acıya dayanmak için dişlerini sıka sıka yürüdü. Arka pencerenin önüne gelip durduğu sırada biri güm güm kapıya vurmaya başladı. Hepsinin yüreği ağzına geldi. O anda zaman durdu sanki. Kendi aralarında bile ölüm sessizliği hüküm sürüyordu. Neredeyse nefes bile almıyorlardı. Çıt çıkarmadan birkaç dakika beklediler. Ancak kapı eskisinden daha şiddetli bir biçimde yumruklandı. Dışarıdaki rüzgârın uğultusuna karışan öfkeli bir ses, "Açın kapıyı!" diye bağırdı.

***

Ahmiçi Köyünde yaşayan Boşnaklara saldıran Ustaşalar, bütün Müslümanların evlerini neredeyse tamamen yakıp yıkmış, yanarak ölen masum insanların canhıraş bir şekilde attığı çığlıklara gülmüşlerdi.

O sabah Ustaşalar Ahmoların da evini basmış, hepsini silah zoruyla esir almışlardı. Ahmo ilk kez gördüğü adama korku ve endişe dolu gözlerle bakıp, "Siz de," dedi, "kimsiniz? Bizden ne istiyorsunuz?"

Sarışın, uzun boylu, iri yapılı adam, göz altlarını siyaha boyamış, üzerine kurşun geçirmez bir yelek giymiş, sağ koluna da açık mavi bir bant takmıştı.

"Biz Jokerleriz!"

Ahmo afalladı. Bu ismi ilk defa duyuyordu.

"Jokerler mi? Bizden ne istiyorsunuz?"

Adam sırıttı.

"Sizden ne isteyebiliriz ki? Eğer kendi isteğinizle bağışlarsanız, canınızı almaya talibiz!"

Odadaki diğer Ustaşalar sözleşmişçesine aynı anda kahkahayı basarken, "Hey Miroslav!" diye seslendi içlerinden biri. "Bu gerçekten komikti."

Miroslav bu sefer tuhaf bir biçimde gülümsedi.

"Sen de çok iyi bilirsin ki," dedi bir an sesine ciddiyet kazandırarak, "esprilerim kadar acımasızlığım da nam salmıştır. Doğru mu söylüyorum Tihomir?"

Tihomir de Hırvat Savunma Konseyi (HVO) bünyesindeki Jokerlerin mensuplarından biriydi.

"Doğru," dedi hâlâ gülerken. "Gerçekten de korkunç birisin."

Ahmo ürpermişti. Dikkatle Miroslav'a bakıyordu. İri adamın dudaklarının her iki tarafında bıçak yarası gibi derinleşip kaybolan çizgiler sanki yüreğindeki karanlığı ve acımasızlığı yansıtıyordu.

"Biz," dedi korkuyla Ahmo, "Hırvatlara asla bir kötülük yapmadık. Bütün Hırvat komşularımız buna şahittir."

Bu sözler Miroslav'ı büsbütün çileden çıkardı.

"Sus! Kapa çeneni! Konuşma. Şu yeryüzünde sadece Türklerden ve Sırplardan nefret ediyorum."

Ahmo neye uğradığını şaşırdı. Endişeyle Miroslav'a bakarken, "Merak ettim doğrusu," dedi Tihomir. "Bizimkilere hiç kötülük yapmadınız mı? Bütün Hırvat komşularınız buna şahit mi?"

"Hayır, yapmadık. Hiçbirine kötülüğümüz dokunmadı. Paskalya gününde onlarla birlikte yumurta tokuşturdum. Paula Teyzenin yaptığı Paskalya çöreğinden yedim. Ayrıca Hırvat komşularımızın evine bayramda az mı kurban eti götürdüm."

"Bana bak!" diye söylendi Tihomir. "Ne düşünüyorum biliyor musun?"

Ahmo başını "hayır" anlamında salladı.

"Şimdi bu köyde yaşayan bir Hırvat komşunu çağıracağım. Ondan aksini duyarsam külahları değişiriz, ona göre."

Ahmo ne diyeceğini bilemedi. Miroslav'ı da tıpkı Tihomir gibi bir merak sarmıştı. Hemen başını çevirip, "Hey sen!" diye seslendi adamlarından birine. "Derhâl bizden birini bul ve buraya getir."

Genç adam bu sözleri duyar duymaz hemen gözden kayboldu.

O esnada Tihomir'in mavi gözleri çakmak çakmaktı. Ahmo'nun burnunun dibine kadar sokulup dişlerini sıktı.

"İstersen," dedi nefret dolu bir sesle, "şimdi dua et! Biraz önce dediklerinin aksini söyleyen çıkmasın."

Ahmo tam cevap verecekti ki, "Efendim," diye seslendi genç adam. "İstediğiniz gibi birini getirdim."

Miroslav başını kaldırdı. Hırvat köylüyü baştan aşağı süzdükten sonra, "Senin," dedi tok bir sesle, "adın ne?"

Adam son derece soğukkanlı görünüyordu. Gölgeli koyu kahverengi gözlerinde hiçbir parıltı yoktu.

"Vlado."

Ahmo'nun kederli yüzü az da olsa aydınlandı. Dudağının kenarında hafif bir tebessüm oluştu. Karşısında duran adam eski arkadaşı Vlado'dan başkası değildi.

"Sen Hırvat'sın, doğru mu?"

Vlado, Miroslav'ı baştan aşağı dikkatle süzdü. Neden buraya getirildiğini merak ediyordu.

"Evet, neden sordun?"

Miroslav kafasını çevirip Ahmo'ya baktı.

"Şu adamı tanıyor musun?"

Vlado başını kaldırıp Ahmo'ya manalı manalı baktı. Cevap vermeden önce yüzüne tuhaf bir gülümseme yayıldı.

"Evet."

"Şu pisliğin," diye araya girdi Tihomir, "güya bu köyde yaşayan bizimkilere hiçbir kötülüğü dokunmamış. Hatta dediğine göre hepiniz de buna şahitmişsiniz. Söyledikleri doğru mu?"

Vlado çocukluk arkadaşı Ahmo'yla göz göze geldi bir an. Kısa bir süre duraksadıktan sonra, "Bu adam," dedi, "yalan söylemiş size."

Ahmo bu sözler karşısında iliklerine kadar sarsıldı. Ansızın gözlerinden iri damlalar akmaya başladı.

"Aman Allahım!" dedi Ahmo sesi titrerken. "Sen neler söylüyorsun böyle? Sana ne kötülüğüm dokundu Vlado?"

Ahmo yalvarırcasına bakıyordu arkadaşına.

Vlado, Ahmo'nun sesindeki kedere ve siteme aldırış etmeden, "Bu köy," diye söylendi, "bizim köyümüz... Hırvatların köyü... Katoliklerin köyü... Siz Müslümanları bu köyde istemiyoruz. Defolup gidin!"

"İyi de," dedi Ahmo boğuk bir sesle. "Arkandan dolap mı çevirdim? Seni birilerine mi gammazladım? Sana ne kötülüğüm dokundu? Şayet sana bir kötülüğüm dokunduysa neden onca sene benimle arkadaşlık ettin Vlado?"

Vlado onun bu sözleri üzerine öfkelenerek, "Bu köyde," dedi, "sadece çan sesi duymak istiyorum, ezan sesi değil. Her gün ezan sesini duyduğumda, içimden küfrediyordum size. Çünkü bu köyde yaşayan Katolik Hırvatlara günde beş defa ezan sesiyle işkence ediyordunuz."

Ahmo kahrolmuştu. Bir ara yutkundu. Ne diyeceğini bilemedi, sustu.

"Oğlun Ivan," diye araya girdi Bakira, "doğruları söylüyormuş. Bir gün bize, 'Bu köyden hepiniz defolup gidin! Müslümanları burada istemiyoruz artık. Yoksa evinizi, caminizi başınıza yıkacağız,' demişti. Şimdi her şeyi daha iyi anlıyorum Vlado. Meğer bu sözler onun değil, seninmiş."

Vlado tanıdık gülümsemesiyle ona baktı.

"Evde kendi aramızda konuştuklarımızı söylemiş size. Amma da safmışsınız! Bazı şeylerin hiç mi farkına varmadınız, hiç mi uyanmadınız?"

Bu sözler Bakira'nın oldukça zoruna gitmiş, ağlamaya başlamıştı. Bir ara içini çekip, "Biz kim, bu şeytanlıkları düşün-

mek kim!" dedi kahır dolu bir sesle. "Biz başkasının kuyusunu kazacak, namussuzluk edecek insanlar mıyız Vlado?"

"Ben," dedi Vlado öfkeyle, "bütün Katolikler gibi dindar bir insanım. Bu köyde hiçbir şekilde ezan sesine tahammül edemiyorum. Ayrıca İsa'dan başka da peygamber tanımam."

Bakira çok üzgündü. Olacakları tahmin edebiliyor, iplerin tamamen koptuğunu görebiliyordu. Bu yüzden sözünü esirgemedi.

"Hayır," dedi boğuk bir sesle. "Sen dindar biri değil, aksine günahkâr bir insansın. Çünkü Allah senin içine yürek koymamış. Sen de tıpkı Sırplar gibi Müslümanları katletmek için can atıyorsun. Yazıklar olsun sana!"

Vlado bir an neye uğradığını şaşırdı. Yüzü kıpkırmızı oldu. Cevap vermek için ağzını açmıştı ki, "Yeter!" diye araya girdi Miroslav. "Bu saçmalıkları daha fazla dinlemek istemiyorum."

Odadaki herkes bir anda sustu. Şimdi içeride ölüm sessizliği hüküm sürüyordu. Sessizliği ilk bozan Tihomir oldu.

"Pis Müslüman! Demek bana yalan söyledin, ha? Hani, bu köyde yaşayan Hırvatlara hiçbir kötülüğün dokunmamıştı. Sana söylememiş miydim? Aksini duyarsam külahları değişiriz diye."

Ahmo'nun rengi attı.

"Lütfen," dedi yalvarır bir sesle. "Karımı ve çocuklarımı serbest bırakın. Onları cezalandırmayın. Onların bir suçu yok. Üstelik oğlum dilsiz, konuşamıyor."

Miroslav bu sözler üzerine kahkahalarla güldü.

"Söyle bakalım, aileni neden serbest bırakalım? Yoksa onlar senin gibi Müslüman değil mi?"

Bakira bunun üzerine hemen atıldı.

"Hepimiz elhamdülillah Müslümanız. Hiçbir ortağı olmayan tek Allah'a ve O'nun peygamberi Hz. Muhammed'e inanırız."

Bunu beklemeyen Miroslav şaşkın bir şekilde Bakira'ya baktı. Bir an sonra, "Şu baliyanın dili bayağı uzunmuş," dedi sırıtarak. "Sana nasıl bir ceza versem acaba?"

O an çaprazındaki genç Ustaşa'ya gözü takıldı Tihomir'in. Uzun saçlı, sakallı adam elinde yeşil bir benzin bidonu tutuyordu.

"En iyisi," dedi Tihomir, "diğerleri gibi bunların da üzerine benzin döküp yakalım. Ne diye uğraşıyoruz?"

Ancak Miroslav kararsız gibiydi. Anlaşılan hâlâ onlara nasıl bir ceza vereceğini düşünüyordu.

"Doğrusu hâlâ şaşkınım."

"Şaşkın mısın?" diye söylendi Tihomir. "Neden bahsediyorsun sen?"

Miroslav başını kaldırdı. Bakışlarını onun geniş yüzünde gezdirirken, "Keşke," dedi hayıflanır gibi bir sesle. "Bu operasyonun adını '48 Saat Kül ve Duman' koymasaymışız."

Bu defa şaşırma sırası Tihomir'deydi. Kaşlarını çattı. Bakışlarını Miroslav'a dikip, "Benimle," dedi meraklı bir sesle, "daha açık konuşur musun? Ne demek istiyorsun?"

Miroslav kısa bir duraksamadan sonra bir kahkaha patlattı.

"Hâlâ anlamadın mı şapşal? Yoksa yaptığım espri bu sefer çok mu ince oldu? Keşke bu operasyonun adını 48 Saat Kül ve Duman değil de, 48 Dakika Kül ve Duman koysaymışız. Baksana şu Müslümanların haline! Birçoğu kısa sürede yanarak küle döndü. Bizi hiç uğraştırmadılar."

Bu sözler üzerine bütün Ustaşalar kahkahayı bastı.

"Sen," dedi Tihomir hâlâ gülerken, "gerçekten de zeki ve komik bir adamsın!"

Miroslav da hınzır hınzır gülerek, "Sen de," dedi alaycı bir şekilde, "tam bir kalın kafalısın!"

Ustaşalar bir kez daha kahkahalara boğuldu. Ancak Tihomir bu kahkahalara biraz bozulmuştu. Ama bunu belli etmemeye çalışarak, "Artık," dedi, "işimize koyulsak?"

Ustaşalar gülmeyi kesti ânında. O sırada Ahmo ve Bakira birazdan başlarına gelecekleri düşünüyor, arada endişeyle birbirlerine bakıyorlardı.

"Pekâlâ," diye seslendi Miroslav. "Tihomir haklı. Anlayacağınız çok işimiz var. Bir an önce çalışmaya başlasak iyi olacak. Bugün basılmadık ev, yakılmadık Müslüman bırakmayacağız."

Tihomir'in kaçan neşesi yerine gelmişti. Pis pis sırıtarak, "Eee?" dedi meraklı bir sesle. "İşe bunlarla mı başlıyoruz?"

Miroslav hâlâ kararsızdı. Ona cevap vermedi. Başını hafifçe çevirip Ahmo'ya baktı.

"Sen ne iş yapıyordun?"

"Bu köyün imamıyım."

Bunu duyan Miroslav öfkeden köpürdü. Ansızın hızlı adımlarla yürüyüp yanına geldi. Ahmo'nun sol koluna sıkı bir yumruk attı. O an yüreğinde bir patlama hissetti, olduğu yere yığılıp kaldı Ahmo. Yarası tekrar kanamaya başladı.

O sırada bir türlü öfkesini alamayan Miroslav, "Bu köyün bir imama ihtiyacı yok," diye haykırdı. "Bu köyün sadece bir rahibe ihtiyacı var. Çünkü burası bir Katolik köyü. Müslüman köyü değil."

Asmira ve Edin babalarını o halde görünce birden hıçkıra hıçkıra ağlamaya başladı.

"Kocamdan," dedi Bakira öfke dolu bir sesle, "ne istiyorsunuz? Yaralı, görmüyor musunuz?"

Miroslav bir şimşek gibi atılıp Bakira'nın ağzına bir yumruk patlattı ve büyük bir hazla titrerken, "Baliya!" diye bağırdı, "çekil kenara. Seninle daha sonra hesaplaşacağım."

Bu yumruk ona öyle çok acı vermişti ki neredeyse bayılacaktı. Bakira kendini toparlamaya çalışırken, Miroslav yere yığılıp kalan Ahmo'yu tekmelemeye başladı. Birkaç tekmeden sonra, "Biriniz," dedi öfkeyle, "hemen bıçağını versin bana."

***

Herkes köy meydanında toplanmıştı. Miroslav'ın ağzından birkaç kelime çıkmıştı ki ormanın kıyısında bir hareketlilik baş gösterdi. Onlarca Boşnak otların ve ağaçların arasından çıktı. Arkalarında da eli silahlı Ustaşalar vardı.

"Korkak tavukları," diye seslendi Miryan, "yakalayıp getirdim. Ormana çil yavrusu gibi dağılmışlardı."

Miroslav birden korkunç bir sesle, "İhanet!" diye haykırdı. "Ben buna ihanet derim. Aşağılık korkak Türkler! İşte siz busunuz. Korkudan kaçıp saklanacak delik arıyorsunuz. Türklere ölüm!"

Meydanda toplanan Hırvat köylüler önce kendi aralarında fısıldaştı. Sonra hepsi birden sözleşmişçesine aynı anda bağırdı:

"Türklere ölüm! Yaşasın Büyük Hırvatistan!"

Miroslav'ın keyfine diyecek yoktu. Ne de olsa Hırvat köylüleri galeyana getirmişti. Bu sefer sesi daha bir gür, daha bir sert çıktı.

"Hain Türklere ölüm!"

Hırvat köylüler de onunla birlikte coşmuştu. Yüzlerce ağız yine sözleşmişçesine aynı anda bağırdı:

"Hain Türklere ölüm!"

Köylülerin bu hali Ustaşaları memnun etmiş, hepsi büyülenmişti âdeta. Ta ki Meho Dayının sesi çıkana kadar.

"Hain sizsiniz!"

Birden uzun, derin bir sessizlik çöktü etrafa. Miroslav duyduklarına inanamadı. Yüzü allak bullak oldu. Hiddetle, "İhti-

yar!" diye haykırdı. "Bizimle ilgili bir şey söyledin az önce. Hadi, bir kez daha söyle bakalım."

Meho Dayının dudakları öfkeyle gerildi.

"Hain sizsiniz!"

"Sen," dedi Miroslav daha da hiddetlenerek, "eceline mi susadın köpek?"

Meho Dayı artık hiçbir şey düşünmüyor, hiçbir şey hissetmiyor, en önemlisi de hiçbir şeyden korkmuyordu.

"Siz Ustaşalar," dedi kendinden emin bir sesle, "tıpkı Çetnikler gibi hainsiniz! Benimle alay mı ediyorsun? Zaten diğerleri gibi öldüreceksin beni de. Sen hangi ecelden bahsediyorsun? Hepinizin canı cehenneme! Sizin gibi şerefsizin evlatlarından korkmuyorum asla."

Ansızın bir uğultu koptu. Miroslav'ın yüzüne pis bir gülümseme yayılırken, "İhtiyar!" dedi alaycı bir ses tonuyla. "Doğru söylersin. Dediğin gibi olacak. Seni de şu Türk gibi kazığa oturtacağım..."

Meho Dayı onu dinlemiyordu bile. Başını çevirip Ahmo'ya baktı. Zavallıyı bir kazığa oturtmuş ve alnına bir haç işareti çizmişti Miroslav. Boynuna da kocaman bir tabela asmış, üzerine de, "Bu köyde sadece Katolik papazlar yaşar!" diye yazmıştı.

Meho Dayının kendisini dinlemediğini gören Miroslav öfkeden çılgına döndü. Yere tükürüp hızlıca ona doğru yürürken, "Seni gidi pislik!" diye bağırdı. "Beni dinlemiyor musun?"

Meho Dayının gözleri dolmuştu.

"Hayır," dedi boğuk bir sesle. "Seni dinlemiyorum. Çünkü saçma sapan konuşuyorsun. Boşuna nefesini tüketme. Alacaksan al canımı."

Birden Meho Dayının kulağında müthiş bir yumruk patladı ve onu sırtüstü yere devirdi Miroslav. Sonra da bütün gücüyle

tekmelerken, "Diğer hainleri de," diye avazı çıktığı kadar bağırdı, "meydanda sıraya dizin. Hepsini geberteceğim. Türklere ölüm! Beşikteki bebeklerine kadar tekini sağ bırakmayacağım."

O sırada Tihomir sırıttı. Başını çevirip yanındaki esire baktı. Adamın yüzünde damla renk kalmamış, suratı bir ölünün yüzü gibi bembeyaz olmuştu.

"Ne o?" dedi alaycı bir sesle. "Bu surat da neyin nesi? Yoksa geberip gitmekten korkuyor musun?"

Genç adam gerçekten de öyle korkmuştu ki neredeyse düşüp bayılacaktı. O an eli ayağı titriyor, beyni uğulduyordu.

"Şey..." diye kekeledi. "Lütfen beni öldürmeyin. Çünkü benim karım sizden..."

Tihomir sözünü kesti.

"Nasıl yani?" dedi şaşkın bir şekilde. "Sen bir Hırvatla mı evlisin?"

Adamın dili damağı kurumuştu.

"Evet."

"Adın ne?"

"Sabahudin."

Tihomir birden öfkelendi.

"Ne saçmalıyorsun sen? Çabuk pantolonunu ve donunu aşağı indir."

Sabahudin'in bütün vücudunu bir ürperti sardı.

"Neden?"

Sabahudin daha ne olduğunu anlamadan suratında patlayan yumrukla sendeledi. Gündüz vakti olmasına rağmen sanki etraf kapkara oldu. Tihomir kara saplı bıçağını kınından çekip çıkarırken, "Şu pantolonunu indirecek misin, yoksa boğazını mı keseyim?" diye homurdandı öfkeyle.

Sabahudin büyük bir hayal kırıklığına uğramıştı. Çaresizdi. Gözleri dolu dolu önce pantolonunu, sonra da donunu indirdi.

"Demek," dedi Tihomir, "sen sünnetlisin! Bir de utanmadan kalkmış benden hayatını bağışlamamı diliyorsun. Bu sünnetli şeyi bir Hırvatın içine nasıl sokarsın sen? Mademki sünnetlisin, nedamet getir şimdi. Tövbesiz gitme!"

Sabahudin işittikleri karşısında dehşete düşmüştü. Ne yapacağını, ne diyeceğini bilememişti. O an beyni uyuşmuştu sanki. Ansızın gırtlağında bir acı hissetti. Dizlerinin bağı çözüldü, olduğu yere yığıldı. O sırada yerde cansız ve gözleri açık bir şekilde yatan Meho Dayıya son defa baktı. Büyük bir pişmanlık duydu. Ruhunu teslim ederken hissettiği tek şey pişmanlıktı...

***

Sonunda akşam olmuştu. Ama o lanet gün bir türlü bitmek bilmemiş, saatler uzadıkça uzamıştı.

Bakira yaşadığı vahşetin şokunu bir türlü üzerinden atamıyor, zavallı kocası Ahmo'nun hunharca katledilme anı gözlerinin önünde belirdiğinde sinir krizleri geçiriyordu...

Epey bir süre sonra tanıdık bir el uzanıp saçlarına dokundu.

"Biliyorum," dedi Fatima ağlamaklı bir ses tonuyla, "hepimizin acısı çok taze ve derin. Bu acı bir ömür boyu geçecek gibi de değil."

Bakira içini çekti. Deli gibi çarpan kalbinin sesini dudaklarının arasından dökülen sözcüklerle yatıştırmaya çalıştı.

"Ah!" dedi kederli bir sesle. "Zavallı Ahmom! Akla hayale gelmeyecek bir ölüm nasip oldu ona. Keşke eceliyle ölseydi. Birkaç ay arkasından yas tutup ağlardım. Sonra dimdik ayağa kalkardım. Söyler misin Fatima, ben şimdi nasıl ayağa kalkacağım? Böyle bir ölümü nasıl kabul eder bu yürek, nasıl?"

Bakira sustu. Yine hıçkırıklara boğuldu.

"Kabul etmez," diye acıyla mırıldandı Fatima. "Hiçbir yürek kabul etmez. Taş mı sandın o yüreğini? Taş mı sandın sen?"

Bakira büyük bir acı içinde kıvranırken, "Böyle kader olmaz olsun," dedi hıçkırıklarının arasından. "Bu nasıl bir ölümdür? Bu nasıl bir acıdır ya Rabbim? Sanki içimi dağladı. Ben de onunla birlikte öldüm. Âdeta yok oldum."

Fatima'ya da dokunsan ağlayacaktı. Kendini zor tutuyordu.

"Ah gözü kör olası kader! Ne işler açtın başımıza. Sevdiklerimizi bizden kopardığın yetmezmiş gibi, bir de öz vatanımızda esir ettin hepimizi."

Bakira birden aklına bir şey gelmiş gibi durdu. Ağırlaşmış başını çevirip etrafına dikkatle baktıktan sonra, "Burası neresi?" dedi endişeli bir sesle. "Biz nerdeyiz? Çocuklarım nerede?"

Fatima bu sefer gözyaşlarını tutamayıp hıçkıra hıçkıra ağlamaya başladı.

"Biz," dedi hıçkırıklarının arasından, "Dubravitsa İlköğretim Okulundayız. Çocukların da dışarıda, bahçede."

"İyi de," dedi Bakira kahır dolu bir sesle, "burada ne işimiz var? Burası çalıştığın okul değil miydi senin?"

Fatima yutkundu. Gözyaşlarını koluna sildi.

"Artık," dedi acı dolu bir sesle, "burası bir okul değil, bir esir kampı. Bizler de bu kampın mahkûmlarıyız."

GÜVENLİ BÖLGE

Kadra'nın ıslak yeşil gözleri döşemede bir noktaya takılıp kalmış, hiç kıpırdamadan oraya bakıyordu.

"Aşağılık herif," dedi Meyra. "İkimizi de Klanfa'nın bu lanet dairesinde kapatması yaptı."

Kadra gözyaşlarını koluna sildi. Zar zor nefes alıp, "Artık," dedi boğuk bir sesle. "Bu acıya katlanamıyorum. Sürekli bana tecavüz ediyor. Kendimi her defasında kirlenmiş hissediyorum. Bu yüzden yıkanmak istiyorum. Sanki yıkanınca o iğrenç hissi bedenimden söküp akıtacağım."

Meyra'nın birden aklına geçen yıl bu zamanlar Diba'nın, "Yıkanmak istiyorum. Ne olur yıka beni abla. Kendimi kirli ve aşağılık biri gibi hissediyorum. Sanki yıkanırsam bu kirlilikten kurtulacağım," sözleri geldi, içi burkuldu.

"Ne yazık ki," dedi Meyra kahır dolu bir sesle, "o pis domuz seni başka bir amaç için kullanıyor."

"Onun bana tecavüz edip kendisini tatmin etmenin dışında ne gibi bir amacı olabilir ki?"

Meyra düşünceliydi. Sustu. Kadra'nın yaşadığı onca acıya rağmen bunu ona nasıl söyleyeceğini bilemiyordu.

"Şey..." dedi kararsız bir ses tonuyla. "Senin en büyük kadersizliğin, bana benziyor olman."

Kadra bu sözler karşısında altüst oldu.

"Sen," dedi sesi titrerken, "ne demek istiyorsun?"

Meyra kederli gözlerini kırpıştırıp, "Ah!" diye bir iç çekti. "Yoksa hâlâ farkında değil misin?"

Kadra tereddütle baktı.

"Neyin?"

"Birbirimize çok benziyoruz. Tıpkı kardeş gibiyiz."

Kadra yaşadığı cehennem hayatından dolayı hiçbir şeyi fark edecek durumda değildi. Meyra bu gerçeği söylemeseydi, hâlâ da bazı şeylerin farkında olmayacaktı.

"Sahi," dedi şaşkınlıkla. "Birbirimize gerçekten çok benziyoruz. Ama anlamadığım şey, bunda ne gibi bir kötülük var? Bu benzerlik neden benim kadersizliğim olsun ki?"

Meyra acınası gözlerle bakıp, "O domuz herif," diye mırıldandı. "Bana karşı oldum olası takıntılıydı."

Kadra afalladı.

"Yoksa onu önceden tanıyor muydun?"

"Evet. Uzun bir hikâye... Şimdi detaylarına girmeyeceğim. Çünkü yorgunum. Hiç kimseye anlatamam artık. Ama şunu bil ki o adi herif bana lise yıllarından beri âşıktı. Hatta beni ailemden istetti. Tabii ki ailem beni ona vermedi. Ayrıca ben de onu istemiyordum. Sonra bir gün savaş patlak verdi. Bana ve aileme karşı olan hıncını eline geçen ilk fırsatta aldı. Ailemin çoğunu katletti. Beni de kendine cariye yaptı."

Kadra'nın kafası karışmıştı.

"Bu anlattıklarının benimle alakası ne?"

Meyra yine iç çekti.

"Az önce söyledim ya! Bana karşı oldum olası takıntılıydı. Ona beni öldürmesi için çok defa yalvardım. Lakin öldürmedi. Bunun yerine benden onun çocuğunu doğurmamı istedi."

Kadra birden ürktü.

"Yoksa hamile misin?"

Meyra'nın bir an yüreği ağzına geldi. Midesi şiddetli bir şekilde kasılırken, "Hayır," dedi, "değilim çok şükür."

Kadra bu sefer şaşırdı.

"Ama bu nasıl olur?"

Meyra acı acı gülerken uzun zamandan beri ilk defa yanaklarında gamzeleri belirdi.

"Gördüğüm kadarıyla," dedi üzgün bir sesle, "Allah beni hâlâ terk etmemiş. O adi herif aylardır tecavüz ediyor bana. İt dölünü rahmime salıyor. Aslında çoktan hamile bırakması gerekirdi. Neyse ki Allah ya bana bir kusur vermiş ya da ona! Çok şükür bu zamana dek hamile kalmadım."

Kadra'nın yüreği ağzına gelmişti.

"Ya beni hamile bırakırsa?"

Meyra bir an ne diyeceğini bilemedi. Kısa bir tereddütten sonra, "İnşallah," dedi. "O adi herif soysuz biridir! Sen de böylelikle bir nefret çocuğu dünyaya getirmezsin."

Kadra'nın yüreği deli gibi çarpıyordu. Şimdi her şeyi daha iyi anlıyordu.

"Bu yüzden mi," dedi ağlamaklı bir sesle, "beni peşinden buraya kadar sürükledi? Hamile bırakmak için mi?"

Kadra daha fazla konuşamadı. Boğazını bir yumru gelip tıkadı. O sırada Meyra da tıkanmış gibiydi. Ona her baktığında ela gözlerinin önünde rahmetli kız kardeşi Diba beliriyor, içi acıyordu.

***

Savaş bütün Boşnakların üzerine bir karabasan gibi çökmüş, bu kadar acıyı kimsenin yüreği taşımaz olmuştu. Ancak dün itibariyle Boşnakları sevindiren bir gelişme yaşanmıştı. Nihayet Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi aldığı bir kararla

Bosna'daki altı mıntıkayı "Güvenli Bölge" ilan etmiş, bu yerlere derhâl asker sevkiyatına başlamıştı.

"Hadi geçmiş olsun," dedi sevinçten gözyaşlarına boğulan biri yanındakine. "Büyük bir belayı defettik başımızdan. Kurtulduk artık. Gözümüz aydın olsun."

O sırada bu konuşmaya kulak misafiri olan Naser başını kaldırdı. Srebrenitsa'nın sokaklarında sevinçten birbirlerine sarılıp ağlaşan insanlara baktı. Yüreği bir kez daha acıyla dolarken, "Ah!" diye hayıflandı. "Benim gördüklerimi sen de görüyor musun?"

Samir döndükten sonra Yeşil Berelilere katılmış, ikisi sıkı dost olmuştu.

"Görüyorum," dedi Samir boğuk bir sesle. "Hâlbuki savaş daha yeni başlıyor."

Naser sigarasından derin bir nefes çekip dumanı dışarı üfledi.

"Haklısın. Savaş yeni başlıyor. Hepsi boş yere seviniyor. Bu savaşta Birleşmiş Milletler bizden yana değil, tam aksine Sırplardan yana."

"Peki ne yapacağız? Birleşmiş Milletler Bosna Koruma Gücünün (UNPROFOR) Komutanı General Philippe Morillon'a nasıl güveneceğiz? Bu adam tıpkı Çetnikler gibi aşağılık biri. Dün ne söylediğini sen de duydun. Yok efendim neymiş, Srebrenitsa herhangi bir tehlike altında değilmiş. Bu adam kafayı yemiş olmalı. Böyle bir şeyi nasıl söyleyebilir?"

"Her gün," diye araya girdi Muris, "en az yirmi-otuz kişi açlıktan ve hastalıktan ölüyor. Zavallı insanlar sokaklarda yatıyor. Olmadık otları ve ağaç köklerini yiyorlar. Aç bu insanlar, aç! Bu adam ne dediğini bilmiyor ya da bizimle alay ediyor."

Naser'in canı çok sıkkındı.

"Bence esas dert bu değil. Çok daha ağır, çok daha mühim bir problemimiz var arkadaşlar. Kafayı yemiş bu adam elimiz-

deki bütün silahları onlara teslim etmemizi istiyor. Hem de bir an önce."

"Eğer," dedi Samir, "Yeşil Bereliler silahlarını teslim ederse, Srebrenitsa'yı Çetniklerden kim koruyacak? Birleşmiş Milletler'in bizi koruyacağına inanıyor musunuz?"

Naser bir sigara daha yaktı. Kısa bir süre düşündü. Sonra omuzlarını silkip, "Rüyamda görsem hayra yormam," dedi karamsar bir sesle. "Fakat yine de Saraybosna'daki siyasi liderlerle bu meseleyi görüşmemiz gerekecek."

"İnşallah," dedi Muris, "onlar da yanlış bir karar vermez. Yoksa bu hepimizin sonu olur."

O an duyduğu acıdan gözleri yandı Naser'in.

"Saraybosna tarafını bilemeyeceğim. Ama bildiğim bir şey var ki Birleşmiş Milletler'in asla koruması altında olmayacağız. Çünkü güçlü Hıristiyan Avrupa devletleri daha ilk günden beri dindaşları Sırpların yanında yer aldı. Sırplar da onlardan aldıkları bu güçle Balkanları Müslümanlardan temizlemeye koyuldu. Yoksa Birleşmiş Milletler, bu savaşta biz Boşnakların yaşadığı trajediye bunca zaman neden seyirci kalsın ki?"

Samir de sigara yakıp bir nefes çekti. Dumanı havaya savurduktan sonra Muris'e uzattı sigarayı. Ardından, "Bu önemli meseleyi," dedi, "en büyük destekçilerimizle de görüşmemiz gerekmiyor mu?"

Muris sigaradan derin bir nefes çekti içine. Dumanı ciğerlerinden dışarı saldı. Samir'in sözlerinden hiçbir şey anlamadığı için meraklı gözlerle baktı ona.

"Sen neden bahsediyorsun?"

Samir tam cevap verecekti ki, "Doğru söylüyorsun," diye araya girdi Naser. "Onların da hakikati bilmeye hakları var."

"Sence," dedi Samir, "destekçimiz Torbariler buna nasıl tepki gösterecek?"

Naser düşünceliydi.

"Eğer," diye mırıldandı, "Saraybosna'daki siyasi liderler silahlarımızı Fransız generale teslim etmemizi isterse o zaman Torbariler bizden desteğini çeker. Çünkü onlar haklı olarak hayatta kalma mücadelesi veriyor. Bu zamana dek Çetniklerin eşyalarını ve erzaklarını yağmaladıkları için hep yanımızda yer aldılar."

Muris düşünceli bir şekilde kafasını kaşırken, "Desenize," dedi, "işler giderek sarpa sarıyor."

Naser'in bir ara gözleri dalıp gitti uzaklara. Samir onu böyle dalmış görünce, "Ne oldu?" diye sordu. "Ne düşünüyorsun?"

Naser gözlerini kırpıştırdı.

"Bu gece," dedi kararlı bir sesle, "Çetniklere gene baskın düzenleyeceğiz. Eğer bu baskından sağ salim geri dönersek Torbarilerle her şeyi açık açık konuşacağım. Kesinlikle onların da hakikati bilmeye hakları var."

***

Ahmiçi Köyünde yaşayan Boşnaklar için oldukça kısa ve hiç umulmadık bir son olmuştu. Daha ilk gün kırk üçü kadın ve çocuk olmak üzere tamı tamına yüz on altı kişi hunharca katledilmiş, diğerleri de esir alınmıştı.

Ustaşalar katliamın ikinci gününde sevinç çığlıkları atıyor, hepsi bir araya toplanmış neşeyle içkiler içiyor, şarkılar söylüyor, naralar atıyor, birbirleriyle şakalaşıyorlardı... Esir alınan Boşnak köylüler de büyük bir şaşkınlık ve üzüntü içinde onların bu şen şakrak hallerini izliyorlardı...

"Haydi çocuklar," diye söylendi Bakira. "Bu iğrençliklere daha fazla katlanamayacağım. Gidiyoruz. Sizi evimize götüreceğim. Bundan sonra ikiniz için köle gibi çalışırım. Ama önce gidelim burdan. Yalnız kalalım. Babanızın yasını tutalım."

Asmira da annesi gibi perişandı. Zavallı kızcağız bütün olup bitenlere inanmaz bir halde, ölümü asla yakıştıramadığı babasını düşünüyor, öldüğüne bir türlü inanmak istemiyordu. Kederli bir ses tonuyla, "Gidelim anne," dedi, "gidelim burdan. Bir an önce evimize gidelim. Belki babam ölmemiştir, yaşıyordur hâlâ."

Bakira'nın yüzü bir ölü gibi bembeyazdı. Sanki yüreği yaşadığı ânın içinde kaybolmuş, hissizleşmişti.

"Haydi," diye söylendi Bakira. "Kalkın ayağa. Hemen gidelim buradan."

Bakira oturduğu yerden kalkınca Fatima ve diğerleri şaşırdı. Kendini çabucak toparlayan Fatima ani bir hareketle Bakira'nın kolunu tutup, "Sen," diye fısıldadı, "aklını mı oynattın? Böyle elini kollunu sallayarak nereye gidiyorsun? Seni buradan dışarı salarlar mı zannediyorsun?"

Bakira dünden beri kendinde değildi. Gerçekten de çok kötü görünüyordu. Sanki biraz daha üstüne varılırsa aklını oynatacaktı.

"Bırak beni," diye bağırdı.

Fatima afalladı. Şaşkın bir halde ne diyeceğini, ne yapacağını, nasıl tepki göstereceğini bilemedi. Birden ağlamaya başladı.

Bakira'nın o anki davranışları Miroslav'ın gözünden kaçmamıştı. Hızlı adımlarla yürüyüp yanlarına geldiğinde, "N'oluyor burada?" dedi sert bir şekilde. "Sen neden diğerleri gibi yerine geçip oturmuyorsun baliya?"

Bakira kaşlarını çatıp acılı yüzünü bir kez daha buruşturdu.

"Ben," dedi öfkeli bir sesle, "çocuklarımı da alıp gidiyorum."

Miroslav şaşırdı.

"Gidiyor musun, nereye?"

"Evimize."

Miroslav bu sefer sırıttı.

"Sana kim izin verdi?"

Bakira hâlâ kendinde değilmiş gibi davranıyordu.

"Hiç kimse."

"O zaman," diye çıkıştı Miroslav, "otur oturduğun yerde ve kes sesini."

Bakira da sert bir şekilde, "Ya sesimi kesmezsem n'olacak?" diye haykırdı. "Yoksa kocam gibi beni de mi öldüreceksin?"

Miroslav acımasız biriydi. Çatılmış kaşlarının altından öfkeyle bakıyordu.

"Gerekirse," dedi kendinden emin bir sesle, "seni de o pislik gibi kazığa oturturum. Hiç şakam yok. Anladın mı beni?"

Bakira'nın öfkeden kanı büsbütün kızıştı. O anda işittiği bu sözler ona pek acı gelmiş, onu daha bir sarsmıştı.

"Sen," diye bağırdı, "aşağılık bir köpeksin! Kocamın katilisin..."

Miroslav, Bakira'nın sözünü tamamlamasını beklemeden Asmira'nın uzun saçlarından tuttu ve kulağındaki altın küpeyi var gücüyle çekip kopardı. Zavallı kızın kulağı kanlar içinde kalırken, korkunç bir çığlık ve acı bir feryat ortalığı inletti.

O sırada diğer Ustaşalar yanlarına gelmiş, çember oluşturmuşlardı etraflarında. Hepsi soluğunu tutmuş, onları izliyorlardı.

"Haydi Jokerler!" dedi Miroslav. "Bugün ayık kalmak ve şu baliyayı becermemek komutanınıza hakarettir. Kırın fıçıları, içebildiğiniz kadar için... Alın şu baliyayı da düzebildiğiniz kadar düzün..."

Ustaşalar sözleşmişçesine aynı anda çığlık atmaya başladılar. Bir taraftan da Bakira'yı tutup havaya kaldırdılar. Zavallı kadıncağız on kadar sarhoşun elleri arasında çırpınıp dururken, "Kırın fıçıları," diye bir kez daha haykırdı Miroslav, "içebil-

diğiniz kadar için... Alın diğer baliyaları da düzebildiğiniz kadar düzün. Bakın bakalım o baliyalarda ne saklı hazineler varmış."

***

Akşam olmak üzereydi. Dubravitsa'daki Boşnak kadınlar için korkunç bir gündü. Bütün esirler bir köşeye çekilmiş sessizce ağlıyor, kaderlerine bin türlü lanet okuyorlardı.

"Hayatımda," diye yakındı yaşlı bir kadın, "hiç böyle bir acı duymamıştım. Seksen yaşındaki bir kadından ne isterler? İki ayağım çukurda. Böyle bir iğrençliği bu yaştaki kadına nasıl yaparlar? Bunlarda hiç Allah korkusu yok mu? Bunlarda hiç insaf, hiç merhamet yok mu?"

Fatima da hâlâ şoktaydı. Üstü başı yırtılmış, saçlarına kadar toza toprağa bulanmıştı.

"Benim de," dedi kahır dolu bir sesle, "en zoruma giden şey, bana tecavüz edenlerin arasında kocamın eski bir dostunun olmasıydı. Karısını bile tanıyordum. Evimizde kaç kez misafir etmiştik onları."

Bakira'nın öfkeden daha da korkunçlaşan yüzü seğirirken, "Allah," dedi. "Sanki Hıristiyanların içine yürek koymamış. Hepsi de mi düşman bize?"

Yaşlı kadıncağızın dudakları acıyla kıvrıldı.

"Düşman olurlar kızım, olurlar! Hem de bal gibi olurlar! Hıristiyanların birçoğuna göre Müslümanların katli vaciptir. Sen bakma onların öyle modern göründüklerine. Aslında bizden nefret ediyorlar."

Bakira'nın yüreği kan ağlıyordu.

"Artık neye üzüleceğimi bilmiyorum Habiba Teyze."

Yaşlı kadın da son derece bitkindi.

"Henüz genç bir kızken," diye fısıldadı. "Rahmetli annecığim bana şöyle bir laf etmişti: 'Kaderin yükü ağır olur kızım!

Bu yüzden felaket zayıf yüreklere göre değildir.' Hepiniz halimi görüyorsunuz işte. Ayakta bile güçlükle duruyorum. Zor nefes alıyorum. Sizler çok gençsiniz. Daha çocuklarınızı büyüteceksiniz. Maalesef birçoğunun babası dün hunharca katledildi. Sizlere diyeceğim o ki sağlam yürekli olun. Evlatlarınızı bir de anasız bırakmayın. Bir gün yağmur bu acılarınızı yıkayacak, ardından açan güneş de kurutacak. Çocuklarınız için bu iğrenç yerde bile yaşamaya bakın. Ayakta kalmaya çalışın."

Bakira titriyordu. Dudakları bir şey söylemek istiyormuş gibi bir müddet kıpırdadı. Sonra birkaç damla yaş kirpiklerinin ucundan solgun yanaklarına süzüldü. O an göğsünden bir hıçkırık kopuverdi.

"Bu utançla nasıl yaşayacağız peki? Söyler misin bana Habiba Teyze?"

Yaşlı kadının yüzüne bir ıstırap dalgası yayıldı.

"Daha vakit var."

"Neye vakit var?"

"Hayat," dedi yaşlı kadın, "kan ağlatır insana. Dönüp de bakmaz geriye. Çünkü hayat hep ileriye doğru akıp gider. Rahmetli anneciğim yine bir gün demişti ki bana: 'Olanla ölene çare yok kızım!' Meğer anneciğim çok doğru söylemiş. Şu hayatta ne öleni geri getirebilirsin, ne de kaderinden kaçabilirsin. Daha vakit var yağmurun yağmasına, ardında da güneşin açmasına. Daha vakit var kızım."

Bakira ağlıyordu. Bağrı yanık bir şekilde, "Ah bahtsız Ahmom!" diye haykırdı. "Acın bir kor misali düştü yüreğime. Bundan sonra yüzüm nasıl gülecek sensiz?"

Fatima'nın da suratı bembeyazdı.

"Bütün bu olup bitenlere," dedi boğuk bir sesle, "inanamıyorum. Hayatlarımız birden nasıl da altüst oldu. Kimin ne hakkı var insanları öldürmeye, biçare kadınlara tecavüz etmeye."

Bakira gözyaşlarını koluna silip, "Köyümüzde," diye mırıldandı, "her zaman sessiz, sakin ve kendi halinde bir hayat sürdük hepimiz. Hırvat komşularımıza ne zararımız dokundu?"

Fatima iç çekti.

"Allah hepsinin cezasını versin! Allah topunu Kahr ismiyle kahretsin! Hırvat komşularımızın hain olduğuna mı yanayım, yoksa bunca senedir bizi enayi yerine koyduklarına mı? Bir yol göstericimiz de yok. Bizi bu cehennemden kim çekip kurtaracak?"

Bakira öfkeyle elini yumruk yapıp kafasına art arda vurmaya başladı.

"Ah aptal kafam!" dedi hayıflanarak. "Komşularımızın içyüzünü neden göremedin? Meğerse hepsi bize karşı fesatlık içindeymiş."

Yaşlı kadının da yüreği bir kez daha acıyla doldu.

"Unutma kızım," dedi. "Her şey zıttıyla meydana çıkar. Demirci siyah tenli olursa, duman yüzünde bir is bırakmaz. Fakat beyaz tenli birisi demircilik ederse dumanın tesiriyle yüzü kararır. Gel gör ki biz demirciyi hep siyah tenli sanmışız. Meğerse ölümümüze sebep olacak olan demirci beyaz tenliymiş. Yüzündeki bu karalığı, bu fesatlığı görememişiz. Hepimiz yanılmışız."

Bakira cevap vermedi. Onun yerine gözyaşlarının akıp gitmesine izin verdi. O sırada herkes acı içinde yaşlı kadıncağıza bakıyordu...

***

Gecenin ilerleyen saatleriydi. Hava bulutsuzdu ve gökyüzünde dolunay vardı. Ay göz kamaştırıcı bir biçimde parlıyor, bütün ormanı ışıl ışıl aydınlatıyordu.

Srebrenitsa'da açlık çeken Boşnaklar bir parça yiyecek bulma ümidiyle ormanlık alandan geçip çamurla kaplı tepeleri aşmış, nihayetinde Kravitsa Köyüne ulaşmışlardı.

Naser bir ara başını çevirip arkasına baktı. Hatta gerilere, daha gerilere bakıp, "Sence," diye fısıldadı, "kaç kişiyizdir acaba?"

Samir buruk bir şekilde güldü.

"Tahminime göre üç bin kişi kadar varız."

"Sahi," dedi Naser şaşkın bir şekilde, "o kadar kişi var mıyız?"

"Bence varız."

Naser başını kaldırıp bir kez daha arkasına baktı. Gerilere, bu sefer daha gerilere bakıp, "Sence," dedi kısık bir sesle. "Torbariler kaç kişidir?"

Samir gene buruk bir şekilde güldü.

"Bunu en iyi Rabbim bilir. Ben artık saymayı bıraktım çünkü."

Naser de acı acı tebessüm etti.

"Eğer," dedi, "baskın esnasında ölmez de yaşarsak bu gece konuşacağım onlarla. Bakalım ne tepki verecekler?"

"Sence bizden desteklerini çekerler mi?"

"Elimizde silahlarımız olduğu müddetçe arkamızda kapı gibi dururlar. Ama elimizden silahlarımızı alırlarsa işte o zaman bir şey söyleyemem."

Yeniden bir sessizlik oldu.

"Onlara karşı," diye araya girdi Muris, "biraz insaflı olmak gerek. Çünkü tek gayeleri yiyecek bulmak, hayatta kalmak."

Naser ağır ağır ve yavaş bir sesle, "Bu gece çok dikkatli olmamız gerekiyor," dedi. "Bir anlık dalgınlık pahalıya mal olabilir bize. Birazdan baskın yapacağımız yer bir bölük ne de olsa. Bütün Çetniklerin elinde ağır silahlar ve bombalar var."

Muris heyecanlanmış ve sabırsızlanmıştı.

"Artık," diye fısıldadı, "emri verelim mi?"

Naser kısa bir an susup içinden dua etti. Duasını bitirdiği zaman derin bir iç çekip, "Haydi bismillah!" diye haykırdı. "Allâhu Ekber, Allâhu Ekber, Allâhu Ekber..."

O sırada arkada duran Boşnak kadınlar birden sözleşmişçesine ellerindeki kap kacakla büyük bir gürültü kopardı ve hep bir ağızdan, "Allâhu Ekber, Allâhu Ekber, Allâhu Ekber," diye bağırdılar.

Çetnikler bir anda neye uğradığını şaşırdı. Dört bir yandan üzerlerine kurşun yağıyordu. Yoğun bir ateşin ortasında kalmış, kıstırılmışlardı. Canlarını kurtarmak için kaçışırken, bir taraftan da gelişigüzel ateş ediyorlardı.

Boşnak kadınlarsa ellerindeki kap kacakla kıyameti koparmaya ve hep bir ağzıdan, "Allâhu Ekber, Allâhu Ekber, Allâhu Ekber..." diye bağırmaya devam ediyorlardı.

***

O gece baskına giden Boşnaklar helalinden yiyip içiyor ve her şeyden önemlisi uzun bir zamandan sonra solgun yüzlerinde gülücükler açıyordu. Deyim yerindeyse kimsenin keyfine diyecek yoktu.

"Sen," dedi şaşkınlıkla Mineta, "o ağır un çuvalını Srebrenitsa'ya kadar nasıl taşıyacaksın?"

Boşnak kadın sevinçten gülümsedi.

"Taşırım! Bir hafta bile sürse taşırım. Çünkü bizi orada ölüme mahkûm ettiler. Ayrıca ben bir anneyim. Bu savaş yüzünden zavallı yavrularım aç kaldı."

Mineta'nın bir an yüreği burkuldu. O an katıla katıla ağlayası geldi.

"Taşı o zaman," dedi çatallaşan bir sesle, "taşı bacım! Götür de yavrularının güzelce karnını doyur."

Zavallı Boşnak kadın elli kiloluk un çuvalını sırtlanırken, Torbariler de yanlarına alabildikleri kadar yiyecek almış, ahırda buldukları koyun ve kuzuları da önlerine katıp Srebrenitsa'ya doğru yola koyulmuşlardı.

O esnada Samir koşarak Naser'in yanına gelip, "Bu gece," dedi nefes nefese. "Yaklaşık otuz kadar hain Çetnik'i öldürmüşüz. Bir o kadar da yaralı var elimizde. Onları ne yapacağız?.."

Naser birden durdu. Düşünüyor gibiydi. Tam cevap verecekti ki, "Ah!" diye devam etti Samir. "Az kalsın sana söylemeyi unutuyordum. Yaralıların arasında bir Yunan, bir de Rus var."

Naser'in o an yüzü asıldı.

"Aşağılık herifler! Sırp dindaşlarına yardım etmek için ta oralardan kalkıp gelmişler. Sanki dindaşlarına hainliği biz yaptık."

"Onları ne yapalım peki?"

Naser yanan sigarasından derin bir nefes çekti. Dumanı dışarı üflerken, "Yaraları," dedi, "ağır mı?"

"Evet."

"Sence ne yapalım?"

Samir kararlı bir şekilde, "O köpekleri," dedi, "yanımızda ne diye taşıyacağız? Bırakalım burda can çekişe çekişe gebersinler! Onları taşıyacağımıza, bir çuval un taşımayı yeğlerim. Hiç olmazsa aç birilerinin karnını doyururuz."

Naser buruk bir biçimde gülümsedi.

"Haklısın. Birini öldürmeye gelen, ölmeyi de göze almalı. Bırakalım burada gebersinler. Sadece hafif yaralıları yanımızda götürelim. O aşağılık itleri esir takasında kullanırız."

Tam o esnada Torbarilerden birkaç kişi Naser'in yanına geldi. İçlerinden biri, "Bizimkiler," dedi, "az önce yola koyuldu. Biz de Srebrenitsa'ya doğru yola çıkıyoruz."

Naser cevap vermedi. Adama tarifsiz bir ifadeyle baktı. Sıcak ve minnettar dolu bir ifadeyle. Sonra, "Az bekleyin," dedi kararlı bir ses tonuyla. "Sizinle konuşacaklarım var."

Adam meraklanmıştı.

"Gecenin bu vaktinde ne konuşacaksın?"

Naser bir dal sigara çekip dudaklarının arasına sıkıştırdı. Sigara bir süre dudaklarında kaldı, yakmadı. Neden sonra kibriti çıkarıp sigarasını yaktı. Düşünceli bir şekilde dumanı dışarı üflerken, "Sizin de," dedi, "hakikati bilmeye hakkınız var."

Adamın merakı büsbütün artmıştı.

"Ne hakikati?"

Naser bakışlarını adama dikti.

"Bugünlerde General Philippe Morillon adını duydunuz mu hiç?"

Adam acı acı sırıttı.

"Adı batsın onun! Bu adı duymayan mı kaldı?"

Naser kendini tutamayıp hafifçe gülümsedi.

"Haklısın Bahir. Adı batsın o generalin!"

Bahir kırklı yaşlarında, zayıf bir adamdı. Savaşın daha ilk günlerinde Sırp ordusu Bratunats'a saldırınca o da bazı Boşnaklar gibi yaşadığı yerden göç etmek zorunda kalmış, ailesiyle birlikte Srebrenitsa'ya sığınmıştı.

"Eee?" dedi Bahir. "Bu adam ne istiyor senden? Hadi anlat!"

Naser dudaklarını neredeyse hiç kıpırdatmadan, "Bizim," diye söylendi, "silahlarımıza el koymak istiyor."

"Ne?" dedi Bahir şaşkınlıkla. "Böyle bir şey olabilir mi?"

Naser sigarasından derin bir nefes çekip dumanı dışarı üflerken, "Oldu bile," dedi.

Bahir duydukları karşısında öfkelenmişti.

"O zaman hepiniz beni iyi dinleyin. İyi dinleyin ki işler daha da çığrından çıkmasın. Hayatımda öyle bir noktaya geldim ki, toprağımı ve evimi terk edip yağmacılık yapıyorum şu dağlarda. Sırtımızdaki torbalardan başka elimizde hiçbir şeyimiz yok. Şu torbaların içi de çoğu zaman boş. Bildiğiniz gibi hepimiz açız. Siz bir yere baskın düzenleyeceğinizde arkanızdan geliyoruz ve baskın yaptığınız köyleri talan ediyoruz. Elbette ele

geçirdiğimiz Çetniklerden intikam alıyoruz. Yakalanacağımızı anladığımız zaman da hiç düşünmeden kendimizi öldürüyoruz. Çünkü Sırpların eline düşmektense ölmek daha iyidir."

Naser onun söylediklerini başıyla onaylarken, "Haklısın," dedi boğuk bir sesle. "Hem de yerden göğe kadar..."

Bahir'in öfkeden şakakları zonklamaya başlamıştı. Naser'in sözünü bitirmesine izin vermedi.

"Ben haklı olmak istemiyorum Naser. Sadece aç ve silahsız insanlara yiyecek bulup karınlarını doyurmak istiyorum. Ve sen şimdi benimle öyle bir konuştun ki sanki bu aç insanları üzeceksin ve elindeki silahları götürüp o kancık generale teslim edeceksin. Doğru mu, yoksa ben mi yanlış anladım seni?"

Naser afalladı.

"Orada dur bakalım!.."

Bahir içinde kabaran öfke dalgasına engel olamıyordu. Naser'in gene sözünü kesip, "Sömürgeci Avrupalılar," diye çıkıştı, "Sırplar gibi kancık bir köpektir! Sizi önce silahsızlandıracaklar. Sonra da en azgın düşmanımıza hepimizi teslim edecekler. Senden ricam, böyle bir hatayı sakın yapma Naser. Sen akıllı bir adamsın. O aşağılıkları benden daha iyi tanıyorsun. Eğer böyle bir hata yaparsan Srebrenitsa'ya sığınan ve burada yaşayan bütün Boşnaklar hunharca katledilir."

GENERAL MORILLON'UN SİNSİ PLANI

Dubravitsa İlköğretim Okulu kadınlar ve çocuklarla doluydu. Fatima eskiden öğretmenlik yaptığı bu yerde kaç öğrenci yetiştirdiğini düşünüyor, teneffüslerde büyük bir sevinçle bahçede koşuşturan öğrencilerini hayal ediyor, sonra birden yüreği burkulup gözlerine usul usul yaşlar doluyordu...

Bir ara derin bir iç çekip, "Ah Allahım!" diye mırıldandı büyük bir acı içinde. "Ah benim o şımarık ve masum evlatlarım. Hepiniz nasıl da güzeldiniz. Ah Allahım! Neler oldu bize? Artık bu yerde ne zaman gözlerimi açsam görüyorum ki her şey saçma, her şey boş."

Bakira ağırlaşmış başını kaldırdı. Tasalı gözlerini ona dikip, "Sen," dedi. "Bana bir şey mi söyledin?"

Fatima gözyaşlarını koluna sildi.

"Şu anda canım çok yanıyor. Söyler misin, öğrenci yetiştirdiğim bu okulda nasıl birdenbire mahkûm oldum? Bütün bunlar niye ve nasıl başımıza geldi? Yoksa hepsi kötü bir rüya mı?"

Bakira da bitik bir haldeydi.

"Bu okulda," dedi kederli bir sesle, "emek verip yetiştirdiğin Hırvat öğrencilerin hepimizin celladı oldu."

Fatima'nın yüreği bir kez daha dağlandı.

"Beni en çok üzen şey de bu zaten. En çok da bunu kabullenemiyorum. Bu gerçeklerle nasıl yüzleşeceğimi bilemiyorum. Artık insanlara karşı inancımı ve güvenimi yitirdim. O gün sen de duymuştun. Yetiştirdiğim o öğrenci, 'Bütün Boşnaklar piçtir! Öyleyse senin oğlun da piçtir!' dememiş miydi yüzüme karşı?"

Bakira'nın birden tüyleri diken diken oldu.

"O piçin evladından bahsetme bana. O aşağılık babası yüzünden zavallı kocamı kazığa oturttular. Adi herife günde beş defa ezan sesiyle işkence ediyormuşuz."

Fatima'nın içi bir deniz gibi kabardıkça kabardı.

"Meğerse o gün ne kadar doğru söylemiş Ivan. Hiçbirimiz başımızın üzerinde yanan ateşi görememişiz."

Bakira'nın solgun yüzü kederle gölgelenir gibi oldu. Feri sönmüş gözlerinde endişeli bir ifade belirdi.

"Artık," dedi iç çekerek, "her şeyden vazgeçtim ben. Resmen yaşayan bir ölüyüm. Bu savaştan geriye ne kocam kaldı, ne de iffetim. Hırvat erkeklerin elinde bir orospu oldum. Kimin kucağında gezdiğimi bilmiyorum."

Fatima'nın yüreği acıyla doldu.

"Ne olur böyle söyleme," dedi titrek bir sesle. "Sen böyle konuştukça kahroluyorum. Zaten tecavüze uğradığım o günden beri oğlumun yüzüne bakamıyorum. Sus lütfen! Söyleme bir şey."

Bakira sustu, daha fazla konuşmadı. Fatima o an çektiği acıyı bastırmaya çalışarak, "Acaba," dedi, "bizi daha ne kadar alıkoyacaklar burada?"

Bakira üzgün ve bitkin bir halde oturduğu yerden hafifçe doğruldu, etrafına baktı. Oğlu Edin korkudan bir köşeye sinmiş, için için ağlıyordu.

"Şu biçarenin günahı neydi ya? Kime ne kötülüğü görülmüştür ki? Bir çocuk bu yaşta babasız mı bırakılır? Suçsuz babasını inlete inlete, döve döve kazığa oturtup katlettiler. Hiç mi vicdan kalmadı bunlarda?"

"Komşularımızın bu kadar küstah ve namert olduklarını nasıl görememişiz Bakira? Hem canilermiş hem de ırz düşmanı."

"Allah hepsini kahretsin, yazıklar olsun! Onların yüzünden bütün Boşnaklar gözyaşı döküyor."

"Ah! Ah Bakira! Yüreğim cayır cayır yanıyor. Bu nasıl bir dünya, bu nasıl bir adalet? Modern bir zamanda, hem de Avrupa'nın yanı başında böyle bir soykırım olacak iş mi? Meğer ne talihsiz bir milletmişiz..."

Bakira onu dinlemiyordu artık. Dikkatini başka bir şey çekmişti. Oturduğu yerden hafifçe doğrulup yanaklarına düşen gözyaşlarını elinin tersiyle sildi. Boğazını temizledi. Sonra sesini yükseltip, "Paşko," diye seslendi.

Paşko kendisine seslenildiğini duyunca afalladı. Olduğu yerde durdu. Bakira hemen ayağa kalktı. Hiç vakit kaybetmeden yanına geldiğinde, "Buyur," dedi fısıltıyla.

Bakira sesindeki soğukluğu hissetmişti.

"Paşko," dedi birden hıçkıra hıçkıra ağlarken, "duydun mu? Sizinkiler zavallı kocamı hunharca öldürdüler. Onu köyün meydanında canlı canlı kazığa oturttular."

Paşko huzursuz bir şekilde sağına soluna bakındı.

"Olanları duydum. Çok üzüldüm."

Bakira hâlâ ağlıyordu.

"Biliyorsun," dedi boğuk bir sesle. "Seni bir başka seviyordu. Sen sadece onun arkadaşı değildin. Aynı zamanda kardeşi gibiydin..."

Paşko ne diyeceğini bilemedi, sustu.

"Bunca yıllık kocamla dostluğunun hatırına," diye devam etti Bakira, "yalvarırım sana. Bizi bu işkenceden çekip kurtar n'olur."

Paşko gene huzursuz bir şekilde sağına soluna bakındı. Buz gibi bir sesle, "Sana yardım edemem," dedi. "Şimdi geri dönüp işlerimi yapmak zorundayım."

Bu sözleri duyan Bakira boynuna demir bir halka geçirilmiş gibi ürperdi.

"Sen ne diyorsun Paşko? Ah! Yoksa bu bir şaka mı? Bu bir şaka olmalı!"

Paşko'nun yüzü ifadesizdi.

"Şaka değil. Elimden hiçbir şey gelmez. Hiçbir çare yok."

Bakira âdeta yıkılmıştı.

"Yoksa," dedi hayıflanır gibi bir ses tonuyla, "sen de mi bize düşmansın? Yoksa sen de mi Vlado gibi bizden nefret ediyorsun?"

Paşko gene sustu. Bakira öfkeden çıldıracak gibiydi. Onun sustuğunu gören Bakira, "Bu bir şaka!" dedi. "Biliyorum bu bir şaka! Sen diğer Hırvatlar gibi asla kalleş olamazsın. Yoksa!.. Aman Allahım!.. Yoksa Pakşo!.. Yoksa sen de mi kalleşsin?"

Paşko'nın kirli sakallarının ardındaki yüzü bembeyaz oldu.

"Ben," dedi boğuk bir sesle, "sadece emirlere uyuyorum. Dinime ve milletime ihanet edemem asla. Lütfen, beni anla!"

Bakira duyduklarına inanamadı. Bir elini çarparak ağzını kapattı, acılı yüzü bembeyaz kesilirken, "Aman Allahım!" dedi şaşkınlıkla. "Sen de mi Paşko? Sen de mi bize ihanet ettin? Hani, Ahmo'ya söz vermiştin. Bir gün ona, 'Seni ve aileni her zaman korurum,' demiştin. O gün mutlu bir şekilde yanıma gelip seninle ilgili böyle söylemişti bana. Kocama verdiğin bu söz yalan mıydı Paşko? Yalan mıydı? Senden de iğreniyorum artık."

Paşko kırışık yüzünü besbeter kırıştırıp bir cevap vereceği sırada, "Paşko," diye seslendi Miroslav. "Bugün kaç baliyayı yakaladın?"

Bakira duyduklarına inanamadı. Dehşet dolu gözlerle Paşko'ya bakarken, "Ahırda," diye mırıldandı Paşko, "saklanan üç kız kardeşi yakaladım."

Miroslav sırıttı.

"Kızlar nasıl? Güzeller mi bari?"

Paşko derin bir nefes aldı.

"Evet, üçü de büyüleyici!"

Miroslav bir kahkaha attı.

"Senin zevkine güveniyorum Paşko. Eğer Hırvat bir dindaşıma güvenemeyeceksem kime güveneceğim? Hımm! Şimdiden ağzımın suyu aktı. Onları görmek için sabırsızlanıyorum."

Bakira hâlâ şoktaydı. O an ayakta duruyordu durmasına ama çökmüş bir vaziyetteydi.

"Dilediğin zaman," diye seslendi Miroslav, "dilediğin baliyayı koynuna alabilirsin. Mesela şu yanında duran baliya gibi."

Paşko cevap vermedi, sustu. Hatta başını çevirip Bakira'nın yüzüne bile bakamadı. Bakira hakarete maruz kalmanın acısını çekiyor, bu aşağılayıcı sözler yüreğinde daha derin yaralar açıyordu. Son defa feri sönmüş gözleriyle Paşko'ya baktı. Ona karşı bir kez daha büyük bir öfke ve tiksinti duydu.

***

Ülkedeki bütün Boşnaklar kan ağlıyor, Bosna'nın her bir köşesinde büyük dramlar ve katliamlar yaşanıyordu. O gece sabaha kadar gözüne uyku girmemiş, sigara üstüne sigara yakmış, öfkeden oturup ağlamıştı Naser.

"Bugün," dedi Samir, "sende bir hal var. Söyle bakalım, ne oldu? Neden böyle durgunsun?"

Naser çok üzgündü.

"Bu savaş başladığında düşmanımızın kim olduğunu biliyordum. Ama şimdi kim bilmiyorum."

Samir afalladı.

"Düşmanımız kim mi? Çetnikler değil mi?"

Naser bir sigara daha yaktı. Derin bir nefes çekti. Dumanı dışarı üflerken, "Elbette Çetnikler," dedi kahır dolu bir sesle. "Ne var ki onlar bize düşmanlık etmekte yalnız değilmiş."

Samir içini çekti.

"Çetniklerin yanına Ustaşaları da koymak lazım."

"Dahası var."

Samir bir kez daha afalladı.

"Dahası mı var?"

"Evet. Bu savaş bana bir şeyi öğretti: Bir Hıristiyan bir Müslümanın karşısında haksız da olsa, diğer bir Hıristiyan haksız olan dindaşının yanında saf tutuyormuş."

Samir kaşlarını çattı.

"Benimle açık konuş. Ne demek istiyorsun?"

"Bence," dedi Naser, "Birleşmiş Milletler, Çetniklerden sonraki yeni düşmanımız."

Samir duydukları karşısında âdeta küçük dilini yuttu. Ama kendini çabuk toparlayıp, "Ne demek şimdi bu?" diye sordu.

Naser ona kararlı gözlerle baktı.

"Bence Çetnikler geçen bir yıl içinde bizi yok edemeyince onlara verilen bu görevi Hıristiyan Avrupa ülkeleri diğer bir düşmana verdi. Yani Birleşmiş Milletler'e!"

Samir'in şaşkınlığı büsbütün artmıştı.

"Ama böyle bir şey nasıl olur? Birleşmiş Milletler sadece Hıristiyan devletlerden oluşmuyor, öyle değil mi?"

Naser acı acı gülümsedi.

"Lakin bu savaş bana bir şeyi daha öğretti: Birleşmiş Milletler, içinde Müslüman devletleri de barındıran bir Hıristiyan topluluğundan başka bir şey değil."

Samir'in düşünceleri altüst olmuştu.

"Sence," dedi boğuk bir sesle, "ne değişti? Neden böyle düşünüyorsun artık?"

Naser derin derin iç çekti.

"Bunları kesinlikle uydurmuyorum. Bugünlerde çok iyi anladım ki Avrupa devletleri bizi çoktan ölüme mahkûm etmiş. Zavallı Boşnaklar ölüme mahkûm bir millet artık."

Samir gözlerini şaşkınlıkla kırpıştırıp, "O hâlde," dedi, "ne yapacağız? Eskiden düşmanımız birdi. Ama şimdi bin olmuş. Sırplarla başa çıkamıyoruz. Bu durumda hepsiyle nasıl başa çıkacağız?"

O an bir çaresizlik, bir umutsuzluk ruhunu sarmıştı Naser'in. Bu yüzden son derece düşünceliydi.

"Sanki yazgımızı aşağılık General Philippe Morillon karara bağlayacak. Bence oturup sinsi bir plan yapmış! Şimdi de Srebrenitsa'nın acilen boşaltılmasını istiyor."

"Ne? Ne istiyor?"

"Srebrenitsa'yı acilen boşaltmamızı."

"Neden?"

"Güya gözlerinin önünde cereyan eden bir katliamı hiçbir şey yapamadan seyrediyormuş."

"Hani Srebrenitsa herhangi bir tehlike altında değildi. Geçen gün böyle söylememiş miydi?"

Naser neredeyse parmaklarının ucunu yakacak kadar küçülmüş sigarasını yere atıp ayağının ucuyla söndürdü. Hemen ardından bir sigara daha yaktı. Sigarasından derin bir nefes çekti. Ciğerlerine doldurduğu dumanı havaya bırakırken, "Bu aşağılık adamın," diye mırıldandı. "Bir günü bir gününü tutmuyor."

"Böyle bir isteği kabul edemeyiz. Hayır, bu şehri boşaltamayız asla. Yoksa Sırpların ekmeğine yağ süreriz. Ayrıca buraya on binlerce insan sığınmış. Zavallı insanlar karın altın-

da, sokaklarda aç biilaç yaşadı. Şimdiyse yağmurda, çamurun içinde yatıyorlar. Bu insanları nereye götürecekler?"

Naser iç çektikten sonra, "Çok haklısın," dedi boğuk bir sesle. "Zavallı insanlar hayatlarını ve namuslarını kurtarmak için Srebrenitsa'ya sığındı. Ama Fransız general burada yaşayan ne kadar insan varsa alıp Tuzla'ya götürmek istiyor."

"Bence bu işte bir bityeniği var! Biz Srebrenitsalıların Tuzla'da ne işi olabilir ki? Orası doğduğumuz yer mi? Biz burda doğduk, burda da öleceğiz."

Naser sigarasından derin bir nefes çekti. Dumanı dışarı bırakırken, "Ratko Mladiç'in," dedi kahır dolu bir sesle, "bugüne dek yapmak isteyip de yapamadığı şeyi General Philippe Morillon yapmaya koyulmuş."

"Peki," dedi Samir düşünceli bir şekilde, "Mladiç bu işe ne diyor?"

"Ne diyecek? Onun da istediği şey bu değil mi zaten? General Philippe Morillon'un bu kararına saygı duyuyormuş. Bu yüzden ona karşı çıkmayacakmış."

Samir bu cevap üzerine öfkeden kudurdu.

"Aşağılık herif! Yine ne şeytanlıklar düşünüyor acaba? Bir türlü anlamıyorum. Her şey bir anda nasıl da tersine döndü. Ratko Mladiç sivil Boşnakların tahliyesine izin veriyor. Biz de buna karşı çıkıyoruz. Oysaki birkaç ay önce sivillerin tahliyesini biz istiyorduk. Mladiç de bu fikrimize karşı çıkıyordu, doğru mu?"

Naser de düşünceliydi.

"İblis aklınca gücümüzü bölüp Srebrenitsa'yı ele geçirmeyi planlıyor."

"Ya da bu sinsi planı Fransız general yapıyor. Görünen o ki Srebrenitsa'yı altın bir tepsi içinde Mladiç'e sunacak."

Naser endişeliydi.

"Beni," dedi buz gibi bir sesle, "bu iki şeytan korkutmuyor asla. Beni korkutan tek şey siyasi liderlerimizin vereceği yanlış bir karar. İnşallah doğru bir karar verirler. Çünkü kendi gücüne inanmayan bir millet asla ayakta duramaz."

***

Zoran yatağa yaklaştı. Birden üzerine abanıp onu altına aldı. Önce hayvan soluması gibi kesik, ardından da hızlı bir biçimde soluk alıp vermeye başladı. O an Meyra'nın da her soluk alışı fısıltı halinde birer haykırış gibiydi.

Zoran bu sefer çabuk bitirmişti işini. Meyra'nın üzerinden kalkıp yatağın kenarına oturdu. Derin bir nefes aldı. Artık rahatlamıştı.

Bir ara başını çevirip Meyra'ya baktı. Yüzü bembeyazdı. O an damarlarında kan dolaştığına inanmazdı kimse. Yarı aralık duran gözleriyse buğuluydu. Sanki artık soluğu da seyrek, hırıltılı çıkıyordu.

"Sana olan öfkem," dedi Zoran, "bir türlü dinmek bilmiyor. Oysaki her şey çok farklı olabilirdi aramızda."

Son bir yılda yaşadıkları, saniyeler içinde gözlerinin önünden akıp geçti Meyra'nın. O kâbus dolu günleri sanki yeniden yaşar gibi oldu. Birden kan beynine sıçradı.

"Sus!" diye haykırdı. "Ne saçmalıyorsun? Benimle alay mı ediyorsun? Hangi birliktelikten söz ediyorsun?"

Zoran yüzünü astı.

"Sen hâlâ akıllanmadın mı?"

Meyra öfkeden titriyordu.

"Allah cezanı versin senin katil herif!"

Zoran bu sözlere alışmıştı artık. Ona bakıp alaycı bir biçimde gülümserken, "Bu saatten sonra," dedi, "beni hiçbir

sözünün şaşırtmayacağını söyleyerek övünmeyeceğim. Bir yıl geçti. Hâlâ aynı sözler, aynı tavırlar."

"Allah belanı versin! Sen nasıl bir insansın? Yüreğinde büyük bir irin oluşmuş senin. Bütün vücudunu sarıp gözlerini kör etmiş. Anlamıyor musun? Bizden asla bir aşk hikâyesi çıkmaz. Hele ki bu saatten sonra."

Zoran bu defa alaycı bir şekilde değil, iğrenç bir biçimde gülümsedi.

"Haklısın. Bizden bir aşk hikâyesi çıkmaz artık. Bak, şimdi aklıma geldi. Sen zaten kusurlusun. Bana bir Çetnik evlat bile veremedin."

Meyra'nın tüyleri diken diken oldu.

"İyi ki kusurluyum. Senden olma bir piç benim evladım olamaz asla."

Zoran sırıttı.

"Ama," dedi neşeli bir ses tonuyla, "diğer baliya bana bir Çetnik evlat doğuracak. Kim bilir belki sen de teyzesi olursun."

Meyra öfkeden çıldırmak üzereydi.

"O henüz bir çocuk."

"Ne yapayım? O zaman sen doğursaydın?"

Meyra'nın acılı yüreği alabildiğine şişiyordu.

"Sen," dedi haykırarak, "iğrenç bir adamsın! Zavallı kızın bütün ailesini katlettiğiniz yetmezmiş gibi, bir de onu hamile bırakmaya çalışıyorsun. Onun da bir nefret çocuğu doğurmasını istiyorsun."

Zoran bu sefer katıla katıla güldü.

"Nefret çocuğu mu? Benim oğlum neden nefret çocuğu olsun ki? Delikanlı bir Çetnik olacak o. Büyüdüğü zaman Türkleri öldürecek."

Meyra'nın sanki dudaklarından bir inilti koptu.

"İnşallah soysuzsundur!"

Zoran öfkeden boğuklaşmış bir sesle, "Baliya!" diye haykırdı. "Yine kaşınıyorsun! Sonra gene bir kamyon dayak yiyeceksin."

Meyra artık ondan korkmuyordu.

"Senin it dölün kuru! Sen asla bir evlat sahibi olamayacaksın. Allah da seni böyle cezalandıracak."

Göğsü hızla inip kalkan Meyra'nın soluk soluğa söylediği bu sözleri duyunca Zoran köpürdü.

"Sus baliya!"

Meyra'nın susmaya niyeti yoktu.

"Hayatında bir kez erkek gibi davran ve erkekliğine dil uzatan kadını öldür. Yoksa sen bir kancık mısın?"

Zoran sanki fırtınalı denizde çalkalanan bir sal gibiydi. Birden midesi bulandı, kusacak gibi oldu. Hemen oturduğu yerden kalktı ve birden Meyra'nın boğazından yakalayıp var gücüyle sıkmaya başladı.

***

Güneş henüz yeni batmıştı. Samir son günlerde sıkça yaptığı gibi gene kendi dünyasına dalmıştı. Meyra'yı düşünüyor, ona karşı olan hislerini yüreğinin ta derinliklerinde bastırmaya çalışıyordu. Ama bunu başaramıyordu ve her defasında acı verici günleri anımsıyordu.

"Ee?" dedi Mineta. "Yine nerelere dalıp gittin böyle?"

Samir kaşlarını çatmıştı.

"Yaşamımız," dedi haykırırcasına, "nasıl bu hale geldi? Şu evin haline bak. Bu savaş hayal bile edemeyeceğim kadar uzun sürdü ve hepimizin hayatını altüst etti."

Mineta bir kez daha başını kaldırıp harabeye dönmüş evlerine baktı. Bir zamanlar hayat ve neşeyle dolu evlerinin bu perişan halini görünce içini bir keder dalgası sardı.

"Hiç söyleme," dedi neredeyse fısıltıyla. "Evimizi sırtlanlar bu hale getirdi."

Samir'in boğazı düğümlenmişti. Gözleri dolu dolu olurken, "Artık," dedi acı dolu bir sesle, "bu evi eski haline döndürmekten başka bir gayem yok."

Mineta'yı bir merak sardı.

"Böyle bir şeyi neden istiyorsun?"

Samir gözyaşlarını koluna sildi.

"Belki de bunu yaparsam can babamın ruhunu geri getirmiş olurum."

Mineta'nın da gözleri buğulandı.

"Bu evi eski haline döndürmesen bile babamızın ruhu burada ve bizimle birlikte."

Samir içini çekti. Bir kez daha harabeye dönmüş evlerine üzgün üzgün baktı.

"Hayır abla. Can babamın zihnimde kalan görüntüsü gibi, bu evin de eski haliyle kalmasını istiyorum. O eski ve güzel haliyle."

Mineta bu sefer hüngür hüngür ağlamaya başladı.

"Sen bilirsin. Nasıl istersen öyle yap."

Samir bir dal sigara çekip dudaklarının arasına sıkıştırırken, "Zihnimde," dedi kahır dolu bir sesle, "can babamdan kalan hatıralar dönüp duruyor sürekli. Nereye baksam sanki babamı görüyorum. Tabii bir de onu!"

Samir'in ansızın boğazı düğümlendi, daha fazla konuşamadı. Kibriti hışımla çakıp az önce dudaklarının arasına sıkıştırdığı sigarasını yaktı. Derin bir nefes çektikten sonra dumanı dışarı üfledi.

"Anlıyorum seni," dedi Mineta çatallaşan bir sesle. "Ama yine de sabırlı olmak, Allah'a sığınmak gerekiyor. Çünkü şu zor zamanlarda her şey acı verici."

Samir düşünceliydi.

"Kendimi ona karşı hep suçlu hissediyorum. Hatta onu düşündüğüm zaman bile..."

Mineta sözünü kesti.

"Yeter artık! Kendini daha fazla suçlayıp durma. Bu savaşı sen başlatmadın. O sırtlanlar başlattı ve bizi bu hale onlar soktu."

Samir sigarasından derin bir nefes alıp dumanı havaya üflerken, "Elimde değil abla," diye mırıldandı. "İnan elimde değil. Her gün olanları anımsıyorum. Ona nasıl ihanet ettim? Onu bir başına bırakıp nasıl kaçtım? Ben bir ödleğim! Şayet öyle olmasaydım kurşuna dizilirken korkudan düşüp bayılır mıydım hiç?"

Mineta hızlı adımlarla yürüyüp yanına geldi. Sıcak bir ses tonuyla, "Sen," dedi, "asla bir ödlek olmadın. Böyle bir olayda kimse yargılayamaz seni. Şimdi söyle bana, hangi birimiz kurşuna dizilmek için sıraya girdik? Hangi birimiz kahpe kurşunun karşısında dimdik ayakta durduk?"

Samir bir türlü o ihanet duygusundan kurtulamıyordu.

"Ne bileyim abla. Burada böyle otururken aklıma bin türlü şey geliyor. Ona karşı öyle çaresiz ve suçlu hissediyorum ki ne yapacağımı bilmiyorum."

Mineta acınası gözlerle baktı kardeşine. Beline sımsıkı sarılırken, "Kendini," dedi, "asla suçlu hissetme. Senin düşmanın şu dağlarda, yüreğinde değil. O temiz yüreğine sakın bir sırtlan sokma."

Samir de ona sarılmıştı.

"Sanki ölene dek kendimi suçlu hissedeceğim. Neyse... Boş ver. Zaten yeterince dert var. Bir de bununla canını sıkmayayım senin."

Mineta onun kederli yüzünden öptü, kokusunu içine çekti.

"İstediğin kadar," dedi duygu dolu bir sesle, "konuş benimle. Hiçbir şeyi içine atma. Artık babam sensin!"

Samir'in gözleri buğulandı. Yüreği paramparça oldu.

"Sana bunun için söz veremem. Ama elimden geleni yapacağım. İnşallah o duygudan kurtulabilirim bir gün."

Mineta gözyaşlarını sildi.

"Lütfen bizim için yap bunu. Artık senden başka kimimiz var? Babamız da sensin, erkek kardeşimiz de."

Samir'in bu sefer yüreği titredi.

"Acaba Bakira Ablamlar ne yapıyor şimdi? Sürekli onları da düşünüyorum."

Mineta kollarını hafif hafif çözdü. Başını kaldırıp yıkık evlerine baktı. Eskiden ablasıyla birlikte geçirdiği zamanlar geldi aklına. Sonra ansızın bir acı yüreğini doldurdu, göğsünü sıkıştırdı.

"İnşallah başlarına kötü bir şey gelmemiştir. Bir de onların acısı yakmasın yüreğimizi."

"Endişe etme!" dedi Samir. "Başlarına kötü bir şey gelmemiştir. Yüce Allahım kol kanat germiştir onlara."

Mineta yine de endişeliydi. Yüreğinde bir sıkıntıyla, "İnşallah," dedi, "yüce Rabbim onları her türlü felaketten korur."

Samir bu sefer cevap vermedi, sustu. Bir an içindeki acıyı bastırdı. Başını kaldırıp son defa harabeye dönmüş evlerine baktı. Evlerini böyle görmek onu yeniden üzdü, gözleri bir kez daha doldu.

***

Karanlık iyice bastırmıştı. Gecenin bir vakti ansızın büyük bir gürültü koptu. Gök gürlemesiydi bu. Peşi sıra da şimşekler çakmaya başladı. Dubravitsa'da hapsedilen bütün herkes birden ürperdi. O esnada rüyaya dalan küçücük çocuklar uykularından sıçrayarak uyandı ve hepsi annelerinin boynuna sarıldı.

"Korkma oğlum!" diye mırıldandı Bakira. "Sadece bir gök gürültüsü. Birazdan yağmur yağacak."

Edin küçücük elini ağzına götürüp birtakım işaretler yaparak, "Anne," dedi, "babamı çok özledim."

Bakira'nın bir an gözleri buğulandı.

"Onu ben de çok özledim oğlum. Ama biliyorsun, baban yok artık."

Edin'in kirpikleri arasında toplanmış gözyaşları birdenbire yanaklarından aşağıya süzülmeye başladı.

"Babamı neden öldürdüler? Ben şimdi kime baba diyeceğim anne?"

Bakira bu sefer gözyaşlarına hâkim olamadı. Oğlunun başını büyük bir şefkatle okşarken, "Hiç kimseye," dedi kahır dolu bir sesle. "Bundan sonra hiç kimseye baba demeyeceksin. Artık annen de benim, baban da."

"Babamı neden öldürdüler?"

Bakira bir an ne diyeceğini bilemedi. Kısa bir tereddütten sonra, "Sana," diye mırıldandı. "Bunu nasıl anlatsam? O küçücük yüreğin öyle temiz ki oğlum. Babanı yüreği kirli adamlar öldürdü. Nedenine gelince, senin baban bir Müslümandı çünkü."

Edin'in aklı karıştı birden.

"Müslümanlar kötü insanlar mı anne? Onları neden öldürüyorlar?"

Bakira oğluna baktı, oğlu da ona. Edin'in yanakları hâlâ gözyaşlarıyla ıslaktı.

"Hayır," dedi üzgün bir sesle annesi. "Bu topraklarda yaşayan Müslümanlar kötü insanlar değil oğlum. Sadece sahipsiziz."

Edin henüz sekiz yaşındaydı. Yaşı gereği bazı şeyleri anlamakta güçlük çekiyordu bu yüzden.

"Benim sahibim sen değil misin anne?"

Bakira buruk bir şekilde gülümsedi.

"Bunu kastetmemiştim oğlum. Çok eskiden bizim de bir sahibimiz vardı. O sahibimizin adı da Osmanlı'ydı."

"Ona ne oldu?"

"Bizi burada yapayalnız bırakıp gitti. O günden beri bu coğrafyada Müslüman Boşnaklar sahipsiz, babasız."

"Benim gibi mi anne?"

Bakira bu söz karşısında allak bullak oldu. O an garip bir duygu acılı yüreğinde kabarırken, "Evet," dedi hıçkırıklarının arasından. "Tıpkı senin gibi oğlum. Tıpkı senin gibi..."

Tam o sırada kapı açıldı. Miroslav ve birkaç Ustaşa sarhoş bir halde içeri girdi. Hepsinin de nefesi leş gibi içki kokuyordu. İçlerinden biri fitilli gaz lambası tutuyordu.

"Hey baliyalar!" dedi Miroslav dili sürçerek. "Ben bir Hırvat milliyetçisiyim. Size bu şekilde davranmam son derece doğal bir şey. Ülkemin geleceği ve Osmanlı'dan beri ıstırap çeken halkım adına size yaptıklarımın doğru olduğunu düşünüyorum. Bana itirazı olan varsa şimdi söylesin, yoksa sonsuza dek sussun!.."

O an hepsi korkudan susmuş, hiç ses çıkarmıyorlardı. Onların bu suskunluğunu gören Miroslav, "Aferin size!" diye devam etti. "Güzel. Öyleyse işimize bakalım."

Bu son cümle özellikle kadın esirleri tedirgin etti. Çünkü gecenin o saatinde başlarına gelecekleri biliyorlardı.

"Bize," dedi Bakira, "bu gece dokunmayın lütfen. Hepimiz yas tutuyoruz."

Miroslav bu sözlerden huzursuz oldu. Öfkeli bir şekilde uzanıp diğer Ustaşa'nın sol elinde tuttuğu fitilli gaz lambasını aldı. Lambayı havaya kaldırdığında, Bakira'nın solgun yüzüne gaz lambasının ölgün ışığı vurdu. Miroslav ona alaycı bir şekilde bakıp, "Aaa!" dedi. "Kazığa oturttuğum imamın karısı değil misin sen?"

Bakira'nın sanki o an başından aşağı kaynar sular döküldü. Göğsü sıkıştı, yüreği bir kez daha acıyla doldu. Nefret dolu bakışlarıyla onu süzerken, "Sen," diye haykırdı, "kocamın katilisin! Çocuklarımı yetim bıraktın. Bir de utanmadan bu yaptığınla övünüyorsun."

Miroslav bir kahkaha patlattı. Sonra başını çevirdi. Hemen yanı başında duran Ustaşa'ya baktı.

"Hey Tihomir! Sen de şu baliyanın söylediklerini duydun mu?"

Tihomir de zil zurna sarhoştu. Ayakta güçlükle duruyor, zaman zaman devrilecek gibi sallanıyordu.

"Duymaz olur muyum?" dedi dili sürçerek. "Elbette duydum."

Miroslav bu sefer pis pis sırıttı.

"Öyleyse söyle bakalım. Şu imamın karısına nasıl bir ceza verelim şimdi?"

Tihomir bir kez daha sallandı. Ardından bir kahkaha attı.

"İstersen imam gibi karısını da kazığa oturtalım. Ama bu sefer kendi kazığımıza, ne dersin?"

Tihomir güya espri yapmıştı. Bu iğrenç espriye diğer Ustaşalar katıla katıla gülerken, "Hiç fena fikir değil," dedi Miroslav. "Öyleyse şu orospuyu Hırvat kazığına oturtalım bu gece."

Bakira'nın birden sinirleri altüst oldu. Yüzünü acıyla buruşturup, "Hepiniz," diye bağırdı, "itsiniz, domuzsunuz!.."

Miroslav onu dinlemiyordu bile. Elinde tuttuğu lambayı hafifçe çevirip on üç yaşındaki Asmira'ya baktığında, "Sen," dedi, "imamın kızı mısın yoksa?"

Asmira korkudan tir tir titredi. Sanki kupkuru bir şey boğazına takılmış gibi bir hisse kapıldı.

"Ondan," diye haykırdı Bakira. "Uzak durun."

Miroslav tuhaf bir biçimde gözünü kırpıştırıp, "Tihomir," dedi alaycı bir sesle, "imamın kızının güzelliğine senin de ağzının suyu aktı mı?"

Tihomir kocaman ağzını şapırdatarak, "Kimin akmaz ki?" diye cevap verdi. "Şu küçük baliyanın erik gibi taze memelerini görmüyor musun?"

Miroslav o esnada korkudan annesine sokulan Asmira'ya hayranlıkla bakıyor, tıpkı Tihomir gibi onun da ağzının suyu akıyordu.

"Öyleyse," dedi pis pis sırıtarak. "Bu gece şu küçük baliyanın tadına bakayım, ne dersin? Sen de annesini al. Birlikte anne kıza Hırvat tohumu ekelim!"

O âna kadar aklından bile geçirmediği bir şeydi bu. Böyle bir iğrençliği beklemeyen Bakira, neredeyse aklını oynatacaktı. Zavallı kadın zangır zangır titriyordu. Bu sefer alttan almaya çalıştı.

"Size yalvarıyorum! O daha bir çocuk. Onu değil, beni alın. Ne olur, dokunmayın ona."

Miroslav gene sırıttı.

"Hey baliya! Çok doğru söylüyorsun. Kızın henüz çocuk, ama bir orospu çocuğu."

Odadaki bütün Ustaşalar kahkaha atarken, "Miroslav," dedi Tihomir. "Bence gecenin en iyi esprisi buydu."

Miroslav cevap vermedi. Elinde tuttuğu gaz lambasını hemen yanı başında duran birine uzatıp, "Küçük baliya!" diye seslendi. "Ağlamanın sırası mı şimdi? Gel benim kucağıma."

Ansızın bir çığlık koptu.

"Anneee!.. Anneee!.. Ne olur beni bırakma!"

Bakira iliklerine kadar sarsıldı. Kızının bu feryadı sanki bir bıçak gibi saplanmıştı böğrüne. Solgun yüzü öyle çarpılmıştı ki ne söyleyeceğini bilemedi. Birden atılıp kızına sımsıkı sarıldı. Miroslav da Asmira'nın uzun saçlarından yakalayıp ayağa kaldırmaya çalıştı.

"Bırakın kızımı," diye bas bas bağırdı Bakira. "O daha bir çocuk. Onu değil, beni alıp götürün iğrenç emelleriniz için. Onu değil."

Miroslav öfkelenmişti. Sağ ayağını kaldırdı. Çamurla kaplı postalını Bakira'nın kafasına bastırıp, "Kızını," diye haykırdı, "bırak baliya! Yoksa oğlunun gırtlağını keserim..."

Bakira onu duymuyordu bile.

"Bırakın kızımı. Onu değil, beni alın."

Miroslav öfkeden deliye döndü. Ayağını iyice kaldırıp bir tekme savurdu. Bakira aldığı darbenin etkisiyle sersemledi.

"Bırakın kızımı," dedi bu sefer cılız bir sesle, "bırakın..."

Ardından kızını sımsıkı saran kolları çözüldü, oracıkta düşüp bayıldı. Asmira bir kez daha acıyla bağırdı:

"Anneee!.."

SONYA MOTELİ

Nisan ayının son günleriydi. Dağların tepesindeki karlar erimeye başlamış, nehir yatakları gürül gürül akan sularla kaplanmıştı. Rüzgâr ise ormandan çam kokularını taşıyor, çiçek açan ağaçlar da mis gibi kokularını salıyordu etrafa...

Meyra bir süre buğulu gözlerle yemyeşil ağaçlara üşüşen kelebekleri seyretti. Rengârenk kelebekler bir uçuşuyor, bir konuyorlardı. Birden aklına geçen yıl bu zamanlar Samir'e, "İtiraf ediyorum. Evcilik oyunu oynadığımız o ilk günden beri âşığım sana," deyişi geldi, yüreği bir kez daha acıyla burkuldu.

Bir süre çaresiz bir şekilde içli içli ağladı. Orada öylece durup ne kadar ağladı, bilmiyordu... Derken kendisine doğru yaklaşan ayak sesleri duydu. Ağırlaşmış başını kaldırıp kapıya baktı. Gelenin Kadra olduğunu görünce yanaklarını ıslatan gözyaşlarını silip pencerenin önünden kalktı.

"Ağlamaktan," dedi Kadra, "yine gözlerin şişmiş."

Meyra ne diyeceğini bilemedi. Fakat sonra üzüntüden olsa gerek kollarını Kadra'nın boynuna dolayıp, "O itin yüzünden," dedi buğulu bir sesle, "âşık olduğum adam da öldü."

Kadra şaşırdı.

"Nasıl yani?"

Meyra onu bırakırken derin derin iç çekti.

"Oysaki geçen yıl bu zamanlar yeni sözlenmiştik."

"Adı neydi?"

"Samir."

"Sözlünü o mu öldürdü?"

"Hayır. O aşağılık herif onu yaşarken öldürdü!"

Kadra'nın aklı karışmıştı.

"Anlamadım."

"İkimiz de," dedi Meyra üzüntüyle, "bir ara Zvornik'teki Çelopek Esir Kampındaydık. O iğrenç yerde, Samir'in gözleri önünde tecavüz etti bana. Ayrıca ona ve zavallı babasına korkunç şeyler yaptı."

Kadra'nın gözleri doldu.

"Babası da mı öldü?"

"Evet. Baba oğul Çetnikler tarafından kurşuna dizilmiş."

"Ne garip!" diye mırıldandı Kadra. "Bu savaşta yaşayan hiç kimsemiz kalmadı. Şayet bir gün bu savaştan sağ kurtulursam nereye, kime gideceğim? Çalacak bir kapım bile yok artık."

Kadra birden sustu. Solgun yüzünü ellerinin arasına alıp hıçkıra hıçkıra ağlamaya başladı.

"Ağla," dedi Meyra, "ağla! Gülecek halimiz yok ya, tabii ki ağla! Biz ağlamayalım da kimler ağlasın."

"Her gün," dedi hıçkırıklarının arasından Kadra. "Ellerimi açıp Allah'a dua ediyorum. Ama bir gün bile, 'Ne istiyorsun kulum?' diye sormadı. Cenab-ı Hakk'tan bana bir cevap gelmiyor, neden?"

Meyra duygusuzca omuzlarını silkti.

"Ben artık dua etmeyi bıraktım. Birkaç hafta öncesine kadar her gün dua ederdim. Fakat bir gün o iblis bana tecavüz ederken, 'Tanrı'dan sana bir cevap gelmiyor. Sen bu sıkılmaz, bu utanmaz yüzünle daha ne zamana kadar Tanrı deyip dura-

caksın?' dedi. Ne tuhaftır! Hayatımda ilk defa ona hak verdim. O gün Allah'a gönlüm kırıldı. Zaten gönlüm nasıl kırılmasın ki? Biz bu iğrençlikleri hak edecek ne yaptık?"

Meyra ansızın sustu. Hüngür hüngür ağlamaya başladı.

"Bilmiyorum," dedi Kadra boğuk bir sesle, "kime sığınacağız? Kimden yardım isteyeceğiz? Sırplar güle oynaya istediklerini öldürüyorlar, istediklerine tecavüz ediyorlar."

Meyra gözyaşlarını koluna silerken, "Bazen düşünmüyor değilim," dedi buğulu bir sesle. "Acaba benim bilmediğim bir şey mi var? Gerçekten biz Boşnaklar birilerine kötülük mü yaptık? Bu yüzden mi çektiğimiz çileler başımıza geldi? Layığımız bu mu?"

Kadra yaşı gereği bu sorulara cevap veremeyecek kadar bilgisiz ve tecrübesizdi.

"İnan bilmiyorum."

Meyra bu sefer tuhaf bir şekilde gülümsedi.

"Yoksa insan olmayanlara değer verdiğimiz için mi bu hal bizim layığımız? Bu alçaklarla nasıl dost, nasıl komşu olmuşuz bunca zamandır?"

Kadra kısa bir süre düşündükten sonra, "Galiba," dedi, "başımıza gelenlerin gerçek sebebi bu. Biz gidip kalleşlerle komşu olmuşuz."

"Uzun bir zamandan beri," dedi Meyra buz gibi bir sesle, "yaşadıklarım yüreğime çok ağır geldi. Artık bu hayattan hiçbir beklentim kalmadı. Yaşamak değil, binlerce kez ölmek istiyorum."

Kadra'nın gözleri yine dolmuştu.

"Ben de ölmek istiyorum. Bu kirli bedeni ne yapayım?"

"Bu deriyi," dedi Meyra, "üzerinden çıkarıp başka bir deri giyemezsin. Bizim derimiz yara bere içinde. İyileşmez artık."

Kadra eli yüzünde dalıp gittiği bir sırada, "Peki," diye mırıldandı. "Bu hayat daha ne kadar sürecek böyle? Bu iğrenç evde hep tecavüze mi uğrayacağız?"

Meyra bu soruya bir cevap düşünürken içinde yine korkunç duyguların yükseldiğini hissediyordu.

"Hiçbir şey sonsuza dek sürmez. Bakalım bu kâbus dolu yolculuğumuz nasıl ve nerede bitecek?"

***

Asmira dün geceden beri perişandı. Zavallı kız parçalanmış elbisesini düzeltmeye çalışıyor, bir taraftan da ağlıyordu...

O gece hayatında ilk defa hissettiği, bir daha da asla hissetmeyeceği büyük bir acı yaşamıştı. Hiçbir şeye benzemeyen keskin bir acıydı bu. Artık oradan kaçmak, bir yere saklanmak isteği vardı içinde.

Bir an kapının önüne geldiğinde durdu, titreyen elleriyle yavaşça açtı. Odadaki hiç kimseye bakmadan, hiçbir şey söylemeden, bakışlarını yerden dahi kaldırmadan ağır ağır yürüdü ve bir köşeye sinip oturdu. Yere oturur oturmaz dizlerini karnına çekip başını kollarının arasına aldı ve sessiz bir biçimde ağlamaya başladı.

Sanki onunla birlikte içerisi de büyük bir sessizliğe gömülmüştü. Aslında bu sessizlik değil, hiçliğin karanlık kasvetiydi. Tükenmişliğin acıya bürünmüş haliydi.

Kızını gördüğü an Bakira'nın göğsü sıkışmış, içi bir kez daha acıyla dolmuştu. Acısına rağmen dik durmaya çalışarak çabucak kızının yanına geldi. Bu acıyı ona belli etmemeye özen göstererek, "Ağlama güzel kızım," dedi yumuşak bir sesle, "Hayır, ağlama."

Asmira içini çekti.

"Ne olur anne," dedi hıçkırıklarının arasından. "Ne olur beni suçlama! Benim kabahatim yok. Öyle değil mi anne?"

Bakira yere çömelip kızına sımsıkı sarıldı.

"Hayır, senin kabahatin yok. Sana asla kızamam."

"Canım yanıyor anne. Ne olur bana kızma! Benim bir kabahatim yok. Öyle değil mi anne?"

Bakira hüngür hüngür ağlamaya başladı.

"Az önce söyledim ya güzel kızım. Senin kabahatin yok. Ağlama, gör bak hepsi geçecek."

Asmira hâlâ şoktaydı. Dün geceki hali gözlerinin önünden gitmiyor, her an daha fazla acı hissediyordu. Küçük göğsü inip kalkarken, "Benim kabahatim yok, öyle değil mi anne?" diye tekrarladı bir kez daha.

Onun bu sözleri Bakira'ya işkence gibi geliyordu.

"Bütün bu olup bitenlerin," dedi kahır dolu bir sesle, "seninle hiçbir ilgisi yok güzel kızım. Hayır, senin suçun değil."

Asmira'nın zihni karışıktı.

"Benimle bir ilgisi yoksa," dedi derin derin acıyla inlerken. "Bu iğrenç şey başıma neden geldi?"

Bakira bir an ne diyeceğini bilemedi, sustu. Sinirleri iyice bozulmuş, çakmak çakmak yanan gözlerinden ateş saçıyordu.

"Güzel yavrum," diye araya girdi Habiba Teyze. "Annenin de söylediği gibi kendini suçlama. Bu kara yazıyı biz yazmadık. Bir kere alnımıza yazılmış bu. Kaderimiz böyleymiş."

Asmira başını kaldırıp bakmadı bile. O an yine bir utanç, bir keder dalgası yayıldı acılı yüreğine.

"İnsanların yüzüne nasıl bakacağım şimdi?"

Habiba Teyze derin bir nefes aldı.

"Güzel yavrum. O kadar masum ve iyi huylusun ki. Sen insanların yüzüne bakmayacaksın da kim bakacak?"

Asmira gözyaşlarını koluna sildi.

"Ama utanıyorum."

"Utanma yavrum. Çünkü bu savaşta en son utanacak kişi sensin. Ne diye utanacaksın? Asıl utanması gerekenler onlar."

Asmira içini çekti.

"Artık," dedi boğuk bir sesle, "bu ülkede yaşamak istemiyorum. Ya bir gün birileri çıkıp beni yargılarsa ne yaparım?"

Bakira gözyaşları içinde kızına sımsıkı sarılırken, "Seni," dedi Habiba Teyze, "hiçbir Allah'ın kulu yargılayamaz. Çünkü senin gözlerinin içine bakacak cesareti bulamazlar asla."

"Ya birileri çıkıp bakarsa?"

"Hayır, asla bakamazlar. Çünkü senin o masum gözlerinde kendi vicdansızlıklarını ve merhametsizliklerini görürler de ondan. Hiç kimse taş yüreğiyle yüzleşmek istemez yavrum. Bu oldukça ağır bir yüktür. Ayrıca unutma, bu ülke karanlıklar içindeyse, zifiri karanlık gecelerden değil, tam aksine zalim insanoğlunun yüzündendir. Sırpların yüzündendir!.. Hırvatların yüzündendir!.. Ve Müslüman karşıtı Hıristiyan Avrupalıların yüzündendir!.."

***

Mineta âşık olduğu adamın solgun yüzüne, feri sönmüş gözlerine bakarken ne kadar değiştiğini düşündü. O sakin ve serinkanlı hali gitmiş, öfkeli ve telaşlı bir adam olmuştu.

Mineta bir an hastanede birlikte nöbet tuttukları günleri, kitaplar üzerine yaptıkları derin tartışmaları, aşklarını birbirlerine ilan etmelerini hatırladı. Ansızın içine bir hüzün çöktü.

"Hastanede," dedi buğulu bir ses tonuyla, "nöbet tuttuğumuz günleri hatırlıyor musun?"

"Hatırlamaz olur muyum hiç," dedi Muris bir sigara yakarken. "Daha dünmüş gibi."

Mineta buruk bir şekilde gülümsedi.

"Bazı geceler edebiyatla ilgili ne nutuklar çekerdin bana."

Muris tebessüm etti.

"Biliyorum aptalcaydı! Ama galiba o sıralar seni etkilemeye çalışıyordum."

Mineta'nın içi cız etti.

"Eh! Zaten güzel olan yanı da buydu ya."

Muris'in feri sönmüş gözleri bir anda ışıldadı.

"Aşk çırpınışları," dedi gülümserken. "Fakat o zamanki halim gerçekten de trajikomikti."

Mineta da kendini tutamayıp güldü.

"Şimdi itiraf ediyorum. Tıpkı bir serseri gibiydin. Ama yalan yok. O halini çekici buluyordum."

"Biliyordum."

Mineta afalladı.

"Biliyor muydun?"

"Evet. O güzel günlerimizin bütün kırıntılarını hatırlıyorum. Ağzını kocaman açıp beni hayranlıkla dinlerdin."

Mineta, Muris'in omzuna hafifçe vurdu.

"Çok kötüsün!"

Muris aylar sonra ilk defa delice bir kahkaha attı. Sanki o an solgun yüzündeki kederin izleri silindi, gözleri parladı.

"Çok mu kötüyüm?"

"Evet."

"Neden?"

"Çünkü genç bir kızın yüzüne böyle şeyler vurulmaz."

Muris'in birdenbire yüreği sızladı. Hüznü, pişmanlığa benzeyen bir şeylerle büsbütün koyulaştı sanki.

"Böyle konuşma lütfen. Kendimi suçlu hissettim."

Mineta ona sımsıkı sarıldı. Sonra başını omzuna yaslayıp bir çocuk gibi ağladı. O an Muris'in yüreği parçalandı.

"Ne oldu? Neden ağlıyorsun?"

Mineta gözyaşlarını onun gömleğine silerken, "Bilmem," dedi. "Ağlıyorum işte. İnsan bazen ağlamaz mı geçmişine?"

Muris'in yine yüzü soldu. Gözlerindeki parıltı kayboldu.

"Haklısın, ağla! Bir insanın hayatında güzel olan bir şey kalmamışsa, o insan geçmişine ağlar."

Mineta'nın yüreğini bir hüzün dalgası sarmıştı.

"Güya," dedi boğuk bir sesle, "evlenecektik. Mutlu bir yuvamız olacaktı. Zavallı babam torunlarını sevecekti."

Muris'in de gözleri buğulanmış, yüreğindeki ateş yeniden tutuşmuştu.

"Lanet Çetnikler aydınlık günlerimizi çaldı. Her şeyimizi yıktılar."

"Eskiden," dedi Mineta hıçkırıklarının arasından, "hayatımız bir şerbet gibiydi. Şimdiyse zehir içiyoruz."

Muris elindeki izmariti yere atmadan önce bir sigara daha çıkarıp yaktı onunla. Ciğerlerine doldurduğu dumanı havaya üflerken, "Ama," diye söylendi. "Her şeyimizi yıksalar da o zalim köpeklere asla baş eğmeyeceğiz."

Mineta içini çekti.

"Söyle bana, Birleşmiş Milletler'e rağmen Sırplar Boşnakları nasıl öldürebiliyor hâlâ?"

Muris acı acı gülümsedi.

"Artık bu topraklarda çakallar dolaşıyor. Boşnaklar kör bir kuyunun dibinde, zalim Sırplar bu kuyunun başında, Birleşmiş Milletler de firavun gibi kral oldu bu ülkede! Zalim eskiden birdi, şimdi iki oldu."

Mineta'nın yüreği dağlandı. Tam bir şeyler söyleyecekti ki biri güm güm kapıya vurmaya başladı. İkisinin de bir anda yüreği ağzına geldi. Muris'in midesi şiddetli bir şekilde kasılırken, "Hayırdır inşallah," dedi, "kim geldi acaba?"

Mineta çabucak kendini toparlayıp ayağa kalktı. Hızlı adımlarla yürüyüp kapıyı açtı. Samir açık duran kapıdan korku ve endişe dolu gözlerle bakıp, "Allah kahretsin!" dedi panik

dolu bir sesle. "Fransız generalin sinsi planı kusursuz bir şekilde işlemeye başladı."

Mineta şaşıp kaldı.

"Ne planı?"

Samir yumruklarını sıkıp öfkeli bir şekilde içeri girdi. Burnundan soluyordu.

"Srebrenitsa'ya sığınan Boşnakları bugünden itibaren tahliye etmeye başladılar. Kamyonlara doldurup taşıyorlar."

Mineta büsbütün şaşırmıştı.

"Nereye taşıyorlar?"

"Tuzla'ya!"

"Ama neden? Mladiç buna nasıl izin verdi?"

Samir kahverengi koltuğun üzerine oturur oturmaz büyük bir öfkeyle sigara paketini çıkardı, bir sigara yaktı. Dumanı havaya savurduktan sonra, "Mladiç'in," dedi hayıflanarak, "keyfine diyecek yoktur şimdi."

Mineta hiçbir şey anlamamıştı.

"Sığınmacıların Tuzla'ya taşınmasının nesi kötü? Bu sefil hayattan kurtulduklarına sevinmemiz gerekmiyor mu?"

Bu soru sanki Samir'in içini kemirdi. Başını sağa sola sallarken, "Hayır," dedi. "Şayet tahliyeler bu hızla devam ederse yakın bir zamanda Srebrenitsa'da sivil kalmayacak. Hiç sivilin kalmadığı bir şehirde Birleşmiş Milletler'in asker bulundurması saçma olmayacak mı sence?"

Bu sözler ve ardındaki gerçekler Mineta'nın aklındaki diğer bütün düşüncelerin uçup gitmesine neden oldu. Canı sıkkın bir halde kafasını sallayıp kardeşine endişeli bir şekilde bakarken, "Öyleyse," dedi, "ne yapacağız?"

"Hain generalin," diye araya girdi Muris, "bu kararını kim onayladı bizden? Aliya İzzetbegoviç mi?"

Samir başını çevirip ona baktı. Muris'in de solgun yüzünde hayal kırıklığı vardı.

"Hayır! Duyduğumuza göre Aliya İzzetbegoviç bu tahliyelere karşı çıkmış."

Muris afalladı.

"O zaman," dedi öfkeli bir biçimde, "kim onayladı?"

"Bu karar siyasi değil, askeri bir karar."

Muris öfkeden kudurmak üzereydi.

"Askeri mi? Kim bu hain asker?"

"Boşnak General Rasim Deliç!"

Muris duyduklarına inanamadı.

"Srebrenitsa'nın kaderini bir Boşnak general mi yazdı şimdi? Bizi aşağılık itlerin önüne mi attı?"

"Evet."

Muris o an yüreğinde büyük bir acı hissetti.

"Silah meselesi," dedi kahır dolu bir sesle, "ne oldu peki?"

Samir içini çekti.

"Az önce Fransız general bir açıklama yaptı. Biz Boşnaklara, 'Şu anda Birleşmiş Milletler'in koruması altındasınız. Sizi asla terk etmeyeceğiz. Bugünden itibaren Srebrenitsa'da kalmak isteyen Boşnaklar ellerindeki silahları bize derhâl teslim etsinler. Savaşmak isteyenler de dağlara çıksın,' dedi. Yani senin anlayacağın, silahlar da gitti."

***

O günlerde olaylar baş döndürücü bir hızla gelişiyordu. Bakira kocası Ahmo'nun yasını doğru dürüst tutamamışken, şimdi de küçük kızına tecavüz edilmesinin acısını yaşıyordu. Bunlara daha ne kadar dayanacaktı? Artık bu dünyada kendisine bir yer olmadığını, iffetsiz bir kadına dönüştüğünü düşünüyordu sürekli.

"Tek bir kızım vardı," dedi hıçkırıklarının arasından. "Onu da koruyamadım."

O sırada Fatima acı dolu bakışlarla onu süzüyordu. Sanki sırtında ağır bir yük varmış gibi derin derin içini çekip, "Asla," diye mırıldandı, "bunun için kendini suçlama. Buradaki herkes seninle aynı durumda, görmüyor musun? Hepimiz kederli ve mahcubuz."

"Ne yapayım ben şimdi? Zavallı kocamı gömemedim bile. Onun yasını tutamadım. Ruhu için dua edemedim."

"Artık böyle şeyleri düşünme. Çünkü onun gibilerin yeri cennettir."

"Elimde değil, kahroluyorum Fatima. Şimdi de kızım için endişeleniyorum. Bu yaşta tecavüze uğradı."

"Bu durum karşısında benim de içim kan ağlıyor. Çünkü başımıza olabileceklerin en kötüsü geldi."

Bakira derin derin iç çekti. Islak gözlerini yere dikip, "O," diye mırıldandı, "daha bir çocuktu. Büyümeden hayatı bitiverdi. Bu yaşta böyle korkunç bir şeyle nasıl yaşanır? Bu iğrenç olay benim de ruhumu öldürdü."

Fatima düşünceliydi.

"Bu savaş hepimizi öldürdü aslında. Köydekilerin birçoğunu yaktılar. Artık iki ateş arasındayız. Bir ucunda Ustaşalar, bir ucunda Çetnikler var. Bu ateşin ortasında kalıp yanan da biz Boşnaklar..."

Bakira sözünü kesti.

"O pislik bir kere dadandı kızıma. Gece gündüz ona tecavüz edecek. Bu işkenceye nasıl dayanacağız?"

Habiba Teyze bir köşeye çekilmiş, sessizce onları dinliyordu. Fakat bu sefer sessizliğini bozup, "O pis herifi," dedi, "kızından uzak tutmanın bir yolu var."

Bakira başını çevirdi. Az ötede oturan yaşlı kadına şaşkınlıkla baktı.

"Sen ne söylüyorsun Habiba Teyze? Gerçekten de o pisliği kızımdan uzak tutmanın bir yolu var mı?"

"Belki! Ama tam emin değilim."

"Benimle daha açık konuşur musun Habiba Teyze?"

Yaşlı kadının yüzünde her zaman öyle bir ifade olurdu ki şaka mı yapıyor yoksa ciddi mi söylüyor asla anlaşılmazdı.

"Kızının vücudundaki belli yerlere inek dışkısı sür!"

Bakira afalladı.

"Ne süreceğim?"

"İnek dışkısı!"

Bakira şaşkın gözlerle ona bakıyor, ne diyeceğini bilemiyordu. O âna kadar hiçbir şey söylemeyen Fatima atıldı.

"Habiba Teyze sen ciddi misin?"

Yaşlı kadın ona bakıp, "Evet," diye söylendi. "İkiniz de neden şaşırdınız böyle?"

Fatima dudağını büzdü.

"Bilmem! Kırk yıl düşünsem böyle bir şey aklıma gelmezdi."

Yaşlı kadın görmüş geçirmiş biriydi.

"Vücuttaki o pis koku, o aşağılık herifi ondan uzak tutar. Hiçbir erkek o iğrenç kokuya dayanamaz."

"Peki," dedi Bakira, "inek dışkısını nerden bulacağız? Hepimiz buraya hapsedildik."

Yaşlı kadın başını sağa sola sallarken, "Ben," diye mırıldandı, "işin o tarafını bilemem kızım. Sadece bir fikir verdim size."

"Bir dakika, herkes sussun!" dedi Fatima heyecanlı bir sesle. "Aklıma bir şey geldi. Galiba bir yolunu buldum."

Bakira derin bir nefes aldı. Merakla ona baktı.

"Ne yolu?"

"Okuldaki bahçe kapısı kilitli bile olsa öğrenciler okuldan kaçmanın bir yolunu bulurlardı hep."

Bakira'nın alnını ter basmıştı.

"Ama nasıl?"

"Bazı öğrencilerim çok haylazdı! Mutlaka bir yolunu bulup okuldan kaçarlardı. Okulun arka tarafında küçük bir delik var. Genelde o delikten kaçıyorlardı."

Bakira bu sefer gözlerini kısıp baktı ona.

"Ben," dedi düşünceli bir sesle. "O küçük delikten dışarı nasıl çıkacağım?"

Fatima kaşlarını çattı.

"Sen niye dışarı çıkıyorsun?"

Bakira gene şaşırıp kaldı.

"Bu durumda birinin dışarı çıkması gerekmiyor mu? Ben dışarı çıkmazsam ya kim çıkacak?"

"Oğlun."

"Oğlum mu? O zavallının dili bile yok!"

"Kızım," diye çıkıştı Habiba Teyze. "Beni sinirlendirme. Ağzımı bozmak istemiyorum. Ama oğlun o delikten dışarı çıkıp biraz inek boku getirecek. Böyle bir şey için dili olmasa da olur. İneğin kendisinden bok mu isteyecek sanki?"

Bakira afalladı.

"Ne bileyim! Ya onun da başına kötü bir şey gelirse?"

"Başımıza bundan daha kötü ne gelebilir kızım? Bu savaşta kimimiz bedenen öldük, kimimiz ruhen. Artık sen bilirsin. Öyleyse zavallı kızının hali perişan!"

***

Akşamüstü olmuş, karanlık çökmüştü. Zoran tuhaf bir şekilde gözlerini hiç kırpmadan ona bakıyordu.

"Beni," dedi adam gür bir sesle. "Duymadın mı? Salak salak ne dikilip duruyorsun burada hâlâ? Şimdi git, bana onlardan birini getir."

Adam onun mavi gözlerinde yaşlar dolduğunun farkına bile varmamıştı.

"Ama abi," dedi Zoran. "Başka birini bulup getirsem olmaz mı?"

Zoran'ın general abisi oldukça öfkeli biriydi. Olanca ciddiyetiyle, "Kaybol," diye haykırdı, "gözüm görmesin seni. Derhâl emre itaat et!"

Zoran'ın o sırada başı dönüyor, bedeni zangır zangır titriyordu.

"Abi," dedi son bir çırpınışla. "Yalvarırım..."

General en küçük bir kararsızlık dahi göstermedi.

"Kaybol!"

Zoran öylece kalakaldı. Abisi arkasını dönüp giderken, "Bir şey daha var," diye seslendi. "Onlardan biri en geç iki saat içinde burda hazır olsun."

"Emredersiniz," dedi Zoran ağlamaklı bir sesle. "Emredersiniz."

O esnada Zoran'ın yanı başında duran asker, "Efendim," dedi. "Sakın kızmayın! General hiç kimseye taviz vermeyen biri. Büyük Sırbistan için feda etmeyeceği kimse yok. Buna kendisi de dahil."

Zoran ona belli etmemeye çalışarak gözyaşlarını sildi.

"Biliyorum. Büyük Sırbistan onun tek sevdası! Bunca senedir hep bu ânı bekleyip durdu. Ama onun da benim sevdama saygı duyması gerekmiyor muydu?"

Sırp asker hafiften gülümsedi.

"Efendim! Bence de tek bir sevda var. O da Büyük Sırbistan sevdası! Diğer sevdaların ne kadar önemsiz ve aldatıcı bir şey olduğunu generalin yanında kala kala öğrendim."

Zoran'ın o an yüreğine dayanılmaz bir acı gelip oturdu. Ama kendini bırakmadı. Geniş omuzlarını dikleştirip başını kaldırdığında, "Bırak gevezeliği asker," dedi sert bir şekilde. "Gel benimle şimdi."

***

Zoran o akşam düşünceli bir biçimde Brena'nın binasında bulunan Klanfa'nın dairesine gelmişti. Öyle berbat bir haldeydi ki bir an öfkeleniyor, sonrasında büyük bir hüznün içinde boğuluyordu.

Bir ara Meyra'nın önünde dizlerinin üzerine çöküp bacaklarına sarıldı. Hatta bacaklarından hafifçe öptü.

Meyra ortada bir tuhaflık olduğunu sezmişti. Vücudu uyuşmuş gibi sessiz bir biçimde öylece duruyor, buz gibi bakışlarla onu süzüyordu.

"Seni," diye mırıldandı Zoran, "tahmin bile edemeyeceğin kadar çok sevdim. Keşke sen de beni yalnızca tek bir gün bile olsa sevebilseydin."

Meyra defalarca aynı şeyleri söylemekten bıkıp usanmıştı.

"Sen," dedi kahır dolu bir sesle. "Asla sevdiğim adam değildin. Aksine sırtımdaki kamburumdun!"

Zoran hüzünlü ve sakindi.

"Artık bu ilişkide tek seven olmaktan yoruldum."

Meyra alaycı bir şekilde güldü.

"İnan ben de yoruldum. Senin yüzünden çok acı çektim. Her günüm ayrı bir dert. Hayatımın katilisin, unutma bunu."

Zoran onu saran kollarını çözdü. Birden öfkeyle, "O pisliği," dedi. "Sevdin de ne oldu sanki? Seni yine ben kokladım, yalan mı?"

Meyra hissizdi artık.

"Bu söylediğin doğru değil. Sen sadece hapsedilmiş bedenime sahip olabildin. Ruhum her zaman ona aitti ve öyle de kalacak. Senin için kalbim asla eriyip gitmedi. Bundan sonra da gitmeyecek. Zaten senin kızgınlığın da bu yüzden değil mi bana?"

"Biliyorsun aşkıma engel olanlar cezasız kalmadı."

"Hâlâ bazı şeyleri anlamak istemiyorsun değil mi? Senin aşkına engel olan ne ailemdi ne de Samir. Senin aşkına engel olan kişi bendim. Sen bu zamana kadar hep yanlış insan-

ları cezalandırdın. Esas cezalandırman, öldürmen gereken kişi bendim. Ama onurlu bir adam gibi davranıp öldüremedin beni. Her neyse... Zaten Sırplarda onur ne gezer. Hepiniz kahpesiniz! Şayet böyle olmasaydınız günahsız komşularınızı arkadan kalleşçe hançerler miydiniz hiç?"

Zoran'ın o an içi nefret ve öfkeyle doldu.

"Bugüne kadar sana delicesine âşıktım. Ama artık değilim."

Meyra duydukları karşısında şaşkındı. Alaycı bir ses tonuyla, "Böyle bir düşünceye kapılmana sebep olan şey," dedi, "kusurlu bir erkek olduğun gerçeği olmasın sakın, ne dersin?"

Zoran, Meyra'nın boğazını sıkmamak için kendini zor tutuyordu.

"Bu akşam seni dövmeyeceğim. Beni boşuna öfkelendirmeye çalışma. Aksine sana başka bir ceza vereceğim."

Meyra bir an için sevindi.

"Yoksa beni öldürecek misin? Hayır hayır!.. Senin gibi aşağılık bir köpek böyle bir şeyi yapamaz asla. Beni öldüremezsin. Belki de öldürürsün, kim bilir! Sahi, öldürecek misin beni?"

Zoran kan çanağına dönmüş gözlerini ona dikip, "Seni," dedi öfkeli bir sesle, "artık öldürmeye karar verdim. Ama içimde!"

Meyra o an yumruk yemiş gibi oldu.

"Bu da ne demek oluyor şimdi?"

Zoran sırıttı.

"Bu demek oluyor ki aşkıma engel olan cezasız kalmaz. Artık sen de cezanı çekeceksin."

Meyra'nın dudakları seğirdi.

"Ölüm," dedi sesi titrerken. "Bir ceza değil, bir kurtuluş! Böyle iğrenç bir hayata güzel bir veda!"

"Ama beni yanlış anladın sen. Haklısın! Ölüm senin için bir kurtuluş olur. Bu yüzden seni öldürmeyeceğim. Seni yalnızca

içimde öldüreceğim. Aşkıma engel olan sana şimdi en büyük cezayı vereceğim. Seni leşkargalarının önüne atacağım..."

Bunu beklemeyen Meyra donup kaldı. Sanki yaşadığı ânın içinde kaybolmuş, daha da hissizleşmişti. Zoran şeytansı bir gülümsemeyle, "Öyle bir gün gelecek ki," diye devam etti, "beni mumla arayacaksın! Yanında sadece beni isteyeceksin."

Meyra kendini kurtaramadığı bir korkuya kapıldı o an.

"Beni," diye haykırdı. "Şuracıkta öldür..."

Zoran onu duymadı bile. Derin bir soluk aldı. Mavi gözleri öfke ve kararlılıkla parladı. O sıra ceketini giydi, yere düşmüş şapkasını aldı. Arkasını dönüp kapıya doğru yürürken, "Artık," dedi boğuk bir sesle kapının önünde duran askere bakarak, "alıp götür şu baliyayı evden. Bir daha gözüm görmesin onu."

Onun bu sözlerini duymayan Meyra, "Allah kahretsin seni!" diye söyleniyordu hâlâ. "Senden korkmuyorum, aksine nefret ediyorum."

***

O akşam pek çok üst düzey Sırp general Sonya Motelinde bir araya gelmiş, uzunca bir yemek masasının başköşesine son derece önemli bir konuklarını oturtmuşlardı. Hem sohbet ediyorlar, hem de büyük bir keyifle yemeklerini yiyorlardı.

Misafirleri kırmızı şarabını yudumlarken, "Bu savaş," dedi alaycı bir ses tonuyla, "ne zaman bitecek beyler? Bir yıldır Müslüman Türkleri ortadan kaldıramadınız."

Zoran'ın general abisi bu sözlere fena halde içerledi. O da diğerleri gibi hafiften çakırkeyifti.

"General MacKenzie," diye söylendi. "Bu konuda endişelenmeyin. Unutmayın ki gece neye gebe kalmışsa onu doğurur. Bu savaşta Türklerin ölmekten başka bir şansı var mı sizce?"

Kanadalı General Lewis MacKenzie, Birleşmiş Milletler'in Bosna'ya atadığı üst düzey komutanlardan biriydi.

"General Tomislav," dedi bu sefer ciddi bir ses tonuyla. "Ben kendi adıma endişelenmiyorum. Aksine sizin adınıza endişeleniyorum. Bu savaşın sonunda bir kazaya uğramayın da..."

General Tomislav sert bir askerdi. Savaşın bu kadar uzun sürmesi bazen onun da canını sıkmıyor değildi. Hemen sözünü kesti.

"Az önce dedim ya, bundan hiç endişeniz olmasın general. Tanrı'nın izniyle Büyük Sırbistan'ı yakında kuracağız. Buna kendi gözlerinizle şahit olacaksınız."

Kanadalı general bir kahkaha atarken, "Ama," dedi, "hepimizin beynini azgın bir düşünce oyuyor. Hatta bütün Hıristiyanlar soruyor: 'Daha ne zamana kadar sürecek bu savaş?' Sahi, bu savaş ne zamana kadar sürecek beyler?"

General Tomislav öfkeden kulaklarına kadar kızardı. Çünkü onun da aklından bir türlü çıkmayan, söküp atmak istediği bir düşünceydi bu. Fakat yine de moralli bir şekilde gözüküp, "Çok yakında bitecek," diye cevap verdi, "çok yakında general."

Kanadalı general gülümsedi. Şarabından bir yudum daha içti. Ardından ıslak dudaklarını bordo renkli kumaş bir peçeteyle silerken, "Müslüman Türklerin," dedi, "bir an önce icabına bakın! Eğer bu topraklarda var olurlarsa eski keyfimiz kalmaz. Çünkü bu topraklar geçmişte sadece biz Hıristiyanlara aitti. Öyle de kalmalı."

General Tomislav da gülümsedi.

"Merak etmeyin. Artık Türkler için kıyamet günü yakındır. Eninde sonunda silinip gidecekler bu topraklardan."

General MacKenzie birdenbire başını çevirip parlak ve şeytani bir bakışla masadakileri gözden geçirdi. Sonra bir an

şarap kadehini havaya kaldırıp, "Öyleyse," dedi tebessüm ederek, "Büyük Sırbistan'ın şerefine içelim!"

Ansızın tuhaf bir şey oldu. Masadaki bütün Sırp generaller aynı anda ayağa kalkıp onu çılgınca alkışlamaya koyuldu...

Bir ara Zoran'ın abisi sendeleye sendeleye yürüdü. Kanadalı komutanın yanına geldi. Koluna girip, "General," diye mırıldandı. "Yan odada daha güzel bir şarap var. Bu gece sona ermeden onun da tadına bakmak istemez miydiniz?"

General MacKenzie'nin birden gözleri parladı.

"Yoksa," dedi heyecanlı bir ses tonuyla, "bu güzel şarap Türk malı mı?"

Sırp general bir kahkaha attı.

"Doğru tahmin ettiniz. Müsaadenizle odaya kadar eşlik edeyim size. Ve bu akşamki görevimi sonlandırayım izninizle. Ne de olsa gece uzun ve gökyüzünde muhteşem bir dolunay var."

General MacKenzie de bir kahkaha patlatırken, "Bu gece," dedi. "Dolunayla ilgilenmiyorum. Zifiri karanlıkta güzel bir Türk şarabı içmek istiyorum."

General Tomislav onun ablak suratına bakıp bu sefer zoraki gülümsedi.

"Siz bilirsiniz. Bu gece istediğiniz gibi sınırları aşabilirsiniz."

Bu sözler üzerine Kanadalı general kravatını gevşetti, Tomislav da odanın kapısını açtı. Meyra odanın içinde ay parçası gibi parlıyordu.

"Görünen o ki," dedi alaycı bir sesle Sırp general, "içerisi dışardan daha aydınlık. Siz de benimle aynı fikirde misiniz?"

Kanadalı general o an Meyra'nın güzelliği karşısında tutulup kalmıştı. Heyecanlı bir şekilde içeriye adım attığı sırada, "Kesinlikle aynı fikirdeyim," dedi şehvetli bir ses tonuyla. "Şimdi iyi geceler size."

Tomislav gözlerini bir an olsun Kanadalı generalden ayırmadan, "O vakit," dedi yüzünde muzip bir gülümsemeyle, "size de iyi geceler general. Aman bu gece fazla uykusuz kalmayın!"

General MacKenzie cevap vermedi. Pembeleşmiş yüzüyle dönüp hafifçe gülümsedi ve ayağıyla odanın kapısını yavaşça kapattı.

PARTİZAN SPOR SALONU

Sabah olmuştu. Meyra yarı çıplak halde kırmızı bir koltuğa oturmuş ağlıyordu. Derken ansızın kapı açıldı. General Tomislav meraklı bir şekilde içeri girdi. Meyra'ya doğru ağır adımlarla yürürken, "Demek," dedi, "kardeşimin gönlünü çalan Türk kızı sendin."

Meyra'nın gözleri ağlamaktan şişmiş, başı kurşun gibi ağırlaşmıştı. Bir ara kafasını kaldırdı. Dudakları öfkeyle kıvrıldı. Nefret dolu bir bakışla, "Allah," diye haykırdı, "kardeşinin belasını versin. Allah hepinizin belasını versin. Topunuzun! Hepinizin canı cehenneme."

General Tomislav sırıttı.

"Sen galiba bazı şeyleri karıştırıyorsun. Tanrı biz Sırpların değil, siz Müslümanların belasını veriyor. Görmüyor musun yoksa?"

Meyra boğazında düğümlenen hıçkırıkları bastırmaya çalışırken, "Dün gece," dedi General Tomislav, "koynuna giren adamın kim olduğunu biliyor musun? Yo, hayır! Elbette bilemezsin. Sana söyleyeyim. Kanadalı General Lewis MacKenzie! Birleşmiş Milletler'in Bosna'ya atadığı üst düzey komutanlardan biri. Yani senin anlayacağın, sizi koruması gereken Birleşmiş Milletler bile bizim tarafımızda."

Meyra duyduklarına inanamadı. Morali daha da bozuldu.

"Allah," dedi boğuk bir sesle, "topunuzun belasını versin. Sizler nasıl insanlarsınız? Allah bu kötülüklerinizi nasıl hoş görecek?"

General Tomislav bir kahkaha patlattı.

"Tanrı kalbimde olanı bilir. Çünkü Tanrı da benim gibi bir Sırp'tır. O'nun izniyle Büyük Sırbistan'ı çok yakın zamanda kuracağız. Bu sebeple buraya, Birleşmiş Milletler'i de bize destek olması için gönderdi."

Meyra vurgun yemiş gibiydi. Gerçekten de Allah böyle feci bir şeyin olmasına izin verir miydi?

"Ben," diye mırıldandı acı dolu bir sesle, "mucizelere inanırım. Allah bir gün biz Boşnaklara acıyacak elbette."

"Siz aptallar oturup bir mucize bekleyin. Bu arada bizler Türklerin kanını dökmeye devam edeceğiz. Yakında Büyük Sırbistan'ı kurup ayağa kaldıracağız."

Meyra'nın acılı yüreği sızladı. O sırada odaya otuzlu yaşlarda bir asker girdi.

"Efendim!" dedi gür bir sesle. "Yola çıkmaya hazırız."

General Tomislav başını çevirdi. Kaşlarını çatıp hafifçe öksürdü.

"Öyleyse derhâl yola koyulalım. Vakit kaybetmeyelim."

Sırp askeri çoktan hazır ola geçmişti bile.

"Emredersiniz efendim!"

General Tomislav arkasını dönüp gideceği sırada, "Efendim," diye seslendi asker. "Şurada duran baliyayı ne yapacağız?"

General Tomislav kısa bir an durup düşündü. Ardından, "Birisi," dedi ciddi bir ses tonuyla, "onu alıp Partizan Spor Salonuna götürsün. Son günlerini orada geçirsin kaltak!"

***

Bakira oturduğu yerde hafifçe doğruldu. Bir süre zavallı kızı Asmira'yı seyretti. Sonra odadan sessizce dışarı çıktı.

Fatima bahçede bir köşeye büzülüp oturmuş, hüzünlü bakışlarını gökyüzüne çevirmişti. Bakira ona doğru yürürken, "Bütün gece," diye seslendi. "Gözümü hiç kırpmadan düşündüm. Habiba Teyze çok haklı. Başımıza bundan daha kötü ne gelebilir ki?"

Fatima ağırlaşmış başını kaldırdı. Feri sönmüş gözlerle ona baktıktan sonra, "Sen," dedi. "Neden bahsediyorsun?"

Bakira yere, onun karşısına oturdu.

"Oğlum Edin'i," diye fısıldadı, "bugün dışarı salacağım. Bir an önce gitsin. Biraz inek dışkısı bulup getirsin."

Fatima içini çekti.

"Ama çok dikkatli olmalıyız. Ustaşalar ne planladığımızı bilmemeli. Biz yetişkinler oğlundan uzak durmalıyız. Çocuklar kendi aralarında oyun oynarken, o da bir fırsatını kollayıp sana gösterdiğim yerden dışarı çıksın."

Bakira'nın bir an içini tuhaf bir duygu kapladı, cevap veremedi. Sadece sağ gözünden dökülen bir damla yaş, burnunun kenarından kayıp dudağına doğru süzüldü. Bunun üzerine, "Oğlunu," dedi Fatima, "bir güzel uyarmalısın. Ustaşalara karşı son derece dikkatli ve uyanık olmalı."

Bakira bitkindi.

"İnşallah," dedi cılız bir sesle, "becerir."

Fatima onu biraz cesaretlendirmek istedi.

"Endişelenme! Bence becerir. Oğlun uyanık bir çocuk."

"Biliyorsun Fatima, şu sıralar tuzaklar çeşit çeşit. Nerede karşımıza çıkacağı hiç belli olmuyor."

Fatima bir cevap verecekti ki Edin yanlarına geldi. Bakira elini ağzına götürüp birtakım işaretler yaparak, "Oğlum," dedi. "Gel otur biraz. Seninle konuşacaklarım var."

Edin annesinin solgun yüzüne baktı. İsteğine boyun eğerek yere, yanına oturdu. Sonra o da küçücük elini ağzına götürüp, "Benimle," dedi, "ne konuşacaksın anne?"

Bakira hafifçe eğilip oğlunun saçlarını okşadı ve öptü.

"Sana bir görev vereceğim."

Edin heyecanlanmıştı.

"Görev mi?"

"Evet. Kısa bir süreliğine de olsa bu iğrenç yerden dışarı çıkacaksın. Bunu yapabilir misin?"

"Ama neden böyle bir şey yapacağım anne?"

Bakira üzgün bir çocuğu avutur gibi, "Bak oğlum!" dedi. "Bu iğrenç yerde hepimiz acı çekiyoruz. Hatta ablan ve diğer esir kız çocukları daha çok acı çekiyor. Ben de ablanı kötü insanlardan korumak için çareler arayıp duruyorum. Bu eski okulun arka tarafında dar bir geçit varmış. Kimseye görünmeden o geçitten geçip dışarı çıkacaksın."

Zavallı çocuğun kafası karışmıştı.

"Neden ama?"

Bakira oğlunun saçlarını bir kez daha okşadıktan sonra, "Gidip," dedi, "inek dışkısı getireceksin."

Edin afalladı.

"İnek dışkısı mı? İnek dışkısını da ne yapacaksın anne?"

Bakira'nın birden gözleri doldu.

"Kız kardeşinin ve diğerlerinin vücuduna süreceğim."

Edin bir an ne diyeceğini bilemedi. Kısa bir tereddütten sonra, "Neden ama?" diye sordu.

"Oğlum," dedi üzgün bir halde. "Susar mısın artık? Bir de sana dert anlatmakla uğraşmayayım. Çok bitkinim zaten..."

Edin sustu. Annesiyle bir an göz göze geldi. Bakira ıslak yanaklarını elinin tersiyle silerken, "Allah," diye konuşmasını

sürdürdü, "yardımcın olsun. Şimdi benimle gel. Sana o geçidi göstermek istiyorum."

***

Meyra perişandı. Başını ellerinin arasına almış, sessiz bir şekilde ağlıyordu. Derken birden kapı açıldı. İçeriye ellili yaşlarında bir adam girdi. Meyra ağırlaşmış başını kaldırdı. Hayatında ilk defa gördüğü adama ıslak gözleriyle bakarken, "Vay canına!" dedi adam. "Hiç ummazdım. Gerçekten de çok güzelmişsin."

Meyra bir an öfkelendi.

"Defol git buradan!"

Adamın o esnada şehvet dolu bakışlarında arzu şimşekleri çakmaya başlamıştı bile.

"Beni," dedi heyecanlı bir sesle, "yorma baliya. Nankör olduğunu düşünebilirim sonra."

Meyra bu sefer titremeye başladı. Soluğu dudaklarından ıslık gibi çıkıyor, derisinden su gibi ter boşanıyordu.

"Defol git!" diye haykırdı çaresiz bir şekilde. "Allah topunuzun belasını versin."

Adam güldü.

"Niçin böyle öfkelisin Türk kızı? Ben seni silahımla tehdit ediyor muyum? Oysaki daha ince mutluluklar ayırdım sana."

Meyra kendisini bekleyen işkencelerin düşüncesiyle titrerken, "Seni ırz düşmanı," diye bağırdı. "Defol git!"

Adam birden Meyra'nın üzerine atılıp kolunu tuttu. Onu yatağa doğru çekmeye çalışırken, "Sus!" dedi.

Meyra çaresizce debelendi.

"Ne olur yapma."

Adamın iri gövdesi çınar ağacı gibi sağlam ve güçlüydü. Meyra'yı hemen altına alıp bacağını araladı. Pantolonunu sı-

yırıp içine girdiği sırada, "Şşşt!" dedi titrek bir sesle. "Ah seni gidi kaltak! Ah seni gidi sokak süprüntüsü! Demek rezalet çıkarıyorsun, ha? Demek beni koynunda istemiyorsun, ha? Al işte, al içine bunu."

Meyra bu sefer sesini çıkarmadı. Adamın altında hıçkırarak ağlıyordu sadece. Adamsa soluk soluğa kalmış, heyecandan tuhaf sesler çıkarıyordu...

Meyra'la işi bittiğinde terden sırılsıklam olmuş, göğsü hızlı hızlı inip kalkıyordu. Yataktan hafifçe doğruldu. Pantolunu yukarı çekip fermuarını kapadı. Sonra cebinden sigara paketini çıkarıp titreyen elleriyle sigarasını yaktı. Ciğerlerine doldurduğu dumanı odanın içine üflerken, "Bunu," dedi, "birden fazla yapabilirim sana. Ama seninle yaşıt bir kızım var. Bu yüzden daha fazla ileri gitmeyeceğim. Haydi, ayağa kalk. Hazırlan şimdi. Generalin emri var. Seni Partizan Spor Salonuna götüreceğim."

Meyra berbat durumdaydı. Onu duymamıştı bile. Yatağın içinde büzülmüş, bir çocuk gibi hıçkıra hıçkıra ağlıyordu. Kim bilir daha kaç defa tecavüze uğrayacaktı...

***

O gün hava oldukça sıcaktı. Edin bir fırsatını bulmuş, hiç kimseye görünmeden esir kampından kaçmıştı. Bir süre ne yapacağını bilemeden etrafta tedirgin bir şekilde dolaşıp durdu. Bazen de bulunduğu yerdeki otların arasına girip saklandı.

Bir ara saklandığı yerden başını kaldırıp etrafına bakındığında, civarda yaşayan Katolik Hırvatları gördü; kimi bahçeyle uğraşıyor, kimi de hayvanlarla ilgileniyordu...

Derken saklandığı yerden çıktı. Tekrar yola koyuldu. Patika yolda öylece, tek başına yürürken zaman zaman babası aklına geliyor, küçücük yüreği acıyor, kendini terk edilmiş gibi hissediyordu.

Ansızın durdu. Derin bir nefes aldığı esnada, "Sen de kimsin?" diye haykırdı eli silahlı bir asker.

Edin bir anda karşısına çıkan askerden korktu. Eli ayağı boşaldı. Annesi için topladığı beyaz papatyalar parmaklarının arasından kayıp yere düştü.

"Hadi!" diye konuşmasını sürdürdü asker. "Çabuk söyle. Sen de kimsin? Burada ne arıyorsun?"

Edin'in birden gözleri doldu. Küçücük elini ağzına götürüp birtakım işaretler yaparak, "Ne olur," dedi, "beni öldürmeyin."

Asker onun dilsiz olduğunu anladı. Başını çevirdi. Arkasından ağır ağır yürüyen arkadaşına, "Bob," diye seslendi. "Burada ufak bir çocuk var. Galiba dilsiz."

Bob yirmili yaşlarında, sarışın ve mavi gözlüydü. Birleşmiş Milletler bünyesindeki İngiliz Birliğinde görevliydi. Bu sefer hızlı adımlarla yürüdü. Arkadaşının yanına geldiği sırada, "Hangi çocuk?" diye sordu.

Asker arkadaşı başını hafifçe çevirip az ötede yüzü onlara dönük duran Edin'i parmağıyla gösterdi.

"Şu çocuk."

Bob onu baştan aşağı süzdü. Zavallı Edin'in beti benzi atmış, korku içinde bakıp duruyordu.

"Pekâlâ," dedi Bob. "Kimin nesiymiş bir bakalım."

Arkadaşı afalladı.

"Onunla nasıl anlaşacaksın? Sana az önce söyledim ya, galiba dilsiz!"

Bob birden durgunlaştı. Boğuk bir sesle, "Benim," dedi, "en küçük kardeşim de dilsiz. Bu yüzden onunla işaret diliyle konuşacağım."

Arkadaşı üzülmüştü.

"Gerçekten mi? Kaç yaşında?"

"Henüz on yaşında. Aynı bana benziyor."

Arkadaşı buruk bir şekilde gülümserken, "Buna," dedi, "hiç şüphem yok! Hadi, git konuş öyleyse."

Bob da buruk bir şekilde tebessüm etti. Sonra hızlıca Edin'in yanına geldi. İşaret diliyle, "Merhaba," dedi. "Benim adım Bob. Ya senin?"

Edin onun işaret diliyle konuşmasına şaşırmıştı.

"Edin."

"Kaç yaşındasın?"

"Sekiz."

"Burada ne arıyorsun?.."

Edin bir an tereddüt etti, sustu.

"Benden korkma," diye devam etti Bob. "Seni kimseye ispiyonlamam. Bana güvenebilirsin. Hatta elimden geldiğince yardım ederim sana."

Edin'in kafası karışmıştı.

"Sen Hırvat mısın?"

Bob başını sağa sola sallayıp, "Hayır," dedi, "değilim. Babam İngiliz, ama annem Yugoslav'dı."

Edin nedense ona karşı bir yakınlık hissetmişti.

"İşaret dilini nasıl öğrendin?"

Bob gene buruk bir şekilde gülümsedi.

"En küçük kardeşim de senin gibi dilsiz. Bizim evde herkes işaret dilini bilir bu yüzden. Ayrıca senin konuştuğun lisanı da biliyorum."

Edin de gülümsedi. Fakat sonra ciddi bir ifadeyle, "Babamı," dedi, "Hırvatlar öldürdü. Hatta onu bir kazığa oturttup alnına bir haç işareti çizdiler."

Bob afalladı.

"Geçen gün duydum bu olayı. Yoksa sen o imamın oğlu musun?"

Bob gözlerinden yanaklarına doğru akan yaşları buruk bir acıyla izlerken, "Evet," dedi Edin. "Ben imamın oğluyum."

Bob üzgündü. Bir ara yutkundu. Ne diyeceğini bilemedi. Sonra çabucak kendini toparlayıp, "Ailenin," dedi, "geri kalanları nerede? Yaşıyorlar mı?"

"Evet."

"Nerdeler peki?"

"Dubravitsa İlköğretim Okulunda esirler."

"Sen burada ne arıyorsun?"

"İnek dışkısı!"

Bob afalladı.

"İnek dışkısı mı? İnek dışkısını ne yapacaksın?"

"Annem istedi. Esir kampına götüreceğim."

Bob bir an şaşkınlıktan ne diyeceğini bilemedi. Kısa bir süre sonra toparlanıp, "Annen," dedi, "inek dışkısını ne yapacak?"

"Bilmiyorum. Galiba ablamın vücuduna sürecekmiş."

Bob'un birden yüreği sızladı. Her şeyi anlamaya başlamıştı. Anlamlı bakışlarla Edin'e bakıp, "Sana yardım edeceğim," dedi. "Şimdi gel benimle."

Birden Edin'in yüzündeki kaygı kayboldu. Bob'un yumuşak başlı tavrı nedense onu mutlu etmeye yetmişti. Sessizce eğildi ve az önce yere düşürdüğü beyaz papatyaları toplamaya koyuldu.

***

Meyra korkunç bir haldeydi. İçini saran o acıyı yüreğinin ta derinliklerinde hissediyordu. "Ne kötü yürekli insanlar var," diye geçirdi içinden ve ardından gözleri doldu. Sonrasında dalıp uzaklara gitti. Hem de çok uzaklara...

Az ötede duran bir kadın hüzünlü ses tonuyla, "Ben," diye mırıldandı. "Uzun zamandan beri burdayım. Sense daha yeni geldin. Bu yüzden seni uyarmayı kendim için bir görev sayıyorum. Bu kamp korkunç bir yer. Esirlere akla hayale gelmeyecek işkenceler yapıyorlar."

Meyra bir an dalıp gittiği düşüncelerden sıyrıldı. Başını sesin geldiği yöne çevirdi. Yüzü daha şimdiden çökmüş genç kadın perişan haldeydi.

"Ben," dedi boğuk bir sesle Meyra, "acının her türlüsünü tattım bu yaşımda. Bundan daha ötesi var mı? Halimden anlaşılmıyor mu?"

Genç kadın biraz bocaladı.

"Sadece seni uyarmak istemiştim."

"Böyle bir şeye gerek yoktu. Ama sağ ol yine de. Her şeyi yaşadım ve neyin ne olduğunu biliyorum artık. Esir kamplarında tek bir gerçek var. O da koca bir hiçlik!"

Genç kadın bir an ne diyeceğini bilemedi. Kısa bir tereddütten sonra, "Haklısın," dedi. "Hepimizin yarası derin. Hem de çok derin. İnsanlık dışı bir savaşın kapanmayan yarası bu."

Meyra ona acınası gözlerle bakarken, "Uzun zamandan beri," dedi kahır dolu bir sesle. "Yaşayan bir ölüyüm. Artık ruhumu teslim etmek istiyorum. Ama bir türlü ölemiyorum. Sanki bir hiçliğin içinde kaybolmuş gibiyim. Dahası kurtulacağıma dair bir umut da yok."

Genç kadın bir an için öfkelendi.

"Burada aşağılık Sırplara fahişelik yapıyoruz. Fahişelik etmek bile başlı başına bir hiçlik."

Meyra içini çekti.

"Artık hayatlarımız paramparça. Bir daha eskisi gibi olamayacağız."

Genç kadın Meyra'nın söylediklerinin doğru olduğunu biliyordu.

"Her açıdan," diye mırıldandı, "evet, her açıdan! Bir daha eskisi gibi olamayacağız. Bu hiçlikten asla kurtulamayacağız."

Meyra bir an cevap vermekten kaçındı. Fakat sonra, "Bu savaş," dedi, "içimdeki her şeyi öldürdü. Allah biliyor ya, canım boğazıma geldi."

"Eskiden benim de güzel bir hayatım vardı. Kendi kendimin efendisiydim! Ama şimdi..."

Meyra sözünü kesti.

"Ne iş yapıyordun?"

"Ressamdım."

Meyra şaşırdı.

"Gerçekten mi?"

"Evet. Hem de çok iyi bir ressamdım."

"Foça'da mı yaşıyordun?"

"Hayır, Saraybosna'da. Ailem burada yaşıyordu."

"Ya şimdi?"

Genç kadının birden boğazı düğümlendi.

"Birçoğu alçakça öldürüldü."

Meyra'nın gözleri doldu. Tıpkı kendisi gibi ceza çeken biri duruyordu yanı başında.

"Benim de," diye mırıldandı, "ailemi katlettiler. Sözlümü de kurşuna dizdiler. Küçük kız kardeşim de tecavüzlere dayanamadı, canına kıydı."

Genç kadın ona acınası gözlerle baktı.

"Sen nerede yaşıyordun?"

"Srebrenitsa'da."

Kadın afalladı.

"Srebrenitsa mı? Burda ne işin var?"

Meyra gene içini çekti.

"Benimki uzun bir hikâye! Belki sonra anlatırım sana."

Genç kadın yutkundu.

"Adın ne?"

"Meyra. Ya senin?"

"Ferida."

Meyra bu sefer onu şöyle bir süzdü. Ferida uzun boylu, kısa saçlı ve buğday tenliydi. Koyu kahverengi gözleriyse hüzün doluydu.

"Bu kampta," dedi Meyra, "talihsiz insan ne kadar çok böyle."

"Hepimiz perişan durumdayız. Herkesin saçları ağardı, beli büküldü. Baksana şu yüzlere! Kırış kırış ve soluk."

Meyra başını kaldırıp kaygıyla etrafına bakındı. Tam o sırada birkaç Çetnik, esirlerden birinin sırtına sopayla vuruyor, çığlık sesleri gökyüzüne yükseliyordu. Birden durgun bir gölün üzerinde yüzen kırık bir dal parçası gibi hissetti kendini. Bir kez daha yüreği burkuldu. Solgun gözleri uzaklara dalıp gitti bir kez daha...

***

Sonunda karanlık çökmüştü. Bakira için gün bitmek bilmemişti. Saatler uzadıkça uzamış, kamptaki zavallı insanlar gibi ağır adımlarla hareket etmişti. Oğlu Edin'den hâlâ bir haber yoktu ve Bakira ne yapacağını bilemiyordu.

"Ah, aptal kafam!" diye söylendi. "Aptal, aptal!.. Keşke göndermeseydim. Mutlaka dışarda bir hal geldi başına."

Fatima onu sakinleştirmeye çalıştı.

"Ne hayıflanıp duruyorsun?"

"Ne yapayım peki? Hiçbir şey olmamış gibi mi davranayım? Sen olsan oğlunu gönderir miydin?"

"Elbette," dedi Fatima kararlı bir ses tonuyla, "gönderirdim. En doğrusunu yaptın sen. Şimdi duygularına değil, aklına danışmalısın."

"Akıl mı? Nasıl yapacağım bunu? Yaşama hakkımız bile elimizden alınmış bu iğrenç yerde. Ayrıca, var mı öyle bir hakkımız?"

Fatima bir an durdu.

"Yok. Özür dilerim!"

Bakira içini çekti.

"Sanki yüreğim şişti. Çünkü o kocamın emaneti bana."

Fatima'nın gözleri doldu.

"Üzme kendini. Biliyorum, çıkıp gelecek. Göreceksin."

Bakira ağlayacak gibiydi.

"İnşallah! Yoksa kendimi hiç affetmem."

Fatima arkadaşını teselli etmek için bir şeyler söyleyecekti ki Miroslav içeri girdi. Odadaki herkes irkildi birden. Çetnik, esirleri dikkatle süzdü. Zavallılar sabır ve sessizlik içerisinde ona bakıyorlardı. Solgun yüzlerinde merak yoktu. Tamamen donuk, duygusuz bakışlarla bekleşiyorlardı. Hepsi bir deri bir kemik kalmıştı ve üzerlerinde paçavraya dönmüş giysileri vardı.

"Hey küçük fahişe!" diye haykırdı Miroslav. "Çabuk yanıma gel."

Asmira korkudan annesine baktı. İnce bacakları titrerken, içinden bağırmak geliyordu.

"Kızımı," diye çıkıştı Bakira, "rahat bırak. Onun yerine beni al."

Miroslav bir kahkaha attı.

"Baliya!" dedi alaycı bir ses tonuyla. "Seni ne yapacağım? Dişler ne kadar eskirse, kuzunun o kadar körpe olması gerekmez mi?"

Bakira'nın içi ürperdi.

"O," dedi ağlamaklı bir sesle, "daha bir çocuk. Acı çekiyor."

Miroslav bu sefer kişner gibi güldü.

"Endişelenme baliya! Korkmana gerek yok. Ona biraz konyak içireceğim. Kafayı bulunca benimle deliler gibi sevişecek."

Bakira aklını oynatacak gibiydi.

"Defol!" diye bağırdı. "Kızımdan uzak dur."

O sırada Asmira ağlıyordu. Bir köşeye sinmiş, korku içinde titriyordu. Miroslav onun korktuğunu görünce neşeyle gülümsedi.

"Benden korkmana gerek yok imamın kızı. Hadi, gel. Şimdi yanıma gel. Gecemiz zevkli ve uzun olacak."

Asmira canhıraş bir sesle haykırdı:

"Anneee!.. Beni bırakma!"

Bakira'nın vücudu zangır zangır titriyordu.

"Ne olur!" diye yalvardı. "Onu değil, beni al. O daha bir çocuk, görmüyor musun?"

Miroslav'ın bir an sabrı taştı. Öfkeli bir şekilde birkaç adım atıp Asmira'yı kucakladı. Zavallı kızcağız kollarında çırpınıp dururken, Bakira da adamın bacağına sarılmıştı.

Miroslav birden sağ bacağını kaldırıp Bakira'nın ağzına var gücüyle vurdu. Zavallının üç dişi kırıldı. Ağzı kanla doldu. Canı öyle yandı ki oracıkta düşüp bayıldı.

***

Meyra diğer esirler gibi aç ve perişandı. Mavi spor minderin üzerinde acı içinde büzüşmüştü. Ayağa dahi kalkamayacak kadar hasta hissediyordu kendini.

"Senin neyin var?" diye seslendi Ferida.

Meyra yattığı yerden kalkmaya çalıştı, fakat doğrulamadı. Büyük bir ıstırap içinde, "Her yerim," dedi, "ağrıyor. Karnım, sırtım, bacaklarım... Kendimi hiç iyi hissetmiyorum."

Ferida acınası gözlerle baktı ona.

"İlk gece," dedi boğuk bir sesle, "ben de tıpkı senin gibiydim. Benim de her yerim ağrıyordu."

Meyra'nın göğsü ağır ağır kalkıp inerken, "Peki," diye mırıldandı. "Nasıl geçti bu ağrıların?"

Ferida'nın solgun yüzünü birdenbire öfke kapladı.

"Geçmedi. Ayrıca geçecek gibi de değil."

"Ben," dedi Meyra güçlükle, "artık ölmek istiyorum. Çok acı çekiyorum. Söyle bana, insanların acılarının bir sonu var mıdır?"

Ferida afalladı.

"Neden böyle bir şey soruyorsun?"

Meyra düşünceliydi.

"Birden aklıma geldi işte. Zavallı kız kardeşim bana bu soruyu sormuştu. Çektiği acıları şimdi daha iyi anlıyorum. O haklıymış. Beni de öldürsünler. Bu acı bitsin artık. Çünkü o soysuz herifler acılarımızı kullanıyor."

Ferida çok üzgündü.

"Doğru, acılarımızı kullanıyorlar. Ve bundan büyük bir zevk alıyorlar."

Meyra acı içinde kıvranırken, "Lanet herifler!" dedi dişlerinin arasından. "Bizden ne kadar da nefret ediyorlarmış meğer."

Ferida içini çekti.

"Ya Avrupa ülkelerine ne demeli? Onlar da bize düşmanmış. Baksana şu dişetlerime! Tuzsuzluktan şişmeye başladı. Bir tutam tuzu bile çok görüyorlar bize. Ama bu duruma katlanmamız gerekiyor, doğru mu?"

Meyra sırtında gittikçe artan ağrılara dayanmakta zorlanıyordu. Acı dolu bir sesle, "Benim," dedi, "artık hiç umudum kalmadı. İçimde hep bir boşluk var. O boşluğu da ancak ölüm doldurabilir."

Ferida'nın sanki içi parçalandı.

"Böyle konuşma."

"Elimde değil, ne yapabilirim?"

Ferida bir şeyler söylemek için ağzını açmıştı ki gözleri Meyra'nın arkasında duran birine takıldı. Çetnik pis pis sırıtarak, "Baliya!" diye seslendi. "Hemen ayağa kalk ve buraya gel."

Ferida önce afalladı. Ama kendini çabucak toparladı. Başını hafifçe yana çevirdi. Onu duymazlıktan geldi.

"Baliya!" diye haykırdı yeniden Çetnik. "Sana söylüyorum. Hemen ayağa kalk ve yanıma gel."

Ferida o saatte başına gelecekleri biliyordu. Adamı gene duymazlıktan geldi. Çetnik bu sefer öfkelendi. Hızlı adımlarla yürüdü, yanına geldiğinde birden saçlarından tutup kafasına vurmaya başladı.

Ferida sanki kafese mahkûm edilen bir kuş gibi çaresizce çırpınıp dururken, "Ben," dedi boğuk bir sesle, "ne yaptım size?"

Çetnik birden vurmayı kesti. Başını kaldırdığında Meyra'nın bakışlarıyla karşılaştı ve içi tarifsiz bir duyguyla doldu.

"Sen de," dedi heyecanlı bir sesle, "kimsin? Neyin nesisin? Seni daha önce hiç görmemiştim burada."

Meyra adama dehşetle gözlerini dikti. Yüzü bembeyaz kesildi. Öfke ve isyan duygularıyla sesini yükseltip, "Benden," diye haykırdı, "uzak dur! Çok hastayım."

Çetnik sırıttı.

"Bu akşam," dedi alaycı bir ses tonuyla, "bütün ruhumu saracak kadar büyük bir heyecan duyacağımı hiç ummazdım."

Meyra yattığı yerden doğruldu. Dizlerinin üzerinde güçbela durdu. Feri sönmüş gözleriyle bakarken, "Her yerim ağrıyor," dedi. "Çok hastayım. Ne olur benden uzak dur."

İri yapılı, boğa gibi, geniş suratlı adam güldü.

"Ne demek benden uzak dur? Söylenme hemen, dur hele! Hiç ummadık anda gelen bir sevinç gibisin."

Meyra şaşkındı. Ela gözlerini yere dikti. Artık adama bakmıyordu. Titrek bir sesle, "Lütfen," diye yalvardı. "Bana elini sürme. Çok hastayım."

Adam hâlâ sırıtıyordu.

"Sen de böyle konuşma ama. Eğer bir daha böyle konuşacak olursan bozuşuruz. Bu söylediklerin ancak bir düşmanın ağzına yakışır."

Meyra elini havaya kaldırıp adama doğru sallayarak, "Kes sesini!" dedi öfkeyle.

Çetnik bir an neye uğradığını şaşırdı. Yüzü kıpkırmızı oldu.

"O nasıl bir söz öyle? Sabrımı zorluyorsun. Burada her şey lafla değil, güçle oluyor."

Meyra'nın boğazı düğüm düğümdü. O anda bir yerlere kaçıp hıçkıra hıçkıra ağlamak istiyordu. Bir kez daha alçak ve titrek bir sesle, "Lütfen!" diye yalvardı. "Beni rahat bırak. Çok hastayım, görmüyor musun?"

Çetnik alaycı bir şekilde güldü.

"Doğru söylüyorsun baliya. Ama gel gör ki güzelliğin beni baştan çıkardı. İçim sana karşı arzuyla doldu. Bu gece dayanacaksın artık. Başka çaren var mı?"

"Defol git! Rahat bırak beni."

Çetnik bu sefer hiç cevap vermedi. Gözlerinden alevler saçıyordu. Duyduğu öfkeden çılgına dönerken, "Seni orospu!" diye haykırdı. "Burda bir şeyden haberin yok. Ama şimdi öğreneceksin."

Esir Boşnaklar zalimliğiyle ün salmış Dragoljub Kunarac'ın kim olduğunu çok iyi bildiklerinden, kendilerine de bulaşır korkusuyla çil yavrusu gibi dağıldılar. Spor salonunun bir köşesine, tıpkı bir kuşun çaresizliği içinde sinip kaldılar...

***

Saatler gece yarısını gösteriyordu. Gözlerini açtığında kafasının içi uğulduyordu Meyra'nın. Düşüncelerini güçlükle topladı. Olup bitenleri anımsamaya çalıştı. Bir ara başını çevirdi. Etrafına bakındığı sırada yüreği acıdan sızladı.

"Burası," dedi cılız bir sesle, "neresi?"

Ferida'nın yüzünde donuk bir ifade vardı.

"Nikola Tesla Ortaokulu."

Meyra afalladı.

"Burada ne işimiz var?"

Ferida içini çekti.

"Bu gecenin," dedi kahır dolu bir sesle, "fahişeleriyiz!"

Meyra iliklerine kadar sarsıldı.

"Sen ne demek istiyorsun?"

Ferida ağlamaklı bir biçimde, "Bazı geceler," dedi, "bu iğrenç yerde bize korkunç işkenceler yapıyorlar."

Meyra kahrolmuştu.

"Tecavüz mü ediyorlar?"

"O da var. Ama beterin beteri de var."

Meyra allak bullak oldu.

"Aman Allahım! Bu işkencelere nasıl dayanacağım? Lütfen yardım et bana. Artık aklımı yitirmek üzereyim."

O sırada odanın kapısı açıldı. İçeri üniformalı Çetnikler girerken, "Hepiniz," diye seslendi içlerinden biri, "ayağa kalkın."

Üç genç kadın korkudan hemen ayağa kalktı.

"Hey orospu!" diye bağırdı Çetnik. "Sen neden ayağa kalkmıyorsun?"

Meyra bitkin bir haldeydi. Sıranın üzerine yığılmıştı. Ayrıca yediği dayaktan dolayı hâlâ sersem gibiydi. Gözyaşlarını gizlemeye çalışarak, "Fenalaştım," dedi boğuk bir sesle. "Çok kötüyüm. Ayağa kalkacak gücüm yok. Bacaklarım tutmuyor."

Çetnik hızlı adımlarla yürüyüp yanına geldi. Birden saçlarından kavradı, dudaklarından öptü. Meyra dehşet içindeydi. Bir eliyle dudaklarını silerken, "Aşağılık herif!" diye haykırdı. "Dokunma bana! Hepiniz midemi bulandırıyorsunuz."

Çetnik önce şaşırdı. Fakat sonra alaycı bir şekilde, "Nasıl istersen öyle olsun baliya," dedi. "Ama boşuna debelenip duruyorsun."

Meyra'nın eli ayağı titriyordu.

"Lütfen, çok hastayım."

Çetnik kahkahayı bastığı sırada içeri Dragoljub girdi.

"Ne oluyor burada?"

Çetnik hemen geri çekildi.

"Şu baliya mızmızlık yapıyor."

Dragoljub başını çevirdi. Meyra'yı baştan aşağı dikkatle süzdükten sonra, "Ona," dedi tehditkâr bir ses tonuyla, "kimse elini sürmeyecek. O yalnızca benim fahişem olacak."

Meyra iliklerine kadar sarsıldı. O sırada odadaki Çetniklerden biri elindeki votka şişesini havaya kaldırıp, "O halde komutanımızın fahişesine içelim," diye haykırdı. "Şerefe!"

Dragoljub kahkahayı bastı. Sonra da diğer Çetniklere dönüp, "O vakit," dedi, "eğlencemiz başlasın. Şerefe!"

Çetnikler sözleşmişçesine ellerinde tuttukları içki şişelerini havaya kaldırıp, "Büyük Sırbistan'ın şerefine!" diye slogan atıyor, keyifle gülüyorlardı.

Meyra nefretle onlara bakarken, "Allah topunuzun belasını versin!" diye bağırdı.

Dragoljub sağ elini havaya kaldırdı. Ansızın gür bir sesle, "Herkes sussun!" dedi.

Kimseden deyim yerindeyse çıt çıkmadı. Dragoljub'un kalbi öfkeyle çarparken, "Baliya!" diye seslendi. "Az önce bir şey mi söyledin sen?"

Meyra kocaman açılmış gözleriyle ona bakıyordu. Bir kez daha, "Allah topunuzun belasını versin!" diye haykırdı.

Dragoljub öfkesini belli etmek istercesine başını hafifçe çevirip, "Siz," dedi kararlı bir ses tonuyla. "Derhâl içki şişesini bırakın. Şu orospunun kollarından tutun."

Çetnikler hemen söyleneni yaptılar. Aceleyle Meyra'nın yanına koşup kollarından sımsıkı tuttular.

Meyra ellerinden kurtulmak için debelenirken, Dragoljub palaskasını çözüp pantolonunu aşağı indirdi. Hırsla Meyra'nın

bacaklarını aralayıp içine girdi. Meyra ağlayarak gözlerini kapattığı sırada, odadaki diğer Çetnikler hep bir ağızdan bir şarkı tutturdular:

Oh, Tanrı Slobodan
Cennetten bize bak
Büyük Sırbistan'ına
Kutsal Sırp bir oğul hediye et...

NİKŞİÇ

Her sabah olduğu gibi yine sinirli bir şekilde sakalını çekiştiriyor, karamsar bir ruh hali içinde düşünüyordu Dragoljub...

O sırada orta yaşlarda bir adam içeri girdi ve karşısına geçip ahşap sandalyeye oturdu. Sesini çıkarmadan bir süre baktı. Ardından, "Bir diyeceğin var mı?" diye sordu. "Birazdan yola çıkıyorum."

Dragoljub adamın sesiyle dalıp gittiği düşüncelerden sıyrıldı.

"Bilmiyorum," dedi kararsız bir ses tonuyla. "Nedense bu sabah garip bir tedirginlik içindeyim. Öyle ki zihnimi toplamama engel oluyor bu tedirginlik."

Adam alaycı bir biçimde güldü.

"Ne diyorsun sen?"

Dragoljub'un birden aklına Meyra'nın gece ettiği hakaretler geldi.

"Şu Müslüman kızı," dedi öfke dolu bir sesle. "Sana satıp satmama konusunda hâlâ kararsızım."

Adam bir kez daha üsteledi.

"Neden? Epey sıkıntı çıkaracak gibi duruyor, görmüyor musun? Sana teklifimi yaptım. Sen bilirsin artık."

Dragoljub dişlerini gıcırdattı.

"Doğrusu hâlâ kararsızım."

"Biraz akıllı ol! Ben de düne kadar senin gibi sıradan bir köylüydüm. Fakat bu savaşla birlikte çok zenginleştim. Elim para tuttukça yalnız kendi köyümde değil, şehirde bile itibar sahibi oldum..."

Dragoljub başını dimdik tutmuş, bakışları çelik bir ok gibiydi.

"Bilesin ki," diye devam etti adam, "ölmüş atın getirisi olmaz. Sonra hayıflanıp durursun. Önünde bir tas ununla, eleğini duvara asan sen olursun. Anlıyor musun beni?"

Dragoljub'un kafası karışmış gibiydi.

"Sen bu işten çok para kazanıyor musun?"

Adam güldü.

"Hem de tahmin edemeyeceğin kadar çok. Bunu kimseye söylemezdim ya! Her neyse... Ama sen öyle karşımda kararsız durunca..."

Dragoljub sözünü kesti.

"Dün gece ikisine kaç para teklif etmiştin?"

Adam bu sefer gevrek gevrek güldü.

"Beş yüz Alman markı."

Dragoljub gözlerini belli belirsiz bir noktaya dikti. Bir süre öylece durdu. Sonra, "Hepsi bu kadar mı?" diye sordu.

Adam birdenbire değişti.

"Tahmin ettiğimden," dedi ciddi bir ses tonuyla, "daha çabuk öğreniyorsun ticareti. En son altı yüz mark veririm sana."

Dragoljub hemen boyun eğmek istemedi.

"İkisine bin mark isterim."

Adam tümden şaşırdı.

"Senin gözünü fazla açtım galiba. Yedi yüz mark olsun."

Dragoljub başını "hayır" anlamında sallayıp, "Olmaz," dedi. "İkisine sekiz yüz mark verirsen belki onları satmayı düşünebilirim sana."

Adam bu sefer bir kahkaha attı.

"Pekâlâ! Dediğin gibi olsun. Ne de olsa ilk işin bu. Ama bir dahaki sefere bu parayı ödemem bilesin."

Bu sözler Dragoljub'un yüzünde biraz tebessüm yaratırken, "Sen," dedi meraklı bir şekilde, "onları ne yapacaksın?"

Adam güldü.

"Ne mi yapacağım? Tabii ki o fahişeleri satacağım."

Dragoljub şaşırdı.

"Kime satacaksın?"

"Karadağlılara!"

Dragoljub'un şaşkınlığı büsbütün artmıştı.

"Karadağlılara mı?"

"Evet. Neden şaşırdın ki? Sırplar bizden silah satın alıyor. Biz de sizden Müslüman esir kadınları."

"Biz," dedi Dragoljub şaşkın bir şekilde. "Satın aldığımız silahlarla Müslümanları öldürüyoruz. Ya siz Karadağlılar ne yapıyorsunuz?"

Adam bir kahkaha attı.

"Bizler de onları eşek gibi çalıştırıyoruz."

"Nerede ama?"

"Bağda, bahçede, tarlada, tapanda... Çeşitli kafelerde... Hatta bazı genelevlerde... Her yerde..."

Dragoljub bakışlarını kısa bir süre onun üzerinde gezdirdikten sonra, "Fikrimi değiştirmeden," dedi, "o iki orospuyu da al yanına, çek git buradan."

***

Asmira başını annesinin göğsüne yaslamış, hıçkıra hıçkıra ağlarken, "Canım çok yanıyor anne," diye mırıldandı.

Bakira da ağlıyordu. Kendini küçücük bir çocuk kadar çaresiz hissediyordu.

"Ağlama yavrum, ağlama! Merhameti olmayan insanlar köpekten de aşağıdır. Meğerse Hırvatlar da köpekmiş!"

"Artık dayanamıyorum anne. Hepsi de sarhoştu. Sabaha kadar kucaktan kucağa gezip durdum. Benim kabahatim yok, öyle değil mi anne?"

Bakira kızının saçlarını okşadı, öpüp kokladı.

"Senin," dedi boğuk bir sesle, "bir kabahatin yok kızım. Asla kendini suçlama. Sen daha çocuksun."

Bakira onu yatıştırmaya çalışıyordu. Ama aslında içinde gittikçe büyüyen isyanı bastırmaktan başka bir şey değildi yaptığı.

"Anne," diye fısıldadı Asmira. "Artık büyüdüm mü ben?"

Bakira bu soru karşısında afalladı.

"Neden sordun kızım?"

"Bilmem! Dün gece bana tecavüz eden adamlardan biri, 'Sen artık bir orospusun, çocuk değilsin!' dedi. O adamın söyledikleri doğru mu anne? Ben büyüdüm, bir orospu mu oldum?"

Bakira'nın yüreği bu sözlerle delik deşikti. Ona en acı gelen şey de elinden hiçbir şeyin gelmemesiydi.

"Değil," dedi kahır dolu bir sesle, "değil yavrum. Ne sen ne de biz orospuyuz! Sadece kahrolası bir ülke burası!.. Burda adalet yok!.. Burda vicdan yok!.. Burda insanlık yok!.. Anlıyor musun beni?"

"Annen çok doğru söylüyor," diye araya girdi Fatima. "Burası kaçıklar ülkesi artık! Hatta katiller ülkesi! Hatta zalimler ülkesi!"

Asmira ağırlaşmış başını annesinin göğsünden kaldırdı. Dalgın bakışlarını Fatima'nın solgun yüzüne çevirdi.

"Güya," dedi cılız bir sesle, "hepimizi hamile bırakacaklarmış. Onlara bir Ustaşa doğuracakmışız."

Fatima duyduklarına inanamadı. Yüzünün rengi daha da kaçtı.

"Hırvatlar," dedi kahır dolu bir sesle, "zehirli yılanlarmış meğer. Allah belalarını versin."

Asmira cevap vermedi, sustu. O sırada Bakira'nın gözleri çakmak çakmak yanıyor, olduğu yerde huzursuz bir şekilde kıpırdanıp duruyordu. Birden öfkeyle ayağını yere vurup, "Kardeşinden," diye haykırdı, "hâlâ bir haber yok. Hanginizin acısına katlanacağım bilmiyorum kızım."

Asmira bu sözlerden sonra daha da kahroldu. Yüzünü elleriyle kapatıp yeniden hıçkıra hıçkıra ağlamaya başladı. O sırada Fatima araya girdi.

"Endişelenme! Çıkıp gelecek, göreceksin."

Bakira'nın yüreği bir kez daha dağlandı.

"Hırvatlar," dedi boğuk bir sesle, "tıpkı leşe üşüşmüş sırtlanlar gibiler. Her gün can veriyoruz, ölüp gidiyoruz. Elimde değil. Bu fena duyguları yüreğimden söküp atamıyorum bir türlü."

Fatima içini çekti.

"Haklısın. Ama ne bileyim! İnsan yine de umudunu yitirmek istemiyor be Bakira."

Fatima aksini söylese de Bakira umudunu çoktan kaybetmişti.

"Bizi hiçbir zaman bırakmayacaklar. Burada çürütecekler. Aman Allahım! Yoksa öbür dünyada bu alçakları bağışlayacak mısın?"

Fatima acınası gözlerle baktı ona.

"Çocuğun yanında böyle konuşma istersen..."

Bakira onu dinlemiyordu bile.

"Bizi burada tutmaya nasıl cüret edebiliyorlar? Bu zorbalık değil de ne?"

Fatima hâlâ soğukkanlılığını korumaya çalışıyordu.

"Yakında kendi gözlerinle göreceksin. Bu beyinsiz hayvanlar bizi dışarı salacak. Başka çareleri yok çünkü."

"Bu saatten sonra bizi dışarı salsalar ne olacak Fatima? Hepimiz yaşayan ölüleriz. Çektiğimiz bu acı dinmeyecek asla."

Fatima onu biraz olsun umutlandırmak için, "Yerden göğe kadar haklısın," dedi. "Ama yine de hayat bir şekilde devam ediyor. Umutsuzluk bir zincirdir. Sakın umudunu yitirme. Bu zincirin bir halkası olma."

"Ben ruhen çöktüm. Cesaretimi ve umudumu kaybettim artık. Sevdiğim adam hunharca katledildi. Çocuklarım akla hayale gelmeyecek bir hayat sürüyor şimdi. Tıpkı benim hayatım gibi, tıpkı hepimizin hayatı gibi."

O zor günlerde korkunun ve incinmişliğin dışında Bakira'yı hayata küstürecek başka bir şey daha vardı. O da bir gün gerçekten hamile kalıp bir Ustaşa dünyaya getirebilecek olmasıydı...

***

Samir o sabah bağrışlarla uyandığında gün çoktan ışımaya başlamıştı. Büyük bir endişeyle yataktan fırladı. Hemen üstünü değiştirdi. Acele ettiği için gömleğinin düğmelerini dahi doğru dürüst ilikleyememişti.

O halde dışarı çıktı. Sokakta yaşanan izdihamı görünce şaşkınlık içinde kaldı. Sanki yeterince kötü durumda değillermiş gibi bir de bu felaket gelmişti başlarına.

"Ne berbat bir durum, öyle değil mi?" diye seslendi Naser az öteden. "Allah kahretsin! Oysa hepimiz bu zamana kadar ne sıkıntılar çektik. Alçak Mladiç şu halimize bakıp keyifli keyifli gülüyordur şimdi."

O sırada, "Aç kapıyı diyorum sana," dedi gür sesiyle kadının biri. "Aç şu lanet kamyonun kapısını."

Samir başını çevirdi. Tıka basa dolu kamyonların etrafını sarmış insanlara baktı. Tuzla'ya o gün yedi yüz kişiyi götürmesi gereken kamyonlara, yaklaşık iki bin beş yüz kişi binmişti. Etraf o kadar kalabalıktı ki kamyonlara binemeyen genç kadınlar yaşlılarla kavga ediyor, birbirlerini yaralıyor, bazı kadınlar da kucaklarındaki bebekleri kamyonların içine fırlatıyorlardı...

"Böyle giderse," dedi Naser, "sonumuz yakındır. Mladiç'in baştan beri yapmak isteyip de yapamadığı şeyi, Birleşmiş Milletler yapıyor artık. Hatta Mladiç, Srebrenitsa'yı daha çabuk boşaltmak için günde en az üç yüz kamyonun buraya gönderilmesini istiyormuş."

Samir düşünceliydi.

"Ne yapacağız peki? Böyle giderse Mladiç hepimizin çanına ot tıkayacak. Bizi mahvedecek."

"Artık," dedi Naser öfkeli bir şekilde, "bir seçim hakkımız yok. General Rasim Deliç çok yanlış bir karar verdi ve bu kararla hepimize ihanet etti. Bize kendimizi savunma şansı dahi tanımadı. Oysaki Srebrenitsa'yı savunmak kutsal görevimizdi. Burada savaşan insanlar silahlarını asla teslim etmemeliydi."

Samir ne diyeceğini bilemedi. Naser onun sustuğunu görünce, "Biz askerler," diye konuşmasına sürdürdü, "komutanlarımız tarafından aldatıldık. Bu saatten sonra Srebrenitsa'yı savunmak büyük bir sorun. Buraya Çetnik istilacılar geldiğinde, öncekinden çok daha büyük bir güçle saldıracaklar. İşte o zaman hepimiz katledileceğiz."

Samir kaşlarını çatmıştı.

"Desene," dedi üzgün bir sesle, "silahları teslim ederek boka basmışız meğer. Şu zavallılara baksana! Kamyonlara

binmek için kendi aralarında kavgaya tutuşmuşlar. Artık başlarında hiç kimse yok. Onlara kim emir verecek de sözünü dinletecek?"

Naser'in yüreğini daha da fazla sıkıntı kapladı. Çabucak bir sigara yaktı. Derin bir nefes çekti içine. Dumanı ciğerlerinden dışarı salarken, "Artık," diye söylendi. "Disiplin filan kalmadı. Yeşil Berelilere sokak köpeği kadar değer veren yok. Çünkü herkes Birleşmiş Milletler'in askerlerine güveniyor."

Samir gözlerini kıstı.

"Böyle," dedi düşünceli bir sesle. "Bir köşeye sinip saklanacak mıyız? Artık savaşma şansımız bile olmayacak mı?"

Naser cevap vermedi. Sanki kafasında bazı şeyleri ölçüp biçiyor gibiydi. Bir süre sonra başını kaldırıp, "İnsanlar," dedi. "Çetnikler ve açlık yüzünden Srebrenitsa'yı terk ediyor. Savaşacak doğru dürüst insan kalmadı. Geriye kalan bir avuç insan da Mladiç'e neyle karşı koyacak? Ah Rasim Deliç! Ah Boşnak halkı! Ah, ah!.. Bir türlü aklım havsalam almıyor. Elinizdeki silahları götürüp hain generale nasıl teslim edersiniz?"

Samir bu acı sözlere dayanamadı. O da bir sigara yaktı. Derin bir nefes çekti. Dumanı dışarı üflediği sırada, "Desene," dedi boğuk bir sesle, "Srebrenitsa'yı savunacak bir biz kaldık."

"Aynen öyle."

Samir iç çekti.

"Bu durumda geriye yapacak pek bir şey kalmıyor. Kanımızın son damlasına kadar Srebrenitsa'yı savunacağız. Bu yolda şehit olacağız."

Naser buruk bir şekilde gülümsedi.

"Vatan için şehit olmak bir özgürlüktür! Hiç kimsenin bize veremeyeceği bir şey bu... Bizzat bizim almak zorunda olduğumuz bir şey... İnşallah bu vatan için, bu yüce halk için şehit olmak nasip olur bize."

Samir de buruk bir şekilde gülümsedi. Söyleyecek bir şey kalmamıştı geriye. Sessizce sigaralarını içtiler. Tıpkı bir ölüm sessizliği içinde...

***

Öğleye doğru Dubravitsa İlköğretim Okulunun önü yabancı insanlarla dolup taşmıştı. İnsan sesleriyle araç sesleri birbirine karışmış, torba dolusu yiyecekler kampın önüne getirilip yığılmıştı.

"Acaba dışarıda neler oluyor?" dedi Fatima büyük bir merakla. "Bu da neyin nesi, neyin sesi?"

Bakira da meraklanmıştı.

"Yoksa yeni birilerini mi getiriyorlar?"

Fatima başını çevirip küçücük odaya baktı. Odada en az elli kişi vardı. Herkes beton zeminde oturuyordu. İçlerinden bazıları da çöküp kaldıkları yerde uyuyakalmıştı.

"Bütün sınıflar," diye mırıldandı Fatima, "ağzına kadar insan dolu. İşkence yaptıkları yetmiyormuş gibi havasızlıktan öldürecekler bir de."

"Bizim kaderimiz," dedi Habiba Teyze araya girip, "kara yazılmış! Sefadan çok cefa yazılmış."

Fatima yaşlı kadıncağıza çok üzülüyordu.

"Sen ayakta güçlü kalmaya bak Habiba Teyzeciğim. Başka bir şey düşünme."

"Nasıl düşünmeyeyim kızım? Hayatımın son günlerini ıstırap içinde, uykusuz ve öyle kötü bir şekilde geçiriyorum ki. Sanki bir bela bulaştı bana ve her gittiğim yere onu da yanımda götürüyorum."

Fatima'nun birden yüreği burkuldu.

"Teyzeciğim, bu bela yalnızca sana bulaşmadı. Bütün Boşnaklara bulaştı. Şimdi başını kaldır. Odadaki insanlara bak lüt-

fen. Hepimizi bela denen bit sarmış. Çaresiziz! Dayanacağız biraz daha."

Bu sefer Bakira araya girdi. İçin için depreşen bir öfkeyle, "Nasıl dayanacağız?" diye sordu. "Böyle bir hayata dayanmak kolay mı Fatima?"

Habiba Teyzenin de takati kalmamıştı artık.

"Bakira," dedi, "doğru söylüyor kızım. Ustaşalar hainler!.. Namussuzlar!.. Köpekler!.."

Fatima söyleyeceklerinde bir an tereddüt etti, yalnızca bir an. Fakat sonra, "Hepimiz," dedi kararlı bir sesle. "Biraz daha sabredelim. Hz. Âdem'in yaratılışı bile kırk sabah sürmemiş miydi?"

Habiba Teyze güçlükle doğruldu.

"Haklısın kızım! Ama gel gör ki susuz kalmış bir toprak ne hale gelirse, ben de o haldeyim. Artık çatladım."

Fatima bu sefer hiçbir şey söyleyemedi. Gözleri uzaklara dalıp gitti. Bakira onun sustuğunu görünce, "Bu iğrenç yer," dedi, "hangi birimizin içinde iyi duygular uyandırabilir ki? Her gün başımıza gelen fenalıkları görmüyor musun? Ne namusumuz kaldı, ne de haysiyetimiz."

Habiba Teyze ağzını açıp bir şey söylecekti ki birden kapı açıldı ve genç bir asker öfkeli bir şekilde içeri girdi.

"Aranızda," diye seslendi. "İsmi Bakira olan kaltak ayağa kalksın."

Bakira ismini duyunca şaşırdı. Hiç kimseden çıt çıkmayınca, genç asker bu sefer öfkeyle, "Hey orospular!" diye bağırdı. "Size söylüyorum! Beni duymadınız mı? İsmi Bakira olan kaltak derhâl ayağa kalksın."

Bakira titreyerek oturduğu yerden hafifçe doğruldu. Ayaklarının üzerinde güçbela durdu.

"Aradığın kişi," dedi korku dolu bir sesle, "benim."

Genç asker hiç vakit kaybetmeden yanına gitti. Gözlerini gözlerine dikip, "Piç oğlun!" diye söylendi. "Nerde?"

Bakira'nın birden yüreği ağzına geldi. Aynı anda sıtmaya yakalanmış gibi titremeye başladı.

"Şey..." dedi korku dolu bir sesle. "Buralarda bir yerdedir. Nerde olacak?"

"Yalancı kaltak!" diye haykırdı asker. "Onu dışarı saldın doğru mu?"

Bakira'nın beti benzi attı. Eli ayağı iyice boşaldı. Ne diyeceğini bilememenin verdiği tedirginlikle, "Hayır," diye yalan söyledi. "Buralarda bir yerdeydi. Belki de çocuklarla oyuna dalmıştır."

Genç adam başını çevirdi. Odadaki diğer çocukları dikkatle süzdü. Sonra da ona dönüp, "Bütün çocuklar burada," dedi. "Sen beni mi kandırıyorsun?"

Bakira sustu, cevap vermedi. Tıpkı huysuz kısraklar gibi bir o ayağının, bir bu ayağının üzerine basıp duruyordu.

"Şimdi," dedi asker, "benimle gel. Sana piç oğlunun nerede olduğunu göstereceğim."

Bakira'nın yüreği ağzında atıyor, bedeni zangır zangır titriyordu. Korkudan hiç sesini çıkarmadı. İtaatkâr bir şekilde askerin peşinden gitti.

***

Karadağlı adam, Çetnik Dragoljub kararını değiştirmesin diye hemen oradan ayrılmış, Meyra ve Ferida'yla beraber yola koyulmuştu...

Meyra birden içinde keskin bir acının yeniden kıpırdadığını hissetti. Büyük bir öfkeyle, "Sen de kimsin?" dedi. "Bizi nereye götürüyorsun?"

Karadağlı adam aniden frene bastı. Lada marka yeşil renkli araç birkaç metre sonra acı bir sesle durdu. Ardından başını arkaya çevirip dikkatle baktı ona.

"Benim adım Luka. İkinizi de Nikşiç'e götürüyorum."

"Nikşiç mi?" dedi şaşkınlıkla Meyra. "Orası da neresi?"

Luka uzun boylu ve kavruk tenli bir adamdı.

"Karadağ'da bir yer."

Meyra afalladı.

"Bizim Karadağ'da ne işimiz var?"

Luka gülümsedi.

"İkinizi o pislikten satın aldım. Artık benim malımsınız."

Meyra duyduklarına inanamıyordu. O şaşkınlıkla başını çevirdi. Yanı başında oturan Ferida'ya bakıp, "Sen de," dedi boğuk bir sesle, "bu adamın söylediklerini duydun mu? Hayvan satın alır gibi satın almış bizi o pislikten."

"Duydum," dedi Ferida. "Bu bir şaka olmalı!"

Luka bu sefer bir kahkaha patlattı.

"Ben şaka yapmayı sevmem. İkiniz tamı tamına sekiz yüz marka mal oldunuz bana. Hem de peşin para saydım o pisliğin eline."

"Neden?" diye sordu Meyra.

Luka soruyu anlamamıştı.

"Ne demek istiyorsun?"

Meyra bu sefer öfkeli bir şekilde, "Bizi neden satın aldın?" diye sordu.

Luka sırıttı.

"Bence gereksiz ve yersiz bir soru bu. İkiniz o iğrenç yerde kalsanız n'olacaktı sanki? Durun! Ben size söyleyeyim. Gece gündüz işkence görecektiniz ve defalarca tecavüze uğrayacaktınız."

Meyra adamın sözlerinden hiç hoşnut kalmamıştı.

"Sen de," dedi öfke dolu bir sesle, "Çetnikler gibi pisliksin! Sanki sen tecavüz etmeyecek misin bize?"

Luka bu sefer sesini biraz yükseltip, "Kaltak!" diye çıkıştı. "Benimle doğru konuş. Karşında Çetnik yok senin."

Meyra bu kez ona diklendi.

"Artık tehditlerinizden korkmuyorum. Çünkü bu iğrenç savaş başladığından beri her acıyı tattırdınız bana."

Luka bu sefer yalandan gülümsedi.

"Neler yaşadığınızı tahmin edebiliyorum. Şimdi biraz sakin ol!"

Meyra kendini lanetlenmiş gibi hissediyordu.

"Nasıl sakin olabilirim?" diye haykırdı. "Bizi başka adamların koynuna götürüp sokacaksın. Bundan sonraki yaşamımız senin ağzından çıkacak bir söze bağlı, yalan mı?"

Luka'nın o an kan beynine sıçradı. Aniden Meyra'nın göğsüne sol eliyle yumruk attı. Meyra bir an göğsünün patlayacağını hissetti, arabanın koltuğuna yığılıp kaldı.

Luka başını çevirdi. Bu sefer Ferida'nın yüzüne şiddetli bir tokat savurup, "Sizi gidi orospular sizi!" diye bağırdı. "Bundan sonra yeni efendiniz benim. İkiniz de orospumsunuz!"

Ferida sersemlemişti. Çaresiz bir şekilde arkasına yaslanıp ağlamaya başladı. Luka arabanın el frenini indirdi. O sırada motordan bir ıslık sesi geldi. Tekrar hep birlikte Nikşiç'e doğru yola koyuldular...

***

Bakira oğlu Edin için çok endişelenmişti. İçinden geçenleri dışavuran yüzü solmuş, kurumuş dudakları hafifçe aralanmış, incecik boynu omuzlarına gömülmüştü.

Umutsuz ve üzgün bir şekilde Miroslav'a baktığı sırada, "Piç oğlun!" diye haykırdı Miroslav, "başımıza ne işler açtı? Kapımızda kuyruk..."

Bakira birden cesaretini toplayıp sözünü kesti.

"Oğlum dilsizdir," dedi ağlamaklı bir sesle. "Lütfen ona zarar vermeyin. Onun bir suçu, kabahati yok. O zavallıyı ben gönderdim."

Miroslav öfke dolu bakışlarla onu süzdükten sonra, "Pis orospu!" diye kükredi. "Sizi ne diye gebertmediğime hâlâ şaşıyorum. Pişman olduğum şey bu."

"Oğlum," dedi Bakira yüreği çarparken, "nerede şimdi? Ona ne yaptınız?"

Miroslav yeni hakaretler savurmaya başlayacaktı ki arkadan biri Bakira'nın bacağına sımsıkı yapıştı. Bakira korkudan olduğu yerde sıçradı. Sanki sıtmaya yakalanmış gibi titriyordu. Korka korka başını çevirdiğinde oğlu Edin'in bacağına sarıldığını gördü. Bir çığlık attı.

"Aman Allahım!.. Edin!.. Hâlâ hayattasın!.. Çok şükür Rabbime!.. O'na sonsuz hamdolsun!"

Edin'in de annesi gibi gözleri dolmuştu. Onun için topladığı beyaz papatyaları uzattığı sırada, "Oğlunuz," dedi Bob, "çok akıllı bir çocuk."

Bakira başını çevirip sesin geldiği yöne baktı. Karşısında duran genç adama, "Siz de kimsiniz?" dedi şaşkın bir ifadeyle. "Dilimizi nasıl bu kadar güzel konuşabiliyorsunuz?"

Bob gülümsedi.

"Birleşmiş Milletler bünyesindeki İngiliz Birliğinde görevli bir askerim. Babam İngiliz, annem Yugoslav'dı. Dilinizi annemden öğrendim."

Bakira hâlâ büyük bir şaşkınlık içindeydi.

"Oğlumu siz mi buldunuz yoksa?"

Bob bir kez daha gülümsedi.

"Evet. Bize her şeyi anlattı. Sizlere yardım için buradayız."

Bakira duyduklarına inanamadı. İçinden haykırıyordu. Ama ağzını açtığında, o kadar da güçlü olmayan bir sesle, "Bize," dedi, "nasıl yardımda bulunacaksınız? Siz de gördünüz. Hepimiz çok perişanız."

Bob dimdik duruyordu.

"Endişelenmeyin! Kızılhaç'tan görevliler de burada. Birazdan hepinizi tek tek kayıt altına alacaklar."

Bakira ağlıyordu.

"Bu iğrenç yerde ne kadar zaman geçti bilmiyorum. Ama bildiğim bir şey var ki gecenin o korkunç saatleri beni karanlık bir kuyuya hapsetti. Orada boğdu beni."

Bob bir an onun acı çeken ruhunu okur gibi oldu, gözleri doldu. Bakira da dayanamayıp oğlu Edin'in boynuna sımsıkı sarıldı. O an zaman ve yer kavramını yitirdi. Görüntüler geçmeye başladı gözlerinin önünden. Kimisi eskiden yaşadığı o mutlu anlar gibi hızlı, kimisi de bir zamanlar âşık olduğu adamın hunharca katledilişi gibi yavaştı...

YAŞIYORSUN, AMA HAYAT YOK

O sabah Dubravitsa'daki kadınlar sevinç gözyaşları içinde askeri kamyonlara biniyor, ıslak gözlerle birbirlerine bakıp aralarında fısıldaşıyorlardı.

"Söyledim sana," dedi Fatima. "Umutsuzluk bir zincirdir. Sakın umudunu yitirme. Bu zincirin bir halkası olma. Bak, gördün mü? Haksız mıymışım?"

Bakira hâlâ ağlıyordu. Ne de olsa buruktu, buruktu sevinci.

"Bilmem," dedi düşünceli bir sesle. "Çok büyük acılar yaşadık. Hepimiz bu pis savaşın kurbanları olduk. Yaşıyorsun, ama hayat yok. Aslında yaşamıyorsun."

Fatima içini çekti.

"Ama," diye mırıldandı. "Geride kalanlar için hayat devam ediyor. Yaşamamız gerekiyor."

Bakira büyük bir tasa içindeydi.

"Eskisi gibi nasıl yaşayacağız peki? Zavallı kocamı neden hunharca katlettiler? O da benim gibi hiçbir şeye karışmazdı. Bu lanet savaş başlayana kadar Hırvat komşularımızın bizden nefret ettiklerinden haberimiz bile yoktu. Söyler misin bana, eğer bir gün bu savaş biterse o insanlarla tekrar bir arada nasıl yaşayacağız? Hatta yaşanan onca şeyden sonra birbirimizin yüzüne nasıl bakacağız?"

Fatima soluğu kesilircesine, "Sen," dedi, "yaşamı ne zannediyorsun? Eskiden de bu topraklarda savaş vardı, gene var. Bu lanet savaşların ne anlama geldiğini kim bilebilir? Besbelli ki biz ölüp gittikten sonra da yeryüzündeki savaşlar bu minval üzerinde sürüp gidecek."

Bakira'nın acılı yüreğini şiddetli bir öfke kaplamıştı.

"Bir gün bu savaş sona erse de nefes aldığımız her gün yaşayan bir ölüyüz! Artık bilmiyorum ne hissettiğimi. Sanki hissizim! Defalarca tecavüze uğrayışımız; kızlarımız, arkadaşlarımız... Kulaklarımda hâlâ o bağrışlar... Karanlık gecelerdeki o korkunç çığlıklar... Bazen kulaklarım patlayacak sanıyorum. Bütün çabama rağmen gitmiyor o çığlıklar kulaklarımdan. İçimin çekildiğini hissediyorum. Ben de herkes gibi eski hayatımı istiyorum, ama koyduğum yerde bulamıyorum."

Fatima o an anlamıştı ki bu insanlar eskisi gibi olamayacaktı. Tabii o da...

***

Saatler öğleüstünü gösteriyordu. Mineta sokağa çıktığında ortalık ana baba günüydü. İki kadın cansız bir şekilde yerde yatıyordu ve etrafları kan gölüne dönmüştü.

Başını kaldırdığında az ötede duran Muris'i gördü. Sesini ona duyurabilmek için, "Muris," diye bağırdı, "n'oluyor orada?"

Muris onu duymuştu. Başını çevirdi, Mineta'yla bir an göz göze geldi. Ardından hızlıca ona doğru yürüdü.

"Ne olacak? Yine izdiham çıktı. Uçaktan atılan yardım paketlerinin altında kalıp ezilmişler."

Mineta duyduklarına inanamadı. Kederli gözlerle Muris'e bakıp, "Sen," dedi, "neler söylüyorsun? Benim yüreğimi parça parça mı etmek istiyorsun?"

"Üzgünüm," dedi Muris boğuk bir sesle. "Ama durum bu."

"Olacak şey mi? Ölüm şimdi de yardım paketleriyle mi buluyor bizi? Sanki yaşamak haram kılınmış Boşnaklara."

"Lanet olsun!" diye çıkıştı Muris. "Çetniklere ve Birleşmiş Milletler'e lanet olsun! Bu savaş başladığından beri perişan haldeyiz. İnsan aç kaldığı zaman en tehlikeli yaratıktır. Hatta açlık ölümden de daha kötüdür. Açlığı hiç görmemiş biri, bilemez bu sözlerimin ne anlama geldiğini. Allah hiçbir milleti açlıkla ve savaşla imtihan etmesin..."

Mineta üzgün bir şekilde onu dinliyordu.

"Yardım paketleri," diye devam etti Muris, "daha şimdiden karaborsacıların eline düşmüş. Bunları fahiş fiyata satıyorlar."

"İyi de," dedi Mineta. "Birleşmiş Milletler'in askerleri buna neden müsaade ediyor?"

Muris'in yüzünde birden bir tiksinti belirdi.

"Allah onları da kahretsin! Korumakla görevli oldukları insanlara karşı iğrenç tavırlar sergilemeye başladılar. Kendilerinden yiyecek ve yardım istemeye gelen kadınları bir parça ekmek karşılığında seks yapmaya zorluyorlar."

Mineta duyduklarına inanamıyordu.

"Sen ne diyorsun?"

Muris çok üzgündü. O an ne söyleyeceğini bilemedi. Tütün kesesini çıkardı. Bir sigara sarıp yaktı. Hızlı hızlı içmeye koyuldu.

"Bu," dedi Mineta, "doğru mu?"

Muris sigarasından gene derin bir nefes çekti. Ciğerlerine doldurduğu dumanı havaya bırakırken, "Ne yazık ki," dedi boğuk bir sesle, "doğru."

Mineta kahrolmuştu. Hüzünlü bir ifadeyle, "O şerefsizlere," dedi, "kadınlar ne tepki gösteriyor peki?"

"Maalesef bazıları bir parça ekmek uğruna, çocuklarının gözleri önünde askerlerle ilişkiye girmeye razı olmuş."

"Ama buna nasıl razı olurlar? Çocuklarını hiç mi düşünmüyorlar?"

Muris dişlerini gıcırdatıp, "Aksine," dedi, "çocuklarını düşündükleri için bu iğrençliğe razı olmuşlar. Srebrenitsa artık yardım ve destekten mahrum kaldı. Meşrulaştırılmış açık bir toplama kampına dönüştürüldü el birliğiyle."

Mineta öfkeden boğuklaşan bir sesle, "Kızılhaç," dedi, "ne yapıyor? Bu duruma karşı çıkmıyor mu?"

"Onların da Çetniklerden bir farkı yok."

"Onlar nasıl bir hainlik içindeler?"

Muris birden suratını astı.

"Birkaç saat önce oturup İngilizce bir mektup yazdık."

Mineta şaşırdı.

"Ne mektubu?"

"Tüm dünyaya içinde bulunduğumuz durumu anlatan bir mektup. Fakat bir Kızılhaç yetkilisi yazdıklarımızı sansürledi. Burada yaşanan dramı anlatan kelimelerin üzerini tek tek karaladı."

"Delirdi mi bunlar? Söyler misin, bizi korumayacaklarsa ne işleri var burada? Yoksa Çetniklerle bir olup bizi öldürmeye mi çalışıyorlar?"

Muris artık kimseye güvenmiyordu.

"Galiba," dedi hüzünlü bir sesle, "bizim hiç gerçek dostumuz yokmuş. Hepsi bize düşmanmış."

Mineta'nın yüzü acıyla buruştu.

"Bugüne kadar kime ne zarar verdik? Bir millet sırf Müslüman olduğu için böyle bir bedel mi ödemeli?"

Muris çaresizlik içinde, "Ne kadar yaşayacağımı bilmiyorum," diye mırıldandı. "Ama sanırım beni öldürecek tek yara şu: Hıristiyan devletlerin ikiyüzlülüğü!"

Mineta sevdiği adamın kederli gözlerine baktı. Bir kez daha yüreği acıyla doldu. Bu sefer onu yatıştırmak istercesine, "Neyse," dedi. "Her şey olacağına varır. Yaşayıp göreceğiz."

Mineta bu sözleri öyle anaç bir ifadeyle söylemişti ki Muris biraz olsun ferahlamış hissetti kendini. Az da olsa nefes alışı kolaylaştı. Kısa bir süre sonra da solgun elmacıkkemiklerinin üzerine hafif bir kızıllık yayılıverdi.

***

Güneşin tepeye yükseldiği saatlerdi. Bakira ve diğer esirler Kızılhaç görevlilerinin gözetiminde Zenitsa'ya getirilmiş, Boşnak ordusunun çarpışmalarda esir aldığı Ustaşalarla değiş tokuş edilmişlerdi.

O esnada birçok esir gibi Habiba Teyze de sevinç gözyaşları döküyordu.

"Eskiden rahmetli kocam buradaki taş kömürü madeninde çalışırdı. Bazen ona yemek yapıp getirirdim."

Bakira başını hafifçe kaldırdı. Etrafına dikkatle baktıktan sonra, "Buraya," dedi, "ne olmuş böyle? Sanki açık hava hapishanesi gibi. Yoksa Zenitsa'da mı işgal altında?"

Bakira'nın bu sözlerini hemen yanı başlarında duran Boşnak asker duymuştu.

"Hayır," dedi araya girerek. "Zenitsa işgal altında değil. Sadece göçe maruz kaldı."

"Peki," diye söylendi Bakira. "Biz nerde kalacağız? Sokakta mı?"

Asker gençten biriydi. Tüfeğinin dipçiği yere dayalı olarak duruyordu. O anki şaşkınlığı yerini gülümsemeye bırakırken, "Olur mu öyle şey?" dedi. "Hepiniz demir-çelik fabrikasında konaklayacaksınız."

Bakira çok üzgündü.

"Önümüz kış. O eski fabrikada nasıl barınacağız? Sonra ne yiyip ne içeceğiz?"

Asker birden suratını astı. Ardından şaşırtıcı bir açıksözlülükle, "Gerçeği söylemek gerekirse," dedi, "bugün bile yiyecek sorunumuz var. İnsanlar perişan, aç biilaç yaşıyor."

Habiba Teyzenin de canı fena halde sıkılmıştı.

"Bizi buraya getiren o yabancılar yiyecek vermiyor mu evladım?"

"Onların," dedi asker kararsız bir ses tonuyla, "ne yaptığını hâlen anlamış değiliz. Sanki bazıları ölmemizi istiyor, bazıları da yaşamamızı."

"Ne diyorsun oğlum sen? Olur mu hiç öyle şey? Koca devletler bizim neden ölmemizi istesin ki? Ayrıca onlara ne kötülüğümüz dokundu?"

Asker genç yaşına rağmen bilgiliydi.

"Biz," dedi boğuk bir sesle, "Müslümanız teyzeciğim! Boşnak halkının ölmesi için bundan daha iyi bir sebep mi var?"

Habiba Teyze şaşkındı.

"Sence bu coğrafyada Müslüman olduğumuz için mi hunharca katlediliyoruz?"

Asker derin bir iç çekti. Sonra başını aşağı yukarı sallayarak bu sözleri onayladı. O sırada, "Anne," dedi korku dolu bir sesle Asmira. "Bundan sonra n'olacak?"

Bakira kızının sorusunu duymazlıktan geldi. Kafasını kaldırıp endişeli gözlerle çevresine bakındı. Sanki etrafı sonu olmayan bir korku ve yeni bir belirsizlikle çevrelenmiş gibiydi.

***

O gece bir hüzün sarmıştı ikisini de. Samir sıcaktan gömleğini çıkarmış, sere serpe uzanmıştı çimlerin üzerine.

Bir ara gözlerini göğe dikip, "Dünyada kötülük ne kadar büyük olursa olsun," dedi, "yine de ay ve yıldızlar çok güzel."

Haris de gökyüzüne bakıp dudaklarını yakan bir fırt aldı sigarasından. Ardından da, "Allah'ın yarattığı bu dünyada," dedi, "adalet de tıpkı bu ay ışığı gibi güzel. Yalnızca doğrulukla ve merhametle birleşip kaynaşmayı bekliyor. Ay ışığının geceyle buluşup kaynaştığı gibi."

Samir derin derin soludu.

"Sence Allah olup biten her şeyi görüyor, gözetliyor mudur oradan?"

"Hiç şüphen olmasın. Bence yıldızların bulunduğu yerden bakıyor bize."

Samir'in birden yüreği titredi.

"O zaman," dedi kahır dolu bir sesle. "Bize yapılan adaletsizliği de görüyor mudur?"

Haris bir an ne diyeceğini bilemedi. Neden sonra, "Herhâlde görüyordur," dedi kısık bir sesle.

"Görüyorsa niye müsaade ediyor bütün bunlara?"

Haris yerinde doğrulup otururken, "Bilmem," dedi acı dolu bir sesle. "Elbette vardır bir bildiği."

Samir'in gözleri buğulanmıştı.

"Artık kafam çok karışık. Ne yapacağımı, ne düşüneceğimi bilmiyorum gerçekten. Sanki içimdeki her şey çürüdü."

Birden aralarında bir suskunluk oldu. Birkaç dakika o şekilde gökyüzünü seyrettikten sonra, "Galiba," dedi Samir, "benim de ölümüm yaklaştı. Yoksa böyle hissetmezdim."

Haris buruk bir şekilde gülümsedi.

"Hop! Daha dur bakalım. Nereye ölüyorsun? Beni burada yalnız mı bırakacaksın?"

Samir ağlamaklı bir sesle, "Aslında," dedi, "yüreğim çoktan öldü benim. Oradan kaçtığım gün, Meyra'yı arkamda bıraktığım gün öldü. O günden sonra yalnızca kuru bir nefes benimkisi."

Haris bu sefer ciddi bir ses tonuyla, "Allah aşkına," diye çıkıştı, "yine başlama! Artık kurtul bu suçluluk duygusundan. Çetnikleri neden suçlamıyorsun?"

Samir gözlerine hücum eden yaşları durdurmaya çalıştı. Ama yine de birkaç damlanın yanaklarından süzülmesine engel olamadı.

"Galiba," dedi titrek bir sesle, "gücüm kendime yetiyor. Bu yüzden hiçbiriniz beni anlayamazsınız. Beynimi sürekli oyan azgın bir düşünce var çünkü."

Haris önce acı acı gülümsedi. Sonra sinirli bir şekilde, "Bu azgın düşünce," dedi, "sadece senin beynini mi oyuyor? Bir tek sen mi dertlisin? Benim derdim yok mu sanıyorsun? Burada bir sığınmacı gibiyim. Âdeta üzerinize yapışıp kaldım."

Samir'in yüreği cız etti.

"Böyle konuşma."

"Allah aşkına söyler misin, nasıl konuşmayayım? Sen babanı hunharca katleden insanları tanıyor muydun? Dur! Ben söyleyeyim. Hayır. Ama ben babamı öldüren o soysuz köpekle aynı kanı taşıyorum. Onun kim olduğunu biliyorum. Bir de bana sor, bu acıya nasıl katlanıyorum?"

Haris'in kor gibi yanan bakışları Samir'in ruhuna kadar işlemişti. Birden irkildi. Kısa bir an hiç konuşmadan öylece baktı. Sanki ikisinin de anladığı korkunç bir itiraf gerçekleşmişti.

Haris elinin tersiyle nemli gözlerini silerken, "Bu savaşta yaşadıkların," dedi, "bir tek sana korkunç gelmesin. Hepimiz akla hayale gelmeyecek şeyler yaşadık."

Samir bakışlarını ondan kaçırdı. Sonra yine gözlerini göğe dikip, "Allah fırsat vere de," dedi düşünceli bir sesle, "düşmanın saldırısını durdurabilsek."

Haris yavaş yavaş sakinleşmeye başlamıştı. Çimlerin üzerine yeniden uzanırken, "Biz Boşnaklar," dedi, "akıllanmayız! Allah da bizi böyle yaratmış işte. Ne yapacaksın? Kuzu bir millet olmak kaderimizde varmış."

"Ne oldu? Neden böyle söyledin?"

Haris yeni bir sigara yaktı. İlk nefesi ciğerlerine çeker çekmez de, "Düşmanımızın," dedi kahır dolu bir sesle, "saldırılarına hangi silahla karşılık vereceğiz? Birçoğumuz kuzu kuzu gidip silahları teslim etti."

Samir göz ucuyla ona baktı. Uzandığı yerden ayağa kalkmadan sert bir ses tonuyla, "Saflık," dedi, "bu milletin ruhunda var. Eee? Milletçe saf olunca Allah ne yapsın? Kendini korumayanı Allah niye korusun?"

Haris ona hak verdiğini belli edercesine, "Belki de," diye mırıldandı. "Yaradan bu yüzden müsaade ediyor ölmemize, kim bilir."

Samir düşünceli bir şekilde kâh ona, kâh göğe bakıp duruyordu. Birkaç dakika geçmişti ki, "Akşam duyduğuma göre," dedi boğuk bir sesle. "Mladiç'in topçu ve zırhlı birlikleri Srebrenitsa'yı yeniden çember içine alıyormuş."

Haris duyduklarına inanamadı. Bir an için gözleri karardı. Sanki nefesi tıkanıyor, cevap vermeye korkuyordu. Bu yüzden sustu. Son defa ayın büyüleyici ışığı altında annesini düşündü. Sonrasında derin bir üzüntünün usul usul yüreğini kapladığını hissetti.

***

Meyra ile Ferida toza toprağa bulanmış, yorgun bir halde sınırı geçmiş, kalacakları eve getirilmişlerdi. Kendilerini koltuğun üzerine bıraktıklarında Meyra'nın yorgun zihni birden ta gerilere gitti ve o günü yeniden yaşadı. Kız kardeşi Diba'yla beraber o küçük, kasvetli odaya girişlerini hatırlatmıştı bu ev ona.

Ferida baygın bakışlarla onu süzdükten sonra, "Yine ne oldu?" dedi yorgun bir sesle. "Neden gözlerin yaşardı?"

Meyra onun solgun yüzüne bakıp, "Yaşadıklarım," diye mırıldandı, "her defasında aklıma geldikçe, sanki yüreğimde bir ateş tutuşuyor. Bu yaşımda ne kadar çok acılar biriktirdim."

Ferida'nın da içine bir hüzün çökmüştü.

"Benim de yüreğimdeki ateş hiç durmadan yanıyor. İşin tuhaf tarafı, yüreğim aynı zamanda zifiri bir karanlık için-

de. Bu lanet savaş başladığından beri hayatımda iyi olan bir şey yok."

"Aşağılık herifler," dedi Meyra boğuk bir sesle, "daha ne istiyorlar bizden? Neredeyse soyumuzu kuruttular."

Ferida'ya dokunsan ağlayacak gibiydi.

"Yazgı işte! Bir şey yaşanacaksa yaşanır mutlaka."

Meyra kaşlarını çatıp elini acılı yüreğinin üstüne bastırdı.

"Bu yürek," dedi öfke dolu bir sesle, "acıdan ezildi, paramparça oldu. Bir türlü anlamıyorum, bu nasıl bir yazgı?"

"Bizimkisi kara yazgı! Galiba yazan böyle yazmış."

"Lanet olsun böyle zalim, acımasız kadere. Hâlâ süründürüyor, öldürmüyor. Bizi gene bilinmez bir yola soktu."

"Acaba ne yapacağız burada?"

Meyra bitkin bir şekilde ona bakarken, "İnşallah," dedi kahır dolu bir sesle, "çok yaşamam. Ölüm çoktan hak bana."

Ferida başını önüne eğip yerde belli belirsiz bir noktaya bakarken birden kapı açıldı. İçeri genç bir kadın girdi. Karşısında kimseyi görmeyi beklemediğinden korku içinde, "Siz de kimsiniz?" dedi.

Meyra ve Ferida'nın da korkudan yüreği ağzına gelmişti.

"Şey," dedi Ferida sesi titrerken. "Bizi buraya Luka isminde bir adam getirdi. O aşağılık herifin söylediğine göre, bizi bir Çetnik'ten parayla satın almış."

Genç kadın bir nebze de olsa rahatlamıştı aldığı cevaptan.

"Yoksa Boşnak mısınız?"

Ferida alnında biriken teri elinin tersiyle silerken, "Evet," dedi endişeli bir sesle. "Boşnağız. Neden sordun?"

Genç kadın omzuna astığı siyah çantasını yere koyup bir sandalyeye çöktü.

"Ben de Boşnağım."

Meyra şaşkın bir şekilde gözlerini ona dikip, "Ya sen kimsin?" diye sordu. "Bu saatte ne arıyorsun burada?"

"Ben de tıpkı sizin gibi kader kurbanıyım. O adi herif aylar önce beni de satın aldı ve peşinden sürükleyip buraya getirdi."

"Gecenin bir vakti," dedi Meyra düşünceli bir sesle, "nerden geliyorsun?"

Genç kadının bakışlarında suçluluk vardı sanki.

"Bir barda garsonluk yapıyorum."

Meyra duydukları karşısında âdeta küçük dilini yuttu. Ama kendini çabucak toparladı.

"Garsonluk mu? Söyler misin, senin gibi biri neden burada böyle bir iş yapıyor?"

Genç kadın sırtını sandalyeye dayadı ve yorgun bacaklarını ileriye uzatırken, "Hepimiz," dedi acı dolu bir sesle, "Luka'nın malıyız! O iğrenç Karadağlı ne isterse onu yaparız."

"İstediklerini yapmaya mecbur muyuz?"

Genç kadın Meyra'nın solgun yüzüne baktı.

"Evet! Çünkü o iblis hepimizin efendisi."

"Hepimiz derken kimi kastediyorsun?" dedi Ferida, aklı karışmıştı.

"Hepimizi!"

"Bizden başka," dedi Ferida düşünceli bir sesle, "birileri daha mı var?"

"Bizim gibi çok kişi var."

"Hepsi de senin gibi garson mu?"

"Hayır. Kimi bağda çalışıyor, kimi barda, kimi de genelevde."

Ferida'nın bir an yüreği ağzına geldi.

"Genelevde mi?"

"Evet."

Ferida sustu. Sanki yüreğine bir ağırlık çökmüştü.

"Pekâlâ," diye araya girdi Meyra. "Kimse buradan kaçmayı denemedi mi?"

Genç kadın buruk bir şekilde gülümsedi.

"Elbette deneyenler oldu. Ama hepsi kısa süre içinde yakalandı."

Meyra'nın şaşkınlığı bir kat daha artmıştı.

"Nasıl?"

Genç kadın umursamaz bir tavırla omzunu silkip, "Hepsi," dedi, "ilk önce kaçmaya çalıştı. Ama kimse nereye gideceğini bilemiyordu. Bu yüzden yakalanmaları kolay oldu..."

Meyra her şeyi çok daha iyi anlıyordu şimdi.

"Bizim için," diye devam etti genç kadın, "burası tıpkı açık bir cezaevi gibi. Kendini hem özgür hissediyorsun hem de tutsak. Gerçekten garip bir duygu."

Meyra son derece üzgündü. Yine dövünmek ve yakınmaktan başka ne gelirdi ki elinden? Artık ne yapacağını, ne düşüneceğini bilemiyordu. Onun bu zavallı halini gören Ferida, "Genelevdekiler hariç," dedi korku dolu bir sesle, "diğerlerine de tecavüz ediyorlar mı?"

Genç kadın başını hafifçe çevirdi. Ferida'nın korku dolu gözlerine baktı.

"Çok değil, bazen! Ama şu sıralar İtalyan mafyası dadandı."

"Niçin?"

"İblis Luka'nın," dedi öfkeli bir ses tonuyla genç kadın, "dini imanı para! Bazı kadınları birkaç saatliğine İtalyanlara satıyor."

"Nasıl yani?"

Genç kadın açık kumral saçlı, meneviş gözlüydü. Ansızın bir hüzün bakışlarına çökerken, "İtalyan mafyası," dedi, "o kadınlarla seks filmleri çekiyor. Sonra da diğer ülkelere satıyorlar o pis filmleri."

Ferida'nın o an başından aşağı kaynar sular döküldü. Duyduklarına inanmak istemezcesine, "Sana," dedi, "bunu kim söyledi?"

"O iğrenç filmde zorla oynayan kadınlardan biri söylemişti. Daha sonra bu olayı gururuna yediremeyip intihar etti zaten."

Ferida'nın şaşkınlıktan eli yüzünde kalmıştı. Birden panikledi. Müthiş bir korkuya kapıldı. Derken dili dolaştı, sesi kısıldı, bir şeyler söylemeye çalıştı:

"Şey... Şey..."

Meyra onu bu kadar afallamış görünce, "Toparlan artık," dedi. "Kendin söyledin az önce. Bir şey yaşanacaksa, o şey mutlaka yaşanır."

"Ama," dedi Ferida sesi titrerken. "Bu ölümden de acı."

Meyra cam gibi bakışlarla onu süzdü. Sonra kupkuru bir sesle, "Bu acıyı," dedi, "uzun bir zamandan beri çekiyoruz zaten. Bu artık alışık olduğumuz, bize huzur vermeyen bir ıstırap. Bu düşüncelerle kendine işkence etme. Biz ölmüşüz bir kere. Sadece nihai hiçliğe göçememişiz."

Ferida'nın birden yüreğini bir hüzün kapladı. Daha fazla kendini tutamayıp hıçkıra hıçkıra ağlamaya başladı. O an mani olamadığı gözyaşları sıkıntısını azaltacağı yerde ümitsizliğini daha da artırmıştı.

O sırada Meyra başını hafifçe çevirmiş, genç kadını şöyle bir süzdükten sonra, "Senin," dedi, "adın ne?"

Genç kadın da ona şöyle bir bakıp, "Sana," dedi, "hangi adımı söylememi istersin?"

Meyra afalladı.

"Nasıl yani?"

"Benim adım Anika! Burada beni hep böyle çağırırlar."

Meyra onun yüzüne dik dik baktı.

"Ama," dedi Meyra şaşkın bir ifadeyle, "bu Sırp ismi."

Genç kadın soğukkanlıydı.

"Evet, doğru. İblis Luka bana 'Anika' takma adını verdi."

"Neden ama?"

"Size söylemedi mi?"

"Neyi?"

"Bizim Boşnak olduğumuzu hiç kimse bilmiyor. Luka diğer Karadağlılardan bu gerçeği saklıyor."

Meyra'nın şaşkınlığı büsbütün artmıştı.

"Anlamadım! Burada yaşayan insanlar bizim Boşnak olduğumuzu bilseler ne olacak?"

Genç kadın kısa bir süre düşündükten sonra, "Buradaki Karadağlıların birçoğu," diye mırıldandı, "Sırplarla dindaş! Onlar da tıpkı Sırplar gibi Ortodoks Hıristiyan."

"Peki, gerçek ismin ne?"

Genç kadın acı acı gülümseyip, "Gerçek adım," dedi, "Aziza."

"Kaç yaşındasın?"

"Yirmi bir."

Meyra'nın ansızın içinden bir şeyler koptu. Boğazına bir yumru takıldı sanki.

"Benim de," dedi çatallaşan bir sesle, "adım Meyra. Kader arkadaşımınki ise Ferida."

Aziza yorgunluktan çöküp kaldığı sandalyeden güçlükle kalktı. Sendeleye sendeleye yürüyüp başka bir odaya geçtiği sırada, "Çok garip!" diye mırıldandı. "Bir diş ağrısı gibi acı vermesine rağmen, burada bile zaman ağır ve boğucu bir uyku içindeymiş gibi, ama yine de bir biçimde akıp geçiyor."

Meyra, Aziza'nın o an ne söylediğini anlayamamıştı. Bunu ne yazık ki tecrübe ederek anlayacaktı...

Özgürlük yolu mu, ölüm yolu mu?

KRİVAYA 95 OPERASYONU

Takvim yaprakları 6 Temmuz 1995'i gösterdiğinde, o gece sabaha doğru, horozlar henüz ötmeden, Sırp General Ratko Mladiç'in emriyle bir kez daha Srebrenitsa'ya topyekûn bir saldırı düzenlendi. O saatte derin uykuda olan herkes büyük bir korkuyla yataklarından fırladı. Küçükler yüksek sesle ağlarken, büyükler uykulu gözleriyle birbirlerine bakıp ne olduğunu anlamaya çalıştı.

"Alçak herifler!" dedi çatallaşan bir sesle Mineta. "Üç yıldan beri uslanmadılar."

Samir başını kaldırdı. Uykulu gözlerle Javor Dağına bakıp, "Bu seferki felaket," dedi, "daha öncekilere hiç benzemiyor."

Mineta'nın korkudan yüreği ağzına gelmişti.

"Ne demek istiyorsun?"

Samir oflayıp pufladı. Onun da kafasından sıkıntılı, ezici düşünceler geçip duruyordu.

"Galiba," dedi boğuk bir sesle, "bu sefer hiç sansımız yok. Şu dağa bakar mısın? Koca dağ bile zangır zangır titriyor!"

Mineta başını kaldırıp Javor Dağına baktı. Gerçekten de koca dağ bombalarla sarsılıyordu. Ürkmüş bir sesle, "Eee," dedi, "ne yapacağız şimdi?"

Samir kendine gelmek için çabaladığı bir sırada, Muris ve Haris nefes nefese yanlarına geldi.

"Çetnikler," dedi Muris titrek bir sesle, "Srebrenitsa'yı ele geçirmek için 'Krivaya 95' adını verdikleri bir operasyon başlattılar az önce."

Samir bir an kendini çaresiz hissetti. Bir şeyler söylemek için ağzını açmıştı ki, "İkimiz de," diye araya girdi Haris. "Şimdi cepheden geliyoruz. Duyduğumuza göre Mladiç buraya üç bin asker, bir sürü zırhlı araç ve on tank sevk etmiş. Tabii roketleri saymıyorum..."

Samir kahrolmuştu.

"Ayrıca," diye devam etti Haris, "çevre kasabalarda da yedi bine yakın silahlı Çetnik varmış. Hepsi Mladiç'in saldırı emrini bekliyormuş."

Mineta dehşetten titriyordu. Ürkek bakışlarını Muris'e çevirdiğinde, "Bizimkiler ne yapmayı planlıyor?" diye sordu.

Muris üzgündü. Dokunsan ağlayacak gibiydi.

"Henüz bir planımız yok. Biliyorsun, Naser gittiğinden beri başsızız."

Savaş boyunca Çetniklerin korkulu rüyası haline gelen Naser, maalesef Bosna ordusu tarafından Tuzla'ya çağrılmış, onun Srebrenitsa'dan ayrıldığını duyan Sırplar da son aylarda saldırılarını gitgide artırmışlardı.

"Anlamıyorum," dedi Mineta. "Onu neden Tuzla'ya çağırdılar? Sanki orada bir şey varmış gibi..."

Muris sözünü kesti.

"Bence o da çok üzgündür şimdi. Bana göre Bosna'da hiçbir komutan onun Srebrenitsa'yı savunduğu kadar başka bir bölgeyi savunmadı. Hatta birçoğu televizyon kamerasının ve fotoğraf makinesinin önüne geçip üniformaları ve silahlarıyla poz vermekten savaşmaya dahi vakit bulamadı."

Haris onun bu sözlerini onaylarcasına başını sallarken, "Doğru söylüyorsun," dedi. "O günü hâlâ dün gibi hatırlarım. Naser sadece bir defa üniformasını giydi. Aşağılık Hollandalı Komutan Thom Karremans'ın görevi devraldığı zamandı."

"Aslında," dedi Samir çatallaşan bir sesle. "Çocukları için o üniformayı giydi. Çocukları ilerde bir gün babalarının kim olduğunu bilsinler diye."

Mineta'nın gözleri buğulandı.

"Artık aramızda yok. O gitti. Buradaki Hollandalı komutana da asla güvenemeyiz. Bu durumda ne yapacağız? Merkezdekilerin niyeti ne acaba?"

Samir ablasına baktığında gözlerinin altının çökmüş olduğunu gördü.

"Sen," dedi soğukkanlı görünmeye çalışarak. "Endişelenme! Bugüne kadar bir sürü Çetnik pisliğini geberttik."

"Eskiden," diye söylendi Mineta, "elimizde silahlarımız vardı. Ya şimdi?"

O sırada Muris de düşünceliydi. Kendince bir çözüm bulmaya çalışıyordu. Birden aklına bir fikir geldi. Feri sönmüş gözleri parladı.

"Şey," dedi heyecanlı bir sesle. "Acaba Boşnak Komutan Ramiz Beçiroviç'in yanına mı gitsek hemen?"

Samir şaşırmıştı.

"Niçin gideceğiz?"

"Gidip derdimizi anlatalım. O da gitsin Hollandalı komutanla görüşsün."

Samir, Muris'in niyetini pek anlamamıştı. Gözlerini dikip ona meraklı meraklı baktı.

"Bizimle açık konuş. Onun yanına niçin gideceğiz?"

"Hepimizim silaha ihtiyacı var. Silahlarımız da şu an o aşağılık komutanın elinde. Ramiz Beçiroviç hiç vakit kaybetme-

den gidip görüşsün. Ondan silahlarımızı geri istesin. Çetniklere ancak o silahlarla karşı koyabiliriz."

"Sence silahlarımızı geri verir mi?"

"Gidip istemekten başka çaremiz yok ama. Silahları geri alamazsak öldük demektir."

Samir'in fena halde canı sıkılmıştı.

"Muris," diye araya girdi Mineta. "Çok haklı. O silahlara hepimizin şiddetle ihtiyacı var. Yoksa kıyamet başımızda kopacak."

Samir bir kez daha bakışlarını Javor Dağına çevirdi. Dağı kaplayan ateşin yansıması yüzüne vururken, "Tamam," dedi. "Gidip görüşelim. Bakalım ne diyecek?"

***

Samir, Muris ve Haris'le kararlaştırdıkları gibi Komutan Ramiz Beçiroviç'in yanına geldiklerinde, neredeyse şafak sökmek üzereydi. O sırada Javor Dağı bir ateş topuna dönmüş, ağaçlar cayır cayır yanıyordu.

"Evet," dedi komutan. "Benimle hangi konuda görüşmek istiyordunuz? Biraz çabuk olun. Sadece birkaç dakikam var."

Samir tedirgin bir tavırla, "Efendim," diye seslendi. "Öyle görünüyor ki, Çetnikler bu sefer kökümüzü kazımaya her zamankinden daha çok niyetli..."

Komutan Ramiz Beçiroviç kulaklarını kabartmış pürdikkat onu dinliyor, bir taraftan da sürekli saatine bakıyordu.

"Hainler bu emellerine ulaşırlarsa," diye devam etti Samir, "bir milleti yok edecekler..."

Komutan sözünü kesti.

"Sadede gel."

"Pekâlâ! Sizden bir ricamız var."

"Ne ricası?"

"Şimdi gidip Thom Karremans'la görüşün efendim."

Komutan Beçiroviç afalladı. Ama şaşkınlığı uzun sürmedi. Kendine çekidüzen verdikten sonra gözlerine yerleşen merakı saklamaya çalışarak, "Hollandalı komutanla," dedi, "niçin görüşeceğim?"

Samir kararlı bir şekilde baktı.

"Birleşmiş Milletler'e daha önce teslim ettiğimiz silahları geri versin."

Böyle bir şeyi beklemeyen komutan bir an için donup kaldı. Birkaç saniye sonra kendini toparladığında, "Buna," dedi, "o karar veremez."

Samir dimdik karşısında duruyordu.

"Buna kim karar veriyorsa," dedi gür bir sesle, "bize o silahları geri vermeli. Burada elimiz kolumuz bağlı mı oturacağız?"

Komutan Beçiroviç hâlâ şaşkındı. Koltuktan kalktığı sırada, "Biz Boşnakları," dedi kararlı bir biçimde, "Hollandalı askerler mutlaka koruyacaktır."

"Onlar bizi koruyamaz efendim."

"Neden?"

Samir iç çektikten sonra, "Azrail," dedi, "her kılığa girip yoklarmış ya insanları. İşte bizi de Birleşmiş Milletler'in buraya gönderdiği komutanlarla yokluyor."

Komutan Beçiroviç duydukları karşısında sarsılmıştı.

"Yoksa Azrail, Hollandalı komutan mı?"

"Bence öyle. İnsanlık adına ne utanç verici öyle değil mi?"

Komutan Beçiroviç, Samir'in sözlerinden oldukça etkilenmişe benziyordu.

"Onunla," diye mırıldandı. "Gidip görüşelim bakalım. Hadi, siz de gelin benimle."

***

Sabah çoktan olmuş, gün ışığı gecenin karanlık yüzünü aydınlatmıştı. Gece boyunca atılan top mermileri Srebrenitsa'yı tamamen harabeye çevirmiş, Boşnak askerlerin mevzilerini yakıp yıkmış, sokaklar cesetlerle dolup taşmıştı.

Komutan Thom Karremans epey bir süre ziyaretçilerini beklettikten sonra içeri girdi ve Boşnak Komutan Beçiroviç'i şöyle bir süzüp, "Çağırmama gerek kalmadan," dedi İngilizce konuşarak, "buraya geleceğinizi düşünmüştüm."

Boşnak komutan ona garipseyerek baktı.

"Komutan Karremans," dedi tıpkı onun gibi İngilizce konuşarak. "Çok tuhaf bir durum değil mi sizce de? İlk önce beni bu odada epeyce beklettiniz. Sonra içeri girdiğinizde beni tuhaf bir şekilde süzdünüz. Söyler misiniz bana, neler oluyor?"

Hollandalı komutanın yüzünde yılışık bir gülümseme vardı. Bu sefer alaycı bir sesle, "Ne olabilir ki?" dedi. "Siz söyleyin."

O esnada Samir bir adım attı. Muris'in yanına sessizce yaklaşıp, "Sen," diye fısıldadı, "İngilizce biliyorsun. Bana da ne konuştuklarını tercüme eder misin?"

Muris başını "tamam" anlamında salladığı bir sırada, "Daha ne olsun?" diye çıkıştı Komutan Beçiroviç. "Hainler yok etmeye çalışıyor bizi. Peki siz ne yapıyorsunuz?"

Hollandalı komutan sesine ciddiyet katarak, "Ne mi yapıyoruz?" dedi. "Hiç kuşkusuz sizi Sırplardan koruyoruz, görmüyor musunuz?"

Boşnak komutan büyük bir hayal kırıklığına uğramıştı.

"O zaman," dedi öfkeli bir sesle, "bu top mermileri de neyin nesi? Dışarıda koca bir dağ cayır cayır yanıyor. Sokaklar cesetlerle dolu."

Komutan Karremans gözlerini kocaman açıp, "Endişelenmeyin," dedi. "Sırplar yine biraz taşkınlık yapıyor. Ama her şey kontrolümüz altında."

Boşnak komutanın içinde dalga dalga bir öfke kabardı. Kendini zor tutuyordu.

"Herhâlde," dedi öfke dolu bir sesle, "bütün bu söylediklerin bir şaka olmalı. Sırplar taşkınlık değil, görünen o ki bir katliam yapıyorlar."

Komutan Karremans bir kahkaha attı.

"Bütün bunlar uydurma şeyler. Sizin gibi değerli bir komutan bu saçmalıklara nasıl inanabilir, söyler misiniz?"

Boşnak komutan suratını astı.

"Siz neye inandığımı boş verin de Krivaya 95 Operasyonu ne anlama geliyor onu söyleyin?"

Komutan Karremans, Beçiroviç'in yüzüne şöyle bir baktı. Ardından suratını buruşturup, "Size az önce söyledim," dedi. "Sırplar yine biraz taşkınlık yapıyor. Ancak endişe etmenize gerek yok. Çünkü onlara karşı yapabileceğim çok şey var."

"Ne gibi şeyler?"

"Birazdan üstlerimle görüşeceğim. Onlara gözdağı vermek için bir hava operasyonu düzenlettireceğim."

"Bu mu planınız?"

"Evet! Hiçbirinizin endişesi olmasın. Bu işi halledeceğim."

Boşnak komutan derin bir nefes aldı.

"Bunu yaptırabileceğinizden emin misiniz?"

Komutan Karremans'ın birden yüzü aydınlandı.

"Bana güvenin! Bu konuda asla endişeniz olmasın."

Komutan Ramiz Beçiroviç bir şey söyleyecekti ki Samir'in gür sesi odanın içinde yankılandı:

"Bize silahlarımızı geri verin."

Birden odaya bir sessizlik çöktü. Hiç kimseden çıt çıkmıyordu. Komutan Karremans şaşkınlığını üstünden atar atmaz, "Şu genç arkadaş," diye çıkıştı. "Yoksa bir şey mi söyledi bana?"

Muris hemen araya girdi.

"Evet," dedi İngilize konuşarak. "Daha önce teslim ettiğimiz silahları geri verin bize. O silahlara şiddetle ihtiyacımız var."

Komutan Karremans şaşırmıştı.

"Siz kimsiniz?"

"Bizler Yeşil Berelileriz!"

Hollandalı komutan ona küçümser bir bakış attıktan sonra, "Demek," dedi, "Naser'in adamlarından birisin."

Muris bir an duraksadı. Ama kendini çabucak toparladı.

"Evet. Hem de en has adamlarından biriyim."

Komutan Karremans alaycı bir tavırla, "O," dedi, "artık burda değil. Bildiğim kadarıyla sizler de başıboş kaldınız."

Muris beklemediği bu sözler karşısında öylece kaldı bir an. Komutanın küstah tavırlarında her şeyi gördü, yüzü öfkeden kıpkırmızı oldu.

"Komutan Karremans," dedi gür bir sesle. "Biz asla başıboş kalmayız. Birimiz gider, binimiz gelir. Yoksa bu kalleş savaşta bir milletin ayakta kalabilmesini nasıl açıklayacaksınız?"

Hollandalı komutan böyle bir cevap beklemiyordu. Muris'in sözlerinden duyduğu hoşnutsuzluk bakışlarından açıkça anlaşılıyordu.

"Siz Yeşil Bereliler," diye çıkıştı, "inatçısınız ve hiç söz dinlemiyorsunuz."

"Hayır, hiç ilgisi yok. Siz gidip bu sözleri dostunuz Mladiç'e söyleyin. Esas inatçı ve söz dinlemeyen o."

Komutan Thom Karremans bu cevap karşısında beyninden vurulmuşa döndü. Öfkeyle, "Yeşil Bereli," dedi. "Mladiç benim dostum değil."

Muris acı bir kahkaha attı.

"Allah Allah! Ben de tam aksine onu sizin dostunuz sanıyordum. Lütfen söyler misiniz, bu zamana kadar o alçağın

elini kaç defa sıktınız? Durun! Ben söyleyeyim. Birçok defa. Çünkü sürekli birbirinizin elini sıkarak dostluğunuzu geliştirdiniz. Yalan mı söylüyorum?"

Muris böyle dedikten sonra Hollandalı komutan ona öyle bir baktı ki, bakışları nefret ve öfkeyle doluydu.

"Yeşil Bereli," diye homurdandı Komutan Karremans. "Açık söylemek gerekirse kendi evimde bir düşmanla karşılaşmayı beklemiyordum."

"Düşman mı? Benim evimde bir düşman mı dediniz? Son derece büyük bir yanılgı içindesiniz komutan. Burası sizin eviniz değil. Aksine biz Boşnakların evi. İnşallah hep öyle de kalacak."

Hollandalı komutan başını çevirip öfkeli gözlerle Beçiroviç'e baktı.

"Benim için," dedi sert bir ses tonuyla, "bu görüşme bitmiştir. Şimdi gidebilirsiniz."

Komutan Beçiroviç de şaşkındı.

"Birleşmiş Milletler'e daha önce teslim ettiğimiz silahlar ne olacak? Sizden o silahları geri istiyoruz."

Komutan Karremans bu sefer alaycı bir tavırla, "O silahlardan," dedi, "fayda yok size."

Boşnak komutan öfkelendi.

"Son kez istirham ediyorum. O silahları bize geri verin."

Komutan Karremans onu duymadı bile. Arkasını dönüp hızlıca odadan çıkarken, "O silahları unutun," diye kestirip attı.

Boşnak komutan öfkeli, olduğu yerde öylece kaldı.

***

Sırpların boş durmaya hiç niyetleri yoktu. Srebrenitsa'yı sürekli top ateşine tutuyor, çemberi gitgide daraltıyorlardı.

"Aman ya Rabbim!" dedi Samir. "Sen bizi koru. Böyle gider-se yakında hepimiz öleceğiz."

Mineta'nın yüzü kireç gibi bembeyaz olmuştu.

"Komutan Beçiroviç nerede kaldı acaba? Başına bir hal gelmesin sakın."

Samir ve diğerlerinin yüzleri öfke ve endişeyle çarpılmış gibiydi. Muris dişlerini gıcırdatıp, "Komutan Beçiroviç," dedi. "O aşağılık herifin yanına boşu boşuna çene patlatmaya gitti. Göreceksiniz, o pislikten bize bir fayda gelmeyecek. Çünkü bizi çoktan satmış Mladiç'e. O da diğerleri gibi bir hain!"

O sırada Mineta başını kaldırıp etrafa bakındı. Zavallı kadınlar, erkekler, ihtiyarlar ve çocuklar büyük bir korku içinde sağa sola kaçışıyorlardı. Gençler aralarında boyuna tartışıp duruyor, öfkeli ve homurtulu bir şekilde söyleniyorlardı.

"Şu zavallılara baksanıza! Hepsi çil yavrusu gibi kaçışıyor."

Muris de başını çevirip etrafına bakarken, "Zavallıların," dedi acı dolu bir sesle, "kaçacak bir yeri de yok."

Mineta'nın içi cız etti.

"Komutan Beçiroviç nerede kaldı acaba?"

Muris ansızın heyecanlandı. Biraz uzağındaki adamı parmağıyla gösterip, "Bakın," dedi heyecanlı bir şekilde, "koşarak geliyor."

Herkes sanki sözleşmişçesine aynı anda başını çevirdi. Muris'in gösterdiği yere baktı. Komutan Beçiroviç iyice yanlarına yaklaştığında, "Ah!" diye inledi. "Bu adamlardan nasıl kurtulacağız? Eskiden Mladiç birdi, şimdi çıktı bine."

Oradakiler hemen etrafını sardı.

"Ne oldu efendim?" dedi Samir. "Bu haliniz de neyin nesi?"

Boşnak komutanın yüreği acıyordu. Üç defa derin derin nefes alıp verdikten sonra, "Hava saldırısı olmayacakmış," dedi kahır dolu bir sesle.

Hepsi inanmaz gözlerle ona baktı.

"Hava saldırısı," diye söylendi Samir, "neden olmayacakmış?"

"Hollandalı komutanın söylediğine göre," dedi komutan boğuk bir sesle, "hava operasyonunun yapılmasına Bosna'daki Barış Gücü Komutanı General Bernard Janvier karşı çıkmış."

"Neden ama?"

"Sözde ateşkes görüşmeleri yapıyorlarmış."

"İyi ama bundan bize ne? Artık ölüyoruz. Bu gerçeği hâlâ görmüyorlar mı? Yoksa tüm olup bitenleri seyretmekle mi yetinecekler?"

Boşnak komutan ne diyeceğini bilemiyordu.

"Haklı çıktın Samir," dedi boğuk bir sesle, "Azrail bizi Birleşmiş Milletler'in gönderdiği komutanlarla yokluyor."

Herkesin bu sözlerden sonra iyice morali bozuldu. Samir ona çaresiz gözlerle bakarken, "Keşke," dedi. "Haklı çıkmasaydım. Ama burada kurulan tezgâh o kadar belli ki. Onlar Boşnak halkını çoktan ölüme mahkûm etmişler aslında."

Komutan Beçiroviç kederli bir şekilde ona baktı. Ardından hiçbir şey söylemeden oradan uzaklaştı.

"İşte şimdi yandık!" diye seslendi Haris arkasından. "Aşağılık Mladiç'in intikamı bu sefer çok acı olacak."

Samir öfkeliydi.

"Bu hain Avrupa ülkeleriyle hiçbir yere varamayacağımız ta başından belliydi."

Haris de öfkeden kuduruyordu.

"Allah kahretsin! Bu savaş bize her gün korkunç bir yüzünü gösteriyor. Herkes mi hain olur?"

"Ah aptal kafam!" dedi Samir. "Nasıl oldu da iğrenç yüzlerini göremedim onların."

"Artık olan oldu. Şimdi dövünmenin sırası değil. Bu saatten sonra iğrenç yüzlerini görsek de bir, görmesek de. Anlaşılan o

ki Srebrenitsa çoktan Çetniklere peşkeş çekilmiş. Esas soru, şimdi ne yapacağız?"

Samir, Haris'e hak verdi. Dövünmenin sırası değildi. Güçlü bir ses tonuyla, "Bizim," dedi, "bir karar vermemiz gerekiyor. Ya Çetniklere kuzu kuzu teslim olacağız ya da ölmeyi göze alacağız. Bir üçüncü şık yok çünkü."

"O pisliklere," dedi Haris, "teslim olmaktansa ölmeyi yeğlerim. Ama sana katılmadığım tek şey, her zaman üçüncü bir şık vardır."

Samir şaşırdı.

"Üçüncü bir şık var mı?"

"Evet."

"Neymiş?"

Haris tam cevap verecekti ki kara bulutlarla kaplı gökyüzünde müthiş bir gümbürtü koptu. Bir anda hepsi başlarını kaldırıp korkuyla gökyüzüne baktı. Aralarından kendini çabucak toparlayan Haris oldu.

"Bombaaa!" diye avazı çıktığı kadar bağırdı. "Herkes yere yatsın."

Çok kısa bir süre sonra gözleri kör eden bir ışık belirdi. Dakikalar sonra gökyüzüne dalga dalga yayılan uğultu sona erdi ve yerini sıra dışı bir sessizliğe bıraktı.

***

Geçen zaman Aziza'yı haklı çıkarmıştı. Meyra'ya göre de günler ağır ve boğucu bir uyku içindeymiş gibi yavaş yavaş eriyerek akıp geçiyordu. Günler akıyor, akıyor, akıyordu... Ama kör bir özlem içinde akıp geçiyordu.

"Ne var ki," dedi Aziza. "Herkes gibi normal bir hayat sürmek nasip olmadı bize."

Meyra o sırada açık pencerenin önüne oturmuş, dışarısını seyrediyordu. Her zamanki gibi yüreği umutsuzlukla doluydu.

"Maalesef," dedi içini çekerek. "Bizi hayattan koparıp aldılar. Hem de en güzel çağımızda."

Aziza yattığı yerden onu dinliyordu.

"Ben de ailemi çok özledim. Ne zaman aklıma düşseler içimi korkunç bir çaresizlik kaplıyor."

Meyra'nın birden gözleri doldu. Acıdan inler gibi bir sesle, "Hiç söyleme," dedi. "Benim içimi karartan şeylerden biri de bu hasret. Ne kadar canımı sıkıyor bilemezsin. Ama gel gör ki elden de bir şey gelmiyor. Hâlâ zor bir imtihandayız. Sanki kendimi lanetlenmiş gibi hissediyorum."

"Ben de aynı hisler içindeyim. Görünen o ki bu savaş sona ermedikçe huzur bulmak haram bize."

"Bence yanlış düşünüyorsun," dedi Meyra. "Bu savaş bir gün sona erse de biz asla kaybettiğimiz huzuru bulamayacağız."

"Gerçekten böyle mi düşünüyorsun?"

Meyra yürek paralayıcı bir sesle, "Evet," dedi. "Biz ancak öldüğümüzde bir parça huzuru bulacağız."

Aziza yattığı yerden kalktı. Çantasından bir sigara paketi çıkardı. Elleri sinirden titriyordu. Paketi açtı. Zar zor bir sigara çekip dudaklarına yerleştirdi.

"Bu lanet savaş bittiğinde nasıl yaşayacağız öyleyse? Hayata yeniden nasıl sarılacağız?"

"İnan bana," dedi Meyra üzgün bir sesle, "hiç bilmiyorum. Bildiğim tek şey, bu savaş bittiğinde bir yaprak gibi oradan oraya savrulacağımız. Biz istesek de özgür ve huzurlu olamayız artık."

Aziza ilk kez itiraf ediyordu.

"Ben de bundan korkuyorum. Bu savaş bir gün bitse bile neye candan sarılacağımı bilmiyorum. Kendimi bu hayatın dışındaymışım gibi hissediyorum. Korkunç bir şey bu!"

Meyra ağırlaşmış başını çevirip dalgın bir şekilde Aziza'ya baktı.

"Ben de bilmiyorum. Savaş bittiğinde neye candan sarılacağımı? Hayata nasıl devam edeceğimi?"

"Anlaşılan," dedi Aziza. "Bu savaş bitse bir dert, bitmese bir dert. Görünen o ki lanet Çetniklerin hilesi çoktan başarıya ulaşmış. Bu savaştan sağ kurtulanlar aslında yaşayan bir ölü."

Meyra kahrolmuştu.

"Savaşın bu kadar uzun süreceğini hiçbirimiz tahmin edemezdik. Şayet bu kadar uzun sürdüyse, bunun sebebi Avrupa ülkelerinin Sırplardan yana olması değil mi?"

"Ya onlara ne oluyor? Ne kötülüğümüzü gördüler?"

"Bir kötülüğümüzü görmediler. Sadece isimlerimiz farklı onlardan."

Aziza uzun siyah kirpiklerini kırpıştırıp, "Gerçekten," dedi, "böyle mi düşünüyorsun? Bütün bunlar isimlerimiz yüzünden mi?"

Meyra'nın kuru dudakları hafifçe aralandı.

"Sence de her şey ortada değil mi? Bunun aksini nasıl düşünebilirim ki? Kabul edelim artık. İsimlerimiz farklı onlardan. Burdaki takma adın neydi senin?"

Aziza'nın ansızın meneviş gözlerine bir hüzün çöktü.

"Anika!"

"Benim ki neydi? Ivana. Sence bu takma adları neden kullanmak zorundayız?"

"Çünkü," dedi Aziza, "Hıristiyan Karadağlılar bizden hazzetmiyor."

"Ağzına sağlık! Bak ne güzel söyledin. İşte Hıristiyan Avrupa ülkeleri de bizden böyle nefret ediyor..."

Aziza düşünceli bir şekilde ona bakarken, "Eğer böyle olmasaydı," diye konuşmasını sürdürdü Meyra, "o aşağılık Ka-

nadalı komutan bana tecavüz eder miydi? İsmim ve dinim onlardan farklı olduğu için tecavüz etti o gece bana."

Aziza sinirli bir şekilde, "Ah!" diye inledi. "O zaman neden oturup hayal kurduk birlikte?"

Meyra bir an onun neden bahsettiğini anlamamıştı. Kısa bir süre şaşkın şaşkın baktıktan sonra, "Ne hayali?" diye sordu.

Aziza birden ağlamaya başladı. İri gözyaşları yanağından aşağıya süzülürken, "Bu iğrenç şehirden," dedi, "kaçma hayalimizden bahsediyorum."

"Beni bugüne kadar ayakta tutan tek şey bu hayalimiz. Bu lanet savaş bir gün sona erdiğinde kaçacağız. Ne olursa olsun kaçacağız buradan."

Aziza elinin tersiyle gözyaşlarını sildi.

"Böyle bir şey mümkün mü gerçekten?"

"Evet, mümkün! Ama kolay değil."

Aziza gene heyecanlanmıştı.

"Kolay olan ne var ki? Zaten boğazımıza kadar boka batmışız. Ne kaybedeceğiz?"

"Haklısın," dedi Meyra. "Bu saatten sonra kaybedecek bir şeyimiz yok. Zaten kaybedeceğimizi kaybetmişiz."

Aziza sigarasından derin bir nefes aldı. Dumanı dışarı üflerken, "O iblise," dedi öfke dolu bir sesle, "çok dikkat etmeliyiz yine de. Bahşişlerden para biriktirdiğimizi asla öğrenmemeli."

"Endişelenme! Bunu ona ikimizden biri söylemezse bilemez asla. Nasıl olsa otobüs sefer saatlerini ve bilet fiyatlarını öğrendik. Savaş bittikten sonraki planımız çok basit. Arkamıza bakmadan kaçacağız buradan."

Aziza heyecandan yerinde duramıyordu.

"Kaçmak!.. Kaçmak!.. Kaçmak!.. Ah! Şu esaret günlerinden kaçıp kurtulmak. Kulağa nasıl da çılgınca geliyor, öyle değil mi?"

Meyra'nın yüreğinin derinliklerinde bir ateş tutuşmuştu.

"Evet. Hayali bile güzel."

Aziza'nın bir an yüzü asıldı. Ardından ciddi bir ses tonuyla, "Keşke," dedi, "o da burda olsaydı."

"Kim?" diye sordu Meyra.

"Ferida!"

Meyra'nın o an sanki ruhunun ta derinliklerinden gelen bir ürperti nefesini kesti. Güçlükle, "Keşke," dedi.

Aziza ondaki bu tuhaflığı hemen fark etmişti.

"N'olur," dedi kahır dolu bir sesle, "gönül koyma ona."

Meyra birden öfkelendi.

"Sus! Yalvarırım sana, sus! Üzmek istemiyorum seni."

Aziza'nın susmaya pek niyeti yok gibiydi.

"Ama," diye söylendi, "Podgoritsa'ya senin yüzünden gitti. Şimdi orada tek başına ne yapıyor acaba?"

Meyra bir çırpıda ayağa kalktı. Çakmak çakmak yanan gözleriyle, "Suuus!" diye haykırdı. "Suuus! Yeterince incindim. Kendimi kirli hissettim. Ama o ne yaptı? Bir şeytan gibi önüme çıktı. Kirlenmiş ruhumu istedi ve onu aldı da."

Bu kadar sert bir tepki beklemeyen Aziza afallamıştı. Bir şeyler söylemek istedi, ama vazgeçti. Onun yerine kederli bakışlarla pencereden dışarı baktı. Gökyüzünün maviliği sanki sonsuzluğa uzanıyordu.

***

Kara bulutlar inatlaşır gibi ağırlaşmış, yavaş yavaş geçip gidiyordu Zenitsa'nın üzerinden. Bakira namazı bittikten sonra bir süre daha o şekilde oturmuş, ellerini dağların ötesindeki karanlığa doğru açıp sessizce dua etmeye başlamıştı.

"Sen," diye seslendi Fatima, "ne yapıyorsun burada?"

Bakira o kadar dalgındı ki onu duymamıştı bile. Fatima bir kez daha, "Sen," diye seslendi, "ne yapıyorsun?"

Bakira bu sefer dalıp gittiği düşüncelerden sıyrıldı. Başını hafifçe çevirdiğinde Fatima'nın solgun yüzünü gördü.

"Namazımı kıldım. Şimdi de dua ediyordum."

"Dua mı?"

"Evet. Kederli günler için dua edilir, öyle değil mi?"

Fatima bu sözleri onaylarcasına başını sallarken, "Doğru," dedi. "Ama bize vaat eden bir peygamber gerekmiyor mu? Yoksa bu iğrenç hayata daha ne kadar katlanacağız?"

Bakira şaşırmıştı.

"Ne oldu sana? Neden böyle konuşuyorsun? Yoksa sen de mi umutsuzluğa kapıldın?"

Fatima'nın birden gözleri yaşardı. İç çektikten sonra, "Artık," dedi bezgin bir sesle, "ne düşüneceğimi bilmiyorum. Bu lanet savaş tahmin ettiğimden daha uzun sürdü."

Bakira'nın yüreği gene acıyla doldu.

"Yapacak bir şeyimiz yok. Kahpe kader yapacağını yapıyor. Oysaki birçoğumuz günahlarımızın bağışlanması için Allah'a samimiyetle tövbe ettik. Ama gel gör ki Ustaşalar ve Çetnikler işledikleri günahlardan bir türlü pişmanlık duymuyorlar. Artık şeytan içlerine nasıl girmişse!"

"Bence yanılıyorsun. Şeytan içlerine girmemiş. Onlar şeytanın ta kendisi."

Bakira yerinde hafifçe kıpırdandı. Derin bir iç çektikten sonra, "Orasını bilemem artık," dedi boğuk bir sesle. "Ama başımıza gelen felaketlere biz sebep olduk, doğru değil mi?"

Fatima yanaklarını ıslatan gözyaşlarını sildi.

"Doğru. Kör sağ salim geçip gider de kuyudan, gören göre göre gider düşer içine. Biz bile bile lades dedik. Hırvat komşularımıza fazla paye verdik."

Bakira çok üzgündü.

"Ben epeydir selameti bir yana bıraktım. Çünkü iblis komşularım ruhumu kararttı. Hayatımı zindana çevirdi."

Fatima öfkeliydi. Bir ara kupkuru ellerini hafifçe açıp, "Ey kötü talihimiz," dedi. "Yeter artık. Yetmediyse azıyla yetin. Ey Allah'ın zulmüne uğrayasıca, uzak dur bizden."

Bakira garip bir şekilde gülümsedi.

"Boşuna acıyla haykırma, nefesini tüketme. Çünkü üzüntümüz hiç dinmiyor. Tam aksine acımız arttıkça artıyor. Sanki canımız sıkıştı kaldı sıkıntılar ve meşakkatler arasında. Ölemiyoruz da bir türlü."

Zorlukla geçen yıllar hepsinin umutlarını tüketmişti. Ağlayıp sızlamak bile artık fayda etmiyordu.

"Allah," dedi Fatima düşünceli bir şekilde, "Ustaşaları ve Çetnikleri taş kessin! Tabii bir de Hıristiyan Avrupa ülkelerini. Hepimiz yaşayan bir ölüye döndük. Sadece vademiz dolmadığı için hayattayız."

Bakira içini çekti.

"Keşke uyusam da hiç uyanmasam. Böyle sefil bir hayat sürmekten dolayı canımdan usandım."

Fatima ağırlaşmış başını kaldırıp, "Yazıklar olsun bütün dünyaya," diye sitem etti. "Güya modern bir zamanda yaşıyoruz. Bizi resmen burada unuttular."

"Yanılıyorsun! Unutmadılar bizi. Sadece taraflar. Çığlıklarımız karşısında hepsi bilerek kulaklarını tıkamış. Böyle giderse yakında kemiklerimizin iniltisini duyacaklar."

Fatima birden öfkelendi.

"Daha ne zamana kadar sürecek bu zulüm? Ah! Yeter artık Allahım! Yeter, acı bize. Sen bize merhamet et. Her şeyi olduran ya Rabbim, sabrım tükendi. Daraldım başımıza gelen bu esaretten. Lâ havle ve lâ kuvvete illâ billâh..."

O sırada birdenbire gök gürledi, şimşekler çaktı. Önce dolu yağdı kara bulutlardan, sonra sakinledi damlalar.

***

Sonunda akşam olmuş, karanlık Srebrenitsa'nın üstüne bir karabasan gibi çökmüştü.

"Bu akşam," dedi Samir, "yağmur imdadımıza yetişti. Baksanıza, görüş azaldığından Çetnikler mevzilerine geri çekiliyor."

Muris öfkeliydi.

"Lanet olsun! Bizim için kara bir gün. Böyle giderse hepimize diz çöktürecekler. Ayaklarının altına alıp çiğneyecekler."

"Kana susamış barbarlar," diye araya girdi Haris. "Haydi! Öldürün hepimizi. Ama şunu bilin ki ölümden korkmayız biz."

Muris birden ayağa kalktı. Başını Çetniklerin mevzilerine doğru çevirip, "Siz," diye haykırdı. "Korkak bir katilsiniz! Savaşçı bile değilsiniz."

Mineta onu kolundan tutup çekiştirdiği sırada, "Sen," dedi şaşkın bir sesle, "ne yapıyorsun?.."

Muris belli ki umutsuzluktan kendini kaybetmişti.

"Bütün günümüz," diye konuşmasını sürdürdü Mineta, "zaten çok tatsız geçti. Eğer seni duydularsa bu tehditlerine gülüyorlardır şimdi. Sus Allah aşkına! Öfkeni yarına sakla."

Muris bir an utandı. Yüzü kıpkırmızı oldu. Sonra gözlerini ondan kaçırıp, "Şey..." dedi. "Özür dilerim hepinizden. Sinirlerim çok bozuk. Bir an kaybettim kendimi."

Muris'in bu sözleri Mineta'nın üzerinde büyük bir etki yapmış, gözleri dolmuştu.

"Önemli değil," dedi şefkat dolu bir sesle. "Ama hepiniz dikkatli olun. Çocukça şeyler yapmayın. Bir Çetnik kurşunuyla hiçbirinizin ölmesini istemiyorum. Anlaştık mı?"

Muris onun karşısında ağlamayı kendisine yakıştıramadığı için sadece "tamam" anlamında başını sallamakla yetindi.

"Neyse," diye araya girdi Samir. "Bazen hepimiz çocukça şeyler yapıyoruz. Ama o da haksız sayılmaz. Bugünkü saldırılar hepimizin moralini bozdu."

"Bu durumda ne yapacağız?" dedi Haris moralsiz bir halde. "Görünen o ki bizim için hiçbir şey yolunda gitmiyor. Baksana Samir! Bütün sırtlanlar bir araya toplanmış. Bizi yemeyi bekliyorlar."

"Gerçeği söylemek gerekirse," diye cevap verdi Samir. "Bundan sonra işimiz Allah'a kalmış. Allahım, ah Allahım! Sen bize yardım et..."

KALIN BİR SİS PERDESİ

O sabah hava kapalı ve sisliydi. Geceden beri yaprakların, dalların, otların üzerinde damla damla asılı kalan hafif, ılık bir yağmur yağıyordu. Sanki havadaki, topraktaki her şey kıpırdanmaları ele veriyordu.

"Artık," dedi Mineta kederli bir sesle. "Ölümün korkutucu soğukluğunu ensemde hissediyorum. Bu sefer çok korkuyorum."

Muris ellerini tuttu.

"Korkma! Seni yalnız bırakmam. Hep yanında olacağım."

Mineta gözlerini kapattı. Başını omzuna koydu.

"Onca kayıplar... Özgürce nefes alamadan geçen yıllar... Sanki nefes almak bile daha önce hiç yapmadığım bir şeymiş gibi geliyor bana."

Muris duygulanmıştı.

"Kader böyleymiş. Ne yapalım aşkım? Olan oldu zaten."

"İnan bilmiyorum Muris. Ne düşüneceğimi bilmiyorum. Bildiğim tek şey, iyiliğin karşılığını insanlardan bekleyen kimse hayal kırıklığına uğruyormuş."

Muris yanağını onun yanağına yasladı.

"Bu savaşta yeterince hayal kırıklığına uğradık. Bencilce sebepler uğruna ölümle sınandık. Ve artık sönmeye yüz tutmuş bir meşale gibiyiz."

"Hâlâ anlamıyorum. Gözlerini kör eden şeyler Sırp komşularımızı nasıl mutlu kılıyor?"

Muris acı acı gülümseyip, "Hakikati," diye fısıldadı. "Öyle bir tahrip etmişler ki."

"Ama bu korkunç yalanlara nasıl inandılar?"

"Demek ki," dedi Muris buruk bir gülümsemeyle, "bütün Sırpların gözlerini kör eden şeyler mutlu kılmış onları. Bunu da Miloşeviç güzel bir masal uydurarak başarmış. Tarih boyunca boş inançlı insanlar bu güzel masallara kanmadılar mı?"

Mineta başını hafifçe kaldırdı. Kısa bir süre gözlerinin içine bakıp, "Lanet Miloşeviç," diye söylendi. "Cehennemden gelen korkunç bir zebani gibi. Onun bu yüzünü hiç kimse mi göremedi? Söyler misin, Sırpların hepsi mi boş inançlı?"

Muris içini çekti.

"Maalesef! Bu yüzden üzerimize çöken kâbustan kurtulamıyoruz ya."

Mineta'nın elleri buz gibiydi.

"Desene," dedi düşünceli bir sesle. "Sırp komşularımız için mutlulukların en büyüğü bize korkunç acılar veriyor."

"Doğru söylüyorsun. Korkunç komşularımız varmış."

"Bilmiyorum. Belki de onları olduğundan fazla yücelttik gözümüzde. Şu zavallı hayatımız ne de olsa onların gaddarlığı üzerine kurulu şimdi."

Mineta ansızın sustu. Sanki o an nefesi tükendi. Ondaki bu değişikliği fark eden Muris, "Sana," dedi, "birden ne oldu böyle?"

Mineta artık çok uzaklarda kalan mutluluğunun simgesi olan adamın boynuna sarıldı ve içinde biriktirdiği hıçkırıklarla sarsıla sarsıla ağlamaya başladı birden. Ardından deli gibi çarpan kalbinin sesini dudaklarının arasından dökülen sözcüklerle yatıştırmaya çalıştı.

"Oysaki ben seninle uzun bir yaşam hayal etmiştim. Bilemezdim, aşkımızın böyle kısa süreceğini."

Muris'in bu sözler karşısında yüreği acıdı.

"Mademki kader böyleymiş, ikimiz de ona boyun eğmek zorundayız."

Mineta hâlâ ağlıyordu.

"Lanet olsun böyle kadere. Ben boyun eğmek ve ölmek istemiyorum. Yaşamak istiyorum."

Muris'i tarifsiz bir hüzün sarmıştı.

"Yaşamak en doğal hakkımız. Fakat yüreği yanan birinin ne hissettiğini ancak aynı derde uğrayan bilir. Kimse bizim neler yaşadığımızı, neler hissettiğimizi anlayamaz."

"Meğerse," dedi Mineta hıçkırıklarının arasından. "İnsanların en kötüsü, masumları öldürenmiş. Sırplar bizi hem korkuttu hem de öldürdü..."

Muris yutkundu. Hiçbir şey söylemedi.

"Bugün," diye devam etti Mineta. "Şehri örten kalın bir sis perdesi hainlere göz açtırmadı. Ama ya yarın?"

Bu soru karşısında Muris'in içi ürperdi. Endişeli bir şekilde sevdiği kadına baktı. O andan sonra suskunluğa büründü her şey.

***

Meyra o gece sabaha kadar kâbuslar görmüş, ayrıca sivrisineklerin saldırısına uğramıştı. Bu yüzden uykusu sürekli bölünüp durmuştu. Nihayet uyandığında yatağın içinde gerindi, başını kaldırıp havayı kokladı.

"Sen," diye homurdandı, "dumana boğmuşsun burayı. Hava diye bir şey kalmamış odada. Pencerelerden birini açamaz mıydın?"

Aziza ince parmaklarının arasına sıkıştırdığı sigarasının külünü ahşap masanın üzerine düşürdü.

"Pencereyi açtım," dedi keyifsiz bir şekilde. "Fakat içeriye sivrisinekler doluştu. Ben de kapatmak zorunda kaldım."

Meyra dikkatle baktı ona. Yüzü korkunç bir biçimde solmuştu.

"Senin neyin var? Yoksa hasta mısın?"

Aziza elinde tuttuğu sigarayı sonuna kadar içti. Ardından izmariti kül tablasına öfkeli bir şekilde bastırıp, "Hasta değilim," dedi. "Sadece canım sıkkın. Gece duyduklarım hiç hoşuma gitmedi."

"Ne duydun ki?"

Aziza'nın canı bir sigara daha yakmak istedi. Fakat son kibriti az önce kullanmıştı. Boş kibrit kutusunu fırlatırken, "Lanet olsun!" diye homurdandı. "Sırası mıydı şimdi?"

Meyra meraktan çatlamak üzereydi.

"Haydi söyle! Ne duydun?"

Aziza'nın birden göğsü sıkıştı. Güçlükle yutkunduktan sonra, "Çetnikler," dedi, "bir katliam yapacakmış."

Meyra bu haber karşısında sarsıldı.

"Katliam mı?"

"Evet."

"Kimden işittin?"

"Gece bara gelen iki adam konuşuyordu. Ben de kulak misafiri oldum."

Meyra hâlâ bu sözlerin etkisindeydi.

"Çetnikler bu katliamı nerede yapacakmış peki?"

Aziza biraz duraksadı. Ona gerçeği söyleyip söylememekte kararsızdı. Sonra kekeleyerek, "Şey..." dedi. "Sizin orada."

Meyra ona şaşkın şaşkın baktı.

"Bizim orada mı? Orası neresi?"

"Srebrenitsa!.."

Meyra bu cevabı duyunca donup kaldı.

"Güya," diye devam etti Aziza. "Çetnikler dört bir yandan Srebrenitsa'ya saldıracakmış. Bütün tepeler onların elindeymiş artık."

Ansızın aralarında bir sessizlik oldu. Meyra dalgın gözlerle ona bakıyordu. Bir süre sonra suda eriyen bir buz parçası gibi çözülüp kendine geldi.

"Sen," dedi ağlamaklı bir sesle, "yanlış duymuş olmayasın?"

Aziza kaşlarını çattı.

"Kulaklarımla duydum."

Meyra'nın yüreğini bu sefer daha ağır bir sıkıntı kapladı. Birdenbire hıçkırarak ağlamaya başladı.

"Zavallı annem," dedi boğuk bir sesle, "perişandır. Kim bilir nerede, ne haldedir şimdi? Bir kere yanmıştı başı! Bir daha mı yanacak?"

Aziza da son derece üzgün ve moralsizdi.

"İnşallah hiçbirinin başına kötü bir şey gelmez. Rabbim korusun hepsini. Birine bile zarar gelmesin. Onlara dayanma gücü versin."

Meyra'nın yüzü allak bullak olmuştu. O an garip bir duygu acılı yüreğinde kabarırken, "İnşallah," dedi hıçkırıklarının arasından. "İnşallah dediğin gibi olur da başlarına kötü bir şey gelmez."

JAVOR DAĞI

Gökyüzü açık, bulutsuz bir cumartesi sabahıydı. Sırplar üçüncü günde yine geniş çaplı bir saldırı düzenlemiş, Sırbistan'ın Bayina Başta bölgesinden kalkan zirai mücadele uçakları Srebrenitsa'nın üzerine misket bombaları yağdırmıştı.

"Güya," diye homurdandı Samir, "burası uçuşa yasak bölge. Her yeri bombalıyorlar."

Herkes başını çevirip kederli gözlerle çevresine baktı. Ateş altında kalan insanların çığlıkları göğe yükselirken, yürekler dehşetle ürperiyordu.

Muris eli ayağına dolaşmış bir vaziyette, "Mladiç'in yaptığı şey," dedi, "kancıkça! Şimdi de zirai uçakları kullanıyor. Bunlar çok alçak uçtuğu için radara yakalanmıyor."

Haris acı acı gülümsedi.

"Radara yakalansalar ne olacak sanki? Burası sözde güvenli bölge değil mi? Ee, o zaman bu saldırılar da neyin nesi?"

Muris ona üzgün gözlerle bakarken, "Haris," diye araya girdi Samir, "doğru söylüyor. Srebrenitsa güya güvenli bölge ilan edilmişti, ama n'oldu? Bence gidip Komutan Beçiroviç'le tekrar görüşelim."

Haris bir şeyler söylemek üzereydi ki Komutan Beçiroviç birkaç askerle birlikte yanlarına geldi.

"Kardeşlerim," dedi nefes nefese, "durum sandığımızdan da kötü! Tuzla'daki birlikten takviye kuvvet göndermeyeceklermiş."

Hepsinin bir anda yüzü allak bullak oldu. Samir şimşek gibi çakan gözleriyle, "Efendim," diye kükredi. "Burada ölüyoruz. Bunu hâlâ görmüyorlar mı? Yoksa onlar da Hollandalılar gibi olup bitenleri seyretmekle mi yetinecekler?"

Komutan Beçiroviç sesinde derin bir kaygıyla, "Bu saatten sonra," dedi. "Allah yardımcımız olsun."

Samir oldukça öfkeliydi.

"Söyler misiniz efendim? Allah bize nasıl yardımcı olacak? Gözlerini kan bürümüş Çetniklerin ellerindeki silahları mı toplayacak yoksa? Mademki takviye kuvvet göndermeyeceklerdi, o zaman ne diye silahlarımızı hainlere verdiler?"

Komutan Beçiroviç'in de yüreği kan ağlıyordu.

"Artık," dedi pişmanlık dolu bir sesle, "olan oldu! Şu anda içinde bulunduğumuz durumu düşünmemiz, çabucak bir karara varmamız gerekiyor."

"Bu delikte," diye homurdandı Samir, "kapana kısıldık. Sağlıklı bir karar almak..."

Komutan Beçiroviç sözünü kesti.

"Haklısın. Bu, söylediğim kadar kolay bir iş değil. Ama almak zorundayız. Hem de birçok karar almak zorundayız."

Samir çaresiz olmalarından dolayı kuduruyordu.

"Yeşil Bereliler bu sabah cesurca savaştı. Ama ne var ki Javor Dağında birçok iyi savaşçımızı yitirdik. Artık Javor Dağında bir cephemiz de kalmadı. Çetnikler bizi gene bekliyor oraya. Fakat onların şartlarıyla savaşamayız. Sayıca üstünlük onlarda. Ayrıca makineli tüfeğimiz yok, top mermimiz yok."

Komutan Beçiroviç içini çekti.

"Biliyorum bunu. Şimdiden çok ağır kayıplar verdik bile."

"Eğer yerinizde olsaydım efendim, bir kez daha gidip Hollandalı komutanla görüşürdüm. Bizim o silahlara şiddetle ihtiyacımız var. Çetnik köpekleri ancak o şekilde geri püskürtebiliriz."

Boşnak komutan canı sıkkın bir halde kafasını sallayıp ona endişeyle baktı.

"Az önce Thom Karremans'ın karargâhından geldim. Onu ikna etmek için ne dil döktüm bir bilsen. Ama Nuh dedi, peygamber demedi."

Samir afallamıştı. Kuru dudaklarını ağır ağır kıpırdatıp "Silahlarımızı teslim etmediğine göre," dedi alaycı bir sesle, "belki de bizim için daha iyi bir planı vardır."

"Aşağılık herifin yaptığı bir şey varsa o da kendi askerini düşünmek."

"Kendi askerini mi? Bir avuç askerin neyini düşünüyor ki? Çetnikler o askerleri değil, bizi öldürüyor."

Komutan Beçiroviç derin derin soluk alırken, "Güya," diye söylendi. "Bu sabah Mladiç'in köpekleri Hollandalı askerlerin üzerine ateş açmış. Onlar da korkudan Javor Dağındaki iki kontrol noktasını bırakıp kaçmış."

Samir duyduklarına inanamıyordu.

"Aslında çok da şaşırmamak lazım. Onlar bizi değil, neredeyse biz onları koruyacağız."

Boşnak komutan acı acı gülümseyip, "Artık," dedi, "başımızın çaresine bakmaktan başka şansımız yok. Haydi gelin! Harekât planlarını yeniden gözden geçirelim."

***

Meyra çok üzgündü. Sanki avuntusuz bir hüzün yüreğine çöreklenmişti geçen akşam duydukları yüzünden. Bir ara sı-

kıntılı bir şekilde solurken, "Beni bunlara niçin verdin anneciğim?" dedi kendi kendine.

Hemen yanı başında duran genç kadın dalıp gittiği düşüncelerden sıyrılıp ona baktı.

"Bana bir şey mi söyledin?"

Meyra başını sağa sola sallayıp, "Hayır," diye fısıldadı. "Yine kendi kendime konuşuyordum."

Genç kadın buruk bir şekilde güldü.

"Bazen ben de kendi kendime konuşuyorum. Ama ne yapayım? Elimde değil. Kafam öyle dolu ki."

Genç kadın yirmili yaşlarında, kısa saçlı ve açık tenliydi. Ayrıca göğsünün tam ortasında bir yara izi vardı. O da tıpkı Meyra gibi satın alınan esirlerden biriydi.

"Hangimizin," dedi Meyra, "kafası dolu değil ki Tahira?"

Genç kadın birden ağlamaya başladı.

"Artık sabrım tükendi."

Meyra'nın da gözleri dolmuştu.

"Istırabımız hiç bitmeyecek gibi. Bana sorarsan hatta yeni başlıyor."

Tahira gözyaşlarını sildi, içini çekti. O sırada sağ elini kaldırıp göğsündeki yara izinin üzerine koydu.

"Bu acı öyle lanetli ki sanki kocaman sülükler gibi yapışıp kaldı bedenlerimize. Ve hiç durmaksızın kanımızı emip duruyor."

Ansızın bir sessizlik oldu. Meyra kendini biraz toparladığında gözyaşlarını sildi. Güçlükle, "Aziza'dan duyduğuma göre," dedi, "Çetnikler Srebrenitsa'ya saldıracakmış."

Tahira az önce işten eve döndüğü için bu konudaki yeni söylentilerden haberdardı.

"Çoktan saldırmışlar."

Meyra'nın o an yüreği ağzına geldi.

"Saldırmışlar mı?"

"Maalesef. Hatta duyduğuma göre bizimkiler çok kayıp vermiş."

Meyra'nın beti benzi attı. Canının yandığı her halinden belli oluyordu. Kısa sesli bir inilti koparıp, "Zavallı annem," dedi, "şimdi ne yapıyor? Ya abim?"

Tahira sustu, cevap vermedi.

"Bu saldırı," diye söylendi Meyra. "Sanki Srebrenitsa'nın kaderini belirleyecek. Aman Allahım! Bu işkenceye nasıl dayanacağım? Lütfen yeter, acı onlara. Merhamet et."

Tahira da çok üzgündü.

"Bir türlü anlamıyorum. Birleşmiş Milletler neden bu savaşı sona erdirmedi?"

Meyra birden öfkelendi.

"Allah," dedi tıslar gibi, "o hainleri de kahretsin! Onlar da ölmemizi istiyor. Ortada inanacağımız hiç kimse kalmadı."

"Doğrusu bize yapılanlar çok ağrıma gidiyor."

"Benim de kafamda bir türlü sona erdiremediğim, azap verici düşünceler var. Boşnakların bu dünyada özgürce yaşamaya hakları yok mu? Hain Birleşmiş Milletler'in bu zaman zarfında ne amacını ne de bize karşı tutumunu anlayabildim."

Tahira derin derin iç çekip, "Sanki," dedi, "varlığımız dünyanın umurunda değil. Ah Allahım! Nedir bu?.."

Meyra'nın acılı ruhunda yine öyle anlamsız bir karmaşa vardı ki durumunu kendine açıklamaya bile gücünün yetmeyeceğini hissetti.

"Hayat," diye konuşmasını sürdürdü Tahira. "Bu yaşta sona erer mi? Bizimkisi erdi işte. Şimdi bütün dünya oturup kına yaksın eline!"

Meyra bir şey yapamamaktan dolayı üzgündü. Omuzları kederli bir şekilde çökmüştü.

"Yaşadıklarımızı," dedi acı dolu bir sesle, "yalnız bizim bilmemiz yetmez. Bunları herkesin bilmesi gerekiyor. Rahmetli kız kardeşim o gün söylediklerinde haklıymış. Aşağılık Sırpların bize yaşattıkları unutulmasın. Tarih sayfalarına yazılsın. Elbette hain diğer devletlerinde."

Tahira bir şey söyleyecekti ki ansızın içeri giren Aziza'nın çığlığıyla irkildiler.

"Luka köpeği gebermiş!"

Meyra ve Tahira bir anda neye uğradıklarını şaşırdılar.

"Yoksa," dedi Aziza, "dediklerimi duymadınız mı?"

İkisi de öyle şaşkındı ki ne cevap vereceklerini bilemiyor gibiydiler. Tahira kendini toparlayınca, "Sen," dedi, "ciddi misin? Sahi, bir şeytan ölebilir mi?"

"Evet, ciddiyim. Demek ki şeytanlar da ölebiliyormuş!"

"O şeytan," diye seslendi Meyra, "nerede ve zaman gebermiş?"

"Bu sabah onu Karadağ sınırında gebertmişler. Güya alacak verecek meselesiymiş. Zaten başka da ne olabilirdi ki? Köpeğin dini imanı para değil miydi?"

Meyra endişeli bir şekilde, "Bundan sonra," dedi, "n'olacak bize? Bu defa kim çökecek üstümüze?"

Aziza ve Tahira ona şaşkın şaşkın bakarken, Meyra başlarına neler geleceğini düşünüyordu...

***

Mineta botunu çıkarmadan sundurmanın saçağı altında, iskemleye sırtını dayamış oturuyordu.

"Dur bakalım!" diye söylendi Kerima. "Sırayla anlat da anlayabileyim. Demek bu gidişat hiç iyi değil, öyle mi diyorsun?"

"Maalesef öyle. Galiba yakında daha korkunç şeyler göreceğiz."

Kerima'nın yüzünde hoşnutsuz bir ifade belirdi.

"Kızım," dedi hayret dolu bir sesle, "başımıza gelenlerden daha korkunç ne olabilir ki? Cehennemi görmedik mi? Ateşlerde yeterince yanmadık mı?"

"Görünen o ki zebaniler bizim gibi düşünmüyor."

Kerima'nın içine bir korku düşmüştü.

"Ben de burada oturmuş ne düşler kuruyordum oysaki. Her gün gözlerim yollarda, onun çıkıp gelmesini bekliyorum."

Kerima'nın bu hali karşısında Mineta'nın yüreği acıdı.

"Kim bilir," dedi boğuk bir sesle, "bakarsınız bir gün çıkıp gelir."

"Evet, çıkıp gelebilir. Ama ben ölürsem onu kim karşılayacak? Güzel kızımı kim bağrına basacak?"

"Bakarsınız ölmeyiz."

"Kandırma, avutma beni boş yere kızım. Yüreğinin çok farklı söylediğini biliyorum. Az önce daha korkunç şeyler göreceğimizi söylemiyor muydun?"

Mineta'nın yüz hatları gerildi, kıpkırmızı oldu. Bu sefer onunla göz göze gelmemeye çalışarak, "Şey," dedi utanmış bir şekilde. "Doğrusu sizi üzmek istemedim."

Kerima daha fazla uzatmadı. Çünkü onun derdi başkaydı. Hemen konuyu değiştirdi.

"Neyse... Şimdi söyle bakalım, bizimkilerin bir planı var mı peki?"

Mineta birden kaşlarını çattı. Sadece, "Maalesef," dedi öfkeli bir sesle, "yok. Bir kör gibi sağa sola çarpıp duruyoruz. Bir çıkış yolu bulunamadı henüz."

"Sence bulabilecekler mi?"

Mineta içinden geçenleri söyleyip söylememekte bir an tereddüt etti. Fakat sonra, "Doğrusu," dedi büyük bir samimi-

yetle, "hiç zannetmiyorum. Hepimiz burada kapana kısıldık. Hainler öldürüyor herkesi."

Kerima'nın morali bozulmuştu.

"Zaten ocağımı söndürmüşlerdi. Şimdi de geride kalanların kanını döküyorlar."

"Lanet Çetnikler!" diye söylendi Mineta. "Bize hâlâ boyun eğdirmeye çalışıyorlar."

"Bütün bu olup bitenlere," dedi Kerima düşünceli bir sesle, "nasıl sebrettiğimi bilmiyorum. Sırplar sevdiklerimi benden kopardı. Biçare yaptılar beni."

"Aslında hepimizin hayatlarını kararttılar."

"Kahpe Sırplar! Ah! Bana nasıl acı yaşattınız bir bilseniz. İçim nasıl yanıyor? Bir gösterebilsem size. Bir anlayabilseniz çektiğim acıları."

Mineta'nın gözleri dolmuştu.

"Olan oldu! Üzmeyin kendinizi artık."

"Ah! Nasıl acı çekiyorum bir bilsen kızım. Her şeyden vazgeçtim. Çünkü yıkıldım artık. Öyle acı ki hayat! İnsanlar öyle fena, öyle kötü ki! Yüreğim şişti. Şu hainlere de zulüm edecek biri yok mu?"

Mineta gözyaşlarını sildi.

"Şimdilik yok."

"Neden yok?"

"Bilmem. Herhâlde bizi çok iyi uyuttukları gibi..."

Kerima sözünü kesti.

"Şimdi düşünüyorum da, Sırp komşularımıza kanmak bizim suçumuz değilmiş kızım! Çünkü diken aşağılarda, suyun dibine gizlenmiş ve biz bunu görememişiz. Ne zamanki ayağımıza battı, suda diken olduğunu anladık."

Mineta iç çekti.

"Ama bu dikenler bir kişiden değil, binlerce kişiden gelip battı ayağımıza."

"Keşke ayağımıza batsaydı. Kalbimize battı. Zavallı bir millet sanki karanlıkta kaybolup gitti."

Mineta yutkundu. Göğsünün üzerinde keskin bir acı hissetti.

"Artık işimiz Allah'a kalmış."

"Bakma sen! Bu millet gene iyi dayandı. Başka bir millet olsa bu felaketleri kaldıramazdı."

"Keşke şimdi bir mucize olsa!"

"Nasıl olsun kızım? Baksana! Sanki hastalıklıymışız gibi bizden kaçıyor Avrupa ülkeleri. Bize acıdıklarını hiç sanmıyorum artık."

"Onlar da hain çıktı. Bize hıyanet ettiler."

İkisi de sanki sözleşmişçesine birden sustu. Bir süre bu şekilde oturduktan sonra Kerima üzgün bir şekilde, "Muris," dedi, "ne yapıyor?"

Mineta'nın solgun yüzünde büyük bir hayal kırıklığı belirirken, "Ne yapsın?," dedi boğuk bir sesle. "O da hepimiz gibi perişan. Bazen aklını yitirecek gibi oluyor. İçindeki isyanını zor zapt ediyorum."

Kerima başını hafifçe eğdi. Mineta'nın parmağındaki altın yüzüğe bakıp, "Sizin de," dedi acı dolu bir sesle, "hayallerinizi çaldılar. Yoksa şimdiye dek çoktan evlenmiştiniz."

Mineta yüzüğü canı sıkkın bir şekilde sağa sola çevirirken, "Ne diyeyim?" dedi hayıflanarak. "Kader böyleymiş! Elden ne gelir?"

Kerima'nın gözleri doldu.

"Kızım da şimdiye dek çoktan evlenmişti. Belki de şu anda anne bile olmuştu."

Kerima ansızın sustu. Sanki boğazına bir yumru oturdu. Mineta ise yumruklarını sıkmış, belli belirsiz bir noktaya bakıp duruyordu.

"Kaza ve kadere," dedi Mineta, "karşı gelmek hiçbirimizin elinde değil. Samir de kendini yiyip bitiriyor. Ama boşu boşuna çabalıyor. O da gözle görülür bir biçimde çöktü."

Kerima kahrolmuştu.

"Ona söyle, kendini suçlamasın. Bilirim o duyguyu. Oğlum Hazım da kendini suçlayıp duruyor. Sanki aklı da yerinde değil artık. Bedeni de günden güne eriyor."

Mineta kısık bir sesle, "O," dedi, "sürekli bizden kaçıyor."

"Sanki bu dünyada değil, ruh gibi! Ama kimseye bir kötülüğü yok."

"Oysaki ne büyük bir felaket atlattı."

Kerima'nın yüreği sızlıyordu.

"Bu hali," dedi acıyla, "sürerse halimiz harap! Bununla nasıl başa çıkacağım, bilmiyorum doğrusu..."

Kerima'nın bir süre sonra ağzından kelimeler yerine hıçkırıklar döküldü. Mineta eliyle gözyaşlarını sildi. Bir yandan da zavallı kadıncağızı yatıştırmaya çalıştı.

"Üzülmeyin. Göreceksiniz, bugünler de gelip geçecek."

Kerima elini tutup sıktı. Acıyla yüzünü buruşturarak, "Ama ne zaman?" diye sordu. "Bugünler ne zaman gelip geçecek kızım?"

Mineta sustu, cevap veremedi. Acısı gene içinde katmerlendi.

REHİN ALINAN ASKERLER

O sabah gökyüzünde bir kıvılcım parladı, ardından toprağı delercesine bir alev belirdi. Aynı anda bir başka gürültü etraftaki çığlık seslerini bastırdı, silahlar ardı ardına patladı.

"Hiç kimse," diye haykırdı Samir. "Mevzilerini terk etmesin. Yoksa hepimiz avlanırız."

"Ama," dedi gür bir sesle Haris, "28. Tümen henüz toparlanmış değil. Piyade alayı da eksik."

O sırada bir top mermisi hemen yanı başlarına düştü. Ortalığı toz duman kapladı. Binlerce metreküp toprak üzerlerine kaydı.

Samir üzerindeki tozu toprağı eliyle silkerken, "Arkadaşlar," diye seslendi. "Herkes iyi mi?"

Hepsinin kafası uğulduyor, kulakları çınlıyordu.

"Galiba," dedi Muris, "bu sefer şans bizden yana. Şimdilik kurtulduk."

Samir başını çevirip yanı başında duran Muris'e baktı. O da tozdan tanınmaz bir haldeydi.

"Ya diğerleri?" diye sordu. "Onlar iyi mi?"

"Biz," diye cevap verdi Haris, "iyiyiz. Merak etme."

Samir hepsinin karşısında dimdik duruyordu.

"İyi olmanıza sevindim. Öyle kolay pes etmek yok arkadaşlar. Hainler Srebrenitsa'yı ele geçirmek istiyorsa önce cesetlerimizi çiğnemeleri gerekecek."

Mevzinin içindeki Yeşil Berelilerden biri acı acı gülerek, "İşte o zaman," dedi, "Çetnikler düşünsün!"

Haris yüzünü kaplayan toz toprağı temizlerken, "Çetnikler," dedi meraklı bir sesle, "neyi düşünsünler?"

Genç adam gene gülümsedi.

"Ne de olsa insanın cansızı canlısından ağır çekermiş. Çetnikler bizi taşıyıp dursun."

Bu sefer herkes gülüştü. Ama aslında hepsinin yüreği yangın yeri gibiydi.

"Artık," dedi Samir. "İşimize bakalım. Durumumuz ne? Daha ne kadar dayanabiliriz böyle?"

Haris dostuna yalan söylemek istemediği için, "Eğer," dedi, "28. Tümene bağlı askerler bir an önce gelmezse daha fazla direnemeyiz."

Samir'in birden morali bozuldu. Ama belli etmemeye çalıştı.

"Öyleyse biz de başımızın çaresine bakarız. Çünkü artık geri dönüşü olmayan bir noktadayız. Tam anlamıyla dönüşü olmayan bir nokta..."

Muris hemen araya girdi.

"Sanki 28. Tümene bağlı askerler gelse ne olacak? Birçoğunda tüfek bile yok. Kendi canları bir tüfek olmuş."

"Ama ne yapalım?" dedi Samir. "Allah'ın takdiri işte. Elden bir şey gelmiyor. Biz de bununla imtihan ediliyoruz."

Muris göz ucuyla ona baktı. Tam bir şey söyleyecekti ki Yeşil Berelilerden biri nefes nefese yanlarına geldi.

"Arkadaşlar," dedi. "Sırplar az önce Hollandalı askerlerin bulunduğu iki gözetleme mevzisine saldırmış. Yaklaşık otuz kadar Hollandalı askeri rehin almışlar."

Samir irkıyım şişman gence baktı.

"Emin misin Numo? Kimden duydun bunu?"

"Bize gelen bilgiler bu şekilde."

Muris birden uykudan uyanır gibi silkindi. Yüreği küt küt atarken, "Acaba," dedi. "Sırpların bu seferki amacı ne? Hollandalı askerleri neden rehin aldılar?"

Samir ona bakıp, "Bence," dedi, "Mladiç bu sefer büyük bir katliam yapmayı planlıyor."

Ansızın bir sessizlik çöktü. Herkes merakla ona bakıyordu. Sessizliği bozan Haris oldu.

"Mladiç'in böyle bir plan yaptığından emin misin?"

Samir başını "evet" anlamında sallayıp, "Aşağılık herif," dedi, "bu sefer kesinlikle büyük bir işin peşinde. Düşmanını zayıf bulduğu şu sıralar tamamen ortadan kaldırmak istiyor. Çünkü sonrasında pişmanlık yaşamak istemiyor. Belki de bir daha böyle büyük bir fırsatın eline geçmeyeceğini biliyor, görüyor."

Haris'in içine bir şeyler çöktü. Samir'in ağzından çıkanlar korkunçtu.

"Desene," dedi boğuk bir sesle, "kaderde olan mutlaka yerini bulacak."

Samir'in de morali çok bozulmuştu.

"Evet! Kaderde olan mutlaka yerini bulur."

***

Luka'nın Çetniklerden satın aldığı esir kadınlar evde bir araya toplanmış, hepsi hayatlarında ilk defa gördükleri adamın yüzüne hayretle bakıyordu.

"Benim adım," dedi genç adam, "Boris. Artık patronunuz benim. Bundan sonra hepiniz bana çalışacaksınız."

O sırada Meyra'nın kalbi deli gibi çarpıyor ve arada bir nefesi tıkanır gibi oluyordu. Birden cesaretini toplayıp, "Bu

hayat," diye söylendi, "hepimizi bezdirdi. Ne zamana kadar sürecek bu?"

Boris otuzlu yaşlarında, çatık kaşlı ve asık yüzlü biriydi.

"Senin," dedi sert bir ses tonuyla, "adın ne?"

Meyra bir süre cevap vermedi. Fakat sonra, "Meyra," diye homurdandı.

Boris kocaman gözlerini açmış hiç kırpmadan ona bakıyor, Meyra da ucunda ölüm bile olsa her şeye hazırmış gibi onu süzüyordu.

"Bu hayatın," dedi Boris, "neyinden şikâyetçisin?"

"Artık yapamıyorum. Burada şimdiye dek nasıl yaşayabildiğime şaşıyorum. Bu boş ve anlamsız hayattan iğreniyorum."

Boris alaycı bir şekilde güldü.

"Hadi ama! Bu hayatın nesi kötü? Hepiniz için iyi bir hayat. Yoksa esir kampında mı olmak isterdiniz?"

Meyra dolmuştu.

"Burası da bir esir kampı."

"Bana bak!" dedi Boris öfkeyle. "Doğrulmayacak şeyi doğrultmaya çalışma. Beyhude yere konuşma."

Meyra'nın sinirleri bozulmuştu.

"Bu iğrenç yerde bile ağzımıza ateşten bir dizgin vurulmuş. Tecavüz var. Her türlü şiddet ve aşağılanma var..."

Boris hemen sözünü kesti.

"Orospu! Burdaki yaşamınızdan dolayı hiçbiriniz hayıflanmayacaksınız. Yoksa ananızdan emdiğiniz sütü burnunuzdan getiririm. Anlaşıldı mı?"

Meyra bir şeyler söylemek istedi, ama tek kelime çıkmadı ağzından. Hıçkırarak ağlamaya başladığı sırada, "Hepiniz," dedi Boris, "zavallısınız. Hem de çok."

Hepsi tedirgin bir şekilde adama bakarken, başlarına kötü bir şey geleceğini sezen Aziza, "Siz," dedi fısıltıyla, "onun böyle konuştuğuna bakmayın. Geçer, aldırmayın."

Boris başını çevirip öfkeyle baktı ona.

"Aklınızı başınıza toplayın! Yoksa hepinizin diri diri derisini yüzerim, üzerine tuz basarım. Anlıyor musunuz beni?"

Aziza bir kez daha dikkatle baktı adama. Boris'in öfkeden gözü dönmüştü ve sanki bu öfkesini birinin üstüne boşaltmak ihtiyacı duyuyormuş gibiydi. Aziza hiçbir şey söylemedi. Sadece başını "anlıyoruz" anlamında sallamakla yetindi.

***

Aziza yüzüne sanki onu uzun bir yolculuğa uğurluyormuş gibi baktığı sırada, "Sen," diye homurdandı, "aklını mı oynattın? Bir daha böyle saçma sapan konuş da dünyanın kaç bucak olduğunu göstersin sana. Yoksa eceline mi susadın?"

Meyra üzgün bir halde, "Çoktan beri," dedi, "ölmek istiyorum."

"O pislik senin ölmene izin verir mi? Cesedinin para edeceğini mi sanıyorsun? Şimdi aklını başına topla. Gerçeği gör biraz."

Meyra bu sefer yaprak gibi titremeye başladı.

"Benim rızam olmadan..."

Aziza öfkelendi. Sözünü kesti.

"Senin rızan mı? Hangi rızan? Hepimiz burada köleyiz! Evimiz barkımız yıkılmış, yağmalanmış. Sense rızadan bahsediyorsun."

"Lütfen git başımdan. Acım bin kat artmış benim. Srebrenitsa tıpkı ateşler içinde yanan bir çocuk gibi. Annem, abim şimdi ne yapıyor?"

"Senin," dedi Aziza bu kez üzgün bir ses tonuyla, "şimdi anladım derdini. Ama sen de şunu anla ki akıl, kaza ve kadere ne kâr eder?"

"Elimde değil. Artık hiçbir şey düşünemiyorum."

"İstediğin kadar düşünsen ne olacak? Birçok şeyin nedenini bulamazsın. Gerçek şu ki iğrenç yaratıkların elinde cayır cayır yanıyoruz."

"Ne korkunç bir durum!"

"Öyle. Ama elden bir şey geliyor mu? Yok."

"Aklımı oynatmak üzereyim."

Aziza soğukkanlı görünmeye çalışıyordu.

"Ben de! Ama bu kimin umurunda? Neredeyim kimin umurunda? Ölü müyüm, yoksa diri miyim kimin umurunda?"

"Hiç kimsenin."

"Eee? O zaman neden aptalca davranıyorsun? Bizi kimsenin umursadığı yok. Bir de kendimize ihanet etmeyelim."

Meyra birden ağlamaya başladı.

"İçim yanıyor. Sırplar sanki yüreğimi ateşe sürdü."

"Böyle düşünen yalnızca sen değilsin. Hepimiz benzer hisler içindeyiz. İnan ben de kendi kendimi yiyip duruyorum sürekli. Bilmiyorum! Canım burda mı, yoksa değil mi?"

Meyra yüreğinde bir ağırlık hissetti.

"Srebrenitsa'dan başka bir haber var mı?"

Aziza içini çekti. Ardından gözlerini yere indirip, "Buraya," dedi, "çok değişik haberler geliyor."

Meyra'nın bir an yüreği ağzına geldi.

"Ne gibi haberler?"

Aziza biraz duraladı. Gerçeği söyleyip söylememekte kararsızdı. Ama sonra bunu öğrenmeye hakkı olduğuna karar verdi.

"Güya Sırplar canları istediği gibi Srebrenitsa'yı kundaklıyor, insanları öldürüyorlarmış."

"Ya bizimkiler? Bu canilere karşı elleri kolları bağlı mı?"

Aziza suratını asıp, "Maalesef," dedi üzgün bir sesle. "Duyduğuma göre birçoğunun silahı bile yokmuş."

"Ya Birleşmiş Milletler?"

"Hepsinin canı cehenneme! Sırpların onlardan da korkuları yok. Birleşmiş Milletler'e kafa tutmaktan zerrece çekinmiyorlar."

Meyra içini dolduran sıkıntıyla ona baktı.

"O zaman," dedi boğuk bir sesle, "Birleşmiş Milletler Srebrenitsa'da ne arıyor? Onların görevi ne?"

"Sırplara yardım etmek!"

"Yardım mı?"

"Benim düşünceme göre öyle. Sırplar bu savaşta kendilerine yardım eden büyük bir gücün varlığını arkalarına aldılar. Bu yüzden şımarık bir çocuk gibi davranıyorlar ya! Nasıl olsa onlara dur diyen birileri yok."

Meyra'nın yüzünde bir ıstırap belirdi.

"Desene Srebrenitsa'yı ateş sardı. Cayır cayır yanıyor."

"Allah hepsinin yardımcısı olsun. Şu zalim dünyada Müslüman olmak ne zor şeymiş! Müslümanlar en büyük bedeli ödüyor. Hem de canları pahasına."

Meyra bir kez daha gözyaşlarına boğuldu.

"Bu savaşın," dedi hıçkırıklarının arasından, "yaraları öyle çok ki. Aman Allahım! Olamaz böyle bir kâbus. Yeter artık. Bu kadar yeter."

Aziza'nın dudakları bir şey söylemek istiyormuş gibi kıpırdadı, fakat hiçbir şey duyulmadı. Sadece birkaç damla yaş kirpiklerinin ucundan solgun yanağına düşüp yavaş yavaş yuvarlandı.

***

Saat akşamın beşini gösteriyordu. Mladiç'e bağlı Çetnikler insanüstü güçle Srebrenitsa'ya saldırıya geçmiş, şehir neredeyse düşmek üzereydi.

"Derhâl!" diye emir verdi Hollandalı komutan. "Bizi Sırp saldırılarından koruyacak önlemler alın."

28. Tümen Komutan Vekili Ramiz Beçiroviç büyük bir şaşkınlık içinde, "Bu işte," dedi, "bir yanlışlık var. Bizim sizi değil, tam aksine sizin bizi korumanız gerekmiyor mu?"

Komutan Thom Karremans bu sözlere fena halde içerledi. Bu sefer sinirli bir şekilde, "Komutan Beçiroviç," diye çıkıştı. "Bu işin hiç şakası yok!"

"O zaman," dedi Beçiroviç öfkeli bir sesle, "bize silahlarımızı geri verin. Yoksa sizi nasıl koruyacağız?"

"O silahları veremem. Anlamıyor musunuz beni? Çünkü yukarıdan gelen emir böyle."

Boşnak komutan afalladı.

"Söyleyin, kimden emir aldınız?"

"Fransız General Bernard Janvier'den."

Komutan Beçiroviç bir an kalakaldı. Kupkuru dudaklarının arasından ses çıkmadı. Kendini toparladığında, "Yazıklar olsun size," diye haykırdı. "Srebrenitsa'da ölen insanların gerçek suçlularından biri de sizsiniz."

Hollandalı komutan böyle bir tepki beklemiyordu. Bakışlarını ondan kaçırıp, "Otuz kadar askerim," dedi kısık bir sesle, "ellerinde hâlâ. Sırplar öldürmekle tehdit ediyor onları."

Komutan Beçiroviç öfkeliydi.

"Sizi korumaya hiç niyetim yok. Çünkü hainlik ettiniz! Gidip Bernard Janvier'den yardım isteyin. Belki size hava desteği gönderir."

Komutan Thom Karremans ne yapacağını, nasıl bir karar vermesi gerektiğini bilemedi. Tereddüt ettiği her halinden belliydi.

"Son kararınız bu mu?"

Boşnak komutan hâlâ öfkeliydi.

"Bir an önce Bernard Janvier'le görüşün. Belli ki Sırplar burada büyük bir katliam yapacak. Eğer bu katliam gerçekleşirse, tarih sizi asla affetmeyecek."

Orada olmalarına rağmen hiç konuşmamıştı Yeşil Bereliler. Muris daha fazla dayanamadı.

"Bizi," dedi İngilizce konuşarak, "burada ölüme mi terk ediyorsunuz? Bizi bu zalimlere mi terk ediyorsunuz? Onları bombalayacak uçaklarınız da mı yok sizin?"

Hollandalı komutan kafasını çevirdi. Hemen yanı başında duran Muris'e, "Ben," dedi, "öncelikle kendi askerlerimi düşünüyorum. Onlar için bir kez daha General Bernard Janvier'le görüşeceğim. Ondan hava desteği talep edeceğim."

GEÇİŞ GÜZERGÂHI

Samir onunla beraber karşı tepelere bakıyordu üzgün bir şekilde... Sonra bir ara boğuk bir sesle, "Sanki," dedi, "Srebrenitsa'nın üzerine karanlık bir gücü salmışlar. Ne kasvetli bir gün böyle!"

Haris de çok üzgündü.

"Çetnik köpekler yollarına çıkan herkesi öldürüyor. Bizim için bundan daha karanlık bir gün mü olur?"

Samir mevzide ayakta durmuş, tüfeğinin kabzasını sımsıkı tutuyordu. Başını hafifçe çevirip baktı Haris'e. Onunla kısa sürede nasıl iyi bir arkadaş olduklarını düşündü. Birlikte kaçtıkları günü hatırladı. O günden sonra nedense ona karşı hep bir bağlılık hissetmişti.

"Galiba," dedi. "Allah'ın gazabı üzerimize çöktü! Srebrenitsa o köpeklerin eline düştü düşecek."

"Hava desteğine ne oldu acaba?"

"Ne olacak?" diye mırıldandı Samir. "Gene ihanete uğradık. Fransız general bir kez daha hava saldırısına karşı çıkmış. Onlara geri çekilmezlerse hava saldırısı düzenleyeceği tehdidinde bulunmuş yalnızca. Tabii şeytan Mladiç bu blöfü yer mi?"

Haris cevap vermeden durdu bir an. Ardından, "Sanki," diye homurdandı. "Sele kapılmış bir çöp gibi hissediyorum kendimi. Hatta olup bitenlere bakınca kendimi aptal gibi hissediyorum. Oysaki nasıl da büyük bir tiyatro sergileniyor Srebrenitsa'da."

"Nereye gidiyoruz gerçekten de böyle? Hiçbir fikrim yok. Önümüzde Çetnikler, arkamızdaysa bizi düşmanımızın kucağına iten hain Birleşmiş Milletler."

Haris derin derin içini çekti.

"Aşağı tükürsen sakal, yukarı tükürsen bıyık! Gerçekten de kötü durumdayız."

"Hâlâ anlamış değilim," diye öfkeyle söylendi Samir. "Şu çığlıkları tüm dünya nasıl duymazlıktan gelebiliyor?"

Haris bir an nefesini tutup etrafı dinledi.

"Galiba," dedi. "Bu seferki kasırga hepimizi savuracak gibi görünüyor. Başımızın çaresine bakmak zorundayız. Belli ki gözü dönmüş aç kurt sürüsü kuzuları parçalayacak."

Samir ona şaşkınlıkla baktı.

"Ne yapacağız?"

Haris'i bir düşünce sarmıştı.

"Bu durumu aslında seninle konuşmak istiyordum."

Samir merakla, "Hangi durumu?" diye sordu. "Neden bahsediyorsun sen?"

Haris başını kaldırdı. Karşısında duran tepelere baktıktan sonra, "Aklımca," dedi, "en doğru bulduğum sebepleri bir bir düşünüp tarttım. Şunu bil ki çok çaresiziz ve yolun sonuna geldik."

Samir afallamıştı.

"Gerçekten yolun sonuna geldik mi?"

"Evet. Artık bir seçim hakkımız da yok."

Samir şaşkınlığını üzerinden atmaya çalıştı.

"Allah'ın yardımıyla her şey yoluna..."

Haris sözünü kesti.

"Susar mısın lütfen? Ne yaparsan yap, kendini kandırma asla. Hiçbir şey yoluna girmeyecek. Burada bizi bekleyen şey ölüm sadece."

Samir onun bu sözleriyle iliklerine kadar sarsıldı.

"Mademki," dedi bir çırpıda, "her şeyi kafanda iyice tartıp biçtin! Söyle bana, ne yapacağız?"

"Kaçacağız!"

Böyle bir cevap beklemeyen Samir donup kaldı. Sanki yüreği yaşadığı ânın içinde hissizleşmişti.

"Kaçacak mıyız?"

Haris oldukça kararlıydı.

"Evet, kaçacağız! Çünkü silahımız yok, mermimiz yok. Burada kalıp savaşmayı göze alamayız."

Samir birden öfkelendi.

"Srebrenitsa'yı o hain barbarlara mı bırakacağız?"

Haris ona kararlı gözlerle baktıktan sonra, "Maalesef," dedi, "başka bir seçim şansımız yok."

"Hayır, yanılıyorsun bence! Bir seçim şansımız var."

"Ölmek mi? Bu şansımızı ölmekten yana mı kullanmak istiyorsun?"

Samir bir an afalladı.

"Olsun! Kendi payıma ölürüm ben."

"Zaten hain Çetnikler de kendi paylarına ölmeni istiyor. Biraz akıllı ol! Birçok karar mantıkla değil, hislerle verilir. Sen de hislerinden dolayı bana karşı çıkıyorsun. Bence hiçbir yer ulaşılmaz değil. Kaç günden beri bir geçiş güzergâhı üzerinde çalışıyorum. Bu güzergâh bizim özgürlük yolumuz olabilir."

Samir duyduklarına inanamadı. Gözlerini şaşkınlıkla kırpıştırıp, "Bir geçiş güzergâhı mı?" dedi.

"Evet. Dağlardan ve ormanlardan geçerek gideriz. Daha yorucu. Ama daha az tehlikeli."

"İyi de," dedi Samir, "nereye gideceğiz?"

"Tuzla'ya!"

"Tuzla mı? Ama bu saçma bir fikir!"

Kısa bir sessizlikten sonra, "Ben," diye öfkeyle söylendi Haris, "bir daha onurumu yitirmektense ölürüm daha iyi. Yoksa unuttun mu o iğrenç günü? Çetnikler sadece canımızı değil, onurumuzu da aldılar o gün bizden."

"Bir daha," dedi Samir sinirli bir şekilde, "o uğursuz günden söz etme bana. Unutmak istiyorum o kâbusu."

"Ben de," diye karşılık verdi Haris, "ölmek istemiyorum. Çünkü adil olmayan bir savaş var Srebrenitsa'da. Yalvarırım aç gözlerini artık. Etrafımızda çığlık çığlığa koşuşturan şu zavallı insanlara bak! Hepsi de ölüyor."

Samir ağırlaşmış başını kadırıp çevresine baktı. Sonra derin bir nefes alırken, "Allahım!" dedi. "Şu anda bizi nasıl görüyorsan aynen o haldeyiz. Esirgeyen ve bağışlayan yüce Rabbim, ne olur bize bir yol göster ve günahlarımızı bağışla."

***

Samir o gün Yeşil Berelilerin yanından ayrılır ayrılmaz soluğu 28. Tümenin karargâhında almış, Haris'le birlikte Komutan Ramiz Beçiroviç'in karşısına dikilmişti.

"Efendim," dedi Samir ciddi bir ifadeyle. "Sizinle önemli bir meseleyi konuşmaya gelmiştik."

Boşnak komutan oldukça meşgul görünüyordu.

"Buyurun, ama biraz acele edin!"

Kısa bir sessizlikten sonra, "Doğrusunu söylemek gerekirse," dedi Samir, "arkadaşım sizinle konuşsa daha iyi olacak."

"Neden?"

"Çünkü şimdi duyacaklarınız ona ait şeyler."

Boşnak komutan afalladı. Bakışlarını çevirip Haris'e baktı. Bu duruma bir anlam vermekte zorlanıyor gibiydi.

"Evet," dedi gür bir sesle, "hadi anlat bakalım. Şimdi seni dinliyorum."

Haris cevap vermeden durdu bir an. Omuzlarını dikleştirdi, üst üste boğazını temizledi. Sesine bir güven gelmişti sanki.

"Bir geçiş güzergâhı hazırladım."

Komutan Beçiroviç duyduklarına inanmak istemezcesine, "Ne?" diye sordu şaşkınlıkla. "Ne hazırladın?"

"Bir geçiş güzergâhı!"

"Neymiş bu güzergâh? Benimle daha açık konuşur musun? Sen neden bahsediyorsun?"

Garip bir karşılaşmaydı bu. Sanki ikisi de heyecanlı gibiydi. Haris biraz kendine geldikten sonra elini cebine sokup bir kâğıt çıkardı. Kâğıdı masanın üzerine yaydı. Derin bir soluk alıp, "Efendim," dedi. "Binlerce insanı bu yoldan özgürlüğe kavuşturabiliriz."

Komutan Beçiroviç büsbütün şaşırmıştı. Masanın üzerinde duran kâğıdı dikkatle incelerken, "Bu haritayı," dedi, "nerden buldun?"

Haris sakin bir tavırla, "Bulmadım," diye cevap verdi. "Bu haritayı kendim çizdim."

Boşnak komutan başını hafifçe eğdi. Haritanın üzerindeki yazıyı sesli bir şekilde okudu:

"Özgürlüğe giden yol!"

"Evet," diye karşılık verdi Haris. "Bu yol, özgürlüğe giden yol olabilir efendim."

Komutan Beçiroviç başını kaldırdı. Haris'in kararlı gözlerine baktı. Sanki o gözlerde meydan okuyan korkusuz bir insanın özgüveni vardı.

"Ama," dedi Komutan Beçiroviç. "Bu aynı zamanda bir kaçış planı! Srebrenitsa'yı kim savunacak peki?"

"Srebrenitsa büyük bir tehlike altında artık."

"Burası tehlike altında diye kaçacak mıyız?"

Haris bir an afalladı. Neyse ki fazla uzun sürmedi.

"Ama Çetnikler bu sefer kimseyi sağ bırakmayacaklar. Hepimizi öldürecekler."

Komutan Beçiroviç öfkelenmeye başlamıştı.

"Sen neler zırvalıyorsun? Burada ne yapabileceğimiz üzerine çalıştır beynini. Buradan kaçmak ölüm olur."

"Burada," dedi Haris kararlı bir ses tonuyla, "kalmak da ölüm olur."

Boşnak komutan ilk defa bu kadar öfkelenmişti.

"Bu görüşme bitmiştir," dedi bir çırpıda. "Şimdi görev yerlerinize dönün."

Haris esir kampında yaşadıklarından sonra daha gözü kara biri olmuştu.

"Efendim," dedi sert bir şekilde. "Siz de çok iyi biliyorsunuz ki Srebrenitsa'da Çetnikler kazandı. Hatta hain Mladiç şu anda hepimizin mezarını kazıyor. Bence yenilenlerin canlarını kurtarmaya hakları var. O zavallı insanlara bu son şansı verin. En azından cefa dolu günlerin hatırı için."

***

O akşam Boşnaklar arasında şehirden şehire dolaşıyordu karanlık söylentiler. Herkes yüreği ağzına gelmiş bir şekilde büyük bir saldırıdan bahsediyor, Srebrenitsa'da yaşayan biçare insanlar için dua ediyorlardı.

Bakira yumruklarını sıkmış, Fatima'nın az önce söylediklerinin doğruluğundan hiç şüphe etmeksizin, "Demek," dedi acı dolu bir sesle, "o uğursuz gün gelip çattı..."

Fatima cevap vermedi.

"Hâlbuki," diye devam etti Bakira. "Aklı olan herkes, Mladiç'in ta başından beri kötü niyetli olduğunu anlardı."

Fatima derin derin içini çekti.

"Aşağılık adam resmen başımıza tebelleş oldu."

"Bizimkiler," dedi Bakira, "acaba şimdi ne yapıyor? Onlar için de çok endişeleniyorum."

"İnan," dedi Fatima duygu dolu bir sesle. "Artık kime üzüleceğimi şaşırdım. Herhâlde kaza gelince göz kör oluyor. Biz de bu yüzden tuzağı göremedik."

"Oysaki görmemek körün işidir. Kör biri nasıl ki yeryüzünü ve gökyüzünü göremez. Hatta uzağı ve yakını idrak edemez..."

Fatima sözünü kesti.

"Ama gel gör ki aklı olmayan biri de tıpkı kör biri gibi iyiyi kötüden, iyilik yapanı kötülük edenden ayırt edemez."

"Beni en çok üzen şey de bu zaten. Boşnak halkı olarak iyiyi kötüden ayıramadık. Hırvat ve Sırp komşularımıza güvendik, inandık. Ve sonunda aldandık."

Fatima bir kez daha derin derin içini çekip, "Bizi," dedi, "eğer Ustaşalar ya da Çetnikler öldürmezse bir gün bu keder öldürecek."

Bakira başını kaldırıp Fatima'nın yüzüne baktı.

"Şayet," dedi düşünceli bir sesle, "bu savaş bir gün biterse o suçu yine mi işleyeceğiz?"

Fatima'nın aklı karıştı.

"Hangi suçu?"

"Onlarla birlikte yaşamamızdan bahsediyorum."

Fatima'yı derin bir düşünce almıştı.

"Onlarla," dedi boğuk bir sesle, "birlikte yaşamamız neden suç olsun ki? Bir yerde yaşamak, şununla bununla aynı ha-

vayı solumaya mecbur olmak bir suç değil bence. Ancak bir suç işlersek suçlu oluruz. Unutma ki suç insanın kalbinden ve yaptıklarından çıkar."

Bakira perişandı.

"Fakat insanın kalbine işleyen kötülük okları bir kere saplandı mı, bir daha çıkmaz oradan. O günden sonra bu kin ateşi de sönmez. Ustaşalar ve Çetnikler kin ve düşmanlık ateşini yaktılar. Hem de bir daha sönmemek üzere."

"Haklısın."

Bakira bir an nefes alıp, "Beynimi," dedi, "azgın bir düşünce oyuyor. Bu sıkıntılar ne zaman bitecek? Bu imtihan ne zaman sona erecek?"

"İnan bilmiyorum. Ama bildiğim bir şey var ki sanki dünyada her belanın başı Müslüman olmak! Hıristiyan devletlerin nefretini kazanmak için Müslüman olmak yeterli bence. Bir Hıristiyan kabahat işlerse suç nedense bir Müslümanın üzerine yıkılıyor. Galiba sırf bu yüzden savaş bitmiyor."

Bakira kızgındı.

"İnşallah başımıza gelenler bize bir ders olur. Bir daha düşmanımızla dost olmaktan kaçınırız."

"Ne bileyim? Ben de senin gibi öyle çaresizim ki ne düşüneceğimi bilmiyorum Bakira. Hepimizin lanet kaderi işte! Bizi fena savurdu. Bütün bildiğim bu."

Bakira'nın yüreği paramparça olmuştu.

"İnşallah Srebrenitsa'dakilerin iyiliği için yüce Rabbim daha kötü bir belayı onlardan uzak tutar. Yoksa burada kahrımdan öleceğim."

Fatima kederli bir sesle, "Bu lanet savaş," dedi, "kimimizi öldürdü, kimimizi de çok erken vakitte yaşlandırdı. Artık ne diyeceğimi bilemiyorum. Allah hepsinin yardımcısı olsun."

Bakira da tıpkı onun gibi çaresizdi, sustu. Gözleri birden dolu dolu olduğunda, Srebrenitsa'da yaşayan ailesini düşünüyordu...

***

Saatler gece yarısını gösteriyordu. Mladiç'e bağlı Çetnikler dört bir koldan Srebrenitsa'ya saldırıya geçmiş, şehir kuşatılmıştı. Deyim yerindeyse bölgede kuş uçurtmuyorlardı. Samir çıldırmak üzereydi.

"Allah kahretsin!" diye bağırdı. "Mido Salihoviç'in de müfrezesi imha edilmiş."

"Ben de," dedi Muris, "az önce bir şeyler duydum. Doğru mu acaba? Güya bizimkiler güney bölgesindeki mevzileri terk etmiş."

Samir yorgundu.

"Evet," dedi üzgün bir sesle. "Ben de yeni öğrendim. Komutan Ramiz Beçiroviç'e bağlı birlikler kuzeybatı yönüne doğru çekilmiş."

Muris derin bir uykudan uyanmış gibi şaşkın şaşkın bakarken, "İyi de," dedi. "Bizimkiler geri çekilirse masum halkı kim koruyacak?"

"Bu durum," dedi Samir, "utanç verici. Çetnikler tıpkı yırtıcı bir kuş gibi topyekûn saldırıya geçti."

Muris titreyen bir sesle, "Galiba," dedi, "her şey buraya kadarmış. Bu sefer başaramayacağız."

"Bence de buraya kadar," dedi Haris. "Gerçekten bu sefer başaramayacağız."

Samir ve diğerlerinin morali daha da bozulurken, "Felaket tellalı gibisin Haris," diye homurdandı Samir.

"Gerçekleri görmüyor musun hâlâ? Utanç verici bir haldeyiz. Kendi ülkemizde Birleşmiş Milletler'in tuzağına düştük. O silahları hainlere teslim etmeyecektik."

Samir öfkelenmişti.

"Olan oldu artık. Ne yapalım? Kurtuluşu senin istediğin gibi utanç verici bir kaçışta mı bulalım? Doğduğumuz topraklara ihanet mi edelim?"

Haris yumruklarını sıkıp öfkeli bir şekilde baktı.

"Yeter, sus!" diye çıkıştı. "Kahramanlık taslamayı bırak. Ve şunu bil ki timsahın bulunduğu bir suda yüzmek, kendini tehlikeye atmaktır. Ve kabahat, timsahın bulunduğu suya girendedir."

"Kaçarak günah mı işleyelim yani?"

"Hâlâ anlamıyorsun değil mi? Biz burda bir zindandayız. Peki, bizi kim cezalandırıyor? Şeytan Mladiç! Artık kabul et. O şeytanın gazabına uğradık."

"Siz," dedi Muris araya girerek, "neyi tartışıyorsunuz? Hangi kaçıştan söz ediyorsunuz?"

Haris başını çevirdi. Az ötede duran Muris'e dikkatle bakıp, "Yoksa," diye homurdandı, "size söylemedi mi?"

Muris şaşırmıştı.

"Neyi söylemedi mi?"

"Ben," dedi Haris âdeta burnundan soluyarak, "bir kaçış planı hazırladım. Eğer başarıya ulaşırsak hepimizin yaşama şansı var."

Muris heyecanlanmıştı.

"Ya yoksa?"

"O zaman burada başımıza gelecek şeyi yaşarız. Yani hepimiz ölürüz."

Muris afalladı.

"Demek sana göre burada kalmakla mezar bir, öyle mi?"

"Evet! Maalesef gerçekler böyle. Bana öyle geliyor ki hain Mladiç çoktan mezarlarımızı kazdı bile."

Samir öfkeyle baktı ona.

"İnsanların aklını çelme."

"Sus! Lütfen sus! İnsanların yaşamaya hakkı var Samir. Bu korkunç savaşta ölmek kader değil. Bu savaş buram buram ihanet kokuyor çünkü. Göreceksin, yakında bu topraklar ölüler tarlasına dönüşecek."

Bu sözler üzerine aralarında büyük bir sessizlik oldu. Sessizliği yalnızca top mermilerinin gümbürtüsü bozuyordu...

Birden uykudan uyanır gibi silkindi Muris. Yüreği heyecandan küt küt atarken, "Bence," dedi, "Haris doğru söylüyor. İnsanların yaşamaya hakkı var. Bu şehir bombalara böyle maruz kalırsa şafak sökmeden önce şeytanın ini olacak. Sen Samir, şeytanın ininde yaşayabilir misin? Ya da şeytan seni kendi ininde yaşatır mı?"

Samir kendini ilk defa yalnız hissediyordu.

"Ben," dedi boğuk bir sesle, "gene de burada kalıp şeytana meydan okumak istiyorum."

"Ama şunu da aklında iyi tut ki Mladiç denen şeytan aynı zamanda hepimizin celladı. Saçlarımızı kazımış, baltasını da bileylemiş! Söyler misin, bu cellada nasıl meydan okuyacağız?"

Samir başını kaldırıp gözlerini ona dikti. Bir süre hiç kıpırdamadı. Sonra kederli bir şekilde, "Ben," dedi, "burada kalıp Srebrenitsa'yı savunacağım."

Muris öfkelendi.

"Lanet olsun! Biraz söz dinle Samir. Sen beni korkak mı sanıyorsun? Hayır, korkak değilim. İşe yaramaz bir adam da değilim."

"Ama..."

Muris onun konuşmasına fırsat vermedi.

"Sus! Görmüyor musun? Srebrenitsa düştü düşecek."

Ansızın bir sessizlik oldu. Herkes bir an şehre kulak kabarttı. Tek duydukları, top sesleri, bağrışlar, iniltiler, ağlaşmalar oldu.

"Savaşlar," dedi Muris, "yalnızca ülkeler veya ordular arasında verilmez. Savaşlar aynı zamanda insanlar arasındadır. Şimdi kapa çeneni! Bizimle burada bir savaşa tutuşma. Srebrenitsa'yı hiçbirimiz savunamayız artık. Haris az önce söylediklerinde haklı. Burası artık ölüler tarlası!"

Samir o an öyle büyük acılar çekiyordu ki ne diyeceğini bilemedi. Kısa bir tereddütten sonra, "Kaçmak," dedi ağlamaklı bir sesle, "gücüme gidiyor. Daha önce bir kez kaçtım ve hâlâ acısını çekiyorum."

"İnan," dedi Haris. "Böyle yaşamak benim de zoruma gidiyor. Ama elimizden başka bir şey gelmiyor. Bir daha Çetniklerin eline düşmemek için dua ediyorum. Mladiç'in köpekleri bizi herhangi bir yerde yakalarsa derimizi yüzer, parça parça ederler. Bunları seninle yaşamadık mı Çelopek Kampında?"

Çelopek'i hatırlamak Samir'in bir kez daha nefesini kesti.

"Bir daha," dedi sesi titrerken, "o iğrenç yerden bahsetme demiştim sana."

Haris'in yüzünde hiç kimsenin daha önce görmediği kadar şaşkın ve tuhaf bir ifade belirdi.

"Öyleyse sen de bizimle didişme, çünkü boşuna. Bu savaşı kazanma şansına sahip değilsin artık. Ne olur, gör bu gerçeği!"

Samir cevap vermedi. Kıpırdamadan öylece dururken bir damla yaş burnunun kenarından kayıp dudağına doğru süzüldüğü sırada, "Kaçmak," dedi Muris, "iyi bir öğüt! Ama nereye kaçacağız?"

SREBRENİTSA KATLİAMI

Aylardan temmuz, günlerden salıydı. Uyumadan geçirilen bir gecenin sonunda güneş gaddarca yükselirken Srebrenitsa'nın üzerinde, binlerce insan çığlıklar atarak sokaklarda koşuşturuyordu...

"Artık," diye öfkeyle söylendi Muris. "Srebrenitsa'nın üzerinde yükselen güneş battı. Yıllardan beri bu iğrenç savaşın bitmesini bekleyen halkın üstüne karanlık gölgeler çöküyor."

"Eğer," dedi Samir, "Naser burada olsaydı, onu kimse kandıramazdı. Çünkü o, Çetniklerin elini kolunu sallayarak Srebrenitsa'ya girmesine asla izin vermezdi. O burada olsaydı, kendilerini neyin beklediğini bilen aşağılık köpekler saldırmaya cesaret edemezlerdi."

Muris öfkesinden ağlıyordu.

"Maalesef hiçbir umut kalmadı. Srebrenitsa halkı için mutluluk bir daha bulunmamak üzere kaybolup gitti. Bundan sonra kalan ömrümüzde hepimiz üzüntü içinde yanıp kavrulacağız."

Samir başını kaldırdı. Üzgün gözlerle etrafına bakındı. O da zaman zaman gözyaşlarını tutamayarak ağlıyor, bakışlarını çevresindeki yüzlerde gezdiriyordu bir bir.

"Şu zavallı insanların," dedi kahır dolu bir sesle, "haline bak. Sonlarının böyle olacağını kim bilebilirdi?"

Muris öfkeden akıttığı gözyaşlarını elinin tersiyle silerken, "Bu halk," dedi, "nereye gidiyor böyle?"

O esnada Mineta koşarak yanlarına geldi. Zavallı kızcağız da herkes gibi korkudan tir tir titriyordu.

"Sanki," dedi nefes nefese, "bütün Srebrenitsa çıldırmış. Her şey kötüden de beter."

"İnsanlar," diye söylendi Muris, "nereye gidiyor bu perişan vaziyette?"

Mineta derin bir iç çekti.

"Herkes aklını oynatmış! Etrafta ne yapacağını bilen kimse kalmadı. Ve bugünün nasıl biteceğini bilen de. Sanki Srebrenitsa gitgide daralıyor, küçülüyor. Hiç kimse korkudan nefes alamıyor."

Muris onu böyle dehşete kapılmış halde görünce, "Biraz sakin ol," dedi.

"Nasıl sakin olayım Muris? Ne yapacağız? Yoksa şu insanlar gibi biz de Potoçari'deki Hollanda üssüne mi sığınacağız?"

Bu sözler karşısında herkes afalladı ve şaşkınlıkla birbirlerinin yüzüne baktılar. Durumu anlamakta zorluk çektikleri her hallerinden belli oluyordu. Samir bir ara kocaman açılmış gözlerini ona dikip, "Nereye sığınacaklar?" diye sordu.

"Gidip," dedi Mineta boğuk bir sesle, "o hain Hollandalıların üssüne sığınacaklarmış."

Samir hâlâ şaşkındı.

"Bizim orada sığınacak bir yerimiz yok. Bence çok büyük bir hata yapıyorlar."

Mineta'nın sinirleri bozulmuştu. Birden hüngür hüngür ağlamaya başladı.

"Hain Hollandalılar," dedi hıçkırıklarının arasından, "şehri tamamen boşalttılar. Bütün askerler Potoçari'deki üsse çekildi. Biz ne yapacağız şimdi?"

"Bence," dedi Muris. "Bir an önce kaçalım burdan. Haris haklı. Srebrenitsa birkaç güne kalmaz ölüler tarlasına dönüşecek."

"Sen," dedi Mineta şaşkınlık içinde, "neden bahsediyorsun?"

Muris başını çevirdi, o âna kadar hiç konuşmayan Haris'e dikkatle bakıp, "O," dedi, "bir kaçış planı hazırlamış."

Mineta iyice afalladı.

"Ne? Bir kaçış planı mı?"

Haris o esnada sessizce duruyor, göz ucuyla onlara bakıyordu. O da tıpkı diğerleri gibi ağır bir yükün altındaydı. Güçsüzlüğün, çaresizliğin verdiği büyük bir üzüntüyle başını önüne eğip, "Belki de," dedi kahır dolu bir sesle, "kaçmak son şansımız bizim."

"Peki," dedi Mineta bir çırpıda, "nereye kaçacağız?"

"Tuzla'ya!"

Mineta duyduklarına inanamamış, heyecanlanmıştı.

"Söyler misin, oraya nasıl gideceğiz?"

"Bir geçiş güzergâhı hazırladım. Dağlardan ve ormanlardan yürüyerek geçip gideceğiz. Biliyorum bu hiç kolay olmayacak. Ama yaşamak için denemeye değmez mi?"

"Öyleyse," dedi Mineta heyecanlı bir sesle. "Neden bir an önce yola koyulmuyoruz? Daha neyi bekliyoruz?"

Herkes sözleşmişçesine başını çevirip kuşku dolu gözlerle Samir'e baktı.

"Kardeşin," dedi Muris, "bu fikre karşı çıkıyor."

Mineta bir kez daha afalladı.

"Neden ama?"

Muris tam cevap verecekti ki, "Onlara da söylediğim gibi," diye araya girdi Samir. "Kaçıp gitmek gücüme gidiyor. Daha önce bir kez kaçtım ve hâlâ acısını çekiyorum."

Mineta'nın birden beti benzi attı.

"Sen kafayı mı yedin? Önümüze çıkan uçurumu görmüyor musun? Şeytan Mladiç hepimizi o uçurumdan aşağıya yuvarlayacak. Şayet burada kalırsak öleceğiz. Çünkü o iblis hayatlarımızı bağışlamayacak."

Samir'in bu sözler karşısında yüzü allak bullak oldu. Kederli bir sesle, "Biz de," dedi, "korkak biri gibi kaçarsak burayı kim savunacak?"

Mineta öfkelenmişti kardeşinin hâlâ diretmesine.

"Lütfen şu gözlerini aç artık. Srebrenitsa düştü! Bu gidişle o iblis soyumuzu kökten kurutacak."

Muris araya girdi.

"Mineta doğru söylüyor. Ah! Hayatımızda zifiri karanlık gecelerden de daha karanlık günler bizi bekliyormuş meğerse. Acı... Felaket... Ölüm... Ah! Düşün ki tüm dünya attığımız çığlıklara kulaklarını tıkamış."

Samir hâlâ kararsızdı.

"Doğrusu," dedi Mineta. "Başımıza nasıl bir bela geldi bilmiyorum. Ama bildiğim bir şey var ki o da biraz daha sabredecek durumda olmadığımız. Ya burada kalıp öleceğiz ya da son kez umuda yolculuk yapacağız."

Bu sefer Haris araya girdi.

"Ben de bilemiyorum. Belki de bu yolculuk esnasında önümüze türlü türlü tehlikeler çıkacak. Belki de birçoğumuz varamayacak Tuzla'ya. Ama en azından bir amaç uğruna olacak bu yolculuk."

Samir içindeki ürpertiyi bastırıp, "Pekâlâ," dedi. "Siz ne derseniz ona göre hareket edeceğim. Yalnız bir şartım var."

Haris şaşırdı.

"Ne şartı?"

Samir başını hafifçe çevirdi. Etrafta dehşet dolu bir şaşkınlıkla koşuşturan zavallı insanlara baktıktan sonra, "Senin," dedi kararlı bir ses tonuyla, "hazırladığın geçiş güzergâhını onlarla da paylaşacağız. En azından onlar da bizim gibi son kez umuda ve yaşama tutunabilsinler."

Haris acı acı güldü.

"Bu geçiş güzergâhını yalnızca kendimiz için hazırlamadım. Srebrenitsa'da yaşayan her Boşnak benim kardeşim ve dostumdur. İsteyen bizimle gelebilir."

Samir yorgun gözlerle son defa yaşadığı şehre bakıp, "Bir gün," dedi sesi titrerken, "hain Çetniklerin de sonu gelecek. Hem de pek, pek yakında gelecek. Ama şimdilik hoşça kal Srebrenitsam..."

***

11 Temmuz günü, Srebrenitsa'da yaşayan Boşnak halkı korkunç bir saldırıya maruz kalmıştı. Çetnikler savunmasız şehri tamamen kuşatmış, ellerindeki ağır makineli tüfeklerle kan ve ölüm saçmışlardı.

"Açın şu lanet kapıyı," diye haykırdı kalabalıktan biri. "Açın dedim size. Tanrı'nın cezaları! Açın şu kapıyı. Bizi nasıl savunuyorsunuz?"

Potoçari'deki Hollanda üssünün önü âdeta mahşer yeri gibiydi. Yaklaşık yirmi beş bin kişi büyük bir korku içinde üsse gelmiş, içeri girmeye çalışıyordu. Bu sefer hep bir ağızdan, "Açın şu lanet kapıyı," diye haykırdılar.

O esnada ana giriş kapısının elli adım kadar gerisinde bekleyen Thom Karremans, "Bu kalabalık," dedi gür bir sesle, "ne istiyor bizden?"

Hollandalı komutanın az ötesinde duran askerlerden biri, "Efendim," dedi. "Kapıları açmamızı istiyorlar."

Komutan Karremans dışarıdaki kargaşa ve gürültüden dolayı askerin söylediklerini tam olarak duyamamıştı.

"Ne yapmamızı istiyorlar?"

Genç asker biraz daha yakınına gelerek, "Kapıları açmamızı istiyorlar," dedi bir kez daha.

Hollandalı komutan afalladı.

"Bunlar aklını oynatmış. O kadar insanı nereye alacağım? Hepsini kovun gitsin."

Bu cevabı beklemeyen asker bocaladı. Sonrasında kendini çabucak toparlayıp, "Ama efendim," dedi gür bir sesle. "Onları nasıl kovabiliriz? Hepsi de korkudan delirmenin eşiğine gelmiş."

Komutan Karremans umutsuzca etrafına bakınırken, "Lanet olsun!" diye homurdandı. "Her şey içinden çıkamayacağım kadar karmakarışık bir hal aldı. Şu Müslümanlardan nedir benim çektiğim?"

Asker bu sözler üzerine donup kaldı. Ne diyeceğini bilemedi.

"Ama efendim..." diye kekeledi. "Unuttunuz mu yoksa? Bize sığınan masum insanları koruyacağımıza dair söz vermiştik."

Hollandalı komutan birden öfkelendi.

"Sen benimle ne biçim konuşuyorsun? Şu pisliklere iyi bak, kim bunlar? Doğrusu Müslümanların hiçbiri zerre kadar umurumda değil! Ben sadece Sırpların elindeki esir askerlerimi düşünüyorum."

Bu sözleri duymayı beklemeyen genç askerin tüm bedeni titremeye başladı. Bir acı onu olduğu yere bağlamıştı sanki. Orada hiç kımıldamadan durmuş, taş kesilmişti.

"Şimdi," dedi Hollandalı komutan, "derhâl gidin ve şu pislikleri kovun oradan."

Genç asker bir süre sonra suda eriyen bir buz parçası gibi çözülüp kendine geldiğinde, "Emredersiniz efendim," dedi gür bir sesle. "Hemen gidiyoruz."

***

Samir'in yüzü ter içindeydi ve soluk soluğa kalmıştı. Kalabalığa karşı bağırarak konuşmaya başladığında, damarları neredeyse patlayacakmış gibi atıyordu.

"Şimdi beni iyi dinleyin lütfen. Artık her şey bitti. Srebrenitsa düştü!"

Bu son söz, kalabalığı oluşturan biçare insanların yüzüne bir tokat gibi indi. Doğrusu hiç kimse bunu duymayı beklemiyordu. Çok geçmeden kalabalıktan biri, "Kapa çeneni!" diye haykırdı. "Çok sorumsuz laflar ediyorsun."

Ansızın bir uğultu koptu. Kalabalıktan başka biri, "Doğru söylüyor," diye bağırdı. "İn ordan ve kapa çeneni!"

Samir baştan ayağa titriyordu.

"Lütfen dinleyin!" dedi daha yüksek sesle bağırarak. "Bir karar vermeden önce beni iyi dinleyin..."

Az önceki adam sözünü kesti.

"Kapana çeneni! İn oradan aşağıya."

Bu sefer uzun boylu biri elini hayava kaldırıp, "Arkadaşlar," dedi otoriter bir ses tonuyla. "Şimdi herkes sussun. Biliyorum başsız kaldık ve şu anda hepimiz büyük bir telaş içindeyiz. Bırakalım konuşsun. Bakalım ne diyecek."

O anda zaman durdu sanki. Bunun üzerine, "Ben," dedi Samir, "Yeşil Berelilerdenim. Söylemek istediğim şey, burada kalanları hain Mladiç koyunlar gibi boğazlayacak."

Bu sözlerden sonra kalabalık gene kıpırdanmaya başladı. Onların huzursuzlandığını gören Samir, "Geriye," dedi alelacele, "tek bir şansımız kalıyor. Buradan kaçmak."

Bu son cümleden sonra herkes başını çevirdi, birbirine şaşkın gözlerle baktı.

"Ama nereye?" diye sordu uzun boylu adam.

"Tuzla'ya!"

Ansızın bir uğultu koptu.

"Bu adama," diye bağırdı kadının biri, "sakın inanmayın! Hepimizi ölüme götürecek."

Samir bu acı sözler karşısında içi boşalmış gibi hissetti. Kendini toparlayabilmek için derin derin nefes alırken, "Bu saatten sonra," dedi gür bir sesle, "burda kalmak hiç de iyi bir fikir değil. Elbette isteyen kalabilir, ama bedelini canıyla öder."

"Sus artık!" diye bağırdı sabrını yitirmiş başka biri. "Sen Boşnak değilsin. Gerçek bir Boşnak tabanları yağlayıp kaçmaz. Sen işe yaramaz bir ödleksin! Hatta Boşnakların yüz karasısın."

Samir'in duydukları yüzünden morali bozuldu. Bir an ne diyeceğini bilemedi. Çaresiz şekilde, "Siz bilirsiniz," diye haykırdı. "Ama Tuzla'ya gitmek isteyenler bizimle gelebilir."

***

Potoçari'deki Hollanda üssünün önü hâlâ mahşer yeri gibiydi. Askerler bir an önce kalabalığı dağıtmak istemiş, fakat yaklaşık altı bin Boşnak ne yapıp edip üssün içine girmeyi başarmıştı. Kalabalıktan geri kalanlar ise ya üssün etrafında toplanmış ya da Tuzla'ya doğru yola koyulmuşlardı.

"Komutanım," dedi çavuş. "Şimdi ne yapacağız? Ortalık ana baba günü. Dışarıda iğne atsanız yere düşmez."

Hollandalı komutan oldukça sinirliydi. Yumruklarını sıkıp öfkeli bir şekilde, "Lanet olsun!" diye söylendi. "Ben de herkes gibi oturmuş bekliyorum."

Çavuş sarışın, uzun boyluydu.

"Komutanım," dedi çekimser bir sesle, "neyi bekliyorsunuz peki?"

Komutan Karremans âdeta burnundan soluyordu.

"İki savaş uçağımız şu an havada. Srebrenitsa'yı abluka altına alan Sırp mevzilerini vurmasını bekliyorum."

Asker afalladı.

"Ama General Mladiç bu işe çok kızacak."

Hollandalı komutan düşünceli bir şekilde odada bir aşağı bir yukarı dolaşmaya başladığı sırada içeri asker girdi. Karremans onu karşısında görünce, "Hayrola?" dedi şaşkınlıkla. "Bu telaş da neyin nesi?"

Asker, komutanının sesini duyar duymaz hazır ola geçti.

"Efendim," dedi gür bir sesle. "General Mladiç geldi. Dışarıda bir konuşma yapıyor."

Hollandalı komutan büsbütün şaşırmıştı.

"Konuşma mı yapıyor? Kime peki?"

"Üssün etrafını saran Boşnaklara."

Komutan Thom Karremans duyduklarına inanamadı. Gözlerini kırpıştırıp, "Onlara," dedi, "ne söylüyor?"

Ansızın dışarıda bir uğultu koptu. Hollandalı komutanın kalbi yerinden oynadı sanki. Odada bulunan çavuş hiç vakit kaybetmeden bir ok gibi fırladı. Pencerenin kanatlarını ardına kadar açtı. Birden Mladiç'in gür sesi odanın içinde yankılandı:

"Size söz veriyorum. Kimseye bir kötülük yapılmayacak. Kimsenin kılına dahi zarar gelmeyecek. Elinizde kalan silahları da teslim edin bir an önce. Bu saatten sonra Tanrı size yardım edemez. Ama Mladiç edebilir..."

Zavallı Boşnaklar çaresizlikten olsa gerek bir kez daha kanmışlardı şeytan Mladiç'e. Onu büyük bir sevinçle alkışlarken, "Özellikle de," diye konuşmasını sürdürdü Mladiç, "Boşnak kadınlarımıza sesleniyorum. Hiç endişe etmeyin. Kocalarını-

za, çocuklarınıza ve erkek kardeşlerinize herhangi bir zarar gelmeyecek."

Bu sözler üzerine Boşnak kadınlar hep bir ağızdan, "Hvala," diye coşkulu bir şekilde yanıt verdiler, onu alkışlamaya başladılar.

O esnada pencerenin önünde duran Komutan Thom Karremans pis pis sırıtıp, "Boşnak kadınlar ona böyle teşekkür ettiğine göre," dedi, "gidip yine şeytana inandılar. Bu kaçıncı hata?"

***

Srebrenitsa'dan kaçan kalabalık bir grup Tuzla'ya varmak için ormandaki dar patikada, tek sıra halinde ağır ağır yürüyorlardı...

Mineta o anda sanki bir düşün içinde, bir peri masalına doğru yürüyormuş gibi hissediyordu kendisini. Hatta attığı her adımda kalbinin sıcacık olduğunu, içinin yeni bir ümitle dolduğunu duyumsuyordu. Geride bıraktığı bu şehir artık yavaş yavaş uzak bir anı oluyordu.

"Allahım," dedi Muris arkasından yürürken, "acı bize. Bu yolculukta sonsuz bir güç ver hepimize."

Mineta başını çevirip yumuşak bir gülüşle ona baktı.

"Bitti," dedi. "Kötü günler bitti."

Muris bir an bakışlarını uzaklara dikti. O sırada kalabalık grubun en önünde ve dar bir yolda yürüyen Haris'e gözü takıldı.

"Allah ondan razı olsun. Yoksa halimiz perişandı."

Mineta bu sefer buruk bir şekilde gülümsedi.

"Eğer o olmasaydı hiçbirimizin aklına böyle bir şey gelmezdi."

Muris düşünceliydi.

"Umarım emeklerimizi boşa çıkarmaz Allah. Oraya sağ salim ulaşırız."

Mineta'nın birden yüreği sızladı.

"Artık iyi tarafından bak. Bu yol bizi özgürlüğe götüren tek yol çünkü."

Muris birden tebessüm etti.

"Özgürlük sözü kulağa ne kadar da hoş geliyor. Uzun zamandır hasret kaldık buna."

Mineta'nın sol ayağı önündeki bir ağaca takıldı. Yere düşeceği esnada Muris arkasından uzanıp incecik belinden tuttu. Bir an heyecandan Mineta'nın kalbi hızla atmaya başladı. Muris de tıpkı onun gibi heyecanlanmıştı. Utanıp hızla elini geri çekerken, "Sen," dedi titreyen bir ses tonuyla, "iyi misin?"

Mineta doğrusu kendine gelebilmiş değildi. Çünkü Muris daha önceleri ona hiç bu şekilde dokunmamıştı.

"İyiyim," diye fısıldadı. "Ayağım takıldı sadece. Beni tutmasaydın yüzüstü yere kapaklanacaktım."

Muris tatlı tatlı gülümsedi.

"Seni canım pahasına da olsa korurum."

Mineta duygulandı.

"İstersen," dedi boğuk bir sesle, "böyle konuşma. Beni utandırıyorsun çünkü."

Muris'in yüzünü sevinç kaplamıştı.

"Özür dilerim seni utandırdıysam."

Mineta bir şeyler söylemek üzereydi ki birden Muris'in gözleri az ötedeki çalılıklara takıldı. Ansızın durdu ve gördüğü şey karşısında dehşetle haykırıp, "Herkes yere yatsın!" diye haykırdı. "Çetnikler burda."

Çok geçmeden kalabalıktan canhıraş bir feryat yükselirken, "Ateş!" diye bağırdı çalılıkların ardına saklanan biri. "Ateş! Ateş!.."

Bu ani saldırı karşısında zavallı insanlar panik içinde çil yavrusu gibi dağılırken, koca ormanı inleten çığlıklar gitgide artıyor, kulakları çınlatıyordu...

***

Saatler öğleden sonrayı gösteriyordu. Hollanda devletine ait iki savaş uçağı Sırp mevzilerini bombalamış, bir tank imha edilmişti.

Onlardan böyle bir şeyi beklemeyen General Mladiç oldukça öfkelenmiş, soluğu yine Potoçari'deki Hollanda üssünde almıştı.

"Komutan Karremans," diye öfkeyle haykırdı. "Siz ne yaptığınızı sanıyorsunuz? Bize yönelik bu saldırılar neyin nesi?"

Hollandalı komutan, Mladiç'in yüzüne dahi bakmaya cesaret edemiyordu. Titrek bir sesle, "Derhâl," dedi, "kuşatmayı kaldırın. Sonra da askerlerimi serbest bırakın."

Mladiç bu cevap üzerine öfkeden kudurdu.

"Komutan," dedi sinirli sinirli. "Sizin yaptığınız bu akılsızlığı çocuk yapmaz. Oyun mu bu? Hem de böyle bir günde. Srebrenitsa'yı ele geçirdiğimiz bir günde..."

Komutan Karremans sözünü kesti.

"Askerlerimi serbest bırakın."

Mladiç pis pis sırıttı.

"Peki öyleyse, nasıl isterseniz! Birazdan hepsini ceset torbasına koyup göndereceğim size."

Hollandalı komutanın yüzü bembeyaz oldu.

"Eğer," diye çıkıştı, "böyle bir şey yaparsanız sizi pişman ederim."

"Üzgünüm," dedi Mladiç alaycı bir ses tonuyla. "Bizi pişman edecek vakti bile bulamayacaksınız burada. Tepemizde uçan şu uçaklarınız ya defolup gider ya da bu üssü yerle bir ederim. O kadar!"

"Beni tehdit etmeyin general. Bu savaşı kazanacağınızı mı zannediyorsunuz?"

Mladiç bir kez daha sırıttı.

"Benim bundan hiç şüphem yok. Yoksa siz kazanacağımıza inanmıyor musunuz?"

Komutan Karremans acı acı güldü. Ona küçümser bir bakış attıktan sonra, "Elbette inanmıyorum," dedi. "Ne çabuk unuttunuz general. Siz Sırplar tarih boyunca tüm savaşları kaybettiniz."

Mladiç bir kahkaha attı.

"İşte bunda yanılıyorsunuz. Her zaman kazanan Sırplar oldu. Ayrıca şu an askerlerinizin hayatıyla kumar oynuyorsunuz. Bu saatten sonra başlarına her şey gelebilir. Tabii ki sizin de."

Komutan Karremans sinirlenmişti.

"Yoksa beni tehdit mi ediyorsunuz?"

Mladiç onunla eğleniyor gibiydi. Alaycı bir tavırla, "Bu sözlerimi," dedi, "istediğiniz şekilde anlayabilirsiniz. Ama günah benden gitti!"

Hollandalı komutan bir an ne diyeceğini bilemedi, sustu.

"Komutan Karremans," dedi Mladiç. "Siz de biliyorsunuz, yaşam oyuncak değil. Hele ki savaş hiç değil. Sizin hiçbir zaman düşmanınız olmadık. Olmadığımız gibi de dindaşız aynı zamanda. Lütfen derhâl bir karar verin. Biz Hıristiyanlardan yana mısınız, yoksa Müslümanlardan mı?"

Hollandalı komutanın az önceki suskunluğu devam ediyordu. Sırp generalin karşısında kendini bırakmamak için derin derin nefes alıp verdikten sonra, "Elbette," dedi, "dindaşlarımızdan yanayım."

Mladiç'in kaçan keyfi biraz olsun yerine gelmişti.

"Eee, o zaman tepemizdeki uçaklar da neyin nesi?"

Komutan Karremans pes etmiş gibiydi. Yüzünü asıp, "Esir aldığınız askerlerimi," dedi, "serbest bırakın bir an önce."

Mladiç, Hollandalı komutanın bakışlarındaki yılgınlığı görmüştü.

"Eğer," dedi kararlı bir ses tonuyla, "üstlerinizle derhâl görüşüp uçakları geri çekerseniz, ben de askerlerinizi serbest bırakırım. Yoksa bu affedilmez davranışınıza affedilmez bir karşılık veririm."

"Pekâlâ! Onlarla uydu bağlantısıyla görüşeceğim. Bakalım ne diyecekler?"

Mladiç iyice rahatlamıştı.

"Onlar da ta başından beri bizim tarafımızda. Size tek söyleyeceğim şey, Fransız generalden bir daha aptalca istekte bulunmayın. Yoksa bir dahaki sefere hepinizi esir alırım."

Komutan Karremans duyduğu bu son söz karşısında buz kesti âdeta. O an üzerine öyle büyük bir sıkıntı çöktü ki ağzını açıp tek kelime dahi edemedi karşısında.

O sırada Mladiç acınası gözlerle ona bakıyor ve bundan sonra Boşnaklara ne yapacağının hayalini kuruyordu...

***

Haris belki de hayatında ilk defa böyle bir korku hissetmişti. Elbette hissettiği bu korku kendisinden kaynaklı değildi. Tuzla'ya sağ salim götürmeye yemin ettiği o biçare insanlar yüzündendi. Saldırıya uğradıkları Şuşnyari'den beri hiç dinlenmeden koşmuşlar, soluğu Yagliçi Köyünde almışlardı.

"Yine de," dedi Haris, "kurtulmuş sayılmayız. Çetniklerin en hızlıları arkamızda hâlâ."

Muris de saldırıya uğradıklarından beri kendine gelebilmiş değildi. Güçlükle ayakta durmaya çalışırken, "Acilen bir şeyler

yapmamız gerekiyor," diye homurdandı. "Ne olursa olsun bir çözüm bulmak zorundayız."

"Daha ilk günden," dedi Samir, "çok ağır kayıplar verdik. O panikle bir sürü insan da ormana dağıldı. Artık onları bir araya toparlayamayız."

Muris âdeta kahrolmuştu.

"Sanki Çetniklerin bu güzergâhtan haberleri var. Böyle ne çabuk da tedbir almışlar."

Samir içini çekti.

"Bence biraz acele edelim. Oraya bir an önce varmalıyız. Yoksa bu hain köpekler bizi parçalayacak."

Haris bunun üzerine hırıltılı bir sesle, "Bana sorarsanız," dedi, "hiç acele etmeyelim. Planımızı yeniden gözden geçirelim."

Herkes aynı anda başını çevirip meraklı gözlerle baktı ona.

"Sen," diye fısıldadı Samir, "neler söylüyorsun?"

Haris bu sefer acı dolu bir sesle, "Maalesef," dedi, "durum tahmin ettiğimden de kötü."

Samir kaşlarını çattı.

"Yoksa bizden bir şey mi saklıyorsun? Ne demek istiyorsun?"

"Sizinle açık konuşacağım. Ormandaki ani saldırıdan sonra beni kuşkulandıran bir şeyler var."

"Ne?" dedi Muris şaşkınlıkla. "Seni ne kuşkulandırıyor?"

Haris'in yüreği korkunç acıyordu. Üç defa derin derin nefes alıp verdikten sonra, "Bence," dedi, "biri ya da birileri buradan kaçacağımızı Çetniklerin kulağına fısıldamış."

Herkes şaşırmıştı.

"Ama kim?" dedi Muris afallamış bir halde. "Böyle alçakça bir hainliği kim yapar?"

"İçimizdeki hain ya da hainler!"

"Sen neden söz ediyorsun? Bir Boşnak bir Boşnağa nasıl hainlik yapabilir?"

Haris başını sağa sola salladı. O da kendisini son derece çaresiz hissediyordu.

"Bilmiyorum. Ama bildiğim bir şey var ki Çetnikler bu kaçış planımızdan haberdarlar."

O âna kadar Mineta kıpırdamadan sadece konuşulanları dinlemişti.

"Derhâl," dedi boğuk bir sesle. "Bir şeyler yapın. Bu saatten sonra Çetniklerin eline canlı düşmeyelim."

Haris şüphe içinde kaşlarını çattı.

"Bence Çetnikler bizi canlı yakalamak istemiyor. Sanki böyle bir dertleri yok gibi. Belli ki hepimizi öldürmek için yukardan emir almışlar. Hepiniz gördünüz. Yalnızca öldürmek için ateş ediyorlardı."

Samir'i bir düşünce sarmıştı.

"Şimdi ne yapacağız?"

Haris elinin tersiyle alnında biriken teri sildi. Ardından derin bir nefes alıp, "Tuzla'ya doğru," dedi, "yolumuza devam edeceğiz. Ama bu sefer gündüzleri değil, geceleri yol alacağız."

***

O gün Mladiç'in keyfine diyecek yoktu. Hollanda devletine ait iki savaş uçağı geri dönmüş, Mladiç de o saatlerde kamera karşısına geçip şu açıklamayı yapıyordu:

"Şu an 11 Temmuz 1995, Sırp Srebrenitsa'sındayız. Tam da Büyük Sırp Kutsal Gününün arifesinde! Bu şehri Sırp milletine armağan ediyoruz. Türklere karşı olan isyanın anısına, Müslümanlardan intikam almanın vakti geldi."

Mladiç sözlerini bitirir bitirmez ansızın bir alkış tufanı koptu. Etrafını sarmış Çetnikler onu büyük bir coşkuyla alkışlıyor, hep bir ağızdan, "Türklere ölüm!" diye haykırıyorlardı.

Mladiç'in gördüğü bu manzara karşısında içini sevinç kapladı. Kendine göre mutluydu artık ve yüzünde kocaman bir tebessüm vardı. Yüksek bir sesle, "Bugün," dedi, "zafer günümüz! Yaşasın Sırp Srebrenitsa'sı!"

Çetnikler yine hep bir ağızdan, "Yaşasın Sırp Srebrenitsa'sı!" diye bağırdılar.

Mladiç başını hafifçe çevirdi. O sırada yanında duran Komutan Krstiç'e bakıp, "Benim duyduklarımı," dedi sevinçli bir sesle, "sen de duyuyor musun? Bu sesler insanın içine işliyor."

Komutan Krstiç bir kahkaha attı.

"Duymaz olur muyum? Yıllardır bu ânı bekliyordum."

Mladiç de bir kahkaha patlatırken, "Öyleyse," dedi, "kulaklarını aç da iyi dinle!"

Komutan Krstiç bir an nefesini tuttu. Etrafına kulak kabarttıktan sonra, "Eee?" dedi. "Şimdiki planımız ne?"

Mladiç bunu beklemiyordu.

"Ne demek istiyorsun?"

Komutan Krstiç bu sefer ciddi bir tavırla bakıp, "Türklerden," dedi, "ne zaman intikam alacağız?"

Mladiç sırıttı.

"Acelen ne?"

Komutan Krstiç sabırsız görünüyordu.

"Doğrusu Srebrenitsa umurumda değil. Beni Türklerden alacağımız öç ilgilendiriyor."

Mladiç keyifli bir şekilde gülümsedi.

"Sabırlı ol! Birazdan temizlik işine koyulacağız."

"Peki," dedi Komutan Krstiç. "Hollanda üssüne sığınan Türkleri nasıl dışarı çıkaracağız?"

Mladiç gene bir kahkaha attı.

"O pislikleri dışarı çıkarmayacağız. Aksine Hollandalıları oradan kovacağız."

Komutan Krstiç afalladı.

"Bunu nasıl yapacağız ama? Ayrıca General Janvier bu işe ne der?"

Mladiç dudağını büzdü.

"Fransız general mi? O köpek bize ne zaman havladı ki? Şayet o olmasaydı, bugün Srebrenitsa'yı işgal edebilir miydik sence?"

Komutan Krstiç'in keyfi tekrar yerine gelmişti.

"Senin dediğin gibi olsun. Şimdi söyle bana, temizlik işine nerden başlayacağız?"

"Tabii ki Hollandalılardan!"

Komutan Krstiç gülümsedi.

"Öyleyse bir an önce işe koyulalım. "

Mladiç ona heyecanla bakıp, "Tamam," dedi. "Şimdi işe koyulalım."

***

Neredeyse akşam olmak üzereydi. General Mladiç yanındakilerle birlikte Hollanda üssüne doğru askeri bir araçla yola koyulmuş, sol tarafında oturan Komutan Krstiç'le bir plan üzerinde çalışıyordu.

"Bütün İslamcı teröristleri," dedi Mladiç, "hemen cezalandıralım."

Komutan Krstiç sırıttı.

"Benim için mahzuru yok. Sadece İslamcı teröristleri değil, bütün savaş suçlularını da cezalandıralım."

Mladiç gülümseyip, "Elbette," dedi. "Müslümanların hepsi layık oldukları en ağır cezalara çarptırılacak. Bundan hiç şüphen olmasın."

Komutan Krstiç de tıpkı Mladiç gibi acımasız biriydi.

"Bu akşam," dedi kararlı bir ses tonuyla, "işe koyulalım o halde."

General Mladiç o sırada aracın arka penceresinden dışarıya bakıyordu. Ansızın aracı kullanan şoföre öfkeli bir şekilde bağırıp, "Dur!" dedi. "Derhâl sağa çek."

Asker afalladı. Hiç vakit kaybetmeden aracı durdurdu.

Mladiç öfkeden kudurmuş gibiydi. Aracın kapısını açıp dışarı çıkarken, "Sen de," diye homurdandı. "Benim gördüğüm şeyi gördün mü?"

Komutan Krstiç ne olduğunu anlamamıştı. Çabucak araçtan inip etrafına bakındı. Fakat hiçbir şey dikkatini çekmemişti.

"Hayır," dedi şaşkınlık içinde. "Görmedim. Bu ne hal? N'oldu birden?"

General Mladiç alnında biriken terleri silerken kendi kendine homurdanıyordu. Onun tam aksine, yanına koşup gelen diğerleri ise susuyordu. Mladiç gözüne çarpan sokak levhasını parmağıyla gösterip, "Baksana Krstiç," dedi. "Şu levhada ne yazıyor?"

Komutan Krstiç dikkatli bir şekilde baktı. Fakat miyop olduğu için uzağı iyi göremiyordu.

"Gözlüğüm," diye söylendi, "araçta kaldı. Sen oku, ne yazıyor?"

"Rauf Selmanoğlu Sokak," dedi Mladiç sinirli bir şekilde. "Derhâl indirin o levhayı."

Komutan Krstiç onun neden böyle sinirlendiğini anlamıştı.

"Müslümanların," dedi Mladiç, "sokak işaretlerini kaldırın hemen. Haydi, tırmanın direklere. Size söylüyorum."

Eli silahlı askerler çil yavrusu gibi dağıldılar. Direklere asılı levhaları söküp indirmeye başladılar.

"Sen de," dedi Komutan Krstiç gülümseyerek. "Ne göz varmış!"

Mladiç hâlâ öfkeliydi.

"Biliyorsun, Müslümanlara artık katlanamıyorum. Hepsini bir an önce boğmak istiyorum."

Komutan Krstiç sırıttı.

"Sen mi, yoksa ben mi? Onları gebertmek için geç bile kaldık."

Krstiç'in bu sözleri Mladiç'in keyfini yerine getirmişti.

"Tanrı," diye gülümsedi. "Nihayetinde Sırp olduğunu hatırladı ve cehennemin kapısını Müslümanlar için sonuna kadar araladı."

Komutan Krstiç de gülümsedi.

"Hadi öyleyse!" dedi elini kaldırıp Mladiç'in sırtına hafifçe vurarak. "Bir an önce gidip şu pislikleri cehennemin çukuruna atalım."

***

Samir sigarasından derin bir nefes aldı, karanlık gökyüzünü doldurmaya başlayan parlak yıldızlara baktı. Bazen babası İzet Efendiyi, bazen de Meyra'yı yüreği acılar içinde düşünüyordu.

"Artık," diye seslendi Haris, "yola koyulma vakti geldi. Uzun bir gece bizi bekliyor."

Samir dalıp gittiği düşüncelerden sıyrıldı. Yattığı yerden doğruldu. Haris'in yüzündeki endişeli ifadeyi görünce, "Yine n'oldu?" diye sordu. "Canın neye sıkkın böyle?"

Haris içini çekti.

"Galiba bu sorumluluk ağır gelmeye başladı."

Samir şaşırdı.

"Böyle konuşma istersen. Çünkü binlerce insanın hayatı sana bağlı."

Haris bu sözler altında daha da ezildiğini hissetti.

"Sen de böyle konuşma ama. Bu sözler beni daha da baskı altına alıyor."

Samir'in hafiften dudakları titredi.

"Sen de çok iyi biliyorsun ki bu işin şakası yok Haris. Kendini bırakmaman, güçlü olman gerekiyor."

Haris bir an ne diyeceğini bilemedi, yutkundu. Samir sustuğunu görünce, "Bana bak!" dedi. "Daha önce beni Çetniklerin elinden kurtardın. Şimdi de şu zavallı insanları kurtar."

Haris başını hafifçe çevirdi. Önünde uzanan dar patika yola bakarken, "Muris," diye homurdandı, "acaba nerde kaldı?"

Bu sözler üzerine Samir de başını kaldırıp ağaçlarla kaplı ormana baktı. Etraf sakin görünüyordu. Yemyeşil otların üstüne uzanmış insanlar kıpırdamadan yatıyorlardı. Sadece ara sıra fısıltılı seslerle, yanı başlarındakine bir şeyler söylüyorlardı...

Derken ansızın bir şey oldu. Dar patika yolda siyah gölgeler belirdi, koşar adım üzerlerine doğru geliyorlardı. Samir hemen tüfeğini doğrultup, "Dur!" diye haykırdı. "Yoksa ateş edeceğim."

Muris onu sesinden tanımıştı.

"Benim! Ateş etmeyin."

Samir de onu sesinden tanımıştı. Tüfeğini ağır ağır indirdi, derin bir nefes aldı. Sonra da, "Hayrola?" dedi gür bir sesle. "Ne oldu? Ne var? Bu telaş da neyin nesi?"

Muris o kadar korkmuştu ki yüzü bembeyazdı. Ama karanlıkta bunu kimse fark etmedi.

"Şey... Şey..." diye fısıldadı. "Her yerde ölüler var. Bu tam bir felaket! Gözleri ve elleri olmayan cansız bedenler gördüm."

Samir'in başından aşağı kaynar sular döküldü. Duyduklarına inanmak istemezcesine, "Sen..." dedi kekeleyerek, "neler söylüyorsun?"

Yanındaki iki adamla birlikte biraz olsun soluklanmaya çalışırken, "Her yerde," diye fısıldadı Muris, "ölüler vardı. Bu yoldan kaçan hiç kimseyi sağ bırakmamışlar."

Samir'in beti benzi attı.

"Öyleyse ne yapacağız?"

Haris kendi kendine konuşur gibi yavaş bir sesle, "Sırtımızı," dedi, "bir kere Srebrenitsa'ya döndük artık. Oraya bir daha geri dönemeyiz."

Samir'in sinirleri iyice bozulmuştu.

"Bu durumda ileri de gidemiyoruz. Sıkışıp kaldık bu lanet yerde."

"Mecburen önümüze bakacağız," diye cevap verdi Haris. "Hatta burda durup kaybedecek bir saatimiz bile yok..."

Muris sözünü kesti.

"Sen neler söylüyorsun böyle? Bu yol özgürlük yolu değil artık. Aksine ölüm yolu! Şayet sen de benim gördüklerimi görseydin, bu kadar emin konuşmazdın."

Haris derin bir nefes aldıktan sonra, "Zaten," dedi kararlı bir sesle, "birazdan göreceğim. Elbette bu kutsal yürüşte ölenler olacak. Sağ kalanlar da hayatlarını sürdürecek."

Az önce Muris'le birlikte dönen gençlerden biri, "Ama," diye sert bir şekilde çıkıştı. "Senin hakkında hiç iyi şeyler söylenmiyor."

Haris afalladı.

"Benim hakkımda mı?"

"Evet."

"O zaman," dedi Haris gür bir sesle, "sen söyle bakalım. Hakkımda kim ne söylüyor?"

Genç adam ona nefret dolu gözlerle bakıp, "Bunu büyük bir zevkle söylerim," dedi. "Çünkü benim Tanrı'dan başka kimseden korkum yok. Hele senden hiç yok."

Haris adamın bu çıkışı karşısında şaşırmıştı.

"Senin," dedi sesi titrerken, "adın ne?"

Genç adam sırıttı.

"Kim olduğumu çok mu merak ediyorsun? Öyleyse söyleyeyim. Beni adım Numan."

Haris çabucak kendini toparlayıp, "Pekâlâ!" dedi buz gibi bir sesle. "Şimdi söyle Numan, hakkımda kim ne söylüyor?"

Numan omuzlarını dikleştirdi. Üst üste boğazını temizledi. Sesine bir güven gelirken, "Güya," dedi, "sen Çetnikler adına çalışıyormuşsun! Doğru mu bu?"

Ansızın Haris'in yüreği sızladı. Bir an ne diyeceğini, ne yapacağını, nasıl bir tepki göstereceğini bilemedi. Samir hemen araya girip, "Ne diyorsun sen Numan?" diye çıkıştı. "Ne saçmalıyorsun böyle? Başımıza gelen felaketler ondan değil, tam aksine Mladiç köpeğinden geliyor."

Numan serinkanlı görünüyordu.

"Beni neden suçluyorsun ki? Onun hakkındaki dedikoduları ben mi uydurdum? Herkes böyle düşünüyor. Şayet bana inanmıyorsan gidip onlara sor."

Samir öfkelenmişti.

"Böyle acımasız, böyle küçük düşürücü söz mü olur?"

Numan uzun boylu, ince yapılıydı.

"Bu dedikoduları ben çıkarmadım."

Samir üzgün bir şekilde başını çevirip, "Kusura bakma Haris," dedi. "Bu dedikoduları çıkaranları Allah kahretsin! Senin ne kadar iyi bir insan olduğunu ben biliyorum."

Haris de kahrolmuştu.

"Ne yapacaksın? Bazen kul çilesini çekmek gerekiyor. Bazen de dedikodulara kulak asmamak."

Muris araya girdi.

"Dinleyin! Şimdi bunları konuşmanın sırası değil. Bütün gücümüzü kurtuluşumuz için harcamalıyız. Başınızı kaldırıp etrafınıza iyi bakın. Şu zavallı insanları görmüyor musunuz? Hepsi de perişan bir halde. Ne gerekiyorsa yapalım artık. Onları özgürlüklerine kavuşturalım."

Haris üzgün bir yüz ifadesiyle etrafına baktıktan sonra, "Artık," dedi, "yola koyulalım. Zaten geç bile kaldık."

Numan birden sırtında soğuk ürpertiler hissetti.

"Emin misin?"

Haris afalladı.

"Neden emin miyim?"

"Neden olacak canım? Elbette yola koyulmamızdan bahsediyorum. Unutma ki Çetniklerin yakınlarındayız. O aç aslanlarla karşı karşıya gelmeyi göze alıyor musun?"

Haris birden öfkelendi.

"Tabii ki yola koyulacağız. Eğer o hainlerle karşı karşıya geleceksem, bu kutsal yolculukta yüzleşmek isterim."

"Yalvarırım iyi düşün! Biliyor musun bu yolun sonunda ne var?"

"Elbette biliyorum. Ölüm ya da özgürlük var."

"Sen bu yolculuğu oyun mu sanıyorsun?"

Haris daha da öfkelendi.

"Senin ne yapmak istediğini anlamıyorum Numan. Burada eli kolu bağlı oturmak, hiçbir şey yapmamak, hareketsiz durmak... Hain Çetnikler gelip bizi burda mı boğazlasın? Sen ve senin gibiler bunu mu istiyor?"

Numan başını çevirdi. Muris'e bakıp, "Sen," dedi, "neden susuyorsun? Niçin konuşmuyorsun? Ormandaki o korkunç görüntüyü ne çabuk unuttun? Çetniklerin o zavallı insanları nasıl cezalandırdığını gözlerinle görmedin mi? Lütfen söyle."

Muris yüzünü buruşturdu.

"Evet, gördüm."

"Eee? Öyleyse bu suskunluğunun sebebi ne?"

"Doğrusu," dedi Muris, "artık hiçbir şeyden emin değilim. Ne düşüneceğimi, hatta hangi yolu izleyeceğimi bilmiyorum. Bir fare gibi kapana kısılmış hissediyorum kendimi."

Numan bu cevabı beklemiyordu. Öfkeyle, "Senin de," dedi, "gözlerin kör olmuş. Pis bir işe bulaştığımızı göremiyorsun."

Muris'in zihni, düşünceleri ile ormandaki korkunç görüntüler arasında gidip gelirken, "Artık," dedi Samir. "Yola koyulalım. Hepimiz kefenimizle çıktık bu yola. Bakalım kaderimizde ne var? Yaşayıp göreceğiz hep birlikte."

***

Mladiç daha önce kararlaştırdığı gibi hiç vakit kaybetmeden karargâhından çıkmış, soluğu yine Komutan Thom Karremans'ın odasında almıştı. Fakat bu sefer odada Boşnakları temsilen Öğretmen Nesib Mandziç de bulunuyordu.

"Nesib," diye çıkıştı Mladiç. "Bir kez daha söylüyorum sana. Elinizde kalan son silahları da teslim etmek zorundasınız bize. Bu silahları teslim ederseniz herkesin yaşamasına izin veririm..."

Nesib Öğretmen oldukça düşünceliydi. Sol kolu masanın üzerinde, işaretparmağını şakağına dayamış, önündeki bir noktaya bakıp duruyordu.

"Nesib," diye devam etti Mladiç. "Halkının geleceği şu an senin ellerinde. Sadece Srebrenitsa'da değil, Bosna'nın her yerinde. Benim söyleyeceklerim bu kadar. Şimdi sen konuş."

Nesib nedense kendini kurtaramadığı bir korku ve çaresizlik içinde kıvranıp duruyordu.

"Size," dedi titrek bir sesle, "samimi olarak şunu söyleyebilirim ki ben kazara temsilci seçildim ve mesul olamam..."

Mladiç sözünü kesti.

"Bu senin sorunun, benim değil. Silahlarınızı derhâl teslim etmelisiniz bize ve halkınızı yok olmaktan kurtarmalısınız."

Nesib'in gözleri dolmuştu. Kendini çok üzgün hissediyordu.

"Bizimkilere," dedi çatallaşan sesiyle, "bu söylediklerinizi ileteceğim."

Mladiç bir süre gözlerini dikip baktı ona. Ardından, "Hadi öyleyse!" dedi. "Durma! Onların hayatları sana bağlı artık."

Nesib, Hollandalı komutanın hemen yanı başındaki sandalyede oturuyordu. Sıkıntılı bir şekilde ayağa kalktığı sırada, "Olabildiği kadar hızlı bir şekilde," diye söylendi, "bunları ileteceğim bizimkilere."

Mladiç gülümsedi.

"Durma, git bir an önce. Az evvel dediğim gibi, ne de olsa onların hayatları sana bağlı."

Nesib sustu, cevap vermedi. Önünde duran kapıyı hızlı bir şekilde açıp odadan dışarı çıktı. O esnada Mladiç de başını çevirip, "Komutan Karremans," dedi İngilizce konuşarak. "Savaş uçaklarınızı tepemizden çektiğiniz için teşekkür ederim size."

Hollandalı komutan alaycı bir ses tonuyla, "Ben de," dedi, "size teşekkür etmek isterim. Ama askerlerim nerede? Onları hâlâ serbest bırakmadınız."

Mladiç bir kahkaha attı.

"Birazdan askerleriniz serbest kalacak. Bu konuda endişeniz olmasın. Fakat ben sizin yerinizde olsaydım, başka bir şey için endişe duyardım."

Komutan Karremans ne demek istediğini anlamamıştı. Şaşkın şaşkın bakıp, "Siz," dedi, "ne demek istiyorsunuz?"

Mladiç ona kararlı bir şekilde baktı. Sonra da, "Bu üsse sığınan bütün Müslümanları," dedi, "derhâl bize teslim etmenizi istiyorum."

Bu son söz Hollandalı komutanın yüzüne bir tokat gibi indi. Gözleri kocaman açıldı. Ak düşmüş bıyıklarının sivri uçlarını burup, "Ne?" dedi şaşkınlıkla. "Ne istiyorsunuz?"

Mladiç'in keyfine diyecek yoktu.

"Size sığınan Müslümanları teslim etmenizi istiyorum. Hem de bir an önce."

Komutan Karremans duydukları karşısında hâlâ şaşkındı.

"Ya onları teslim etmezsem..."

Mladiç hemen sözünü kesip, "Tanrı'ya yemin ederim ki," dedi bir çırpıda, "bu üssü bombalarım. Baş üstünde baş, taş üstünde taş bırakmam."

Hollandalı komutan öylece kalakalmıştı. Komutan Krstiç öfkeli gözlerle ona bakıp, "Komutan Karremans," diye çıkıştı. "Ben de bir şeyin altını çizmek istiyorum. Şayet Müslümanları teslim etmezseniz bu üssü siz içindeyken bombalayacağız."

Hollandalı komutanın beti benzi atmıştı. Karşısındaki adamlardan dehşete düşmüştü.

"Kadınları ve çocukları size nasıl teslim edebilirim?"

"Orasını bilemem artık," dedi Komutan Krstiç alaycı bir şekilde. "Ama onları bir an önce bize teslim etmeniz gerekiyor."

Mladiç hemen araya girdi.

"Elbette sizi de zor durumda bırakmak istemeyiz. O zaman şöyle yapalım: Müslüman kadınları ve çocukları otobüslere bindirip Tuzla'ya gönderelim. Erkekleri de adil bir şekilde yargılayalım ve savaş suçu işlemeyenleri serbest bırakalım. Bu fikrime ne dersiniz komutan?"

"Üstlerimle," dedi Karremans boğuk bir sesle, "bunu konuşmam gerekecek."

Mladiç birden öfkelendi.

"Hayır," diye kestirip attı. "Onlarla konuşmayacaksınız. Aynen dediğim gibi yapacaksınız. Yoksa bu üssü yerle bir ederim."

***

O gece şafak sökene dek hiç durmadan yürüdüler. Ormanda, bir kısmı kötü bir durumda olan yüzlerce cesetle karşılaştılar. Gecenin sonunda acı bir sessizlik vardı kederli yüreklerinde.

"Bu gece," dedi kahır dolu bir sesle Mineta. "Sanki cehennemi gördüm. Aman Allahım! Bu nasıl korkunç bir manzaraydı!"

Samir de herkes gibi perişandı.

"Daha," dedi büyük bir acı içinde, "yirmisini doldurmamış gençlere kıymışlar."

Mineta gözyaşlarını daha fazla tutamamıştı.

"Karınca gibi her yerdeler."

Samir'in yüreğini bir öfke kaplamıştı.

"Hain köpeklerin derdi," dedi homurdanarak. "Meğerse Srebrenitsa'yı işgal etmek değil, bizi yok etmekmiş."

Mineta hıçkırıkları arasından, "İşte gene aynı noktaya geldik," dedi. "Beni asıl korkutan şey bundan sonrası. Bir kez daha kana bulandık."

Muris de çok üzgündü.

"Lanet Çetnikler başlarımızı ezecek kadar nefret ediyorlar bizden. Gittiğimiz bu yol çıkmaz bir yola dönüştü artık."

Samir ağırlaşmış başını çevirdi. O âna kadar hiç konuşmayan Haris'i göz ucuyla süzüp, "Ya sen," dedi, "ne düşünüyorsun?"

Haris çok bitkindi.

"Ne düşüneceğim ki? Bugün için en iyi çözüm yine yürüdüğümüz bu yol."

Muris'in dudaklarında alaycı bir gülümseme belirdi.

"Gerçekten böyle mi düşünüyorsun? Bu ölüm yolu mu sence en iyi çözüm?"

Haris üzgündü.

"N'olur, bari sen beni suçlama! Bu saatten sonra hiç kimseye söyleyecek sözüm yok çünkü. Zaten insanlarla konuşmayı pek beceremem."

"Sen benimle alay mı ediyorsun?" dedi Muris öfkeyle. "Şu zavallı insanlardan biz sorumluyuz. Ormanda gördüğümüz yüzlerce cesetin sorumlusu kim peki? O günahsız insanları peşimizden sürükleyip buraya kadar getirmedik mi?"

Bu sözler karşısında Haris'in yüreği paramparça oldu.

"Ne yapabilirim? Saldırıya uğradık ve grup dağıldı. Kimi önümüze geçti, kimi de arkamızda kaldı."

Muris ona karşı hâlâ öfkeliydi.

"Oysaki şu zavallı insanların hepsi inanmıştı, güvenmişti bize."

Bu sefer sert bir ifadeyle, "Sus!" diye çıkıştı Haris. "Yeter artık! Sen de bir şeyi unutuyorsun. O insanlar umutlarını yitirdikleri için Srebrenitsa'dan kaçtı. Bu yüzden peşimize düştüler."

Muris afalladı.

"Ama..."

Haris sözünü kesti.

"Ölüm yalnız bu ormanda değil, Srebrenitsa'nın içinde de kol geziyor. Eğer orada kalsaydın mutlu mu olacaktın?"

Muris suskunluğa büründü. Bir şey söylemedi. O sırada sanki Haris'in solgun yüzünde birçok yüz bir araya geliyor, birbirine karışıyordu.

"Bence," diye araya girdi Samir, "ona haksızlık etmeyelim Muris. Doğru söylüyor. Srebrenitsa'da ölüm kol gezdiği için

kaçmadık mı? Hatta oradan kaçmak için beni ikna edenlerden biri de sen değil miydin?"

Muris yutkundu. Ne diyeceğini bilemedi. Çabucak kendini toparlayıp, "Ben," diye homurdandı. "Başımıza bunların geleceğini nereden bilebilirdim ki?"

Haris acı acı gülümsedi.

"Ya ben nerden bilebilirdim?"

Muris başını çevirip ters ters baktı ona. Sonra, "Sus!" diye çıkıştı. "Şu zavallı insanlara, 'Arkamdan gelin,' diyen sendin."

Haris'in ansızın öfkeden suratı kıpkırmızı oldu.

"Söyle, çekinme. Açık konuş. Beni neyle suçluyorsun? Yoksa sen de Numan gibi beni casus olmakla mı itham ediyorsun?"

Muris afalladı.

"Ben öyle bir şey kastetmedim."

Samir her zamanki gibi araya girip ortalığı yatıştırmaya çalıştı.

"Arkadaşlar biraz sakin olun lütfen! Biliyorum, zor zamanlardan geçiyoruz. Şimdi bırakın kavgayı."

Mineta da söze karıştı:

"Doğru söylüyor, kesin artık! İkiniz de çocuk değilsiniz. Gün birlik günü. El ele vererek hayatta kalmaya bakalım."

Bu sözler üzerine herkes sustu.

"Bence," dedi Samir sessizliği bozarak, "içimizde hainler var. Çetnikler bu güzergâhtan geçeceğimizi biliyorlar. Nefes almamızı bile hissediyorlar."

"Ben de," diye homurdandı Haris, "böyle düşünüyorum artık. Senin de dediğin gibi bizi izliyorlar sanki."

"Daha kaç günlük yolumuz kaldı?"

Haris başını kaldırıp gözlerini Samir'e dikti. Bir süre hiç kıpırdamadı. Sonra kederli bir şekilde, "Daha çok yolumuz var," dedi. "Gündüzleri yol alamadığımız için biraz uzun sürecek."

Mineta başını kaldırıp etrafına bakındı.

"Şimdi nerdeyiz?"

Haris çevreyi çok iyi biliyordu.

"Kravitsa bölgesinde."

"Sence burda da Çetnikler var mıdır?"

Haris buruk bir şekilde gülümseyip, "Lanet Çetnikler," dedi, "her yerdeler. Ayrıca burası Çetniklerin bölgesi. Bu yüzden gündüzleri yolculuk yapmayacağız."

Mineta dikkatle onu süzdü. Nedense sonsuz bir güven duyuyordu ona.

"Şimdi seni bir gölge gibi takip edeceğiz Haris. Herkesi sağ salim ulaştır oraya."

Haris bu sözlerden oldukça etkilenmişti. Ona şaşkınlık dolu bir ifadeyle baktıktan sonra, "İnşallah," dedi, "sağ salim varacağız Tuzla'ya."

BİR ANNENİN OĞLUNA VEDASI

Potoçari'deki Hollanda üssüne sığınan zavallı insanları bir keder sarmıştı.

"Oğlum," dedi hıçkırıklarının arasından Kerima, "gidemem. Seni burada böyle bırakıp gidemem."

Hazım da büyük bir üzüntü içindeydi. O da tıpkı annesi gibi acı çekiyordu.

"Sen beni düşünme. Bir gün tekrar birbirimize kavuştuğumuzda o güzel saçlarını, yüzünü, ellerini koklayıp öpeceğim yine."

Kerima'nın içi içini yiyordu.

"Keşke sen de Samirlerle birlikte kaçıp gitseydin. Ama her zamanki gibi söz dinlemedin oğlum."

Hazım bir an gözlerini ondan kaçırdı. Hollanda üssünün önünde uzun kuyruklar oluşturan Sırp firmalarına ait eski otobüslere baktı. Bazılarının üzerinde Strela, bazılarının üzerinde Raketa, bazılarının üzerinde de Lasta yazıyordu.

"Baksana anne," dedi Hazım, "şimdi dikkatimi çekti. Şu otobüslerin hepsini Sırbistan'dan getirmişler. Oysaki savaş başladığından beri bu şehirde tek bir otobüs yoktu."

Kerima ağırlaşmış başını kaldırdı. Ardı ardına sıralanmış eski otobüslere baktı.

"Lanet Sırplar! Hepimizin celladı oldular. Allah onları 'Kahhar' sıfatıyla kahretsin! Hâlbuki biz kardeşçe yaşamak istiyorduk bu topraklarda."

Hazım ağzını açıp bir şey söyleyecekti ki, "Kerima Abla," diye seslendi karşıdan gelen biri.

Kerima başını kaldırıp sesin geldiği yöne baktığında, eski komşusu Salih'le göz göze geldi. O an kederle, umutsuzlukla birbirlerine baktılar. Sanki ikisinin de acısı kor gibi yüreklerine işlemişti.

"Efendim," dedi boğuk bir sesle Kerima.

Salih otuzlu yaşlarında ve zayıf bir adamdı.

"Abla," dedi sesi titrerken, "senden bir iyilik isteyebilir miyim?"

Kerima şaşırmıştı.

"Bu cehennem ortamında ne iyiliği?"

Salih birden hüngür hüngür ağlamaya başladı. Ağlamaktan konuşamıyordu. Bir ara dizlerinin üzerine çöktü. Elinden tuttuğu dört yaşındaki küçük oğlunun boynuna sımsıkı sarılırken, "Oğlum Hazım'ı," dedi hıçkırıklarının arasından, "yanına alır mısın? Onu da götürür müsün Tuzla'ya?"

Kerima da ağlıyordu.

"Annesi nerede peki?"

"Çetnikler," diye acıyla söylendi Salih, "bütün ailemi katletti. Bu savaştan geriye hiç kimsem kalmadı. Sadece ikimiz varız."

Kerima kahrolmuştu. Başını eğip küçük oğlana baktı. Ansızın yüreği bir yaprak gibi titredi. O esnada arkasında beliren Çetniklerden biri elindeki tüfeğin dipçiğiyle sırtına sert bir şekilde vurup, "Sen," diye bağırdı. "Hadi durma, yürü baliya! Otobüse binmek için daha ne bekliyorsun?"

Kerima'nın oğlu Hazım birden öne doğru atıldı. Çetnik'in elindeki silahı sımsıkı tuttu.

"Sen," dedi öfkeli bir sesle, "anneme nasıl davranıyorsun böyle? Her şeyden önce o bir kadın."

Çetnik afalladı. Ama sonra bir kahkaha atıp, "Pis Türk!" diye kükredi. "Yüzünüzü acı içinde görmek büyük bir keyif veriyor bana. Hepinizi gebertmek için bütün kanımı akıtırım."

Kerima da öfkelenmişti. Güneşin altında gözleri parlayan adama baktı. Oğlu Hazım'la alay eden o tahrik edici yılışık gözleri görünce bu sefer alttan almaya çalıştı.

"Kusura bakma! Oğlum benden ayrılacağı için biraz üzgün. Ne de olsa annesiyim."

Çetnik bir an duraksadı. Sanki ne yapacağını, nasıl bir karar vermesi gerektiğini bilemedi. Tereddüt ettiği her halinden belliydi. Yay gibi kaşlarını çatmış, Hazım'a dik dik bakıyordu... Birkaç saniye geçmişti ki, "Baliya!" dedi kızgın bir ses tonuyla. "Yürü, düş önüme şimdi."

Kerima'nın bir an yüreği yandı. Kendisini çaresiz hissetti. Bu saatten sonra gitmemek olur muydu? Elbette hayır. Srebrenitsa'da bugünden sonra Müslümanların yaşamasının mümkün olmadığını biliyordu. Gözlerinden akan yaşları elinin tersiyle sildi. Sonra kollarını oğlunun boynuna son defa dolayıp, "Bu sefer," dedi hıçkırıklarının arasından, "anneciğin için hayatta kalmaya bak. Çünkü seni çok seviyorum canım oğlum. Bu bir veda değil. Son ayrılığımız olur inşallah."

***

O gün Çetnikler Boşnak kadınları, genç kızları ve çocukları silah zoruyla otobüslere bindiriyor, erkekleri de ailelerinden ayırıp bir futbol sahasında topluyorlardı.

"Sence," dedi Hazım üzgün bir sesle, "bize ne yapacaklar?"

Salih küçük oğlundan ayrıldığından beri ağlıyordu. Derin derin bir ah çekip, "Bilmiyorum," dedi. "Hiçbir fikrim yok."

Hazım düşünceli bir şekilde başını çevirip etrafına bakındı. Şimdi daha çok kişi çevrelerini sarmıştı.

"İlginç," diye mırıldandı. "Srebrenitsa'da ne kadar Boşnak erkek varsa bir araya topluyorlar. Sanki öldürmek için."

Salih ne söylediğini duymamıştı.

"Bana bir şey mi dedin?"

Hazım çaresiz gözlerle ona bakarken, "Doğrusu," dedi, "kafam karıştı."

"Kafan mı karıştı?

"Evet. Sence de bütün erkekleri bir araya toplamaları tuhaf değil mi?"

Salih de başını çevirip etrafına baktı. Ardından üzgün bir ses tonuyla, "Herhâlde," dedi, "bizi esir kampına gönderecekler. Yoksa ne diye toplasınlar ki?"

"Bilmiyorum."

Salih'in aklına bir şey geldi.

"Kim bilir belki de bizi yargıç önüne çıkartacaklar."

Hazım tuhaf tuhaf baktı. Salih'in bu sözlerine pek inanmışa benzemiyordu.

"Yargıç önüne mi? Ama hangi yargıç? Sırp yargıçların mı?"

Salih ne söyleyeceğini bilemedi. Âdeta bir suçlu gibi başını önüne eğerken, "Evet," diye fısıldadı. "Sırp yargıçlar."

Hazım bir cevap verecekti ki o sırada bir manga asker koşarak yanlarına geldi. Aralarında en uzun boylu olanı, "Şimdi," dedi öfkeli öfkeli, "gidiyoruz."

Önce kısa bir sessizlik oldu. Sonra bütün herkes sözleşmişçesine aynı anda, "Nereye?" diye sordu.

Uzun boylu asker birden afalladı.

"Nereye mi? Elbette gideceğimiz yere."

En öndeki ihtiyarlardan biri, "Senin," diye çıkıştı, "üstün yok mu? Bizimle ne diye dalga geçer gibi konuşuyorsun?"

Askerin öfkeden yüzü kıpkırmızı oldu. Yaşlı adamın gözlerinin içine nefretle baktığı sırada arkadan gelen biri, "İhtiyar," dedi beklenmedik bir sertlikle. "O askerin üstü benim. Şimdi söyle, ne bilmek istiyorsun?"

Zavallı ihtiyarın nefesi güçlükle çıkıyordu. Sanki ağır bir hastalıktan yeni kurtulmuş gibi bitkin ve yorgundu.

"Bizi nereye götürüyorsunuz?"

Çetnik komutan sırıttı.

"Ait olduğunuz yere! Çünkü hepiniz yasadışı bir suçun sanıklarısınız."

İhtiyar adam şaşırdı.

"Ne suçu? Bilakis yasadışı suçları siz işlediniz."

Çetnik komutanın yüzü birden kireç gibi bembeyaz oldu.

"İhtiyar," diye öfkeyle haykırdı. "Hepinize pahalıya patlayacak bu. Sizin gibi küstahların çanına ot tıkayacağız."

Yaşlı adam savaş başladığından beri her şeyden bıkıp usanmıştı. Artık hiçbir şeyi eskisi gibi önemsemiyordu.

"Bunlar düşmanlarımın lafları," dedi bezgin bir sesle. "Çünkü siz Sırplar ahlak yoksunu bir milletsiniz."

Çetnik komutan afalladı.

"Eceline mi susadın sen ihtiyar?"

"Elbette susamadım. Bilirim ki hayatın pazarlığı yapılmaz."

"Ee? Ben de görüyorum ki hayatın pazarlığını yapıyorsun."

İhtiyar adam buruk bir sesle, "Senin gibi yeniyetme biriyle," dedi, "bırak hayatı, bir çöpün pazarlığını dahi yapmam ben."

Çetnik komutanın sinirleri iyice bozulmuştu.

"Pazarlık yapmaz mısın?"

İhtiyar adam yorgun bir şekilde ona baktı. Başını "hayır" anlamında salladı. Çetnik komutanın bir anda öfkeyle gözleri parladı.

"O nedenmiş?"

"Çünkü," dedi ihtiyar adam, "bir iblisle pazarlık için masaya oturmam."

Bu cevabı beklemeyen Çetnik komutanın yüzü renkten renge girdi.

"Ne?" dedi kızgın bir şekilde. "Bir daha söyle, az önce ne söyledin sen?"

Zavallı ihtiyar başına nelerin gelebileceğini az çok tahmin ediyordu. Bu yüzden lafını esirgemeden, "Bir iblisle," dedi, "pazarlık için masaya oturmam."

Çetnik komutanın mavi gözleri çakmak çakmaktı. İhtiyar adamın burnunun dibine kadar sokulup yumruklarını sıktı.

"Sizi gidi pislikler sizi," diye haykırdı. "Biz de sizinle aynı masaya oturmayız. Peki neden oturmayacağımızı biliyor musunuz?"

Zavallı adam sustu, cevap vermedi. Çetnik komutan yaşlı adamın sustuğunu görünce, "O zaman," dedi. "Ben söyleyeyim. Siz Müslümanlar bu toprakların ayrıkotusunuz. Tohumlarınızla bu toprakları kirletiyorsunuz. Şimdi söyle ihtiyar, yalan mı?"

"Bilmem," dedi yaşlı adam. "Ama bildiğim bir şey var ki siz Sırplar da bu toprakların domuz ayrıkotu gibisiniz! Pis kokan tohumlarınızla bu toprakları kirletiyorsunuz."

Çetnik komutan sinirden kudurdu. Başını çevirdi. Yanı başında duran askerlere bakıp, "Şimdi," dedi öfkeli bir sesle, "ardıma düşüp Nova Kasabaya gelmeyen herkesi şuracıkta kurşuna diziyorsunuz. Anlaşıldı mı asker?"

Ansızın askerlerden tek ve gür bir ses yükseldi:

"Emredersiniz komutanım!"

***

Saatler öğleden sonrayı gösteriyordu. Haris birçok kez durmuş, küçük birliklerle Kravitsa bölgesini sık sık kolaçan etmişti. Fakat her zaman kararlı bir şekilde bakan gözlerinde bu sefer ümitsiz bir ifade vardı. Bu değişiklik Samir'in gözünden kaçmamıştı.

"Şimdi," diye içini çekti Samir, "bana gerçeği söyle. Bu tehlikeden kurtulmanın bir yolu yok değil mi?"

Haris'in içi içini yiyordu. Önce biraz duraladı. Gerçeği ona söyleyip söylememekte kararsızdı. Ama sonra söylemeye karar verdi.

"Artık bana öyle geliyor ki bizden geriye kokuşmuş etlerden başka bir şey kalmayacak."

Bu sözlerden sonra altüst oldu Samir.

"Sen... Sen... Neler söylüyorsun?"

Haris son derece üzgündü. Başını çevirdi. Yemyeşil otların üzerindeki sayısız cesetlere bakıp, "Sana," dedi kahır dolu bir sesle, "gerçekleri söylüyorum. Bu orman sanki cehennemden gelen zebaniler tarafından kontrol ediliyor."

Samir'in içi ürperdi.

"Böyle bir tehlikeyi daha önce nasıl öngöremedin peki?"

Haris büyük bir pişmanlık duyuyordu.

"Kaçışla ilgili bütün her şeyi en ince ayrıntısına kadar planladım. Fakat aramızda hainler olabileceğini hiç düşünmedim."

"Hainler mi?"

"Evet."

Bu cevap üzerine Samir'in dudaklarında acı bir tebessüm belirdi.

"Ne tuhaf! Şu insanların birçoğu da senin hain olduğunu düşünüyor."

Haris'in birden beti benzi attı. Ne diyeceğini bilememenin verdiği garip bir şaşkınlık içinde, "Peki ya sen?" diye sordu. "Benim hakkımda ne düşünüyorsun?"

İkisinin arasındaki bu konuşma gitgide kızışıyordu.

"Gerçekten," dedi Samir kararsız bir ses tonuyla, "kimin hakkında ne düşüneceğimi bilmiyorum artık."

Haris âdeta yıkıldı.

"Demek size hainlik ettiğimi düşünüyorsun, ha?"

Samir de yıkılmıştı.

"Lanet olsun!" diye haykırdı. "Aklımı kaçırmak üzereyim. Her şeyi düşünmekten yoruldum."

Ansızın bir sessizlik oldu. Haris o an sadece büyük bir üzüntü duyuyordu. Kendini biraz toparladığında ıslak gözlerini sildi ve güçlükle, "Peki," dedi, "öyle olsun. Ben yine de bana güvenen insanlara kılavuzluk edeceğim. Kimseyi yüzüstü bırakamam. Ya sen ne yapacaksın?"

Samir cevap vermedi. Başını ellerinin arasına alıp çaresizlik içinde öylece kaldı.

***

Hazım ve diğer esirler Nova Kasabaya doğru yola koyulmuş, sıcağın altında aç ve susuz bir şekilde yürüyorlardı.

"Bir türlü aklım almıyor," diye homurdandı Salih. "Niye böyle bir şey yapıyorlar? Bizi niçin Nova Kasabaya götürüyorlar? Orada ne var acaba?"

Hazım ona bir yanıt vermek üzereydi ki ormanlık alandan âdeta inler gibi makineli tüfek atışı başladı. Hemen ardından bu korkunç sesi insan çığlıkları izledi.

Bütün esirler birden durdu. Hepsi susup seslere kulak kabarttı. Ormandan acı acı çığlıklar, inlemeler geliyordu.

Herkes durumu derhâl kavramıştı ve sanki o an kalp atışlarını keskin bir acı durdurmuştu. Bütün esirlerin durduğunu gören Çetnik komutan, "Hey!" diye haykırdı. "Derhâl yürüyün, marş ileri!"

Bunun üzerine esirlerden biri korku içinde var gücüyle bağırdı:

"Bizi de mi kurşuna dizeceksiniz?"

Çetnik komutan sırıttı.

"Eğer," dedi alaycı bir ses tonuyla, "şimdi yürümezseniz, cezanızı kendiniz seçeceksiniz. Hadi bakalım! Marş ileri! Bu sefer biraz canlı adımlarla yürüyeceksiniz. Sözlerim açık ve net olarak anlaşıldı mı?"

Esirlerin arasındaki ihtiyar adam kendini tutamayıp gene bir adım öne çıktı. Sonra da Çetnik komutanın karşısına dikilip, "Sen," dedi kızgın bir sesle. "Hile ve yalandan başka hiçbir şey bilmeyen aşağılık bir zavallısın."

Çetnik komutan birden büyük bir öfkeye kapıldı. Bu sefer onunla tartışmaya hiç niyeti yoktu. Ansızın belinden tabancasını çıkarıp ateşledi. Ortalığı barut kokusu sardı.

Zavallı ihtiyar adamın bir an dizlerinin bağı çözüldü. Dehşet içinde olduğu yere yığılıp kaldı. Daha o saniyede ruhunu teslim etti.

O esnada Çetnik komutan tabancasını indirip derin bir nefes aldı. Sonra bir kez daha, "Yerlerinize," diye haykırdı. "Marş! Marş!.."

***

Ansızın bir çığlık koptu. Bu çığlık sesleri birden top ve makineli tüfek seslerine karıştı. İnsanlar bir kez daha çil yavrusu gibi sağa sola dağıldı.

Samir bir ara başını kaldırıp onlara baktı. O esnada yükselen çığlıklar âdeta yeri göğü inletiyor, birbirine karışıyordu.

"Ateşin," diye haykırdı Mineta, "hangi yönden açıldığını bile göremiyorum. Şimdi ne yapacağız?"

Samir de o yoğun saldırının altında ne düşüneceğini bilmiyordu. Kendini biraz toparladığında, "Artık," dedi, "başımızın çaresine bakacağız. Bu son saldırı bize Haris'in planının kesinlikle bozulduğunu gösteriyor."

Bu sözler sanki Haris'in yüreğini dağladı.

"Evet," dedi boğuk bir sesle. "Samir yerden göğe kadar haklı. Hiçbir şey olması gerektiği gibi olmuyor çünkü."

Mineta'nın kulakları zonkluyordu.

"Öyleyse planı boş verin. Etrafınıza bakın. Herkes kendi canının derdine düşmüş. Şu anda kimsenin kimseye faydası yok. Acele bir karar verin, ne yapacağız?"

Samir'in hiçbir fikri yoktu. Onun suspus olduğunu gören Haris, "Şimdi," dedi kararlı bir sesle, "herkes çömelsin. Buradan gidiyoruz hemen."

Mineta şaşkındı.

"Ama nereye?"

"Nova Kasabaya!"

Mineta da herkes gibi şaşkın şaşkın ona bakıyordu. O sırada top ve makineli tüfek sesleri kesintisiz sürüyordu.

"Hadi!" diye çıkıştı Samir. "Daha ne bekliyoruz? Bir an önce gidelim. Yoksa hepimiz öleceğiz bu lanet yerde."

Herkes birden hareketlendi. Küçük bir grup Haris'i izlemeye başladığı sırada Mineta'nın ansızın aklına bir şey geldi.

"Durun!"

O an hepsi durdu. Sanki taş kesilmiş gibiydiler. Samir başını çevirip ablasına baktığında, "Ne oldu?" diye sordu. "Neden durduk?"

Mineta'nın birdenbire göğsü sıkıştı, yüreği acıyla doldu. Güçlükle yutkunduktan sonra, "Muris," dedi, "yok."

Samir merakla etrafına bakındı. Ama o da Muris'i göremedi. Endişeli bir sesle, "Nereye gitti bu adam?" dedi. "Saldırı başlamadan önce buradaydı."

"Bilmiyorum," diye söylendi Mineta.

Haris hemen araya girdi.

"İkiniz de ne çabuk unuttunuz. Numan'la birlikte yiyecek aramaya gitmişlerdi ya."

"Bu durumda," dedi Samir, "ne yapacağız? Onu arkamızda mı bırakacağız?"

Mineta'nın birden içi ürperdi.

"Böyle bir kötülüğü ona nasıl yapabiliriz?"

Bu sözlerden sonra Samir eli kolu bağlanmış gibi hissetti. Doğrusu o da ne yapacağını bilmiyordu. Haris tekrar araya girdi.

"Burada durup bekleyemeyiz. Yoksa hepimiz ölürüz."

Mineta yaşlar süzülen yüzünü titreyen elleriyle kapattı. Bir çocuk gibi hüngür hüngür ağlamaya başladı.

"Siz," dedi hıçkırıklarının arasından, "gidin. Ben onu bekleyeceğim."

O sırada Çetnikler kalabalık gruplar halinde kuzey tarafından ormanın içlerine doğru saldırıya geçmiş, önlerine çıkan herkesi kurşun yağmuruna tutmuşlardı.

"Eğer," dedi Samir kararlı bir sesle, "sen burda kalmaya karar verdiysen, ben de seninle kalacağım."

Mineta birden ellerini yüzünden çekti. Islak gözleriyle ona bakıp, "Lütfen," diye yalvardı, "git."

"Sensiz olmaz abla. Anla beni, gidemem."

Mineta hâlâ ağlıyordu.

"Yalvarırım sana, git."

Samir de ağlıyordu.

"Sensiz gidemem. Anlamıyor musun beni?"

Mineta artık iki gözü iki çeşme ağlıyordu.

"Git, beni çıldırtma! Git... Neden gitmiyorsun?"

Samir ıslak yanaklarını elinin tersiyle silerken, "Şayet burdan kurtulursam," dedi, "Bakira Ablamın yüzüne nasıl bakarım? Ayrıca Meyra'dan sonra yemin etmiştim. Sevdiğim hiç kimseyi bir daha arkamda bırakmayacağım diye. Ya şimdi benimle gelirsin ya da burda kalıp birlikte ölürüz."

Tam bu sırada yanlarında kulakları sağır edercesine bir gümbürtü koptu...

***

Olağanüstü bir gündü. Boşnak kadınları, genç kızları ve çocukları taşıyan otobüsler yollarda peşi sıra yürüyen insanların arasından güçlükle ilerliyor, onların bu halini gören kadınlar acı ve üzüntü içerisinde gözyaşlarını akıtıyorlardı.

"Şu zavallı erkekleri," dedi Kerima hıçkırıklarının arasından, "nereye götürüyorlar acaba?"

Komşusu Nedreta da onunla birlikte aynı otobüsteydi. Başını kaldırıp pencereden dışarı baktığı sırada, Çetnikler alaycı bir şekilde gülüyor ve ellerini kaldırıp artık simgeleri haline gelmiş olan üç parmak işaretini yapıyorlardı onlara.

"Allah," diye söylendi Nedreta, "sizi kahretsin! Hepimizin yuvasını yıktınız. Yüreğimizi yaktınız."

Kerima hâlâ ağlıyordu.

"Oğlum nerde şimdi, ne yapıyor?"

Nedreta oğlu Huso ve kocası Emir'i kaybettikten sonra iyice hayata küsmüştü. Boğuk bir sesle, "Galiba," dedi, "onları esir kampına götürüyorlar."

O sırada tuhaf bir şey oldu. Kerima'nın kucağında oturan Salih'in küçük oğlu Hazım pencereden dışarıyı seyrederken, "Baba," diye mırıldandı.

Kerima ansızın büyük bir üzüntü duydu. Yüreği acıyarak çocuğun kıvırcık saçlarını okşadığı esnada, "Neyin var oğlum?" dedi. "N'oldu?"

Zavallı çocuk aynı sözü bir kez daha tekrarladı:

"Baba."

Kerima'nın birden içinde dalga dalga öfke kabardı. Sanki o an gırtlağına bir hıçkırık takılmıştı. Yumru gibi bir hıçkırıktı bu. Yutmak istiyordu, fakat yutamıyordu.

"Üzülme oğlum! Baban burda yok. Ama..."

Çocuk sözünü kesti.

"Baba orda."

Kerima afalladı.

"Ne diyorsun oğlum? Nerde baban?"

Hazım parmağını otobüsün camına yapıştırıp, "Baba," dedi çocuksu sesiyle, "orda."

Kerima hâlâ şaşkındı. Ağır ağır başını çevirdi. Bu sefer dikkatli bir şekilde baktı pencereden dışarıya. Birden gördüğü şey karşısında dehşete düştü. Oğlu Hazım'ın da elleri arkadan dikenli bir telle bağlanmış, bütün gücü tükenmiş bir vaziyette diğer esirlerle birlikte yürüyordu.

Kerima dehşet içinde otobüsün camını yumruklamaya başladı birden. Otobüsün içine yayılan bu korkunç ses yürekleri hoplattı. Bir bıçak gibi insanın böğrüne saplandı...

Derken otobüs şoförü, Sırpların o meşhur şarkısının bulunduğu kaseti koydu teybe ve sesini sonuna kadar açtı. Sonra da ağır ağır eşlik etti:

Kim diyor,
kim yalan söylüyor,
Sırbistan küçük diye?
Küçük değil,
küçük değil.
Üç defa savaştı.
On ikisinde, on ikisinde Türkleri kovdu.

On üçünde, on üçünde Bulgarlara karşı durdu.
On dördünde, on dördünde Almanlar vurdu.
On sekizinde, on sekizinde Sırplar kazandı.
Kim diyor,
kim yalan söylüyor,
Sırbistan küçük diye?
Küçük değil,
küçük değil.
Her zaman savaştı.
Ve yine, yeniden savaşacak.
Ama köle olmayacak.

***

Muris feri sönmüş gözleriyle etrafına bakıyordu. O sırada oyukta bir mermi sesi yankılandı.

"Şimdi," diye fısıldadı, "ne yapacağız? Bir fare gibi kapana kısıldık burda."

Numan da artık umutsuzdu.

"Galiba yolun sonuna geldik. Teslim olmak en iyisi. Yoksa öbür türlü leşimizi serecekler."

O esnada yanı başlarında duran Boşnaklardan biri, "İyi de," diye homurdandı. "Teslim olursak da leşimizi serecekler. Bence en iyisi burada kalıp savaşarak ölmek."

Muris göz ucuyla ona baktı. Tam bir şey söyleyecekti ki bir mermi yemyeşil yaprakları delerek yanlarına düştü. Numan ansızın büyük bir korku içinde bağırdı:

"Durun! Ateş etmeyin! Teslim oluyoruz."

Çetnikler derhâl ateşi keserken, "Öyleyse," diye seslendi içlerinden biri, "tüfeklerinizi yere bırakın ve ellerinizi başınızın üstüne kaldırın."

Muris ve diğerleri şaşkındı.

"Sen," diye çıkıştı Muris, "ne yaptın böyle? Hepimizi öldürteceksin."

Numan onu duymadı bile. Tüfeğini yere koyup ellerini başının üstüne kaldırdığı sırada, "Lütfen!" diye yalvardı. "Ateş etmeyin! Teslim oluyoruz."

O şaşkınlıkla birkaç kişi daha ayağa kalktı. Tıpkı Numan'ın yaptığı gibi ellerini başlarının üstüne kaldırdılar.

Muris o an ne yapacağını, nasıl bir karar vermesi gerektiğini bilemedi. Tereddüt ettiği her halinden belli oluyordu. Solgun gözlerle onlara bakarken, "Siz," dedi boğuk bir sesle, "ne yaptınız?"

Numan başını eğip ters ters baktı. Muris'in gözlerinde ümitsiz bir ifade vardı.

"Gereği neyse," diye karşılık verdi Numan, "onu yapıyoruz. Bu kadar Çetnik'e nasıl karşı koyabiliriz?"

Muris huzursuz bir şekilde olduğu yerde, gözlerini ondan ayırmadan azarlar gibi bakıyordu. Üzgün bir sesle, "Sonumuz," dedi, "böyle mi olmalıydı?"

O sırada eli silahlı Çetnikler yanlarına gelmiş, etraflarını kuşatmışlardı. Onlara silah doğrultanlardan biri, "Pislikler!" diye bağırdı. "Siz az önce kime ateş ediyordunuz?"

Numan birden sırıttı.

"Kime olacak? Elbette size ediyorlardı."

Çetnik bu sözlere fena içerledi. Elindeki silahın namlusunu ona doğrultup, "Aşağılık köpek!" dedi öfkeli bir sesle. "Hiç umurumda değilsin, canın cehenneme şimdi."

Çetnik silahını tam ateşleyeceği sırada, "Dur!" diye haykırdı Numan. "Ben de sizden biriyim."

Çetnik bu sözler karşısında afalladı.

"Ne?"

Numan bir kahkaha attı.

"Yoksa hâlâ anlamadın mı? Ben de sizin gibi Hıristiyan bir Çetnik'im!"

O anda şaşıran yalnızca Çetnikler değildi. Muris de işittikleri karşısında şok olmuştu.

"Bizden biri olduğunu," dedi Çetnik şaşkınlık içinde, "ispat edebilir misin? Yoksa seni şuracıkta geberteceğim."

Numan bu sefer arsızca gülümsedi.

"Elbette..."

Çetnik sözünü kesti.

"Sus, konuşma! Derhâl ispat et."

Numan hiç vakit kaybetmeden palaskasını çözüp pantolonunu aşağı indirdi. Sonra kendince gururlu bir şekilde gülümseyerek, "Gözlerini açıp iyi bak," dedi. "Böyle kocaman bir şey Müslümanlarda olabilir mi sence?"

Onun bu sözlerinden sonra diğer Çetnikler aynı anda kahkahayı bastı.

"Adam," dedi içlerinden biri. "Gerçekten doğru söylüyormuş. Baksanıza, Müslümanlar gibi sünnetli değil."

Muris olanlara inanamıyordu. Göğsü sıkıştı, yüreği acıyla doldu. Güçlükle yutkunduktan sonra, "Meğerse," dedi boğuk bir sesle, "içimizdeki hain senmişsin."

Numan kurnazca gülümsedi.

"Hayır, yanılıyorsun. Sandığın gibi yalnız değilim. Aranıza karışmış bir sürü vatanperver Çetnik var..."

Muris kahrolmuştu. Ne söyleyeceğini bilemez bir halde olduğu yerde öylece kalmıştı.

"Haris," diye konuşmasını sürdürdü Numan, "oysa harika bir plan yapmıştı. Fakat bu planın tek kusurlu tarafı, bizi hiç hesaba katmamasıydı."

Muris öfkeyle, "Sen," diye bağırdı, "bir hainsin!"

Numan gene bir kahkaha attı.

"Ama kime göre? Unutma ki ben bir Çetnik'im. Yani bir vatanperverim."

Muris ona nefret dolu gözlerle baktığı sırada, az ötede duran adamlardan biri, "Goran," dedi, "çok doğru söylüyor. O da hepimiz gibi vatanperver biri."

Muris olup bitenlere inanamıyordu. Numan'ın gerçek ismi demek Goran'dı. O an kendini çok bitkin hissetti.

"Sen," dedi sesi titrerken, "bir hainsin! Meğerse yanımızda zehirli bir yılan taşımışız."

Goran'ın keyfine diyecek yoktu. Sırıtarak, "Siz aşağılık Müslümanlar," dedi, "gerçekten de aptalmışsınız! Aklı başında olan bir kimse gidip düşmanıyla dost olmaktan çekinir."

Muris acı acı güldü.

"Sen de yanılıyorsun! Biz Sırp komşularımızı kendimiz gibi civanmert biliyorduk. Nerden bilebilirdik ki aşağılık domuzlar olduğunuzu."

Goran'ın birden içi öfkeyle doldu. Hemen yanı başında duran Çetnik'e doğru uzanıp elinden silahını kaptığı gibi ateşledi.

Zavallı Muris dehşet içerisinde olduğu yere yığıldı. Son nefesini vermeden önce Mineta'nın, "Sırpların böyle zalim insanlar olacağını hiçbirimiz tahmin edemedik," sözlerini hatırladı, gözleri açık bir şekilde oracıkta ruhunu teslim etti.

***

Goran öfkeli bir şekilde yerinde dönüp duruyor, ayağına geçirdiği botlarla cesetleri tekmeliyor, gözlerini yerden kaldırmadan Samir'in ve Haris'in cansız bedenlerini arıyordu.

"Burada yoklar," diye haykırdı. "O ikisini yine gebertememişiz."

Komutan Veiz'in de canı sıkılmıştı.

"Ama nasıl olur bu?"

Goran içini çekti.

"Demek ki beceremedik! Gene elimizden kaçırdık o iki pisliği."

"Öyleyse," dedi Çetnik komutan, "hiç vakit kaybetmeden peşlerine düşelim."

Goran başını kaldırıp etrafına bakındı.

"Göreceksin," dedi öfkeyle. "O piçlere bu ormanı dar edeceğim. Başlarına yıkacağım dağı taşı."

Komutan Veiz sırıttı.

"Bundan hiç şüphem yok. Öyleyse peşlerine düşelim mi?"

Goran bir an durup düşündü. Sonra gür bir sesle, "Hayır," dedi. "Siz değil, ben düşeceğim peşlerine."

Çetnik komutan afalladı.

"Sen delirdin mi?"

"Şu anda nereye gittiklerini biliyorum."

Komutan Veiz'i bir merak sarmıştı.

"Nereye gidiyorlar?"

Goran boğazını temizledi. Sonra sesini yükseltip, "Nova Kasabaya," dedi. "Oradan Jadar Nehrini geçmeyi deneyecekler."

"Bunlar aklını mı kaçırmış? Nehrin üzerindeki köprüyü bizimkiler sürekli kontrol ediyor."

Goran şeytan gibi biriydi.

"Eğer o ikisini birazcık tanıdıysam nehri köprüden geçmeyecekler. Sığ alandan yüzerek geçmeye çalışacaklar."

Çetnik komutan yüzünü ekşitti.

"Söyle, ne yapalım?"

"Bence Kravitsa'da kalın siz. Çünkü böylesi daha iyi olacak. Ne de olsa arkamızdan gelen bir sürü pislik var."

Komutan Veiz kısa bir süre düşündükten sonra, "Tamam," dedi. "Burda kalacağız. Git şimdi, yolun açık olsun. Ama dikkatli ol."

Goran birkaç adım attı. Uzanıp boynuna sımsıkı sarılırken, "Nova Kasabadaki vatanperverlere," dedi, "haber salın. Düşmanlarımız yakında orada olacak."

***

Ormanda silah sesleri kesintisiz bir şekilde sürüyor, bu korkunç seslere aynı zamanda acı çığlıklar karışıyordu.

"Sezgilerim," diye fısıldadı Haris, "bu çığlıkların bir katliam olduğunu söylüyor bana."

Samir de kaç saatten beri kendine gelebilmiş değildi. Patika yolda yan yana yatan, yüzleri toprağa gömülmüş cesetlerin üzerlerinden atlayarak geçerken, "Çetnikler," dedi, "önüne gelen herkesi öldürüyor. Anlaşılan hiçbirimizin sağ kalmasını istemiyorlar."

Muris'i arkalarında bırakıp kaçtıkları için büyük bir üzüntü duyan Mineta o sırada vicdan azabıyla kıvranıyordu.

"Acaba," dedi Mineta kederli bir sesle, "daha neyle karşılaşacağız? Böyle giderse sonumuz hiç iyi olmayacak."

Bu sözlerden sonra bir kez daha yüreği acıyla doldu Samir'in.

"Neresinden bakarsan bak," dedi. "Boka batmış vaziyetteyiz!"

Mineta birden ağlamaya başladı.

"Ya o şimdi nerede, ne yapıyor? Bizi bıraktığı yerde bulamadığı için endişelidir."

Samir de üzgündü.

"Umarım yaşıyordur hâlâ. İnşallah gideceğimiz yerde onunla tekrar karşılaşırız."

"O zavallı yol bilmez, iz bilmez. Oraya bir başına nasıl gelecek?"

Samir onu biraz olsun sakinleştirmeye çalıştı.

"Sen onun için endişelenme. Yalnız değil ayrıca. Yanında bir sürü insan var. O, yolları bilmese de Numan biliyordur."

Mineta bu ismi duyunca birden yüreğini tedirgin edici bir duygu sardı. Gergin bir şekilde, "Ona," diye homurdandı, "nedense pek güvenmiyorum."

Samir afalladı.

"Numan'a mı?"

"Evet. Kime olacak?"

Samir gözlerini ona dikip, "Neden ama?" diye sordu. "Yoksa canını sıkan bir şey mi yaptı?"

Mineta ona neden güvenmediğini bilmiyordu.

"Şimdiye dek bana karşı bir terbiyesizliği olmadı. Fakat onda beni rahatsız eden bir şeyler var."

"Lütfen benimle açık konuşur musun? Ne demek rahatsız eden bir şeyler var?"

Mineta elinin tersiyle gözyaşlarını sildi.

"Bunu," dedi durgun bir ses tonuyla, "sana nasıl açıklayacağımı bilmiyorum. Onunla ilgili düşüncelerim sadece bir histen ibaret."

"His mi? Ne hissi?"

Mineta kendini toparlayabilmek için derin derin nefes aldıktan sonra, "Galiba," dedi, "içimizdeki hain o!"

Bunu beklemeyen Samir büyük bir şaşkınlık yaşadı. Sanki başından aşağı kaynar sular döküldü. Yüzü renkten renge girerken, "Sen... Sen..." diye kekeledi. "Neler söylüyorsun?"

Mineta kısa bir tereddüt yaşadı. Ama kendini çabucak toparladı.

"Açıkcası ona karşı olan hislerimden emin değilim. Sanki bütün planımızı o sabote etti."

Samir nedense birden kendini ortada kalmış gibi hissetti. O an düşünmüyor, yalnızca şaşkın şaşkın bakıyordu.

"İnşallah," dedi Mineta. "Muris'in başını yakmaz."

Samir bu sefer şaşkın bakışlarını Haris'e dikip, "Ya sen?" diye sordu. "Sen ne düşünüyorsun onun hakkında?"

Haris duyacağını duymuştu. O an yüzü derin, acı bir ıstırapla buruştu. Samir de anlaması gerekeni anlamıştı. Sesinde belli belirsiz bir titremeyle, "Hadi," dedi Haris, "elimizi biraz çabuk tutalım. Burda daha fazla oyalanmayalım. Yoksa geç kalacağız."

***

Yolun tam ortasında, tank paletinin toprakta açtığı izlerin üzerinde genç bir adamın ve küçük bir kızın cansız bedeni vardı. Küçük kızın mavi elbisesinin omuzları açılmış, cansız bedenine yapışmıştı. Ayrıca alnı yarılmış, siyah saçları toza toprağa bulanmıştı. Uyuyordu sanki. Ve birazdan derin bir iç çekerek uyanacak gibiydi.

Hazım dehşet içinde küçük kızın cesedine tekrar bakıp, "Kâfirler," diye homurdandı. "Ona bile kıymışlar. Hâlbuki zavallının ne günahı vardı?"

Salih'in de gözleri dolmuştu. O da gün boyu oğlunu düşünüp durmuş, kalbi acıyla dolmuştu.

"Çetnikler çok kötü. Kimsenin gözyaşına bakmıyorlar. Allahtan oğlum burda değil."

Hazım bitkindi.

"Sen oğlunu düşünme. Onun için kendini üzme. İçin rahat olsun. Çünkü emin ellerde."

Salih'in birden boğazı düğümlendi.

"Allah annenden bin kere razı olsun. O karşıma çıkmasaydı ne yapacaktım? Oğlumu kime bırakacaktım?"

Hazım'ın da gözleri buğulanmıştı.

"Artık için rahat olsun."

"Doğrusu içim rahat değil. Hem de hiç değil. Söyleye söyleye dilimde tüy bitti! Çetniklerin biz Boşnaklara yaptığı her şeye lanet okuyorum. Tıpkı bir veba gibi içimize girdiler. Herkesi kırıp geçirdiler."

Hazım çok üzgündü.

"Çetnikler kalpsizmiş! Meğerse bunca senedir aramızda kalpsiz bir şekilde dolaşıyorlarmış."

"Çok doğru söylüyorsun. Kalpsiz oldukları için darbelerini yedik, savrulduk ya. Hatta onlar yüzünden cüzzamlı biri gibi inleyip duruyoruz bu topraklarda."

Hazım başını kaldırıp etrafına bakındıktan sonra, "Sence," dedi, "onca yolu ne diye yürüttüler? Bizi neden buraya getirdiler?"

Salih bir şeyler söyleyecekti ki Çetnik komutanın gür sesi kulaklarında yankılandı:

"Dur!"

Herkes birden durdu. Yürümekten yorgun düşen yaşlı Boşnak esirlerden biri, "Daha," diye seslendi, "ne kadar yürüyeceğiz? Artık takatim kalmadı, tükendim."

Çetnik komutanın ansızın dudaklarında alaycı bir gülümseme belirdi.

"Gerçekten yoruldunuz mu?"

Yaşlı adam perişandı.

"Allah rızası için biraz su verin. Şeker hastasıyım. Susuzluktan dilim damağım kurudu."

Çetnik komutan bu sefer pis pis sırıttı.

"Sizi artık fazla yürütmeyeceğim. Hadi, hepiniz gelin."

Yaşlı adamcağızın adım atacak hali kalmamıştı.

"Ah, baksana şu halime! Çok yoruldum. Allah rızası için biraz su verin."

Çetnik komutanın birden yüzü ciddileşti.

"Hey ihtiyar! Böyle mızmızlık etme. Birazdan kana kana içeceksin. Merak etme."

Adamcağız ne yapacağını bilemedi. Yay gibi kaşları birbirine yaklaşır gibi oldu. Onun kararsızlığını gören Çetnik komutan, "Yoksa," dedi, "sen de diğer ihtiyar gibi eceline mi susadın?"

Boşnak adamın gözleri doldu.

"Susadım, ama ecelime değil."

Çetnik komutan onun bu sözlerine güldü.

"Hadi, yanıma gel öyleyse. Hemen şuracıkta bir esir kampı var. Hepiniz orada hem susuzluğunuzu giderirsiniz hem de biraz dinlenirsiniz."

İhtiyar adam güçbela adım atıp ağır ağır yürüdüğü sırada, "Allah rızası için," diye yalvardı, "biraz su verin bize."

Çetnik komutan bu sefer cevap vermek yerine suskunluğa büründü. Bütün esirleri anayoldan çıkarıp ormanlık alanın içlerine doğru götürdü. Daha önceden kazıldığı belli olan geniş ve derin çukurların yanına sürükledi. Bütün esirler başlarına gelecekleri anlayıp birdenbire kontrol edilemez bir korkuya kapıldı.

"Bizi," dedi içlerinden biri güçbela. "Buraya kurşuna dizmek için getirdiniz."

Çetnik komutan bir kahkaha attı.

"Evet, hepinizi geberteceğiz! Birazdan su yerine de o pis kanlarınızı kana kana içeceksiniz."

Hazım da kahrolmuştu. Göğsü hızla inip kalkıyor, ne yapacağını bilememenin şaşkınlığı içinde etrafına bakıyordu. Yaşadığı korkudan dolayı kusmak üzereydi. O esnada Salih de ona ve etrafına dehşetle bakıyor, güçlükle soluyordu.

Derken yanı başlarında bir çığlık yükseldi. Genç bir esirin sesiydi bu. İçten ve tüyleri diken diken eden bir çığlıktı:

"Canını seven kaçsın!"

Bu korkunç sesle birlikte ardı ardına tüfekler patladı. O an bağrışmalar, inlemeler yemyeşil ağaçların arasından göğe yükseldi. Hazım kaçmaya çalıştığı sırada aldığı bir kurşunla yere devrilirken, "Böyle alçakça ölmek ne kadar acı," diye mırıldandı ve o an derin bir çukura düşer gibi ayaklarının yerden kesildiğini hissetti.

***

Samir ansızın olduğu yerde sıçradı. Dehşetle açılmış gözlerini tüfek seslerinin geldiği yöne çevirdi. Kısa bir sessizlikten sonra, "Masum insanları," dedi boğuk bir sesle, "hunharca katlediyorlar."

Haris de bu korkunç seslerden dolayı ürkmüştü.

"Ah zavallılar! Acaba böyle alçakça öleceklerini bilebilirler miydi?"

Samir ve Haris az ötede kurşuna dizilenlerden birinin Hazım olduğunu nereden bilebilirdi ki!

"Nasıl bilsinler bunu?" diye homurdandı Samir. "Böyle bir alçaklığı acaba yeryüzünde kaç millet yaşamıştır ki?"

Haris birden huzursuzlandı.

"Onlar gelmeden gidelim."

"Ne oldu ki?"

Haris bir an nefesini tutup sakinleşmeye çalıştı. Ardından, "N'olur n'olmaz," diye söylendi. "Çok yakınlarındayız."

"Ama," dedi Samir, "Çetnikler her yerde."

Haris hâlâ huzursuzdu.

"Herkesi toplayalım. Hiç vakit kaybetmeden Jadar Nehrine doğru yola koyulalım."

"İstediğin gibi olsun," dedi Samir. "Şimdi söyle, Jadar Nehrini ne zaman geçmeyi planlıyoruz?"

Haris başını hafifçe kaldırdı. Feri sönmüş gözleriyle gökyüzüne bakarken, "Karanlık iyice çöktüğünde," diye söylendi. "Geçeceğiz."

"Sence o köprüyü geçebilecek miyiz?"

Haris artık hiçbir şeyden emin değildi.

"Doğrusu köprüyü geçip geçemeyeceğimizi bilmiyorum. Bildiğim tek şey, o nehri geçmek için canımızı ortaya koyacağımız."

"Ama çok can kaybettik."

Haris'in yüreği paramparça oldu.

"Biliyorum, ama bu yeni bir şey değil. Bu lanet savaş başladığından beri çok can kaybettik."

Samir, Haris'in paçavraya dönmüş giysilerine baktı.

"Allah kahretsin Çetnikleri! Bu savaşa sürüklenen Boşnaklar sanki kimsesizler yığını. Bir milletin hiç mi kimsesi olmaz? Bizim olmadı işte, olmadı!"

Haris büyük bir üzüntü duydu.

"Ne yapalım? Alınyazımız böyleymiş. Elden bir şey gelmiyor."

"Galiba şu sıralar yalnızca ölmeyi becerebiliyoruz. Hem de kuzu kuzu ölmeyi."

Haris tam bir şey söyleyecekti ki vazgeçti. Onun yerine hızla yürümeye başladı...

***

Kerima'nın ana yüreği bir kez daha paramparça olmuştu. Yolda gördüğü o korkunç manzarayı bir türlü unutamıyor, oğlu Hazım'ın perişan haline ağlıyordu.

"Yeter artık!" diye çıkıştı Nedreta. "Ağlamakla hiç kimseyi geri getiremiyorsun. Eğer bunu başarabilen biri olsaydı emin ol ki o kişi ben olurdum."

Kerima gözyaşlarına hâkim olamıyordu.

"Elimde değil, çok acı çekiyorum. Sen de gördün zavallının halini. Perişandı. Güçlükle ayakta duruyordu."

Nedreta yanık bir ah çekip, "Bu kör olası gözler," dedi. "Neler neler gördü bu iğrenç savaşta."

Nedreta birden aklına bir şey gelmiş gibi sustu. Küçük bir çocukken babaannesinin ona söylediği, "Savaşı dinlemek görmekten iyidir," sözlerini anımsadı. Bir an içi yandı.

"Ben de," diye karşılık verdi Kerima, "senin gibi çok şey gördüm. Ama görmez olaydım. Ne yaparsam yapayım olmuyor işte. Bunları kafamdan bir türlü atamıyorum."

Nedreta ona hak verircesine başını sallarken, "Zaten," dedi, "hiçbirimiz bu korkunç günleri kafamızdan silip atamayız. Bunlar kolay unutulacak şeyler değil çünkü. Bir milletin ocağı söndü. Eşsiz, babasız, anasız, evlatsız, kardeşsiz kaldı insanlar."

Kerima kendini boşluktaymış gibi hissediyordu.

"Artık hiçbir şeyden emin değilim. Sanki attığım her adım beni biraz daha cehennemin dibine doğru sürüklüyor. Nefes alıyorum, ama yaşamıyorum."

Nedreta bir ara bakışlarını kaçırdı. Kerima'nın kucağında tıpkı bir melek gibi uyuyan küçük çocuğa baktı.

"Ya," diye fısıldadı, "şu zavallının suçu neydi? Bunun gibi bir sürü yavru var. Hepsi de bu yaşta cehennemi gördü."

Kerima başını eğip oğlana baktı.

"Bilmiyorum," dedi titreyen bir sesle. "Allah sanki oğlumu benden aldı. Onun yerine bunu verdi."

Kerima'nın birden boğazı düğümlendi. Daha fazla konuşamadı. Nedreta üzgün bir şekilde ona bakarken, içindeki ürpertiyi bastırmaya çalışıyordu.

"Lütfen böyle konuşma. Kendine acı çektiriyorsun."

"Evet. Hem de çok acı çekiyorum. Ama az önce de söyledim ya, elimde değil."

Nedreta feri sönmüş gözlerle baktı.

"Ben de acı çekiyorum. Hatta bütün Boşnak milleti çekiyor."

Kerima omuzlarını silkti. Büyük bir tiksintiyle yüzünü buruşturup, "Bir gün," dedi, "Sırp komşularımız da bizim gibi aynı acıları çeksin. Allah bu kâbus dolu günleri onlara da göstersin inşallah. Anlasınlar bize neler yaşattıklarını."

Tam o sırada kulakları çınlatan acı bir fren sesi duyuldu. Kayan tekerleklerin çıkardığı ses boşlukta yankılandı. Tıklım tıklım dolu otobüsün içinde ayakta duranlar birbirlerinin üzerine devrildi.

Kısa bir süre sonra şoför otobüsün kapılarını açtı ve içerdekilere, "Hadi," diye seslendi. "Herkes aşağı insin, geldik."

Otobüsteki kadınlardan biri, "Ama," dedi, "burası Tuzla değil. Burası Tişça Köyü. Tuzla'ya daha on kilometre mesafe var. Böyle bir şeyi neden yapıyorsun?"

Sırp şoför sırıttı.

"Nereden bileyim? Bana verilen emir böyle."

Boşnak kadın birden öfkelendi.

"Aramızda yaşlılar ve çocuklar var. Neredeyse karanlık da çökmek üzere. Bu yolu nasıl yürüyecekler?"

Sırp şoför bu sefer bir kahkaha atarken, "Geze geze," dedi alaycı bir ses tonuyla. "Hatta yürürken özgürlüklerinin tadını çıkarsınlar."

Otobüsteki ihtiyar kadınlardan biri şoförün bu alaycı sözlerini duymuş, sinirlenmişti.

"Kapa çeneni! Artık birinize bile katlanamıyorum. Biz başımızın çaresine bakarız. Defol git şimdi!"

Bunu beklemeyen Sırp şoför o an büyük bir şaşkınlık yaşadı, ama bozuntuya vermemeye çalıştı. Birden içerdekiler yer-

lerinden doğruldu ve söylene söylene otobüsten inerlerken, Sırp şoför de onlara sırf gıcıklık olsun diye kaseti koydu teybe ve sesini sonuna kadar açtı.

Kim diyor,
kim yalan söylüyor,
Sırbistan küçük diye?
Küçük değil,
küçük değil.
Üç defa savaştı.
On ikisinde, on ikisinde Türkleri kovdu.
On üçünde, on üçünde Bulgarlara karşı durdu.
On dördünde, on dördünde Almanlar vurdu.
On sekizinde, on sekizinde Sırplar kazandı.
Kim diyor,
kim yalan söylüyor,
Sırbistan küçük diye?
Küçük değil,
küçük değil.
Her zaman savaştı.
Ve yine, yeniden savaşacak.
Ama köle olmayacak.

***

Zor bir günün sonunda akşam olmuş, karanlık çökmüştü. Herkes yemyeşil çimenlerin üzerine oturmuş, Jadar Nehrinin şırıltısını ve uzakta vırak vırak sesleriyle birbirlerine bir şeyler anlatan kurbağaları dinliyordu...

Çok geçmeden içlerinden biri oturduğu yerden doğrulup kaygılı bakışlarını Haris'e çevirdi.

"Sence," dedi ciddi bir ses tonuyla, "bu gece karşı tarafa sağ salim geçebilecek miyiz?"

"Doğrusu bütün isteğim bu. İnşallah sorunsuz bir şekilde geçeriz."

Başka biri hemen araya girdi.

"Bu sessizlik beni korkutuyor ama. Srebrenitsa'dan kaçtığımızı bilen Sırplar, elbette burdan geçeceğimizi de biliyorlardır. Söyle, yalan mı?"

Haris başını kaldırdı. Nehrin üzerindeki taş köprüye bir göz attıktan sonra, "Haklısın," diye fısıldadı. "Köprüde hiç asker yok. Bu, geleceğimizi bildiklerini gösteriyor."

Orta yaşlardaki zayıf adam solgun gözleriyle ona baktı.

"Öyleyse planımız ne? Bu nehri nasıl geçeceğiz? Herhâlde yüzerek geçmeyeceğiz."

"Evet, sığ alanlardan yüzerek geçeceğiz."

Adam işittikleri karşısında âdeta küçük dilini yuttu.

"Bu delilik ama!"

Haris kaşlarını kaldırdı.

"Nesi delilik?"

Adam hâlâ şaşkındı. Dudaklarını ısırdıktan sonra, "Hiç düşündün mü?" diye sordu. "Aramızda belki de yüzme bilmeyen insanlar vardır."

Haris buruk bir şekilde gülümsedi.

"Hiç korkma, endişe etme! Çünkü bu aylarda nehrin suları çekiliyor, güçlü akmıyor. Birazdan yüzme bilenler, bilmeyenleri karşı tarafa geçirecek."

Adam bir an ne diyeceğini bilemedi. Haris sustuğunu görünce, "Aramızda," dedi. "Daha iyi bir fikri olan varsa söylesin şimdi, susmasın. Hep birlikte o fikri de tartışabiliriz."

Herkes birbirine şaşkın şaşkın baktı. Ama kimseden çıt çıkmıyordu. O sırada az ötede durmuş, sırtını bir çam ağacına dayamış Mineta, "Onlar," dedi boğuk bir sesle, "biraz önce ne hakkında konuşuyorlardı?"

Samir de o âna kadar hiç oralı olmamış, onların konuştuklarıyla ilgilenmemişti.

"Bilmem! Doğrusu merak bile etmedim."

Mineta gün boyu kendisini üzgün ve çaresiz hissetmişti.

"Sence," dedi kahır dolu bir sesle, "Muris hâlâ yaşıyor mudur?"

Samir bu soru karşısında irkildi. Ardından, "Evet," diye yalan söyledi. "Bence hâlâ yaşıyordur."

"Nerden biliyorsun? Nasıl bu kadar eminsin?"

Samir'in yüreği aslında acı içerisinde çırpınıyordu.

"Benimkisi sadece iyi niyet. Çünkü onun hâlâ hayatta olduğuna inanmak istiyorum."

Mineta titredi. Kardeşinin bu sözleri içini daha fazla sızlatmıştı.

"İnşallah söylediğin gibidir. Yaşıyordur hâlâ. Yoksa..."

Samir sözünü kesti.

"Sus! Şimdi biraz dinlen. Al, ye bunu. Çok açsın."

Mineta sustu. Sonra elini uzatıp, "Bu nedir?" diye sordu.

Samir elinde tuttuğu şeyi avcuna koyarken, "Ağaç kabuğu," dedi üzgün bir sesle. "Suda ıslattım, yumuşattım. Karnını tok tutar biraz."

Mineta iliklerine kadar sarsıldı. Ani bir öfke hissetti içinde.

"Biz bu durumlara mı düşecektik be Samir? Desene açlık ve ölüm yoldaşımız olmuş."

Samir öfkeden yumruklarını sıktı. Bir şeyler söylemek için ağzını açmıştı ki ansızın gözleri Mineta'nın arkasındaki bir çalılığa ilişti. Yavaşça tüfeğini doğrultup, "Kim var orda?" diye seslendi.

Bunu beklemeyen Mineta korku ve dehşetten donup kalmıştı. Samir de deli gibi çarpan kalbini dizginlemeye çalışarak, "Kim var orada?" diye bir kez daha sordu. "Saklandığın

yerden çık. Ortaya, seni görebileceğim bir yere gel. Yoksa ateş edeceğim."

Çalıların arasından beliren adam, "Lütfen!" dedi yalvarır bir ses tonuyla. "Ateş etme! Ben de sizden biriyim."

Kısa bir süre ikisi de nefesini tutup bekledi. O an nehrin şırıltısından başka bir ses işitilmiyordu.

"Sen," dedi şaşkınlıkla Samir. "Ama bu nasıl olur? Gözlerime inanamıyorum."

Gelen Goran'dan başkası değildi. O da şaşırmış gibi davranarak, "Allah'a çok şükür!" dedi. "Sizi tekrar görmek ne güzel."

Mineta onu sesinden tanımıştı. Hemen başını çevirdi. Arkasında duran Goran'a baktı.

"Ya o," dedi yüreği ağzında atarken, "nerede?"

Goran bir an yere diz çöküp ağlamaya başladı.

"Maalesef," dedi titreyen bir sesle, "baskına uğradık. Zavallı oracıkta öldü. Ben de kaçtım."

Duyduğu bu sözler karşısında buz kesti Mineta. Acı içinde olduğu yere yığıldı. Sanki içinden tüm nefesi çekilmişti. Büyük bir acı içinde ve başı ellerinin arasında, "O ölemez," diye haykırdı. "Hayır, o ölemez!"

Goran yalandan ağlıyordu hâlâ.

"Şerefsiz şeytanın dölü Çetnikler," dedi, "karşımıza bir anda hayalet gibi çıktılar. Yanımızdan vızır vızır geçen kurşunlardan birçoğumuz kendimizi koruyamadık. Ancak birkaç kişi kaçabildik."

"Ya diğerleri nerde?"

Goran'ın sesi öyle acıklıydı ki yalan söylediğini anlamak zordu.

"İnan bilmiyorum. O vahşi köpekler karşısında hepimiz çil yavrusu gibi dağıldık. Sağ kalanlar kendi derdine düştü."

O sırada Haris ve diğerleri de çabucak toparlanmış, yanlarına gelmişlerdi.

"Bizi," dedi Haris şaşkın bir sesle, "nasıl buldun?"

Goran gözyaşlarını sildi.

"Bu gece nehri geçeceğinizi tahmin ettim. O yüzden buraya geldim. Allahıma şükürler olsun! Çetniklerin elinden kaçabildim ve hâlâ hayattayım."

Mineta ağırlaşmış başını kaldırdı. Ona kuşku dolu gözlerle bakıp, "Sen," dedi hıçkırıklarının arasından, "onun öldüğünü gözlerinle gördün mü?"

Goran yutkunur gibi yaptı. Bir an ne diyeceğini bilemez gibi davrandı. Sonra başını "evet" anlamında sallayıp, "Vurulduğunu," dedi acı dolu bir sesle, "hemen sonrasında da öldüğünü gördüm."

Mineta âdeta kahrolmuştu. Ansızın göğsünde bir patlama hissetti. Birden, "Pis yalancı!" diye haykırdı.

Goran afalladı.

"Ne?"

Mineta acı ve öfkeden delirmişti.

"Seni şerefsiz şeytanın dölü! Nasıl kıydın karıncayı bile incitmez birine?"

Goran iyice sersemlemişti. Bir an Mineta'nın gözlerinin içine bakıp, "Sen," dedi irkilmiş bir ses tonuyla, "neler söylüyorsun bana?"

Mineta'nın içi cayır cayır yanıyordu.

"Kapa çeneni! Sen bir hainsin! Çünkü aşağılık bir Çetniksin. Hepimizi cehenneme sürükledin."

Goran bakışlarını ondan kaçırdı. Büyük bir şaşkınlık içinde diğerlerine bakıp, "Siz de," dedi sesi titrerken, "duydunuz mu? Bana ne söyledi, duydunuz mu arkadaşlar? Hepiniz şahitsiniz. Beni Çetnik olmakla suçluyor."

Herkes şaşkındı. Ne diyeceklerini bilmeden ikisine bakıyorlardı. Mineta yığılıp kaldığı yerden güçlükle doğruldu. Ayağa kalktığı sırada, "Sen," dedi Goran. "Neler söylüyorsun? Yoksa aklını mı kaçırdın?"

Mineta onu dinlemiyordu artık. Birkaç adım attı. Samir'in elinden tüfeği kaptığı gibi Goran'a çevirdi. Büyük bir öfkeyle, "Şimdi," dedi, "bana gerçek ismini söyle."

Goran'ın soluk alıp vermeleri hızlanmıştı.

"Ne yapıyorsun Mineta? Biliyorum, çok acı çekiyorsun."

"Kes şu oyunu!" diye çıkıştı Mineta. "Çabuk söyle, gerçek ismin ne? Yoksa hiç acımam, sıkarım kalbine. Ayrıca o iğrenç bakışlarını da çek üzerimden."

Goran bakışlarını ondan kaçırırken, "Senin de bildiğin gibi," dedi çatallaşan bir sesle. "Benim adım Numan."

Mineta hâlâ istediği cevabı alamamıştı. Öfkeyle parmağını tetiğe götürdüğü sırada, Goran hışımla kibriti çakıp dudaklarının arasına sıkıştırmış olduğu sigarasını yaktı. Birden Mineta'nın yüzünde şaşkın ve tuhaf bir ifade belirdi. Bakışlarını Goran'ın parmağından alamadı.

Goran ilk defa onun gözlerindeki bu tuhaf bakıştan ürkmüştü. Ciğerlerine doldurduğu dumanı havaya bırakırken, "Öyleyse," diye araya girdi içlerinden biri. "Bize Çetnik olmadığını ispat et hemen."

Goran sinirlenmiş gibi yaptı.

"Kızcağız acı çekiyor, görmüyor musun? Birden aklı karıştı. Bu yüzden sağlıklı bir şekilde düşünemiyor. Ya sana n'oluyor?"

Boşnak adam bir şey söylemek için ağzını açmıştı ki, "Susun!" diye çıkıştı Mineta. "Kimse ağzını açmasın. O pislikle yalnızca ben konuşacağım."

Bunun üzerine herkes sustu. Sinir bozucu bu sessizliği bozan Goran oldu.

"Acını çok iyi anlıyorum Mineta. Benimle daha ne konuşacaksın?"

Mineta ona karşı büyük bir öfke duyuyordu.

"O zavallıyı sen öldürdün değil mi? Cevap ver!"

Goran şaşırmış gibi yaptı.

"Ben mi? Bunu da nereden çıkardın?"

"Çıkar!"

Goran ne söylediğini anlamamıştı. Bu defa gerçekten şaşırarak, "Ne demek istiyorsun?" diye sordu. "Neyi çıkarayım?"

"Parmağındaki yüzüğü," dedi Mineta buz gibi bir sesle, "çıkar. O yüzük senin değil, Muris'in! Diğer eşi de şu anda benim parmağımda. Onu sen öldürdün."

Goran ansızın bir titreme, bir bulantı hissetti. Bu sefer altçenesi titrerken, "Şey... Şey..." diye kekeledi. "Bu yüzüğü yerde buldum. Yanılıyorsun, onu ben öldürmedim..."

Mineta öyle öfkelenmişti ki onu dinlemiyordu. Tüfeği ateşlediği sırada korkunç bir gürültü ve ardından da acı bir feryat ortalığı inletti. Başını hafifçe yana çevirdiğinde, titreyen bir yüz, kana bulanmış bir çift kapkara göz gördü. O an donup kaldı.

İçlerinden kendini çabucak toparlayan Haris oldu. Birden avazı çıktığı kadar, "Bombaaa!" diye bağırdı. "Herkes nehre doğru koşsun."

Bazıları o panikle sağa sola kaçıştılar. Hatta birbirlerini kaybettiler. Haris arkasından gelenleri sığlık alana doğru götürürken, "Yine," dedi içlerinden biri soluk soluğa, "kâbuslar âleminde ölüm yolculuğumuz başladı."

"Elinizi çabuk tutun," diye bağırdı Haris. "Yoksa hepimizi öldürecekler."

Ansızın az ötede bir makineli tüfek cayırdamaya başladı. Mermiler sanki ıslık çalar gibi başlarının üzerinden geçiyordu.

"Oraya," dedi Samir, "varamayacağız. Ormanda saklanmaya devam edelim."

Makineli tüfek sesleri gittikçe yaklaşıyordu.

"Hayır," diye karşılık verdi Haris. "Orman mezarımız olur. Bu yolda ya öleceğiz ya da özgür kalacağız."

Samir ne yapacağını, nasıl bir karar vermesi gerektiğini bilemedi. Var gücüyle koştuğu sırada hâlâ tereddüt içindeydi.

"Sanki," diye söylendi, "aralarına kurt girmiş koyun sürüsü gibiyiz. Sürekli telef oluyoruz."

Haris kararlıydı.

"Koşun! Canını kurtarmak isteyen nehre koşsun. Yoksa fare kapanına yakalanacağız. Bu kapana giren ölür."

Bu sözlerden sonra hepsi uykudan uyanır gibi silkinip kendine geldi. Derin bir nefes alıp kararlı bir biçimde koşmaya başladılar...

Nehre ulaştıklarında makineli tüfek seslerine kulak kabarttı Samir. Büyük bir öfkeyle, "Her zaman aynı şey," diye söylendi. "Allah kahretsin! Yine her şey ters gidiyor."

Haris de büyük bir üzüntü ve umutsuzluk içindeydi. Kaçmaya çalışanların bazıları vurulmuş, bazıları suda boğulmuş, kaçabilenler ise ormanın içine dağılmıştı.

Haris yüzerken göz ucuyla Samir'e baktı. Tam bir şey söyleyecekti ki müthiş bir gümbürtü koptu ve nehrin suları bir anda azgın dalgalara dönüşüverdi. O an belki de hayatlarının en kötü gecesini yaşıyorlardı.

***

Goran büyük bir hayal kırıklığına uğramış, sabırsız bir şekilde bir sağa bir sola gezip duruyordu. Bir ara, "Aklım fikrim," diye homurdandı, "o piçlerde sürekli. Elimden yine kurtuldular."

Komutan Krsto pis pis sırıttı.

"O piçleri boş ver, canını sıkma! Yaran nasıl? Hâlâ sızlıyor mu?"

Mineta onu sağ omzundan vurmuş, ama kurşun sıyırıp geçmişti. Sol elini omzuna, sargı bezinin olduğu yere koyup, "Merak etme," dedi, "iyiyim. Ama o kaltağa gününü göstereceğim."

Komutan Krsto sarı saçlı, genç biriydi.

"Düşünme artık onları, boş ver! Tanrı'ya şükürler olsun hâlâ hayattasın. O baliya hiç şüphesiz seni öldürebilirdi de."

Goran onları elinden kaçırdığı için kendine kızıyordu.

"Elimde değil, ne yapayım? O kaltak her şeyi mahvetti. Onu yakaladığımda gebertmeyeceğim. Yüzlerce defa tecavüz edip acı çektireceğim ona."

Krsto meraklı bir şekilde baktı.

"Neden bu kadar önemsiyorsun onları? Bu gece yeterince pislik geberttik. Hatta birçoğunun gözlerini bile oyduk."

Goran'ın içi duyduğu öfkeden tıpkı kaynar su gibi fokurduyordu.

"Çünkü," diye homurdandı, "kaçan o pislikler yılanın başı. Hepsi de Yeşil Bereli. O pislikler Srebrenitsa'daki çatışmada abimi öldürmüştü."

Komutan, Goran'ın neden onları takıntı haline getirdiğini anlamıştı.

"Şimdi ne yapacaksın?"

Goran onunla bir an göz göze geldikten sonra, "Sence ne yapabilirim?" diye söylendi. "Elbette tekrar peşlerine düşeceğim. Belki de onları Tuzla'ya kadar kovalamam gerekecek."

"Artık senin kim olduğunu biliyorlar. Onlara bir daha yaklaşamazsın."

Goran oturduğu yerden hafifçe doğrulup boğazını temizledi.

"Haklısın. Ama bu sefer tek başıma gitmeyeceğim."

"Yanına asker mi istiyorsun?"

Goran kısa bir süre düşündükten sonra, "Evet," dedi kararlı bir sesle. "Asker istiyorum. Ama toy çocuklar olmasın. Sonra korkudan donlarına işiyorlar çünkü."

Komutan Krsto bir kahkaha attı.

"Benim askerlerime ne demek istiyorsun sen?"

Goran gülümsedi.

"Onlara asla kötü bir şey söylemedim. Birçoğu asker bile değil, sadece kedi çükü!"

Genç komutan neredeyse gülme krizine girecekti.

"Kedi çükü mü?"

Goran bir an sesine ciddiyet kazandırarak, "Evet," dedi, "kedi çükü! Oysaki ben yanımda savaşçı birilerini istiyorum."

Krsto'nun birden yüzü ciddileşti.

"Öyleyse senin yanına gerçek askerlerimden vereceğim. Söyle, yola ne zaman çıkacaksın?"

Goran bir an önce gitmek istiyordu.

"Şimdiden tezi yok, ne yapılacaksa yapmalıyım..."

Komutan sözünü bitirmesine izin vermedi.

"Hemen mi gideceksin? Biraz kalıp dinlenseydin. Ne bu acelen?"

Goran kararlıydı. Geri adım atmadı.

"Derhâl peşlerine düşmeliyim. Yoksa iş işten geçer."

Komutan Krsto, Goran'ın kararlılığını görünce elini sol omzuna koyup, "O zaman," dedi, "gel benimle. Sana istediğin kadar asker vereceğim."

***

Haris nehrin kıyısında durmuş, sakin sakin akan suya bakıyordu.

"Bence," dedi Samir, "boşu boşuna bakıyorsun. Olan oldu, ölen öldü! Artık hiçbir şey yapamayız."

Olanlar hepsini derin bir endişe ve üzüntüye sevk etmişti. Haris de herkes gibi yorgun ve perişandı.

"Belki," dedi kahır dolu bir sesle, "biri yaralıdır. Nehri geçememiştir."

Samir'in yüreği sızladı.

"Üzme artık kendini."

"Söyler misin, nasıl üzülmeyeyim Samir? O zavallı insanlara umut vermiştim. Hayalleri özgürlüktü. Ama sonları ölüm oldu."

"Senin bir kabahatin yok."

"Hayır, yanılıyorsun! Ortada bir kabahat varsa o suç benim. Bu yüzden kendimi asla affetmeyeceğim."

Haris'in birden boğazı düğümlendi, daha fazla konuşamadı. Mineta başını kaldırdı. Üzgün bir şekilde ona bakıp, "Bu gece," dedi boğuk bir sesle, "her şey benim suçum! Sen iyi bir insansın. Kendini asla suçlama. Onların ölümüne ben sebep oldum. Fevri davranıp o tetiği çekmemeliydim."

"O zavallıların," dedi Haris ağlamaklı bir sesle. "Ölümlerine sen sebep olmadın."

"Hayır, ben sebep oldum! O tetiği çekmeyecektim. Ateş ettiğimde çok gürültü çıktı."

Haris'in yüreği burkuldu.

"Yanılıyorsun! Gerçekler düşündüğün gibi değil. Bizi ele veren şey tüfek sesi değildi. Tam aksine bizi ele veren şey, o olayın az öncesinde Numan'ın sigarasını yakmasıydı."

Mineta duydukları karşısında çok şaşırdı, ama kendini çabuk toparladı.

"O hain şayet başımızı yakmasaydı, gene de ben yakacaktım. O tetiği çekmemeliydim asla."

"Bence kendini suçlama! Şimdi düşünüyorum da, yola çıktığımızdan beri aslında hepimizin başını o şeytanın dölü yaktı. Onun sayesinde Çetnikler bizi elleriyle koymuş gibi buldular koskoca ormanda."

Mineta ne diyeceğini bilemedi. İçini çekti ve birden Muris aklına geldi. Sanki o an boğulacak gibi oldu.

"Muris'in," dedi kederli bir sesle, "öldüğüne hâlâ inanamıyorum. Bu lanet savaş onu da koparıp aldı benden. Bir veda bile edemedim."

O anda sessizce döktüğü gözyaşları içine akıyordu. Orada hiç kımıldamadan, kökü toprağa bağlı bir ağaç gibi duruyordu.

"Ağlama," dedi Samir üzgün bir şekilde, "ağlama! Canımızın değeri artık hiç olmuş bu kanlı topraklarda."

Mineta hüzünle başını salladı.

"Bu lanet savaşta yas dahi tutamıyoruz. Bari bırak da ağlayayım. Çünkü acımı dindirmenin başka bir yolunu bilmiyorum."

Samir'in birden gözleri doldu.

"Nasıl istersen."

Mineta âdeta kahrolmuştu.

"O şerefsiz şeytanın," dedi öfkeyle. "Konuşmaları ve davranışları bende birçok defa kuşku uyandırmıştı."

Haris iç çektikten sonra, "Acaba," dedi, "geberdi mi? İçimizden gören oldu mu?"

Mineta düşünceli bir şekilde kafasını kaşıdı.

"O pisliği geberttiğimden emin değilim. O sırada karmaşa oldu çünkü. Herkes gene sağa sola dağıldı."

"Kim bilir," diye homurdandı Haris, "belki de hâlâ yaşıyordur. Ben yere düştüğünü görmedim. Belki de kurşun isabet etmedi."

Samir araya girdi.

"Hayır, yanılıyorsun! Bence vuruldu. Çünkü tüfek patladığında, o hainden, 'Ah!' diye bir ses işittim. Ama öldü mü, yoksa sağ mı bilmiyorum."

"İnşallah," dedi Mineta, "gebermiş, cehennemin dibini boylamıştır! Çünkü o pislik yüzünden bir sürü insan hayatını kaybetti."

Haris konuyu değiştirmek istercesine, "Ne yapalım?" diye seslendi. "Artık yola koyulsak mı? Ne dersiniz?"

Samir başını kaldırıp etrafına bakındı. Geriye bir avuç insan kalmıştı. Birden gene yüreği sızladı.

"Şimdi hangi yöne gideceğiz?"

Haris elini cebine soktu. Kâğıt parçasını çıkarıp ona uzatırken, "Al bunu," dedi. "Şimdilik sende dursun. Diğeri de Komutan Ramiz Beçiroviç'in masasının üzerinde kalmıştı."

Samir şaşırdı.

"Nedir bu?"

"Çizdiğim güzergâh haritası!"

"Bunu," dedi Samir boğuk bir sesle, "neden veriyorsun bana? Tuzla'ya birlikte gitmiyor muyuz?"

Haris'in ansızın boğazı düğümlendi. Solgun yüzünden sanki belli belirsiz bir gölge geçti. Mineta da bu durumdan rahatsız olmuş gibiydi. Şaşkın bir ifadeyle ona bakıp, "Yoksa," dedi. "Bizimle gelmiyor musun?"

Haris buruk bir şekilde gülümsedi.

"Neler söylüyorsunuz? Bunu da nerden çıkardınız?"

"O zaman," diye atıldı Mineta, "bu haritayı ona neden verdin?"

Haris bir an nefesini tutup sakinleşmeye çalıştı. Sonra da, "N'olur n'olmaz," dedi.

Bu sözler Mineta'nın tüylerini diken diken etti.

"Eğer," dedi öfkeli bir sesle, "yaşayacaksak hep birlikte yaşayacağız. Öleceksek de hep birlikte öleceğiz."

Haris iyice durgunlaşmıştı.

"Doğrusu bilmiyorum. Bize vaat edilen ölüm yakın mı, yoksa Rabbim bunun için uzun bir süre mi koydu?.."

Mineta sözünü kesti.

"Beni üzüyorsun ama, böyle konuşma. Sadece Allah her şeyi bilir."

Ablasının üzüldüğünü gören Samir araya girdi.

"Mineta çok doğru söylüyor. Allah her şeyi bilir. Ancak Rabbim dilerse ölürüz. Söyle bana dostum, hangi yöne gideceğiz?"

Haris uykudan uyanır gibi silkindi. Derin bir nefes aldıktan sonra, "Şimdi," dedi, "Velya Glava'dan geçip Marçiçi'ye doğru yol alacağız."

ROJAYE

Meyra gözlerini açtığında gün henüz yeni ağarmıştı. Oysaki gece boyunca uyanık kalmaya çalışmış, ama büzülüp kaldığı yerde yorgunluğun tesiriyle uyukalmıştı.

"Şimdi," dedi kısık bir sesle Aziza, "ben de seni uyandıracaktım."

Meyra gözlerini ovuştururken, "Saat kaç?" diye sordu mahmur bir sesle. "Yoksa benim yüzümden geç mi kaldık?"

Aziza gülümsedi.

"Telaşlanma! Geç kaldığımız falan yok. Sen yine her zamanki gibi acele ediyorsun. Otobüsün hareket saatine daha var."

Meyra içini çekti.

"Ne bileyim ben. Gene de büyük bir endişe duyuyorum. Ya o köpeğe yakalanırsak ne yapacağız?"

Aziza fazlasıyla soğukkanlı görünüyordu. Ama dikkatle bakılsaydı gözlerindeki korku hemen fark edilirdi.

"Boris'e mi?"

Meyra uzandığı kanepenin üzerinden kalkarken, "Evet," diye homurdandı. "Ya kime olacak?"

Aziza ona karşılık vermeden önce biraz duraladı. Ardından, "O köpek," dedi, "artık bizi ısıramaz! Bugün ondan sonsuza dek kurtulacağız."

Meyra'nın heyecandan yüreği titredi.

"Sahi mi? Bu aşağılık hayattan kurtulacak mıyız? Bu kâbus dolu günler geride kalacak mı?"

Aziza'nın bir an sesi titredi.

"Bu gece Rabbime dua ettim sürekli. Göklerdeki ve yerdeki, hatta göklerin yedi kat üstündeki ulu Rabbime dua ettim. Onun izniyle kaçacağız bu iğrenç yerden ve bu iğrenç insanlardan."

Meyra'nın gözleri doldu.

"Sen," dedi boğuk bir sesle, "nasılsın?"

Aziza bir elini karnının üzerine koydu, hafifçe gezdirdi. Sonra buruk bir şekilde gülümseyip, "Ara sıra," dedi, "tekmeliyor."

Meyra'nın yüzü tuhaflaştı. Birdenbire, "Neyse," diye kestirip attı. "Şimdi söyle, ne yapacağız?"

Aziza onun öfkelendiğini, konuyu değiştirmek istediğini anlamıştı.

"Biliyorum! Bu bebeği dünyaya getirdikten sonra terk etmemi istiyorsun. Ama böyle bir şeyi yapamam asla. Daha şimdiden onu sevmeye başladım."

Meyra bu sözler üzerine hiddetle, "Sen aklını mı yitirdin?" diye çıkıştı. "Karnında taşıdığın çocuk bildiğin piç! Hatta o bir nefret çocuğu!"

Aziza birden ağlamaya başladı.

"Ne olur sus! Yalvarırım sana, sus! Böyle konuşma. Onun suçu, günahı ne?"

Meyra dişlerini sıktı. Nefret dolu gözlerle bakarken, "Ya," dedi titrek bir sesle, "bizim suçumuz, günahımız neydi? Bu iğrenç savaşta ve bu iğrenç yerde defalarca tecavüze uğradık. Hem aşağılık Sırplardan hem de aşağılık Karadağlılardan korkunç işkenceler gördük."

Aziza hâlâ ağlıyordu. Derin bir iç çekti.

"Ne olursa olsun, bundan sonra önemli değil. Bugün o iğrenç adamdan sonsuza dek kurtulacağız. İnşallah bu savaş bittiğinde, yaşama yeniden sarılabileceğim bir sebebim var artık. Yakında doğuracağım yavrumu sağlıklı bir şekilde büyütmek istiyorum."

Meyra'nın gözleri ateş saçıyordu.

"Sen," diye haykırdı, "iyice kafayı yemişsin! O karnındaki piçi doğur bakalım. O zaman kucağına dahi almak istemeyeceksin. Göğsündeki sütün ona haram olduğunu bileceksin."

Meyra'nın bu sözleriyle iliklerine kadar sarsıldı Aziza. Gözyaşlarını elinin tersiyle silerken, "Lütfen," dedi yalvarır bir sesle, "böyle söyleme. Artık konuşmayalım bunu."

Meyra'nın o an çaresizlik ruhunu sarmış, solgun yanaklarından birkaç damla yaş akmıştı. Bazen avazı çıktığı kadar bağırmak istiyordu, bazen de bir daha hiç uyanmamak üzere ölmek.

"Pekâlâ," dedi yanık bir sesle. "Bu konuşmayı daha fazla uzatmayacağım. Şimdi söyle, ne yapacağız?"

"Artık," dedi Aziza üzgün bir şekilde. "Bu iğrenç yerden kaçıp gidelim. Otobüs terminaline doğru yola koyulalım."

Meyra'yı bu sefer bir düşünce sarmıştı. İçten içe hayıflanırken, "Kendimi," diye mırıldandı, "suçlu gibi hissediyorum."

Aziza bu sefer kederli gözlerle baktı ona.

"Neden bahsediyorsun? Ne suçlusu?"

Meyra yutkundu.

"Aslında başından beri beni çok rahatsız eden bir şey var."

Aziza afalladı.

"Neymiş bu? Söyle, hadi!"

"Sanki," dedi Meyra, "zavallı Tahira'ya ihanet ettik. Bu sabah gözlerini açtığında büyük bir şok yaşayacak."

Aziza neden bahsettiğini anlamıştı.

"Sen bu meseleyi hiç dert etme. Rahat ol!"

"Allah aşkına söyler misin, nasıl rahat olayım? Ondan habersiz kaçıyoruz buradan, bu hayattan."

Aziza acı acı gülümseyip, "Zaten," dedi, "bu işler gizli kapaklı olur. Yoksa bu iğrenç hayatı nasıl bırakacağız arkamızda?"

Meyra bir an duraksadı. Aziza onun sustuğunu görünce "Hadi," diye söylendi, "bir an önce otobüs terminaline gidelim. Bugün yolumuz uzun. Daha oradan da Rojaye'ye gideceğiz."

Meyra hâlâ büyük bir üzüntü içindeydi. Çaresiz bir şekilde kapıya doğru yürüdü. Girişte duran eskimiş ayakkabısını giydi. Birden ağırlaşmış başını kaldırıp son defa alıkonulduğu eve baktı. Sanki o an yüreğine derin bir acı gelip yerleşiverdi.

***

Haris eskisi gibi ümitli değildi artık. Oraya muhtemelen varamayacaklardı. Fakat bir kere bu yola baş koymuşlardı ve fazlasıyla ağır bir bedel ödemişlerdi. Bu yüzden asla geriye dönemezlerdi. Ayrıca oraya gitmekten başka seçenekleri yoktu.

Bir ara dalgın bakışlarını diğerlerinin yüzünde gezdirdi. O zavallılar da kendisiyle birlikte bu çıkmaza girmişti. Hepsi de sefil ve açtı.

"Sen," diye mırıldandı Samir, "yine nerelere dalıp gittin böyle?"

Haris hafif esintiye karşı gözlerini kapattı ve pişmanlık dolu bir sesle, "Sanki," dedi, "iki dünya arasında sıkışıp kaldık. Yaşayanlar ve ölüler dünyası!"

Samir ona acıdı.

"Yine kendini suçlama."

"Bazen düşünmüyor değilim. Keşke sizi peşimden sürükleyip buralara kadar getirmeseydim. Hepimiz Srebrenitsa'da kalıp ölümüne savaşsaydık. Bu kaçış birçoğunu canından etti."

Samir'in yüreği sızladı.

"Olan oldu artık. Hayıflanarak bir şey geçmeyecek elimize. Kimseyi geri getiremeyeceğiz."

"Biliyorum! Ama kendimi de bir türlü affedemiyorum. Ayrıca nasıl affedebilirim Samir? Bir sürü insan benim yüzümden öldü."

"Hayır, yanılıyorsun! Onlar senin yüzünden ölmedi. Aksine Çetnikler yüzünden öldüler... Bu lanet savaşa gözünü kapayan Avrupalılar yüzünden öldüler... Hatta Çetniklerin yanında yer alan Birleşmiş Milletler yüzünden öldüler."

Haris'in birden yüreği dağlandı. Solgun yüzü gözyaşlarıyla ıslandı.

"Ama ne bileyim? İnsan yine de kendini suçluyor be Samir. Baksana şu zavallı kızcağızın perişan haline. Gece boyunca hem yürüdü hem de ağladı. Kolay mı? Bir ömür boyu hayat yoldaşı olacağı adamı kaybetti."

"Evet, çok acı çekiyor. Muris'in öldüğüne hâlâ inanamıyor. O da hepimiz gibi kendini suçluyor."

"Galiba," dedi Haris kederli bir sesle, "kendimizi suçlayarak acımızı dindirmeye çalışıyoruz. Bilmem! Belki de böyle davranarak hayata devam ediyoruz."

"Biliyorsun, ben de bunu yaşadım. Meyra'yı arkamda bırakıp kaçtığımda benzer şeyleri hissetmiştim. Doğrusu hâlâ daha hissediyorum. Bu korkunç duygudan bir türlü kurtulamıyorum."

Haris hayatını ona borçlu olduğunu biliyordu.

"O korkunç ve iğrenç yerde," dedi Haris titreyen bir sesle, "hayatımı kurtarmıştın. O an ellerimi çözmeseydin, şu anda bir ölüydüm."

Samir buruk bir şekilde gülümsedi.

"Böyle düşünme. Belki öncesinde ben senin hayatını kurtarmış olabilirim. Fakat sonrasında sen benim hayatımı kurtardın."

Haris'in birden gözleri buğulandı.

"Senden bir şey rica edebilir miyim?"

Samir afalladı.

"Ne ricası?"

Haris'in ona tereddütlü yaklaştığı her halinden belli oluyordu.

"Şey..." diye kekeledi. "Şunu rica edecektim..."

"Bilmem farkında mısın? Sürekli aynı şeyi tekrarlayıp duruyorsun. Söyle, ne istiyorsun benden?"

Haris boğazını temizledi.

"Şey... Yanılmıyorsam elimizde bir tane kaldı."

Samir hiçbir şey anlamamıştı.

"Sen iyi misin? Biraz tuhaf davranıyorsun. Neden bahsediyorsun?"

Haris bu kez kendinden emin bir şekilde sordu:

"Elimizde bir tane mi el bombası kaldı?"

Samir bakışlarını ona dikti.

"Evet! Ama bunu neden soruyorsun?"

Haris kararlı bir sesle, "Lütfen," dedi, "onu bana verir misin?.."

Bunu beklemeyen Samir donup kaldı.

"Şimdilik," diye konuşmasını sürdürdü Haris. "O el bombası bende kalsın. Böylesi daha iyi olacak."

Samir ona şaşkın gözlerle bakarken, "Seni anlamıyorum," dedi. "El bombası niye sende kalacakmış? Bombayı neden bu kadar çok istiyorsun?"

"Az önce söyledim ya! Böylesi daha iyi olacak. Yoksa özel bir nedeni yok."

Samir birden öfkelendi.

"Hayır! Bence tam aksine var. Benimle açık konuş. El bombasını neden istiyorsun?"

Haris ona gerçeği söyleyemedi. Sadece içini çekti.

"Hadi ama!" dedi ısrarcı bir şekilde Samir. "Benimle açık konuş. Aklında ne varsa çabuk söyle."

Haris başını kaldırıp onu kasvetli bir ifadeyle süzerken, "İçimizden biri," dedi, "en arkada kalmalı."

Samir afalladı.

"Neden?"

"İblis," dedi bir çırpıda Haris, "belki hâlâ yaşıyordur. Bu yüzden içimizden biri arkayı kollamalı."

Samir'in şaşkınlığı büsbütün artmıştı.

"Yoksa sen Numan'dan mı bahsediyorsun?"

"Evet. Şayet hâlâ hayattaysa şu an peşimizdedir."

Samir'in zihni, Haris ve Numan arasında gidip gelirken, "Anlamıyorum," dedi. "O iblisin bizimle ne alıp veremediği var? Bizi neden bu kadar kafasına taktı?"

"Doğrusu bilmiyorum. Bunu kendime yüzlerce kez sordum. Ama mantıklı bir cevap bulamadım. Artık bildiğim bir şey var ki bizi hedef tahtasına oturtmuş. İlla bize zarar verecek."

"Gören de diyecek sanki babasını öldürmüşüz!"

O esnada Mineta yanlarına gelmişti. Fakat ikisi de konuşmaya öyle dalmıştı ki geldiğini ne görmüş ne de duymuşlardı.

"Kim bilir," dedi boğuk bir sesle Mineta, "belki de öldürmüşüzdür. O şeytanın dölü sırf bu yüzden bir gölge gibi takip ediyordur bizi."

Samir başını çevirip ona baktı. Ablasının ağlamaktan gözleri kan çanağına dönmüştü.

"Babasını," diye söylendi Samir, "nasıl öldürmüş olabiliriz ki? Numan'ı tanımıyoruz bile."

Mineta'nın solgun yüzünde keder ve tarifsiz bir acı vardı. İkisinin arasına çömelip otururken, "Bence," dedi yorgun bir sesle, "babası ya da çok sevdiği biri mutlaka cephede ölmüş olmalı."

Samir düşünceliydi.

"Tamam! Farz edelim ki öyle bir şey olmuş. Ama benim anlamadığım şey, bunun bizimle ne ilgisi var?"

Mineta üzgün bir sesle, "İkiniz de," diye mırıldandı, "ne çabuk unuttunuz! Siz Yeşil Bereli değil misiniz? Srebrenitsa'da birçok cephede savaştınız."

Haris'in de düşünceleri altüst olmuştu.

"Bizim Yeşil Bereli olduğumuzu nasıl öğrendi peki?"

Mineta içini çekti.

"O hainler en başından beri aramızdalardı. Bizi bizden daha iyi biliyorlardı. Zaten onları ayıklayamadığımız için sonumuz geldi ya. Hata üstüne hata yaptık."

Samir oturduğu yerde huzursuz bir şekilde kıpırdandı.

"Geriye çok az kişi kaldık. Acaba aramızda hâlâ hain var mıdır?"

Haris bir an irkildi.

"Olabilir!"

"Ee, o zaman ne yapacağız?"

Haris kaşlarını çattı.

"Bu saatten sonra hayatımızla kumar oynayamayız. Zaten yeterince oynadık ve de kaybettik. Bence bütün erkekleri bir araya toplayalım. Aramızda bir hainin olup olmadığını anlamaya çalışalım."

"Tamam da," dedi Samir endişeli bir sesle. "Hain olduğunu kim itiraf eder ki?"

Mineta da oldukça düşünceliydi.

"Kardeşim doğru söylüyor. Hiç kimse hain olduğunu itiraf etmeyeceğine göre, içimizdeki o soysuz köpeği nasıl bulup ortaya çıkaracağız?"

Haris kendinden emin bir sesle, "Aslında," dedi, "bu işin bir kolayı var. Şayet aramızda böyle biri varsa kolayca ortaya çıkar."

"Peki nasıl yapacağız bunu?" dedi Samir.

Haris bir an Mineta'ya baktı. Nedense yüzü kızardı. Bakışlarını ondan kaçırırken, "Şey..." dedi utana sıkıla. "Sünnetli olup olmadıklarına bakacağız."

Samir ne diyeceğini bilemedi. Mineta ondaki bu suskunluğu görünce araya girdi.

"Doğru söylüyor. Eğer bir erkek Müslümansa sünnetli olması gerekmiyor mu?"

Haris elindeki tüfeğe sımsıkı sarılırken, "Bu işi," dedi, "hiç geciktirmeyelim. Bir an önce halledelim. Sonra da yola koyulalım. Çünkü daha gidecek yolumuz var."

Samir oturduğu yerden hafifçe doğruldu.

"Söylediğin gibi olsun. Bu işi yola çıkmadan önce halledelim. Ama şimdi söyle bana, el bombası niye sende kalacak?"

Haris hiçbir şey söylemedi, sustu. Samir'in elindeki bombayı çekip aldı. Arkasını dönüp yanlarından hızlıca uzaklaştı. Samir şaşkınlıkla bakıyordu ardından...

***

Meyra ve Aziza o sabah erkenden harabe haldeki terminale gelmiş, otobüsün kalkmasını beklemeye başlamışlardı büyük bir heyecanla.

"Doğrusu bilmiyorum," diye mırıldandı Aziza. "Kalbim bu heyecana nasıl dayanacak?"

Meyra da tıpkı onun gibi yerinde duramıyordu.

"Bir zamanlar bu şehirden kaçıp gitmek hayaldi. Ama şimdi gerçek olmak üzere. Kulağa nasıl da hoş geliyor değil mi?"

Aziza buruk bir şekilde gülümsedi.

"Bugün bir yanım sevinçli, bir yanım da hüzünlü. Aynı anda iki farklı duyguyu yaşıyorum."

Meyra gözlerini kocaman açıp merakla baktı ona.

"Yine n'oldu?"

Aziza içini çekti.

"Bir şey olduğu yok. Bir yandan özgürlüğüme kavuşacağım için sevinçliyim, bir yandan da o zavallıyı Podgoritsa'da bıraktığım için üzgünüm."

Meyra'nın birden rengi attı. Buz gibi bir sesle, "Sus!" diye çıkıştı. "Sana bin defa söyledim. Üzerine vazife olmayan işlere karışma."

Aziza afalladı.

"Ama o masum."

"Sus dedim! Masum olsun ya da olmasın."

"Ona karşı bu öfken ne zaman dinecek? Onun da tıpkı benim gibi bir inancı var."

"Yeter! Lütfen onun hakkında bir kelime daha etme."

Aziza göz ucuyla ona baktı. Ağzını açıp bir şey söyleyecekti ki oradan geçmekte olan biri yanında yürüdüğü adama, "Bu sabah duyduğuma göre," dedi. "Çetnikler Srebrenitsa'da çok büyük bir katliam yapmış. Müslüman Boşnak erkeklerin birini bile sağ koymamışlar."

Adamın dudaklarının arasından dökülen bu korkunç sözler ikisinin de yüreğini paramparça etti ve bir daha Ferida hakkında konuşmalarına engel oldu.

Meyra duydukları karşısında donup kalmıştı. Güçlükle, "Sen de adamın söylediklerini işittin mi?" diye sordu.

Aziza'nın da gözleri buğulanmıştı.

"Evet," dedi ağlamaklı bir ses. "O korkunç sözleri işittim."

Meyra'nın canı yanıyor, sanki bir kerpetenle tırnaklarını çekiyorlarmış gibi dayanılmaz bir acı duyuyordu.

"Sence bu sözlerin içi dolu mudur, yoksa boş mudur?"

Aziza ağlıyordu.

"İnşallah boştur."

Meyra'nın birden aklına abisi geldi. O an dizlerinin bağının çözüldüğünü hissetti. O sırada köhne otobüsün yanındaki megafonlu adam son defa Rojaye yolcularını otobüse binmeye çağırdı. Sonra da arkasını dönüp başka bir otobüse doğru ağır ağır yürümeye başladı...

***

Tahira gözlerini açtığında saat sabahın dokuzunu gösteriyordu. Yorgunluktan deliksiz bir şekilde uyumuştu. Yukarı kattaki odasında, eski püskü bir kanepenin üzerinde mahmur mahmur yattığı bir esnada kapı büyük bir patırtıyla açıldı. Boris öfkeyle içeri girdi.

"Buraya gel kaltak!" diye bağırdı avazı çıktığı kadar. "Seninle biraz işim var."

Tahira bir an ne yapacağını bilemedi. Duyduğu korkudan bütün vücudu titremeye başlamıştı.

"Şimdi öt bakalım!" diye bağırdı Boris. "O iki kaltak nerede? Onları hiçbir yerde bulamıyorum."

Tahira'nın birden gözleri buğulandı.

"İnan bana bilmiyorum. Bir şeyden haberim yok. Gece işten yorgun argın döndüm. Hemen uyudum. Geceden beri bir fısıltı dahi duymadım."

Boris öfkeden bir ateş topu gibiydi. Çabucak yanına geldi. Şimşek gibi üzerine atılıp saçlarından yakaladı. Hırsla odanın ortasına doğru fırlattı. Zavallı Tahira iyice korkuya kapıldı.

"Bana cevap ver," diye haykırdı Boris. "O iki orospu nerede?"

Tahira hâlâ kendine gelebilmiş değildi. Oysaki nasıl hızla çarpıyordu acılı ve yorgun kalbi.

"Bilmiyorum," dedi ağlamaklı bir sesle. "Nereye gittiklerini bilmiyorum."

Boris ona inanmıyordu. Birkaç tekme savurdu. Bir kez daha saçlarından yakaladı. Güçlü kollarını boynuna dolarken, "Yalancı orospu!" diye bağırdı. "Demek o fahişeleri koruyorsun, ha?"

Tahira nefes almakta güçlük çekiyordu. Az önce bir ölü gibi solan yüzü bu sefer kıpkırmızı kesilmişti.

"Boğuluyorum," dedi hırıltılı bir sesle. "Bırak beni."

Boris sağ elini hafifçe havaya kaldırdı. Tahira'nın yanağına bir yumruk attı. Boğazını sıkmaya devam ederken, "Konuş kaltak!" diye haykırdı. "O iki fahişe nerede?"

Tahira bayılmak üzereydi.

"Bilmiyorum," dedi derin hırıltılarının arasından. "İnan bilmiyorum. Bilseydim söylemez miydim?"

Boris boğazını sıkan kolunu gevşetti. Diğer eliyle yeniden saçlarını tuttu. Tahira bir an dizlerinin üzerine yığılıp kaldı.

"Pis yalancı! Sana inanmıyorum. Söyle, nerdeler?"

Tahira nefes almaya çalışırken, "İnan," dedi, "nereye gittiklerini bilmiyorum. Bana hiçbir şey söylemediler."

Boris bu sözler üzerine daha da öfkelendi. Birden yumruğunu var gücüyle zavallı kadının böğrüne indirdi.

"Yalancı kaltak! Seni birazdan geberteceğim."

Tahira'nın göğsüne sanki bir şiş batmış, dehşet bir acı hissetmişti. Kocaman açılmış gözleri nefretle baktı.

"O iki orospu," dedi Boris, "nerede? Söyle, çabuk söyle!"

Zavallı Tahira öyle acı çekiyordu ki cevap veremedi. Birden gözleri kararadı. Başı dönmeye başladı. Bunun üzerine Boris

öfkeyle bir tekme daha savurdu. Fakat o sırada genç bir adam içeri girdi.

"Patron," dedi heyecanlı bir sesle. "O iki fahişe kaçmış."

Boris duyduklarına inanamadı. Gözlerini şaşkınlıkla kırpıştırıp, "Ne?" dedi. "Kaçmışlar mı?"

Genç adam nefes nefese kalmıştı.

"Evet. Kaçmışlar patron."

"Ama nereye?"

"Bilmiyorum. Bu sabah o iki fahişeyi otobüs terminalinde görmüşler."

Boris hâlâ şaşkındı.

"Peki hangi otobüse binmişler?"

Genç adam "bilmem" dercesine başını salladı. Bakışlarını kısa bir an onun üzerinde gezdirdikten sonra, "Maalesef," dedi, "hangi otobüse bindiklerini görmemişler patron."

"Sence o kaltaklar nereye gitmiş olabilir?"

"Benim de anlamadığım şey patron, o fahişeler bilet alacak parayı nerden buldu? Onlara hiç para vermeyiz ki."

Boris başını çevirdi. Yığılıp kaldığı yerde acı içinde kıvranan Tahira'ya dikkatle baktı. Birkaç adım atıp yanına geldi. Ayağını kaldırıp kırık kaburgasının üzerine koydu ve var gücüyle bastırırken, "Eğer şimdi ötmezsen," dedi hırçın bir sesle, "sakat bırakacağım seni, öldürmeyeceğim. Çünkü ölüm kurtuluş olur senin gibi pis bir yalancıya."

Zavallı Tahira ansızın kulakları sağır edercesine, "Canımı çok yakıyorsun," diye bir çığlık attı. "Yalvarıyorum sana, bırak beni!"

Boris'in yüzünde öyle acımasız bir ifade vardı ki pis pis sırıttı. Sonra da kırık kaburgasının üzerine bir kez daha bastırdı. Bu sefer olanca ciddiyetiyle, "İnsan," dedi, "biraz sert olmalı. Çünkü sertlik olmadan hiçbir yere varılmaz. Beni boş

yere uğraştırma da bir yer ismi söyle. O iki orospu nerede? Her şeyi itiraf et! Böylesi senin için daha hayırlı olacak."

Tahira yığılıp kaldığı yerde acı içinde kıvranıyordu.

"İnan," diye sızlandı, "bilmiyorum. Benim hiçbir şeyden haberim yok. Kim bilir belki de Podgoritsa'ya kaçmışlardır."

Boris'in birden öfkeli yüzü aydınlandı, gözleri parladı.

"Podgoritsa mı?"

"Evet."

Boris ayağını kaldırdı. Tahira hâlâ nefes almakta güçlük çekiyordu.

"Ama niye orası?" dedi Boris meraklı bir sesle. "Kim var orada?"

Tahira bir yandan kıvranıyor, bir yandan da ağlıyordu.

"Eskiden," dedi hıçkırıklarının arasından, "bu evde Ferida isminde biri yaşardı. Luka onu daha sonra başka bir Karadağlı adama sattı. Adam Ferida'yı alıp oraya götürdü. Gerçi Ferida da buradan gitmeyi çok istiyordu..."

Boris'in kafası olup bitenlerden dolayı öyle meşguldü ki son sözleriyle neyi kastettiğini anlamamıştı. Hemen sözünü kesti.

"Öt bakalım! O iki kaltak otobüs biletini hangi parayla aldı?"

Tahira neredeyse acıdan bayılacaktı.

"Bilmiyorum. Biletleri belki de topladıkları bahşişlerle almışlardır."

Boris birden afalladı.

"Vay namussuz karılar!.. Vay!.. Vay!.. Sizi gidi orospular sizi! Demek bahşiş paralarını biriktiriyordunuz, ha?"

Tahira'nın birden içi geçti. Oracıkta bayıldı.

"Patron," diye seslendi genç adam. "Galiba bayıldı. Bu sürtüğü ne yapalım?"

Boris ayakkabısının sivri ucuyla zavallıyı iteledi. Ardından, "Eğer," dedi, "öldüyse götürüp bir çukura atın. Yok eğer yaşıyorsa, geneleve götürün. Bundan sonra bana orda orospuluk yapsın."

Genç adam sırıttı.

"Emredersiniz patron! Peki ya diğerleri n'olacak?"

Boris'in bir an yüzü karardı. Bir hışımla yürüyüp kapıya sert bir tekme savururken, "O kaltakları," dedi öfkeyle, "bana bırak. Ne de olsa görülecek bir hesabım var onlarla."

***

Aniden bir karmaşa oldu. Birkaç Sırp askeri koşarak etrafa dağıldı. İçlerinden biri adamı yakalayıp ayağa kaldırdı ve bir daha kaçmaması için başına bastırıp sıkıca tuttu.

"Bu Türk," dedi asker soluk soluğa, "nasıl olduysa yaşıyor hâlâ, ölmemiş komutanım."

Sırp General Ratko Mladiç bu sözler üzerine bir kahkaha attı.

"Çetnik kanunlarına göre," dedi alaycı bir sesle. "Bize silah doğrultan her Türkün ölümle cezalandırılması gerekiyor."

Boşnak adam bir çocuk gibi ağlıyordu.

"Hayır," diye yalvardı. "Beni öldürmeyin. Size asla silah doğrultmadım. Suçsuzum. Ayrıca benim silahım hiç olmadı."

Mladiç zavallı adamla eğleniyor gibiydi. Başını hafifçe çevirdi. Komutan Krstiç'e bakıp, "Sen de," dedi, "duydun mu şu Türkün söylediklerini?"

Komutan Krstiç de sırıttı.

"Elbette duydum. Fakat ben hiçbir Türkün sözüne inanmam."

Boşnak adam dehşet içinde onlara bakıyordu.

"Ama doğru söylüyorum," dedi titrek bir sesle. "Lütfen, bunu yapamazsınız. Beni suçsuz yere öldüremezsiniz."

Mladiç yine bir kahkaha attı.

"Aptal adam! Ne saçmalıyorsun sen? Görünen o ki bu zamana kadar şansın yaver gitmiş. Şimdiye dek çoktan ölmüş olman gerekirdi. Senin gibi binlerce pisliği geberttim şu birkaç gün içinde."

Zavallı adamcağız bir an ne diyeceğini bilemedi. Ardından, "Biliyorum," dedi boğuk bir sesle, "nerdeyse herkesi öldürdünüz. Srebrenitsa'da bir katliam yaptınız."

Komutan Krstiç bu sözleri işitince kendini daha fazla tutamadı. O da tıpkı Mladiç gibi bir kahkaha patlattı.

"Pislik herif! Biz burada katliam yapmıyoruz. Tam aksine size iyilik yapıyoruz. Yaşadığınız bu şehirde ne yıkanabiliyordunuz, ne tıraş olabiliyordunuz, ne de bembeyaz temiz çarşafların üzerine yatıp uyuyabiliyordunuz."

Boşnak adam gözyaşlarını sildi.

"Ama..."

Komutan Krstiç birden öfkelendi.

"Sus! Henüz lafımı bitirmedim."

Zavallı adam eli mahkûm sustu ve çaresizlik içinde başını önüne eğdi. Kısa bir sessizlikten sonra, "Böyle sefil bir hayatı," dedi Komutan Krstiç, "yaşayıp da ne yapacaktınız? Gece olunca bir parça ekmeğin peşinde koşuyordunuz. Şafak söktüğündeyse nerde bir parça ekmek bulacağınızı düşünüyordunuz. Şimdi söyle, sen buna hayat mı diyorsun?"

Boşnak adam hüngür hüngür ağlıyordu. Başını kaldırıp ıslak gözlerle bu sefer Mladiç'e baktı.

"Siz," dedi hıçkırıklarının arasından. "Hepimize söz vermiştiniz. Kimseye bir kötülük yapmayacaktınız. Hatta kimsenin kılına zarar vermeyecektiniz. Srebrenitsa'da kalan herkes bu sözlerinize inanmıştı. Birçoğumuz bu yüzden kaçıp gitmeyi düşünmedi."

Mladiç sırıttı.

"Sizi aptallar! Her söylenene inanır mısınız? Ayrıca orman yolundan kaçıp gitseydiniz ne olacaktı?"

Boşnak adam tereddütle, "Elbette," dedi, "hepimiz özgürlüğümüze kavuşacaktık."

Mladiç ve orada bulunan herkes gülmeye başladı.

"Aptal herif!" diye çıkıştı Mladiç. "Senin sandığın gibi o yol özgürlük yolu değil, tam aksine ölüm yolu oldu sizinkilere. Hepsi o yolda bir ölüm maratonu koştu! Peki, varış çizgisini gören var mı? Doğrusu hiç zannetmiyorum."

Zavallı adamcağız işittiği bu sözlerden dolayı kahroldu. Komutan Krstiç aşağılayıcı bir bakışla onu süzüp, "Senin de," dedi ciddi bir ses tonuyla, "artık ölme vaktin geldi."

Boşnak adamın bedeni zangır zangır titremeye başladı.

"Yalvarırım beni öldürmeyin! Size bir kötülüğüm dokunmadı."

Komutan Krstiç başını çevirdi. Gözleriyle Sırp askerine "götürün" gibisinden bir işaret yaparken, "Mesele," diye araya girdi Mladiç, "seninle alakalı değil. Mesele türünüzün sonsuza dek yok olmasıyla alakalı. Çünkü Büyük Sırbistan topraklarında Müslümanlara yer yok artık. Bu yüzden birazdan ölecek olmanı kişisel olarak algılama."

Boşnak adam donup kaldı. Hiçbir şey söyleyemedi. Bu saatten sonra da söyleyecek bir şey yoktu zaten. Artık önünde aşılmaz bir boşluk vardı. İriyarı asker kolundan tutup çekiştirdi, oradan hemen uzaklaştırdı.

Sırp askerler zavallı adamı götürdüğünde, Komutan Krstiç başını çevirip Mladiç'e, "Hollandalı askerler," diye sordu, "ne zaman defolup gidecekler Srebrenitsamızdan?"

Mladiç gülümsedi.

"Merak etme! Gitmelerine çok az bir zaman kaldı. Öyle tahmim ediyorum ki, 21 Temmuzda defolup gidecekler."

Komutan Krstiç duydukları karşısında heyecanlandı.

"Gerçekten mi? Benim neden haberim yok?"

Mladiç bu sefer manalı manalı gülümsedi.

"Henüz yeni denilecek bir gelişme çünkü."

Komutan Krstiç'i bir merak sardı. Büyük bir heyecenla, "Peki," dedi, "nereye defolup gidecekler?"

Mladiç'in o an keyfine diyecek yoktu. Bu sözler üzerine kahkahayla gülerken, "Açıkçası," dedi, "nereye gittikleri umurumda değil. Ama öyle tahmin ediyorum ki Hırvatistan'a nakledilecekler."

Komutan Krstiç'in az önceki şaşkınlığı büyük bir sevince dönüşmüş, oldukça keyiflenmişti.

"Bu iş," dedi neşeli bir sesle, "sandığımızdan da kolay oldu. Hem Türkleri ortadan kaldırdık, hem de Birleşmiş Milletler'i defettik Srebrenitsamızdan."

"Ben," dedi Mladiç boğuk bir sesle, "senin gibi düşünmüyorum. Aslında bu iş sandığımdan da uzun sürdü. Ezeli düşmanlarımızı çoktan katletmeliydik! Tamı tamına üç yıl üç ay sürdü."

Komutan Krstiç'in bir an neşesi kaçtı.

"Ne yapacaksın? Bazen işler istediğimiz gibi gitmiyor."

General Ratko Mladiç buruk bir şekilde gülümsedi. Tam bir şey söyleyecekti ki az önceki iriyarı askerin gür sesi kulaklarında yankılandı:

"Komutanım! Emrinizi derhâl yerine getirdim. Çetnik kanunlarına göre o Türkü ölümle cezalandırdım."

General Mladiç'in kaçan keyfi biraz olsun yerine geldi. O anda gurur ile sevincin garip bir karışımı içinde cevap verdi:

"Aferin, aferin sana asker! Seninle gurur duyuyorum, aferin sana! Bu ülke, bu millet, hatta Büyük Sırbistan senin gibi genç askerlerimizin omuzlarında yükselecek ilelebet."

İriyarı asker de bu sözlerden gururlanmış, çoktan hazır ola geçmişti.

"Sağ olun komutanım!"

Mladiç eskisi gibi keyifli ve neşeli görünüyordu.

"Şimdi sana bir görev daha veriyorum."

Asker hâlâ hazır oldaydı.

"Emredin komutanım!"

"Bir kamyonet bul. O kamyoneti ağzına kadar içki ve sigarayla doldur."

Karşısında hazır olda bekleyen asker gibi Komutan Krstiç de şaşırmıştı bu sözlere. Ona merakla bakıp, "Bir kamyon dolusu içkiyi ne yapacaksın?" diye sordu.

General Mladiç sırıttı.

"Ne mi yapacağım? Elbette Thom Karremans'a göndereceğim. Bu gece askerleriyle birlikte içip zıkkımlansın."

Komutan Krstiç'in şaşkınlığı büsbütün artmıştı.

"Bence gitsin Hırvatistan'da Ustaşa köpekleriyle zıkkımlansın! Onun yüzünden bir tankımız imha oldu."

Mladiç gülümsedi.

"Geçmiş, geçmişte kaldı. Varsın bir tankımız imha olsun. Ayrıca unutma ki onlar sayesinde binlerce Türkü katlettik. Bence bir kamyonet dolusu içkiyi hak ediyorlar. Yapma ama Krstiç, öyle bakma bana!"

Komutan Krstiç bu sefer umursamaz bir tavırla, "Nasıl istersen öyle olsun," dedi.

General Mladiç başını çevirdi. Az ötede kıpırtısız bir halde duran askere baktı. Sonra da, "Eee?" dedi gür bir sesle. "Sen hâlâ burda mısın? Hadi, durma! Çabuk git..."

***

Boris hiç vakit kaybetmeden otobüs terminaline gelmiş, hesabına çalışan çocuğu bir yandan dövüyor, bir yandan da azarlıyordu.

"Piçin evladı! Bacaklarını kıracağım senin. Hatta kemiklerini un ufak edeceğim. Söyle bana, o iki orospu burdan kaçtığında evde ne halt yiyordun? Yoksa yatağında mışıl mışıl uyuyor muydun?"

Çocuk henüz on beşindeydi. Solgun yüzü çökmüş, gözleri çukurlaşmıştı.

"Şey..." dedi hıçkırıklarının arasından. "Birkaç gündür çok hastayım patron! Önce soğuk algınlığı diye başladı. Ama sonra fenalaştım. Sürekli üşüyorum, terliyorum. Yoksa o orospular elimden kaçabilir miydi?"

Boris bir kez daha öfkesine yenik düştü. Çocuğun kafasına bir yumruk patlattı.

"Sus! Seni böyle dövdüğüme göre, demek ki elinden kaçırmışsın onları. Ben boşuna mı besliyorum seni? Aç karnını ben doyuyorum. Üzerine giydiklerini ben alıyorum. Peki, bütün bunların karşılığında sen ne yapıyorsun? Yatağında mışıl mışıl uyuyorsun."

Çocuk kafasına yediği yumrukla sersemlemişti.

"Yapma patron! Benden habersiz burada kuş bile uçmaz."

"Ama uçmuş ulan! Bırak kuşu, karılar bile uçup gitmiş!"

Çocuk hâlâ ağlıyordu.

"İnan bana, çok hastayım patron. Başımı tutamıyorum. Sanki yer ayağımın altından kayıyor. Doğru söyle, bu zamana kadar seni hiç üzdüm mü patron? Burada hep gözün kulağın olmadım mı?"

Boris o kadar öfkeliydi ki çocuğa bir yumruk daha attı. Sol taraftan gelen bu yumruk dudağının sağ tarafını kanatmaya

yetmişti. Çocuk yumruğun şiddetiyle biraz gerisindeki duvara çarptı ve yerde acı içinde kıvranmaya başladı.

Tam o sırada koşarak yanlarına gelen biri, "Patron!" diye seslendi. "Elimizi çabuk tutmalıyız. Bir an önce Podgoritsa'ya doğru yola çıksak hiç fena olmayacak."

Boris başını çevirip adama baktı. Şişman biriydi. Genişçe bir suratı vardı.

"Bizi oraya götürecek araç hazır mı?"

"Evet, bekliyor patron."

Boris kısa bir an durup düşündü.

"Yalnız," dedi, "Kolaşin'deki adamlarımıza da haber ver. Nikşiç'ten kalkan ve oradan geçen bütün otobüsleri didik didik arasınlar."

Adam şaşırmıştı.

"Kolaşin mi?"

"Evet."

"Ama neden patron?"

"O iki kaltak belki de Podgoritsa'ya gitmiyordur. Kim bilir belki de ters istikamete gidiyorlardır."

Adam düşünceli bir şekilde kafasını kaşıdıktan sonra, "Doğrusu," diye mırıldandı, "bu hiç aklıma gelmemişti. Haklı olabilirsin patron! Şimdi derhâl telefon açıp ordaki adamlarımıza haber vereceğim."

Boris sustu, bir şey söylemedi. Başını hafifçe çevirdi. Yerde acı içinde kıvranan çocuğa baktı. Kısa bir süre inleme seslerini dinledikten sonra bir kez daha var gücüyle bir tekme savurdu. Ardından, "Piçin evladı!" diye öfkeyle haykırdı. "Bugün ne işler açtın başıma ulan sen!"

***

Meyra sabahtan beri ağlıyordu. Her zamanki gibi yine bir tiksinti duyuyordu içinde. Her şeyden, herkesten tiksiniyordu.

"Allah bin belasını versin Çetniklerin," diye mırıldandı. "İnsan değil şeytanlar."

Aziza hafifçe dürttü onu.

"Yalvarırım sus artık! Allah aşkına yine başlama. Bak görüyorsun, etrafımız meraklı insanlarla dolu. Hepsi bize bakıyor. Lütfen yolculuğumuz boyunca Çetnikler hakkında kötü bir söz söyleme. Unutma! Biz Boşnak değiliz. Şimdilik burada yaşayan bir Sırp'ız."

Meyra içini çekti.

"Bildiğin gibi değil Aziza. Yüreğim yanıyor. Sabah sabah yanımızdan geçen o adam neler söyledi öyle? Abim de ölmüş müdür sence?"

Aziza her ne kadar belli etmemeye çalışsa da adamın sözlerinden sarsılmıştı.

"Daha dur bakalım! Abinin öldüğünü de nerden çıkardın? Kim bilir belki hâlâ hayattadır. Lütfen her duyduğuna inanma."

Meyra içinde kabaran endişeyi ve umutsuzluğu bastırmaya çalışarak, "Sence," dedi kederli bir sesle, "ateş olmayan yerden duman çıkar mı? O adam neden yalan konuşsun ki?"

Aziza'nın bu sözler karşısında içi titredi. Ama gene de güçlü görünüp, "Bence," dedi. "Bütün herkesi öldürmemişlerdir. Ayrıca binlerce erkeği nasıl öldürebilirler? Senin aklın bunu alıyor mu?"

"Sen neden bahsediyorsun Aziza? Bu savaşta aklımın almayacağı şeyler gördüm ve yaşadım. Hayatımızın bir değerinin olmadığını gördüm."

Meyra ansızın sustu. Sanki boğazına bir yumru oturdu. Bildiği tek şey, yüreğinde bir ıstırabın gezindiğiydi.

"Haklısın," dedi Aziza. "Bu iğrenç savaş hakkında ne söylesen haklısın. Ama şimdi en azından umudumuz var."

Meyra gözyaşlarını silip içini çekti. Deli gibi çarpan kalbinin sesini dudaklarının arasından dökülen sözcüklerle yatıştırmaya çalıştı.

"İnşallah oraya yakalanmadan varabiliriz."

"Sen hiç endişelenme. Sadece sus ve ağlama. Gerisini Allah'a bırak. İşimiz O'na kalmışsa olmuş bil."

Meyra hâlâ üzgündü.

"Rojaye'de yaşayan teyzen bizi kabul edecek mi peki? Ne de olsa ikimiz de kirliyiz!"

Aziza birden öfkelendi.

"Bu ne biçim bir söz? Biz fahişe miyiz?"

Meyra'nın bir kez daha yüreği sızladı.

"Doğrusu kendimi her defasında kirli ve aşağılık biri gibi hissediyorum. Bu berbat duygudan bir türlü kurtulamıyorum."

"Faida Teyzem dünya tatlısı bir insandır. Onu tanıyınca sen de çok seveceksin. İnan bana, bu savaş bitene kadar orada güvende olacağız."

"Artık bu iğrenç savaşın biteceğine inanmıyorum Aziza. Sahi, kaç yıl oldu?"

Aziza cevap vermedi. Aklında bambaşka bir düşünce vardı.

"Şimdiden," diye mırıldandı, "bilmeni istiyorum. Rojaye, Karadağ'ın Sancak bölgesinde bulunuyor. Bu bölgede çoğunlukla Sancaklı Müslüman Boşnaklar yaşıyor. Orada gerçek isimlerimizi kullanacağız bundan sonra."

Meyra'nın birden gözü köhne otobüse takıldı.

"Galiba mola bitti. Otobüs ağır ağır hareket ediyor."

Aziza başını çevirdi. Endişeyle otobüse baktı.

"Kız," diye homurdandı, "daha ne duruyorsun? Hadi durma, çabuk yürü! Yoksa otobüsü kaçıracağız."

***

Herkes derin bir nefes almış, aralarında bir hainin olmadığını görünce huzurlu bir şekilde tekrar yola koyulmuşlardı.

"Keşke," diye hayıflandı Samir, "böyle bir şeyi daha önce akıl edebilseydik. Bunca insan ölmezdi."

Mineta da tıpkı kardeşi gibi grubun en önünde yürüyordu.

"Böyle bir şey insanın aklına mı gelir? Nerden bilecektik ki koynumuza zehirli yılan soktuklarını."

Samir içini çekti.

"Şeytanın bile aklına gelmeyecek şey, Mladiç köpeğinin aklına gelmiş. O aşağılık soysuz it kökümüzü kuruttu."

Mineta üzgün ve yorgundu.

"Sevdiğim herkesi koparıp aldı benden. Önce babam, sonra diğerleri... Şimdi de Muris."

Samir'in yüreği paramparça oldu. Sesinin titremesini engellemeye çalışarak, "Neyse," dedi, "artık bunları düşünmeyelim. Bu yolun sonuna varmaya bakalım. Yoksa şu zavallı insanlara da kurtuluş yok."

Mineta bir an dalıp uzaklara gitti. Ardından, "İnşallah," diye mırıldandı. "Bakira Ablamların başına kötü bir şey gelmemiştir. Yaşadıklarımız yetti bana. Bir de onlar için üzülmek istemiyorum. Böyle bir şeye katlanamam, dayanamam artık."

Samir'in de gözleri dalıp uzaklara gitti. Ablası Bakira'nın otobüs terminalinde söylediği, "Kendine çok iyi bak kardeşim. Sakın hiçbir şeyi dert etme. Kur'an der ki: 'Allah doğuda ve batıdadır; onun için de nereye dönersen dön, Allah'ın dediği olur.' Göreceksin, her şey yolunda gidecek," sözleri geldi aklına, bir kez daha kahroldu. Sonra da, "Maalesef hiçbir şey yolunda gitmedi ablacığım," diye mırıldandı kendi kendine büyük bir acıyla.

"Bir şey mi söyledin?" dedi Mineta.

Samir dalıp gittiği düşüncelerden sıyrıldı.

"Doğrusu uzun bir ayrılık oldu. Umarım başlarına kötü bir şey gelmemiştir."

Mineta iç çektikten sonra, "Çok uzun zamandan beri," dedi boğuk bir sesle, "savaşıyoruz. Ve hepimiz birçok şeyimizi kaybettik."

Samir üzgündü.

"Bu savaşta," dedi çatallaşan sesiyle, "beni derinden yaralayan şey, günahsız ve suçsuz bir milletin yalnız bırakılmasıydı. Hunharca katledilen yakınlarımızı gömmeye hiç kimse gelmedi, gelemedi. Hatta birçoğumuzun mezar taşı bile yok."

Samir'in ansızın boğazı düğümlendi, daha fazla konuşamadı. Mineta içindeki ürpertiyi bastırmaya çalışarak, "Neyse," dedi. "Şu anda yapabileceğimiz en önemli şey hayatta kalmak."

Samir'in gözlerinde ümitsiz bir ifade vardı.

"Bu söz kulağa nasıl da hoş geliyor. Hayatta kalmak!.. Yaşamak!.. Ölmemek!.. Bu sözler birçoğumuz için sahte bir umut oysaki. Anlıyor musun beni? Sahte bir umut!"

"Ah sevgili kardeşim! Böyle konuşma. Böyle umutsuz olma. İkinci şansı hak etmiyor muyuz sence?"

"İkinci bir şans mı? Sen neden bahsediyorsun abla? Unutma ki çaresizlik anlarında insanlar inanmak istedikleri şeye inanırlar. Biz de o zavallılara inanmaları için bir şey verdik. Yani, sahte bir umut!"

Mineta bir an ağırlaşmış başını çevirip ona baktı. Samir'in feri sönmüş gözlerinden okunan teessürü gördü. Bir kez daha kahroldu.

"Bence," dedi kederli bir ses tonuyla, "sahte bile olsa umut güzeldir. Ayrıca sen de unutma ki Srebrenitsa öldü ve kısa bir süre önce gömüldü. Orada kalsaydık şimdiye dek ölmüştük."

Samir ne diyeceğini bilemedi. Bir an sonra, "İnşallah," dedi. "Geride kalan şu insanları sağ salim Tuzla'ya ulaştırabiliriz. Allah hepimizin yardımcısı olsun."

Mineta başını çevirip önüne baktı. O sırada dudaklarının arasından birkaç kelime döküldü. Ancak ne dediği anlaşılmadı. Patika yolda üzgün bir şekilde yürümeye devam etti...

***

Boris öfkeden hop oturup hop kalkıyordu.

"O iki orospu," diye söylendi kızgınlıkla, "hangi deliğe girdi?"

Etrafını saran adamlardan biri, "Patron," dedi. "Boşu boşuna öfkelenmeyin. Hangi deliğe saklanırlarsa saklansınlar onları yakalayacağız. Ve canlarını çok fena yakacağız."

Boris yanında duran uzun boylu adama ters ters baktı.

"Söylesene, nasıl kızgın olmayayım? O iki orospu elimizden kaçtı. Görünen o ki Podgoritsa'ya hiç gelmemişler."

"Bence de," dedi bir diğer adam, "o iki orospu Podgoritsa otobüsüne hiç binmedi. Buraya boşu boşuna geldik."

Bu son söz Boris'in yüzüne bir tokat gibi indi.

"Tanrı hepinizi kahretsin! İki orospuya sahip çıkamadınız."

Adamlar birden suspus oldu. Başlarını önlerine eğip öylece durdular.

"Yalan mı ulan?" diye haykırdı Boris. "Yalan mı ulan? Niye susuyorsunuz, ha? Cevap versenize!"

Uzun boylu adam istemeye istemeye başını kaldırdı. Sonra da derin bir iç çekip, "Patron," dedi. "O iki kaltağın kaçacağı kimin aklına gelirdi? Hatta birinin karnı burnundayken."

Boris kafasını çevirdi. Hemen yanı başında duran adama bakıp, "Sen," diye çıkıştı, "ayakta uyu! O ikisi de kaçsın evden."

Uzun boylu adam cevap veremedi. Bunun üzerine yanında duran arkadaşı atıldı.

"Patron! Bence onlar ters istikamete kaçtılar."

Boris'in öfkesi gitgide artıyordu.

"O zaman söyle, nereye kaçtılar?"

Karadağlı adam nereye gitmiş olabileceklerini düşündü. Ama aklına bir şey gelmeyince, "Bilmiyorum patron," diye mırıldandı. "Bence en iyisi Kolaşin'deki adamlarımızı tekrar uyaralım. Nikşiç'ten kalkan ve oradan geçen bütün otobüsleri arasınlar."

Boris başını kaldırıp az ötede duran genç adama baktı.

"Yoksa sen ordakilere telefon açıp haber vermedin mi?"

Genç adam bir adım öne çıktı. Kendinden emin bir sesle, "Elbette," dedi, "haber verdim patron."

Boris adamın gözlerinin içine bir kez daha dikkatle baktı.

"Git, bir telefon bul şimdi. Onları tekrar ara. Gözlerini dört açsınlar! Bütün otobüsleri didik didik arasınlar."

***

Otobüs Kolaşin'deki küçük terminale yanaşmış, yolcuların ihtiyaçlarını gidermesi için on beş dakika mola vermişti.

"Çabuk," diye söylendi Aziza, "tuvalete gidelim. Gene sıkıştım."

Meyra şaşkın şaşkın baktı.

"Sen ciddi misin?"

Aziza yerinde duramıyordu.

"Evet, çabuk yürü!"

Meyra buruk bir sesle, "Tamam," dedi. "Yürü öyleyse. Allahtan otobüste sıkışmadın böyle."

Meyra, Aziza'nın elinden tuttu. Ağır adımlarla onu tuvalete götürdüğü sırada, "Hey!" diye seslendi biri. "Baksana."

O esnada elli beş-altmış yaşlarında, gözlüklü bir adam başını kaldırdı ve sesin geldiği yöne bakıp, "Bana mı sesleniyorsun?" diye sordu.

Az önceki sesin sahibi iriyarı adam sırıttı.

"Ya kime sesleneceğim?"

Adam şaşırdı.

"Hayrola? Tanıyor muyum seni?"

İriyarı adam iyice yanına sokuldu. Az ötede duran köhne otobüsü parmağıyla gösterip, "Şu otobüsün," dedi, "şoförü senmişsin, doğru mu?"

"Evet, doğru anlamışsın. Şimdi söyle bakalım, benimle ne işin var?"

İriyarı adam birkaç adım daha atıp iyice yanına sokulduktan sonra, "Otobüs," diye homurdandı. "Nereden geliyor?"

Otobüs şoförü sigara paketini çıkarıp bir sigara daha yaktı. Ciğerlerine doldurduğu dumanı havaya bırakırken, "Ne oluyor?" dedi. "Yoksa polis misin?"

Adam gene sırıttı.

"Değilim. Ama buralar benden sorulur."

Otobüs şoförü sert biriydi.

"Fazla vaktim yok. Birazdan yola koyulacağım. Şimdi sadede gel! Benden ne istiyorsun?"

İriyarı adam onun bu tavrına biraz bozuldu.

"Anlaşılan dik kafalısın! Sana bir soru sordum. Yoksa duymadın mı beni?"

Otobüs şoförü sigarasından bir kez daha derin bir nefes çekti. Dumanı dışarı üflerken, "Duymadım," dedi alaycı bir ses tonuyla. "Bir kez daha sor. Dilin, dudağın birbirine yapışmaz."

İriyarı adamın tepesi attı. Çakmak çakmak yanan gözlerinden ateş saçarken, "Şu lanet otobüs nereden geliyor?" diye sordu tekrar.

Otobüs şoförü soğukkanlıydı.

"Ha! Tamam! Buydu sorun. Şimdi hatırladım. Otobüs nereden gelecek? Tabii ki Nikşiç'ten geliyor."

İriyarı adam birden heyecanlandı.

"Biz senin şu külüstür otobüsüne binen iki kadını arıyoruz. Hatta bir tanesi hamileymiş."

Otobüs şoförü işin içinde bir bit yeniği olduğunu sezmişti.

"Söyle bakalım, onlarla ne işin var senin?"

Adam gevrek gevrek güldü.

"Halletmem gereken küçük bir işim var. Aslında pek çok işim var. Bana o ikisi acele lazım."

"Yoksa birinin kocası mısın?"

İriyarı adam bu sefer bir kahkaha attı.

"O orospuların mı?"

Otobüs şoförü karşısındaki adamın pislik bir herif olduğunu anlamıştı. Biraz da alaycı bir şekilde, "Kusura bakma," dedi. "O ikisinin orospu olduğunu bilmiyordum. Hâlbuki onları dikkatlice de incelemiştim. Bu yüzden seni onlardan birinin kocası sandım."

Adam birden huzursuzlandı.

"Senin dilin bayağı uzunmuş ihtiyar. Bırak gevezeliği de ne soruyorsam ona cevap ver."

Otobüs şoförü sırıttı.

"Ne soracaksan sor bakalım. Az önce söyledim ya! Fazla vaktim yok."

İriyarı adam geniş omuzlarını dikleştirdi.

"O iki orospu nerede? Neden onları etrafta göremiyoruz?"

Otobüs şoförü gerçeği söyleyip söylememekte bir an tereddüt etti. Fakat sonra, "Onları göremezsiniz," dedi.

Beklenmedik bu durum karşısında iriyarı adam şaşırdı.

"Peki ama neden?"

Otobüs şoförü sigarasından derin bir nefes çekip dumanı dışarı üfledi.

"Çünkü," dedi ciddi bir ses tonuyla, "onları yolda indirdim."

Adamın şaşkınlığı büsbütün artmıştı.

"Yolda mı? Hangi yolda?"

Otobüs şoförü merhametli bir adamdı. O an Meyra ve Aziza'yı korumak, onların cehennemden kurtulmasını sağlamak istiyordu sanki. Bu sebeple bir kez daha, "Aradığınız o iki kadını," dedi, "Tsrkvina'da indirdim. Belki orada bulabilirsiniz."

İriyarı adamın canı fazlasıyla sıkılmıştı. Ama bunu şoföre belli etmek istemiyordu.

"O iki orospuyu Tsrkvina'da indirdiğinden emin misin? Bana gerçeği söyle."

Otobüs şoförü bir yandan acele ediyor, bir yandan da gülümsemeye çalışıyordu.

"O iki kadının," dedi, "orospu olup olmadıklarını bilemem. Ama bildiğim bir şey var ki onları Tsrkvina'da indirdiğim."

İriyarı adam bir an otobüs şoförünü şöyle bir süzdü. Sonra kararlı bir sesle, "Herkes toparlansın," diye haykırdı. "Tsrkvina'ya gidiyoruz."

İriyarı adam telaşlı adımlarla oradan uzaklaşırken, otobüs şoförü de derin bir nefes aldı. Tam o sırada Meyra ve Aziza da tuvaletten çıkmış, olup bitenlerden habersiz bir şekilde ağır adımlarla otobüse doğru yürüyorlardı.

"Siz," diye seslendi otobüs şoförü. "Durun bir dakika!"

Meyra ve Aziza bu sözler karşısında afalladı. Oldukları yerde kıpırdamadan durdular.

"Ne var?" diye sordu Aziza. "Bizden ne istiyorsunuz?"

Otobüs şoförü çabucak yanlarına geldi. Onları baştan aşağı dikkatle süzdükten sonra, "Kimsiniz?" diye fısıldadı.

Meyra ve Aziza'nın şaşkınlığı büsbütün artmıştı.

"Siz," dedi Aziza titrek bir sesle, "yolculuk ettiğimiz otobüsün şoförü değil misiniz?"

"Evet, öyleyim."

Aziza bu sefer heyecanlanmıştı.

"Bizden ne istiyorsunuz?"

Otobüs şoförünü bir merak sarmıştı.

"Doğru söyleyin, kimsiniz?"

Meyra hemen araya girdi.

"Neden soruyorsunuz?"

Otobüs şoförü tatlı tatlı gülümsedi.

"Korkmayın! Benden size bir zarar gelmez. Sadece kim olduğunuzu merak ettim."

Meyra ve Aziza korku içinde öylece duruyor, kıpırdamadan otobüs şoförüne bakıyorlardı.

"Kim olduğumuzu," dedi çatallaşan bir sesle Meyra, "neden merak ediyorsunuz?"

Otobüs şoförü onların kaçak olduklarını anlamıştı.

"Çünkü," diye mırıldandı, "sizi kötü adamlar arıyor."

Bunu beklemeyen Meyra ve Aziza donup kalmıştı. Birkaç saniye sonra kendini toparlayan Aziza, "Bizi," dedi, "kim arar, niye arar?"

Otobüs şoförü buruk bir şekilde gülümseyip, "Bilmem," diye cevap verdi. "Siz daha iyi bilirsiniz."

Meyra'yı büyük bir korku sarmıştı.

"Bizi kim arıyormuş? Gösterin bakayım."

Otobüs şoförü bir kez daha buruk bir şekilde gülümsedi.

"Onları az önce buradan uzaklaştırdım. Daha doğrusu, sizin hakkınızda onlara yalan söyledim."

Bu cevabı beklemeyen kadınlar şaşkınlıkla şoföre baktı.

"Yalan mı?" dedi titrek bir sesla Meyra. "Onlara ne yalan söylediniz?"

Otobüs şoförü nedense birden ikisine karşı sınırsız bir acıma duymuş, yüreği sızlamıştı. Zavallıların korktukları her hallerinden belli oluyordu.

"Benim de," dedi çatallaşan bir sesle, "sizin yaşlarınızda bir kızım var. Bu yüzden ta içimde, yüreğimde hep bir şeyler yanar bütün kız çocukları için."

Meyra'nın ve Aziza'nın gözleri doldu. Tam bir şey söyleyeceklerdi ki, "Neyse," dedi otobüs şoförü. "İkiniz de derhâl otobüse binin. Bir an önce gidelim buradan."

Meyra ve Aziza ne diyeceklerini bilemeyerek şaşkın şaşkın birbirlerine baktılar. İkisi de söyleyecek bir söz bulamıyordu. En sonunda Aziza, "Bize," diye mırıldandı, "bu iyiliği yalnızca bir kızınız olduğu için mi yaptınız?"

Otobüs şoförü elinde tuttuğu sigara izmaritini fırlatıp yere atarken, "Hayır," diye karşılık verdi. "Sadece bu değil. Ben de sizin gibi Müslümanım. Hem de Sancaklı bir Müslüman!"

***

Akşamüstü olmuştu. Samir'in ansızın gözlerinin önünde Meyra'nın hayali belirdi, solgun yüzüne buruk bir gülümseme gelip yerleşti. O güzel ela gözleri hatırladı, sesi kulaklarında yankılandı: "En acısı da umudunu yitirmiş bir ülkede yaşıyoruz artık. Oysaki yeni sözlenmiştik. En mutlu günlerimizi böyle mi geçirecektik?"

Samir onu geride bırakmanın acısını hissetti bir kez daha kederli yüreğinde. Bir an kafasını kaldırdığında tüfeğine yaslanmış, yorgun bir halde duran Haris'i gördü.

"Gel," diye seslendi Samir. "Birazcık otur yanıma. Sen de çok yoruldun."

Haris bir kanapeye yığılır gibi çöktü. Sanki içi boşalmıştı. Kendini toparlayabilmek için derin derin nefes alırken, "Gerçekten de çok yoruldum," dedi güçlükle. "Ama neyse ki çok az yolumuz kaldı Tuzla'ya."

"Keşke Muris ve diğerleri de yaşasaydı. Onlar da özgürlüklerine kavuşabilselerdi. Ama olmadı."

"Bazen olmayınca olmuyor işte. Ne yapalım? Kader utansın."

"Sence oraya ne zaman varırız?"

"İnşallah bu gece yarısı varmış oluruz. Az önce de söyledim ya, neyse ki çok az yolumuz kaldı."

Samir içini çekti.

"Sence etrafta Çetnikler var mıdır hâlâ?"

Haris acı acı güldü.

"Onlar bir örümcek gibi her tarafı sarmış. O pisliklerin olmadığı yer mi var? Biz gene de dikkatli olalım."

Samir bu sözleri onaylarcasına başını sallarken, "Doğru söylüyorsun," dedi. "Biz yine de tedbiri elden bırakmayalım. Ayakta kalmak için ne gerekiyorsa yapalım. Bir avuç insanın umudu da sönüp gitmesin."

Haris o an sanki kötü bir şeylerin olacağını sezmiş gibi birden huzursuzlandı. Hemen ayağa fırladı. İçgüdüsel olarak tüfeğini doğrultup, "Kim var orda?" diye seslendi.

Ansızın hışırdayan çalıların arasından bir ses yankılandı ve Haris büyük bir acıyla olduğu yere yığıldı. Samir onun vurulduğunu anlamamıştı.

"Bu da ne şimdi?" dedi Samir panik halinde. "Ne yapacağız şimdi?"

Haris yerde acı içinde kıvranıyordu.

"Siper alın!" diye haykırdı. "Siper alın! Etrafta keskin bir nişancı var."

O sırada başka bir mermi Haris'in başının üstünden geçip bir ağacın dalına isabet etti. Arkasından başka bir mermi daha...

"Sen," dedi Samir, "vuruldun mu yoksa?"

"Maalesef," dedi Haris acıyla. "Hem de çok kötü bir yerden vuruldum."

Samir'in bir an yüreği ağzına geldi.

"Söyle, nerenden vuruldun?"

Haris fazla zamanının kalmadığını biliyordu.

"Boş ver beni," diye fısıldadı. "Boş ver beni dostum... Şu anda tek istediğim şey, bir an önce güvenli bir şekilde buradan kaçabilmeniz..."

Samir sözünü kesti.

"Sensiz gitmem."

Haris çok kan kaybediyordu.

"Sus, beni dinle lütfen! Ben artık bir ölüyüm! Burada kalırsan sen de öleceksin. Hatta diğerleri de ölecek. Şimdi liderlik yap. Götür onları burdan."

Samir kader arkadaşının yüzüne bakarken ağlıyordu.

"Seni arkamda bırakamam..."

Bu sefer Haris sözünü kesti.

"Ne olur! Onları götür burdan. Az önce kendi ağzınla söyledin. Bir avuç insanın umudu da sönüp gitmesin."

"Böyle konuşma, yapma. Seni burada bırakırsam ölürsün."

Haris sol elini karnının üstüne bastırdı. Kanamayı biraz olsun durdurmaya çalışırken, "Çizdiğim güzergâh haritası," dedi güçlükle, "sende nasıl olsa. Onları götür burdan hemen. Lütfen! Senden son isteğim bu..."

Samir o kadar kararsızdı ki artık ne söyleceğini bilemediği için susuyordu. Sadece ağlıyordu.

"Size," diye devam etti Haris, "biraz zaman kazandıracağım. Hadi, acele et şimdi! Kıpırda. Yap artık!"

Samir bir şeyler söylemek üzereydi ki başka bir mermi bu kez onu kıl payı sıyırdı. Kendini topladığında, "Yapamam," dedi hıçkırıklarının arasından. "Bunu benden isteme, yapamam."

Haris birden öfkelendi.

"Sen neden bahsediyorsun? Çok kan kaybediyorum, görmüyor musun? Benim için yolun sonu artık. Onları götür burdan. Hadi! Hadi lanet adam! Birazcık söz dinle."

Samir çaresiz bir şekilde ona bakarken, "Hadi lanet adam!" diye bir kez daha haykırdı Haris. "Götür onları burdan. Yoksa hepsi ölecek. Senden bunu istiyorum son kez."

Samir'in gözyaşları sel olup akarken, "Peki," dedi boğuk bir sesle. "Peki lanet herif! İstediğin gibi olsun. Onları götüreceğim burdan."

Haris ondan ebediyen ayrılacağı için üzgündü. Acılı yüreği paramparçaydı.

"Hadi!" dedi kararlı bir sesle. "Acele et! Götür onları. Bir gün cennette görüşeceğiz seninle. Git şimdi kardeşim."

Samir büyük bir üzüntüyle boynuna sarılıp alnından öperken, "Hakkını," dedi hıçkırıklarının arasından, "helal et."

Haris gözyaşlarını güçlükle tutuyordu.

"Görüşürüz, git artık."

Samir çöküp kaldığı yerden ağır ağır doğrulurken, "Hoşça kal," dedi titrek bir sesle, ardından hızla uzaklaştı ordan.

Haris onun gittiğinden emin olunca bir ağaca sırtını dayadı ve kendini daha fazla tutamayıp hıçkıra hıçkıra ağlamaya başladı. Orada öylece durup ne kadar süre ağladı, bilmiyordu. Bildiği tek şey, yarına dair umutlarının söndüğüydü. Bu düşünceler içinde bir ses kulaklarında yankılandı:

"Teslim olun!"

Haris birden dalıp gittiği düşüncelerden sıyrıldı. Başını sesin geldiği yöne çevirip, "Hain herif!" diye öfkeyle haykırdı. "Ben de seni bekliyordum. Kendi kendime nerede bu, geç kalmasa bari diyordum. Demek geldin sonunda."

Goran da onu tanımıştı.

"Evet," dedi kahkahalarının arasından, "geldim."

Haris hafifçe doğruldu.

"Peşimizi hiç bırakmayacaksın değil mi piç kurusu?"

Goran birden öfkelendi.

"Peşinizi nasıl bırakabilirim? Siz aşağılık Yeşil Bereliler Srebrenitsa'da abimi öldürdünüz."

Haris şimdi her şeyi daha iyi anlıyordu. Güçlükle, "O pisliği iyi ki de gebertmişiz," dedi kinayeli bir sesle.

Goran bu sözler üzerine deliye döndü.

"Ama," diye bağırdı öfkeyle, "şimdi ben de sizi gebertece-ğim."

"Durma, hadi gel öyleyse! Gebert beni."

Goran afalladı.

"Diğerleri nerde?"

Haris çok kan kaybediyordu. Bilinci neredeyse kapanmak üzereydi.

"Hepsi az önce kaçtı."

Goran duyduklarına inanamadı.

"Yalan söylüyorsun bana. Yalan!"

Haris elinde tuttuğu tüfeği güçlükle fırlatırken, "Ağır yaralıyım," dedi acı dolu bir sesle. "Şimdi bir erkek gibi çık ortaya, al şu tüfeğimi. İçinde sadece birkaç atımlık mermi var. Al şu tüfeği ve vur beni. O aşağılık abinin intikamını al böylece."

Goran başını kaldırıp etrafına baktı. Hiçbir hareket olmadığı konusunda iyice emin olduktan sonra, "Pekâlâ," dedi öfkeli bir şekilde. "Şu Türkün etrafını sarın."

Goran'ın yanındaki askerler sağa sola koşuşup Haris'in çevresini kuşattılar. Bunun üzerine Goran kendinden emin bir şekilde ağır ağır yürüdü, eğilip yerden Haris'in tüfeğini aldı. Tüfeğin namlusunu yukarı doğru kaldırdığı sırada, "Canın cehenneme!" diye haykırdı Haris. "O pislik abin gibi sen de geber."

Bu karşılığı beklemeyen Goran ne yapacağını bilemedi bir an. Ardından o panikle tüfeğin tetiğini çektiği sırada Haris el

bombasını patlattı. Aynı anda gökyüzünü keskin bir barut kokusu sardı.

***

Saatler gece yarısını gösteriyordu. Samir ve geriye kalanlar dağların eteklerindeki patika yollardan tek sıra halinde sessizce yürüyordu. Hepsinin morali çok bozuktu.

Bir ara Mineta kardeşi Samir'in yanına sokulup, "Senle ben," diye fısıldadı. "Neden sevdiklerimizi bir bir kaybediyoruz?"

Samir, Haris'in yanından ayrıldığından beri perişan haldeydi.

"Keşke," dedi acı dolu bir sesle, "onlardan önce benim canımı alsaydı Allah. Öldüklerini görmeseydim."

Mineta da çok üzgün ve yorgundu.

"Lütfen böyle konuşma. Zaten yüreğim acıyla dolu. Daha fazla acı çektirme bana."

"Şimdi," dedi Samir boğuk bir sesle, "her şeyi daha iyi anlıyorum. O bombayı elimden çekip alma sebebini çok iyi anlıyorum."

Samir'in birden boğazı düğümlendi, daha fazla konuşamadı. Mineta üzgün bir şekilde bakarken, aynı zamanda acısını bastırmaya çalışıyordu.

"Ona," diye mırıldandı Mineta, "nedense ta en başından beri sonsuz bir güven duydum. Demek ki boşuna değilmiş. Hislerim beni yanıltmadı yine. Ve o bizim için kendini feda etti."

Samir elinin tersiyle gözlerindeki yaşları sildi, derin bir nefes aldı. Sonra düşünceli bir sesle, "Az önceki sorunun cevabını," dedi, "merak ediyor musun hâlâ?"

Mineta'nin birden aklı karıştı.

"Hangi soru?"

"Az evvel sorduğun o soru! Senle ben neden sevdiklerimizi bir bir kaybediyoruz?"

Mineta afalladı.

"Söyle, neden?"

Samir içini çekti. Kahır dolu bir sesle, "Artık hiç kuşkum yok ki," dedi, "üzerimize ölüm kokusu sinmiş! Bu yüzden sevdiklerimizi bir bir kaybediyoruz seninle."

Mineta duyduğu bu sözlerle iliklerine kadar sarsıldı. Sonra kardeşinin bu düşüncesini onaylarcasına başını sallayıp, "Haklısın," dedi. "Bu lanet savaşta biz Boşnakların üzerine bir ölüm kokusu gelip sindi âdeta. Belki de bundan dolayı günahsız bir millet yok olup gitti."

Mineta bu sözleri söylerken bir yandan da ağlıyordu. Titrek, ürkek bir sesle acı acı uluyordu daha çok.

Samir gözyaşlarına engel olmak için derin bir soluk aldı. Var gücüyle yumruklarını sıkarken, "Her neyse," dedi üzgün bir sesle. "O zavallının son isteğini yerine getireceğim. Bu insanları sağ salim oraya ulaştıracağım."

Ansızın karanlığın içinden tek ve gür bir ses yükseldi:

"Kim var orda?"

Samir bir an kıpırdamadan durdu. Tüyleri ürpererek sesin geldiği yöne baktı. Kısa bir süre çıt çıkarmadan öylece bekledi. Fakat karanlığın içinden gür ses bir kez daha yankılandı:

"Kim var orda? Bize kendinizi tanıtın!"

Samir daha fazla dayanamadı. Birden hüngür hüngür ağlamaya başladı. Sonra sevinçli ve titrek bir sesle, "Tekbiiir!" diye haykırdı.

Önce etrafta tuhaf bir sessizlik oldu. Fakat sonra o gür ses sanki bütün ormanda yankılanıverdi birden:

"Allâhu Ekber."

"Tekbiiir!"

"Allâhu Ekber."

Samir gözyaşları içinde yere yığılıp kalırken son bir kez daha haykırdı:

"Tekbiiir!"

Tuzla'daki Müslüman Boşnak kardeşleri sözleşmişçesine aynı anda bağırıp, "Allâhu Ekber," diye karşılık verdiler, ardından Srebrenitsa'dan umut yolculuğuna çıkan ve geriye kalan bir avuç insana şefkatle kucaklarını açtılar...

BİR YIL SONRA

Sonunda savaş bitmişti. 1995'in Kasımında, Müslüman Boşnakların lideri Aliya İzzetbegoviç, Amerika'nın Dayton şehrinde Sırp ve Hırvat liderleriyle masaya oturmuş, istemeye istemeye de olsa bir antlaşmaya varmış ve o ânı şöyle izah etmişti: "Uzun hayatım boyunca pek çok iş yaptım. Ancak bugüne kadarki en zor işim, Dayton'daki antlaşma masasına oturmak oldu. Benim derdim muzaffer bir komutan olarak anılmak değildi. Tam aksine ülkeme koltuğumun altında makul bir barış antlaşmasıyla dönebilmekti. Doğrusu böyle bir barış antlaşmasını kabul etmek çok zordu. Ancak bundan daha zor olan başka bir şey vardı. Eve, 'Savaşa devam ediyoruz,' diyerek dönmekti. Bu yapılması nerdeyse imkânsız bir şeydi ve ben kendimi çarmıha gerilmiş gibi hissediyordum..."

Ve böylece Amerika'da karara bağlanan Dayton Barış Antlaşmasıyla üç buçuk yıl süren savaş sona ermiş, Bosna toprakları on kanton bölgeye bölünmüş, sadece Srebrenitsa'da 11 Temmuzda başlayan ve tamı tamına beş gün süren soykırımda **8372** kişi hunharca katledilmişti.

Ve şimdi... Üç buçuk yıldan beri süren bu lanet savaşta her şeylerini yitiren, Bosna'nın egemenliği için her türlü olum-

suzluğa göğüs geren Boşnaklar terk ettikleri evlerine yavaş yavaş geri dönüyordu. Hem de kanları, canları ve savaş yorgunu bedenleriyle...

"Oğlum Hazım," diye seslendi Kerima. "Hadi gel, öğlen oldu. Acıkmışsındır. Gel de güzelce doyuralım seni."

O yıl beş yaşına giren Hazım nefes nefese yanına geldi. Kollarını açıp Kerima'nın beline doladığı sırada, "Anne," dedi çocuksu bir heyecanla. "Az ötede bir kadın durmuş, bize bakıp ağlıyor. Kim o kadın?"

Hazım'ın dudaklarının arasından dökülen bu sözler Kerima'nın yüreğini ağzına getirdi bir an. Kalbi deli gibi çarpmaya başladı. Titrek bir sesle, "Hangi kadın?" diye sordu.

Hazım beline doladığı kollarını ağır ağır çözdü. Az ötede yüzü ona dönük duran gözleri yaşlı kadını parmağıyla gösterdi.

"Şu kadın!"

Kerima başını hafifçe çevirdi. Kısa bir süre şaşkın gözlerle baktıktan sonra, "Kızıım!" diye haykırdı. "Kızıım!.."

Ardından Hazım'ı oracıkta bırakıp yüreği ağzında koştu, koştu, koştu Kerima... Ne de olsa bu hasretle beklenen bir gündü. Onca yıllık bekleyişin ardından birazcık da olsa murada ermekti. Kollarını kaldırıp Meyra'nın boynuna sımsıkı doladı hıçkırıklara boğulurken. O sırada Meyra'nın da acılı yüreği yaşadığı ânın içinde kaybolmuş gibiydi. Titrek bir sesle, "Annem," diyebildi sadece, "annem..."

***

İkisi de kapının eşiğinde durmuş, susuyordu. Kerima'nın bakışlarında o zamana dek görmediği derin bir çaresizlik ve hüzün vardı. Ona çok bunaltıcı gelen birkaç sessiz dakikadan sonra, "Duyduklarım," dedi boğuk bir sesle Samir, "doğru mu? Gerçekten bu doğru mu?"

Kerima içli içli ağlıyordu. Samir bir kez daha, "Az önce Bakira Ablamdan duyduklarım doğru mu?" diye sordu. "Lütfen bana cevap verin."

Kerima ansızın yana doğru çekildi. Islak gözlerini ondan ayırmadan, "Odasında," dedi cılız bir sesle. "Ama tıpkı bir hayalet gibi!"

Samir bir an sarsıldı. Yüreği hızlı hızlı çarpmaya başladı. Kerima'nın yanından geçtiği sırada, Kerima ağır adımlarla yürüyüp bahçeye çıktı. Uzun bir zaman öylece durdu elma ağacının altında...

Samir o esnada odanın aralıklı duran kapısından içeri bakıyordu. Oydu gerçekten... O... O... Bir hayalet gibiydi bembeyaz yüzü... Fakat oydu... O... Kesinlikle oydu... Hayır, rüya görmüyordu... Gerçekten oydu... Birbirlerine birkaç metre mesafede duruyor, neredeyse aynı anda soluk alıp veriyorlardı.

Samir gözlerini ona dikmişti. Fakat Meyra onu fark etmemişti. Sanki hiçbir şeyi görmüyordu. Yeşil hareli ela gözleri boşluğa bakıyordu.

Samir daha fazla dayanamadı. Şefkat dolu ve titrek bir sesle, "Merhaba," dedi. "Seni gördüğüme sevindim. Evine hoş geldin!.."

Meyra sanki kökleri toprağa gömülü ulu bir çınar ağacının gövdesi gibi hareketsiz bir şekilde duruyor, susuyordu.

Samir cevap vermediğini görünce, "Gerçekten çok üzgünüm," diye sürdürdü konuşmasını. "Seni arkamda bırakıp kaçtığım için gerçekten çok üzgünüm. Affet beni! İnan böyle olmasını istemedim."

Meyra'nın birden yüreği sıkıştı, bağırmak istedi. Fakat sesi çıkmadı. İçindeki acıyı sadece bakışlarıyla ortaya koyabiliyordu...

Bir ara derin derin soludu. Bu sefer başını usulca kaldırıp bir yabancıya bakar gibi baktı Samir'e. Neden sonra kederli bir sesle, "Annem her şeyi anlattı bana," dedi. "Asla hiçbir şey için kendini suçlama."

Samir'in yüzünde şaşkınlık, utanç birbirine karışmıştı.

"Ama içim içimi yiyor."

"Kendini suçlama dedim! Bütün bu olup bitenler senin kabahatin değildi. Hepimiz paramparça olduk. Sadece ne yapacağımızı, nasıl davranacağımızı bilmiyoruz. Ben de şaşkınım..."

Meyra konuşmasının tam ortasında birdenbire durdu. Bakışları yine donuklaşmıştı.

"Seni," dedi Samir, "hiç unutmadım. Her zaman aklımdaydın. Seni gördüğüme ne kadar sevindiğimi bilemezsin."

Meyra bir an hüzünlendi. Kirlilik hissinin verdiği o burukluklа yüreği titredi. Birden aklına yıllar önce Samir'in söylediği, "Keşke adını hiç duymadığımız bir kasabanın kıyısında yaşasaydık birlikte. Savaşın olmadığı, gözlerden ırak bir yerde," sözlerini hatırladı, içi burkuldu.

"Lütfen," dedi Meyra kahır dolu bir sesle, "beni unut artık! Ve git bu evden."

Samir afalladı.

"Unutmak mı? Peki ama neden?"

"Artık," dedi Meyra buz gibi bir sesle, "kendimi sana layık birisi gibi görmüyorum. Çünkü kirlendim ben."

Samir güçlükle nefes aldı ve sanki ölümün soluğunu hissetmiş bir halde odadaki iskemlenin üzerine yığılıp kalırken, "Sen," diye mırıldandı. "Neler söylüyorsun? Bütün bunlar saçmalık ama!"

Meyra birden ağlamaya başladı.

"Saçmalık değil. Daha bilmediğin çok şey var. Ben artık kirliyim. Bu gerçeği kabul et ve unut beni."

Samir öfkelenmişti.

"Sakın böyle düşünme. Sen kirli değilsin... Sen bir kurban değilsin... Tam aksine sen bu ülkenin gururlu bir kahramanısın!"

Meyra ansızın haykırdı:

"Bütün bunlar yalan!"

Samir'in de gözleri dolmuştu.

"Değil, inan değil aşkım. Sen kirli değilsin. Sen bu ülkenin gururlu bir kahramanısın! Aslında bize bunu yapanlar kirli, kokuşmuş insanlar. Hatta zavallı ve korkak insanlar."

Meyra solgun yüzünü ellerinin arasına aldı. Bu sefer hıçkıra hıçkıra ağlamaya başladı.

"Artık," dedi boğuk bir sesle, "ne bu şehirde ne de bu evde yaşamak istiyorum. Çünkü bu şehir, bu ev olanları anımsatıyor bana. Bu odada kaldığım her saniye, burası o uğursuz günlerimin karanlık kapısını aralıyor bana."

Samir'in çenesi titriyordu.

"Eğer buradan gitmek istersen birlikte gidebiliriz. Savaşların hiç olmadığı, gözlerden ırak bir yere gidebiliriz. Yalnızca sen ve ben."

"N'olur!" diye yalvardı Meyra hıçkırıklarının arasından. "Unut beni, git burdan. Tüm dünyanın bizi unuttuğu gibi sen de unut beni. Bu savaşta nasıl yandığımı, nasıl öldüğümü kesinlikle öğrenmeni istemiyorum."

Samir yanaklarını ıslatan gözyaşlarını silip çabucak ayağa kalkarken, "Seni," dedi, "daha önce bir kez bıraktım ardımda. Ama şimdi... Hayır!.. Seni bir daha asla bırakmayacağım. Çünkü seni hâlâ seviyorum. Anlıyor musun beni?"

VE SON...

Sıcak bir yaz günüydü. Sarkık kanatlarıyla gölgelik bir yer arayan tavuklar, bahçedeki işlerini yarım bırakıp ağaçların altında biraz soluklanan kadınlar ve parktaki salıncaklarda sallanan çocuklar... Sanki hepsi bu yakıcı günün bir an önce bitmesini bekliyordu.

Derken birden uzaklardan bir ses işitildi. Lada marka bir araba arkasında toz bulutları bırakarak yamaçtan aşağı indi. Aniden bir noktada duruverdi. Samir başını usulca çevirip ona baktı. Meyra'nın rengi solmuş, yüzü titriyordu.

"Lütfen," dedi şefkatli bir sesle Samir, "biraz soğukkanlı ol. Her şeyi bir kenara bırak bugün. Sadece yüreğinin sesini dinle."

Meyra o an gözlerine hücum eden yaşları zorlukla bastırıyordu. Ama yine de birkaç damla gözyaşının yanaklarından süzülmesine engel olamadı.

"Çok zor gerçekten," diye mırıldandı. "Sanki ıstırabım daha yeni başlıyor. Her bakışında, her gülümsemesinde, her gözyaşında o uğursuz günlerimi hatırlatacak bana."

Samir onu biraz olsun cesaretlendirmeye çalıştı.

"Dünyanın," dedi kararlı bir sesle, "daha fazla korkağa ihtiyacı yok. Şimdi arabadan in. Git onun yanına."

Meyra bir an duraksadı. Bir cevap arar gibi yüzüne baktı. Bu noktaya nasıl geldiğini düşünüyor, o an kendince geçerli sebepler bulmaya çalışıyordu.

"Hadi," diye bir kez daha söylendi Samir. "Sana söylüyorum. Şimdi arabadan in. Git onun yanına."

Meyra sanki oturduğu yere mıhlanmış gibiydi. Sağ elini uzattı, güçlükle kapıyı açıp arabadan indi. Henüz birkaç adım atmıştı ki, mavi bir salıncakta, beş yaşındaki bir kız çocuğunu sallayan Ferida'yla göz göze geldi.

Ferida o kadar şaşırmıştı ki sanki o sıcak yaz günü zaman durmuş, tabiattaki bütün renkler tek tek silinip kaybolmuştu...

Bir ara ellerini uzatıp yavaşça durdurdu salıncağı. Başını arkadan hafifçe küçük kızın omzuna yaslarken, "Diba," dedi boğazı düğüm düğüm. "Şurda duran kadının adı Meyra. O senin gerçek annen."

Zavallı kızcağız önce afalladı. Sonra başını kaldırıp Meyra'ya baktı.

"O," dedi çocuksu sesiyle, "benim annem değil. O yabancı bir kadın. Benim annem sensin."

Ferida birden hıçkırıklara boğuldu.

"Hayır bebeğim! Senin gerçek annen o kadın."

Küçük kızcağız da birden ağlamaya başladı.

"Hayır, o benim annem değil."

Ferida neredeyse düşüp bayılacaktı. Olanlar yüzünden şaşkına dönen zavallı kıza arkadan sarılıp iki gözü iki çeşme ağlarken, "Hadi!" dedi boğuk bir sesle. "Durma, koş annene. Ona sımsıkı sarıl, sımsıkı..."

Bu son cümle küçük kızcağızın aklını iyice karıştırmıştı. Bir an ne demek istediğini anlamaya çalıştı ve ardından salıncağın üzerinden sıçrayıp gözyaşları içinde annesine doğru koştu...

Meyra da tıpkı kızı gibi şaşkındı. Birden kollarını açtı. Sapsarı uzun saçlı kızını kucaklayıp onu bir rüzgârgülü gibi kendi etrafında döndürdüğünde, "Yüzlerce erkeğin bana tecavüz ettiği o günlerde, köpek tohumları tarafından rahmime ekildiğinde, hayatımdan çıkıp gitmen için çok dua ettim Allah'a. Biraz olsun bir tilkiye benzemeni istedim ki rahmimi tırnaklarımla söküp çıkarayım seni oradan. Babamın başını alanları, bana defalarca tecavüz edenleri, ocağımızı söndürenleri senin adınla yemin vermiştim. Eğer canımı alırlarsa affedecektim. Onların hepsini affedecektim, ama dinlemediler beni. Bunun yerine gece gündüz soylarını devam ettirecek tohumları ektiler rahmime," dedi kendi kendine ve sonra da buruk bir sevinçle gözyaşlarını akıttı uzunca bir süre içine...

altın kızlar

tarama ve düzenleme altın kızlar

TEŞEKKÜR

Bu kitabın yazılışında bana katkıda bulunan ve beni Bosna'da hiç yalnız bırakmayan başta Halide Mujezinoviç'e, Kada Hotiç'e, Munira Subasiç'e, Bakira Haseçiç'e, Vesna Besiç'e, Murat Tahiroviç'e, Abdulah Ahmiç'e, Mahir Husiç'e, Türk işadamı Murat Özkaya'ya, İngilizce çevirilerde büyük yardımları dokunan Deniz Esentaş'a, editörüm Özgür Batur'a, yayın yönetmenim Mustafa Küpüşoğlu'na, kapak tasarımcımız LOM Creative'e, sayfa tasarımcımız Muzaffer Aysu'ya, patronlarım Faruk Bayrak ve Vedat Bayrak'a, çocuklarım Kerem ile Kaan'a, eşim Ayşen'e teşekkür ediyorum.

Ayrıca burada gerçek isimlerini yazamadığım savaş mağduru Boşnak kadınlara da teşekkürü bir borç bilirim.

KAYNAKÇA

Bu eserin yazılışı sırasında yer yer alıntı yapılan kitaplar, dergiler ve filmler aşağıda belirtilmiştir.

Sinan Akyüz, *İncir Kuşları*, Alfa Yayınevi

Chris Coetzee, *Piyano*, Alfa Yayınevi

Binbir Gece Masalları I-II, Alfa Yayınevi

Noel Malcolm, *Bosna'nın Kısa Tarihi*, Om Yayınevi

Semezdin Mehmedinoviç, *Saraybosna Blues*, Pupa Yayınları

Misha Glenny, *Balkanlar* 1804-1999, Sabah Kitapları

I Begged Them To Kill Me, *Crime Against The Women Of Bosnia-Herzegovina*

Mirsad Tokaça, *The Sin Of Silence-Risk Of Speech*

Saliha Duderija, *Bosna-Hersek Savaşı Sırasında Yapılan Tecavüz ve Cinsel Saldırıların Monografik İncelemesi*

Pearl S. Buck, *Mübarek Topraklar*, Cem Yayınevi

Şolohov, *Don Hikâyeleri*, Cem Yayınevi

Soljenitsin, *İvan Denisoviç'in Bir Günü*, Cem Yayınevi

A. Çehov, *Hikâyeler*, Cem Yayınevi

H. Sienkiewicz, *Ateş ve Kılıç*, Cem Yayınevi

Hint Filozofu Beydeba, *Kelile ve Dimne*, Kapı Yayınevi

Şefik Can, *Mesnevî'den Seçmeler I*, Ötüken Yayınevi
Şefik Can, *Mesnevî'den Seçmeler II*, Ötüken Yayınevi
Şefik Can, *Mesnevî Hikâyeleri*, Ötüken Yayınevi
Khaled Hosseini, *Bin Muhteşem Güneş*, Everest Yayınevi
Vladimir Bartol, *Fedailerin Kalesi Alamut*, Koridor Yayıncılık
Abdulah Sidran, *Kâbus*, Boşnak Yazar-Şair
Ali Dikici, *Bosna Savaşı'nda Srebrenica Savunmasının Komutanı Naser Oriç'in Hikâyesi*, T.C. Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı
Ayhan Demir, "*Naser Oriç Söyleşisi*", *Cins* Dergi
John Schlesing, *Madam Sousatzka*, film
Michael Haneke, *The Piano Teacher*, film
ExitMedia, *Pucanj u Dusu*, film
Sarajevski Masakri, film
Od Zatvorenika Do *Predsjednika*, film
Ademir Kenoviç, *The Perfect Circle*, film